

Ymatebion/Responses: PG-151-PG-200

Cyfeirnod/Reference	Enw/Name	Tudalen/Page
PG-151	Bill Bagnall	3
PG-152	Dienw/Anonymous	15
PG-153	Dienw/Anonymous	28
PG-154	Dienw/Anonymous	40
PG-155	Heulwen	51
PG-156	Dienw/Anonymous	63
PG-157	Dienw/Anonymous	75
PG-158	Owain Lewis	86
PG-159	Prifysgol Bangor / Bangor Univeristy	99
PG-160	Comisiynydd y Gymraeg / Welsh Language Commissioner	113
PG-161	S M Shea	130
PG-162	Cyngor Abertawe / Swansea Council	144
PG-163	Archwilydd Cyffredinol Cymru/ Auditor General for Wales	158
PG-164	Dienw/Anonymous	179
PG-165	Confederasiwn GIG Cymru / The Welsh NHS Confederation	193
PG-166	Cartrefi Dinas Casnewydd / Newport City Homes	201
PG-167	Prifysgol De Cymru / University of South Wales	217
PG-168	Cyngor Sir Powys	223
PG-169	Menter Iaith Sir Ddinbych	237
PG-170	Mudiad Meithrin	247
PG-171	Dienw/Anonymous	265
PG-172	Bethan Williams	282
PG-173	Cyngor Dinas Casnewydd / Newport City Council	298
PG-174	Dienw/Anonymous	314
PG-175	Cyngor Sir Gâr / Carmarthenshire County Council	327
PG-176	Menter Iaith Rhondda Cynon Taf	344
PG-177	Iechyd Cyhoeddus Cymru / Public Health Wales	358
PG-178	Cyngor Bwrdeistref Sirol Blaenau Gwent / Blaenau Gwent County Borough Council	376
PG-179	Y Tribiwnlys Eiddo Preswyl / Residential Property Tribunal	391
PG-180	Dienw/Anonymous	404
PG-181	Prifysgol Caerdydd / Cardiff University	417
PG-182	Trydydd Sector Caerdydd / Cardiff Third Sector	432
PG-183	Asiantaeth Safonau Bwyd/	448

	Food Standard Agency	
PG-184	Prifysgol Bangor / Bangor University	454
PG-185	Mentrau Iaith Cymru	457
PG-186	Cartrefi Cymunedol Cymru / Community Housing Cymru	467
PG-187	Dienw/Anonymous	475
PG-188	Cyngor Meddygol Cyffredinol / General Medical Council	490
PG-189	Dienw/Anonymous	501
PG-190	Cyngor Bwrdeistref Sirol Wrecsam / Wrexham County Borough Council	514
PG-191	Energy UK	524
PG-192	Trivallis	527
PG-193	Swyddfa Comisiynydd Heddlu a Throsedd Gwent / Office of the Police and Crime Commissioner for Gwent	529
PG-194	Y Cyngor Ceiropractig Cyffredinol / General Chiropractic Council	546
PG-195	Fforwm Gofal Cymru / Care Forum Wales	549
PG-196	Canolfan Gwleidyddiaeth a Chymdeithas Cymru, Prifysgol Aberystwyth / Centre for Welsh Politics and Society, Aberystwyth University	550
PG-197	Wynn Vittle	557
PG-198	Menter Iaith Môn	559
PG-199	Prifysgol Aberystwyth / Aberystwyth University	576
PG-200	Darren John Lewis	582

Mae'r seren ‘*’ yn dynodi ymateb a ddaeth i law fel rhan o ymgyrch Cymdeithas yr Iaith Gymraeg. Ceir copi o'r ymateb ar ddiwedd pecyn ymatebion rhifau 251-505.

The asterisk ‘*’ denotes a response which was received as part of a campaign by Cymdeithas yr Iaith Gymraeg. A copy of the response is available at the end of the bundle of responses numbered 251-505.

Part 1: Promoting the Welsh language

Question 1 – In paragraphs 49–54, we have set out the role we propose the Welsh Government should play in promoting the Welsh language, i.e. the Government promotional functions. Do you agree with our proposal?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including whether any fields should be added or taken away from the list in paragraph 53.

You are forcing the use of welsh on english speaking welsh persons, who you must remember pay most of the costs. You are forcing english schools into welsh for no propose except for policial reason. In fact in Colwyn Bay the council requires another welsh school even though there is no call for it to fill your policy. You talk about using welsh in technology but firms now use english as universal language in this field. Do you real think that firms are going to spend million on changing tech specs to welsh, which will cost them millions They will go to places where this costs are not required. example a microwave oven in welsh is an oven that goes pop. what a joke. Do you except every tech. spec to be in welsh at the call of a few people.

Question 2 – In Table 1 we have outlined the resources related to general promotional functions which we think should be available to any body or bodies involved in promoting the Welsh language and monitoring and enforcing compliance with Standards. Do you agree with our proposal?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

If these groups do not require WAG funding and cannot enforce them good. But what will happen these groups will represent a small majority who will enforce there will on the majority at great cost to the majority for little or good reasons. Like the moral police in Islamic countries.

Question 3 – Do you agree with our preferred option (Option 4) to have a single body responsible for promoting the Welsh language as well as monitoring and enforcing compliance with Standards?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

If not, please state which option (including options we have not discussed in the White Paper) you believe we should consider.

Supporting comments

There should be no enforcing of welsh. I worked with a person who lived in Powis and sent his children to a welsh speaking secondary, his right, which required a taxi every day and at least extra hour on the school day. I overheard him speaking in english to his son. Asking why he did not speak welsh to him, his answer was that they spoke english at home. Total waste of money. I come from a welsh speaking background and know for a language to survive it must be spoken at home.

Question 4 – We have based our preference for a single body on the grounds of clarity, synergy and value for money. Do you agree with our rationale?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

No just a waste of money

Question 5 – What other relevant issues should we consider in making our final proposal as to which body or bodies should carry out work to promote the Welsh language and monitor and enforce compliance with Standards?

Supporting comments

Make them light touch

Question 6 – Do you have any further comments on Part 1 of the White Paper?

Yes, you have now placed english speaking welsh person as second class citizen, as unless they can speak, read and write welsh they cannot apply for police, fire service, council, back office health jobs, primary teachers and government jobs. It is already happening in the police in north wales where these requirements ARE the most important in apply for a job. The fact that most of the police bill is paid by english speaking welsh. In fact some are poor speaking english.

Part 2: Governance and accountability

Question 7 – In paragraphs 93–95 we have set out some general requirements regarding the body's governance and accountability arrangements. What are your views on these general requirements, and are there other checks and balances you believe should apply to the proposed body?

Supporting comments

As light as touch as possible

Question 8 – Do you agree with our preferred option (Option 3), to establish a Welsh Language Commission to promote and facilitate the use of the Welsh language and monitor and enforce bodies' compliance with Standards?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Thee are the same as the moral police

Question 9 – What are your thoughts on the analysis we have provided which supports our preference for Option 3? Are there any other considerations we should take into account in making any final proposal?

--

Question 10 – Do you believe Option 3 provides sufficient safeguards in relation to the independence of the proposed Commission in exercising its functions in monitoring and enforcing bodies' compliance with Standards?

Yes	☐	No	☒	Unsure	☐
------------	--------------------------	-----------	-------------------------------------	---------------	--------------------------

Supporting comments

Should not be set up as it is jobs for the boys, maybe the first minister children or grandchild.

Question 11 – Are there any additional matters to those listed in paragraphs 121–122 that we should consider regarding arrangements to establish the proposed Commission?

Yes	☐	No	☐	Unsure	☐
------------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 12 – Do you agree with our proposal to move the requirement on the Welsh Government to produce a Welsh language strategy from the Government of Wales Act 2006 to the new Welsh Language Bill?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

No the fact that a general statement that all welsh government staff should speak

welsh, and give three years to learn. What happens if the do not met the stand required will they sack them. Having worked in Cardiff and I did not hear any welsh spoken and yet they where all proud welsh. This is going to far and

Question 13 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should report to the Assembly on the Welsh language strategy every five years instead of annually?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

There should be no report

Question 14 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should publish a plan setting out how it will implement the strategy every five years instead of annually?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

should not be reported

Question 15 – Do you agree with our proposal to abolish the Welsh Language Partnership Council and provide the Welsh Government with a power to request advice from the proposed Welsh Language Commission?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 16 – Do you have any further comments on Part 2 of the White Paper?

--

Part 3: The Welsh Language Standards

Question 17 – We propose that a reformed model of the Standards (Option 2) should be adopted as the best way to ensure people's rights to receive Welsh language services. Do you agree with this proposal?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including (if relevant) any further reforms you would like to see made to the current system, or any alternative approaches you think we should consider.

--

Question 18 – We have based our preferred proposal for reformed Standards (Option 2) on the grounds of the clarity, capacity for improvement and the costs of change associated with each option (paragraphs 163–165). Do you agree with our analysis?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including (if relevant) any other factors we should take into account in making any final proposals.

--

Question 19 – Do you agree with the proposal to abolish the current classes of Standards and differentiate between ‘Standards’ (which would relate to services) and ‘language planning duties’ (which would relate to corporate duties)?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 20 – Are you of the opinion that provisions relating to the Welsh in Education Strategic Plans should be included within the new legislation as language planning duties?

Yes	☐	No	☐	Unsure	☐
------------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 21 – Are there any other matters which you believe should be included in the new legislation as language planning duties?

Yes	☐	No	☐	Unsure	☐
------------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 22 – Do you agree that the proposed Commission should have general powers to conduct examinations into how bodies meet their Welsh language duties, which would include both the Standards and the language planning duties?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 23 – Do you agree with our proposal that the proposed Commission should monitor and support bodies in relation to their language planning duties, rather than enforce them?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 24 – Do you agree with our proposal for the Welsh Government to be responsible for imposing Standards on bodies either through a compliance notice or other mechanism?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

There should be no compliance

Question 25 – Do you agree with our proposal that all regulations to make Standards should be subject to a full public consultation before seeking the approval of the Assembly?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 26 – Do you agree with our proposal to abolish Standards Investigations?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 27 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should be given powers to issue codes of practice or guidance relating to the Standards?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 28 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should have a power to impose Standards on all the bodies in a sector directly through regulations without the need for a compliance notice or other such mechanism?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including your views on the factors we should take into account in drafting Standards to be imposed directly on bodies within a sector, whether individual bodies should retain the right to challenge the imposition of a Standard, and whether there should be an enhanced consultation process.

there should be no enforcements

Question 29 – What factors should we take into account or what procedure should we follow in order to ensure the process for imposing Standards on the Welsh Government is fair and transparent?

Supporting comments

--

Question 30 – Do you agree with our proposal that complaints should have to be dealt with through the relevant body's complaints procedure first before the proposed Welsh Language Commission can investigate an alleged failure?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 31 – Do you agree with our proposal that bodies must adhere to an approved complaints procedure, such as the Model Concerns and Complaints Policy?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 32 – Do you agree with our proposal that the proposed Commission should only take further action regarding a complaint if it believes the alleged breach of a Standard or complaints procedure is serious?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including any comments on our definition of a ‘serious breach’ in paragraph 219.

--

Question 33 – Do you agree with our proposal to allow the proposed Commission to conduct an investigation of its own initiative?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 34 – Do you agree that the actions set out in paragraph 225 provide an effective range of enforcement action?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including any thoughts on alternative enforcement actions that have been rejected or not considered in the White Paper.

--

Question 35 – Currently, the Commissioner has powers to impose a civil fine of up to £5,000 and in some circumstances to request a court order to require a body to comply. Do you agree with our proposal that these powers should be retained?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including any comments on the maximum civil fine that the proposed Commission should be able to impose (if at all).

There should be no fines

Question 36 – Do you agree with our proposal to retain the Tribunal’s role in relation to the proposed Commission’s decisions regarding enforcing bodies’ compliance with Standards?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

no tribunal

Question 37 – Do you agree with our proposal that the Tribunal should also deal with appeals against a decision of the Welsh Government to impose Standards on a body?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 38 – We propose to introduce a mandatory first stage for the Tribunal in relation to appeals against the proposed Commission’s decisions concerning enforcing Standards. The first stage would require the Tribunal to give permission on the grounds that an application has a reasonable chance of success or another compelling reason why the application should be heard. Do you agree with our proposal?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 39 – Do you believe that the proposed mandatory first stage should apply to appeals against a decision of the Welsh Government to impose Standards on a body?

Yes	☐	No	☐	Unsure	☐
------------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 40 – Do you have any further comments on Part 3 of the White Paper?

--

Part 4: The scope of bodies covered by Welsh language legislation

Question 41 – Do you agree with our proposal to remove the constraints in the Measure so that the Welsh Government has the power to make Standards applicable to any body within the Assembly’s legislative competence?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 42 – Do you agree with our proposal that private sector businesses should only be liable to comply with Standards that relate to the services they provide to their customers?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including your views on any limits that should be placed on the powers to impose Standards on private businesses.

--

Question 43 – Do you agree with our proposal that Standards should only be imposed on private businesses as part of a wider package of promotional and awareness raising initiatives?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 44 – If the Welsh Government is given powers to impose Standards on any body within the Assembly’s competence, do you believe that Standards should be imposed on any body or sector that is not currently within the scope of Welsh language legislation?

Yes	☐	No	☐	Unsure	☐
-----	--------------------------	----	--------------------------	--------	--------------------------

Supporting comments

Question 45 – Do you have any further comments on Part 4 of the White Paper?

Part 5: Assessing the impact of our proposals

Question 46 – We have assessed the impact of our proposals on equality, children, young people and their families, and the Welsh language. Do you have comments on any of these assessments?

Question 47 – We would like to know your views on the effects that the proposals in our White Paper would have on the Welsh language, specifically on:

- i) opportunities for people to use Welsh
- ii) treating the Welsh language no less favourably than the English language.

What effects do you think there would be? How could positive effects be increased, or negative effects be mitigated?

Supporting comments

Question 48 – Please also explain how you believe the proposed options could be formulated or changed so as to have:

- i) positive effects or increased positive effects on opportunities for people to use the Welsh language and on treating the Welsh language no less favourably than the English language
- ii) no adverse effects on opportunities for people to use the Welsh language and on treating the Welsh language no less favourably than the English language.

Supporting comments

Question 49 – We have asked a number of specific questions. If you have any related issues which we have not specifically addressed, please use this space to report them.

I am against the enforcement of welsh on english speaking welsh persons. There are enough welsh schools etc but the most important part is that the use of welsh in the homes. Without this the rest is a waste of time and know a number of children who went to welsh school and never use the language outside. In fact some of my own relations, because having be taught fully in welsh, when require to work in english could not do it. Reducing the opportunities for english speaking welsh persons in there own county is wrong. In fact this will led to resentment. I have a relation who works in one of these offices and says the quality of the staff has gone down since the all welsh policy was introduce. A union official said that the biggest deterrent to firms setting up west of the Conwy was the insistence of welsh being used and thats why the move to Deeside and Wrexham. Look at the attempts to set up welsh only pubs in Wrexham and Cardiff, total failure, no one used them. Remember all the first ministers where welsh speaker so maybe this is the reason in push this failled policy

Responses to consultations are likely to be made public, on the internet or in a report. If you would prefer your response to remain anonymous, please tick here:

☐

Rhan 1: Hybu'r Gymraeg

Cwestiwn 1 – Ym mharagraffau 49–54, rydym wedi amlinellu'r rôl yr ydym yn cynnig y dylai Llywodraeth Cymru ei chwarae i hybu'r Gymraeg, h.y. swyddogaethau'r Llywodraeth i hybu'r Gymraeg. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys p'un a oes meysydd y dylid eu hychwanegu neu eu tynnu o'r rhestr ym mharagraff 53.

Cwestiwn 2 – Yn Nhabl 1, rydym wedi amlinellu'r adnoddau mewn perthynas â'r swyddogaethau cyffredinol i hybu'r Gymraeg yr ydym o'r farn y dylent fod ar gael i unrhyw gorff neu gyrff sy'n helpu yn y gwaith o hybu'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 3 – A ydych chi'n cytuno â'r opsiwn a ffeirir gennym (Opsiwn 4), sef un corff i fod yn gyfrifol am hybu'r Gymraeg ac am fonitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Os ydych yn anghytuno, nodwch pa opsiwn (gan gynnwys opsiynau nad ydym wedi'u trafod yn y Papur Gwyn) y dylem ei ystyried yn eich barn chi.

Sylwadau ategol

Cwestiwn 4 – Rydym wedi seilio ein dewis, sef un corff, ar sail eglurder, cydnawsedd a gwerth am arian. A ydych chi'n cytuno â'n sail resymegol?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 5 – Pa faterion perthnasol eraill y dylem eu hystyried wrth wneud ein cynnig terfynol ynghylch pa gorff neu gyrff ddylai hybu'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau?

Sylwadau ategol

Cwestiwn 6 – A oes gennych unrhyw sylwadau pellach ar Ran 1 y Papur Gwyn?

Rhan 2: Llywodraethiant ac atebolrwydd

Cwestiwn 7 – Ym mharagraffau 93–95, rydym wedi nodi rhai gofynion cyffredinol yn ymwneud â threfniadau llywodraethu ac atebolrwydd y corff. Beth yw eich barn chi am y gofynion cyffredinol hyn, ac a oes yna fesurau monitro a ffrwyno eraill a ddylai fod yn weithredol ar y corff arfaethedig?

Sylwadau ategol

Cwestiwn 8 – A ydych chi'n cytuno â'r opsiwn a ffeirir gennym (Opsiwn 3), sef i sefydlu Comisiwn y Gymraeg i hybu a hwyluso defnyddio'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 9 – Beth yw eich barn chi am y dadansoddiad rydym wedi'i ddarparu sy'n cefnogi ein dewis ni, sef Opsiwn 3? A oes unrhyw ystyriaethau eraill y dylem eu hystyried wrth wneud unrhyw gynnig terfynol?

Cwestiwn 10 – A ydych chi'n credu bod Opsiwn 3 yn diogelu annibyniaeth y Comisiwn arfaethedig yn ddigonol yng nghyd-destun arfer swyddogaethau ar gyfer monitro a gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau?

Ydw	☐	Nac ydw	☐	Ansicr	☐
------------	--------------------------	----------------	--------------------------	---------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 11 – A oes unrhyw faterion ychwanegol i'r rhai a restrir ym mharagraffau 121–122 y dylem eu hystyried wrth ystyried trefniadau i sefydlu'r Comisiwn arfaethedig?

Oes	☐	Nac oes	☐	Ansicr	☐
------------	--------------------------	----------------	--------------------------	---------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 12 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i symud y gofyniad ar Lywodraeth Cymru i lunio strategaeth ar gyfer y Gymraeg o Ddeddf Llywodraeth Cymru 2006 i'r Bil y Gymraeg newydd?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 13 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru adrodd i'r Cynulliad ar strategaeth y Gymraeg bob pum mlynedd yn lle bob blwyddyn?

Cytuno	☐	Anghytuno	☒	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	-------------------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Ar hyn o bryd, o dan Adran 78 Deddf Llywodraeth Cymru 2006, mae'n rhaid i'r Llywodraeth gyhoeddi dau adroddiad pob blwyddyn, un ar gyflawniadau eu strategaeth Gymraeg ac un am gynllun iaith y Llywodraeth. Pan gyhoeddwyd Strategaeth y Gymraeg 2012/17 'Iaith fyw: iaith byw', cyhoeddwyd hefyd fframwaith gwerthuso. Pennodd y strategaeth nifer o ddangosyddion oedd i fesur llwyddiant y strategaeth ac fe amlinellodd y fframwaith sawl ffynhonnell arall o ddata a fyddai'n cael eu defnyddio i werthuso'r strategaeth. Cafodd pedwar adroddiad blynyddol ar y strategaeth honno eu cyhoeddi, a'r rheini'n adrodd ar y symud a fu – neu na fu – drwy gynnwys y dangosyddion. Yn 2010 y cyhoeddwyd Strategaeth Addysg Cyfrwng Gymraeg y Llywodraeth.

Gosododd hwnnw nifer o dargedau ac adroddwyd ar y rheini mewn pum adroddiad. Roedd yr adroddiad olaf yn delio â 201415. Mae adroddiadau blynyddol ar strategaeth Iaith Fyw: Iaith Byw wedi cynnwys dangosyddion y Strategaeth Addysg Cyfrwng Cymraeg hefyd a chan mai adroddiad 2014-15 oedd yr adroddiad olaf ar y strategaeth addysg, dim ond yn adroddiad blynyddol y strategaeth iaith bellach y mae ffigurau diweddarach i'w gweld am rai o ddangosyddion y strategaeth addysg. Byddai cynnig y Llywodraeth i roi'r gorau i gyhoeddi adroddiad blynyddol yn claddu'r ystadegau hyn am addysg cyfrwng Cymraeg. Mae'n wir y byddai'r rhan fwyaf ohonynt ar gael o hyd ar wefan ystadegau'r Llywodraeth ond ni fyddent yn cael nemor dim sylw.

Adroddiad blynyddol strategaeth iaith Fyw iaith Byw yw'r unig gyhoeddiad swyddogol sy'n dwyn ynghyd sawl cyfres o ystadegau. Mae'r ymgynghoriad yn cyfeirio'n benodol at un ohonynt, sef ffigurau'r Ganolfan Drwyddedu Gyrwyr a Cherbydau (y DVLA yn Abertawe) ond mae llawer yn dod o sefydliadau Cymreig, gan gynnwys: yr Urdd, Mudiad Ffermwyr Ifanc Cymru, Mentrau Iaith, Eisteddfod Genedlaethol Cymru, Merched y Wawr, Cyngor Llyfrau Cymru, Golwg 360, S4C a Radio Cymru. Dydy'r ystadegau o rai o'r rhain ddim yn ddibynadwy iawn (a dweud y lleiaf) ond un o'r ffyrdd gorau i wella dibynadwyedd ystadegau yw cyhoeddi'r ystadegau yn rheolaidd dros gyfnod. Drwy ddwyn rhai i olau dydd, hynny yw, eu gwneud yn gyhoeddus, bydd cynhyrchwyr yr ystadegau'n aml yn dod i werthfawrogi eu pwysigrwydd ac yn cymryd mwy o ofal wrth eu rhoi at ei gilydd. Wrth gwrs, weithiau bydd y cynhyrchwyr yn ceisio dangos eu hunain yn y ffordd fwyaf ffafriol ac hynny'n gwyro'r ystadegau ond dros amser tuedda'r cyfresi ddod yn fwy sefydlog wrth i fwy o ofal cael ei roi iddynt. Byddai cynnig y Llywodraeth i roi'r gorau i gyhoeddi adroddiad blynyddol yn claddu'r ystadegau. Byddai'r cyfresi'n parhau i fod yn annibynadwy, pe baent ar gael o gwbl, a ni fyddai neb yn gwybod a oedd y tueddiadau'n gwaethygu'n hytrach nag yn gwella. Yn wahanol i Iaith Fyw: Iaith Byw, ychydig iawn o dargedau sy wedi'u cynnwys yn Cymraeg 2050, strategaeth newydd y Llywodraeth. Targed y miliwn o siaradwyr Cymraeg erbyn 2050 yw'r targed sy'n adnabyddus yn barod ond gosodir rhai ar gyfer 2031 yn ymwneud ag addysg ac un i gael 150 yn rhagor o grwpiau meithrin 'dros y ddegawd nesaf'. Bydd nifer y siaradwyr Cymraeg yn newid yn araf, boed hynny'n gynnydd neu'n ostyngiad oherwydd dyna yw natur newid demograffig. Mae'n cymryd amser i blant gael eu geni, eu magu a'u haddysgu, i bobl i symud i mewn neu allan o'r wlad ac i'r hen do farw. Ond mae llif arian i gyllido rhagor o grwpiau meithrin, i hyfforddi athrawon, i adeiladu ysgolion, i gynnal eisteddfodau, i gyhoeddi llyfrau, ac yn y blaen, yn gallu newid yn sydyn, a hynny'n effeithio ar hyfywedd ein diwylliant yn sydyn. Rhaid i hyn gael ei amlygu ac ni wnaiff adroddiad pob pum mlynedd mo'r tro. Wedi dweud hynny, mae eisiau adroddiad mwy swmpus pob pum mlynedd hefyd. Cymerodd yr adroddiad a gyhoeddwyd ar ddiwedd oes Bwrdd yr Iaith Gymraeg, 'Darlun ystadegol o sefyllfa'r Gymraeg', olwg mwy cynhwysfawr ar yr ystadegau na dim a'i ragflaenodd, ac fe'i olynwyd y llynedd gan adroddiad 5mlynedd Comisiynydd y Gymraeg. Roedd Mesur y Gymraeg 2011 yn dweud fod yn rhaid i'r Comisiynydd gynhyrchu adroddiad o'r fath ac mae'n rhaid sicrhau nad oes llithro'n ôl i sefyllfa lle na cheir gorolwg cynhwysfawr, awdurdodol, annibynnol, ar y tueddiadau. Dylid deddfu y bydd yn rhaid i'r Comisiwn newydd gyhoeddi adroddiad o'r fath.

Cwestiwn 14 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru gyhoeddi cynllun yn nodi sut y bydd yn gweithredu'r strategaeth bob pum mlynedd yn lle bob blwyddyn?

Cytuno	☐	Anghytuno	☒	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	-------------------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 15 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddiddymu Cyngor Partneriaeth y Gymraeg a rhoi'r pŵer i Lywodraeth Cymru geisio cyngor gan y Comisiwn arfaethedig, sef Comisiwn y Gymraeg?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 16 – A oes gennych unrhyw sylwadau eraill ar Ran 2 y Papur Gwyn?

Rhan 3: Safonau'r Gymraeg

Cwestiwn 17 – Rydym yn cynnig y dylid mabwysiadu model diwygiedig o'r Safonau (Opsiw 2) fel y ffordd orau o sicrhau hawliau pobl i dderbyn gwasanaethau Cymraeg. A ydych chi'n cytuno â'r cynnig hwn?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys (os yn berthnasol) unrhyw ddiwygiadau pellach yr hoffech eu gweld i'r system bresennol, neu unrhyw ddulliau gweithredu eraill y dylem eu hystyried yn eich barn chi.

Cwestiwn 18 – Rydym wedi seilio'r cynnig rydym yn ei ffafrio i ddiwygio'r Safonau (Opsiw 2) ar sail yr eglurder, y capasiti ar gyfer gwella a'r costau newid sy'n gysylltiedig â phob opsiwn (paragraffau 163–165). A ydych chi'n cytuno â'n dadansoddiad?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys (os yn berthnasol) unrhyw ffactorau eraill y dylem eu hystyried wrth lunio unrhyw gynigion terfynol.

Cwestiwn 19 – A ydych chi'n cytuno â'r cynnig i ddiddymu'r dosbarthiadau presennol o Safonau, a gwahaniaethu rhwng 'Safonau' (a fyddai'n berthnasol i wasanaethau) a 'dyletswyddau cynllunio ieithyddol' (a fyddai'n berthnasol i ddyletswyddau corfforaethol)?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 20 – A ydych chi o'r farn y dylid cynnwys darpariaethau sy'n ymwneud â Chynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg yn y ddeddfwriaeth newydd fel dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Ydw	☐	Nac ydw	☐	Ansicr	☐
-----	--------------------------	---------	--------------------------	--------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 21 – Oes yna unrhyw faterion eraill y dylid, yn eich barn chi, eu cynnwys yn y ddeddfwriaeth newydd fel dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Oes	☐	Nac oes	☐	Ansicr	☐
-----	--------------------------	---------	--------------------------	--------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 22 – A ydych chi'n cytuno y dylai fod gan y Comisiwn arfaethedig bwerau cyffredinol i gynnal ymchwiliadau i sut mae cyrff yn cyflawni eu dyletswyddau o ran y Gymraeg, a fyddai'n cynnwys y Safonau a'r dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 23 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai'r Comisiwn arfaethedig fonitro a chefnogi cyrff mewn perthynas â'u dyletswyddau cynllunio ieithyddol, yn hytrach na'u gorfodi?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 24 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i roi cyfrifoldeb am osod Safonau ar gyrff i Lywodraeth Cymru, p'un ai drwy hysbysiad cydymffurfio neu drefn arall?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 25 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai pob un o'r rheoliadau i wneud Safonau fod yn destun ymgynghoriad cyhoeddus llawn cyn gofyn am gymeradwyaeth y Cynulliad?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 26 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddiddymu Ymchwiliadau Safonau?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 27 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid rhoi pwerau i gyhoeddi codau ymarfer neu ganllawiau mewn perthynas â'r Safonau i Lywodraeth Cymru?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 28 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru gael pŵer i osod Safonau ar yr holl gyrff mewn sector yn uniongyrchol drwy reoliadau, heb fod angen hysbysiad cydymffurfio neu drefn arall gyffelyb?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys eich barn ar y materion y dylem eu hystyried wrth lunio Safonau i'w gosod yn uniongyrchol ar gyrff o fewn sector, p'un a ddylai gyrff unigol barhau â'r hawl i herio Safon sydd wedi'i gosod arnynt, a ph'un a ddylid cael proses ymgynghori fwy trwyadl.

Cwestiwn 29 – Pa ffactorau y dylid eu cymryd i ystyriaeth neu pa weithdrefn y dylid ei dilyn er mwyn sicrhau bod y broses o osod Safonau ar Lywodraeth Cymru yn deg a thryloyw?

Sylwadau ategol

Cwestiwn 30 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid gorfod delio â chwynion drwy weithdrefn gwyno'r corff perthnasol cyn y caiff y Comisiwn arfaethedig, sef Comisiwn y Gymraeg, ymchwilio i fethiant honedig?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 31 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig fod yn rhaid i gyrff gadw at weithdrefn gwyno sydd wedi'i chymeradwyo, fel y Polisi Pryderon a Chwynion Enghreifftiol?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 32 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond os yw o'r farn fod yr achos honedig o dorri Safon neu weithdrefn gwyno yn un ddifrifol y dylai'r Comisiwn arfaethedig gael cymryd camau gweithredu pellach mewn perthynas â chŵyn?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys unrhyw sylwadau ar ein diffiniad o 'achos difrifol' ym mharagraff 219.

Cwestiwn 33 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ganiatáu i'r Comisiwn arfaethedig gynnal ymchwiliad ar ei liwt ei hun?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 34 – A ydych chi'n cytuno fod y camau gweithredu a ddisgrifir ym mharagraff 225 yn darparu amrywiaeth effeithiol o gamau gorfodi?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys unrhyw syniadau ynghylch camau gorfodi eraill a wrthodwyd neu nad ydynt wedi cael eu hystyried yn y Papur Gwyn.

Cwestiwn 35 – Ar hyn o bryd, mae gan y Comisiynydd bwerau i osod dirwy sifil o hyd at £5,000 ac, mewn rhai amgylchiadau, i ofyn am orchymyn llys i'w gwneud yn ofynnol i gorff gydymffurfio. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid cadw'r pwerau hyn?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys unrhyw sylwadau ynghylch y ddirwy sifil uchaf y dylai'r Comisiwn arfaethedig allu ei gosod (os o gwbl).

Mae £5,000 yn rhy ychydig.

Cwestiwn 36 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i gadw rôl y Tribiwnlys mewn perthynas â phenderfyniadau'r Comisiwn arfaethedig ynghylch gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 37 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai'r Tribiwnlys hefyd ymdrin ag apelau yn erbyn penderfyniad gan Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar gorff?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 38 – Rydyn ni'n cynnig cyflwyno cam cyntaf gorfodol ar gyfer y Tribiwnlys mewn perthynas ag apelau yn erbyn penderfyniadau'r Comisiwn arfaethedig ynghylch gorfodi Safonau. Byddai'r cam cyntaf yn ei gwneud yn ofynnol i'r Tribiwnlys roi caniatâd ar y sail bod siawns rhesymol y bydd y cais yn llwyddo neu pan fo rheswm cryf arall pam y dylai'r cais gael ei glywed. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 39 – A ydych chi o'r farn y dylai'r cam cyntaf gorfodol arfaethedig fod yn gymwys i apelau yn erbyn penderfyniad gan Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar gorff?

Ydw	☐	Nac ydw	☐	Ansicr	☐
------------	--------------------------	----------------	--------------------------	---------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 40 – A oes gennych unrhyw sylwadau ychwanegol ar Ran 3 y Papur Gwyn?

Rhan 4: Cwmpas y cyrff sy'n ddarostyngedig i ddeddfwriaeth y Gymraeg

Cwestiwn 41 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddileu'r cyfyngiadau yn y Mesur fel bod Llywodraeth Cymru'n meddu ar y pŵer i wneud Safonau'n gymwys i unrhyw gorff o fewn cymhwysedd deddfwriaethol y Cynulliad?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 42 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond mewn perthynas â'r gwasanaethau y maent yn eu cyflenwi i'w cwsmeriaid y dylai busnesau yn y sector preifat fod yn agored i orfod cydymffurfio â Safonau?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys eich barn ynghylch unrhyw gyfyngiadau y dylid eu rhoi ar y pwerau i osod Safonau ar fusnesau preifat.

Cwestiwn 43 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond fel rhan o becyn ehangach o weithgarwch sy'n hybu'r Gymraeg ac yn cynyddu ymwybyddiaeth ohoni y dylid gosod Safonau ar fusnesau preifat?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 44 – Os rhoddir pwerau i Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar unrhyw gorff o fewn cymhwysedd y Cynulliad, a ydych chi o'r farn y dylai Safonau gael eu gosod ar unrhyw gorff neu sector nad yw ar hyn o bryd o fewn cwmpas deddfwriaeth ynghylch y Gymraeg?

Ydw	☐	Nac ydw	☐	Ansicr	☐
-----	--------------------------	---------	--------------------------	--------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 45 – A oes gennych unrhyw sylwadau ychwanegol ar Ran 4 y Papur Gwyn?

Rhan 5: Asesu effaith ein cynigion

Cwestiwn 46 – Rydym wedi asesu effaith ein cynigion ar gydraddoldeb, plant, pobl ifanc a'u teuluoedd, a'r Gymraeg. A oes gennych chi sylwadau ar unrhyw un o'r asesiadau hyn?

Cwestiwn 47 – Hoffem wybod eich barn ar yr effeithiau y byddai'r cynigion yn ein Papur Gwyn yn eu cael ar y Gymraeg, yn benodol ar:

- i) gyfleoedd i bobl ddefnyddio'r Gymraeg
- ii) peidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg.

Pa effeithiau fyddai, yn eich barn chi? Sut mae cynyddu effeithiau cadarnhaol neu liniaru effeithiau negyddol?

Sylwadau ategol

Cwestiwn 48 – Eglurwch hefyd sut gellid ffurfio neu newid yr opsiynau arfaethedig:

- i) fel eu bod yn cael effeithiau cadarnhaol neu fwy o effeithiau cadarnhaol ar gyfleoedd pobl i ddefnyddio'r Gymraeg ac ar beidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg
- ii) fel nad ydynt yn cael effeithiau andwyol ar gyfleoedd pobl i ddefnyddio'r Gymraeg ac ar beidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg.

Sylwadau ategol

Cwestiwn 49 – Rydym wedi gofyn nifer o gwestiynau penodol. Os oes gennych chi faterion perthnasol nad ydym wedi rhoi sylw penodol iddynt, defnyddiwch y blwch isod i roi gwybod i ni amdanynt.

Mae ymatebion i ymgynghoriadau yn debygol o gael eu gwneud yn gyhoeddus, ar y rhyngrwyd neu mewn adroddiad. Os byddai'n well gennych i'ch ymateb aros yn ddienw, ticiwch yma:

Rhan 1: Hybu'r Gymraeg

Cwestiwn 1 – Ym mharagraffau 49–54, rydym wedi amlinellu'r rôl yr ydym yn cynnig y dylai Llywodraeth Cymru ei chwarae i hybu'r Gymraeg, h.y. swyddogaethau'r Llywodraeth i hybu'r Gymraeg. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys p'un a oes meysydd y dylid eu hychwanegu neu eu tynnu o'r rhestr ym mharagraff 53.

Cwestiwn 2 – Yn Nhabl 1, rydym wedi amlinellu'r adnoddau mewn perthynas â'r swyddogaethau cyffredinol i hybu'r Gymraeg yr ydym o'r farn y dylent fod ar gael i unrhyw gorff neu gyrff sy'n helpu yn y gwaith o hybu'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 3 – A ydych chi'n cytuno â'r opsiwn a ffeirir gennym (Opsiwn 4), sef un corff i fod yn gyfrifol am hybu'r Gymraeg ac am fonitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Os ydych yn anghytuno, nodwch pa opsiwn (gan gynnwys opsiynau nad ydym wedi'u trafod yn y Papur Gwyn) y dylem ei ystyried yn eich barn chi.

Sylwadau ategol

Cwestiwn 4 – Rydym wedi seilio ein dewis, sef un corff, ar sail eglurder, cydnawsedd a gwerth am arian. A ydych chi'n cytuno â'n sail resymegol?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 5 – Pa faterion perthnasol eraill y dylem eu hystyried wrth wneud ein cynnig terfynol ynghylch pa gorff neu gyrff ddylai hybu'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau?

Sylwadau ategol

Cwestiwn 6 – A oes gennych unrhyw sylwadau pellach ar Ran 1 y Papur Gwyn?

Rhan 2: Llywodraethiant ac atebolrwydd

Cwestiwn 7 – Ym mharagraffau 93–95, rydym wedi nodi rhai gofynion cyffredinol yn ymwneud â threfniadau llywodraethu ac atebolrwydd y corff. Beth yw eich barn chi am y gofynion cyffredinol hyn, ac a oes yna fesurau monitro a ffrwyno eraill a ddylai fod yn weithredol ar y corff arfaethedig?

Sylwadau ategol

Cytuno gyda'r gofynion.

Cwestiwn 8 – A ydych chi'n cytuno â'r opsiwn a ffefrir gennym (Opsiwn 3), sef i sefydlu Comisiwn y Gymraeg i hybu a hwyluso defnyddio'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 9 – Beth yw eich barn chi am y dadansoddiad rydym wedi'i ddarparu sy'n cefnogi ein dewis ni, sef Opsiwn 3? A oes unrhyw ystyriaethau eraill y dylem eu hystyried wrth wneud unrhyw gynnig terfynol?

Cytuno gyda'r dadansoddiad on rhaid sicrhau bod y Comisiwn yn gallu herio'r Llywodraeth.

Cwestiwn 10 – A ydych chi'n credu bod Opsiwn 3 yn diogelu annibyniaeth y Comisiwn arfaethedig yn ddigonol yng nghyd-destun arfer swyddogaethau ar gyfer monitro a gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau?

Ydw	☐	Nac ydw	☐	Ansicr	☒
------------	--------------------------	----------------	--------------------------	---------------	-------------------------------------

Sylwadau ategol

Rhaid sicrhau bod y Comisiwn yn gallu monitro'r Llywodraeth drwy sicrhau annibyniaeth ac allanolrwydd pellach

Cwestiwn 11 – A oes unrhyw faterion ychwanegol i'r rhai a restrir ym mharagraffau 121–122 y dylem eu hystyried wrth ystyried trefniadau i sefydlu'r Comisiwn arfaethedig?

Oes	☐	Nac oes	☒	Ansicr	☐
------------	--------------------------	----------------	-------------------------------------	---------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 12 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i symud y gofyniad ar Lywodraeth Cymru i lunio strategaeth ar gyfer y Gymraeg o Ddeddf Llywodraeth Cymru 2006 i'r Bil y Gymraeg newydd?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 13 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru adrodd i'r Cynulliad ar strategaeth y Gymraeg bob pum mlynedd yn lle bob blwyddyn?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 14 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru gyhoeddi cynllun yn nodi sut y bydd yn gweithredu'r strategaeth bob pum mlynedd yn lle bob blwyddyn?

Cytuno	☐	Anghytuno	☒	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	-------------------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Dylai hyn fod bob blwyddyn.

Cwestiwn 15 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddiddymu Cyngor Partneriaeth y Gymraeg a rhoi'r pŵer i Lywodraeth Cymru geisio cyngor gan y Comisiwn arfaethedig, sef Comisiwn y Gymraeg?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 16 – A oes gennych unrhyw sylwadau eraill ar Ran 2 y Papur Gwyn?

Rhan 3: Safonau'r Gymraeg

Cwestiwn 17 – Rydym yn cynnig y dylid mabwysiadu model diwygiedig o'r Safonau (Opswn 2) fel y ffordd orau o sicrhau hawliau pobl i dderbyn gwasanaethau Cymraeg. A ydych chi'n cytuno â'r cynnig hwn?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys (os yn berthnasol) unrhyw ddiwygiadau pellach yr hoffech eu gweld i'r system bresennol, neu unrhyw ddulliau gweithredu eraill y dylem eu hystyried yn eich barn chi.

Cwestiwn 18 – Rydym wedi seilio'r cynnig rydym yn ei ffafrio i ddiwygio'r Safonau (Opswn 2) ar sail yr eglurder, y capasiti ar gyfer gwella a'r costau newid sy'n gysylltiedig â phob opsiwn (paragraffau 163–165). A ydych chi'n cytuno â'n dadansoddiad?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys (os yn berthnasol) unrhyw ffactorau eraill y dylem eu hystyried wrth lunio unrhyw gynigion terfynol.

Cwestiwn 19 – A ydych chi'n cytuno â'r cynnig i ddiddymu'r dosbarthiadau presennol o Safonau, a gwahaniaethu rhwng 'Safonau' (a fyddai'n berthnasol i wasanaethau) a 'dyletswyddau cynllunio ieithyddol' (a fyddai'n berthnasol i ddyletswyddau corfforaethol)?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 20 – A ydych chi o'r farn y dylid cynnwys darpariaethau sy'n ymwneud â Chynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg yn y ddeddfwriaeth newydd fel dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Ydw	☒	Nac ydw	☐	Ansicr	☐
------------	-------------------------------------	----------------	--------------------------	---------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 21 – Oes yna unrhyw faterion eraill y dylid, yn eich barn chi, eu cynnwys yn y ddeddfwriaeth newydd fel dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Oes	☐	Nac oes	☒	Ansicr	☐
------------	--------------------------	----------------	-------------------------------------	---------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 22 – A ydych chi'n cytuno y dylai fod gan y Comisiwn arfaethedig bwerau cyffredinol i gynnal ymchwiliadau i sut mae cyrff yn cyflawni eu dyletswyddau o ran y Gymraeg, a fyddai'n cynnwys y Safonau a'r dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 23 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai'r Comisiwn arfaethedig fonitro a chefnogi cyrff mewn perthynas â'u dyletswyddau cynllunio ieithyddol, yn hytrach na'u gorfodi?

Cytuno	☐	Anghytuno	☒	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	-------------------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Mae'r elfen orfodol yn bwysig iawn mewn rhai meysydd.

Cwestiwn 24 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i roi cyfrifoldeb am osod Safonau ar gyrff i Lywodraeth Cymru, p'un ai drwy hysbysiad cydymffurfio neu drefn arall?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 25 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai pob un o'r rheoliadau i wneud Safonau fod yn destun ymgynghoriad cyhoeddus llawn cyn gofyn am gymeradwyaeth y Cynulliad?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 26 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddiddymu Ymchwiliadau Safonau?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☒
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	-------------------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 27 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid rhoi pwerau i gyhoeddi codau ymarfer neu ganllawiau mewn perthynas â'r Safonau i Lywodraeth Cymru?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 28 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru gael pŵer i osod Safonau ar yr holl gyrff mewn sector yn uniongyrchol drwy reoliadau, heb fod angen hysbysiad cydymffurfio neu drefn arall gyffelyb?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys eich barn ar y materion y dylem eu hystyried wrth lunio Safonau i'w gosod yn uniongyrchol ar gyrff o fewn sector, p'un a ddylai gyrff unigol barhau â'r hawl i herio Safon sydd wedi'i gosod arnynt, a ph'un a ddylid cael proses ymgynghori fwy trwyadl.

Cwestiwn 29 – Pa ffactorau y dylid eu cymryd i ystyriaeth neu pa weithdrefn y dylid ei dilyn er mwyn sicrhau bod y broses o osod Safonau ar Lywodraeth Cymru yn deg a thryloyw?

Sylwadau ategol

Cwestiwn 30 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid gorfod delio â chwynion drwy weithdrefn gwyno'r corff perthnasol cyn y caiff y Comisiwn arfaethedig, sef Comisiwn y Gymraeg, ymchwilio i fethiant honedig?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cytuno'n gryf a hyn.

Cwestiwn 31 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig fod yn rhaid i gyrff gadw at weithdrefn gwyno sydd wedi'i chymeradwyo, fel y Polisi Pryderon a Chwynion Enghreifftiol?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 32 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond os yw o'r farn fod yr achos honedig o dorri Safon neu weithdrefn gwyno yn un ddifrifol y dylai'r Comisiwn arfaethedig gael cymryd camau gweithredu pellach mewn perthynas â chŵyn?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys unrhyw sylwadau ar ein diffiniad o ‘achos difrifol’ ym mharagraff 219.

Cwestiwn 33 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ganiatáu i'r Comisiwn arfaethedig gynnal ymchwiliad ar ei liwt ei hun?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 34 – A ydych chi'n cytuno fod y camau gweithredu a ddisgrifir ym mharagraff 225 yn darparu amrywiaeth effeithiol o gamau gorfodi?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys unrhyw syniadau ynghylch camau gorfodi eraill a wrthodwyd neu nad ydynt wedi cael eu hystyried yn y Papur Gwyn.

Cwestiwn 35 – Ar hyn o bryd, mae gan y Comisiynydd bwerau i osod dirwy sifil o hyd at £5,000 ac, mewn rhai amgylchiadau, i ofyn am orchymyn llys i'w gwneud yn ofynnol i gorff gydymffurfio. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid cadw'r pwerau hyn?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys unrhyw sylwadau ynghylch y ddirwy sifil uchaf y dylai'r Comisiwn arfaethedig allu ei gosod (os o gwbl).

Cwestiwn 36 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i gadw rôl y Tribiwnlys mewn perthynas â phenderfyniadau'r Comisiwn arfaethedig ynghylch gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 37 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai'r Tribiwnlys hefyd ymdrin ag apelau yn erbyn penderfyniad gan Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar gorff?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 38 – Rydyn ni'n cynnig cyflwyno cam cyntaf gorfodol ar gyfer y Tribiwnlys mewn perthynas ag apelau yn erbyn penderfyniadau'r Comisiwn arfaethedig ynghylch gorfodi Safonau. Byddai'r cam cyntaf yn ei gwneud yn ofynnol i'r Tribiwnlys roi caniatâd ar y sail bod siawns rhesymol y bydd y cais yn llwyddo neu pan fo rheswm cryf arall pam y dylai'r cais gael ei glywed. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 39 – A ydych chi o'r farn y dylai'r cam cyntaf gorfodol arfaethedig fod yn gymwys i apelau yn erbyn penderfyniad gan Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar gorff?

Ydw	☒	Nac ydw	☐	Ansicr	☐
------------	-------------------------------------	----------------	--------------------------	---------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 40 – A oes gennych unrhyw sylwadau ychwanegol ar Ran 3 y Papur Gwyn?

Rhan 4: Cwmpas y cyrff sy'n ddarostyngedig i ddeddfwriaeth y Gymraeg

Cwestiwn 41 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddileu'r cyfyngiadau yn y Mesur fel bod Llywodraeth Cymru'n meddu ar y pŵer i wneud Safonau'n gymwys i unrhyw gorff o fewn cymhwysedd deddfwriaethol y Cynulliad?

Cytuno	✓	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	---	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 42 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond mewn perthynas â'r gwasanaethau y maent yn eu cyflenwi i'w cwsmeriaid y dylai busnesau yn y sector preifat fod yn agored i orfod cydymffurfio â Safonau?

Cytuno	✓	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	---	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys eich barn ynghylch unrhyw gyfyngiadau y dylid eu rhoi ar y pwerau i osod Safonau ar fusnesau preifat.

Cwestiwn 43 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond fel rhan o becyn ehangach o weithgarwch sy'n hybu'r Gymraeg ac yn cynyddu ymwybyddiaeth ohoni y dylid gosod Safonau ar fusnesau preifat?

Cytuno	✓	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	---	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 44 – Os rhoddir pwerau i Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar unrhyw gorff o fewn cymhwysedd y Cynulliad, a ydych chi o'r farn y dylai Safonau gael eu gosod ar unrhyw gorff neu sector nad yw ar hyn o bryd o fewn cwmpas deddfwriaeth ynghylch y Gymraeg?

Ydw	✓	Nac ydw	☐	Ansicr	☐
-----	---	---------	--------------------------	--------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 45 – A oes gennych unrhyw sylwadau ychwanegol ar Ran 4 y Papur Gwyn?

Rhan 5: Asesu effaith ein cynigion

Cwestiwn 46 – Rydym wedi asesu effaith ein cynigion ar gydraddoldeb, plant, pobl ifanc a'u teuluoedd, a'r Gymraeg. A oes gennych chi sylwadau ar unrhyw un o'r asesiadau hyn?

Nac oes

Cwestiwn 47 – Hoffem wybod eich barn ar yr effeithiau y byddai'r cynigion yn ein Papur Gwyn yn eu cael ar y Gymraeg, yn benodol ar:

- i) gyfleoedd i bobl ddefnyddio'r Gymraeg
- ii) peidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg.

Pa effeithiau fyddai, yn eich barn chi? Sut mae cynyddu effeithiau cadarnhaol neu liniaru effeithiau negyddol?

Sylwadau ategol

Gwella'r cyfleoedd.

Bydd hyn yn helpu i sicrhau na fydd y Gymraeg yn cael ei thrin llai ffafriol.

Cwestiwn 48 – Eglurwch hefyd sut gellid ffurfio neu newid yr opsiynau arfaethedig:

- i) fel eu bod yn cael effeithiau cadarnhaol neu fwy o effeithiau cadarnhaol ar gyfleoedd pobl i ddefnyddio'r Gymraeg ac ar beidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg
- ii) fel nad ydynt yn cael effeithiau andwyol ar gyfleoedd pobl i ddefnyddio'r Gymraeg ac ar beidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg.

Sylwadau ategol

Cwestiwn 49 – Rydym wedi gofyn nifer o gwestiynau penodol. Os oes gennych chi faterion perthnasol nad ydym wedi rhoi sylw penodol iddynt, defnyddiwch y blwch isod i roi gwybod i ni amdanynt.

Mae ymatebion i ymgynghoriadau yn debygol o gael eu gwneud yn gyhoeddus, ar y rhyngrwyd neu mewn adroddiad. Os byddai'n well gennych i'ch ymateb aros yn ddienw, ticiwch yma:

Part 1: Promoting the Welsh language

Question 1 – In paragraphs 49–54, we have set out the role we propose the Welsh Government should play in promoting the Welsh language, i.e. the Government promotional functions. Do you agree with our proposal?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including whether any fields should be added or taken away from the list in paragraph 53.

--

Question 2 – In Table 1 we have outlined the resources related to general promotional functions which we think should be available to any body or bodies involved in promoting the Welsh language and monitoring and enforcing compliance with Standards. Do you agree with our proposal?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 3 – Do you agree with our preferred option (Option 4) to have a single body responsible for promoting the Welsh language as well as monitoring and enforcing compliance with Standards?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

If not, please state which option (including options we have not discussed in the White Paper) you believe we should consider.

Supporting comments

--

Question 4 – We have based our preference for a single body on the grounds of clarity, synergy and value for money. Do you agree with our rationale?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 5 – What other relevant issues should we consider in making our final proposal as to which body or bodies should carry out work to promote the Welsh language and monitor and enforce compliance with Standards?

Supporting comments

Question 6 – Do you have any further comments on Part 1 of the White Paper?

Part 2: Governance and accountability

Question 7 – In paragraphs 93–95 we have set out some general requirements regarding the body’s governance and accountability arrangements. What are your views on these general requirements, and are there other checks and balances you believe should apply to the proposed body?

Supporting comments

Agree

Question 8 – Do you agree with our preferred option (Option 3), to establish a Welsh Language Commission to promote and facilitate the use of the Welsh language and monitor and enforce bodies’ compliance with Standards?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
-------	-------------------------------------	----------	--------------------------	----------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 9 – What are your thoughts on the analysis we have provided which supports our preference for Option 3? Are there any other considerations we should take into account in making any final proposal?

Agree no further action required.

Question 10 – Do you believe Option 3 provides sufficient safeguards in relation to the independence of the proposed Commission in exercising its functions in monitoring and enforcing bodies’ compliance with Standards?

Yes	☒	No	☐	Unsure	☐
------------	-------------------------------------	-----------	--------------------------	---------------	--------------------------

Supporting comments

Question 11 – Are there any additional matters to those listed in paragraphs 121–122 that we should consider regarding arrangements to establish the proposed Commission?

Yes	☐	No	☒	Unsure	☐
------------	--------------------------	-----------	-------------------------------------	---------------	--------------------------

Supporting comments

Question 12 – Do you agree with our proposal to move the requirement on the Welsh Government to produce a Welsh language strategy from the Government of Wales Act 2006 to the new Welsh Language Bill?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 13 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should report to the Assembly on the Welsh language strategy every five years instead of annually?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 14 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should publish a plan setting out how it will implement the strategy every five years instead of annually?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 15 – Do you agree with our proposal to abolish the Welsh Language Partnership Council and provide the Welsh Government with a power to request advice from the proposed Welsh Language Commission?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 16 – Do you have any further comments on Part 2 of the White Paper?

Part 3: The Welsh Language Standards

Question 17 – We propose that a reformed model of the Standards (Option 2) should be adopted as the best way to ensure people's rights to receive Welsh language services. Do you agree with this proposal?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including (if relevant) any further reforms you would like to see made to the current system, or any alternative approaches you think we should consider.

Question 18 – We have based our preferred proposal for reformed Standards (Option 2) on the grounds of the clarity, capacity for improvement and the costs of change associated with each option (paragraphs 163–165). Do you agree with our analysis?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including (if relevant) any other factors we should take into account in making any final proposals.

Question 19 – Do you agree with the proposal to abolish the current classes of Standards and differentiate between 'Standards' (which would relate to services) and 'language planning duties' (which would relate to corporate duties)?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 20 – Are you of the opinion that provisions relating to the Welsh in Education Strategic Plans should be included within the new legislation as language planning duties?

Yes	☒	No	☐	Unsure	☐
------------	-------------------------------------	-----------	--------------------------	---------------	--------------------------

Supporting comments

Agree. But do not support the compulsory imposition of the language in schools
--

Question 21 – Are there any other matters which you believe should be included in the new legislation as language planning duties?

Yes	☒	No	☐	Unsure	☐
------------	-------------------------------------	-----------	--------------------------	---------------	--------------------------

Supporting comments

Abolition of the Welsh Language Act

Question 22 – Do you agree that the proposed Commission should have general powers to conduct examinations into how bodies meet their Welsh language duties, which would include both the Standards and the language planning duties?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 23 – Do you agree with our proposal that the proposed Commission should monitor and support bodies in relation to their language planning duties, rather than enforce them?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

No enforcement.

Question 24 – Do you agree with our proposal for the Welsh Government to be responsible for imposing Standards on bodies either through a compliance notice or other mechanism?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 25 – Do you agree with our proposal that all regulations to make Standards should be subject to a full public consultation before seeking the approval of the Assembly?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 26 – Do you agree with our proposal to abolish Standards Investigations?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 27 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should be given powers to issue codes of practice or guidance relating to the Standards?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 28 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should have a power to impose Standards on all the bodies in a sector directly through regulations without the need for a compliance notice or other such mechanism?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including your views on the factors we should take into account in drafting Standards to be imposed directly on bodies within a sector, whether individual

bodies should retain the right to challenge the imposition of a Standard, and whether there should be an enhanced consultation process.

No imposition of the language. People should have freedom of choice. This is a fundamental human right.

Question 29 – What factors should we take into account or what procedure should we follow in order to ensure the process for imposing Standards on the Welsh Government is fair and transparent?

Supporting comments

Question 30 – Do you agree with our proposal that complaints should have to be dealt with through the relevant body's complaints procedure first before the proposed Welsh Language Commission can investigate an alleged failure?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 31 – Do you agree with our proposal that bodies must adhere to an approved complaints procedure, such as the Model Concerns and Complaints Policy?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 32 – Do you agree with our proposal that the proposed Commission should only take further action regarding a complaint if it believes the alleged breach of a Standard or complaints procedure is serious?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including any comments on our definition of a 'serious breach' in paragraph 219.

Question 33 – Do you agree with our proposal to allow the proposed Commission to conduct an investigation of its own initiative?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 34 – Do you agree that the actions set out in paragraph 225 provide an effective range of enforcement action?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including any thoughts on alternative enforcement actions that have been rejected or not considered in the White Paper.

--

Question 35 – Currently, the Commissioner has powers to impose a civil fine of up to £5,000 and in some circumstances to request a court order to require a body to comply. Do you agree with our proposal that these powers should be retained?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including any comments on the maximum civil fine that the proposed Commission should be able to impose (if at all).

No enforcement or imposition of Welsh. There is no enforcement or imposition to use English.
--

Question 36 – Do you agree with our proposal to retain the Tribunal's role in relation to the proposed Commission's decisions regarding enforcing bodies' compliance with Standards?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 37 – Do you agree with our proposal that the Tribunal should also deal with appeals against a decision of the Welsh Government to impose Standards on a body?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 38 – We propose to introduce a mandatory first stage for the Tribunal in relation to appeals against the proposed Commission’s decisions concerning enforcing Standards. The first stage would require the Tribunal to give permission on the grounds that an application has a reasonable chance of success or another compelling reason why the application should be heard. Do you agree with our proposal?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 39 – Do you believe that the proposed mandatory first stage should apply to appeals against a decision of the Welsh Government to impose Standards on a body?

Yes	☐	No	☐	Unsure	☒
------------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------	-------------------------------------

Supporting comments

Question 40 – Do you have any further comments on Part 3 of the White Paper?

Part 4: The scope of bodies covered by Welsh language legislation

Question 41 – Do you agree with our proposal to remove the constraints in the Measure so that the Welsh Government has the power to make Standards applicable to any body within the Assembly’s legislative competence?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 42 – Do you agree with our proposal that private sector businesses should only be liable to comply with Standards that relate to the services they provide to their customers?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including your views on any limits that should be placed on the powers to impose Standards on private businesses.

No imposition of compulsory Welsh

Question 43 – Do you agree with our proposal that Standards should only be imposed on private businesses as part of a wider package of promotional and awareness raising initiatives?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 44 – If the Welsh Government is given powers to impose Standards on any body within the Assembly's competence, do you believe that Standards should be imposed on any body or sector that is not currently within the scope of Welsh language legislation?

Yes	☐	No	☒	Unsure	☐
------------	--------------------------	-----------	-------------------------------------	---------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 45 – Do you have any further comments on Part 4 of the White Paper?

--

Part 5: Assessing the impact of our proposals

Question 46 – We have assessed the impact of our proposals on equality, children, young people and their families, and the Welsh language. Do you have comments on any of these assessments?

--

Question 47 – We would like to know your views on the effects that the proposals in our White Paper would have on the Welsh language, specifically on:

- i) opportunities for people to use Welsh
- ii) treating the Welsh language no less favourably than the English language.

What effects do you think there would be? How could positive effects be increased, or negative effects be mitigated?

Supporting comments

The English language should be treated no less favourably than Welsh. Welsh first on road signs endangers the public in Non Welsh speaking parts of Wales. Culturally support of the language is fine. Having it rammed down your throat is an affront to my human rights as an English speaking Welshman

Question 48 – Please also explain how you believe the proposed options could be formulated or changed so as to have:

- i) positive effects or increased positive effects on opportunities for people to use the Welsh language and on treating the Welsh language no less favourably than the English language
- ii) no adverse effects on opportunities for people to use the Welsh language and on treating the Welsh language no less favourably than the English language.

Supporting comments

Question 49 – We have asked a number of specific questions. If you have any related issues which we have not specifically addressed, please use this space to report them.

Responses to consultations are likely to be made public, on the internet or in a report. If you would prefer your response to remain anonymous, please tick here:

Part 1: Promoting the Welsh language

Question 1 – In paragraphs 49–54, we have set out the role we propose the Welsh Government should play in promoting the Welsh language, i.e. the Government promotional functions. Do you agree with our proposal?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including whether any fields should be added or taken away from the list in paragraph 53.

There is a difference between supporting protected characteristics and enforcing an elitist society. What research has been conducted through Wales homes do demonstrate that this is what people actually want? And this survey/consultation is so closed you have to search to find it...rather than such important issues being discussed openly in public.

Question 2 – In Table 1 we have outlined the resources related to general promotional functions which we think should be available to any body or bodies involved in promoting the Welsh language and monitoring and enforcing compliance with Standards. Do you agree with our proposal?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

People are being forced out of employment, even in councils if they can't speak Welsh. Many areas are extremely racist towards anyone who isn't Welsh or even Welsh but non Welsh speaking. Little regards are being given to long term commerce and business with supplier relationships failing due to communication issues. We even have Welsh first language speakers being made to feel incompetent, if they do not speak formal Welsh or the right dialect.

Question 3 – Do you agree with our preferred option (Option 4) to have a single body responsible for promoting the Welsh language as well as monitoring and enforcing compliance with Standards?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------

If not, please state which option (including options we have not discussed in the White Paper) you believe we should consider.

Supporting comments

--

--

Question 4 – We have based our preference for a single body on the grounds of clarity, synergy and value for money. Do you agree with our rationale?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Otherwise no decisions will ever be made
--

Question 5 – What other relevant issues should we consider in making our final proposal as to which body or bodies should carry out work to promote the Welsh language and monitor and enforce compliance with Standards?

Supporting comments

Is there a body which protects the rights of Welsh living in Wales who do not speak Welsh? Enforcing compliance with standards appears in the local authorities as discrimination against non Welsh speakers. You are forcing generations of Welsh to relocate to England! Which destroys heritage and culture.

Question 6 – Do you have any further comments on Part 1 of the White Paper?

Think mostly made clear that I and many others who would never normally be given a voice, clear. People are being ridiculed, prejudice, losing employment and relocating away from Wales.... What are you actually doing to encourage generations to stay, rather than pushing them away? This is worse than any English take over. It's Welsh power, destroying Wales.

Part 2: Governance and accountability

Question 7 – In paragraphs 93–95 we have set out some general requirements regarding the body's governance and accountability arrangements. What are your views on these general requirements, and are there other checks and balances you believe should apply to the proposed body?

Supporting comments

All people effected should be represented

Question 8 – Do you agree with our preferred option (Option 3), to establish a Welsh Language Commission to promote and facilitate the use of the Welsh language and monitor and enforce bodies' compliance with Standards?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Wow. By enforcing compliance of a bodies standards, you take away my free will and breach my human rights. My language of birth, born into Wales is not good enough anymore.

Question 9 – What are your thoughts on the analysis we have provided which supports our preference for Option 3? Are there any other considerations we should take into account in making any final proposal?

Question 10 – Do you believe Option 3 provides sufficient safeguards in relation to the independence of the proposed Commission in exercising its functions in monitoring and enforcing bodies' compliance with Standards?

Yes	☐	No	☐	Unsure	☒
-----	--------------------------	----	--------------------------	--------	-------------------------------------

Supporting comments

Question 11 – Are there any additional matters to those listed in paragraphs 121–122 that we should consider regarding arrangements to establish the proposed Commission?

Yes	☐	No	☐	Unsure	☒
-----	--------------------------	----	--------------------------	--------	-------------------------------------

Supporting comments

Question 12 – Do you agree with our proposal to move the requirement on the Welsh Government to produce a Welsh language strategy from the Government of Wales Act 2006 to the new Welsh Language Bill?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
-------	--------------------------	----------	--------------------------	----------------------------	-------------------------------------

Supporting comments

Question 13 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should report to the Assembly on the Welsh language strategy every five years instead of annually?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Annually.

Question 14 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should publish a plan setting out how it will implement the strategy every five years instead of annually?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Should be done annually

Question 15 – Do you agree with our proposal to abolish the Welsh Language Partnership Council and provide the Welsh Government with a power to request advice from the proposed Welsh Language Commission?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

So long as suitable representation is made.

Question 16 – Do you have any further comments on Part 2 of the White Paper?

Part 3: The Welsh Language Standards

Question 17 – We propose that a reformed model of the Standards (Option 2) should be adopted as the best way to ensure people's rights to receive Welsh language services. Do you agree with this proposal?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------

Supporting comments, including (if relevant) any further reforms you would like to see made to the current system, or any alternative approaches you think we should consider.

I agree Welsh language should be supported, but not enforced

Question 18 – We have based our preferred proposal for reformed Standards (Option 2) on the grounds of the clarity, capacity for improvement and the costs of change associated with each option (paragraphs 163–165). Do you agree with our analysis?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------

Supporting comments, including (if relevant) any other factors we should take into account in making any final proposals.

Question 19 – Do you agree with the proposal to abolish the current classes of Standards and differentiate between ‘Standards’ (which would relate to services) and ‘language planning duties’ (which would relate to corporate duties)?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------

Supporting comments

Question 20 – Are you of the opinion that provisions relating to the Welsh in Education Strategic Plans should be included within the new legislation as language planning duties?

Yes	☐	No	☐	Unsure	☒
------------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------	-------------------------------------

Supporting comments

Question 21 – Are there any other matters which you believe should be included in the new legislation as language planning duties?

Yes	☒	No	☐	Unsure	☐
------------	-------------------------------------	-----------	--------------------------	---------------	--------------------------

Supporting comments

Study into how people actually feel. I have been forced i to learning Welsh at work before, along with many others and had to say we wanted to to keep our jobs.

Question 22 – Do you agree that the proposed Commission should have general powers to conduct examinations into how bodies meet their Welsh language duties, which would include both the Standards and the language planning duties?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------

Supporting comments

Question 23 – Do you agree with our proposal that the proposed Commission should monitor and support bodies in relation to their language planning duties, rather than enforce them?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 24 – Do you agree with our proposal for the Welsh Government to be responsible for imposing Standards on bodies either through a compliance notice or other mechanism?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------

Supporting comments

Imposing..enforcing...whats next?

Question 25 – Do you agree with our proposal that all regulations to make Standards should be subject to a full public consultation before seeking the approval of the Assembly?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 26 – Do you agree with our proposal to abolish Standards Investigations?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------

Supporting comments

Question 27 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should be given powers to issue codes of practice or guidance relating to the Standards?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------

Supporting comments

Guidance and support yes.

Question 28 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should have a power to impose Standards on all the bodies in a sector directly through regulations without the need for a compliance notice or other such mechanism?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including your views on the factors we should take into account in drafting Standards to be imposed directly on bodies within a sector, whether individual bodies should retain the right to challenge the imposition of a Standard, and whether there should be an enhanced consultation process.

Question 29 – What factors should we take into account or what procedure should we follow in order to ensure the process for imposing Standards on the Welsh Government is fair and transparent?

Supporting comments

Question 30 – Do you agree with our proposal that complaints should have to be dealt with through the relevant body's complaints procedure first before the proposed Welsh Language Commission can investigate an alleged failure?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

You just make it hard for peoples complaints to be heard

Question 31 – Do you agree with our proposal that bodies must adhere to an approved complaints procedure, such as the Model Concerns and Complaints Policy?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 32 – Do you agree with our proposal that the proposed Commission should only take further action regarding a complaint if it believes the alleged breach of a Standard or complaints procedure is serious?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including any comments on our definition of a 'serious breach' in paragraph 219.

You should investigate all complaints

Question 33 – Do you agree with our proposal to allow the proposed Commission to conduct an investigation of its own initiative?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Investigate itself, my daughter investigates her own teeth brushing and thinks things stuck in her teeth is acceptable. No this is not right.

Question 34 – Do you agree that the actions set out in paragraph 225 provide an effective range of enforcement action?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including any thoughts on alternative enforcement actions that have been rejected or not considered in the White Paper.

Strongly disagree with enforcement

Question 35 – Currently, the Commissioner has powers to impose a civil fine of up to £5,000 and in some circumstances to request a court order to require a body to comply. Do you agree with our proposal that these powers should be retained?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including any comments on the maximum civil fine that the proposed Commission should be able to impose (if at all).

This can ruin small business

Question 36 – Do you agree with our proposal to retain the Tribunal’s role in relation to the proposed Commission’s decisions regarding enforcing bodies’ compliance with Standards?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------

Supporting comments

Average reading age is 12. So how do you expect most people to be able to read and understand these questions?

Question 37 – Do you agree with our proposal that the Tribunal should also deal with appeals against a decision of the Welsh Government to impose Standards on a body?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------

Supporting comments

--

Question 38 – We propose to introduce a mandatory first stage for the Tribunal in relation to appeals against the proposed Commission’s decisions concerning enforcing Standards. The first stage would require the Tribunal to give permission on the grounds that an application has a reasonable chance of success or another compelling reason why the application should be heard. Do you agree with our proposal?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 39 – Do you believe that the proposed mandatory first stage should apply to appeals against a decision of the Welsh Government to impose Standards on a body?

Yes	☐	No	☐	Unsure	☒
------------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------	-------------------------------------

Supporting comments

--

Question 40 – Do you have any further comments on Part 3 of the White Paper?

It has elitist ideals and is a hidden consultation, questions are devised to provide answers to what you want, to demonstrate a positive result rather than asking more relevant if you should be doing this at all. Background research into the prolonged, long term and far reaching effects and ramifications are missing, as is an objective review of what is already in place. A cleverly constructed document which only enables a small few to respond, no effort made to disseminate. Not suitable for anyone with learning difficulties or who bores easily

Part 4: The scope of bodies covered by Welsh language legislation

Question 41 – Do you agree with our proposal to remove the constraints in the Measure so that the Welsh Government has the power to make Standards applicable to any body within the Assembly's legislative competence?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 42 – Do you agree with our proposal that private sector businesses should only be liable to comply with Standards that relate to the services they provide to their customers?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------

Supporting comments, including your views on any limits that should be placed on the powers to impose Standards on private businesses.

Some businesses do not have resources.

Question 43 – Do you agree with our proposal that Standards should only be imposed on private businesses as part of a wider package of promotional and awareness raising initiatives?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Shouldn't be imposed

Question 44 – If the Welsh Government is given powers to impose Standards on any body within the Assembly’s competence, do you believe that Standards should be imposed on any body or sector that is not currently within the scope of Welsh language legislation?

Yes	☐	No	☒	Unsure	☐
------------	--------------------------	-----------	-------------------------------------	---------------	--------------------------

Supporting comments

Question 45 – Do you have any further comments on Part 4 of the White Paper?

Part 5: Assessing the impact of our proposals

Question 46 – We have assessed the impact of our proposals on equality, children, young people and their families, and the Welsh language. Do you have comments on any of these assessments?

Have you actually ever been to North Wales? What about those who are third generation unemployed? This will not help.

Question 47 – We would like to know your views on the effects that the proposals in our White Paper would have on the Welsh language, specifically on:

- i) opportunities for people to use Welsh
- ii) treating the Welsh language no less favourably than the English language.

What effects do you think there would be? How could positive effects be increased, or negative effects be mitigated?

Supporting comments

Some of the basic principles of providing opportunity are admirable. The enforcement is all wrong though.

Question 48 – Please also explain how you believe the proposed options could be formulated or changed so as to have:

- i) positive effects or increased positive effects on opportunities for people to use the Welsh language and on treating the Welsh language no less favourably than the English language
- ii) no adverse effects on opportunities for people to use the Welsh language and on treating the Welsh language no less favourably than the English language.

Supporting comments

Some of my Welsh speaking friends are disgusted by some changes and we don't see Welsh as being any less favourable. After all there are Welsh only speaking jobs, but no English only speaking jobs.

Question 49 – We have asked a number of specific questions. If you have any related issues which we have not specifically addressed, please use this space to report them.

Responses to consultations are likely to be made public, on the internet or in a report. If you would prefer your response to remain anonymous, please tick here:

☐

Part 1: Promoting the Welsh language

Question 1 – In paragraphs 49–54, we have set out the role we propose the Welsh Government should play in promoting the Welsh language, i.e. the Government promotional functions. Do you agree with our proposal?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------

Supporting comments, including whether any fields should be added or taken away from the list in paragraph 53.

Question 2 – In Table 1 we have outlined the resources related to general promotional functions which we think should be available to any body or bodies involved in promoting the Welsh language and monitoring and enforcing compliance with Standards. Do you agree with our proposal?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------

Supporting comments

Question 3 – Do you agree with our preferred option (Option 4) to have a single body responsible for promoting the Welsh language as well as monitoring and enforcing compliance with Standards?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

If not, please state which option (including options we have not discussed in the White Paper) you believe we should consider.

Supporting comments

Question 4 – We have based our preference for a single body on the grounds of clarity, synergy and value for money. Do you agree with our rationale?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 5 – What other relevant issues should we consider in making our final proposal as to which body or bodies should carry out work to promote the Welsh language and monitor and enforce compliance with Standards?

Supporting comments

Question 6 – Do you have any further comments on Part 1 of the White Paper?

Part 2: Governance and accountability

Question 7 – In paragraphs 93–95 we have set out some general requirements regarding the body’s governance and accountability arrangements. What are your views on these general requirements, and are there other checks and balances you believe should apply to the proposed body?

Supporting comments

Question 8 – Do you agree with our preferred option (Option 3), to establish a Welsh Language Commission to promote and facilitate the use of the Welsh language and monitor and enforce bodies’ compliance with Standards?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 9 – What are your thoughts on the analysis we have provided which supports our preference for Option 3? Are there any other considerations we should take into account in making any final proposal?

Question 10 – Do you believe Option 3 provides sufficient safeguards in relation to the independence of the proposed Commission in exercising its functions in monitoring and enforcing bodies’ compliance with Standards?

Yes	☒	No	☐	Unsure	☐
------------	-------------------------------------	-----------	--------------------------	---------------	--------------------------

Supporting comments

Question 11 – Are there any additional matters to those listed in paragraphs 121–122 that we should consider regarding arrangements to establish the proposed Commission?

Yes	☐	No	☐	Unsure	☒
------------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------	-------------------------------------

Supporting comments

Question 12 – Do you agree with our proposal to move the requirement on the Welsh Government to produce a Welsh language strategy from the Government of Wales Act 2006 to the new Welsh Language Bill?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------

Supporting comments

Question 13 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should report to the Assembly on the Welsh language strategy every five years instead of annually?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 14 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should publish a plan setting out how it will implement the strategy every five years instead of annually?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 15 – Do you agree with our proposal to abolish the Welsh Language Partnership Council and provide the Welsh Government with a power to request advice from the proposed Welsh Language Commission?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	✓
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	---

Supporting comments

--

Question 16 – Do you have any further comments on Part 2 of the White Paper?

--

Part 3: The Welsh Language Standards

Question 17 – We propose that a reformed model of the Standards (Option 2) should be adopted as the best way to ensure people's rights to receive Welsh language services. Do you agree with this proposal?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	✓
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	---

Supporting comments, including (if relevant) any further reforms you would like to see made to the current system, or any alternative approaches you think we should consider.

--

Question 18 – We have based our preferred proposal for reformed Standards (Option 2) on the grounds of the clarity, capacity for improvement and the costs of change associated with each option (paragraphs 163–165). Do you agree with our analysis?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	✓
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	---

Supporting comments, including (if relevant) any other factors we should take into account in making any final proposals.

--

Question 19 – Do you agree with the proposal to abolish the current classes of Standards and differentiate between 'Standards' (which would relate to services) and 'language planning duties' (which would relate to corporate duties)?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	✓
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	---

Supporting comments

--

Question 20 – Are you of the opinion that provisions relating to the Welsh in Education Strategic Plans should be included within the new legislation as language planning duties?

Yes	☐	No	☒	Unsure	☐
------------	--------------------------	-----------	-------------------------------------	---------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 21 – Are there any other matters which you believe should be included in the new legislation as language planning duties?

Yes	☐	No	☐	Unsure	☒
------------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------	-------------------------------------

Supporting comments

--

Question 22 – Do you agree that the proposed Commission should have general powers to conduct examinations into how bodies meet their Welsh language duties, which would include both the Standards and the language planning duties?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 23 – Do you agree with our proposal that the proposed Commission should monitor and support bodies in relation to their language planning duties, rather than enforce them?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 24 – Do you agree with our proposal for the Welsh Government to be responsible for imposing Standards on bodies either through a compliance notice or other mechanism?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 25 – Do you agree with our proposal that all regulations to make Standards should be subject to a full public consultation before seeking the approval of the Assembly?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 26 – Do you agree with our proposal to abolish Standards Investigations?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 27 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should be given powers to issue codes of practice or guidance relating to the Standards?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 28 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should have a power to impose Standards on all the bodies in a sector directly through regulations without the need for a compliance notice or other such mechanism?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including your views on the factors we should take into account in drafting Standards to be imposed directly on bodies within a sector, whether individual

bodies should retain the right to challenge the imposition of a Standard, and whether there should be an enhanced consultation process.

Question 29 – What factors should we take into account or what procedure should we follow in order to ensure the process for imposing Standards on the Welsh Government is fair and transparent?

Supporting comments

Question 30 – Do you agree with our proposal that complaints should have to be dealt with through the relevant body's complaints procedure first before the proposed Welsh Language Commission can investigate an alleged failure?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 31 – Do you agree with our proposal that bodies must adhere to an approved complaints procedure, such as the Model Concerns and Complaints Policy?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 32 – Do you agree with our proposal that the proposed Commission should only take further action regarding a complaint if it believes the alleged breach of a Standard or complaints procedure is serious?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including any comments on our definition of a 'serious breach' in paragraph 219.

--

Question 33 – Do you agree with our proposal to allow the proposed Commission to conduct an investigation of its own initiative?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 34 – Do you agree that the actions set out in paragraph 225 provide an effective range of enforcement action?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------

Supporting comments, including any thoughts on alternative enforcement actions that have been rejected or not considered in the White Paper.

--

Question 35 – Currently, the Commissioner has powers to impose a civil fine of up to £5,000 and in some circumstances to request a court order to require a body to comply. Do you agree with our proposal that these powers should be retained?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including any comments on the maximum civil fine that the proposed Commission should be able to impose (if at all).

--

Question 36 – Do you agree with our proposal to retain the Tribunal's role in relation to the proposed Commission's decisions regarding enforcing bodies' compliance with Standards?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------

Supporting comments

--

Question 37 – Do you agree with our proposal that the Tribunal should also deal with appeals against a decision of the Welsh Government to impose Standards on a body?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------

Supporting comments

Question 38 – We propose to introduce a mandatory first stage for the Tribunal in relation to appeals against the proposed Commission’s decisions concerning enforcing Standards. The first stage would require the Tribunal to give permission on the grounds that an application has a reasonable chance of success or another compelling reason why the application should be heard. Do you agree with our proposal?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------

Supporting comments

Question 39 – Do you believe that the proposed mandatory first stage should apply to appeals against a decision of the Welsh Government to impose Standards on a body?

Yes	☐	No	☐	Unsure	☒
------------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------	-------------------------------------

Supporting comments

Question 40 – Do you have any further comments on Part 3 of the White Paper?

Part 4: The scope of bodies covered by Welsh language legislation

Question 41 – Do you agree with our proposal to remove the constraints in the Measure so that the Welsh Government has the power to make Standards applicable to any body within the Assembly’s legislative competence?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 42 – Do you agree with our proposal that private sector businesses should only be liable to comply with Standards that relate to the services they provide to their customers?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including your views on any limits that should be placed on the powers to impose Standards on private businesses.

Standards should not be imposed on the private sector in any form. It will deter inward investment and force more graduates (including Welsh speakers) to find employment in England because of lack of job opportunities here. An economic catastrophe of epic dimensions. Please don't do it.

Question 43 – Do you agree with our proposal that Standards should only be imposed on private businesses as part of a wider package of promotional and awareness raising initiatives?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Standards should not be imposed on the private sector in any form. It will deter inward investment and force more graduates (including Welsh speakers) to find employment in England because of lack of job opportunities here. An economic catastrophe of epic dimensions. Please don't do it. This question has been very cleverly designed to make it difficult to express disagreement with any form of standards being forced upon business. Depressing.

Question 44 – If the Welsh Government is given powers to impose Standards on any body within the Assembly's competence, do you believe that Standards should be imposed on any body or sector that is not currently within the scope of Welsh language legislation?

Yes	☐	No	☒	Unsure	☐
------------	--------------------------	-----------	-------------------------------------	---------------	--------------------------

Supporting comments

It's costing Wales - both taxpayers and the economy - too much already. If you bring more sectors (including business) into scope, there's a very real danger you will take us over the abyss. Please retain a sense of proportion. What's the use of us all speaking Welsh if we haven't got jobs? Can't believe this is a serious proposal. Have you taken advice from independent economic experts? If not, you should.

Question 45 – Do you have any further comments on Part 4 of the White Paper?

I'm very worried.

Part 5: Assessing the impact of our proposals

Question 46 – We have assessed the impact of our proposals on equality, children, young people and their families, and the Welsh language. Do you have comments on any of these assessments?

Question 47 – We would like to know your views on the effects that the proposals in our White Paper would have on the Welsh language, specifically on:

- i) opportunities for people to use Welsh
- ii) treating the Welsh language no less favourably than the English language.

What effects do you think there would be? How could positive effects be increased, or negative effects be mitigated?

Supporting comments

Question 48 – Please also explain how you believe the proposed options could be formulated or changed so as to have:

- i) positive effects or increased positive effects on opportunities for people to use the Welsh language and on treating the Welsh language no less favourably than the English language
- ii) no adverse effects on opportunities for people to use the Welsh language and on treating the Welsh language no less favourably than the English language.

Supporting comments

Question 49 – We have asked a number of specific questions. If you have any related issues which we have not specifically addressed, please use this space to report them.

Responses to consultations are likely to be made public, on the internet or in a report. If you would prefer your response to remain anonymous, please tick here:

Part 1: Promoting the Welsh language

Question 1 – In paragraphs 49–54, we have set out the role we propose the Welsh Government should play in promoting the Welsh language, i.e. the Government promotional functions. Do you agree with our proposal?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including whether any fields should be added or taken away from the list in paragraph 53.

--

Question 2 – In Table 1 we have outlined the resources related to general promotional functions which we think should be available to any body or bodies involved in promoting the Welsh language and monitoring and enforcing compliance with Standards. Do you agree with our proposal?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 3 – Do you agree with our preferred option (Option 4) to have a single body responsible for promoting the Welsh language as well as monitoring and enforcing compliance with Standards?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

If not, please state which option (including options we have not discussed in the White Paper) you believe we should consider.

Supporting comments

--

Question 4 – We have based our preference for a single body on the grounds of clarity, synergy and value for money. Do you agree with our rationale?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 5 – What other relevant issues should we consider in making our final proposal as to which body or bodies should carry out work to promote the Welsh language and monitor and enforce compliance with Standards?

Supporting comments

Stop alienating Welsh people who can't speak the language. Stop making us feel like second class citizens! Being proud to be Welsh and having a Welsh culture isn't about speaking the language that no one else in the world understand. Stop spending a percentage of the welsh funding on something so irrelevant and give more money to local authorities to prevent homelessness or reduce poverty or support for social services!! The Welsh nationalists should be ashamed of themselves for thinking this is more important!!!!

Question 6 – Do you have any further comments on Part 1 of the White Paper?

Stop putting so much emphasis on something that such a small percentage of people in Wales can do. Get your priorities right and use the money for good! These standards are ridiculous. Councils have had to pay thousands to get vending machines and gym equipment translated! While children's services are in special measures in Anglesey! Can you not see the insanity of that??? The welsh non welsh speakers are just as relevant but you don't see that either. Stop making us feel like we don't belong in our own country, which we are proud to be from!

Part 2: Governance and accountability

Question 7 – In paragraphs 93–95 we have set out some general requirements regarding the body's governance and accountability arrangements. What are your views on these general requirements, and are there other checks and balances you believe should apply to the proposed body?

Supporting comments

Question 8 – Do you agree with our preferred option (Option 3), to establish a Welsh Language Commission to promote and facilitate the use of the Welsh language and monitor and enforce bodies' compliance with Standards?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 9 – What are your thoughts on the analysis we have provided which supports our preference for Option 3? Are there any other considerations we should take into account in making any final proposal?

--

Question 10 – Do you believe Option 3 provides sufficient safeguards in relation to the independence of the proposed Commission in exercising its functions in monitoring and enforcing bodies’ compliance with Standards?

Yes	☐	No	☒	Unsure	☐
------------	--------------------------	-----------	-------------------------------------	---------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 11 – Are there any additional matters to those listed in paragraphs 121–122 that we should consider regarding arrangements to establish the proposed Commission?

Yes	☐	No	☐	Unsure	☒
------------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------	-------------------------------------

Supporting comments

--

Question 12 – Do you agree with our proposal to move the requirement on the Welsh Government to produce a Welsh language strategy from the Government of Wales Act 2006 to the new Welsh Language Bill?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Start in primary schools and aim for more welsh speakers in natural way. Not alienating adults
--

Question 13 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should report to the Assembly on the Welsh language strategy every five years instead of annually?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Be accountable!

Question 14 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should publish a plan setting out how it will implement the strategy every five years instead of annually?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Be transparent

Question 15 – Do you agree with our proposal to abolish the Welsh Language Partnership Council and provide the Welsh Government with a power to request advice from the proposed Welsh Language Commission?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 16 – Do you have any further comments on Part 2 of the White Paper?

Part 3: The Welsh Language Standards

Question 17 – We propose that a reformed model of the Standards (Option 2) should be adopted as the best way to ensure people's rights to receive Welsh language services. Do you agree with this proposal?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including (if relevant) any further reforms you would like to see made to the current system, or any alternative approaches you think we should consider.

Question 18 – We have based our preferred proposal for reformed Standards (Option 2) on the grounds of the clarity, capacity for improvement and the costs of change associated with each option (paragraphs 163–165). Do you agree with our analysis?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including (if relevant) any other factors we should take into account in making any final proposals.

Question 19 – Do you agree with the proposal to abolish the current classes of Standards and differentiate between ‘Standards’ (which would relate to services) and ‘language planning duties’ (which would relate to corporate duties)?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 20 – Are you of the opinion that provisions relating to the Welsh in Education Strategic Plans should be included within the new legislation as language planning duties?

Yes	☐	No	☐	Unsure	☒
------------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------	-------------------------------------

Supporting comments

Question 21 – Are there any other matters which you believe should be included in the new legislation as language planning duties?

Yes	☐	No	☐	Unsure	☐
------------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------	--------------------------

Supporting comments

Question 22 – Do you agree that the proposed Commission should have general powers to conduct examinations into how bodies meet their Welsh language duties, which would include both the Standards and the language planning duties?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 23 – Do you agree with our proposal that the proposed Commission should monitor and support bodies in relation to their language planning duties, rather than enforce them?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Leave people

Question 24 – Do you agree with our proposal for the Welsh Government to be responsible for imposing Standards on bodies either through a compliance notice or other mechanism?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 25 – Do you agree with our proposal that all regulations to make Standards should be subject to a full public consultation before seeking the approval of the Assembly?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 26 – Do you agree with our proposal to abolish Standards Investigations?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 27 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should be given powers to issue codes of practice or guidance relating to the Standards?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 28 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should have a power to impose Standards on all the bodies in a sector directly through regulations without the need for a compliance notice or other such mechanism?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including your views on the factors we should take into account in drafting Standards to be imposed directly on bodies within a sector, whether individual bodies should retain the right to challenge the imposition of a Standard, and whether there should be an enhanced consultation process.

Question 29 – What factors should we take into account or what procedure should we follow in order to ensure the process for imposing Standards on the Welsh Government is fair and transparent?

Supporting comments

Budgets!!!!!!

Question 30 – Do you agree with our proposal that complaints should have to be dealt with through the relevant body's complaints procedure first before the proposed Welsh Language Commission can investigate an alleged failure?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------

Supporting comments

Question 31 – Do you agree with our proposal that bodies must adhere to an approved complaints procedure, such as the Model Concerns and Complaints Policy?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------

Supporting comments

Question 32 – Do you agree with our proposal that the proposed Commission should only take further action regarding a complaint if it believes the alleged breach of a Standard or complaints procedure is serious?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including any comments on our definition of a ‘serious breach’ in paragraph 219.

--

Question 33 – Do you agree with our proposal to allow the proposed Commission to conduct an investigation of its own initiative?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 34 – Do you agree that the actions set out in paragraph 225 provide an effective range of enforcement action?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including any thoughts on alternative enforcement actions that have been rejected or not considered in the White Paper.

--

Question 35 – Currently, the Commissioner has powers to impose a civil fine of up to £5,000 and in some circumstances to request a court order to require a body to comply. Do you agree with our proposal that these powers should be retained?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including any comments on the maximum civil fine that the proposed Commission should be able to impose (if at all).

--

Question 36 – Do you agree with our proposal to retain the Tribunal’s role in relation to the proposed Commission’s decisions regarding enforcing bodies’ compliance with Standards?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 37 – Do you agree with our proposal that the Tribunal should also deal with appeals against a decision of the Welsh Government to impose Standards on a body?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 38 – We propose to introduce a mandatory first stage for the Tribunal in relation to appeals against the proposed Commission's decisions concerning enforcing Standards. The first stage would require the Tribunal to give permission on the grounds that an application has a reasonable chance of success or another compelling reason why the application should be heard. Do you agree with our proposal?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 39 – Do you believe that the proposed mandatory first stage should apply to appeals against a decision of the Welsh Government to impose Standards on a body?

Yes	☐	No	☒	Unsure	☐
------------	--------------------------	-----------	-------------------------------------	---------------	--------------------------

Supporting comments

Question 40 – Do you have any further comments on Part 3 of the White Paper?

Part 4: The scope of bodies covered by Welsh language legislation

Question 41 – Do you agree with our proposal to remove the constraints in the Measure so that the Welsh Government has the power to make Standards applicable to any body within the Assembly's legislative competence?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 42 – Do you agree with our proposal that private sector businesses should only be liable to comply with Standards that relate to the services they provide to their customers?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including your views on any limits that should be placed on the powers to impose Standards on private businesses.

--

Question 43 – Do you agree with our proposal that Standards should only be imposed on private businesses as part of a wider package of promotional and awareness raising initiatives?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Are you kidding! Targeting and finding businesses. This is ridiculous

Question 44 – If the Welsh Government is given powers to impose Standards on any body within the Assembly's competence, do you believe that Standards should be imposed on any body or sector that is not currently within the scope of Welsh language legislation?

Yes	☐	No	☒	Unsure	☐
------------	--------------------------	-----------	-------------------------------------	---------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 45 – Do you have any further comments on Part 4 of the White Paper?

--

Part 5: Assessing the impact of our proposals

Question 46 – We have assessed the impact of our proposals on equality, children, young people and their families, and the Welsh language. Do you have comments on any of these assessments?

Question 47 – We would like to know your views on the effects that the proposals in our White Paper would have on the Welsh language, specifically on:

- i) opportunities for people to use Welsh
- ii) treating the Welsh language no less favourably than the English language.

What effects do you think there would be? How could positive effects be increased, or negative effects be mitigated?

Supporting comments

What about treating people who don't speak Welsh less favourably?? Why is that ok?? Stop discriminating against your own people!

Question 48 – Please also explain how you believe the proposed options could be formulated or changed so as to have:

- i) positive effects or increased positive effects on opportunities for people to use the Welsh language and on treating the Welsh language no less favourably than the English language
- ii) no adverse effects on opportunities for people to use the Welsh language and on treating the Welsh language no less favourably than the English language.

Supporting comments

Question 49 – We have asked a number of specific questions. If you have any related issues which we have not specifically addressed, please use this space to report them.

Responses to consultations are likely to be made public, on the internet or in a report. If you would prefer your response to remain anonymous, please tick here:

Rhan 1: Hybu'r Gymraeg

Cwestiwn 1 – Ym mharagraffau 49–54, rydym wedi amlinellu'r rôl yr ydym yn cynnig y dylai Llywodraeth Cymru ei chwarae i hybu'r Gymraeg, h.y. swyddogaethau'r Llywodraeth i hybu'r Gymraeg. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Cytuno	☐	Anghytuno	☒	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	-------------------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys p'un a oes meysydd y dylid eu hychwanegu neu eu tynnu o'r rhestr ym mharagraff 53.

Dylai'r corff sy'n creu yr Safonau ei rheoli nhwa dysgu wrth eu drfnyddio

Cwestiwn 2 – Yn Nhabl 1, rydym wedi amlinellu'r adnoddau mewn perthynas â'r swyddogaethau cyffredinol i hybu'r Gymraeg yr ydym o'r farn y dylent fod ar gael i unrhyw gorff neu gyrff sy'n helpu yn y gwaith o hybu'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

--

Cwestiwn 3 – A ydych chi'n cytuno â'r opsiwn a ffefrir gennym (Opsiwn 4), sef un corff i fod yn gyfrifol am hybu'r Gymraeg ac am fonitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau?

Cytuno	☐	Anghytuno	☒	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	-------------------------------------	--	--------------------------

Os ydych yn anghytuno, nodwch pa opsiwn (gan gynnwys opsiynau nad ydym wedi'u trafod yn y Papur Gwyn) y dylem ei ystyried yn eich barn chi.

Sylwadau ategol

Dylai'r Llywodraeth rheoli y safonau. Nad yw i wedi cael profiadau da gyda'r Ombwdsmana mae natur eu gwaith yn wahanol

Cwestiwn 4 – Rydym wedi seilio ein dewis, sef un corff, ar sail eglurder, cydnawsedd a gwerth am arian. A ydych chi'n cytuno â'n sail resymegol?

Cytuno	☐	Anghytuno	✓	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	---	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Nad yw e'n gwneud synnwyr i wahanu y corff sy'n creu'r safonau o'u rheoli

Cwestiwn 5 – Pa faterion perthnasol eraill y dylem eu hystyried wrth wneud ein cynnig terfynol ynghylch pa gorff neu gyrff ddylai hybu'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau?

Sylwadau ategol

Mae eisiau hyblygrwydd a pharodrwydd i addasu yn gyflym wrth hybu'r iaitha nad yw rhain yn adlewyrchu'r doniau sydd eu eisiau i reoli'r safonau

Cwestiwn 6 – A oes gennych unrhyw sylwadau pellach ar Ran 1 y Papur Gwyn?

Rhan 2: Llywodraethiant ac atebolrwydd

Cwestiwn 7 – Ym mharagraffau 93–95, rydym wedi nodi rhai gofynion cyffredinol yn ymwneud â threfniadau llywodraethu ac atebolrwydd y corff. Beth yw eich barn chi am y gofynion cyffredinol hyn, ac a oes yna fesurau monitro a ffrwyno eraill a ddylai fod yn weithredol ar y corff arfaethedig?

Sylwadau ategol

Cwestiwn 8 – A ydych chi'n cytuno â'r opsiwn a ffefrir gennym (Opsiwn 3), sef i sefydlu Comisiwn y Gymraeg i hybu a hwyluso defnyddio'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau?

Cytuno	☐	Anghytuno	✓	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	---	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 9 – Beth yw eich barn chi am y dadansoddiad rydym wedi'i ddarparu sy'n cefnogi ein dewis ni, sef Opsiwn 3? A oes unrhyw ystyriaethau eraill y dylem eu hystyried wrth wneud unrhyw gynnig terfynol?

Gweler atebon uchod

Cwestiwn 10 – A ydych chi'n credu bod Opsiwn 3 yn diogelu annibyniaeth y Comisiwn arfaethedig yn ddigonol yng nghyd-destun arfer swyddogaethau ar gyfer monitro a gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau?

Ydw	☐	Nac ydw	☒	Ansicr	☐
------------	--------------------------	----------------	-------------------------------------	---------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 11 – A oes unrhyw faterion ychwanegol i'r rhai a restrir ym mharagraffau 121–122 y dylem eu hystyried wrth ystyried trefniadau i sefydlu'r Comisiwn arfaethedig?

Oes	☐	Nac oes	☐	Ansicr	☐
------------	--------------------------	----------------	--------------------------	---------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Gweler atebon uchod

Cwestiwn 12 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i symud y gofyniad ar Lywodraeth Cymru i lunio strategaeth ar gyfer y Gymraeg o Ddeddf Llywodraeth Cymru 2006 i'r Bil y Gymraeg newydd?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 13 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru adrodd i'r Cynulliad ar strategaeth y Gymraeg bob pum mlynedd yn lle bob blwyddyn?

Cytuno	☐	Anghytuno	☒	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	-------------------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Gall ffactorau iaith lleia newid yn gyflym. A nad yw'r safonau yn gweithioee nad yw Cyngor Castell nedd Port Talbot wedi cytuno ei Safonau eto. A nad yw ei safleodd wê yn gadael i rywun drefnu pethau trwy'r Gynraeg. Dyna pam mae cynlleied o bobl yn defnyddio eu gwasanaethau Cymraegmae'n anoddach neu dim ar gael.

Cwestiwn 14 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru gyhoeddi cynllun yn nodi sut y bydd yn gweithredu'r strategaeth bob pum mlynedd yn lle bob blwyddyn?

Cytuno	☐	Anghytuno	✓	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	---	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Gweler atebion uchod

Cwestiwn 15 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddiddymu Cyngor Partneriaeth y Gymraeg a rhoi'r pŵer i Lywodraeth Cymru geisio cyngor gan y Comisiwn arfaethedig, sef Comisiwn y Gymraeg?

Cytuno	☐	Anghytuno	✓	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	---	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 16 – A oes gennych unrhyw sylwadau eraill ar Ran 2 y Papur Gwyn?

Rhan 3: Safonau'r Gymraeg

Cwestiwn 17 – Rydym yn cynnig y dylid mabwysiadu model diwygiedig o'r Safonau (Opswn 2) fel y ffordd orau o sicrhau hawliau pobl i dderbyn gwasanaethau Cymraeg. A ydych chi'n cytuno â'r cynnig hwn?

Cytuno	☐	Anghytuno	✓	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	---	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys (os yn berthnasol) unrhyw ddiwygiadau pellach yr hoffech eu gweld i'r system bresennol, neu unrhyw ddulliau gweithredu eraill y dylem eu hystyried yn eich barn chi.

Cwestiwn 18 – Rydym wedi seilio'r cynnig rydym yn ei ffafrio i ddiwygio'r Safonau (Opswn 2) ar sail yr eglurder, y capasiti ar gyfer gwella a'r costau newid sy'n gysylltiedig â phob opsiwn (paragraffau 163–165). A ydych chi'n cytuno â'n dadansoddiad?

Cytuno	☐	Anghytuno	✓	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	---	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys (os yn berthnasol) unrhyw ffactorau eraill y dylem eu hystyried wrth lunio unrhyw gynigion terfynol.

--

Cwestiwn 19 – A ydych chi'n cytuno â'r cynnig i ddiddymu'r dosbarthiadau presennol o Safonau, a gwahaniaethu rhwng 'Safonau' (a fyddai'n berthnasol i wasanaethau) a 'dyletswyddau cynllunio ieithyddol' (a fyddai'n berthnasol i ddyletswyddau corfforaethol)?

Cytuno	☐	Anghytuno	☒	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	-------------------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Nad yw'r Safonau yn gweithio'n iawn

Cwestiwn 20 – A ydych chi o'r farn y dylid cynnwys darpariaethau sy'n ymwneud â Chynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg yn y ddeddfwriaeth newydd fel dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Ydw	☒	Nac ydw	☐	Ansicr	☐
------------	-------------------------------------	----------------	--------------------------	---------------	--------------------------

Sylwadau ategol

--

Cwestiwn 21 – Oes yna unrhyw faterion eraill y dylid, yn eich barn chi, eu cynnwys yn y ddeddfwriaeth newydd fel dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Oes	☐	Nac oes	☐	Ansicr	☐
------------	--------------------------	----------------	--------------------------	---------------	--------------------------

Sylwadau ategol

--

Cwestiwn 22 – A ydych chi'n cytuno y dylai fod gan y Comisiwn arfaethedig bwerau cyffredinol i gynnal ymchwiliadau i sut mae cyrff yn cyflawni eu dyletswyddau o ran y Gymraeg, a fyddai'n cynnwys y Safonau a'r dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

--

Cwestiwn 23 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai'r Comisiwn arfaethedig fonitro a chefnogi cyrff mewn perthynas â'u dyletswyddau cynllunio ieithyddol, yn hytrach na'u gorfodi?

Cytuno	☐	Anghytuno	☒	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	-------------------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Ni fydd Cynghorau fel Castell nedd Port Talbot yn newid heb orfodaeth

Cwestiwn 24 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i roi cyfrifoldeb am osod Safonau ar gyrff i Lywodraeth Cymru, p'un ai drwy hysbysiad cydymffurfio neu drefn arall?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 25 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai pob un o'r rheoliadau i wneud Safonau fod yn destun ymgynghoriad cyhoeddus llawn cyn gofyn am gymeradwyaeth y Cynulliad?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 26 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddiddymu Ymchwiliadau Safonau?

Cytuno	☐	Anghytuno	☒	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	-------------------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 27 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid rhoi pwerau i gyhoeddi codau ymarfer neu ganllawiau mewn perthynas â'r Safonau i Lywodraeth Cymru?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 28 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru gael pŵer i osod Safonau ar yr holl gyrff mewn sector yn uniongyrchol drwy reoliadau, heb fod angen hysbysiad cydymffurfio neu drefn arall gyffelyb?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys eich barn ar y materion y dylem eu hystyried wrth lunio Safonau i'w gosod yn uniongyrchol ar gyrff o fewn sector, p'un a ddylai gyrff unigol barhau â'r hawl i herio Safon sydd wedi'i gosod arnynt, a ph'un a ddylid cael proses ymgynghori fwy trwyadl.

Cwestiwn 29 – Pa ffactorau y dylid eu cymryd i ystyriaeth neu pa weithdrefn y dylid ei dilyn er mwyn sicrhau bod y broses o osod Safonau ar Lywodraeth Cymru yn deg a thryloyw?

Sylwadau ategol

Gwneud cyfleu gwasanaethau Cymraeg yn gyfreithiolgall pobl dwyn achos i'w sicrhau

Cwestiwn 30 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid gorfod delio â chwynion drwy weithdrefn gwyno'r corff perthnasol cyn y caiff y Comisiwn arfaethedig, sef Comisiwn y Gymraeg, ymchwilio i fethiant honedig?

Cytuno	☐	Anghytuno	☒	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	-------------------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 31 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig fod yn rhaid i gyrff gadw at weithdrefn gwyno sydd wedi'i chymeradwyo, fel y Polisi Pryderon a Chwynion Enghreifftiol?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☒
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	-------------------------------------

Sylwadau ategol

--

Cwestiwn 32 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond os yw o'r farn fod yr achos honedig o dorri Safon neu weithdrefn gwyno yn un ddifrifol y dylai'r Comisiwn arfaethedig gael cymryd camau gweithredu pellach mewn perthynas â chŵyn?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys unrhyw sylwadau ar ein diffiniad o 'achos difrifol' ym mharagraff 219.

--

Cwestiwn 33 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ganiatáu i'r Comisiwn arfaethedig gynnal ymchwiliad ar ei liwt ei hun?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

--

Cwestiwn 34 – A ydych chi'n cytuno fod y camau gweithredu a ddisgrifir ym mharagraff 225 yn darparu amrywiaeth effeithiol o gamau gorfodi?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☒
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	-------------------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys unrhyw syniadau ynghylch camau gorfodi eraill a wrthodwyd neu nad ydynt wedi cael eu hystyried yn y Papur Gwyn.

--

Cwestiwn 35 – Ar hyn o bryd, mae gan y Comisiynydd bwerau i osod dirwy sifil o hyd at £5,000 ac, mewn rhai amgylchiadau, i ofyn am orchymyn llys i'w gwneud yn ofynnol i gorff gydymffurfio. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid cadw'r pwerau hyn?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys unrhyw sylwadau ynghylch y ddirwy sifil uchaf y dylai'r Comisiwn arfaethedig allu ei gosod (os o gwbl).

Cwestiwn 36 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i gadw rôl y Tribiwnlys mewn perthynas â phenderfyniadau'r Comisiwn arfaethedig ynghylch gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 37 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai'r Tribiwnlys hefyd ymdrin ag apelau yn erbyn penderfyniad gan Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar gorff?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 38 – Rydyn ni'n cynnig cyflwyno cam cyntaf gorfodol ar gyfer y Tribiwnlys mewn perthynas ag apelau yn erbyn penderfyniadau'r Comisiwn arfaethedig ynghylch gorfodi Safonau. Byddai'r cam cyntaf yn ei gwneud yn ofynnol i'r Tribiwnlys roi caniatâd ar y sail bod siawns rhesymol y bydd y cais yn llwyddo neu pan fo rheswm cryf arall pam y dylai'r cais gael ei glywed. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☒
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	-------------------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 39 – A ydych chi o'r farn y dylai'r cam cyntaf gorfodol arfaethedig fod yn gymwys i apelau yn erbyn penderfyniad gan Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar gorff?

Ydw	☐	Nac ydw	☐	Ansicr	☒
------------	--------------------------	----------------	--------------------------	---------------	-------------------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 40 – A oes gennych unrhyw sylwadau ychwanegol ar Ran 3 y Papur Gwyn?

Dylai ymdrin ac apêl yn gyflymachee nad yw'r safonau cyngor Castell nedd Port Talbot yn eglur

Rhan 4: Cwmpas y cyrff sy'n ddarostyngedig i ddeddfwriaeth y Gymraeg

Cwestiwn 41 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddileu'r cyfyngiadau yn y Mesur fel bod Llywodraeth Cymru'n meddu ar y pŵer i wneud Safonau'n gymwys i unrhyw gorff o fewn cymhwysedd deddfwriaethol y Cynulliad?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 42 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond mewn perthynas â'r gwasanaethau y maent yn eu cyflenwi i'w cwsmeriaid y dylai busnesau yn y sector preifat fod yn agored i orfod cydymffurfio â Safonau?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys eich barn ynghylch unrhyw gyfyngiadau y dylid eu rhoi ar y pwerau i osod Safonau ar fusnesau preifat.

Cwestiwn 43 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond fel rhan o becyn ehangach o weithgarwch sy'n hybu'r Gymraeg ac yn cynyddu ymwybyddiaeth ohoni y dylid gosod Safonau ar fusnesau preifat?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	-------------------------------------	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 44 – Os rhoddir pwerau i Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar unrhyw gorff o fewn cymhwysedd y Cynulliad, a ydych chi o'r farn y dylai Safonau gael eu gosod ar unrhyw gorff neu sector nad yw ar hyn o bryd o fewn cwmpas deddfwriaeth ynghylch y Gymraeg?

Ydw	☒	Nac ydw	☐	Ansicr	☐
-----	-------------------------------------	---------	--------------------------	--------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 45 – A oes gennych unrhyw sylwadau ychwanegol ar Ran 4 y Papur Gwyn?

Rhan 5: Asesu effaith ein cynigion

Cwestiwn 46 – Rydym wedi asesu effaith ein cynigion ar gydraddoldeb, plant, pobl ifanc a'u teuluoedd, a'r Gymraeg. A oes gennych chi sylwadau ar unrhyw un o'r asesiadau hyn?

Cwestiwn 47 – Hoffem wybod eich barn ar yr effeithiau y byddai'r cynigion yn ein Papur Gwyn yn eu cael ar y Gymraeg, yn benodol ar:

- i) gyfleoedd i bobl ddefnyddio'r Gymraeg
- ii) peidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg.

Pa effeithiau fyddai, yn eich barn chi? Sut mae cynyddu effeithiau cadarnhaol neu liniaru effeithiau negyddol?

Sylwadau ategol

Cwestiwn 48 – Eglurwch hefyd sut gellid ffurfio neu newid yr opsiynau arfaethedig:

- i) fel eu bod yn cael effeithiau cadarnhaol neu fwy o effeithiau cadarnhaol ar gyfleoedd pobl i ddefnyddio'r Gymraeg ac ar beidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg
- ii) fel nad ydynt yn cael effeithiau andwyol ar gyfleoedd pobl i ddefnyddio'r Gymraeg ac ar beidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg.

Sylwadau ategol

Cwestiwn 49 – Rydym wedi gofyn nifer o gwestiynau penodol. Os oes gennych chi faterion perthnasol nad ydym wedi rhoi sylw penodol iddynt, defnyddiwch y blwch isod i roi gwybod i ni amdanynt.

Mae eisiau corff i adolygu'r effeithiau a'r ffactorau sy'n bodoli mewn cymdeithasau penodoldoes
dim tystiolaeth dris Gymru (ee) o
effeithiau'r polisiau ar gymunedau penodol

Mae ymatebion i ymgynghoriadau yn debygol o gael eu gwneud yn gyhoeddus, ar y rhyngrwyd neu mewn adroddiad. Os byddai'n well gennych i'ch ymateb aros yn ddienw, ticiwch yma:

Rhan 1: Hybu'r Gymraeg

Cwestiwn 1 – Ym mharagraffau 49–54, rydym wedi amlinellu'r rôl yr ydym yn cynnig y dylai Llywodraeth Cymru ei chwarae i hybu'r Gymraeg, h.y. swyddogaethau'r Llywodraeth i hybu'r Gymraeg. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	✓
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	---

Sylwadau ategol, gan gynnwys p'un a oes meysydd y dylid eu hychwanegu neu eu tynnu o'r rhestr ym mharagraff 53.

Cwestiwn 2 – Yn Nhabl 1, rydym wedi amlinellu'r adnoddau mewn perthynas â'r swyddogaethau cyffredinol i hybu'r Gymraeg yr ydym o'r farn y dylent fod ar gael i unrhyw gorff neu gyrff sy'n helpu yn y gwaith o hybu'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	✓
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	---

Sylwadau ategol

Cwestiwn 3 – A ydych chi'n cytuno â'r opsiwn a ffeirir gennym (Opsiwn 4), sef un corff i fod yn gyfrifol am hybu'r Gymraeg ac am fonitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	✓
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	---

Os ydych yn anghytuno, nodwch pa opsiwn (gan gynnwys opsiynau nad ydym wedi'u trafod yn y Papur Gwyn) y dylem ei ystyried yn eich barn chi.

Sylwadau ategol

Cwestiwn 4 – Rydym wedi seilio ein dewis, sef un corff, ar sail eglurder, cydnawsedd a gwerth am arian. A ydych chi'n cytuno â'n sail resymegol?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	✓
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	---

Sylwadau ategol

Cwestiwn 5 – Pa faterion perthnasol eraill y dylem eu hystyried wrth wneud ein cynnig terfynol ynghylch pa gorff neu gyrff ddylai hybu'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau?

Sylwadau ategol

Cwestiwn 6 – A oes gennych unrhyw sylwadau pellach ar Ran 1 y Papur Gwyn?

Mae'r sylwadau isod gan Uned Technolegau Iaith Canolfan Bedwyr, Prifysgol Bangor, yn gyfyngedig i faterion yn ymwneud â chreu amodau ffafriol i'r Gymraeg ym meysydd technoleg ddigidol a seilwaith ieithyddol, sef priod feysydd ymchwil yr UTI ei hun. Rydym yn cytuno â'r Llywodraeth fod y technolegau digidol newydd yn cynnig her sylweddol i'r Gymraeg, ac i'r uchelgais o sicrhau miliwn o siaradwyr Cymraeg erbyn 2050 (adran 33). Cytunwn hefyd y dylai fod gan Lywodraeth Cymru rôl arweiniol o ran datblygu'r Gymraeg mewn technoleg ac yn goruchwyllo corpws y Gymraeg (adran 53). Er bod perygl i ddatblygiad technoleg ddigidol wanhau peth o'r cynnydd a wnaed i ddarparu gwasanaethau Cymraeg (adran 24) gwelwn gyfle newydd yma i ddarparu gwasanaethau digidol cwbl ddwyieithog ar raddfa llawer helaethach nag a wnaed erbyn hyn, lle bod y Gymraeg a'r Saesneg ar gael yn awtomatig ym mhob system electronig, a'r newid yn ôl a blaen rhyngddynt mor hawdd â chlicio botwm. Mae 'technoleg ddigidol' yn cwmpasu meysydd eang iawn erbyn hyn, a dydyn nhw ddim i gyd yn dibynnu ar iaith ddynol, e.e. dyw isadeiledd y we, a darpariaeth band llydan cyflym iawn i gymunedau gwledig, gwasgaredig, ddim yn iaith ddibynnol, er fod hwn hefyd yn effeithio ar allu siaradwyr Cymraeg i fyw a gweithio yn rhai o gadarnleoedd y Gymraeg. Mae ymwneud yr UTI, ac felly ein hymateb i'r ymgynghoriad hwn, yn canolbwyntio ar y technolegau digidol hynny sydd yn iaith ddibynnol, ac felly lle mae hi'n allweddol fod lle'r Gymraeg yn y technolegau hyn yn cael eu hystyried a'u pwysleisio. Mae dogfen y llywodraeth eisoes yn cyfeirio at rai o'r rhain, megis technoleg lleferydd a chyfieithu awtomatig (adran 27 o'r Trosolwg), ond mae iaith ddynol, neu yn fanylach, ieithoedd dynol, yn chwarae rhan greiddiol hefyd yn y technolegau newydd sy'n datblygu'n gyflym, er enghraifft deallusrwydd artifisial a dysgu dwfn. Er nad oes cynnwys ieithyddol efallai ar gyfer adnabod patrymau mewn delweddau (e.e. adnabod wyneb), mae adnabod emosiwn, cloddio data, tracio barn a nifer o feysydd eraill yn dibynnu ar ieithoedd dynol. Ni ddylem fod yn rhy simplistig yn ein dehongliad o beth yw technoleg ddigidol felly, ac mae angen gofalu bod arbenigedd yn y meysydd hyn yn cael ei ddatblygu o fewn Cymru er mwyn gwasanaethu anghenion y Gymraeg yn y dyfodol. Er bod dogfen y Llywodraeth (adran 27 o'r Trosolwg) yn gwahaniaethu rhwng datblygu rôl y Gymraeg mewn technoleg ddigidol a goruchwyllo corpws y Gymraeg, mewn gwirionedd mae'r ddau yma wedi'u cydblethu yn dynn ac ni ellir eu gwahanu yn effeithiol. Mae 'corpws y Gymraeg', fel y'i deallir gan wyddor Cynllunio Corpws yn ymdrin ag orgraff iaith, ynganiad, strwythur, creu geirfa newydd, safoni termau, cyweiriau iaith, arddull a darparu deunyddiau newydd, yn digwydd yn gynyddol yn y parth digidol. Dulliau digidol sy'n caniatáu ac sy'n gyrru llunio

geiriaduron, corpora (o'u deall fel casgliadau enfawr o ddata ieithyddol) ac adnoddau ieithyddol eraill erbyn hyn. Mae'r gwaith pellach o wella cyfieithu awtomatig, technoleg llferydd a thechnolegau eraill o ddeall a dadansoddi iaith yn dibynnu ar y rhain. Credwn felly ei bod hi'n holl bwysig cadw technoleg ddigidol a chorpws y Gymraeg gyda'i gilydd fel un gweithgaredd. Nid yn unig mae hyn yn ddull mwy cynnil o weithio, ac yn osgoi dyblygu adnoddau yn ofer, ond mae hefyd yn cynnig dealltwriaeth ddyfnach o'r meysydd hyn a'u rôl ganolog mewn cymdeithas dechnolegol. Yr ydym yn croesawu bwriad y Llywodraeth i barhau i arwain yn y meysydd hyn, a gobeithiwn y bydd y ddau weithgaredd yn cael eu hintegreiddio ymhellach ganddynt. Nodwn fod y llywodraeth yn dweud y gall fod yn briodol i gyrff eraill arwain yn rhai o'r meysydd hyn yn dyfodol, ond os digwydd hynny, dylid cadw technoleg ddigidol a chorpws y Gymraeg gyda'i gilydd mewn un corff. Nodwn hefyd fod dogfen ymgynghorol lawn y Llywodraeth yn enwi'r arbenigedd academiaidd a gwyddonol y gall dynnu arno (adran 52, yr ymgynghoriad llawn), fel rhan o'i sefyllfa fanteisiol i sicrhau cynnydd gyda'r Gymraeg. Mae'r arbenigedd academiaidd a gwyddonol hwn yn hollbwysig ym meysydd technoleg ddigidol a chorpws y Gymraeg, gan eu bod yn dibynnu ar ymchwil flaengar a datblygiad dulliau arloesol newydd o drin iaith. Mae'n hanfodol fod yr ymchwil hon yn cael ei blaenoriaethu yng Nghymru, gydag arbenigedd cynyddol yn cael ei feithrin yn ein prifysgolion. Er ei bod hi'n demtasiwn felly i'r llywodraeth, ac i gyrff sy'n derbyn arian ganddynt i hyrwyddo'r Gymraeg, gadw gymaint ag y gallant o swyddogaethau'n fewnol, nid yw hi'n briodol gosod gweision sifil neu swyddogion tebyg yn rhedeg gwasanaethau sy'n cynnwys elfennau cryf o ymchwil academiaidd. Mae angen cryfhau'r isadeiledd academiaidd a gwyddonol yn ein prifysgolion felly, a gofalu ei fod yn cael ei ariannu'n ddigonol. Dylai unrhyw gorff cenedlaethol newydd sy'n penderfynu ar orgraff, enwau lleoedd ac ati fod yn byw o fewn ein prifysgolion. Dylai hefyd gael ei ariannu'n ddigonol gydag arian o ffynonellau ymchwil megis Cyngorau Ymchwil Prydain. Y mae anallu Cymru i ddenu cyfran gynrychioliadol o arian ymchwil y Cyngorau Ymchwil yn un o'r materion y dylai'r Llywodraeth dalu sylw iddo yn y cyddestun hwn. Dylid talu sylw iddo hefyd yn y drafodaeth ynghylch swyddogaeth HEFCW neu'r corff fydd yn ei olynu. Yn y gorffennol, cyfrannodd arian Ewrop i ymchwil ym meysydd technoleg ddigidol a chorpws y Gymraeg, ac mae colli'r ffynhonnell hon yn ergyd i'r Gymraeg. Gofynnwn i'r Llywodraeth ystyried meysydd technoleg ddigidol a chorpws y Gymraeg yn benodol wrth sicrhau fod Llywodraeth y DU yn cadw'r haddewid i ariannu ymchwil yn y DU i'r un graddau ag yr oedd cyfraniadau yr UE yn gwneud ac na fydd Cymru a'r Gymraeg ar eu colled yn sgil tynnu allan o'r UE. Yr oedd yr arian a dderbyniodd yr UTI yn y degawd neu ddau ddiwethaf gan yr UE yn cynnwys cyllid gan gronfeydd Interreg, yr ESF, ERDF a rhaglenni cryfhau busnes yng Nghymru. Wrth sôn am gefnogi busnesau (adran 14 o'r Trosolwg), cofier fod cryfhau'r defnydd o Gymraeg ym myd busnes yng Nghymru nid yn unig rhoi cyfleoedd i gwsmeriaid a staff ddefnyddio'r iaith, ond hefyd gyfle i fusnesau yn y sectorau digidol, meddalwedd a chreadigol ehangu, neu gael eu sefydlu o'r newydd, i fanteisio ar arbenigedd Cymru mewn technoleg ddigidol a chorpws y Gymraeg. Mae trosglwyddo gwybodaeth rhwng academia a busnes yn bwysig yma, ac yn gallu cyrraedd y nod o hybu'r Gymraeg a'r economi ar yr un pryd. Pa opsiwn bynnag a ddewisir, mae'n hollbwysig fod y cyfleoedd newydd sy'n dod i'r Gymraeg ym myd technoleg yn cael eu datblygu'n llawn gan arbenigwyr Economi'r Llywodraeth, ac nid yn cael eu hystyried fel mater 'iaith' yn unig. Mae angen gofal wrth gynnig grantiau i gynorthwyo technoleg ddigidol a chorpws y Gymraeg. Gall rhoi grant i gorff cyhoeddus greu ap fydd yn cael ei ddosbarthu yn rhad ac am ddim danseilio bywoliaeth cwmni bach sydd yn cynhyrchu ap masnachol yn yr y maes. Ar y llaw arall, gall peidio ariannu gwasanaeth neu fenter sydd wedi cael ei gynnal hyd

yn hyn ar sail wirfoddol, ond anghynladwy, olygu fod y gwasanaeth hwnnw yn diflannu, heb ddim yn dod yn ei le. Mae gan yr UTI bolisi mewnol o beidio cystadlu gyda chwmnïau preifat am contractau lle teimlwn y gall cwmnïau yng Nghymru gyflawni'r gwaith. Credwn mai swyddogaeth cyrff ymchwil yw cynorthwyo'r sectorau preifat a gwirfoddol i greu cynnyrch a gwasanaethau gorffenedig, a byddwn yn gwneud hynny ein hunain dim ond lle gwelwn fwlch yn y farchnad. Lle gallwn, byddwn yn defnyddio mentrau trosglwyddo gwybodaeth megis KESS a KTP i gyrraedd y nod hwnnw, a chredwn hefyd fod ein tri phorth cenedlaethol (termau.cymru; corpws.cymru a techiaith.cymru), yn enwedig ein Porth Technolegau Iaith, yn fodd i wneud hynny drwy roi'r offer priodol yno ar gael ar drwyddedau caniataol, agored, i bawb.
Uned Technolegau Iaith
Canolfan Bedwyr, Prifysgol Bangor

Rhan 2: Llywodraethiant ac atebolrwydd

Cwestiwn 7 – Ym mharagraffau 93–95, rydym wedi nodi rhai gofynion cyffredinol yn ymwneud â threfniadau llywodraethu ac atebolrwydd y corff. Beth yw eich barn chi am y gofynion cyffredinol hyn, ac a oes yna fesurau monitro a ffrwyno eraill a ddylai fod yn weithredol ar y corff arfaethedig?

Sylwadau ategol

Cwestiwn 8 – A ydych chi'n cytuno â'r opsiwn a ffefrir gennym (Opsiwn 3), sef i sefydlu Comisiwn y Gymraeg i hybu a hwyluso defnyddio'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	✓
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	---

Sylwadau ategol

Cwestiwn 9 – Beth yw eich barn chi am y dadansoddiad rydym wedi'i ddarparu sy'n cefnogi ein dewis ni, sef Opsiwn 3? A oes unrhyw ystyriaethau eraill y dylem eu hystyried wrth wneud unrhyw gynnig terfynol?

Cwestiwn 10 – A ydych chi'n credu bod Opsiwn 3 yn diogelu annibyniaeth y Comisiwn arfaethedig yn ddigonol yng nghyd-destun arfer swyddogaethau ar gyfer monitro a gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau?

Ydw	☐	Nac ydw	☐	Ansicr	☐
------------	--------------------------	----------------	--------------------------	---------------	--------------------------

Sylwadau ategol

--

Cwestiwn 11 – A oes unrhyw faterion ychwanegol i'r rhai a restrir ym mharagraffau 121–122 y dylem eu hystyried wrth ystyried trefniadau i sefydlu'r Comisiwn arfaethedig?

Oes	☐	Nac oes	☐	Ansicr	☐
-----	--------------------------	---------	--------------------------	--------	--------------------------

Sylwadau ategol

--

Cwestiwn 12 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i symud y gofyniad ar Lywodraeth Cymru i lunio strategaeth ar gyfer y Gymraeg o Ddeddf Llywodraeth Cymru 2006 i'r Bil y Gymraeg newydd?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	✓
--------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------------------------	---

Sylwadau ategol

--

Cwestiwn 13 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru adrodd i'r Cynulliad ar strategaeth y Gymraeg bob pum mlynedd yn lle bob blwyddyn?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	✓
--------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------------------------	---

Sylwadau ategol

--

Cwestiwn 14 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru gyhoeddi cynllun yn nodi sut y bydd yn gweithredu'r strategaeth bob pum mlynedd yn lle bob blwyddyn?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	✓
--------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------------------------	---

Sylwadau ategol

--

Cwestiwn 15 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddiddymu Cyngor Partneriaeth y Gymraeg a rhoi'r pŵer i Lywodraeth Cymru geisio cyngor gan y Comisiwn arfaethedig, sef Comisiwn y Gymraeg?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	✓
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	---

Sylwadau ategol

Cwestiwn 16 – A oes gennych unrhyw sylwadau eraill ar Ran 2 y Papur Gwyn?

Rhan 3: Safonau'r Gymraeg

Cwestiwn 17 – Rydym yn cynnig y dylid mabwysiadu model diwygiedig o'r Safonau (Opswn 2) fel y ffordd orau o sicrhau hawliau pobl i dderbyn gwasanaethau Cymraeg. A ydych chi'n cytuno â'r cynnig hwn?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	✓
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	---

Sylwadau ategol, gan gynnwys (os yn berthnasol) unrhyw ddiwygiadau pellach yr hoffech eu gweld i'r system bresennol, neu unrhyw ddulliau gweithredu eraill y dylem eu hystyried yn eich barn chi.

Cwestiwn 18 – Rydym wedi seilio'r cynnig rydym yn ei ffafrio i ddiwygio'r Safonau (Opswn 2) ar sail yr eglurder, y capasiti ar gyfer gwella a'r costau newid sy'n gysylltiedig â phob opsiwn (paragraffau 163–165). A ydych chi'n cytuno â'n dadansoddiad?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	✓
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	---

Sylwadau ategol, gan gynnwys (os yn berthnasol) unrhyw ffactorau eraill y dylem eu hystyried wrth lunio unrhyw gynigion terfynol.

Cwestiwn 19 – A ydych chi'n cytuno â'r cynnig i ddiddymu'r dosbarthiadau presennol o Safonau, a gwahaniaethu rhwng 'Safonau' (a fyddai'n berthnasol i wasanaethau) a 'dyletswyddau cynllunio ieithyddol' (a fyddai'n berthnasol i ddyletswyddau corfforaethol)?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	✓
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	---

Sylwadau ategol

Cwestiwn 20 – A ydych chi o'r farn y dylid cynnwys darpariaethau sy'n ymwneud â Chynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg yn y ddeddfwriaeth newydd fel dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Ydw	☐	Nac ydw	☐	Ansicr	☐
------------	--------------------------	----------------	--------------------------	---------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 21 – Oes yna unrhyw faterion eraill y dylid, yn eich barn chi, eu cynnwys yn y ddeddfwriaeth newydd fel dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Oes	☐	Nac oes	☐	Ansicr	☐
------------	--------------------------	----------------	--------------------------	---------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 22 – A ydych chi'n cytuno y dylai fod gan y Comisiwn arfaethedig bwerau cyffredinol i gynnal ymchwiliadau i sut mae cyrff yn cyflawni eu dyletswyddau o ran y Gymraeg, a fyddai'n cynnwys y Safonau a'r dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	✓
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	---

Sylwadau ategol

Cwestiwn 23 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai'r Comisiwn arfaethedig fonitro a chefnogi cyrff mewn perthynas â'u dyletswyddau cynllunio ieithyddol, yn hytrach na'u gorfodi?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	✓
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	---

Sylwadau ategol

Cwestiwn 24 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i roi cyfrifoldeb am osod Safonau ar gyrff i Lywodraeth Cymru, p'un ai drwy hysbysiad cydymffurfio neu drefn arall?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	✓
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	---

Sylwadau ategol

Cwestiwn 25 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai pob un o'r rheoliadau i wneud Safonau fod yn destun ymgynghoriad cyhoeddus llawn cyn gofyn am gymeradwyaeth y Cynulliad?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	✓
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	---

Sylwadau ategol

Cwestiwn 26 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddiddymu Ymchwiliadau Safonau?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	✓
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	---

Sylwadau ategol

Cwestiwn 27 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid rhoi pwerau i gyhoeddi codau ymarfer neu ganllawiau mewn perthynas â'r Safonau i Lywodraeth Cymru?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	✓
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	---

Sylwadau ategol

Cwestiwn 28 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru gael pŵer i osod Safonau ar yr holl gyrff mewn sector yn uniongyrchol drwy reoliadau, heb fod angen hysbysiad cydymffurfio neu drefn arall gyffelyb?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	✓
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	---

Sylwadau ategol, gan gynnwys eich barn ar y materion y dylem eu hystyried wrth lunio Safonau i'w gosod yn uniongyrchol ar gyrff o fewn sector, p'un a ddylai gyrff unigol barhau â'r hawl i herio Safon sydd wedi'i gosod arnynt, a ph'un a ddylid cael proses ymgynghori fwy trwyadl.

Cwestiwn 29 – Pa ffactorau y dylid eu cymryd i ystyriaeth neu pa weithdrefn y dylid ei dilyn er mwyn sicrhau bod y broses o osod Safonau ar Lywodraeth Cymru yn deg a thryloyw?

Sylwadau ategol

Cwestiwn 30 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid gorfod delio â chwynion drwy weithdrefn gwyno'r corff perthnasol cyn y caiff y Comisiwn arfaethedig, sef Comisiwn y Gymraeg, ymchwilio i fethiant honedig?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	✓
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	---

Sylwadau ategol

Cwestiwn 31 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig fod yn rhaid i gyrff gadw at weithdrefn gwyno sydd wedi'i chymeradwyo, fel y Polisi Pryderon a Chwynion Enghreifftiol?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	✓
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	---

Sylwadau ategol

Cwestiwn 32 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond os yw o'r farn fod yr achos honedig o dorri Safon neu weithdrefn gwyno yn un ddifrifol y dylai'r Comisiwn arfaethedig gael cymryd camau gweithredu pellach mewn perthynas â chwyn?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys unrhyw sylwadau ar ein diffiniad o ‘achos difrifol’ ym mharagraff 219.

--

Cwestiwn 33 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ganiatáu i'r Comisiwn arfaethedig gynnal ymchwiliad ar ei liwt ei hun?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	✓
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	---

Sylwadau ategol

--

Cwestiwn 34 – A ydych chi'n cytuno fod y camau gweithredu a ddisgrifir ym mharagraff 225 yn darparu amrywiaeth effeithiol o gamau gorfodi?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	✓
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	---

Sylwadau ategol, gan gynnwys unrhyw syniadau ynghylch camau gorfodi eraill a wrthodwyd neu nad ydynt wedi cael eu hystyried yn y Papur Gwyn.

--

Cwestiwn 35 – Ar hyn o bryd, mae gan y Comisiynydd bwerau i osod dirwy sifil o hyd at £5,000 ac, mewn rhai amgylchiadau, i ofyn am orchymyn llys i'w gwneud yn ofynnol i gorff gydymffurfio. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid cadw'r pwerau hyn?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	✓
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	---

Sylwadau ategol, gan gynnwys unrhyw sylwadau ynghylch y ddirwy sifil uchaf y dylai'r Comisiwn arfaethedig allu ei gosod (os o gwbl).

--

Cwestiwn 36 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i gadw rôl y Tribiwnlys mewn perthynas â phenderfyniadau'r Comisiwn arfaethedig ynghylch gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	✓
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	---

Sylwadau ategol

Cwestiwn 37 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai'r Tribiwnlys hefyd ymdrin ag apelau yn erbyn penderfyniad gan Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar gorff?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	✓
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	---

Sylwadau ategol

Cwestiwn 38 – Rydyn ni'n cynnig cyflwyno cam cyntaf gorfodol ar gyfer y Tribiwnlys mewn perthynas ag apelau yn erbyn penderfyniadau'r Comisiwn arfaethedig ynghylch gorfodi Safonau. Byddai'r cam cyntaf yn ei gwneud yn ofynnol i'r Tribiwnlys roi caniatâd ar y sail bod siawns rhesymol y bydd y cais yn llwyddo neu pan fo rheswm cryf arall pam y dylai'r cais gael ei glywed. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	✓
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	---

Sylwadau ategol

Cwestiwn 39 – A ydych chi o'r farn y dylai'r cam cyntaf gorfodol arfaethedig fod yn gymwys i apelau yn erbyn penderfyniad gan Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar gorff?

Ydw	☐	Nac ydw	☐	Ansicr	☐
------------	--------------------------	----------------	--------------------------	---------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 40 – A oes gennych unrhyw sylwadau ychwanegol ar Ran 3 y Papur Gwyn?

Rhan 4: Cwmpas y cyrff sy'n ddarostyngedig i ddeddfwriaeth y Gymraeg

Cwestiwn 41 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddileu'r cyfyngiadau yn y Mesur fel bod Llywodraeth Cymru'n meddu ar y pŵer i wneud Safonau'n gymwys i unrhyw gorff o fewn cymhwysedd deddfwriaethol y Cynulliad?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	✓
--------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------------------------	---

Sylwadau ategol

Cwestiwn 42 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond mewn perthynas â'r gwasanaethau y maent yn eu cyflenwi i'w cwsmeriaid y dylai busnesau yn y sector preifat fod yn agored i orfod cydymffurfio â Safonau?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	✓
--------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------------------------	---

Sylwadau ategol, gan gynnwys eich barn ynghylch unrhyw gyfyngiadau y dylid eu rhoi ar y pwerau i osod Safonau ar fusnesau preifat.

Cwestiwn 43 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond fel rhan o becyn ehangach o weithgarwch sy'n hybu'r Gymraeg ac yn cynyddu ymwybyddiaeth ohoni y dylid gosod Safonau ar fusnesau preifat?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	✓
--------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------------------------	---

Sylwadau ategol

Cwestiwn 44 – Os rhoddir pwerau i Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar unrhyw gorff o fewn cymhwysedd y Cynulliad, a ydych chi o'r farn y dylai Safonau gael eu gosod ar unrhyw gorff neu sector nad yw ar hyn o bryd o fewn cwmpas deddfwriaeth ynghylch y Gymraeg?

Ydw	☐	Nac ydw	☐	Ansicr	☐
-----	--------------------------	---------	--------------------------	--------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 45 – A oes gennych unrhyw sylwadau ychwanegol ar Ran 4 y Papur Gwyn?

Rhan 5: Asesu effaith ein cynigion

Cwestiwn 46 – Rydym wedi asesu effaith ein cynigion ar gydraddoldeb, plant, pobl ifanc a'u teuluoedd, a'r Gymraeg. A oes gennych chi sylwadau ar unrhyw un o'r asesiadau hyn?

Cwestiwn 47 – Hoffem wybod eich barn ar yr effeithiau y byddai'r cynigion yn ein Papur Gwyn yn eu cael ar y Gymraeg, yn benodol ar:

- i) gyfleoedd i bobl ddefnyddio'r Gymraeg
- ii) peidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg.

Pa effeithiau fyddai, yn eich barn chi? Sut mae cynyddu effeithiau cadarnhaol neu liniaru effeithiau negyddol?

Sylwadau ategol

Cwestiwn 48 – Eglurwch hefyd sut gellid ffurfio neu newid yr opsiynau arfaethedig:

- i) fel eu bod yn cael effeithiau cadarnhaol neu fwy o effeithiau cadarnhaol ar gyfleoedd pobl i ddefnyddio'r Gymraeg ac ar beidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg
- ii) fel nad ydynt yn cael effeithiau andwyol ar gyfleoedd pobl i ddefnyddio'r Gymraeg ac ar beidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg.

Sylwadau ategol

Cwestiwn 49 – Rydym wedi gofyn nifer o gwestiynau penodol. Os oes gennych chi faterion perthnasol nad ydym wedi rhoi sylw penodol iddynt, defnyddiwch y blwch isod i roi gwybod i ni amdanynt.

Mae ymatebion i ymgynghoriadau yn debygol o gael eu gwneud yn gyhoeddus, ar y rhyngrwyd neu mewn adroddiad. Os byddai'n well gennych i'ch ymateb aros yn ddienw, ticiwch yma:

Tîm Bil y Gymraeg
Is-adran y Gymraeg
Llywodraeth Cymru
Parc Cathays
Caerdydd
CF10 3NQ

30 Hydref 2017

Annwyl Gyfaill

Taro'r Cydbwysedd iawn: cynigion ar gyfer Bil y Gymraeg

Diolch am y cyfle i ymateb i'r ymgynghoriad papur gwyn ar gynigion y Llywodraeth ar gyfer Bil y Gymraeg. Mae'r ymateb yn dilyn llythyr anfonais at Weinidog y Gymraeg a Dysgu Gydol Oes ar 25 Ebrill eleni yn ystod y cyfnod o baratoi'r papur gwyn, a llythyr anfonais ar 31 Hydref 2016 yn dilyn datganiad am arian ychwanegol i hybu'r Gymraeg.

Mae'r cynigion yn y papur gwyn yn argymhell newidiadau yn y ffordd caiff y gwaith o hybu a rheoleiddio'r Gymraeg eu gwneud yn y dyfodol ac yn argymhell newidiadau sylweddol o safbwynt y strwythurau ar gyfer cefnogi hynny. Mae fy sylwadau ar eich cynigion yn seiliedig ar brofiad fy swyddfa o weithredu o dan y gyfundrefn gyfredol a fy marn ynghylch y ffordd gorau o sicrhau cynnydd yn y dyfodol.

Rwy'n rhoi sylw manwl i adrannau'r papur gwyn yn atodiad 1 yr ymateb, ond cyn hynny dyma rhai sylwadau ac argraffiadau cyffredinol.

Gwasanaethau Cymraeg yn gwella

Crëwyd y gyfundrefn safonau gyda'r bwriad o wella gwasanaethau Cymraeg ac er mwyn hybu a hyrwyddo defnyddio'r Gymraeg. Mae blwyddyn a hanner ers i'r safonau cyntaf ddod yn weithredol erbyn hyn ac mae ein tystiolaeth yn dangos bod pethau'n gwella.

Cyhoeddais adroddiad sicrwydd "Hawliau'n Gwreiddio" yn ddiweddar a oedd yn dangos y cynnydd sydd wedi ei wneud. Cafodd yr wybodaeth ei chasglu drwy gynnal arolygon ac astudiaethau, a holi siaradwyr Cymraeg am eu profiadau. Roedd 76% o'r rhai a holwyd o'r farn fod gwasanaethau Cymraeg sefydliadau cyhoeddus yn gwella, a 98% o siaradwyr

Comisiynydd y Gymraeg
Siambrau'r Farchnad
5-7 Heol Eglwys Fair
Caerdydd CF10 1AT

0845 6033 221
post@comisiynyddygymraeg.org
Croesewir gohebiaeth yn y Gymraeg a'r Saesneg

comisiynyddygymraeg.org

Welsh Language Commissioner
Market Chambers
5-7 St Mary Street
Cardiff CF10 1AT

0845 6033 221
post@welshlanguagecommissioner.org
Correspondence welcomed in Welsh and English

welshlanguagecommissioner.org

Comisiynydd y
Gymraeg
Welsh Language
Commissioner

Cymraeg yn ymwybodol fod ganddynt hawliau i ddefnyddio'r Gymraeg. Bu cynnydd er enghraifft mewn gwasanaethau Cymraeg dros y ffôn ac mewn derbynfeydd a 67% o dderbynfeydd yn gallu ymateb i ymholiad yn Gymraeg.

Mae'n galonogol iawn gweld ymdrechion sefydliadau i gydymffurfio â safonau ac mae cydweithio da yn digwydd rhwng fy swyddfa a sefydliadau i sicrhau bod hynny'n digwydd. Mae angen adeiladu ar y sefyllfa yma fel bod cynnig gwasanaeth Cymraeg yn rhywbeth arferol ym mhob sefydliad.

Peidio colli momentwm

Yn sgil y cynnydd hwn, mae'n bwysig nad yw unrhyw newidiadau arfaethedig i drefniadau a strwythurau yn arwain at golli momentwm. Er bod cynnydd arwyddocaol wedi ei wneud, mae llawer o waith i'w wneud eto o ran gwella ansawdd ac argaeledd gwasanaethau Cymraeg. Roedd ein canfyddiadau'n dangos er enghraifft bod gwaith i'w wneud yn y maes technoleg a chyfryngau cymdeithasol a bod lle i wella yn y sector iechyd sydd ddim yn ddarostyngedig i'r gyfundrefn safonau eto.

Mae risg gall newidiadau pellgyrhaeddol i'r gyfundrefn ar y pwynt hwn lesteirio'r cynnydd sydd wedi ei wneud a cholli ffocws ar y gwaith pellach sydd angen digwydd mewn rhai meysydd.

Croesawu datganiad bod y system safonau i barhau

Rwyf felly'n croesawu'r datganiadau cyson a diamwys sydd wedi eu gwneud gan y Gweinidog bod y system safonau i barhau. Mae'r gyfundrefn yn newydd ac arwyddion cynnar yn dangos ei fod yn arwain at wella ansawdd ac argaeledd gwasanaethau Cymraeg – sef prif nod y safonau. Byddai cychwyn eto gyda chyfundrefn newydd ar y pwynt hwn yn gam mawr yn ôl ac yn wastraff o amser ac adnoddau y gellir eu cyfeirio at wella gwasanaethau a phrofiad defnyddwyr.

Er fy mod yn croesawu'r bwriad i barhau â'r gyfundrefn safonau, nid wyf yn teimlo bod y cynigion ar gyfer addasu'r gyfundrefn yn y papur gwyn yn ddigon eglur ac rwy'n pryderu y gallai hynny arwain at ansicrwydd. Mae'n anodd dehongli ar y pwynt hwn ai mireinio'r drefn yw bwriad y Llywodraeth, ynteu ddiwygio mwy sylweddol. Byddwn yn pryderu pe bai bwriad i wneud addasiadau mawr i'r safonau ar y pwynt hwn.

Tystiolaeth gan gyrff

Mae llawer o gynigion y papur gwyn yn seiliedig ar grynodedig o ymatebion i alwad am dystiolaeth y Llywodraeth "Paratoi am Fil y Gymraeg" a gynhaliwyd rhwng Ionawr a Mawrth 2017. Deallaf y bu'r ymarferiad yn gyfuniad o alwad i rai rhanddeiliaid a phartneriaid gynnig dystiolaeth ysgrifenedig a chynhaliwyd tri gweithdy gyda chynrychiolwyr cyrff oedd yn dod o dan y safonau neu ar fin gwneud. Holwyd barn am y gyfundrefn safonau; rôl y Comisiynydd; a threfniadau presennol hybu a hyrwyddo'r Gymraeg.

Comisiynydd y
Gymraeg
Welsh Language
Commissioner

Ceir crynodeb o brif themâu'r ymatebion yn adran 44 y papur gwyn a chyhoeddwyd adroddiad ar yr ymatebion ychydig wythnosau cyn y papur gwyn. Mae'r ymatebion ar y cyfan yn ddefnyddiol ac mae fy swyddogion wedi eu hystyried. Er hynny mae'n bwysig cofio bod yr ymatebion a'r casgliadau sy'n deillio ohonynt yn seiliedig ar gyfnod byr iawn o weithredu safonau. Er enghraifft yn ystod cyfnod yr ymgynghori dim ond 26 sefydliad oedd yn gweithredu safonau a hynny am gyfnod o lai na blwyddyn. Mae'n gynamserol felly i ddod i gasgliadau eang ynghylch y gyfundrefn o weithredu safonau ar hyn o bryd ac mae'r gwaith yn parhau i ddatblygu ac esblygu.

Croesawu trafodaeth ar ddyfodol gwaith hybu

Rwy'n cytuno bod angen trafodaeth ar ddyfodol gwaith hybu'r Gymraeg. Rwy'n rhannu rhai o'ch pryderon ynghylch yr angen i gael gwell dealltwriaeth o gyfrifoldebau a'r angen am gyfeiriad strategol eglur. Yn sgil hynny rwy'n cytuno mewn egwyddor gyda'ch cynnig y dylai un corff fod yn gyfrifol am hybu a rheoleiddio'r Gymraeg.

Er hynny, nid wyf yn cytuno gyda rhai dehongliadau sydd yn y papur gwyn am y sefyllfa gyfredol, a rolau a chyfrifoldebau fy swyddfa a gwaith y Llywodraeth. Er enghraifft mae adran 24 yn rhoi camargraff mai'r Llywodraeth sydd wedi arwain y gwaith o hybu'r Gymraeg gyda busnesau, banciau ac archfarchnadoedd dros y blynyddoedd diwethaf. Mae'n drueni hefyd nad yw'r casgliadau yn y papur gwyn ynghylch cydbwysedd swyddogaethau'r Comisiynydd yn cydnabod y toriadau cyllidebol sydd wedi bod ers sefydlu'r corff (toriadau o dros 25% mewn termau ariannol) a'r her sylweddol mae hynny'n ei gyflwyno o ran gweithredu.

Yr angen i warchod annibyniaeth gwaith rheoleiddio a gorfodi

Beth bynnag fydd canlyniad y cynigion yn y papur gwyn, mae angen gwarchod annibyniaeth ac arbenigedd y gwaith o reoleiddio a gorfodi dyletswyddau'r Gymraeg. Mae'n rhaid i'r gwaith hwnnw barhau i fod yn annibynnol o'r Llywodraeth fel y sefyllfa ar hyn o bryd. Credaf ei bod yn bosibl diogelu hynny tra hefyd yn gwneud gwaith hybu, cyn belled bod strwythurau priodol mewn lle.

I gloi, ac fel eglurais yn fy llythyr 25 Ebrill at y Gweinidog, mae nifer o bartïon wedi buddsoddi amser ac adnoddau yn y gyfundrefn safonau dros y misoedd a'r blynyddoedd diwethaf ac rydym wedi cyrraedd pwynt erbyn hyn ble mae'r safonau'n weithredol ac yn dechrau dwyn ffrwyth. Yn sgil hynny, rwy'n credu mai mireinio'r drefn sydd ohoni yn hytrach na gwneud newidiadau pellgyrhaeddol sydd fwyaf tebygol o arwain at ganlyniadau da.

Yn gywir

Meri Huws

Comisiynydd y Gymraeg

Atodiad 1

Rhan 1: Hybu'r Gymraeg

Rôl Llywodraeth Cymru – cwestiynau ymgynghori 1 a 2

1.1 Mae adran 53 y papur yn nodi'r mathau o feysydd y dylai'r Llywodraeth gymryd rôl arweiniol ynddynt. Rwy'n cytuno y gall fod rhai meysydd y dylai'r Llywodraeth arwain arnynt a bydd angen gwneud hynny mewn partneriaeth gyda nifer o asiantaethau eraill. Er hynny, os mai'r bwriad yw cael un corff gydag ystod eang o bwerau, arbenigeddau penodol ac adnoddau sylweddol i fod yn ganolbwynt ar gyfer datblygu'r Gymraeg, yna dylid ceisio cyfyngu ar y meysydd mae'r Llywodraeth yn arwain yn uniongyrchol arnynt.

Goruchwyllo corpws y Gymraeg

1.2 Mae'n rhesymol mai'r corff sy'n ariannu a chomisiynu gwaith corpws a ddylai fod yn rhoi arweiniad strategol a chydlynu hefyd. Daeth y Panel Cydgysylltu Safoni Termau a Geiriadura a sefydlwyd gan Gomisiynydd y Gymraeg yn Awst 2013 i'r casgliad mai Llywodraeth Cymru sydd â'r adnoddau priodol i roi gweledigaeth y Panel ar waith. Y Llywodraeth ddylai osod cyfeiriad strategol ar gyfer y maes a sicrhau bod yr adnoddau sydd eisoes yn cael eu buddsoddi yn cael eu cydgysylltu er lles y Gymraeg.

1.3 Mae gennym weledigaeth ynghylch anghenion y Gymraeg mewn perthynas â'r maes cynllunio corpws a byddai parodrwydd i rannu canfyddiadau'r gwaith hwn ymhellach â Llywodraeth.

1.4 Ymhellach i hynny, dylid rhoi ystyriaeth i ystyr "goruchwyllo" corpws y Gymraeg yn adran 53. Mae angen ymrwymiad pendant gan y Llywodraeth i fod yn ariannu ac yn comisiynu gwaith penodol yn y maes hwn a chyfrannu at ddatblygu arbenigedd mewn sefydliad neu sefydliadau allanol. Mae angen comisiynu canllawiau cenedlaethol ar gyfer y gwaith o safoni termau er enghraifft, neu ganllawiau/ terminoleg ar gyfer rhyngwynebau Cymraeg mewn meysydd penodol.

Materion eraill yn ymwneud â chorps

1.5 Nid oes cyfeiriad penodol at y proffesiwn cyfieithu yn yr adran hon er bod tabl 1 adran 60 yn awgrymu y byddai'r cyfrifoldeb am ariannu Cymdeithas Cyfieithwyr Cymru yn trosglwyddo i'r Comisiynydd neu gorff newydd. Mae angen eglurder ynghylch pwy fydd yn gyfrifol am arwain a chydlynu holl elfennau corpws y Gymraeg.

1.6 Mae gan y Comisiynydd gyfrifoldeb i gynnig cyngor ar ffurfiau safonol enwau lleoedd yng Nghymru. Darperir cyngor i bob math o sefydliadau gan gynnwys Llywodraeth Cymru ac awdurdodau lleol, ond nid oes grym cyfreithiol i'r cyngor hwnnw.

Comisiynydd y
Gymraeg
Welsh Language
Commissioner

1.7 Mae'r diwygio arfaethedig yn gyfle i sicrhau statws statudol i'r cyfrifoldeb hwn i argymhell ffurfiau safonol enwau lleoedd Cymru (enwau aneddiadau, sef dinasoedd, trefi a phentrefi Cymru yn ogystal ag enwau a ddefnyddir mewn gweinyddiaeth gyhoeddus megis enwau cymunedau, wardiau ac etholaethau). Gellid defnyddio hwn hefyd yn gyfle i sicrhau statws statudol i'r Panel Safoni Enwau Lleoedd a gynullwyd i roi cyngor arbenigol ac awdurdodol i'r Comisiynydd ynghylch ffurfiau safonol enwau lleoedd.

Rôl y Gymraeg mewn technoleg

- 1.8 Eglurir yn yr adran hon bod statws y Llywodraeth yn fantais i ddylanwadu ar gwmnïau technoleg byd-eang. Er hynny, mae gan nifer o sefydliadau gyfraniad i'w wneud i'r maes hwn. Ni ddylai diddordeb y Llywodraeth yn y maes gyfyngu ar allu asiantaeth allanol i gydweithio'n ymarferol â rhai o'r cwmnïau technoleg. Mae cyfraniad Bwrdd yr Iaith Gymraeg tuag at brosiectau lleoleiddio rhyngwynebau Microsoft a gwaith y Cynulliad yn datblygu Microsoft Translator i'r Gymraeg yn enghreifftiau o hynny.
- 1.9 Mae heriau technoleg gwybodaeth yn faterion sy'n amlygu eu hunain drwy waith rheoleiddio'r Comisiynydd hefyd. Er enghraifft, mae gwaith yn mynd rhagddo ar hyn o bryd i geisio hwyluso datrysiadau i broblemau systemig mewn perthynas â chofnodi dewis iaith unigolion. Yn yr un modd mae cyrff wedi tynnu sylw at y modd y mae'r rheidrwydd i ddefnyddio gwasanaethau cwmnïau peiriannau "chip & pin" yn eu hatal rhag cydymffurfio gyda rhai safonau.
- 1.10 Mae gan dechnoleg rôl allweddol yn natblygiad seilwaith y Gymraeg, a'r hyn sydd ei angen yn y maes hwn yw cynllun strategol hir dymor er mwyn mynd i'r afael â'r diffygion presennol.

Ariannu sefydliadau cenedlaethol allweddol

- 1.11 Awgrymir yn y papur y dylai rhai sefydliadau "cenedlaethol allweddol" barhau i gael eu hariannu gan y Llywodraeth (adran 53), ac y dylai sefydliadau eraill sy'n hybu'r Gymraeg gael eu hariannu gan y corff allanol (tabl 1, adran 60). Golyga hynny y byddai cyrff megis yr Urdd; Mudiad Meithrin a'r Ganolfan Dysgu Cymraeg yn cael eu hariannu gan y Llywodraeth a chyrff megis y Mentrau Iaith, Merched y Wawr, a Chymdeithas Cyfieithwyr Cymru yn cael eu hariannu gan y Comisiynydd neu Gomisiwn.
- 1.12 Mae'n bosibl bod y Llywodraeth yn ystyried cyrff fel y Mudiad Meithrin yn rhai sy'n cyfrannu tuag at gynyddu niferoedd siaradwyr Cymraeg a bod hynny'n un rheswm dros y rhaniad. Fodd bynnag, nid yw'r rhesymeg tu ôl i'r rhaniad yn eglur ac mae'n ymddangos fel ei fod yn mynd yn groes i egwyddorion eraill yn y papur o sicrhau amcanion clir ac integreiddio gwaith.

Ymchwil

- 1.13 Mae'n rhesymol bod y Llywodraeth yn arwain ar ymchwil i faterion yn ymwneud â gweithredu strategaeth Cymraeg 2050 a bod ganddi'r hyblygrwydd i ymchwilio i faterion eraill sy'n ymwneud â'r Gymraeg. Er hynny, mae'n rhesymol hefyd y byddai sefydliadau eraill angen cynnal ymchwil i'r Gymraeg ac y gallai hynny gyfoethogi dealltwriaeth gyffredinol am yr iaith.
- 1.14 Mae'r Llywodraeth a'r Comisiynydd wedi cydweithio ar rhai darnau o ymchwil yn y gorffennol megis Arolwg Defnydd Iaith 2013-15 a gyhoeddwyd ym mis Tachwedd 2015, ac mae fframwaith cydweithio wedi ei gytuno rhwng y ddau sefydliad fel sail i rannu gwybodaeth. Ymhellach i hynny, mae Mesur y Gymraeg yn galluogi'r Comisiynydd i wneud gwaith ymchwil ac yn gosod dyletswydd arnaf i gyhoeddi adroddiad 5 mlynedd ar sefyllfa'r Gymraeg. Mae rhoi dyletswyddau a swyddogaethau o'r fath ar gorff annibynnol yn gam pwysig yn y broses o werthuso a chyfoethogi dealltwriaeth am y Gymraeg.

Adnoddau i hybu'r Gymraeg

- 1.15 Mae adrannau 57 i 60 (gan gynnwys tabl 1) yn amlinellu cyllidebau cyfredol ar gyfer elfennau o waith hybu a hyrwyddo'r Gymraeg ac yn awgrymu beth allai drosglwyddo i'r Comisiynydd neu i gorff newydd.
- 1.16 Mae'r cynnig yn adran 59 yn trafod cyfanswm o £7.75 miliwn sydd yn cynnwys cyllideb bresennol y Comisiynydd o £3.051m yn ogystal â £2.7m ar gyfer grantiau i sefydliadau sy'n hybu'r Gymraeg a'r £2m o fuddsoddiad ychwanegol ar gyfer prosiectau hybu. Bydd y disgwyliadau ar y sefydliad a fydd yn arwain y gwaith o hybu a rheoleiddio'r Gymraeg yn uchel iawn, fel y gwelir yn adrannau 1 i 45 y papur gwyn sy'n gosod gweledigaeth y Llywodraeth ar gyfer corff newydd.
- 1.17 Mae'n ymddangos mai amlinelliad cychwynnol o gyllidebau sydd yn y papur, a bydd angen gwaith pellach arno. Er hynny gan mai'r corff hwn fydd un o brif yrwyr Strategaeth 2050 yn ogystal â'r corff fydd yn rheoleiddio safonau, mae amheuaeth a yw'r swm hwn yn ddigon. Mae'n ymddangos y byddai cyfran sylweddol o'r gyllideb yn mynd allan o'r corff ar ffurf grantiau gan adael tua £2 filiwn yn ychwanegol i'r hyn mae'r Comisiynydd yn derbyn ar hyn o bryd. Nid yw'n ymddangos ychwaith bod unrhyw warant bod y £2 filiwn ychwanegol yn gyllid parhaol.

Opsiynau ar gyfer trefniadau hybu'r Gymraeg – cwestiynau ymgynghori 3 i 6

- 1.18 Rwy'n cytuno mewn egwyddor gyda'r cynnig y dylai un corff fod yn gyfrifol am arfer swyddogaethau cyffredinol i hybu'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth â safonau'r Gymraeg. Dyma'r opsiwn gorau o ran gwerth am arian ac eglurder.
- 1.19 Credaf fod manteision strategol i gael un corff yn gyfrifol am ystod o swyddogaethau hybu a rheoleiddio. Bydd angen cynllunio a gwarchod ffiniau rhwng swyddogaethau yn ofalus er mwyn sicrhau nad yw un elfen o'r gwaith yn tanseilio'r llall,

Comisiynydd y
Gymraeg
Welsh Language
Commissioner

ond credaf fod hynny bosibl. Mae hynny'n digwydd i raddau yn barod wrth i fy swyddogion hybu defnydd o'r Gymraeg gyda'r sector breifat a'r trydydd sector ar un llaw a rheoleiddio gweithrediad safonau ar y llaw arall. Mae hefyd yn fodel sydd eisoes yn weithredol mewn sefydliadau eraill, er enghraifft mae Comisiwn Cydraddoldeb a Hawliau Dynol a Chyfoeth Naturiol Cymru yn rheoleiddio ac yn hyrwyddo.

- 1.20 Mae manteision amlwg hefyd i ddod a'r holl waith hybu a rheoleiddio ynghyd mewn un sefydliad. Gall profiad ac arbenigedd o'r ddau faes gyfoethogi'r ddealltwriaeth gyffredinol am anghenion y Gymraeg a defnyddwyr y Gymraeg ac arwain at well cynllunio strategol.
- 1.21 Byddai creu corff arall ar wahân i hybu'r Gymraeg yn gallu arwain at ddryswch cyfrifoldebau, yn arbennig os yw'r Llywodraeth am fod yn arwain ar rhai meysydd hefyd. Mae paragraffu 59 a 60 yn amlygu pa mor brin yw'r adnoddau sydd ar gael ar gyfer y Gymraeg mewn gwirionedd, felly byddai'n gam gwag i ddefnyddio'r adnoddau hynny tuag sefydlu a rhedeg corff ychwanegol.

Rhan 2: Llywodraethiant ac Atebolrwydd

Gofynion cyffredinol – cwestiwn 7

- 2.1 Mae gan y Comisiynydd nifer o swyddogaethau, pwerau a dyletswyddau cyffredinol a phenodol a restrir yn Rhan 2 Mesur y Gymraeg. Maent yn cynnwys materion cyffredinol megis y gallu i roi cyngor; y gallu i wneud argymhellion; a'r gallu i gynnal ymchwil. Mae hefyd yn cynnwys swyddogaethau penodol iawn megis y gallu i gynnal ymholiad; y ddyletswydd i gynhyrchu adroddiad 5 mlynedd; a'r gallu i gychwyn achos cyfreithiol. Mae'r pwerau hyn yn ddefnyddiol ac yn allweddol i gefnogi gwaith rheoleiddio'r Comisiynydd a gwaith y Comisiynydd o ddylanwadu ar bolisi. Dylai'r swyddogaethau hyn gael eu cadw o dan unrhyw Ddeddf newydd.
- 2.2 Cymeraf yn ganiataol y bydd unrhyw swyddogaeth, pŵer neu ddyletswydd sydd gan y Comisiynydd ar hyn o bryd ble nad oes cyfeiriad penodol atynt yn y papur gwyn yn cael eu cadw a'u trosglwyddo.
- 2.3 Mae adran 93 yn cynnig y dylai corff newydd lunio cynllun strategol ar gyfer blaengynllun gwaith wrth fonitro a gorfodi safonau ac wrth hybu'r Gymraeg. Rhaid i'r cynllun ddangos sut bydd y corff yn cyfrannu tuag at flaenoriaethau'r Llywodraeth Cymru yn strategaeth Cymraeg 2050 a bydd angen i'r Llywodraeth gymeradwyo'r cynllun.
- 2.4 Mae'r Comisiynydd eisoes yn mabwysiadu a gweithredu cynllun strategol er nad oes rheidrwydd statudol ar hyn o bryd. Credaf felly bod y gofyniad i gael cynllun strategol yn gwbl resymol, ond rwy'n pryderu y gallai'r gofyniad iddo gael ei gymeradwyo gan Lywodraeth Cymru gyfyngu ar annibyniaeth y corff. Mae cadw annibyniaeth y gwaith o reoleiddio a gorfodi yn allweddol, ac mae annibyniaeth llais y Comisiynydd wrth ymateb a dylanwadu ar bolisi yn bwysig hefyd. Mae'r Comisiynydd er enghraifft yn ymgynghorai ar faterion megis Cynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg.
- 2.5 Mae adran 123 y papur gwyn yn egluro'r trefniadau sy'n rhaid i Lywodraeth Cymru eu dilyn wrth fabwysiadu ei gynllun strategol ar y Gymraeg – ymgynghori; mabwysiadu; adrodd yn flynyddol a gosod copi gerbron y Cynulliad. Credaf fod trefniadau o'r fath briodol ar gyfer cynllun strategol y corff newydd hefyd.

Opsiynau – cwestiynau 8 i 10

- 2.6 Fel egluraf ar ddechrau'r ymateb hwn, rwy'n pryderu gall newidiadau pellgyrhaeddol i strwythurau ar hyn o bryd lesteirio'r cynnydd sydd wedi ei wneud mewn darpariaeth gwasanaethau Cymraeg. Rwyf o'r farn y dylai'r Llywodraeth anelu i wneud y newidiadau sy'n ofynnol gan darfu cyn lleied â phosibl ar y gwaith sy'n mynd rhagddo. Nid wyf yn credu mai diddymu rôl Comisiynydd y Gymraeg a sefydlu Comisiwn yw'r ffordd orau o wneud hynny.

Comisiynydd y
Gymraeg
Welsh Language
Commissioner

- 2.7 Os am ddeddfu ar y Gymraeg ar y pwynt hwn, yna mae hynny'n gyfle i edrych eto ar strwythurau llywodraethiant ac atebolrwydd y Comisiynydd. Gallai hynny ddigwydd fel rhan o esblygiad y sefydliad. Mae hynny'n arbennig o wir os yw'r sefydliad am gael swyddogaethau ac adnoddau i hybu'r Gymraeg.
- 2.8 Mae Comisiynydd fel corfforaeth undyn yn fodel sy'n cael ei arddel ar gyfer ieithoedd lleiafrifol mewn gwledydd eraill ar draws y byd. Dyna yw'r model yng Nghanada ac yn Iwerddon er enghraifft. Mae Comisiynwyr eraill yn bodoli yng Nghymru hefyd i warchod hawliau grwpiau penodol. Gellir dadlau bod cael Comisiynydd fel corfforaeth undyn yn sicrhau atebolrwydd uniongyrchol ac yn hwyluso amlygrwydd cyhoeddus y rôl.
- 2.9 Mae creu Comisiwn ar draul Comisiynydd yn debygol o arwain at drefniadau trosiannol mwy cymhleth wrth i un sefydliad gael ei ddiddymu ac un arall gael ei sefydlu. Ymhellach i hynny mae hefyd yn fwy tebygol o arwain at gyfnod o ansicrwydd yn y tymor byr, lle byddai cadw rôl Comisiynydd yn sicrhau cysondeb wrth i gynlluniau newydd eraill gael eu rhoi ar waith.
- 2.10 Wrth ystyried yr opsiynau strwythurol, credaf fod Opsiwn 2, sef Comisiynydd y Gymraeg gyda Bwrdd Llywodraethu yn cynnig y cysondeb a'r eglurder sydd ei angen tra'n datblygu trefniadau atebolrwydd. Rwyf eisoes yn gweithredu Pwyllgor Archwilio a Risg ac rwy'n cytuno y dylid ei roi ar sail statudol. Byddai'r Bwrdd Llywodraethu yn fodd o sicrhau arbenigedd ac atebolrwydd ychwanegol yn arbennig wrth weithredu cynlluniau hybu. Mae'n bwysig hefyd o dan y model hwn y byddai'r Bwrdd yn gallu cynghori'r Comisiynydd, ond na fyddai ganddo unrhyw bŵer mewn perthynas â phenderfyniadau gorfodi, gan ddiogelu annibyniaeth y Comisiynydd a sicrhau rhaniad swyddogaethau priodol o fewn y sefydliad.
- 2.11 Rwyf o'r farn felly mai Comisiynydd gyda Bwrdd Llywodraethu fyddai'r strwythur mwyaf addas pe bai'r Comisiynydd yn derbyn swyddogaethau ac adnoddau ychwanegol ar gyfer hybu'r Gymraeg.

Trosglwyddo staff, eiddo a rhwymedigaethau – cwestiwn 11

- 2.12 Nid wyf yn cytuno â'r cynnig i greu Comisiwn, ond os yw canlyniadau'r papur gwyn yn arwain at ail-strwythuro a throsglwyddo staff, yna bydd angen trafodaethau buan rhwng fy swyddfa a'r Llywodraeth er mwyn rhoi sicrwydd i staff. Nid oes unrhyw drafodaethau wedi digwydd ar hynny hyd yma.

Dyletswyddau Llywodraeth Cymru o dan Deddf Llywodraeth Cymru – cwestiynau 12 i 14

- 2.13 Nid wyf yn cytuno â'r cynnig y dylai'r Llywodraeth adrodd i'r Cynulliad ar strategaeth y Gymraeg bob pum mlynedd yn lle bob blwyddyn. Rwy'n llwyr dderbyn mai

Comisiynydd y
Gymraeg
Welsh Language
Commissioner

strategaeth hir dymor yw Cymraeg 2050, ond nid adrodd ar dargedau hir dymor yw unig ddiben yr adroddiad. Bydd yn gyfle i adrodd ar gyflawniad y meysydd hynny bydd y Llywodraeth yn parhau i fod yn gyfrifol amdanynt ac mae adroddiadau blynyddol blaenorol y Llywodraeth wedi bod yn ffynhonnell bwysig ar gyfer pob math o ddata ar y Gymraeg, gan gynnwys data ar addysg er enghraifft. Mae'n bwysig felly bod y Llywodraeth yn parhau i adrodd yn flynyddol ar y meysydd hyn.

- 2.14 Rwy'n cytuno y bydd angen dadansoddiad manylach o bryd i'w gilydd. Yn 2016, cyhoeddais adroddiad 5 mlynedd ar sefyllfa'r Gymraeg. Roedd yr adroddiad yn cynnwys dadansoddiad ar ganlyniadau cyfrifiad 2011 ac yn casglu ynghyd nifer o ddata a ffynonellau eraill am y Gymraeg. Mae'n bwysig bod y swyddogaeth statudol hon i gynhyrchu adroddiad 5 mlynedd yn cael ei chadw o dan unrhyw drefn newydd.

Rhan 3: Safonau'r Gymraeg

- 3.1 Mae rhan hon y papur yn delio gyda nifer o bynciau gwahanol, felly dyma grynodedb o farn y Comisiynydd ar y prif agweddau:
- i. rwy'n cytuno â'r bwriad i barhau â'r system safonau
  - ii. nid wyf yn gallu cefnogi'r ail opsiwn o ddiwygio'r system bresennol, heb wybod mwy am yr union ddiwygiadau a fwriedir
  - iii. rwy'n anghytuno gyda bwriad y Llywodraeth i gymryd cyfrifoldeb am y broses o osod safonau. Rwy'n gryf o'r farn y dylid cadw'r swyddogaeth gyda'r Comisiynydd, sef y rheoleiddiwr annibynnol.
  - iv. o ran cwynion credaf mai'r datrysiad gorau fyddai rhoi hyblygrwydd a disgresiwn i'r Comisiynydd ymchwilio i gwynion ar unrhyw gam yn y broses, a bod gan y Comisiynydd ystod o opsiynau gan gynnwys datrysiadau buan.

Opsiynau ar gyfer safonau'r Gymraeg – cwestiynau 17-18

- 3.2 Mae'r drafodaeth gychwynnol yn y rhan hon yn egluro prif ystyriaethau'r Llywodraeth o ran y safonau a'r angen i ddeddfu. Mae cydnabyddiaeth yma bod y system safonau'n newydd o hyd ac y credir bod safonau'n gwneud gwahaniaeth i ansawdd a chysondeb gwasanaethau Cymraeg. Er hynny, honnir hefyd bod y system yn anodd ei deall, ei gweithredu a'i monitro.
- 3.3 Fel mae'r papur gwyn yn nodi, mae unrhyw drefn o gael hawliau ieithyddol gorfodadwy yn debygol o gynnwys elfennau cymhleth. Mae'n bwysig nodi y derbynnir yn gyffredinol wrth drafod deddfwriaeth cydraddoldeb er enghraifft, y gall unrhyw deddfwriaeth sy'n rhoi hawliau ymddangos yn feichus ar y sefydliad sydd dan ddyletswydd, ond bod yr effaith cadarnhaol y caiff hynny ar gydraddoldeb yn gyfaddawd mae'n werth ei wneud.
- 3.4 Cyfeirir yn yr adran hon at yr angen i symud y pwyslais o "orfodi" safonau i "unioni" a "gwella". Mae gwahaniaeth sylfaenol rhwng cenhadaeth corff "unioni", megis Ombwdsmon, a rheoleiddiwr "gorfodi", megis y Comisiynydd. Prif genhadaeth Ombwdsmon yw ystyried safbwynt corff cyhoeddus ac achwynydd a cheisio cael "iawn" i'r achwynydd ar ddiwedd y broses. Serch hynny, mae cenhadaeth y Comisiynydd wedi ei amlinellu'n glir yn Mesur y Gymraeg ac mae a wnelo â hybu a hwyluso defnydd y Gymraeg. Nid ceisio iawn i achwynwyr yw priod waith y Comisiynydd felly, ond cymell a gorfodi cydymffurfiaeth â safonau sy'n rhoi effaith i statws y Gymraeg a chreu'r hawliau i siaradwyr Cymraeg sy'n deillio o'r safonau.
- 3.5 Cyfeirir yn yr adran hon hefyd at y cysyniad o "wella". Rwy'n cytuno â'r egwyddor bod angen i ansawdd a chwmpas gwasanaethau wella, ond rhaid i hynny gael ei fframio o fewn cyfundrefn o safonau y mae modd eu gorfodi. Mae sawl peth gall y Llywodraeth a'r Comisiynydd eu gwneud er mwyn galluogi cyrff i gydymffurfio â safonau'n well. Gellir rhannu arfer da a rhoi cyngor, neu gymell neu hwyluso o fath arall. Dylid canolbwyntio ar "alluogi" cyrff i gydymffurfio'n well a gochel rhag symud

Comisiynydd y
Gymraeg
Welsh Language
Commissioner

tuag at gyfundrefn o wella drwy amserlen a thargedau lleol fel gwelwyd gyda chynlluniau iaith.

- 3.6 Mae'r drafodaeth yn yr adran hon yn dueddol o ganolbwyntio ar wasanaethau i'r cyhoedd. Er bod hynny'n rhan ganolog o'r safonau, mae'n bwysig cydnabod hefyd bod y safonau'n ehangach na hynny. Maent wedi torri tir newydd er enghraifft drwy osod dyletswydd ar sefydliadau i ddatblygu polisi ar ddefnyddio'r Gymraeg yn fewnol a sicrhau y gall y gweithlu dderbyn gwybodaeth a gwasanaethau mewnol drwy gyfrwng y Gymraeg ac yn achos awdurdodau lleol a'r parciau cenedlaethol, llunio a chyhoeddi strategaeth 5 mlynedd er mwyn cynnal neu gynyddu nifer y siaradwyr Cymraeg yn eu hardal.

Opsiynau

- 3.7 Rwy'n cytuno gyda chynnig y Llywodraeth y dylid parhau â'r drefn safonau. Yr opsiwn a ffafir gan y Llywodraeth yw diwygio'r drefn bresennol. Er bod y papur yn cynnwys nifer o opsiynau posibl ar gyfer gwneud hynny mae rhai o'r cynigion yn annelwig ar hyn o bryd.
- 3.8 Cyfeirir er enghraifft at ddileu neu ddiwygio safonau sy'n gosod baich heb gyfrannu'n uniongyrchol at wella gwasanaethau drwy leihau safonau cadw cofnod a safonau atodol yn sylweddol. Mae rhai o'r safonau hyn yn bwysig, er enghraifft cadw cofnod am gwynion, am sgiliau iaith a data recriwtio, ac mae safonau atodol megis cyhoeddi adroddiad blynyddol yn greiddiol i dryloywder ac atebolrwydd cyhoeddus. Os yw hyn i ddigwydd, dylid cynnal asesiad ar sail tystiolaeth o'r graddau y byddai dileu neu ddiwygio geiriad safon yn cyfyngu ar y cyfleoedd presennol i ddefnyddio'r Gymraeg, yn effeithio'n andwyol ar gydymffurfiaeth i'r dyfodol neu'n lleihau gallu Gweinidogion Cymru i gyflawni amcanion strategol a fwriadwyd drwy'r safonau presennol ac yn ei strategaeth.
- 3.9 Fel eglura paragraff 164, un o'r prif gwestiynau "yw p'un a yw'r system wedi'i chynllunio i sicrhau bod ansawdd gwasanaethau Cymraeg yn gwella dros amser". Rydym yn gweld erbyn hyn bod y system bresennol o safonau yn dechrau sicrhau bod ansawdd gwasanaethau yn gwella. Mae risg bod cynnig i ddiwygio'r safonau gan ailedrych ar y setiau presennol o reoliadau, heb egluro beth yn union fydd yn cael ei ddiwygio ar y pwynt hwn, yn mynd i greu ansicrwydd a llesteirio cynnydd. Gall mynd rhagddi i newid y safonau heb ddigon o dystiolaeth arwain at broblemau newydd. Yr argraff a gawn wrth drafod gyda sefydliadau erbyn hyn yw nad oes chwant am newidiadau pellgyrhaeddol i'r drefn.
- 3.10 Ar sail hynny, er fy mod yn cefnogi'r cynnig i gadw safonau, ni allaf gytuno gydag opsiwn 2 heb ragor o fanylion ynghylch bwriadau'r Llywodraeth. Ni allaf fod yn sicr ar hyn o bryd a yw Opsiwn 2 yn golygu mireinio'r drefn bresennol, ynteu a yw'n golygu diwygiadau sylweddol i'r safonau. Gallai proses o adolygu sylweddol fod yr un mor gymhleth a thrafferthus a rhai o'r opsiynau eraill a drafodir yn y rhan hon.

Comisiynydd y
Gymraeg
Welsh Language
Commissioner

Nid wyf yn credu bod y dystiolaeth yn cyfiawnhau gwneud newidiadau pellgyrhaeddol i'r gyfundrefn safonau ar y pwynt hwn.

Dosbarthiadau'r Safonau – cwestiynau 19 i 23

- 3.11 Bwriedir ystyried safonau llunio polisi; hybu a chadw cofnod fel dyletswyddau cynllunio ieithyddol a'u pennu mewn deddfwriaeth. Bwriedir hefyd ei gwneud yn ofynnol i'r corff hybu a rheoleiddio newydd fonitro cydymffurfiaeth â'r dyletswyddau a darparu cymorth ymarferol i helpu cyrff i gyflawni'r dyletswyddau.
- 3.12 Mae cwestiynau'n codi am y cynigion hyn. Yn gyntaf nid yw'r papur yn egluro pa bwerau'n union a fyddai gan y corff newydd i orfodi methiant i gydymffurfio â'r dyletswyddau cynllunio ieithyddol. Os nad oes grym gorfodi y tu ôl i'r dyletswyddau, yna mae statws cwbl wahanol iddynt i safonau. Er enghraifft, mae'r safonau llunio polisi yn ei gwneud yn ofynnol i gyrff sy'n gweithredu safonau asesu effaith penderfyniad polisi ar y Gymraeg ac ystyried ffyrdd o gael effaith mwy cadarnhaol ar y Gymraeg. Gan gydnabod bod angen elfen o hyblygrwydd ar gyrff i ystyried y Gymraeg wrth wneud penderfyniadau, y prif faen tramgwydd mae'r Comisiynydd wedi dod ar ei draws wrth arolygu yw diffyg cysondeb mewn dull a threfn. Rwy'n amheus a fydd gosod dyletswyddau cynllunio ieithyddol nad ydynt yn orfodadwy yn llwyddo i wella'r sefyllfa hon.
- 3.13 Yn ail mae angen deall beth yn union a olygir wrth ddarparu cymorth ymarferol. Mae'r Comisiynydd eisoes yn rheoleiddio drwy amryfal dechnegau cadarnhaol gyda golwg ar alluogi sefydliadau i gydymffurfio, ond mae "cymorth ymarferol" yn awgrymu camau pellach sydd efallai y tu hwnt i swyddogaethau arferol rheoleiddio.
- 3.14 Rwy'n croesawu'r cyfeiriad tuag at Gynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg yn y rhan hon. Rwy'n cytuno gydag argymhellion adolygiad Aled Roberts bod angen edrych ar wella trefniadau statudol y cynlluniau. Deallaf fod bwriad sefydlu panel i ystyried hynny, ac edrychaf ymlaen i weld beth fydd cynigion y panel ar gyfer y ffordd ymlaen gyda'r Cynlluniau.

Gwneud a gosod safonau – cwestiynau 24 i 29

- 3.15 Nid wyf yn cytuno â'r cynnig y dylai Llywodraeth Cymru fod yn gyfrifol am osod safonau a'r gyrff.
- 3.16 Mae tri prif gam i'r broses o wneud a gosod safonau. Y cam cyntaf, sydd yng ngofal y Comisiynydd, yw'r gwaith o ymchwilio ac adrodd i'r Llywodraeth ar y math

Comisiynydd y
Gymraeg
Welsh Language
Commissioner

o safonau y dylid eu gwneud ar gyfer cyrff neu sector penodol. Yn dilyn hynny, yr ail gam yw llunio'r safonau mewn rheoliadau a'u cyflwyno gerbron y Cynulliad am gymeradwyaeth. Y Llywodraeth sydd yng ngofal y cam hwnnw. A'r cam olaf yw gosod safonau penodol ar gyrff drwy hysbysiad cydymffurfio. Y Comisiynydd sy'n gwneud hynny.

- 3.17 Rwy'n cytuno mewn egwyddor y dylai'r Llywodraeth fod yng ngofal y ddau gam cyntaf o wneud y safonau hyd at gyflwyno rheoliadau safonau i'r Cynulliad. Ond rwy'n gryf o'r farn mai'r Comisiynydd fel y corff rheoleiddio annibynnol a ddylai barhau i fod yn gyfrifol am y gwaith o osod safonau ar gyrff unwaith i'r Cynulliad gymeradwyo'r rheoliadau.
- 3.18 Un o'r prif ddadleuon dros gyfiawnhau'r newid yn y papur gwyn yw'r amser mae'n gymryd i osod safonau ar hyn o bryd. Cyfeirir ym mharagraff 191 at y broses yn cymryd dros 18 mis fel arfer. Mae'r cam olaf o ddatblygu a rhoi hysbysiad cydymffurfio, yn cymryd tua 6 fel arfer. Y gwir amdani yw mai llunio rheoliadau safonau sy'n cymryd yr amser hiraf ar hyn o bryd ac mae hynny yng ngofal y Llywodraeth, felly nid wyf wedi fy argyhoeddi y byddai trosglwyddo'r cyfrifoldeb am hysbysiadau cydymffurfio i'r Llywodraeth yn cyflymu'r broses o osod safonau.
- 3.19 Mae'r papur yn cydnabod y byddai'r cynnig hwn yn creu problem o safbwynt gosod safonau ar Weinidogion Cymru yn y dyfodol. Yn sicr, byddai'r cynnig yn dod â'r elfen wleidyddol yn agosach i'r dyletswyddau terfynol a gallai hynny arwain at densiynau newydd. Yn gyffredinol, mae risgiau'n perthyn i fodel rheoleiddiwr – gwleidydd sy'n gallu arwain at ganfyddiad o osod dyletswyddau'n fympwyl. Mae'r drefn bresennol lle mae'r cyfrifoldeb am y safonau yn trosglwyddo o'r Llywodraeth i'r Comisiynydd ar ôl i'r Cynulliad gymeradwyo'r rheoliadau perthnasol yn briodol ac yn eglur.
- 3.20 Mae manteision hefyd i'r gosod a'r rheoleiddio ddigwydd o fewn ffiniau un sefydliad. Mae'r cyswllt sy'n cael ei sefydlu a'r wybodaeth sy'n cael ei gasglu wrth osod safonau yn hwyluso trosglwyddo i'r cyfnod rheoleiddio. Mae rheoleiddwyr sy'n gosod a gorfodi yn fodel sydd wedi ei brofi. Nid yw'r papur gwyn yn dweud pam y mae am newid y model gosod mewn ffordd mor sylfaenol ag eithrio am y rheswm bod y drefn bresennol yn cymryd amser hir. Fel rwy'n dadlau uchod, nid wyf yn derbyn y byddai'r newid arfaethedig yn cael llawer o effaith ar hynny.
- 3.21 Er bod nifer o gyrff yn gweithredu safonau erbyn hyn a nifer fwy yn disgwyl i gael eu cynnwys mewn rheoliadau, mae'r gyfundrefn cynlluniau iaith yn parhau hefyd. Mae rhai cyrff, megis Gweinidogion y Goron, sy'n darparu gwasanaethau yng Nghymru ond nad ydynt ar hyn o bryd yn gallu cael eu cynnwys o dan safonau. Mae'r sector yn cynnwys gwasanaethau fel gov.uk; DVLA; a'r Gwasanaeth Llysoedd. Y Comisiynydd sydd ar hyn o bryd yn cymeradwyo'r cynllun iaith hynny. Nid oes cyfeiriad at hynny yn yr adran hon.

Comisiynydd y
Gymraeg
Welsh Language
Commissioner

- 3.22 Rwy'n cytuno â'r egwyddor y dylai'r corff perthnasol gael y cyfle i ddelio â chwyn cyn bod y Comisiynydd yn ystyried ymyrryd yn yr achos, fodd bynnag, rwy'n anghytuno mai'r dull priodol o wneud hynny yw drwy ei ymgorffori mewn deddfwriaeth.
- 3.23 Ar hyn o bryd mae gan achwynwyr yr hawl i gyflwyno cwyn i'r Comisiynydd. Gellid dadlau bod y drefn yn rhoi'r dinesydd yn gyntaf ac rwyf o blaid cadw'r hawl hwnnw.
- 3.24 Yr hyn a fyddai'n gwella'r sefyllfa yw sefydlu trefn sy'n rhoi mwy o hyblygrwydd a disgresiwn i'r Comisiynydd wrth benderfynu a oes angen ymchwilio i gŵyn. Ar hyn o bryd mae'n rhaid i'r Comisiynydd benderfynu agor ymchwiliad llawn, neu ddim o gwbl.
- 3.25 Pe bai'r Llywodraeth yn gweithredu ar y cynnig hwn i ddelio â chwynion drwy weithdrefn gwyno'r corff perthnasol cyn caiff y Comisiynydd ymchwilio, yna fel lleiafswm dylid sicrhau bod gan yr achwynydd yr hawl i gwyno i'r corff; bod dyletswydd ar gyrff i ddelio â chwynion am ddiffyg gweithredu safonau'r Gymraeg (nid oes dyletswydd uniongyrchol yn bodoli ar hyn o bryd); a bod gan y Comisiynydd y disgresiwn i ddelio gyda chwynion ar unrhyw gam yn y broses a phenderfynu ar y dull gorau i ymateb i gwyn.

Cwynion i'r Comisiwn – cwestiynau 32 i 33

- 3.26 Nid yw'n eglur beth a olygir gan gŵyn "difrifol" yn yr achos hwn. Fel egluraf uchod, dylai'r Comisiynydd gael disgresiwn i ystyried ymchwilio ar sail profiad a thystiolaeth. Yr unig opsiwn yn y Mesur sydd ar agor i'r Comisiynydd ar hyn o bryd yw gwneud ymchwiliad llawn neu wneud dim. Fel ddylai bod mwy o opsiynau ar gael i ddelio gyda gwahanol sefyllfaoedd, gan gynnwys yr opsiwn i wneud datrysiaid buan os mai sy'n addas.
- 3.27 Mae'r papur gwyn yn cynnwys peth gwybodaeth cynnar iawn am gwynion o dan safonau ac yn awgrymu bod y broses yn feichus iawn i'r cyrff. Mae data diweddaraf y Comisiynydd yn cyfleu darlun gwahanol. Er enghraifft, derbyniodd y Comisiynydd 5 neu lai o gwynion yn 2016/17 am 19 o'r 26 sefydliad yn Rheoliadau Safonau rhif 1. O'r 22 sefydliad wnaeth adrodd data ar gwynion yn eu hadroddiadau blynyddol yn 16/17, nododd 14 ohonynt iddynt dderbyn 5 neu lai o gwynion yn lleol. Yn achos traean o'r 26 sefydliad, un gŵyn yn unig, neu ddim o gwbl, a dderbyniodd y Comisiynydd. O'r 22 sefydliad a ddarparodd wybodaeth, derbyniodd 13 ohonynt fwy o gwynion yn lleol na'r hyn a dderbyniodd y Comisiynydd. Agorodd y Comisiynydd ymchwiliad i 53% o gwynion dilys.
- 3.28 Ers i Fesur y Gymraeg ddod i rym ac i safonau gael eu gweithredu, mae gan yr unigolyn lawer mwy o rym i gwyno am ddiffygion gwasanaethau Cymraeg nag oedd o dan y gyfundrefn flaenorol. e.e. gall droi at Dribiwnlys y Gymraeg os nad yw'n fodlon gydag ymdriniaeth Comisiynydd y Gymraeg o'i gwyn. Mae'r data'n dangos

Comisiynydd y
Gymraeg
Welsh Language
Commissioner

fodd bynnag bod nifer y cwynion ar y cyfan yn isel. Tri sefydliad sy'n eithriad i'r norm yma, lle mae nifer y cwynion yn gymharol uchel, sef Gweinidogion Cymru; Cyngor Caerdydd a Chyngor Wrecsam.

- 3.29 Y dull gorau a symlaf o wella'r broses cwynion fel mae'n sefyll yw bod y Comisiynydd yn cael rhagor o ddisgresiwn ynghylch sut i ymateb i gŵyn pan fydd yn ei derbyn.
- 3.30 Rwy'n cytuno gyda'r cynnig y dylai'r Comisiynydd barhau i allu cynnal ymchwiliad ar ei liwt ei hun.

Camau gorfodi yn dilyn ymchwiliad – cwestiynau 34 i 35

- 3.31 Nid wyf yn credu y dylid cyfyngu ar y pwerau gorfodi sydd gan y Comisiynydd ar hyn o bryd. Dylid cadw'r gallu i roi cyhoeddusrwydd ac i wneud cytundeb setlo. Mae angen i'r Comisiynydd allu gwneud cytundeb setlo ar unrhyw bwynt mewn achos o gynnal ymchwiliad.
- 3.32 Rwy'n cytuno gyda'r cynnig y dylid cadw pwerau'r Comisiynydd i osod dirwy sifil ac i allu gofyn am orchymyn llys i'w gwneud yn ofynnol i gorff gydymffurfio. Er hynny, nid wyf yn credu bod yr uchafswm dirwy yn ddigonol yn arbennig os oes bwriad i ddod ag elfennau o'r sector breifat o dan safonau.

Rhan 4: Cwmpas y cyrff sy'n ddarostyngedig i ddeddfwriaeth y Gymraeg

Cwestiynau 41 i 45

- 4.1 Rwy'n cytuno â'r cynnig i wneud safonau'n gymwys i unrhyw gorff o fewn cymhwysedd deddfwriaethol y Cynulliad.
- 4.2 Deallaf bod gosod safonau y Gymraeg oddi mewn i gymhwysedd pwnc y Cynulliad, hyd yn oed mewn perthynas â gweithgareddau sydd fel arall y tu allan i gymhwysedd y Cynulliad, er enghraifft banciau ac archfarchnadoedd.
- 4.3 Mae nifer o gyrff sector breifat eisoes yn gymwys i ddod o dan y gyfundrefn safonau o dan Mesur y Gymraeg. Y cyrff "cyfleustodau" traddodiadol yw nifer o'r rhain, megis cwmnïau Nwy; Dwr; Trydan a Threnau. Maent yn gwmnïau sy'n darparu gwasanaethau hanfodol i'r cyhoedd a chredaf bod banciau yn perthyn i'r categori yma. Rwy'n croesawu felly y posibilrwydd o ddod â banciau o dan y gyfundrefn safonau yn y dyfodol.
- 4.4 Mae cyfyngiadau hefyd ar gymhwysedd y Cynulliad wrth deddfu ar safonau'r Gymraeg. Ni all y Cynulliad ddeddfu er mwyn gosod swyddogaethau ar Weinidogion y Goron heb ganiatâd y Gweinidog (fel yn achos Mesur y Gymraeg ar hyn o bryd).
- 4.5 Ni all y Cynulliad ychwaith ddeddfu er mwyn gosod swyddogaeth ar "awdurdodau cyhoeddus" nad ydynt yn Weinidogion y Goron ag eithrio "awdurdodau Cymreig wedi eu datganoli" a chyrff a restrir yn Atodlen 7B Deddf Cymru 2017.
- 4.6 Mae hynny'n codi cwestiynau ynghylch rhai cyrff sy'n bosibl gosod safonau arnynt ar hyn o bryd ac i ba raddau maent o fewn cymhwysedd y Cynulliad. Byddai fy swyddogion yn croesawu trafodaeth gyda chi ar hynny. Fel isafswm, bydd angen sicrhau bod y cyrff sy'n dod o dan gyfraith Mesur y Gymraeg 2011 hefyd yn ddarostyngedig i unrhyw ddeddf newydd.

Part 1: Promoting the Welsh language

Question 1 – In paragraphs 49–54, we have set out the role we propose the Welsh Government should play in promoting the Welsh language, i.e. the Government promotional functions. Do you agree with our proposal?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including whether any fields should be added or taken away from the list in paragraph 53.

Should be re-visited after public consultation.

Question 2 – In Table 1 we have outlined the resources related to general promotional functions which we think should be available to any body or bodies involved in promoting the Welsh language and monitoring and enforcing compliance with Standards. Do you agree with our proposal?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Definitely NO enforcement.

Question 3 – Do you agree with our preferred option (Option 4) to have a single body responsible for promoting the Welsh language as well as monitoring and enforcing compliance with Standards?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------

If not, please state which option (including options we have not discussed in the White Paper) you believe we should consider.

Supporting comments

Single body for promoting the Welsh language NO enforcement.

Question 4 – We have based our preference for a single body on the grounds of clarity, synergy and value for money. Do you agree with our rationale?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 5 – What other relevant issues should we consider in making our final proposal as to which body or bodies should carry out work to promote the Welsh language and monitor and enforce compliance with Standards?

Supporting comments

Public opinion on the promoting of the Welsh language
--

Question 6 – Do you have any further comments on Part 1 of the White Paper?

--

Part 2: Governance and accountability

Question 7 – In paragraphs 93–95 we have set out some general requirements regarding the body’s governance and accountability arrangements. What are your views on these general requirements, and are there other checks and balances you believe should apply to the proposed body?

Supporting comments

--

Question 8 – Do you agree with our preferred option (Option 3), to establish a Welsh Language Commission to promote and facilitate the use of the Welsh language and monitor and enforce bodies’ compliance with Standards?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
-------	--------------------------	----------	--------------------------	----------------------------	--------------------------

Supporting comments

What’s with this ‘enforcing’ are we a democracy or a dictatorship??

Question 9 – What are your thoughts on the analysis we have provided which supports our preference for Option 3? Are there any other considerations we should take into account in making any final proposal?

--

Question 10 – Do you believe Option 3 provides sufficient safeguards in relation to the independence of the proposed Commission in exercising its functions in monitoring and enforcing bodies’ compliance with Standards?

Yes	☐	No	X	Unsure	☐
-----	--------------------------	----	---	--------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 11 – Are there any additional matters to those listed in paragraphs 121–122 that we should consider regarding arrangements to establish the proposed Commission?

Yes	☐	No	☐	Unsure	☐
-----	--------------------------	----	--------------------------	--------	--------------------------

Supporting comments

--

--

Question 12 – Do you agree with our proposal to move the requirement on the Welsh Government to produce a Welsh language strategy from the Government of Wales Act 2006 to the new Welsh Language Bill?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

The Government of Wales Act is a safeguarding measure
--

Question 13 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should report to the Assembly on the Welsh language strategy every five years instead of annually?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 14 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should publish a plan setting out how it will implement the strategy every five years instead of annually?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 15 – Do you agree with our proposal to abolish the Welsh Language Partnership Council and provide the Welsh Government with a power to request advice from the proposed Welsh Language Commission?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 16 – Do you have any further comments on Part 2 of the White Paper?

--

Part 3: The Welsh Language Standards

Question 17 – We propose that a reformed model of the Standards (Option 2) should be adopted as the best way to ensure people's rights to receive Welsh language services. Do you agree with this proposal?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including (if relevant) any further reforms you would like to see made to the current system, or any alternative approaches you think we should consider.

The Welsh language (written and spoken) should be by request only.

Question 18 – We have based our preferred proposal for reformed Standards (Option 2) on the grounds of the clarity, capacity for improvement and the costs of change associated with each option (paragraphs 163–165). Do you agree with our analysis?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------

Supporting comments, including (if relevant) any other factors we should take into account in making any final proposals.

--

Question 19 – Do you agree with the proposal to abolish the current classes of Standards and differentiate between 'Standards' (which would relate to services) and 'language planning duties' (which would relate to corporate duties)?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 20 – Are you of the opinion that provisions relating to the Welsh in Education Strategic Plans should be included within the new legislation as language planning duties?

Yes	☒	No	☐	Unsure	☐
------------	-------------------------------------	-----------	--------------------------	---------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 21 – Are there any other matters which you believe should be included in the new legislation as language planning duties?

Yes	☐	No	☐	Unsure	☐
------------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------	--------------------------

Supporting comments

Question 22 – Do you agree that the proposed Commission should have general powers to conduct examinations into how bodies meet their Welsh language duties, which would include both the Standards and the language planning duties?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 23 – Do you agree with our proposal that the proposed Commission should monitor and support bodies in relation to their language planning duties, rather than enforce them?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Totally agree there should be No enforcement.

Question 24 – Do you agree with our proposal for the Welsh Government to be responsible for imposing Standards on bodies either through a compliance notice or other mechanism?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

This should be totally voluntary

Question 25 – Do you agree with our proposal that all regulations to make Standards should be subject to a full public consultation before seeking the approval of the Assembly?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

YES YES YES! When will there be public consultation?

Question 26 – Do you agree with our proposal to abolish Standards Investigations?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	X
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	----------

Supporting comments

There needs to be ‘standards’ but these should not be onerous such as putting the Welsh language first verbally and in writing.

Question 27 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should be given powers to issue codes of practice or guidance relating to the Standards?

Agree	x	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	----------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 28 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should have a power to impose Standards on all the bodies in a sector directly through regulations without the need for a compliance notice or other such mechanism?

Agree	X	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	----------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including your views on the factors we should take into account in drafting Standards to be imposed directly on bodies within a sector, whether individual bodies should retain the right to challenge the imposition of a Standard, and whether there should be an enhanced consultation process.

Standards should be challenged and public consultation is essential

Question 29 – What factors should we take into account or what procedure should we follow in order to ensure the process for imposing Standards on the Welsh Government is fair and transparent?

Supporting comments

Question 30 – Do you agree with our proposal that complaints should have to be dealt with through the relevant body’s complaints procedure first before the proposed Welsh Language Commission can investigate an alleged failure?

Agree	X	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	---	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 31 – Do you agree with our proposal that bodies must adhere to an approved complaints procedure, such as the Model Concerns and Complaints Policy?

Agree	X	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	---	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 32 – Do you agree with our proposal that the proposed Commission should only take further action regarding a complaint if it believes the alleged breach of a Standard or complaints procedure is serious?

Agree	X	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	---	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including any comments on our definition of a ‘serious breach’ in paragraph 219.

Question 33 – Do you agree with our proposal to allow the proposed Commission to conduct an investigation of its own initiative?

Agree	X	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	---	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 34 – Do you agree that the actions set out in paragraph 225 provide an effective range of enforcement action?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including any thoughts on alternative enforcement actions that have been rejected or not considered in the White Paper.

NO enforcement.

Question 35 – Currently, the Commissioner has powers to impose a civil fine of up to £5,000 and in some circumstances to request a court order to require a body to comply. Do you agree with our proposal that these powers should be retained?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including any comments on the maximum civil fine that the proposed Commission should be able to impose (if at all).

The Welsh language provision should be voluntary.

Question 36 – Do you agree with our proposal to retain the Tribunal's role in relation to the proposed Commission's decisions regarding enforcing bodies' compliance with Standards?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 37 – Do you agree with our proposal that the Tribunal should also deal with appeals against a decision of the Welsh Government to impose Standards on a body?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 38 – We propose to introduce a mandatory first stage for the Tribunal in relation to appeals against the proposed Commission's decisions concerning enforcing Standards. The first stage would require the Tribunal to give permission on the grounds that an application has a reasonable chance of success or another compelling reason why the application should be heard. Do you agree with our proposal?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 39 – Do you believe that the proposed mandatory first stage should apply to appeals against a decision of the Welsh Government to impose Standards on a body?

Yes	X	No	☐	Unsure	☐
-----	---	----	--------------------------	--------	--------------------------

Supporting comments

Question 40 – Do you have any further comments on Part 3 of the White Paper?

Part 4: The scope of bodies covered by Welsh language legislation

Question 41 – Do you agree with our proposal to remove the constraints in the Measure so that the Welsh Government has the power to make Standards applicable to any body within the Assembly’s legislative competence?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

The Measure is an important safeguarding mechanism and should be retained.

Question 42 – Do you agree with our proposal that private sector businesses should only be liable to comply with Standards that relate to the services they provide to their customers?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including your views on any limits that should be placed on the powers to impose Standards on private businesses.

--

Question 43 – Do you agree with our proposal that Standards should only be imposed on private businesses as part of a wider package of promotional and awareness raising initiatives?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 44 – If the Welsh Government is given powers to impose Standards on any body within the Assembly’s competence, do you believe that Standards should be imposed on any body or sector that is not currently within the scope of Welsh language legislation?

Yes	☐	No	☐	Unsure	☒
------------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------	-------------------------------------

Supporting comments

--

Question 45 – Do you have any further comments on Part 4 of the White Paper?

Part 5: Assessing the impact of our proposals

Question 46 – We have assessed the impact of our proposals on equality, children, young people and their families, and the Welsh language. Do you have comments on any of these assessments?

Question 47 – We would like to know your views on the effects that the proposals in our White Paper would have on the Welsh language, specifically on:

- i) opportunities for people to use Welsh
- ii) treating the Welsh language no less favourably than the English language.

What effects do you think there would be? How could positive effects be increased, or negative effects be mitigated?

Supporting comments

‘Opportunities’ is the key word here. The second sentence states that the Welsh language should be treated no less favourably than the English language, however it has become very clear that the Welsh language IS taking precedence over the English language in signage particularly and in the spoken word. The Welsh language is of absolutely no use outside Wales so why isolate us from the rest of Britain and the world?

Question 48 – Please also explain how you believe the proposed options could be formulated or changed so as to have:

- i) positive effects or increased positive effects on opportunities for people to use the Welsh language and on treating the Welsh language no less favourably than the English language
- ii) no adverse effects on opportunities for people to use the Welsh language and on treating the Welsh language no less favourably than the English language.

Supporting comments

People who wish to learn, speak and listen in the Welsh language should have the opportunity to do so, by request, without this being forced on the majority of people living in Wales, who do not speak or wish to speak the Welsh Language.

Question 49 – We have asked a number of specific questions. If you have any related issues which we have not specifically addressed, please use this space to report them.

General educational standards in Welsh schools is abysmal we were recently placed 27 on a list of educational attainment and the Welsh Government are preparing to spent £2m of

promoting AND enforcing the Welsh language. This is corrupt when that money is needed in many more relevant areas under their management.

Responses to consultations are likely to be made public, on the internet or in a report. If you would prefer your response to remain anonymous, please tick here:

☐

Part 1: Promoting the Welsh Language

Page 18

Consultation questions

1. In paragraphs 49-54, we have set out the role we propose the Welsh Government should play in promoting the Welsh language, i.e. the Government promotional functions. Do you agree with our proposal?

Neither agree nor disagree

Supporting comments, including whether any fields should be added or taken away from the list in paragraph 53

The role of developing the Welsh Language in Technology is an important one. There's a need for software which is fully functional in Welsh if English and Welsh are to be treated equally. It should, I suggest be possible to claim Universal Credit in Welsh online in Wales as it is in English (particularly as the only option is online).

The Welsh corpus is fine although I'm a little concerned about the term "standardising the Welsh Language" - are we to have acceptable and unacceptable Welsh? Corpus seems very costly at a time of austerity and it might be said that the public purse could be better spent elsewhere in order to promote the language.

As regards research, more could be done perhaps to find out how many fluent Welsh speakers are lost to Wales (not returning after University education outside Wales or having to leave Wales for employment /promotion).

Companies in England often employ Welsh Speakers (and often pay them more) because of their Welsh Language Skills. This does little to help the brain drain and Welsh Language drain from Wales and very rarely are there similar incentives for Welsh Speakers in companies (or in the public sector) in Wales.

The number of Welsh speakers has doubled in Cardiff over the past 25 years but do we know how many of the Welsh Speakers there are people who have moved there from other parts of Wales, thereby depleting the numbers in those places, and how many are "new" Welsh speakers?

Do we have a full understanding of the views and experiences of those pupils (and their parents) who have received welsh medium education?

Has there been research into the effectiveness of the Urdd Eisteddfod as a means increasing the numbers of Welsh Speakers. Most children in Wales have never been to, or competed in, the Urdd Eisteddfod and others have found competing in the preliminary rounds of the Eisteddfod off – putting and an experience devoid of any joy which has seen them steer clear as soon as they can. Others of course have benefitted enormously from the opportunity.

Perhaps the government should be responsible for mapping the location of businesses that are able to operate through the medium of Welsh and maybe having the authority to impose some standards on companies would be welcome. However, there's a need to balance this against the need to attract and maintain investment by businesses to Wales. We can't afford to drive them away by being too heavy handed over language.

Response from Social Services Colleagues:

Language policy needs to reflect the wide range of population groups and needs, particularly our most vulnerable and reflect a proportionate yet future generational approach.

I went along to the recent showcase event for More than Just Words and I was inspired by a speaker Dr Aitor Montes Lasarte from the Basque 'country', a GP who spoke, ironically, about the need for strong top down approaches, alongside a focus on professional use of nation's language- through teachers, doctors and industry, within research and practice, set alongside a strong emphasis on how language is put centre stage in schools and in families. Cardiff's approach to becoming a bilingual city is a positive one as it focuses on what we know, can do and what we share together, rather than it feeling like a personal struggle to fight for our own language exclusively.

2. In Table 1 we have outlined the resources related to general promotional functions which we think should be available to any body or bodies involved in promoting the Welsh language and monitoring and enforcing compliance with standards. Do you agree with our proposal?

Neither agree nor disagree

Supporting comments

Local Authorities are bodies which are involved in promoting the Welsh language and monitoring and enforcing compliance with standards and yet:

1. Local Authorities do not receive money specifically to do this work
2. The role of Welsh Language Officer in Local Authorities is not a statutory one despite the fact that the Government and Commissioner's Office expect there to be a named officer in place.

Page 24

Consultation questions

3. Do you agree with our preferred option (Option 4) to have a single body responsible for promoting the Welsh language as well as monitoring and enforcing compliance with Standards?

Neither agree nor disagree

If not, please state which option (including options we have not discussed in the White Paper) you believe we should consider.

Supporting comments

Having a single body in the form of a commission as opposed to a commissioner seems, in some ways, to be a retrograde step. Some of the reasons given originally in favour of having a single figurehead "Commissioner" as opposed to a body (previously "the Welsh Language Board") are still valid.

I do not feel that The "Commissioner" role has, necessarily, existed long enough to evaluate its effectiveness accurately.

Proposing doing away with the role of Commissioner during the first term of office of the first WL commissioner (whilst keeping the other commissioners i.e older people / childrens' etc.) might be considered a personal insult to Meri Hughes and her team. Such action would do little to enhance good relations generally and finding someone to be the Chief Executive of the proposed commission may well be difficult as prospective candidates may believe that their role could be abolished a few years into their term of office.

It has been recognised that the commissioner's office *is* making a difference and, whilst some changes may be needed, the increased ill feeling /loss of trust /financial cost and loss of momentum that abolishing the Commissioner's role would cause does not seem justified.

It's easy to know where responsibility lies when there's a single recognisable head in the form of a commissioner. The commissioner is a recognisable figure on TV and at public events. She can be approached as an individual through various media by individuals and offers continuity, as opposed to governments which change.

Response from Social Services Colleagues:

Part of the issue is that such a bureaucratic approach has been taken to the Welsh standards, where what is needed is not one size fits all in terms of people or services.

Rather, I would argue for a much more cross generational, person centred and community focused approach to sharing knowledge and learning together.

The commission should be closer to people, and be above all reasonable by working with Local Authorities.

Suggest more voice to people, co-production and collaboration is needed in embedding Welsh Language and culture in our work.

Certainly there needs to be a stronger professional focus within the standards rather than on compliance- to encourage experimentation, innovation and research into the use of Welsh, learning of language and the awareness of our culture.

Bring out more in the standards about local populations and how we work with communities and populations groups, including those with protected characteristics.

Our recent population assessment showed that we are lacking in basic information about language preferences in the people we work with and within the workforce. What we do know is that there are particularly vulnerable groups such as people living with dementia, welsh speaking families who have children with disabilities or children in need of care and support who would benefit from a more targeted approach through services, through schools and through national policy and resources.

4. We have based our preference for a single body on the grounds of clarity, synergy and value for money. Do you agree with our rationale?

Neither agree or disagree

Supporting comments

The rationale is fine but to dismantle the commissioner's Office before its effectiveness has had opportunity to be evaluated fully and develop a new commission may well prove to be more expensive in the shorter and longer term.

5. What other relevant issues should we consider in making our final proposal as to which body or bodies should carry out work to promote the Welsh language and monitor and enforce compliance with Standards?

Supporting comments

6. Do you have any further comments on Part 1 of the White Paper?

Point 51 page 15:

The 30 hours childcare referred to is not “free” as stated but rather “state funded” i.e paid for from the public purse so suggest removing the word “free”.

Part 2: Governance and accountability

Page 27

Consultation questions

7. In paragraphs 93-95 we have set out some general requirements regarding the body’s governance and accountability arrangements. What are your views on these general requirements, and are there other checks and balances you believe should apply to the proposed body?

Supporting comments

Whilst we have a government that’s supportive of the Welsh Language at present, governments change and this raises concerns. For example, the suggestion (p27) “*The Welsh Government to have powers to direct the body which the body would be required to comply with*” is acceptable for as long as we know the integrity of the government of the day in relation to the Welsh Language.

Page 32

Consultation questions

8. Do you agree with our preferred option to establish a Welsh Language Commission to promote and facilitate the use of the Welsh language and monitor and enforce bodies’ compliance with Standards?

Neither agree or Disagree

Supporting comments

9. What are your thoughts on the analysis we have provided which supports our preference for Option 3? Are there any other considerations we should take into account in making any final proposal?

10. Do you believe Option 3 provides sufficient safeguards in relation to the independence of the proposed Commission in exercising its functions in monitoring and enforcing bodies’ compliance with Standards?

Unsure

Supporting comments

I believe that there should be one “body” but that there is no need necessarily to establish a commission. With some changes / increased funding the Office of the Commissioner can be that “body”.

Might it not be possible for the Commissioner to have a “blend of functions” as outlined in option 4 (p23)?

Real progress has been made since Wales had a Welsh Language Commissioner. The role is a new one and subsequent commissioners would build on the sound foundation set by the first commissioner. It is, of course, vitally important that each commissioner has the necessary credentials and wisdom to meet the challenge as the term of office is a long one.

Past policies of changing everything every 10 yrs or so has hindered progress.

The Commissioner is able to challenge the Government and the Assembly due to the role having been set up to be independent of the government.

This constituted principle would be lost if a commission is set up with the government appointing members of which some would be Civil Servants.

Feedback from Colleagues in the Social Services Department:

Whilst on a personal level I tend to favour a strong Welsh Commissioner, professionally I suggest that the Council supports Option 3 for a Commission Body as what is needed in the current climate is a proportionate, supportive yet assertive approach to ensuring a truly bilingual public service.

Page 33

Consultation questions

11. Are there any additional matters to those listed in paragraphs 121-122 that we should consider regarding arrangements to establish the proposed Commission?

Yes/No/Unsure
Supporting comments

Page 34

Consultation questions

12. Do you agree with our proposal to move the requirement on the Welsh Government to produce a Welsh language strategy from the Government of Wales Act 2006 to the new Welsh Language Bill?

Neither agree nor disagree

Supporting comments

13. Do you agree with our proposal that the Welsh Government should report to the Assembly on the Welsh language strategy every five years instead of annually?

Agree/Disagree/Neither agree nor disagree

Supporting comments

14. Do you agree with our proposal that the Welsh Government should publish a plan setting out how it will implement the strategy every five years instead of annually?

Disagree

Supporting comments

Five years seems too long a period although I see how this aligns with the term of each government. However, annually is rather frequent where publishing data is concerned as it won't necessarily be available nor will it change significantly until the census data is available.

Page 35

Consultation questions

15. Do you agree with our proposal to abolish the Welsh Language Partnership Council and provide the Welsh Government with a power to request advice from the proposed Welsh Language Commission?

Disagree

Supporting comments

16. Do you have any further comments on Part 2 of the White Paper?

I would prefer to see the partnership separate from the proposed Commission.

Part 3:
Page 44
Consultation questions

17. We propose that a reformed model of the Standards (Option 2) should be adopted as the best way to ensure people's rights to receive Welsh language services. Do you agree with this proposal?

Disagree

Supporting comments, including (if relevant) any further reforms you would like to see made to the current system, or any alternative approaches you think we should consider

It has been recognised that the Standards are making a difference. For those working at the grass roots the introduction of any changes at this stage are likely to be unwelcome and cause confusion for employees. It has taken some effort to raise awareness of, implement and secure a high level of compliance with the standards as they are set for Local Authorities. Having a large number of standards can be useful in helping to interpret exactly what is required. It may help if they are written in simpler language but reducing the number may well reduce clarity and therefore be unwelcome.

18. We have based our preferred proposal for reformed Standards (Option 2) on the grounds of the clarity, capacity for improvement and the costs of change associated with each option (paragraphs 163-165). Do you agree with our analysis?

Agree/Disagree/Neither agree nor disagree

Supporting comments, including (if relevant) any other factors we should take into account in making any final proposals

Response from Social Services colleagues:

Standards: Suggest Option 2 or 3 with a smaller, yet better defined set of standards is more realistic, proportionate and likely to achieve greater impact. We have to set this in the context of new policy and legislative frameworks for a range of public services in Wales- such as social services, health and education which are sucking up resources.

Page 47
Consultation questions

19. Do you agree with the proposal to abolish the current classes of Standards and differentiate between 'Standards' (which would relate to services) and 'language planning duties' (which would relate to corporate duties)?

Disagree

Supporting comments

20. Are you of the opinion that provisions relating to the Welsh in Education Strategic Plans should be included within the new legislation as language planning duties?

Yes/No/Unsure

Supporting comments

21. Are there any other matters which you believe should be included in the new legislation as language planning duties?

Yes/No/Unsure

Supporting comments

22. Do you agree that the proposed Commission should have general powers to conduct examinations into how bodies meet their Welsh language duties, which would include both the Standards and the language planning duties?

Agree/Disagree/Neither agree nor disagree

Supporting comments

23. Do you agree with our proposal that the proposed Commission should monitor and support bodies in relation to their language planning duties, rather than enforce them?

Agree/Disagree/Neither agree nor disagree

Supporting comments

Page 49

Consultation questions

24. Do you agree with our proposal for the Welsh Government to be responsible for imposing Standards on bodies either through a compliance notice or other mechanism?

Disagree

Supporting comments

I do not feel that politicians should be responsible for imposing Standards on bodies, preferring this to be the responsibility of a body independent of the government of the day.

25. Do you agree with our proposal that all regulations to make Standards should be subject to a full public consultation before seeking the approval of the Assembly?

Agree/Disagree/Neither agree nor disagree

Supporting comments

26. Do you agree with our proposal to abolish Standards Investigations?

Agree/Disagree/Neither agree nor disagree

Supporting comments

27. Do you agree with our proposal that the Welsh Government should be given powers to issue codes of practice or guidance relating to the Standards?

Agree

Supporting comments

Page 50

Consultation questions

28. Do you agree with our proposal that the Welsh Government should have a power to impose Standards on all the bodies in a sector directly through regulations without the need for a compliance notice or other such mechanism?

Agree/Disagree/Neither agree nor disagree

I believe that a body should have the opportunity to challenge the imposition of a standard. Imposing standards without a mechanism such as a compliance notice might cause ill will towards the Welsh Language.

Supporting comments, including your views on the factors we should take into account in drafting Standards to be imposed directly on bodies within a sector, whether individual bodies should retain the right to challenge the imposition of a Standard, and whether there should be an enhanced consultation process

Page 51

Consultation questions

29. What factors should we take into account or what procedure should we follow in order to ensure the process for imposing Standards on the Welsh Government is fair and transparent?

Supporting comments

Page 54

Consultation questions

30. Do you agree with our proposal that complaints should have to be dealt with through the relevant body's complaints procedure first before the proposed Welsh Language Commission can investigate an alleged failure?

Agree

Supporting comments

One frustrating aspect of the present complaints procedure is the sheer length of time it takes to see through the process. In some cases a failure to comply has been, for example, the result of a technical issue which has already been resolved thereby ensuring no further, similar violation would take place, yet the investigation remains open and the process seems unnecessarily protracted.

31. Do you agree with our proposal that bodies must adhere to an approved complaints procedure, such as the Model Concerns and Complaints Policy?

Agree/Disagree/Neither agree nor disagree

Supporting comments

Page 55

Consultation questions

32. Do you agree with our proposal that the proposed Commission should only take further action regarding a complaint if it believes the alleged breach of a Standard or complaints procedure is serious?

Neither agree nor disagree

Every breach is "serious" to the complainant. If it were not the case they would not have complained. Action should be taken if the organisation in question fails to rectify the cause of the failure.

Supporting comments, including any comments on our definition of a 'serious breach' in paragraph 219

33. Do you agree with our proposal to allow the proposed Commission to conduct an investigation of its own initiative?

Agree/Disagree/Neither agree nor disagree

Supporting comments

Page 57

Consultation questions

34. Do you agree that the actions set out in paragraph 225 provide an effective range of enforcement action?

Agree/Disagree/Neither agree nor disagree

Supporting comments, including any thoughts on alternative enforcement actions that have been rejected or not considered in the White Paper

35. Currently, the Commissioner has powers to impose a civil fine of up to £5,000 and in some circumstances to request a court order to require a body to comply. Do you agree with our proposal that these powers should be retained?

Agree

Page 58

Consultation questions

36. Do you agree with our proposal to retain the Tribunal's role in relation to the proposed Commission's decisions regarding enforcing bodies' compliance with Standards?

Agree

Supporting comments

37. Do you agree with our proposal that the Tribunal should also deal with appeals against a decision of the Welsh Government to impose Standards on a body?

Agree/Disagree/Neither agree nor disagree

Supporting comments

38. We propose to introduce a mandatory first stage for the Tribunal in relation to appeals against the proposed Commission's decisions concerning enforcing Standards. The first stage would require the Tribunal to give permission on the grounds that an application has a reasonable chance of success or another compelling reason why the application should be heard. Do you agree with our proposal?

Agree/Disagree/Neither agree nor disagree

Supporting comments

39. Do you believe that the proposed mandatory first stage should apply to appeals against a decision of the Welsh Government to impose Standards on a body?

Yes/No/Unsure

Supporting comments:

40. Do you have any further comments on Part 3 of the White Paper?

Part 4: The scope of bodies covered by Welsh Language

Page 62

Consultation questions

41. Do you agree with our proposal to remove the constraints in the Measure so that the Welsh Government has the power to make Standards applicable to any body within the Assembly's legislative competence?

Neither agree nor disagree

I have concerns, expressed previously, around politicians having the power to set standards although it would be useful to have some legislation that would ensure businesses adopt a bilingual ethos.

Supporting comments

42. Do you agree with our proposal that private sector businesses should only be liable to comply with Standards that relate to the services they provide to their customers?

Agree/Disagree/Neither agree nor disagree

Supporting comments, including your views on any limits that should be placed on the powers to impose Standards on private businesses:

43. Do you agree with our proposal that Standards should only be imposed on private businesses as part of a wider package of promotional and awareness raising initiatives?

Agree/Disagree/Neither agree nor disagree

Supporting comments

44. If the Welsh Government is given powers to impose Standards on any body within the Assembly's competence, do you believe that Standards should be imposed on any body or sector that is not currently within the scope of Welsh language legislation?

Yes/No/Unsure

Supporting comments

45. Do you have any further comments on Part 4 of the White Paper?

Part 5: Assessing the impact of our proposals

Page 64

Consultation questions

46. We have assessed the impact of our proposals on equality, children, young people and their families, and the Welsh language. Do you have comments on any of these assessments?

47. We would like to know your views on the effects that the proposals in our White Paper would have on the Welsh language, specifically on:

- i) opportunities for people to use Welsh;
- ii) treating the Welsh language no less favourably than the English language.

What effects do you think there would be? How could positive effects be increased, or negative effects be mitigated?

48. Please explain how you believe the proposed options could be formulated or changed so as to have:

- i) positive effects or increased positive effects on opportunities for people to use the Welsh language and on treating the Welsh language no less favourably than the English language;
- ii) no adverse effects on opportunities for people to use the Welsh language and on treating the Welsh language no less favourably than the English language.

49. We have asked a number of specific questions in this White Paper. If you have any related issues which we have not specifically addressed, please use this space to report them.

Supporting comments, including any comments on the maximum civil fine that the proposed commission should be able to impose (if at all)

I suggest considering having fines that are proportional to the organisation's income/turnover. I'm not sure how this would work but in the Local Authority it could be calculated as a percentage of a department's budget. Risking a £5,000 may be worth it for those with a large budget whereas for smaller teams a similar fine could be catastrophic. The *maximum* fine might be calculated on a similar basis.

24 Cathedral Road / 24 Heol y Gadeirlan
Cardiff / Caerdydd
CF11 9LJ

Tel / Ffôn: 029 2032 0500

Fax / Ffacs: 029 2032 0600

Textphone / Ffôn testun: 029 2032 0660

info@audit.wales / post@archwilio.cymru

www.audit.wales / www.archwilio.cymru

Mr Alun Davies, AM
Minister for Lifelong Learning and Welsh Language
National Assembly for Wales
Cardiff Bay
Cardiff
CF99 1NA

Reference: HVT/2760/caf

Date issued: 31 October 2017

Alun Davies

Striking the right balance: proposals for a Welsh Language Bill

I am grateful for the opportunity to respond to your White Paper Consultation on proposals for a Welsh Language Bill. I am responding both in my capacity as Auditor General and on behalf of the Wales Audit Office.

As you will appreciate, where the questions posed in the consultation document essentially concern the merits of policy, I do not consider it appropriate to provide views unless we have information arising from audit work or experience as a public body that would help consideration. I have, however, provided responses where the issues raised are matters of the management of public finances or other practical policy implementation.

Question 5 – What other relevant issues should we consider in making our final proposal as to which body or bodies should carry out work to promote the Welsh language and monitor and enforce compliance with Standards?

As auditors we frequently have to consider governance arrangements and the robustness of decision-making. While we consider clarity, synergy of functions and ensuring value for money to be highly relevant and valid issues, we think that public confidence in the arrangements and how that is supported by sufficient independence, transparency and accountability are also very relevant issues. Please see our responses to questions 10 and 24 for further details.

Question 7 – In paragraphs 93–95 we have set out some general requirements regarding the body's governance and accountability arrangements. What are your views on these general requirements, and are there other checks and balances you believe should apply to the proposed body?

As mentioned above, governance and accountability arrangements are clearly of concern to us as auditors. While the following arrangements may already be in

mind, as the White Paper does not explicitly propose them, we suggest that any Bill that establishes a new body makes provision for:

- a) the preparation of accounts for the new body;
- b) independent external audit of the accounts (by the Auditor General for Wales), including consideration of whether expenditure is regular (i.e. is in accordance with authority and for the purposes approved by the Assembly) and satisfaction that the body has made proper arrangements for securing economy, efficiency and effectiveness in the use of resources;
- c) the laying of the accounts, together with the Auditor General's certificate and report on the accounts;
- d) value for money examinations of the new body.

We also think that it would help ensure clarity and efficiency if the annual report requirements were co-ordinated with the requirement under the Financial Reporting Manual to make an annual report to accompany the accounts. In other words, any provision for an annual report on the use of resources should require that report to be included within the annual report and accounts (and without duplication of content). Unified reporting requirements and provision for laying would also help ensure that the report is considered by the Assembly and so be subject to appropriate scrutiny.

Question 10 – Do you believe Option 3 provides sufficient safeguards in relation to the independence of the proposed Commission in exercising its functions in monitoring and enforcing bodies' compliance with Standards?

Again, this question concerns matters of governance, which are relevant to our work. While we appreciate the rationale set out in the White Paper that the Commission is to work to deliver the Welsh Government's priorities, as set out in Cymraeg 2050, we are concerned that the Commission may not have sufficient independence to command public confidence and be fully credible in monitoring and enforcing compliance with Standards. This is particularly because the strategic plan that the Commission must set for monitoring and enforcing compliance is to be subject to Welsh Government approval, while the Welsh Government is itself subject to such monitoring and compliance work. Similarly, the Commission's estimate of income and expenditure is to be subject to the Welsh Government's approval. The Welsh Government's proposed role in appointing the Commission also seems less than conducive to the body's independence. We think that the Commission might have a more appropriate degree of independence in its work if the approval of the strategic plan and estimate, and the appointment of Commission members were undertaken by the Assembly.

procedure ensured outside consideration and scrutiny of the Welsh Government's decision-making and actions. The mechanisms that we suggest in response to question 24 should also be conducive to transparency.

Question 30 – Do you agree with our proposal that complaints should have to be dealt with through the relevant body's complaints procedure first before the proposed Welsh Language Commission can investigate an alleged failure?

We agree—the proposals for complaints arrangements seem likely to be much more efficient and effective than current arrangements. The procedures operated by the Information Commissioner under the Freedom of Information Act 2000 indicate that the proposals are appropriate.

Question 31 – Do you agree with our proposal that bodies must adhere to an approved complaints procedure, such as the Model Concerns and Complaints Policy?

We think that providing a model policy may be helpful, but the example of the Information Commissioner's arrangements indicates that it is not essential to require its adoption.

Question 32 – Do you agree with our proposal that the proposed Commission should only take further action regarding a complaint if it believes the alleged breach of a Standard or complaints procedure is serious?

We agree—we consider that this should help ensure that the system is economical and efficient. It may also help the system to gain public confidence and credibility.

Question 33 – Do you agree with our proposal to allow the proposed Commission to conduct an investigation of its own initiative?

We think that there needs to be clarity as to the distinction between "investigations of own initiative" and the examinations mentioned at Q22. We see merit in terms of value for money in own initiative investigations if those are used to address systemic issues in place of numerous individual complaint investigations. We think it would be appropriate if the legislation required proposed own initiative investigations to be subject to consultation with the relevant public bodies.

Question 36 – Do you agree with our proposal to retain the Tribunal's role in relation to the proposed Commission's decisions regarding enforcing bodies' compliance with Standards?

We agree—the Tribunal seems likely to provide a more workable and cost-effective mechanism than Judicial Review.

Question 22 – Do you agree that the proposed Commission should have general powers to conduct examinations into how bodies meet their Welsh language duties, which would include both the Standards and the language planning duties?

As auditors we have an interest in helping ensure developments include appropriate arrangements for securing value for money. We see merit in the Commission having examination powers if those are used to address systemic issues so as to prevent numerous individual complaints and investigations. The same applies to “own initiative” investigations (see Q33), though we think that there needs to be clarity as to the distinction between examinations and own initiative investigations. If there are to be Commission examinations or own initiative investigations, we think the legislation should require that the proposals for them should have a sound basis; they should be based on an identified rationale (e.g. prima facie evidence of systemic problems). We also think it would be appropriate if the legislation required proposals to be subject to consultation—both with public bodies and the public.

Question 24 – Do you agree with our proposal for the Welsh Government to be responsible for imposing Standards on bodies either through a compliance notice or other mechanism?

While streamlined imposition arrangements should improve economy and efficiency, giving the Welsh Government responsibility for both setting standards and imposing them on bodies may lead to scepticism as to whether appropriate standards are being imposed on bodies. We wonder whether this issue might be addressed by a couple of mechanisms: (a) ensuring that the legislation provides for transparency in the imposition process, such as by requiring the Welsh Government to publish its decision-making in respect of impositions, including the information taken into account in making the decisions, and (b) providing for the Commission to review and report on the appropriateness of the Welsh Government’s imposition processes.

Question 26 – Do you agree with our proposal to abolish Standards Investigations?

While it appears that streamlining of arrangements is needed, we are concerned that the absence of some form of baseline review of activity (performing the essential role of standards investigations) could impair the informed making of standards. We think it might be appropriate to consider making provision for a power to seek information and explanation so as to inform the making of standards.

Question 29 – What factors should we take into account or what procedure should we follow in order to ensure the process for imposing Standards on the Welsh Government is fair and transparent?

We consider that having the regulations subject to some form of super-affirmative Assembly procedure might be conducive to fairness and transparency if that

Question 37 – Do you agree with our proposal that the Tribunal should also deal with appeals against a decision of the Welsh Government to impose Standards on a body?

We agree—an appeal process seem appropriate, and the Tribunal seems likely to provide a workable and cost-effective mechanism.

Question 38 – We propose to introduce a mandatory first stage for the Tribunal in relation to appeals against the proposed Commission's decisions concerning enforcing Standards. The first stage would require the Tribunal to give permission on the grounds that an application has a reasonable chance of success or another compelling reason why the application should be heard. Do you agree with our proposal?

We agree—a mandatory first stage seems a sensible means of reducing costs and maintaining effectiveness of the Tribunal.

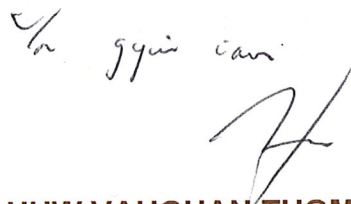
Question 39 – Do you believe that the proposed mandatory first stage should apply to appeals against a decision of the Welsh Government to impose Standards on a body?

Yes—a mandatory first stage seems a sensible means of reducing costs and maintaining effectiveness of the Tribunal.

Question 49 – We have asked a number of specific questions. If you have any related issues which we have not specifically addressed, please use this space to report them.

In addition to the specific proposals in the paper, in the interests of securing value for money, we think it would be helpful if the Commission had a general duty to secure economy and efficiency in the exercise of its functions. And, as the Commission is in some respects to be a provider of services to individuals in that it provides enforcement of individual rights, there may also be merit in terms of securing value for money in placing the Commission under the well-being duty of section 3 of the Well-being of Future Generations (Wales) Act 2015. This may help the Commission to ensure that its activities take a broader view and are “joined-up” with other government priorities.

I should be happy to discuss.

HUW VAUGHAN THOMAS
AUDITOR GENERAL FOR WALES

Part 1: Promoting the Welsh language

Question 1 – In paragraphs 49–54, we have set out the role we propose the Welsh Government should play in promoting the Welsh language, i.e. the Government promotional functions. Do you agree with our proposal?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including whether any fields should be added or taken away from the list in paragraph 53.

--

Question 2 – In Table 1 we have outlined the resources related to general promotional functions which we think should be available to any body or bodies involved in promoting the Welsh language and monitoring and enforcing compliance with Standards. Do you agree with our proposal?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 3 – Do you agree with our preferred option (Option 4) to have a single body responsible for promoting the Welsh language as well as monitoring and enforcing compliance with Standards?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

If not, please state which option (including options we have not discussed in the White Paper) you believe we should consider.

Supporting comments

--

Question 4 – We have based our preference for a single body on the grounds of clarity, synergy and value for money. Do you agree with our rationale?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 5 – What other relevant issues should we consider in making our final proposal as to which body or bodies should carry out work to promote the Welsh language and monitor and enforce compliance with Standards?

Supporting comments

As auditors we frequently have to consider governance arrangements and the robustness of decision-making. While we consider clarity, synergy of functions and ensuring value for money to be highly relevant and valid issues, we think that public confidence in the arrangements and how that is supported by sufficient independence, transparency and accountability are relevant issues in deciding which bodies should carry out work to promote the Welsh language and monitor and enforce compliance with Standards. Please see our comments at Q10 and Q24 for further details.

Question 6 – Do you have any further comments on Part 1 of the White Paper?

--

Part 2: Governance and accountability

Question 7 – In paragraphs 93–95 we have set out some general requirements regarding the body’s governance and accountability arrangements. What are your views on these general requirements, and are there other checks and balances you believe should apply to the proposed body?

Supporting comments

As mentioned above, governance and accountability arrangements are clearly of concern to us as auditors. While the following arrangements may already be in mind, as the White Paper does not explicitly propose them, we suggest that any Bill that establishes a new body makes provision for~~On their own, the general requirements set out seem insufficient to secure the trust and confidence of the public. While it may be envisaged in any case, we suggest that there is provision for:~~

- a) the preparation of accounts for the new body;
- b) independent external audit of the accounts (by the Auditor General for Wales), including consideration of whether expenditure is regular (i.e. is in accordance with authority and for the purposes approved by the Assembly) and satisfaction that the body has made proper arrangements for securing economy, efficiency and effectiveness in the use of resources;
- c) the laying of the accounts, together with the Auditor General’s certificate and report on the accounts;
- d) value for money examinations of the new body, as apply to other Welsh public bodies.

We also think that~~it~~ would help ensure clarity and efficiency if the annual report requirement was co-ordinated with the requirement under the Financial Reporting Manual to make an annual report to accompany the accounts. In other words, any provision for an annual report on the use of resources should require that report to be included within the annual report and accounts (and without duplication of content). Unified reporting requirements and provision for laying would also help ensure that the report is considered by the Assembly and so be subject to appropriate scrutiny.

Question 8 – Do you agree with our preferred option (Option 3), to establish a Welsh Language Commission to promote and facilitate the use of the Welsh language and monitor and enforce bodies’ compliance with Standards?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
-------	--------------------------	----------	--------------------------	----------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 9 – What are your thoughts on the analysis we have provided which supports our preference for Option 3? Are there any other considerations we should take into account in making any final proposal?

--

Question 10 – Do you believe Option 3 provides sufficient safeguards in relation to the independence of the proposed Commission in exercising its functions in monitoring and enforcing bodies’ compliance with Standards?

Yes	☐	No	☒	Unsure	☐
-----	--------------------------	----	-------------------------------------	--------	--------------------------

Supporting comments

<p><u>Again, this question concerns matters of governance, which are relevant to our work. While we appreciate the rationale set out in the White Paper that the Commission is to work to deliver the Welsh Government’s priorities, as set out in Cymraeg 2050, we are concerned that the Commission may not have sufficient independence to command public confidence and be fully credible in monitoring and enforcing compliance with Standards. This is particularly because the strategic plan that the Commission must set for monitoring and enforcing compliance is to be subject to Welsh Government approval, while the Welsh Government is itself subject to such monitoring and compliance work. Similarly, ~~its~~ <u>the Commission’s</u> estimate of income and expenditure is to be subject to the Welsh Government’s approval. The Welsh Government’s proposed role in appointing the Commission also seems less than conducive to the body’s independence. We wonder therefore whether the Commission would have a more appropriate degree of independence in its work if the approval of the strategic plan and estimate, and the appointment of Commission members were undertaken by the Assembly.</u></p>

Question 11 – Are there any additional matters to those listed in paragraphs 121–122 that we should consider regarding arrangements to establish the proposed Commission?

Yes	☐	No	☐	Unsure	☐
-----	--------------------------	----	--------------------------	--------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 12 – Do you agree with our proposal to move the requirement on the Welsh Government to produce a Welsh language strategy from the Government of Wales Act 2006 to the new Welsh Language Bill?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
-------	--------------------------	----------	--------------------------	----------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 13 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should report to the Assembly on the Welsh language strategy every five years instead of annually?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 14 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should publish a plan setting out how it will implement the strategy every five years instead of annually?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 15 – Do you agree with our proposal to abolish the Welsh Language Partnership Council and provide the Welsh Government with a power to request advice from the proposed Welsh Language Commission?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 16 – Do you have any further comments on Part 2 of the White Paper?

Part 3: The Welsh Language Standards

Question 17 – We propose that a reformed model of the Standards (Option 2) should be adopted as the best way to ensure people’s rights to receive Welsh language services. Do you agree with this proposal?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including (if relevant) any further reforms you would like to see made to the current system, or any alternative approaches you think we should consider.

--

Question 18 – We have based our preferred proposal for reformed Standards (Option 2) on the grounds of the clarity, capacity for improvement and the costs of change associated with each option (paragraphs 163–165). Do you agree with our analysis?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including (if relevant) any other factors we should take into account in making any final proposals.

--

Question 19 – Do you agree with the proposal to abolish the current classes of Standards and differentiate between ‘Standards’ (which would relate to services) and ‘language planning duties’ (which would relate to corporate duties)?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 20 – Are you of the opinion that provisions relating to the Welsh in Education Strategic Plans should be included within the new legislation as language planning duties?

Yes	☐	No	☐	Unsure	☐
------------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 21 – Are there any other matters which you believe should be included in the new legislation as language planning duties?

Yes	☐	No	☐	Unsure	☐
-----	--------------------------	----	--------------------------	--------	--------------------------

Supporting comments

Question 22 – Do you agree that the proposed Commission should have general powers to conduct examinations into how bodies meet their Welsh language duties, which would include both the Standards and the language planning duties?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
-------	--------------------------	----------	--------------------------	----------------------------	-------------------------------------

Supporting comments

As auditors we have an interest in helping ensure developments include appropriate arrangements for securing value for money. We see merit in examination powers if those are used to address systemic issues so as to prevent numerous individual complaints and investigations. The same applies to “own initiative” investigations (see Q33), though we think that there needs to be clarity as to the distinction between examinations and own initiative investigations.

If there are to be Commission examinations, we think it would be appropriate if the legislation required proposals for such examination to have a sound basis; they should be based on an identified rationale (e.g. prima facie evidence of systemic problems). Similarly, we think it would be appropriate if the legislation required proposals for examinations to be subject to consultation—both with public bodies and the public.

Question 23 – Do you agree with our proposal that the proposed Commission should monitor and support bodies in relation to their language planning duties, rather than enforce them?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
-------	--------------------------	----------	--------------------------	----------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 24 – Do you agree with our proposal for the Welsh Government to be responsible for imposing Standards on bodies either through a compliance notice or other mechanism?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
-------	--------------------------	----------	--------------------------	----------------------------	-------------------------------------

Supporting comments

While streamlined imposition arrangements should improve economy and efficiency, giving the Welsh Government responsibility for both setting standards and imposing them on bodies may lead to scepticism as to whether appropriate standards are being imposed on bodies. We wonder whether this issue might be addressed by a couple of mechanisms: (a) ensuring that the legislation provides for transparency in the imposition process, such as by requiring the Welsh Government to publish its decision-making in respect of impositions, including the information taken into account in making the decisions, and (b) providing for the Commission to review and report on the appropriateness of the Welsh Government's imposition processes.

Question 25 – Do you agree with our proposal that all regulations to make Standards should be subject to a full public consultation before seeking the approval of the Assembly?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
-------	-------------------------------------	----------	--------------------------	----------------------------	--------------------------

Supporting comments

Engagement with the public in making regulations seems appropriate.

Question 26 – Do you agree with our proposal to abolish Standards Investigations?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
-------	--------------------------	----------	--------------------------	----------------------------	-------------------------------------

Supporting comments

3. While it appears that streamlining of arrangements is needed, we are concerned that the absence of some form of baseline review of activity (like performing the essential role of standards investigations) could impair the informed making of standards. We think it may be appropriate to consider making provision for a power to seek information and explanation so as to inform the making of standards would be appropriate.

Question 27 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should be given powers to issue codes of practice or guidance relating to the Standards?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
-------	--------------------------	----------	--------------------------	----------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 28 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should have a power to impose Standards on all the bodies in a sector directly through regulations without the need for a compliance notice or other such mechanism?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
-------	--------------------------	----------	--------------------------	----------------------------	--------------------------

Supporting comments, including your views on the factors we should take into account in drafting Standards to be imposed directly on bodies within a sector, whether individual bodies should retain the right to challenge the imposition of a Standard, and whether there should be an enhanced consultation process.

Question 29 – What factors should we take into account or what procedure should we follow in order to ensure the process for imposing Standards on the Welsh Government is fair and transparent?

Supporting comments

Having the regulations subject to some form of super-affirmative procedure might be conducive to fairness and transparency if that procedure ensured outside consideration and scrutiny of the Welsh Government's decision-making and actions. The mechanisms that we suggest in response to question 24 should also be conducive to transparency.

Question 30 – Do you agree with our proposal that complaints should have to be dealt with through the relevant body's complaints procedure first before the proposed Welsh Language Commission can investigate an alleged failure?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
-------	-------------------------------------	----------	--------------------------	----------------------------	--------------------------

Supporting comments

The proposals for complaints arrangementsThis seems likely to be a much more efficient modeland effective than current arrangements. The procedures operated by the Information Commissioner under the Freedom of Information Act 2000 indicate that the proposal is appropriate.

Question 31 – Do you agree with our proposal that bodies must adhere to an approved complaints procedure, such as the Model Concerns and Complaints Policy?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
-------	--------------------------	----------	--------------------------	----------------------------	-------------------------------------

Supporting comments

We think that Pproviding a model policy may be helpful, but the example of the Information Commissioner's arrangements indicates that it is not essential to require its adoption.

--

Question 32 – Do you agree with our proposal that the proposed Commission should only take further action regarding a complaint if it believes the alleged breach of a Standard or complaints procedure is serious?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including any comments on our definition of a ‘serious breach’ in paragraph 219.

This is a sensible measure to help ensure that the system is economical and efficient. It may also help the system to gain public confidence and credibility.
--

Question 33 – Do you agree with our proposal to allow the proposed Commission to conduct an investigation of its own initiative?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------

Supporting comments

We think that there needs to be clarity as to the distinction between “investigations of own initiative” and the examinations mentioned at Q22. We see merit in <u>terms of value for money</u> in own initiative investigations if those are used to address systemic issues in place of numerous individual complaint investigations. We think it would be appropriate if the legislation required proposed own initiative investigations to be subject to consultation with the relevant public bodies.

Question 34 – Do you agree that the actions set out in paragraph 225 provide an effective range of enforcement action?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including any thoughts on alternative enforcement actions that have been rejected or not considered in the White Paper.

--

Question 35 – Currently, the Commissioner has powers to impose a civil fine of up to £5,000 and in some circumstances to request a court order to require a body to comply. Do you agree with our proposal that these powers should be retained?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including any comments on the maximum civil fine that the proposed Commission should be able to impose (if at all).

Question 36 – Do you agree with our proposal to retain the Tribunal’s role in relation to the proposed Commission’s decisions regarding enforcing bodies’ compliance with Standards?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

The Tribunal seems likely to provide a more workable and cost-effective mechanism than Judicial Review.

Question 37 – Do you agree with our proposal that the Tribunal should also deal with appeals against a decision of the Welsh Government to impose Standards on a body?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

An appeal process seem appropriate, and the Tribunal seems likely to provide a workable and cost-effective mechanism.

Question 38 – We propose to introduce a mandatory first stage for the Tribunal in relation to appeals against the proposed Commission’s decisions concerning enforcing Standards. The first stage would require the Tribunal to give permission on the grounds that an application has a reasonable chance of success or another compelling reason why the application should be heard. Do you agree with our proposal?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

A mandatory first stage seems a sensible means of reducing costs and maintaining effectiveness of the Tribunal.

Question 39 – Do you believe that the proposed mandatory first stage should apply to appeals against a decision of the Welsh Government to impose Standards on a body?

Yes	✓	No	☐	Unsure	☐
-----	---	----	--------------------------	--------	--------------------------

Supporting comments

As Q38

Question 40 – Do you have any further comments on Part 3 of the White Paper?

No

Part 4: The scope of bodies covered by Welsh language legislation

Question 41 – Do you agree with our proposal to remove the constraints in the Measure so that the Welsh Government has the power to make Standards applicable to any body within the Assembly’s legislative competence?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 42 – Do you agree with our proposal that private sector businesses should only be liable to comply with Standards that relate to the services they provide to their customers?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including your views on any limits that should be placed on the powers to impose Standards on private businesses.

--

Question 43 – Do you agree with our proposal that Standards should only be imposed on private businesses as part of a wider package of promotional and awareness raising initiatives?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 44 – If the Welsh Government is given powers to impose Standards on any body within the Assembly’s competence, do you believe that Standards should be imposed on any body or sector that is not currently within the scope of Welsh language legislation?

Yes	☐	No	☐	Unsure	☐
------------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 45 – Do you have any further comments on Part 4 of the White Paper?

Part 5: Assessing the impact of our proposals

Question 46 – We have assessed the impact of our proposals on equality, children, young people and their families, and the Welsh language. Do you have comments on any of these assessments?

Question 47 – We would like to know your views on the effects that the proposals in our White Paper would have on the Welsh language, specifically on:

- i) opportunities for people to use Welsh
- ii) treating the Welsh language no less favourably than the English language.

What effects do you think there would be? How could positive effects be increased, or negative effects be mitigated?

Supporting comments

Question 48 – Please also explain how you believe the proposed options could be formulated or changed so as to have:

- i) positive effects or increased positive effects on opportunities for people to use the Welsh language and on treating the Welsh language no less favourably than the English language
- ii) no adverse effects on opportunities for people to use the Welsh language and on treating the Welsh language no less favourably than the English language.

Supporting comments

Question 49 – We have asked a number of specific questions. If you have any related issues which we have not specifically addressed, please use this space to report them.

In addition to the specific proposals in the paper, in the interests of securing value for money, We think it would be helpful if the Commission had a general duty to secure economy and efficiency in the exercise of its functions. And as the Commission is in some respects a provider of services to individuals, in that it provides enforcement of individual rights, there may also be merit in terms of securing value for money in placing the Commission under the well-being duty of s3 of the Well-being of Future Generations Act. This may help the Commission to ensure that its activities take a broader view and are “joined-up” with other government priorities.

Responses to consultations are likely to be made public, on the internet or in a report. If you would prefer your response to remain anonymous, please tick here:

☐

Rhan 1: Hybu'r Gymraeg

Cwestiwn 1 – Ym mharagraffau 49–54, rydym wedi amlinellu'r rôl yr ydym yn cynnig y dylai Llywodraeth Cymru ei chwarae i hybu'r Gymraeg, h.y. swyddogaethau'r Llywodraeth i hybu'r Gymraeg. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys p'un a oes meysydd y dylid eu hychwanegu neu eu tynnu o'r rhestr ym mharagraff 53.

Rydym yn cytuno gyda'r cynigion sydd yn cael ei gyflwyno ar gyfer hybu'r Gymraeg. Rydym o'r farn fod cydweithio gyda mudiadau allweddol yn hanfodol ar gyfer datblygu'r Gymraeg, fe fydd hyn hefyd yn sicrhau fod darpariaeth y Gymraeg ar gael ar draws Cymru oll.

Cwestiwn 2 – Yn Nhabl 1, rydym wedi amlinellu'r adnoddau mewn perthynas â'r swyddogaethau cyffredinol i hybu'r Gymraeg yr ydym o'r farn y dylent fod ar gael i unrhyw gorff neu gyrff sy'n helpu yn y gwaith o hybu'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Rydym o'r farn y byddai'r adnoddau hyn o fudd i'r holl fudiadau sydd yn gysylltiedig.

Cwestiwn 3 – A ydych chi'n cytuno â'r opsiwn a ffeirir gennym (Opsiwn 4), sef un corff i fod yn gyfrifol am hybu'r Gymraeg ac am fonitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☒
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	-------------------------------------

Os ydych yn anghytuno, nodwch pa opsiwn (gan gynnwys opsiynau nad ydym wedi'u trafod yn y Papur Gwyn) y dylem ei ystyried yn eich barn chi.

Sylwadau ategol

Ein prif pryder yw bod y lefel o gefnogaeth y ddylai mudiadau ei dderbyn yn mynd i gael ei leihau. Mae nifer o fudiadau yn ddibynnol ar y cymorth hyn er mwyn cadw safonau.

Cwestiwn 4 – Rydym wedi seilio ein dewis, sef un corff, ar sail eglurder, cydnawsedd a gwerth am arian. A ydych chi'n cytuno â'n sail resymegol?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 5 – Pa faterion perthnasol eraill y dylem eu hystyried wrth wneud ein cynnig terfynol ynghylch pa gorff neu gyrff ddylai hybu'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau?

Sylwadau ategol

Sicrhau fod mudiadau yn derbyn cymorth ddigonol ar gyfer hybu a monitro'r Gymraeg.

Cwestiwn 6 – A oes gennych unrhyw sylwadau pellach ar Ran 1 y Papur Gwyn?

Rhan 2: Llywodraethiant ac atebolrwydd

Cwestiwn 7 – Ym mharagraffau 93–95, rydym wedi nodi rhai gofynion cyffredinol yn ymwneud â threfniadau llywodraethu ac atebolrwydd y corff. Beth yw eich barn chi am y gofynion cyffredinol hyn, ac a oes yna fesurau monitro a ffrwyno eraill a ddylai fod yn weithredol ar y corff arfaethedig?

Sylwadau ategol

Cwestiwn 8 – A ydych chi'n cytuno â'r opsiwn a ffefrir gennym (Opsiwn 3), sef i sefydlu Comisiwn y Gymraeg i hybu a hwyluso defnyddio'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	✓
--------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------------------------	---

Sylwadau ategol

Cwestiwn 9 – Beth yw eich barn chi am y dadansoddiad rydym wedi'i ddarparu sy'n cefnogi ein dewis ni, sef Opsiwn 3? A oes unrhyw ystyriaethau eraill y dylem eu hystyried wrth wneud unrhyw gynnig terfynol?

Cwestiwn 10 – A ydych chi'n credu bod Opsiwn 3 yn diogelu annibyniaeth y Comisiwn arfaethedig yn ddigonol yng nghyd-destun arfer swyddogaethau ar gyfer monitro a gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau?

Ydw	☐	Nac ydw	☐	Ansicr	✓
-----	--------------------------	---------	--------------------------	--------	---

Sylwadau ategol

Cwestiwn 11 – A oes unrhyw faterion ychwanegol i'r rhai a restrir ym mharagraffau 121–122 y dylem eu hystyried wrth ystyried trefniadau i sefydlu'r Comisiwn arfaethedig?

Oes	☐	Nac oes	☐	Ansicr	✓
-----	--------------------------	---------	--------------------------	--------	---

Sylwadau ategol

Cwestiwn 12 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i symud y gofyniad ar Lywodraeth Cymru i lunio strategaeth ar gyfer y Gymraeg o Ddeddf Llywodraeth Cymru 2006 i'r Bil y Gymraeg newydd?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	✓
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	---

Sylwadau ategol

Cwestiwn 13 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru adrodd i'r Cynulliad ar strategaeth y Gymraeg bob pum mlynedd yn lle bob blwyddyn?

Cytuno	☐	Anghytuno	✓	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	---	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Er mwyn sicrhau fod targedau yn cael eu cynnal credir eu bod hi'n holl bwysig i adroddiad bach cael ei gynnal pob blwyddyn,

Cwestiwn 14 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru gyhoeddi cynllun yn nodi sut y bydd yn gweithredu'r strategaeth bob pum mlynedd yn lle bob blwyddyn?

Cytuno	☐	Anghytuno	✓	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	---	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Er mwyn sicrhau fod targedau yn cael eu cynnal credir eu bod hi'n holl bwysig i adroddiad bach cael ei gynnal pob blwyddyn.

Cwestiwn 15 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddiddymu Cyngor Partneriaeth y Gymraeg a rhoi'r pŵer i Lywodraeth Cymru geisio cyngor gan y Comisiwn arfaethedig, sef Comisiwn y Gymraeg?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	✓
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	---

Sylwadau ategol

Cwestiwn 16 – A oes gennych unrhyw sylwadau eraill ar Ran 2 y Papur Gwyn?

--

Rhan 3: Safonau'r Gymraeg

Cwestiwn 17 – Rydym yn cynnig y dylid mabwysiadu model diwygiedig o'r Safonau (Opsiw 2) fel y ffordd orau o sicrhau hawliau pobl i dderbyn gwasanaethau Cymraeg. A ydych chi'n cytuno â'r cynnig hwn?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	-------------------------------------	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys (os yn berthnasol) unrhyw ddiwygiadau pellach yr hoffech eu gweld i'r system bresennol, neu unrhyw ddulliau gweithredu eraill y dylem eu hystyried yn eich barn chi.

Mae Safonau wedi bod yn fuddiol iawn o ran y Gymraeg ac yn sicr rydym yn cytuno fod hyn yn hanfodol.

Cwestiwn 18 – Rydym wedi seilio'r cynnig rydym yn ei ffafrio i ddiwygio'r Safonau (Opsiw 2) ar sail yr eglurder, y capasiti ar gyfer gwella a'r costau newid sy'n gysylltiedig â phob opsiwn (paragraffau 163–165). A ydych chi'n cytuno â'n dadansoddiad?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☒
--------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------------------------	-------------------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys (os yn berthnasol) unrhyw ffactorau eraill y dylem eu hystyried wrth lunio unrhyw gynigion terfynol.

--

Cwestiwn 19 – A ydych chi'n cytuno â'r cynnig i ddiddymu'r dosbarthiadau presennol o Safonau, a gwahaniaethu rhwng 'Safonau' (a fyddai'n berthnasol i wasanaethau) a 'dyletswyddau cynllunio ieithyddol' (a fyddai'n berthnasol i ddyletswyddau corfforaethol)?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	-------------------------------------	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Credir bod dyletswyddau cynllunio ieithyddol ac bod angen i wahaniaethu rhwng y ddau.

Cwestiwn 20 – A ydych chi o'r farn y dylid cynnwys darpariaethau sy'n ymwneud â Chynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg yn y ddeddfwriaeth newydd fel dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Ydw	☒	Nac ydw	☐	Ansicr	☐
-----	-------------------------------------	---------	--------------------------	--------	--------------------------

Sylwadau ategol

Mae addysg yn chwarae rhan flaenllaw mewn rhai ardaloedd ddaearyddol, ac mae hynny hefyd yn effeithio gallu'r unigolion i siarad Cymraeg.

Wrth gynnwys Cynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg gellir sicrhau fod unigolion sydd yn ymgeisio am swyddi yn medru'r Gymraeg, gan helpu nifer fawr o fudiadau.

Cwestiwn 21 – Oes yna unrhyw faterion eraill y dylid, yn eich barn chi, eu cynnwys yn y ddeddfwriaeth newydd fel dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Oes	☒	Nac oes	☐	Ansicr	☐
-----	-------------------------------------	---------	--------------------------	--------	--------------------------

Sylwadau ategol

Dylid hefyd sicrhau fod llawer o fudiadau yn derbyn cymorth ymarferol a chyngor awdurdodol i sicrhau safon y Gymraeg.

Cwestiwn 22 – A ydych chi'n cytuno y dylai fod gan y Comisiwn arfaethedig bwerau cyffredinol i gynnal ymchwiliadau i sut mae cyrff yn cyflawni eu dyletswyddau o ran y Gymraeg, a fyddai'n cynnwys y Safonau a'r dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	-------------------------------------	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Credir fod hyn yn syniad da, ond ni ddylai hyn roi pwysau ormodol ar gyrff.

Cwestiwn 23 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai'r Comisiwn arfaethedig fonitro a chefnogi cyrff mewn perthynas â'u dyletswyddau cynllunio ieithyddol, yn hytrach na'u gorfodi?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	-------------------------------------	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cytuno yn gryf, cefnogaeth yw prif hanfod y cyrff er mwyn llwyddo.

Cwestiwn 24 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i roi cyfrifoldeb am osod Safonau ar gyrff i Lywodraeth Cymru, p'un ai drwy hysbysiad cydymffurfio neu drefn arall?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☒
--------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------------------------	-------------------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 25 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai pob un o'r rheoliadau i wneud Safonau fod yn destun ymgynghoriad cyhoeddus llawn cyn gofyn am gymeradwyaeth y Cynulliad?

Cytuno	✓	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	---	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 26 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddiddymu Ymchwiliadau Safonau?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	✓
--------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------------------------	---

Sylwadau ategol

Cwestiwn 27 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid rhoi pwerau i gyhoeddi codau ymarfer neu ganllawiau mewn perthynas â'r Safonau i Lywodraeth Cymru?

Cytuno	✓	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	---	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 28 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru gael pŵer i osod Safonau ar yr holl gyrff mewn sector yn uniongyrchol drwy reoliadau, heb fod angen hysbysiad cydymffurfio neu drefn arall gyffelyb?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	✓
--------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------------------------	---

Sylwadau ategol, gan gynnwys eich barn ar y materion y dylem eu hystyried wrth lunio Safonau i'w gosod yn uniongyrchol ar gyrff o fewn sector, p'un a ddylai gyrff unigol barhau â'r hawl i herio Safon sydd wedi'i gosod arnynt, a ph'un a ddylid cael proses ymgynghori fwy trwyadl.

Cwestiwn 29 – Pa ffactorau y dylid eu cymryd i ystyriaeth neu pa weithdrefn y dylid ei dilyn er mwyn sicrhau bod y broses o osod Safonau ar Lywodraeth Cymru yn deg a thryloyw?

Sylwadau ategol

Cwestiwn 30 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid gorfod delio â chwynion drwy weithdrefn gwyno'r corff perthnasol cyn y caiff y Comisiwn arfaethedig, sef Comisiwn y Gymraeg, ymchwilio i fethiant honedig?

Cytuno	✓	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	---	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Yn gyntaf dylid creu math o gategoriâu ar gyfer y gwynion. Fe all rhai cwynion gwêl eu ymdrin â yn uniongyrchol gan y cyrff, ond efallai bod eraill ychydig mwy difrifol ac yn gofyn i gwyno i'r comisiwn. Yma gellir y comisiwn rhoi cymorth i'r cyrff sydd mewn golwg wrth fynd i'r afael a'r gwyn.

Ni ddylai rhoi cwynion fel baich ar gyrff, fe all ofyn i'r cyrff i ddelio a'r cwynion yn uniongyrchol fod yn faich ar wasanaethau. Dylid hefyd ystyried y byddai un man i gwyno yn lawer mwy buddiol.

Cwestiwn 31 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig fod yn rhaid i gyrff gadw at weithdrefn gwyno sydd wedi'i chymeradwyo, fel y Polisi Pryderon a Chwynion Enghreifftiol?

Cytuno	✓	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	---	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Dylid datblygu protocol newydd.

Cwestiwn 32 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond os yw o'r farn fod yr achos honedig o dorri Safon neu weithdrefn gwyno yn un ddifrifol y dylai'r Comisiwn arfaethedig gael cymryd camau gweithredu pellach mewn perthynas â chwyn?

Cytuno	✓	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	---	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys unrhyw sylwadau ar ein diffiniad o ‘achos difrifol’ ym mharagraff 219.

Dylid hefyd cynnig cyngor ynglun a sut i newid a osgoi torri safon yn y dyfodol.

Cwestiwn 33 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ganiatáu i'r Comisiwn arfaethedig gynnal ymchwiliad ar ei liwt ei hun?

Cytuno	☐	Anghytuno	☒	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	-------------------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Ni ddylid rhoi pwysau ormodol ar gyrff, ac mae'n rhaid fod rheswm ddigonol cyn gwneud hyn.

Cwestiwn 34 – A ydych chi'n cytuno fod y camau gweithredu a ddisgrifir ym mharagraff 225 yn darparu amrywiaeth effeithiol o gamau gorfodi?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys unrhyw syniadau ynghylch camau gorfodi eraill a wrthodwyd neu nad ydynt wedi cael eu hystyried yn y Papur Gwyn.

Cwestiwn 35 – Ar hyn o bryd, mae gan y Comisiynydd bwerau i osod dirwy sifil o hyd at £5,000 ac, mewn rhai amgylchiadau, i ofyn am orchymyn llys i'w gwneud yn ofynnol i gorf cydymffurfio. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid cadw'r pwerau hyn?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☒
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	-------------------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys unrhyw sylwadau ynghylch y ddirwy sifil uchaf y dylai'r Comisiwn arfaethedig allu ei gosod (os o gwbl).

Efallai dylid gwneud yn siŵr fod system o rybuddio mewn lle, yno os nad yw'r corff yn cyd-ymffurfio dylid ystyried dirwy. Ond yn ogystal a hyn dylid cofio peidio rhoi pwysau ormodol ar wasanaethau.

Cwestiwn 36 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i gadw rôl y Tribiwnlys mewn perthynas â phenderfyniadau'r Comisiwn arfaethedig ynghylch gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 37 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai'r Tribiwnlys hefyd ymdrin ag apelau yn erbyn penderfyniad gan Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar gorff?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 38 – Rydyn ni'n cynnig cyflwyno cam cyntaf gorfodol ar gyfer y Tribiwnlys mewn perthynas ag apelau yn erbyn penderfyniadau'r Comisiwn arfaethedig ynghylch gorfodi Safonau. Byddai'r cam cyntaf yn ei gwneud yn ofynnol i'r Tribiwnlys roi caniatâd ar y sail bod siawns rhesymol y bydd y cais yn llwyddo neu pan fo rheswm cryf arall pam y dylai'r cais gael ei glywed. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 39 – A ydych chi o'r farn y dylai'r cam cyntaf gorfodol arfaethedig fod yn gymwys i apelau yn erbyn penderfyniad gan Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar gorff?

Ydw	☒	Nac ydw	☐	Ansicr	☐
------------	-------------------------------------	----------------	--------------------------	---------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 40 – A oes gennych unrhyw sylwadau ychwanegol ar Ran 3 y Papur Gwyn?

Rhan 4: Cwmpas y cyrff sy'n ddarostyngedig i ddeddfwriaeth y Gymraeg

Cwestiwn 41 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddileu'r cyfyngiadau yn y Mesur fel bod Llywodraeth Cymru'n meddu ar y pŵer i wneud Safonau'n gymwys i unrhyw gorff o fewn cymhwysedd deddfwriaethol y Cynulliad?

Cytuno	✓	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	---	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 42 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond mewn perthynas â'r gwasanaethau y maent yn eu cyflenwi i'w cwsmeriaid y dylai busnesau yn y sector preifat fod yn agored i orfod cydymffurfio â Safonau?

Cytuno	✓	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	---	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys eich barn ynghylch unrhyw gyfyngiadau y dylid eu rhoi ar y pwerau i osod Safonau ar fusnesau preifat.

Cwestiwn 43 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond fel rhan o becyn ehangach o weithgarwch sy'n hybu'r Gymraeg ac yn cynyddu ymwybyddiaeth ohoni y dylid gosod Safonau ar fusnesau preifat?

Cytuno	✓	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	---	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Dylid cynnig cymorth i gwmnïau preifat er mwyn annog cydymffurfiad.

Cwestiwn 44 – Os rhoddir pwerau i Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar unrhyw gorff o fewn cymhwysedd y Cynulliad, a ydych chi o'r farn y dylai Safonau gael eu gosod ar unrhyw gorff neu sector nad yw ar hyn o bryd o fewn cwmpas deddfwriaeth ynghylch y Gymraeg?

Ydw	✓	Nac ydw	☐	Ansicr	☐
-----	---	---------	--------------------------	--------	--------------------------

Sylwadau ategol

Mae safonau wedi bod yn holl bwysig a credir y dylid parhau i'w gosod.

Cwestiwn 45 – A oes gennych unrhyw sylwadau ychwanegol ar Ran 4 y Papur Gwyn?

--

Rhan 5: Asesu effaith ein cynigion

Cwestiwn 46 – Rydym wedi asesu effaith ein cynigion ar gydraddoldeb, plant, pobl ifanc a'u teuluoedd, a'r Gymraeg. A oes gennych chi sylwadau ar unrhyw un o'r asesiadau hyn?

Dylid sicrhau fod pobl ifanc yn ymwybodol o'r holl fanteision o ddysgu'r Gymraeg a gwneud yn fawr o hyn y ystod eu addysg. Dylid crybwyll cynigion y safonau i'r boblogaeth ifanc wrth wneud yn siŵr fod defnydd o'r Gymraeg yn holl bwysig yn y gweithle.

Cwestiwn 47 – Hoffem wybod eich barn ar yr effeithiau y byddai'r cynigion yn ein Papur Gwyn yn eu cael ar y Gymraeg, yn benodol ar:

- i) gyfleoedd i bobl ddefnyddio'r Gymraeg
- ii) peidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg.

Pa effeithiau fyddai, yn eich barn chi? Sut mae cynyddu effeithiau cadarnhaol neu liniaru effeithiau negyddol?

Sylwadau ategol

Credir y byddai'r cynigion addas yn medru bod o fudd i'r Gymraeg yn enwedig y defnydd o dechnoleg ac yn y blaen.

Cwestiwn 48 – Eglurwch hefyd sut gellid ffurfio neu newid yr opsiynau arfaethedig:

- i) fel eu bod yn cael effeithiau cadarnhaol neu fwy o effeithiau cadarnhaol ar gyfleoedd pobl i ddefnyddio'r Gymraeg ac ar beidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg
- ii) fel nad ydynt yn cael effeithiau andwyol ar gyfleoedd pobl i ddefnyddio'r Gymraeg ac ar beidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg.

Sylwadau ategol

Cwestiwn 49 – Rydym wedi gofyn nifer o gwestiynau penodol. Os oes gennych chi faterion perthnasol nad ydym wedi rhoi sylw penodol iddynt, defnyddiwch y blwch isod i roi gwybod i ni amdanynt.

O ran y mudiad mae angen sicrhau fod y comisiynydd yn gweithredu fel cymorth i fudiadau tebyg er mwyn eu helpu gyda eu darpariaeth o'r Gymraeg. Un o'r agweddau mwyaf pwysig yw i sicrhau fod mudiadau yn derbyn cymorth ddigonol gan y Comisiynydd ynglŷn a sut i wella darpariaeth a dygymod a heriau.

Yn unol a'r targed mae angen targedu sectorau gwahanol o gymdeithas hefyd, ac fel mudiad gweithgareddau ieuenctid rydym wedi gweld cynnydd yn y nifer sydd yn medru'r iaith ond mae dal rhai ardaloedd sydd yn isel mewn siaradwyr. Gofynnir hyn am newid i sicrhau fod gan bawb fynediad i'r Gymraeg. Gofynnir am fwy o dystiolaeth a chymorth i dargedu ardaloedd penodol. Mae angen rheoleiddio'r Gymraeg ym mhob maes.

Mae Safonau wedi bod yn ddatblygiad bwysig yn y Gymraeg.

Mae yno angen hefyd i hybu a hyrwyddo mwy ar y Gymraeg.

Ein pryder gyda'r papur yw ei fod yn tynnu sylw o'r gwaith tuag at y strategaeth iaith, credwn fod yno le i bwyso a mesur mewn rhai meysydd cyn cyflwyno'r papur hwn.

	The Welsh NHS Confederation response to 'Striking the Right Balance: Proposals for a Welsh Language Bill'.
Contact:	Callum Hughes, Policy and Research Officer, Welsh NHS Confederation.
Date created:	October 2017.

Introduction

1. The Welsh NHS Confederation, which represents the seven Health Boards and three NHS Trusts in Wales, welcomes the opportunity to respond to the Welsh Government's consultation document, 'Striking the Right Balance: Proposals for a Welsh Language Bill'.
2. The Welsh NHS Confederation supports our members to improve health and well-being by working with them to deliver high standards of care for patients and best value for taxpayers' money. We act as a driving force for positive change through strong representation and our policy, influencing and engagement work.

Summary

3. The delivery of bilingual NHS services is crucial to the provision of person-centred care. To deliver care and treatment in a patient's preferred language allows NHS bodies to establish a closer relationship with patients, enhances their ability to place the needs of the patient at the heart of the treatment process, and allows the patient to engage more positively in their treatment process by increasing their understanding of the treatment which they are receiving. Local Health Boards and NHS Trusts have made significant progress in providing bilingual services in recent years, and we welcome the Welsh Government's commitment to delivering a truly bilingual NHS for the people of Wales.
4. Across the NHS in Wales, the Welsh language is used across a range of communication platforms. Examples include face to face consultations and providing care, communication platforms such as online and social media to administrative support, including Executive Board papers and minutes. Our members are using the Welsh language in all parts of their respective organisations, the impact of which requires consideration against a challenging financial backdrop.
5. In our response to the Welsh Language Standards (Health Sector) Regulations consultation in October 2016, we highlighted a number of key challenges, particularly around the implementation process and the lack of clarity around some specific Standards. We welcome the progress that has been achieved over the past 12 months and the greater degree of clarity afforded by 'Striking the Right Balance'. Our response will reflect more accurately the views of our members by addressing the five key sections of the consultation document in turn, rather than providing specific answers to individual questions within the consultation document.

Part 1 – Promoting the Welsh language

6. Our members are supportive of the role the Welsh Government proposes in relation to promoting the Welsh language under paragraphs 49-54 of the consultation document as NHS organisations, other public sector bodies and the public require sufficient support and guidance. It may be appropriate however for other bodies to take the lead in some of the specific areas identified within paragraph 53, particularly in relation to sports and other national organisations. It is imperative that the way money is distributed between promoting and governing is considered carefully, and that moneys are being targeted appropriately with a clear focus on outcomes for the public.
7. However, in relation to the implementation of the Standards, there is concern that the proposal outlined in Table 1 of the consultation document does not take sufficient account of the financial resource that would be required from the NHS, and other public services, to fully implement the Standards. Some of our members highlighted these concerns in the initial Regulatory Impact Assessment (RIA) document, which was requested by Welsh Government and sets out an estimate of the costs and benefits associated with the introduction of the Standards.
8. If current arrangements continue, the Welsh Language Commissioner's promotional work will be increasingly limited to activities directly related to the imposing and enforcing of the Standards system. In considering the new approaches outlined in the consultation document, our members believe there is some merit to Options 2 and 3; however, there is a risk of fragmentation, which in turn, could make effective enforcement of the Standards increasingly difficult.
9. Our members are broadly supportive of the Welsh Government's proposal for having a single body responsible for promoting the Welsh language as well as monitoring and enforcing compliance (Option 4). This option appears to be the least bureaucratic approach that provides the right balance between challenge, regulation and support. However, there is a reservation around the independence of the body outlined under this proposal, and our members would welcome reassurance that there would be no slippage in progress already made around Welsh language provision.
10. Health Boards and Trusts across Wales have engaged positively in promoting the Welsh language in recent years. We also support how the Welsh language has been promoted in other areas, such as sporting and social activities. Positive use of Welsh in these areas are effective mechanisms for promoting the use of Welsh both within Wales and beyond – a powerful example of this was demonstrated during the recent Euro football tournament, when the Football Association of Wales (FAW) decided to increase their usage and promotion of the Welsh language throughout the tournament.
11. The newly proposed Welsh Language Commission appears to have a similar role to the former Welsh Language Board, which was abolished as result of the Welsh Language Measure 2011 and established the role of the Welsh Language Commissioner. The abolition of the Welsh Language Commissioner may prevent progress in some service areas and could potentially lower the

profile of the Welsh language within public organisations. This is not to say however that these responsibilities cannot be fulfilled by another body – but our members would welcome further clarity in this area if the Welsh Government were to go ahead with such a proposal.

12. The emphasis on enforcement could be seen as preventing the Welsh Language Commissioner from acting as a disseminator of good practice or as a fully supportive body which is well positioned to advise public bodies on the key issues around complying with the Standards. It is suggested that these roles be combined in such a way as to preserve the regulatory role, while allowing the Commissioner to explain further how enforcement decisions are made and what Standards mean in practice. Our members would welcome early engagement on this issue so that the best possible outcomes may be achieved.

Part 2 – Governance and Accountability

13. Our members agree with the general requirements set out in paragraphs 93 – 95 in relation to governance and accountability. We particularly welcome the emphasis on a co-production approach that facilitates effective engagement among stakeholders. Any such duty should be matched with a similar duty placed on the bodies being consulted with to achieve this aim. It is acknowledged however that if the Commission is to build on the trust and confidence of stakeholders and the public, it will be necessary to provide adequate assurances around robust arrangements that support legislation and the ways in which the core objective of Cymraeg 2050, namely to achieve one million Welsh speakers in Wales by the year 2050, is being fulfilled.
14. Our members generally support the establishment of a Commission, as per Option 3, as we do not believe that the change from vesting powers in one person or in a Commission will allow for a significant change in the way that the Welsh language is promoted, or that the Standards are enforced. However, there is a concern that this model is similar to that which was previously in force for the Welsh Language Board and may therefore be considered a step backwards by the public. Considerable work would therefore need to be undertaken to ensure that such a perception does not occur. Our members also point out that Commissioners rather than Commissions is the model which has been adopted in Wales in relation to other equality agendas e.g. the Future Generations Commissioner, the Children’s Commissioner for Wales and the Older People’s Commissioner for Wales. Such a different structure could lead to the mistaken belief that the Welsh Language is considered to be of lesser importance than other areas.
15. In relation to the support material provided by Welsh Government for roll out of Option 3, the analysis seems to be thorough and measured. However, the appointment procedure would need to be sufficiently robust to ensure that members of the Commission have the necessary knowledge, commitment and organisational skills to undertake this important work and to win the confidence of the Welsh-speaking public. Our members would also welcome further assurances that the establishment of a new Welsh Language Commission would provide the necessary leadership and support qualities for effective implementation of the Standards. Our members would also welcome assurances that any change in the current arrangements will not

lead to uncertainty in the application of the Standards within individual organisations and that Welsh Government would remain fully committed to raising the profile of the Welsh language across Wales and to continue the momentum in effectively implementing Cymraeg 2050.

16. Particularly during the initial stage of the implementation process, we believe that Welsh Government updates should be provided to the Assembly more frequently than the suggested five-year period. We suggest that annual report be submitted in the early stage of the process, followed by progress reports every two or three years at most. This would facilitate a continuous approach to meet short term goals, while also providing a pathway for achieving long term objectives.
17. We are tentatively supportive of the Welsh Government's proposal to abolish the Welsh Language Partnership Council and provide a power to request advice from the proposed Welsh Language Commission. While we believe that there will be sufficient expertise within the proposed Welsh Language Commission to carry out its core responsibilities, we are mindful that the Welsh Language Partnership Council is able to provide a different range of views to that of the Welsh Language Commissioner as it does not have the powers of the Commission and so has more discretion in the advice it provides. The Welsh Government should, regardless of what model is adopted, be able to call upon the Welsh language Commission/Commissioner to provide advice if requested, and should also place a duty on the Commission/Commissioner to provide advice whenever the Commission/Commissioner is of the view that such advice is required.

Part 3 – The Welsh Language Standards

18. While we generally accept the principles of the Welsh Government's preferred reformed model of the Standards (option 2, as outlined under the appropriate section within the consultation document), there are a number of significant challenges brought about by this model which demand the attention of Welsh Government before any real progress can be made in the implementation process. To implement Option 2, robust guidance would be required as a baseline minimum to advise our members, as well as other public bodies, when materials would/would not need to be translated. The phrase 'technical documents' is left unclear in the consultation document – many of the documents withheld by our members may well be considered 'technical' in nature, but that is not to say that every 'technical' document be prohibited for public viewing (in such a scenario, it would be beneficial for the document to be made available in Welsh also).
19. Moreover, the concept of 'reasonable judgement' is one which could lead to a varied approach across public services, with some bodies implementing the Standards in very different ways to others. This could lead to confusion for service users – and so clear guidance would be needed to ensure consistency across the whole of the public sector. The concept of Codes of Practice could answer these concerns, provided that they are arrived at via a clear and transparent process which ensures the right of service users to use the Welsh language whenever possible.

20. We are supportive of the document's analysis at paragraphs 163 – 165, and welcome the Welsh Government's proposal of retaining the Standards while strongly supporting the need to reform the existing approach. More specifically, we would welcome a reduction in the number of Standards and any guidance work that would make the Standards more accessible for the NHS workforce. We welcome the proposal however to abolish the 'classes' of Standards so that it is clear which Standards relate directly to NHS services, and which Standards relate to language planning duties. We also welcome the Welsh Government proposals in relation to the Welsh in Education Strategic Plans within the new legislation as language planning duties so as to support the key objectives of Cymraeg 2050.
21. A balance is needed between the Commission's ability to support and enforce when necessary. Previous analysis of Welsh Language Schemes has shown that they have proved largely ineffective in compelling public bodies, including Local Health Boards and Trusts, to take the progressive steps towards improving bilingual service provision. There needs to be an element of enforcement to prevent staff from becoming complacent in the implementation of Standards and to deter public bodies from delivering the bare minimum in relation to Welsh language service provision. To this end, we welcome the proposal that the Commission should monitor and support public bodies in relation to their language planning duties. We also welcome the clarity around the separation of functions under paragraph 194.
22. The financial and practical implications associated with implementing the Standards in their current form must be recognised as a key concern in this area. Our members share the view that while they support the general principle of achieving a truly bilingual NHS in the long term, and while they remain committed to supporting the improvement of the Welsh language in all matters of service provision, this must only be considered a priority to the extent that it is financially feasible to do so. There exists the inherent assumption that the costs involved may be so great that they simply could not be met without a massive financial and human resource investment beyond the control of the Health Board or Trust, or even the wider health sector either in the short or long term.
23. The requirement that every correspondence between Health Boards, Trusts and their patients be entirely bilingual is one example of the sort of resource challenge the Standards would bring about. While our members confirm that letters and emails received in Welsh would be subject to the same target response time that is true for English correspondence, the clear majority of the associated translation work is contracted to external agencies. While the target response times for Welsh correspondence are identical to those in English therefore, the reality is that Health Boards and Trusts are only able to respond to Welsh correspondence upon receiving the translated text from the external agency, which in turn raises a number of questions relating to a poor market supply of Welsh translators. Thus, the Standards are likely to result in an unavoidable delay in turnarounds for patients seeking to correspond with their Health Board or Trust in Welsh. While digital translation services are available, it is unlikely that such services would be particularly useful given that individual correspondences between Health Boards and

Trusts are likely to be of a technical nature and the limitations of such services are likely to be exposed.

24. It must be remembered also that while the requirement to hire external contractors to translate all correspondence between Health Boards/Trusts and patients brings with it significant financial implications, this problem is brought about in the first instance by the fact that very few members of staff within Health Boards and Trusts are professionally competent in Welsh. To train and support the existing non-Welsh-speaking workforce into a workforce that is professionally competent in Welsh to provide professional medical advice is simply not feasible given the challenging financial environment. Even if funds were available, the willingness and aptitude of staff members to undertake an extensive and thorough Welsh language teaching programme, whether it takes place at staff members' usual place of work or not, is likely to be extremely diverse.
25. We agree with the consultation proposal that Standard Investigations be abolished in favour of a more streamlined approach, providing that a process of full public consultation is maintained. Moreover, our members are supportive of the proposal to grant the Welsh Government powers to issue codes of practice or guidance relating to the Standards as per the consultation document. It is our view that the Welsh Government ought to be an exemplar of best practice and behaviour in implementing the Standards. It is suggested therefore that the Welsh Government, at an initial stage at least, demonstrates its commitment to effective compliance by being subject to a more extensive Standards regime than may be the case for other public sector organisations.
26. In relation to the complaints procedure, we welcome the proposal that a complaint be dealt with by the relevant body's complaints procedure in the first instance before the proposed Welsh Language Commission launches an investigation into an alleged failure. Members of the public who feel that a public body has failed in its duty to fulfil its obligations under the proposed Standards will want their issue rectified at the earliest opportunity, which is done most effectively on a local level dealing with the specific organisation in question. The current procedure, which involves the Commissioner at the first instance, fails to address these requests in a timely manner. NHS Wales is in a unique position when compared to other public sector organisations in the sense that it already has an existing complaints procedure, 'Putting Things Right'. We would welcome maintaining the current system and increasing consistency across the NHS.
27. While we are broadly supportive of the proposal that the Commission only take further action regarding a complaint in cases where it believes the alleged breach of a Standard or complaints procedure is serious, we feel that further clarity is needed to facilitate an effective implementation process. What constitutes a 'serious' breach of a Standard is likely to differ between organisations and individuals, thus achieving consistency across NHS Wales is likely to be difficult. The list of proposed 'serious' breaches includes, for example, "repeated breaches of the same or different Standards"; individual service users may not be aware that the public body

in question has repeatedly breached one or more of the Standards and so could decide against launching a complaint, even if they are dissatisfied with the service, as they may not consider the breach 'serious' enough to demand the attention of the proposed Commission. We agree however that there may be instances when it is wholly appropriate for the proposed Commission to launch an investigation on its own initiative, rather than as a result of a complaint received from a service user. Health Boards and Trusts across Wales would welcome any investigation by the proposed Commission in the interest of improving services and scaling-up best practice, though we also feel that individual Health Boards and Trusts should be given the ability to register a concern as part of the proceedings if the Health organisation in question feels it can resolve the issue on a local level, without seeking the involvement of the proposed Commission.

28. We believe the enforcement actions set out in paragraph 225 represent fair and proportionate options for enforcement action. The option of a financial penalty can play a useful part in the continuum of escalation measures available to the proposed Commission, but this ought to be considered a 'last resort' only in cases where no alternative course of action is available to the proposed Commission. Furthermore, we fully support the proposal to retain the current Tribunal's role in relation to the proposed Commission's decisions regarding enforcing bodies' compliance with Standards as such a system allows for a more accessible and pragmatic approach to resolving complaints in a timely and effective manner. Without this in place, resorting to judicial review would be the only alternative, which would be far less accessible, far more time consuming and would lead to significant costs.
29. We are supportive also of the proposal to extend this measure so that the Tribunal also deals with appeals against a decision of the Welsh Government to impose Standards on a public sector organisation where appropriate, as well as the mandatory 'first stage test' in relation to appeals against the Commission's decisions concerning enforcing the Standards. We consider this proposal both reasonable and proportionate.

Part 4 – The scope of bodies covered by the Welsh language legislation

30. Our members are generally supportive of the proposal to grant Welsh Government the power to make Standards applicable to any public sector organisation within the Assembly's legislative competence. However, some of our members have expressed firmly that any changes in relation to extending the Standards to other bodies within Welsh Government's legislative competence must be subject to public consultation, and would therefore require assurance that public engagement and consultation would take place prior to the Standards being extended.
31. The disparity of opinions our members displayed towards the proposal that private sector businesses should only be liable to comply with Standards that relate to the services they provide to their customers mean that we neither agree nor disagree with this proposal. Some of our members felt that this approach would be beneficial and would encourage the use of Welsh among private sector businesses and foster goodwill, while others raised concerns that the

inevitable high costs associated with administrative, support and monitoring fees would be an unreasonable way of allocating funds, to the detriment of service delivery.

32. Should the Welsh Government be given powers to impose Standards on any public sector organisation within the Assembly's competence, we would require more information around the sort of organisations that would fall under this remit and what their responsibilities would be before supporting this proposal as per the consultation document.

Part 5 – Assessing the impact of the proposals

33. We have noted the impact assessments undertaken on the Welsh language and equality, children, young people and their families as part of this consultation process and welcome particularly the observation that further work needs to be done to adequately address the challenges faced by service users who have communication needs e.g. those that use screen readers.
34. The key objective for our members is to place the needs and safety of patients at the centre of everything they do. To this end, we welcome the Welsh Government's clear admission within the guidance of the consultation document that to treat the Welsh language with equal status and regard to the English language is crucial in delivering this key objective. The NHS in Wales has made significant improvements in recent years in terms of delivering services bilingually and promoting innovative and flexible behaviours that encourage the use of the Welsh language, despite reservations about their complexity and practicality.

Conclusion

35. On behalf of our members, the Welsh NHS Confederation welcomes the growing recognition of the importance of meeting language need in NHS Wales and the impact this can have on the delivery of safe, high quality services. While there are a number of areas where Health Boards and Trusts would welcome further information, particularly around the implementation process, the Welsh NHS Confederation welcomes the greater degree of clarity afforded by 'Striking the Right Balance'.
36. We encourage the Welsh Government to note the significant progress made in recent years by our members in providing services in a patient's chosen language. We hope that the comments made in this document will inform the Welsh Government's future work programme in this area and we will continue to work closely with our members, Welsh Government and the Commissioner's office (or relevant body) to encourage the effective implementation of the Welsh language Standards.

Part 1: Promoting the Welsh language

Question 1 – In paragraphs 49–54, we have set out the role we propose the Welsh Government should play in promoting the Welsh language, i.e. the Government promotional functions. Do you agree with our proposal?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including whether any fields should be added or taken away from the list in paragraph 53.

We encourage a proportionate and reasonable approach that considers both the rights of those who wish to receive information/services in Welsh, as well as the enhanced support and learning opportunities for bodies/organisations delivering on the standards.

NCH is wholly committed to positively contributing to the ambitions set out in Cymraeg 2050 and will encourage and enable the use of Welsh through all customer-facing activity. We encourage an environment that supports the implementation of standards, whilst also recognising the demographics of an area and service demand. The implementation of standards should enhance the service offer, be reasonable and proportionate.

Question 2 – In Table 1 we have outlined the resources related to general promotional functions which we think should be available to any body or bodies involved in promoting the Welsh language and monitoring and enforcing compliance with Standards. Do you agree with our proposal?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------

Supporting comments

We agree that dedicated resources should be made available to those bodies involved in promoting, monitoring and enforcing compliance with standards. There needs to be a clear offer or package of support/guidance to bodies/organisations implementing standards.

Question 3 – Do you agree with our preferred option (Option 4) to have a single body responsible for promoting the Welsh language as well as monitoring and enforcing compliance with Standards?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

If not, please state which option (including options we have not discussed in the White Paper) you believe we should consider.

Supporting comments

Yes, we agree with the preferred option. It provides clarity for stakeholders about where to go for advice, information and support. It also pays due diligence to value for money in an increasingly challenging financial environment.

Question 4 – We have based our preference for a single body on the grounds of clarity, synergy and value for money. Do you agree with our rationale?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Yes, we agree with the preferred option. It provides clarity for stakeholders about where to go for advice, information and support. It also pays due diligence to value for money in an increasingly challenging financial environment.

Question 5 – What other relevant issues should we consider in making our final proposal as to which body or bodies should carry out work to promote the Welsh language and monitor and enforce compliance with Standards?

Supporting comments

Additional areas to consider could include:

Funding: how sustainable is the model and what is the expected return on investment?

Skills availability: Do we have enough of the right skills in Wales to meet the increasing demand on Welsh language services?

Support: What is the proposed offer or package of support/guidance to bodies/organisations implementing the standards?

Question 6 – Do you have any further comments on Part 1 of the White Paper?

The approach adopted should be outcome focused. There needs to be a reasonable level of flexibility to cater to the individual circumstances and operating environment of bodies/organisations who are adopting the standards. This should not remove any responsibility or duty on the body/organisation. However it recognises that 'one size does not fit all'. Scrutiny should be placed on the outcomes achieved, rather than 'how' outcomes are achieved.

Part 2: Governance and accountability

Question 7 – In paragraphs 93–95 we have set out some general requirements regarding the body’s governance and accountability arrangements. What are your views on these general requirements, and are there other checks and balances you believe should apply to the proposed body?

Supporting comments

As an example of good practice and an opportunity to learn from other models, we have found the Housing Regulatory Framework to be an effective approach. The Housing Regulator has (in consultation) developed a suite of delivery outcomes and challenges for the sector to deliver. The Regulator does not specify how an organisation must work to achieve the required outcomes but challenges each organisation to deliver and to demonstrate that they are delivering. This allows each organisation to develop delivery mechanisms that are tailored and appropriate to their local operating environment.

Question 8 – Do you agree with our preferred option (Option 3), to establish a Welsh Language Commission to promote and facilitate the use of the Welsh language and monitor and enforce bodies’ compliance with Standards?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 9 – What are your thoughts on the analysis we have provided which supports our preference for Option 3? Are there any other considerations we should take into account in making any final proposal?

The approach adopted should be outcome focused. There needs to be a reasonable level of flexibility to cater to the individual circumstances and operating environment of bodies/organisations who are adopting the standards. This should not remove any responsibility or duty on the body/organisation. However it recognises that ‘one size does not fit all’. Scrutiny should be placed on the outcomes achieved, rather than ‘how’ outcomes are achieved.

We welcome delegation of authority to members for particular areas of responsibility. With regards to ‘the decisions of the delegated Commission member would be treated as decisions of the Commission’, we seek clarity on how decisions would be ratified. There needs to be appropriate process and procedures in place to ensure good corporate governance, openness and transparency.

Question 10 – Do you believe Option 3 provides sufficient safeguards in relation to the independence of the proposed Commission in exercising its functions in monitoring and enforcing bodies’ compliance with Standards?

Yes	☒	No	☐	Unsure	☐
-----	-------------------------------------	----	--------------------------	--------	--------------------------

Supporting comments

Question 11 – Are there any additional matters to those listed in paragraphs 121–122 that we should consider regarding arrangements to establish the proposed Commission?

Yes	☐	No	☒	Unsure	☐
-----	--------------------------	----	-------------------------------------	--------	--------------------------

Supporting comments

Question 12 – Do you agree with our proposal to move the requirement on the Welsh Government to produce a Welsh language strategy from the Government of Wales Act 2006 to the new Welsh Language Bill?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
-------	-------------------------------------	----------	--------------------------	----------------------------	--------------------------

Supporting comments

Yes. It would set out the clear interdependencies of Cymraeg 2050 and the Commission's role in delivery of those identified priorities.

Question 13 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should report to the Assembly on the Welsh language strategy every five years instead of annually?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
-------	-------------------------------------	----------	--------------------------	----------------------------	--------------------------

Supporting comments

Yes. However, sufficient assurances are needed to ensure that performance is monitored regularly so that potential issues are raised quickly and action is taken. It is too long to wait five years to know if something is or isn't performing as expected.

Question 14 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should publish a plan setting out how it will implement the strategy every five years instead of annually?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
-------	-------------------------------------	----------	--------------------------	----------------------------	--------------------------

Supporting comments

Yes. However, sufficient assurances are needed to ensure that performance is

monitored regularly so that potential issues are raised quickly and action is taken. It is too long to wait five years to know if something is or isn't performing as expected.

Question 15 – Do you agree with our proposal to abolish the Welsh Language Partnership Council and provide the Welsh Government with a power to request advice from the proposed Welsh Language Commission?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 16 – Do you have any further comments on Part 2 of the White Paper?

No

Part 3: The Welsh Language Standards

Question 17 – We propose that a reformed model of the Standards (Option 2) should be adopted as the best way to ensure people's rights to receive Welsh language services. Do you agree with this proposal?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including (if relevant) any further reforms you would like to see made to the current system, or any alternative approaches you think we should consider.

This is a proportionate and reasonable approach that considers both the rights of those who wish to receive information/services in Welsh, as well as the enhanced support and learning opportunities for bodies/organisations delivering on the standards.

Question 18 – We have based our preferred proposal for reformed Standards (Option 2) on the grounds of the clarity, capacity for improvement and the costs of change associated with each option (paragraphs 163–165). Do you agree with our analysis?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including (if relevant) any other factors we should take into account in making any final proposals.

This is a proportionate and reasonable approach that considers both the rights of those who wish to receive information/services in Welsh, as well as the enhanced support and learning opportunities for bodies/organisations delivering on the standards. We would welcome the opportunity for the reformed standards to be produced in partnerships with stakeholders.

Question 19 – Do you agree with the proposal to abolish the current classes of Standards and differentiate between 'Standards' (which would relate to services) and 'language planning duties' (which would relate to corporate duties)?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

NCH is wholly committed to encouraging and enabling the use of Welsh through all customer-facing activity. The proposed differentiation between 'standards' and 'language planning duties' supports this. It also adds clarity and distinction between operational activities and corporate/strategic planning responsibilities.

Question 20 – Are you of the opinion that provisions relating to the Welsh in Education Strategic Plans should be included within the new legislation as language planning duties?

Yes	☐	No	☐	Unsure	☒
-----	--------------------------	----	--------------------------	--------	-------------------------------------

Supporting comments

Question 21 – Are there any other matters which you believe should be included in the new legislation as language planning duties?

Yes	☐	No	☒	Unsure	☐
-----	--------------------------	----	-------------------------------------	--------	--------------------------

Supporting comments

Question 22 – Do you agree that the proposed Commission should have general powers to conduct examinations into how bodies meet their Welsh language duties, which would include both the Standards and the language planning duties?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
-------	-------------------------------------	----------	--------------------------	----------------------------	--------------------------

Supporting comments

We have found the Housing Regulatory Framework to be an effective approach. The Housing Regulator has (in consultation) developed a suite of delivery outcomes and challenges the sector to deliver. The Regulator does not specify how an organisation must work to achieve the required outcomes but challenges each organisation to deliver and to demonstrate that they are delivering. This allows each organisation to develop delivery mechanisms that are tailored and appropriate to their local operating environment.

Question 23 – Do you agree with our proposal that the proposed Commission should monitor and support bodies in relation to their language planning duties, rather than enforce them?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
-------	-------------------------------------	----------	--------------------------	----------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 24 – Do you agree with our proposal for the Welsh Government to be responsible for imposing Standards on bodies either through a compliance notice or other mechanism?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------

Supporting comments

Question 25 – Do you agree with our proposal that all regulations to make Standards should be subject to a full public consultation before seeking the approval of the Assembly?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

NCH is wholly committed to positively contributing to the ambitions set out in Cymraeg 2050 and will encourage and enable the use of Welsh through all customer-facing activity. We encourage an environment that supports the implementation of standards, whilst also recognising the demographics of an area and service demand. The implementation of standards should enhance the service offer, be reasonable and proportionate.

Question 26 – Do you agree with our proposal to abolish Standards Investigations?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 27 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should be given powers to issue codes of practice or guidance relating to the Standards?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 28 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should have a power to impose Standards on all the bodies in a sector directly through regulations without the need for a compliance notice or other such mechanism?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including your views on the factors we should take into account in drafting Standards to be imposed directly on bodies within a sector, whether individual bodies should retain the right to challenge the imposition of a Standard, and whether there should be an enhanced consultation process.

Stakeholders must retain the right to a consultation process, and an appeal if necessary.

Question 29 – What factors should we take into account or what procedure should we follow in order to ensure the process for imposing Standards on the Welsh Government is fair and transparent?

Supporting comments

The process for imposing Standards on Welsh Government should be open to scrutiny by the Assembly and information should be made accessible in the public arena.

Question 30 – Do you agree with our proposal that complaints should have to be dealt with through the relevant body's complaints procedure first before the proposed Welsh Language Commission can investigate an alleged failure?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

The complaints procedure should follow best practice e.g. Public Ombudsman for Wales.

Question 31 – Do you agree with our proposal that bodies must adhere to an approved complaints procedure, such as the Model Concerns and Complaints Policy?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 32 – Do you agree with our proposal that the proposed Commission should only take further action regarding a complaint if it believes the alleged breach of a Standard or complaints procedure is serious?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including any comments on our definition of a 'serious breach' in paragraph 219.

We'd encourage a supportive environment in which we can learn from each other's experiences and challenges. We'd welcome the proposed Commission facilitating learning opportunities that bodies/organisations can collectively contribute to and also gain from.

Question 33 – Do you agree with our proposal to allow the proposed Commission to conduct an investigation of its own initiative?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

We'd encourage a supportive environment in which we can learn from each other's experiences and challenges. We'd welcome the proposed Commission facilitating learning opportunities that bodies/organisations can collectively contribute to and also gain from.

Question 34 – Do you agree that the actions set out in paragraph 225 provide an effective range of enforcement action?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including any thoughts on alternative enforcement actions that have been rejected or not considered in the White Paper.

--

Question 35 – Currently, the Commissioner has powers to impose a civil fine of up to £5,000 and in some circumstances to request a court order to require a body to comply. Do you agree with our proposal that these powers should be retained?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including any comments on the maximum civil fine that the proposed Commission should be able to impose (if at all).

Yes, we agree that the Commission retains such powers. However, it is important that bodies/organisations are given a reasonable and realistic timeline to achieve the standards that are imposed and are not unjustly penalised. There should be a considered approach that starts with support and advice, with penalties only being issued as a last resort.

Question 36 – Do you agree with our proposal to retain the Tribunal’s role in relation to the proposed Commission’s decisions regarding enforcing bodies’ compliance with Standards?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 37 – Do you agree with our proposal that the Tribunal should also deal with appeals against a decision of the Welsh Government to impose Standards on a body?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 38 – We propose to introduce a mandatory first stage for the Tribunal in relation to appeals against the proposed Commission’s decisions concerning enforcing Standards. The first stage would require the Tribunal to give permission on the grounds that an application has a reasonable chance of success or another compelling reason why the application should be heard. Do you agree with our proposal?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 39 – Do you believe that the proposed mandatory first stage should apply to appeals against a decision of the Welsh Government to impose Standards on a body?

Yes	☒	No	☐	Unsure	☐
------------	-------------------------------------	-----------	--------------------------	---------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 40 – Do you have any further comments on Part 3 of the White Paper?

No.

Part 4: The scope of bodies covered by Welsh language legislation

Question 41 – Do you agree with our proposal to remove the constraints in the Measure so that the Welsh Government has the power to make Standards applicable to any body within the Assembly’s legislative competence?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------

Supporting comments

Standards should be applied where appropriate and proportionate and will positively contribute to the objectives set in Cymraeg 2050.

Question 42 – Do you agree with our proposal that private sector businesses should only be liable to comply with Standards that relate to the services they provide to their customers?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------

Supporting comments, including your views on any limits that should be placed on the powers to impose Standards on private businesses.

Standards should be applied where appropriate and proportionate and will positively contribute to the objectives set in Cymraeg 2050.

NCH is wholly committed to positively contributing to the ambitions set out in Cymraeg 2050 and will encourage and enable the use of Welsh through all customer-facing activity. We encourage an environment that supports the implementation of standards, whilst also recognising the demographics of an area and service demand. The implementation of standards should enhance the service offer, be reasonable and proportionate.

Question 43 – Do you agree with our proposal that Standards should only be imposed on private businesses as part of a wider package of promotional and awareness raising initiatives?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

We agree that Welsh Government should be the strategic lead for Welsh Language; set national policies; and propose and make legislation in regard to this. Welsh Government should be responsible for setting the direction and supporting an environment that facilitates an increase in the number of Welsh speakers and an increase in the use of Welsh.

It is important that there is a measured and proportionate approach that actively supports Wales’ economic ambitions and does not act as a barrier to inward investment.

--

Question 44 – If the Welsh Government is given powers to impose Standards on any body within the Assembly’s competence, do you believe that Standards should be imposed on any body or sector that is not currently within the scope of Welsh language legislation?

Yes	☐	No	☐	Unsure	☒
------------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------	-------------------------------------

Supporting comments

We agree that Welsh Government should be the strategic lead for Welsh Language; set national policies; and propose and make legislation in regard to this. Welsh Government should be responsible for setting the direction and supporting an environment that facilitates an increase in the number of Welsh speakers and an increase in the use of Welsh.
It is important that there is a measured and proportionate approach that actively supports Wales’ economic ambitions and does not act as a barrier to inward investment.

Question 45 – Do you have any further comments on Part 4 of the White Paper?

No.

Part 5: Assessing the impact of our proposals

Question 46 – We have assessed the impact of our proposals on equality, children, young people and their families, and the Welsh language. Do you have comments on any of these assessments?

NCH is wholly committed to positively contributing to the ambitions set out in Cymraeg 2050 and will encourage and enable the use of Welsh through all customer-facing activity, at point of contact. We encourage an environment that supports the implementation of standards, whilst also recognising the demographics of an area and service demand. The implementation of standards should enhance the service offer, be reasonable and proportionate. Eg. All of our services are paid for through our residents rents. As we don't have a high demand from residents for services in Welsh we need to raise awareness of the Welsh Language and encourage our residents to support the language.

Question 47 – We would like to know your views on the effects that the proposals in our White Paper would have on the Welsh language, specifically on:

- i) opportunities for people to use Welsh
- ii) treating the Welsh language no less favourably than the English language.

What effects do you think there would be? How could positive effects be increased, or negative effects be mitigated?

Supporting comments

NCH is wholly committed to positively contributing to the ambitions set out in Cymraeg 2050 and will encourage and enable the use of Welsh through all customer-facing activity.

We would welcome a diverse and representative group of Commission members with the appropriate skills, experience and behaviours to support the delivery of Cymraeg 2050.

We have also found the co-regulation approach through the Housing Regulatory Framework to be effective. There could be some good practice to learn from with regard to monitoring and enforcement of the standards. The Housing Regulator has (in consultation) developed a suite of delivery outcomes and challenges the sector to deliver. The Regulator does not specify how an organisation must work to achieve the required outcomes but challenges each organisation to deliver and to demonstrate that they are delivering. This allows each organisation to develop delivery mechanisms that are tailored and appropriate to their local operating environment.

Question 48 – Please also explain how you believe the proposed options could be formulated or changed so as to have:

- i) positive effects or increased positive effects on opportunities for people to use the Welsh language and on treating the Welsh language no less favourably than the English language
- ii) no adverse effects on opportunities for people to use the Welsh language and on treating the Welsh language no less favourably than the English language.

Supporting comments

We encourage an environment that supports the implementation of standards, whilst also recognising the demographics of an area and service demand. The implementation of standards should enhance the service offer, be reasonable and proportionate.

The approach adopted should be outcome focused. There needs to be a reasonable level of flexibility to cater to the individual circumstances and operating environment of bodies/organisations who are adopting the standards. This should not remove any responsibility or duty on the body/organisation. However it recognises that 'one size does not fit all'. Scrutiny should be placed on the outcomes achieved, rather than 'how' outcomes are achieved.

We support the proposal for dedicated resources to be made available to those bodies involved in promoting, monitoring and enforcing compliance with standards. The needs to be a clear offer or package of support/guidance to bodies/organisations implementing standards.

We'd encourage a supportive environment in which we can learn from each other's experiences and challenges. We'd welcome the proposed Commission facilitating learning opportunities that bodies/organisations can collectively contribute to and also gain from.

Question 49 – We have asked a number of specific questions. If you have any related issues which we have not specifically addressed, please use this space to report them.

None.

Responses to consultations are likely to be made public, on the internet or in a report. If you would prefer your response to remain anonymous, please tick here:

☐

**Dogfen Ymgynghori ar y Papur Gwyn: Cynigion ar gyfer Bil y Gymraeg
Ymateb Grŵp Prifysgol De Cymru**

1. Cyflwyniad a chyd-destun

- 1.1** Mae Grŵp Prifysgol De Cymru yn cynnwys Prifysgol De Cymru; Coleg Brenhinol Cerdd a Drama Cymru; a'r Coleg Merthyr Tudful. Mae'r sefydliadau hyn yn rhannu'r gwerthoedd cyffredin o ansawdd a rhagoriaeth wrth ddarparu addysg ar draws yr amrediad cyflawn o anghenion pobl Cymru a thu hwnt.
- 1.2** Rydym yn croesawu'r cyfle i ymateb i'r Ddogfen Ymgynghori ar y Papur Gwyn a gyhoeddwyd ar 9 Awst 2017 - Cynigion ar gyfer Bil y Gymraeg.

2. Ymateb i'r Ymgynghoriad

2.1 Rhan 1: Hybu'r Gymraeg

- 2.1.1** Mae Grŵp Prifysgol De Cymru yn llwyr gefnogi ac yn croesawu'r cynnig i roi pwyslais cryfach ar hyrwyddo'r iaith Gymraeg.
- 2.1.2** Mae'n destun pryder nad yw'r strwythur presennol yn cynnig y lefel o gefnogaeth na'r hyrwyddo sydd ei angen i sicrhau bod sefydliadau yn cydymffurfio â Safonau'r Gymraeg. Byddai cymorth a chefnogaeth bellach yn cael ei groesawu, nid yn unig i gynorthwyo sefydliadau i ddatblygu systemau ac isadeiledd i ddarparu gwasanaeth cwbl ddwyieithog i'w cwsmeriaid, ond hefyd i ddatblygu prosiectau a mentrau a allai hyrwyddo'r iaith Gymraeg a darparu budd gwirioneddol i fyfyrwyr a rhanddeiliaid.
- 2.1.3** Fodd bynnag, er y byddai'r Grŵp yn croesawu mwy o gefnogaeth, rydym yn cwestiynu'r angen i greu corff newydd, annibynnol i fynd i'r afael â'r gweithgarwch hyrwyddo ac i sicrhau bod cyrff yn cydymffurfio â'r safonau. Yn hytrach nag ail-greu'r strwythur presennol, carem awgrymu y dylid mynd i'r afael â'r heriau o fewn y strwythur presennol a sicrhau ei fod yn cael ei ddatblygu'n ddigonol i gwrdd â'r gofynion.
- 2.1.4** Mae'n aneglur a fyddai sefydlu corff newydd, h.y. Comisiwn y Gymraeg, yn mynd i'r afael â'r materion sylfaenol o sicrhau cydbwysedd priodol rhwng hyrwyddo'r iaith a sicrhau cydymffurfiaeth gyda'r Safonau.

2.2 Rhan 2: Llywodraethiant ac atebolrwydd

- 2.2.1 Mae Grŵp y Brifysgol yn croesawu'r cynnig y byddai'r sefydliad yn cefnogi nodau ac amcanion Cymraeg 2050.
- 2.2.2 Rydym yn croesawu'r cynnig i ddatblygu arfer dda mewn llywodraethiant. Eto, carem gwestiynau a ellir addasu a datblygu strwythurau a Datganiad Llywodraethiant Comisiynydd y Gymraeg i gwrdd â'r gofynion, felly dylid ystyried datblygu Cyrff Llywodraethu gyda'r matrices sgiliau priodol.
- 2.2.3 I sicrhau tryloywder a chraffu cyson, dylid darparu adroddiadau blynyddol neu friff yn flynyddol gydag adroddiad sylweddol i'r Cynulliad bob pum mlynedd.
- 2.2.4 Mae strategaethau tymor hir yn ddefnyddiol i ddarparu arweiniad a chyfeiriad, fodd bynnag mae'n rhesymol y datblygir cynlluniau lleol ac ar gyfer y tymor byr i gefnogi a gweithredu newidiadau'n effeithiol.

2.3 Rhan 3: Safonau'r Gymraeg

- 2.3.1 Mae'n ddyddiau cynnar i'r Safonau, yn eu ffurf bresennol o'n safbwynt ni, ond mae tystiolaeth yn awgrymu bod y gwasanaethau i siaradwyr Cymraeg yn gwella.
- 2.3.2 Mae angen gwaith pellach i gefnogi staff yn eu sefydliadau i weithredu'r safonau ac i rannu arfer dda.
- 2.3.3 Mae gweithredu'r safonau'n llwyddiannus yn debygol o fod yn broses raddol, yn enwedig mewn ardaloedd o Gymru lle mae galw mawr am siaradwyr Cymraeg i ddarparu gwasanaethau dwyieithog. Rydym yn croesawu bod y safonau yn 'rhesymol a chymesur' gan ystyried yr heriau ymarferol i rai cyrff.
- 2.3.4 Opsiwn 2: Diwygio'r system bresennol fyddai'r cynnig a ffefrir yn yr achos hwn. Mae gwaith sylweddol wedi'i wneud dros y blynyddoedd diwethaf i godi ymwybyddiaeth o'r Safonau a'r gofynion; gweithredu newidiadau; a diweddarau systemau a phrosesau, am gost sylweddol ran amlaf. Fodd bynnag, mae opsiwn 2 yn cynnig hyblygrwydd ac yn adolygu'r effaith ar ein cynulleidfaoedd yn rhagweithiol, yn unol â'n harferion cyffredinol. Credwn y gallai'r opsiwn hwn hefyd ddarparu cysondeb ar draws y sector.
- 2.3.5 Mae'r opsiynau eraill yn gymhleth gyda gwahaniaethau sylweddol o un sefydliad i'r llall o bosib, fel y gwelwyd gyda'r Cynlluniau Iaith Gymraeg.

- 2.3.6 Mae Grŵp y Brifysgol yn cefnogi'r cynnig y dylid delio â chwynion yn unol â pholisi cwynion y corff yn y lle cyntaf cyn dechrau ymchwiliad allanol pellach.
- 2.3.7 Bydd y Safonau yn arwain at newidiadau sylweddol mewn arferion gweithio ar draws Grŵp y Brifysgol a allai gymryd cyfnod o amser i'w weithredu a'i wreiddio'n llwyddiannus. Byddai caniatáu i sefydliadau ddelio â materion cydymffurfio yn fewnol yn y lle cyntaf yn sicrhau y gellir cywiro mân faterion yn syth ac adolygu prosesau lle bo angen.
- 2.3.8 Fel y nodir yn y ddogfen ymgynghori, mae'r broses ymchwilio bresennol yn ymddangos yn faith ac yn llyncu adnoddau. Mae'n bosib y byddai angen ailbennu adnoddau o'r portffolio datblygu ac ehangu i gefnogi ymchwiliad ar y raddfa hon a allai yn ei dro gael effaith negyddol ar ein myfyrwyr. Nid ydym yn credu y byddai'r broses hir hon yn brofiad da i'r defnyddiwr pan y gellid datrys y broblem yn fewnol yn syth.
- 2.3.9 Fodd bynnag, lle ceir problemau difrifol, mae'n briodol y ceir trafodaeth a rhoi proses ar waith i sicrhau bod systemau a gwasanaethau yn cael eu datblygu i'r safon disgwylidig.
- 2.4 Er mwyn sicrhau llwyddiant y Safonau a'r Gymraeg yn y tymor hir, credwn ei bod yn bwysig meithrin dealltwriaeth ac ewyllys da. Mae cyd-bwysedd rhwng hyrwyddo a chydymffurfiaeth yn hanfodol er mwyn sicrhau bod y siaradwyr Cymraeg a'r di-Gymraeg yn ymwneud yn llawn â'r broses o weithredu a darparu gwasanaeth ddwyieithog o'r safon uchaf.

**White Paper Consultation Document: Proposal for a Welsh Language Bill
University of South Wales Group response**

1. Introduction and context

- 1.1** The University of South Wales Group consists of the University of South Wales, The Royal Welsh College of Music and Drama, and The College Merthyr Tydfil. These institutions share the common values of quality and excellence in delivering education across the full spectrum of the needs of the people of Wales and beyond.
- 1.2** We welcome the opportunity to respond to the White Paper consultation document published on 9 August 2017 – Proposals for a Welsh Language Bill.

2. Response to the Consultation

2.1 Part 1: Promoting the Welsh Language

- 2.1.1** The University of South Wales Group fully supports and welcomes the proposal that a stronger emphasis is placed on promoting the Welsh language.
- 2.1.2** There is a concern that the current structure does not offer the level of support or promotion that is needed to ensure organisations comply with the Welsh Language Standards. Further support and assistance would be welcomed, not only to assist bodies to develop systems and the infrastructure to provide a fully bilingual service to customers, but also to develop projects and initiatives that could promote the Welsh language and provide tangible benefits for students and stakeholders.
- 2.1.3** However, although the Group would welcome a higher level of support, we question the need to create a new, independent body to undertake promotional functions and ensuring bodies comply with the Standards. Instead of recreating the current structure, we would suggest resolving the issues with the existing structure and ensure it is developed to operate sufficiently well to address the requirements.
- 2.1.4** It is unclear whether setting up a new organisation, i.e. the Welsh Language Commission, will address the underlying issues of ensuring an appropriate balance between promoting the language and ensuring compliance with the Standards.

2.2 Part 2: Governance and accountability

- 2.2.1 The University Group welcomes the proposals that the organisation would rightly support the aims and objectives of delivering Cymraeg 2050.
- 2.2.2 We welcome the suggestions to develop good practice in governance. Again, we would question whether the Welsh Language Commissioner's Governance Statement and structures could be adapted and developed to meet the requirements, therefore consideration should be given to developing a Governing Board with the appropriate skills matrix.
- 2.2.3 To ensure transparency and regular scrutiny, annual reports or briefings on the Welsh languages strategy should be provided annually with a substantial report to the Assembly every five years.
- 2.2.4 Long term strategies are beneficial to provide leadership and direction, however it is reasonable that local and short-term action plans are also developed to support and implement changes successfully.

2.3 Part 3: The Welsh Language Standards

- 2.3.1 The Standards, in their current form are still in their infancy from our perspective, however evidence suggests that the level of service to Welsh speakers is improving.
- 2.3.2 Further work is required to support staff in their organisations to implement the standards and share good practice.
- 2.3.3 Implementing the standards successfully is likely to be a gradual process, particularly in areas of Wales where there is a high level of demand for Welsh speakers to deliver bilingual services. We welcome that the standards are 'reasonable and proportionate', taking into account the practical challenges some bodies face.
- 2.3.4 Option 2: Reform the current system, would be the preferred option in this case. A significant amount of work has been undertaken over the past few years to raise awareness of the Standards and the requirements; implementing changes; and updating systems and processes, often at a significant cost. However, option 2 offers flexibility and actively reviews the impact on our audiences in accordance with our own practice. We believe this option could also provide consistency across the sector.
- 2.3.5 The other options are complex and could vary significantly from one organisation to another, as was seen with the Welsh Language Schemes.

- 2.3.6 The University Group supports the proposal that complaints should be dealt with through the relevant body's complaints procedure first before a further external investigation is undertaken.
- 2.3.7 The new Welsh Language Standards will result in significant changes in working practices across the University Group, which will take time to implement and embed successfully. Allowing organisations to deal with compliance issues internally in the first instance will ensure minor errors are corrected immediately and processes are reviewed accordingly.
- 2.3.8 As noted in the consultation document, the current investigation process seems lengthy and time-consuming. Resources would need to be re-allocated from the development and enhancement portfolio to support an investigation of this scale, which could inadvertently have a negative impact on our students and stakeholders. We do not believe this drawn-out process is a positive experience for the service user when the issue could be resolved internally immediately.
- 2.3.9 However, where there are significant issues, it is appropriate that a discussion and process is followed to ensure systems and services are developed to the required standard.
- 2.4 In order to ensure the long-term success of the Standards and the Welsh language, we believe it is important to nurture understanding and goodwill. A positive balance between promotion and compliance is essential to ensure Welsh speakers and non-Welsh speakers are engaged in the process of implementing and delivering a bilingual service of the highest standard.

Rhan 1: Hybu'r Gymraeg

Cwestiwn 1 – Ym mharagraffau 49–54, rydym wedi amlinellu'r rôl yr ydym yn cynnig y dylai Llywodraeth Cymru ei chwarae i hybu'r Gymraeg, h.y. swyddogaethau'r Llywodraeth i hybu'r Gymraeg. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys p'un a oes meysydd y dylid eu hychwanegu neu eu tynnu o'r rhestr ym mharagraff 53.

--

Cwestiwn 2 – Yn Nhabl 1, rydym wedi amlinellu'r adnoddau mewn perthynas â'r swyddogaethau cyffredinol i hybu'r Gymraeg yr ydym o'r farn y dylent fod ar gael i unrhyw gorff neu gyrff sy'n helpu yn y gwaith o hybu'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

--

Cwestiwn 3 – A ydych chi'n cytuno â'r opsiwn a ffeirir gennym (Opsiwn 4), sef un corff i fod yn gyfrifol am hybu'r Gymraeg ac am fonitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau?

Cytuno	☐	Anghytuno	☒	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	-------------------------------------	--	--------------------------

Os ydych yn anghytuno, nodwch pa opsiwn (gan gynnwys opsiynau nad ydym wedi'u trafod yn y Papur Gwyn) y dylem ei ystyried yn eich barn chi.

Sylwadau ategol

Credwn y dylid gwahanu'r swyddogaethau, fel bod un corff yn gyfrifol am yr agweddau hybu (h.y. y Llywodraeth) a sefydliad ar wahân i fod yn gyfrifol am fonitro a gorfodi cydymffurfiaeth. Mae'r ddwy rôl yn wahanol, ac yn gofyn am bwyslais a chyfeiriad gwahanol.

Cwestiwn 4 – Rydym wedi seilio ein dewis, sef un corff, ar sail eglurder, cydnawsedd a gwerth am arian. A ydych chi'n cytuno â'n sail resymegol?

Cytuno	☐	Anghytuno	✓	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	---	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Credwn y dylai'r ddwy rôl gael eu rhannu, gyda'r Llywodraeth yn gyfrifol am y gwaith hybu a sefydliad ar wahân i roi pwyslais ar fonitro a gorfodi

Cwestiwn 5 – Pa faterion perthnasol eraill y dylem eu hystyried wrth wneud ein cynnig terfynol ynghylch pa gorff neu gyrff ddylai hybu'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau?

Sylwadau ategol

Cwestiwn 6 – A oes gennych unrhyw sylwadau pellach ar Ran 1 y Papur Gwyn?

Rhan 2: Llywodraethiant ac atebolrwydd

Cwestiwn 7 – Ym mharagraffau 93–95, rydym wedi nodi rhai gofynion cyffredinol yn ymwneud â threfniadau llywodraethu ac atebolrwydd y corff. Beth yw eich barn chi am y gofynion cyffredinol hyn, ac a oes yna fesurau monitro a ffrwyno eraill a ddylai fod yn weithredol ar y corff arfaethedig?

Sylwadau ategol

--

Cwestiwn 8 – A ydych chi'n cytuno â'r opsiwn a ffeirir gennym (Opsiwn 3), sef i sefydlu Comisiwn y Gymraeg i hybu a hwyluso defnyddio'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau?

Cytuno	☐	Anghytuno	☒	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	--------------------------	-----------	-------------------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Rydym yn ffafrio Opsiwn 2, gydag adnoddau digonol i gefnogi cydymffurfiaeth, a bod y Llywodraeth yn parhau i fod yn gyfrifol am yr agweddau hybu

Cwestiwn 9 – Beth yw eich barn chi am y dadansoddiad rydym wedi'i ddarparu sy'n cefnogi ein dewis ni, sef Opsiwn 3? A oes unrhyw ystyriaethau eraill y dylem eu hystyried wrth wneud unrhyw gynnig terfynol?

--

Cwestiwn 10 – A ydych chi'n credu bod Opsiwn 3 yn diogelu annibyniaeth y Comisiwn arfaethedig yn ddigonol yng nghyd-destun arfer swyddogaethau ar gyfer monitro a gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau?

Ydw	☐	Nac ydw	☒	Ansicr	☐
-----	--------------------------	---------	-------------------------------------	--------	--------------------------

Sylwadau ategol

Byddai clymu'r dyletswyddau hybu a'r dyletswyddau monitro a gorfodi yn rhannu sylw'r Comisiynydd / Comisiwn, ac yn sgil hynny yn ei wanhau. Mae sefydliadau a'r cyhoedd yn glir ar hyn o bryd o rôl y Comisiynydd yn monitro a gorfodi, a gwarchod hawliau yn ymwneud â'r Gymraeg. Byddai newid a chymhlethu hynny mor fuan ar ôl ei sefydlu yn ei wanhau.

Cwestiwn 11 – A oes unrhyw faterion ychwanegol i'r rhai a restrir ym mharagraffau 121–122 y dylem eu hystyried wrth ystyried trefniadau i sefydlu'r Comisiwn arfaethedig?

Oes	☐	Nac oes	☐	Ansicr	☐
-----	--------------------------	---------	--------------------------	--------	--------------------------

Sylwadau ategol

--

Cwestiwn 12 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i symud y gofyniad ar Lywodraeth Cymru i lunio strategaeth ar gyfer y Gymraeg o Ddeddf Llywodraeth Cymru 2006 i'r Bil y Gymraeg newydd?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	✓
--------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------------------------	---

Sylwadau ategol

Yr hyn sy'n bwysig yw bod y gofyniad yn glir ac yn cael ei gyflawni
---

Cwestiwn 13 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru adrodd i'r Cynulliad ar strategaeth y Gymraeg bob pum mlynedd yn lle bob blwyddyn?

Cytuno	☐	Anghytuno	✓	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	--------------------------	-----------	---	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Dylid adrodd yn rheolaidd ar gamau gweithredu a chynnydd. Byddai adrodd unwaith bob pum mlynedd yn golygu mai unwaith ym mhob Cynulliad y byddai adroddiad ar y strategaeth, fyddai'n annigonol.
--

Cwestiwn 14 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru gyhoeddi cynllun yn nodi sut y bydd yn gweithredu'r strategaeth bob pum mlynedd yn lle bob blwyddyn?

Cytuno	✓	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	---	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

--

Cwestiwn 15 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddiddymu Cyngor Partneriaeth y Gymraeg a rhoi'r pŵer i Lywodraeth Cymru geisio cyngor gan y Comisiwn arfaethedig, sef Comisiwn y Gymraeg?

Cytuno	✓	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	---	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

--

Cwestiwn 16 – A oes gennych unrhyw sylwadau eraill ar Ran 2 y Papur Gwyn?

--

Rhan 3: Safonau'r Gymraeg

Cwestiwn 17 – Rydym yn cynnig y dylid mabwysiadu model diwygiedig o'r Safonau (Opsw 2) fel y ffordd orau o sicrhau hawliau pobl i dderbyn gwasanaethau Cymraeg. A ydych chi'n cytuno â'r cynnig hwn?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys (os yn berthnasol) unrhyw ddiwygiadau pellach yr hoffech eu gweld i'r system bresennol, neu unrhyw ddulliau gweithredu eraill y dylem eu hystyried yn eich barn chi.

Ni ddylid gwneud dim a fyddai'n arwain at wanhau'r safonau ac arwain at ddryswch o fewn sefydliadau ac i'r cyhoedd wrth newid safonau.

Mae gwaith sylweddol wedi'i wneud gan sefydliadau ar y safonau eisoes, o dan y ddealltwriaeth mai dyma'r safonau fyddai'n bodoli am gryn amser. Byddai newid, a gwanhau'r safonau mor fuan yn tanseilio'r gwaith hwnnw, ac yn dad-wneud gwaith da sydd eisoes wedi'i wneud, ac sy'n dal i fynd rhagddo gan y sefydliadau. Gallai hefyd danseilio'r ewyllys da sydd wedi datblygu o fewn sefydliadau tuag at yr iaith Gymraeg a'r safonau, ers eu cyflwyno. Gallai hefyd danseilio ac yn cymylu'r ddealltwriaeth sydd gan y cyhoedd o'u hawliau o dan y safonau.

Mae cyfle gan sefydliadau i drafod a herio'r safonau a gyflwynwyd yn y broses ymgynghori ac yn y cyfnod wedi cyflwyno'r hysbysiadau cydymffurfio, felly mae cyfle i benderfynu ar y safonau priodol i'w gosod, ar sail eu cyfraniad tuag at wella gwasanaethau a chost.

Serch hynny, byddai canllawiau i helpu sefydliadau i fodloni'r safonau yn ddefnyddiol tu hwnt, ac yn gymorth mawr i'r sefydliadau hynny. Byddai lleihau biwrocratiaeth o fewn y broses hefyd yn caniatáu rhagor o amser ac adnoddau ar gyfer hybu a hyrwyddo'r iaith yn bositif o fewn sefydliadau.

Cwestiwn 18 – Rydym wedi seilio'r cynnig rydym yn ei ffafrio i ddiwygio'r Safonau (Opsw 2) ar sail yr eglurder, y capasiti ar gyfer gwella a'r costau newid sy'n gysylltiedig â phob opsiwn (paragraffau 163–165). A ydych chi'n cytuno â'n dadansoddiad?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys (os yn berthnasol) unrhyw ffactorau eraill y dylem eu hystyried wrth lunio unrhyw gynigion terfynol.

Cwestiwn 19 – A ydych chi'n cytuno â'r cynnig i ddiddymu'r dosbarthiadau presennol o Safonau, a gwahaniaethu rhwng 'Safonau' (a fyddai'n berthnasol i wasanaethau) a 'dyletswyddau cynllunio ieithyddol' (a fyddai'n berthnasol i ddyletswyddau corfforaethol)?

Cytuno	☐	Anghytuno	☒	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	-------------------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Mae'r drefn bresennol yn cynnig eglurder

Cwestiwn 20 – A ydych chi o'r farn y dylid cynnwys darpariaethau sy'n ymwneud â Chynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg yn y ddeddfwriaeth newydd fel dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Ydw	☐	Nac ydw	☒	Ansicr	☐
------------	--------------------------	----------------	-------------------------------------	---------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 21 – Oes yna unrhyw faterion eraill y dylid, yn eich barn chi, eu cynnwys yn y ddeddfwriaeth newydd fel dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Oes	☐	Nac oes	☐	Ansicr	☐
------------	--------------------------	----------------	--------------------------	---------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 22 – A ydych chi'n cytuno y dylai fod gan y Comisiwn arfaethedig bwerau cyffredinol i gynnal ymchwiliadau i sut mae cyrff yn cyflawni eu dyletswyddau o ran y Gymraeg, a fyddai'n cynnwys y Safonau a'r dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 23 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai'r Comisiwn arfaethedig fonitro a chefnogi cyrff mewn perthynas â'u dyletswyddau cynllunio ieithyddol, yn hytrach na'u gorfodi?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 24 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i roi cyfrifoldeb am osod Safonau ar gyrff i Lywodraeth Cymru, p'un ai drwy hysbysiad cydymffurfio neu drefn arall?

Cytuno	☐	Anghytuno	☒	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	-------------------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Dylai'r Safonau gael eu gosod gan gorff annibynnol. Byddai sefyllfa lle byddai Llywodraeth Cymru'n gosod Safonau arni ei hunan yn tanseilio'r holl broses

Cwestiwn 25 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai pob un o'r rheoliadau i wneud Safonau fod yn destun ymgynghoriad cyhoeddus llawn cyn gofyn am gymeradwyaeth y Cynulliad?

Cytuno	☐	Anghytuno	☒	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	-------------------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Dylai'r Safonau gael eu gosod gan gorff annibynnol, arbenigol, gan ymgynghori â'r sefydliadau dan sylw.

Cwestiwn 26 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddiddymu Ymchwiliadau Safonau?

Cytuno	☐	Anghytuno	☒	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	-------------------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 27 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid rhoi pwerau i gyhoeddi codau ymarfer neu ganllawiau mewn perthynas â'r Safonau i Lywodraeth Cymru?

Cytuno	☐	Anghytuno	☒	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	-------------------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Dylai'r cyfrifoldeb hwnnw barhau gyda'r Comisiynydd / Comisiwn, ond mae'n bwysig fod gan y corff hwnnw y capasiti i allu gwneud hynny, a bod y gwaith yn cael ei wneud

Cwestiwn 28 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru gael pŵer i osod Safonau ar yr holl gyrff mewn sector yn uniongyrchol drwy reoliadau, heb fod angen hysbysiad cydymffurfio neu drefn arall gyffelyb?

Cytuno	☐	Anghytuno	☒	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	-------------------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys eich barn ar y materion y dylem eu hystyried wrth lunio Safonau i'w gosod yn uniongyrchol ar gyrff o fewn sector, p'un a ddylai gyrff unigol barhau â'r hawl i herio Safon sydd wedi'i gosod arnynt, a ph'un a ddylid cael proses ymgynghori fwy trwyadl.

Mae'r broses o drafod yn un bwysig er mwyn sicrhau fod y safonau sy'n cael eu gosod ar sefydliad yn addas a phriodol, trwy ymgynghoriad a phroses herio lle bo angen.

Gallai gosod safonau ar yr holl gyrff mewn sector gyda'i gilydd olygu gwanhau'r gofynion ar nifer ohonynt.

Mae'r broses sy'n bodoli eisoes yn sicrhau trafodaeth i lunio'r Hysbysiad Cydymffurfio addas ar gyfer y sefydliad dan sylw.

Cwestiwn 29 – Pa ffactorau y dylid eu cymryd i ystyriaeth neu pa weithdrefn y dylid ei dilyn er mwyn sicrhau bod y broses o osod Safonau ar Lywodraeth Cymru yn deg a thryloyw?

Sylwadau ategol

--

Cwestiwn 30 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid gorfod delio â chwynion drwy weithdrefn gwyno'r corff perthnasol cyn y caiff y Comisiwn arfaethedig, sef Comisiwn y Gymraeg, ymchwilio i fethiant honedig?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Dylai cwynion gael eu cyfeirio at y sefydliad dan sylw yn y lle cyntaf, i roi cyfle i'r sefydliad ymateb a chywiro'r sefyllfa cyn i'r mater gael ei gyfeirio at y Comisiynydd. Dylid ond cyfeirio at y Comisiynydd pan nad yw wedi'i ddatrys

mewn modd sy'n bodloni'r achwynydd.

Nid yw'r drefn bresennol yn gwahaniaethu rhwng materion syml, rhwydd i'w datrys a materion mwy cymhleth, ac mae'r broses yr un mor helaeth a chymhleth i faterion syml sy'n cael eu datrys yn syth ar ôl derbyn llythyr cadarnhau cyfrifoldeb ag ydyw i faterion mwy cymhleth.

Byddai lleihau'r biwrocratiaeth hwn yn caniatáu rhagor o amser ac adnoddau ar gyfer hybu a hyrwyddo'r iaith yn bositif o fewn y sefydliadau.

Cwestiwn 31 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig fod yn rhaid i gyrff gadw at weithdrefn gwyno sydd wedi'i chymeradwyo, fel y Polisi Pryderon a Chwynion Enghreifftiol?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

--

Cwestiwn 32 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond os yw o'r farn fod yr achos honedig o dorri Safon neu weithdrefn gwyno yn un ddifrifol y dylai'r Comisiwn arfaethedig gael cymryd camau gweithredu pellach mewn perthynas â chŵyn?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys unrhyw sylwadau ar ein diffiniad o 'achos difrifol' ym mharagraff 219.

--

Cwestiwn 33 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ganiatáu i'r Comisiwn arfaethedig gynnal ymchwiliad ar ei liwt ei hun?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

--

Cwestiwn 34 – A ydych chi'n cytuno fod y camau gweithredu a ddisgrifir ym mharagraff 225 yn darparu amrywiaeth effeithiol o gamau gorfodi?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys unrhyw syniadau ynghylch camau gorfodi eraill a wrthodwyd neu nad ydynt wedi cael eu hystyried yn y Papur Gwyn.

Cwestiwn 35 – Ar hyn o bryd, mae gan y Comisiynydd bwerau i osod dirwy sifil o hyd at £5,000 ac, mewn rhai amgylchiadau, i ofyn am orchymyn llys i'w gwneud yn ofynnol i gorff gydymffurfio. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid cadw'r pwerau hyn?

Cytuno	✓	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	---	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys unrhyw sylwadau ynghylch y ddirwy sifil uchaf y dylai'r Comisiwn arfaethedig allu ei gosod (os o gwbl).

Cwestiwn 36 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i gadw rôl y Tribiwnlys mewn perthynas â phenderfyniadau'r Comisiwn arfaethedig ynghylch gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau?

Cytuno	✓	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	---	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 37 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai'r Tribiwnlys hefyd ymdrin ag apelau yn erbyn penderfyniad gan Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar gorff?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Credwn mai rôl y Comisiynydd / Comisiwn ddylai fod i osod Safonau ar gorff

Cwestiwn 38 – Rydyn ni'n cynnig cyflwyno cam cyntaf gorfodol ar gyfer y Tribiwnlys mewn perthynas ag apelau yn erbyn penderfyniadau'r Comisiwn arfaethedig ynghylch gorfodi Safonau. Byddai'r cam cyntaf yn ei gwneud yn ofynnol i'r Tribiwnlys roi caniatâd ar y sail bod siawns rhesymol y bydd y cais yn llwyddo neu pan fo rheswm cryf arall pam y dylai'r cais gael ei glywed. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Cytuno	✓	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	---	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 39 – A ydych chi o'r farn y dylai'r cam cyntaf gorfodol arfaethedig fod yn gymwys i apelau yn erbyn penderfyniad gan Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar gorff?

Ydw	☐	Nac ydw	☐	Ansicr	☐
-----	--------------------------	---------	--------------------------	--------	--------------------------

Sylwadau ategol

Gweler yr ateb i 37 uchod

Cwestiwn 40 – A oes gennych unrhyw sylwadau ychwanegol ar Ran 3 y Papur Gwyn?

Rhan 4: Cwmpas y cyrff sy'n ddarostyngedig i ddeddfwriaeth y Gymraeg

Cwestiwn 41 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddileu'r cyfyngiadau yn y Mesur fel bod Llywodraeth Cymru'n meddu ar y pŵer i wneud Safonau'n gymwys i unrhyw gorff o fewn cymhwysedd deddfwriaethol y Cynulliad?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	-------------------------------------	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 42 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond mewn perthynas â'r gwasanaethau y maent yn eu cyflenwi i'w cwsmeriaid y dylai busnesau yn y sector preifat fod yn agored i orfod cydymffurfio â Safonau?

Cytuno	☐	Anghytuno	☒	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	--------------------------	-----------	-------------------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys eich barn ynghylch unrhyw gyfyngiadau y dylid eu rhoi ar y pwerau i osod Safonau ar fusnesau preifat.

Cwestiwn 43 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond fel rhan o becyn ehangach o weithgarwch sy'n hybu'r Gymraeg ac yn cynyddu ymwybyddiaeth ohoni y dylid gosod Safonau ar fusnesau preifat?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 44 – Os rhoddir pwerau i Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar unrhyw gorff o fewn cymhwysedd y Cynulliad, a ydych chi o'r farn y dylai Safonau gael eu gosod ar unrhyw gorff neu sector nad yw ar hyn o bryd o fewn cwmpas deddfwriaeth ynghylch y Gymraeg?

Ydw	☐	Nac ydw	☐	Ansicr	☐
-----	--------------------------	---------	--------------------------	--------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 45 – A oes gennych unrhyw sylwadau ychwanegol ar Ran 4 y Papur Gwyn?

--

Rhan 5: Asesu effaith ein cynigion

Cwestiwn 46 – Rydym wedi asesu effaith ein cynigion ar gydraddoldeb, plant, pobl ifanc a'u teuluoedd, a'r Gymraeg. A oes gennych chi sylwadau ar unrhyw un o'r asesiadau hyn?

Cwestiwn 47 – Hoffem wybod eich barn ar yr effeithiau y byddai'r cynigion yn ein Papur Gwyn yn eu cael ar y Gymraeg, yn benodol ar:

- i) gyfleoedd i bobl ddefnyddio'r Gymraeg
- ii) peidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg.

Pa effeithiau fyddai, yn eich barn chi? Sut mae cynyddu effeithiau cadarnhaol neu liniaru effeithiau negyddol?

Sylwadau ategol

Cwestiwn 48 – Eglurwch hefyd sut gellid ffurfio neu newid yr opsiynau arfaethedig:

- i) fel eu bod yn cael effeithiau cadarnhaol neu fwy o effeithiau cadarnhaol ar gyfleoedd pobl i ddefnyddio'r Gymraeg ac ar beidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg
- ii) fel nad ydynt yn cael effeithiau andwyol ar gyfleoedd pobl i ddefnyddio'r Gymraeg ac ar beidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg.

Sylwadau ategol

Cwestiwn 49 – Rydym wedi gofyn nifer o gwestiynau penodol. Os oes gennych chi faterion perthnasol nad ydym wedi rhoi sylw penodol iddynt, defnyddiwch y blwch isod i roi gwybod i ni amdanynt.

Mae ymatebion i ymgynghoriadau yn debygol o gael eu gwneud yn gyhoeddus, ar y rhyngwrwyd neu mewn adroddiad. Os byddai'n well gennych i'ch ymateb aros yn ddienw, ticiwch yma:

☐

**Ymateb Menter Iaith Sir Ddinbych i
Ymgynghoriad Papur Gwyn ar gyfer Bil y Gymraeg**

30 Hydref 2017

Mae Menter Iaith Sir Ddinbych yn diolch am y cyfle i ymateb i ymgynghoriad Papur Gwyn ar gyfer Bil y Gymraeg. Yr ydym yn awyddus iawn i gyfrannu at y broses o ddiwygio'r mesur a gobeithiwn y bydd ein sylwadau yn cyfrannu'n gadarnhaol at y broses honno. Cryfder pennaf Menter Iaith Sir Ddinbych yw bod genym orolwg dda o anghenion ieithyddol trigolion Sir Ddinbych ac rydym yn awyddus i barhau i gydweithio gyda Llywodraeth Cymru a'n holl bartneriaid, wrth i ni gyd gyrraedd y nod o filiwn o siaradwyr.

Cefndir

Mudiad lleol sy'n cefnogi trigolion a grwpiau cymunedol yn Sir Ddinbych yw Menter Iaith Sir Ddinbych.

Rydym yn cefnogi grwpiau gwirfoddol, cymunedol, teuluoedd, rhieni, plant, pobl ifanc ac ysgolion trwy amryw o weithgareddau ac mewn ystod eang o feysydd, yn cynnwys marchnata a chyfathrebu, cynnal gweithgareddau a dylanwadu ar drefnwyr digwyddiadau eraill er budd defnyddwyr yr iaith Gymraeg yn y sir.

Mae gan y Fenter olwg eang o ran sut y mae'r Gymraeg yn weithredol ar draws cymunedau yn y sir. Mae'r Fenter yn deillio o awydd gan bobl lleol i weld y Gymraeg yn ffynnu o fewn ein cymunedau ac mewn lle delfrydol i gyfrannu at weledigaeth Cymraeg 2050.

Cymunedau

Fel Menter Iaith, rydym yn gweithio ar draws ein cymunedau, ledled sir Ddinbych ac yn dyst dyddiol i'r her o alluogi ac annog mwy o drigolion Cymru i ddefnyddio'r Gymraeg mewn gwahanol rannau o'u bywydau.

Mae'n hanfodol bod y mesur newydd yn galluogi ein trigolion i fedru defnyddio'r Gymraeg heb rwstr.

Hanfodol hefyd yw cydnabod pwysigrwydd y cymunedau hynny ble mae'r Gymraeg yn parhau yn iaith fyw a ddefnyddir yn rheolaidd gan dros 50% o'r trigolion lleol. Mae angen cynllunio arbennig yn yr ardaloedd lle mae'r trigolion hynny yn byw, ond hefyd yn yr ardaloedd cyfagos lle maent yn gweithio, yn hamddena, yn cael eu haddysg, yn siopa ac yn cymdeithasu, i sicrhau fod y canran yma ddim yn gostwng.

Mae cymunedau fel hyn yn hanfodol i'r nod o gyrraedd miliwn o siaradwyr Cymraeg, a dim ond drwy gael yr iaith yn iaith fyw ble'r defnyddir yn ddyddiol gan y mwyafrif o'r trigolion mewn sawl ardal, y mae modd dangos pwysigrwydd yr iaith a gosod nod i weddill y wlad i anelu ato.

Ymateb i'r cwestiynau

Rhan 1: Hybu'r Gymraeg

Cwestiwn 1

Ym mharagraffau 49–54, rydym wedi amlinellu'r rôl yr ydym yn cynnig y dylai Llywodraeth Cymru ei chwarae i hybu'r Gymraeg, h.y. swyddogaethau'r Llywodraeth i hybu'r Gymraeg. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Ymateb

Y mae angen i'r ymdrech o wireddu Cymraeg 2050 fod yn rhan greiddiol o raglenni gwaith pob adran o fewn y Llywodraeth Cymru ac felly mae'n hanfodol fod gan yr Adran a fydd yn arwain ar y Gymraeg y statws a'r gallu i ddarparu arbenigedd i sicrhau arweiniad medrus ac awdurdodol ar draws holl adrannau'r Llywodraeth ac ar gyfer sefydliadau allanol yn ogystal.

Dylid sicrhau fod y mesur newydd yn nodi'r glir ddiffiniadau hybu a hyrwyddo gan nodi'r ystod eang o agweddau y gellid ymwneud â nhw.

Sylwn nad yw Mentrau Iaith Cymru wedi eu cynnwys ym mharagraff 53 fel "sefydliad cenedlaethol allweddol". Mae'n hanfodol ein bod yn sicrhau dealltwriaeth o'r cyfraniad y mae'r Mentrau Iaith wedi ei wneud i ddatblygu nifer o'r agweddau a nodir yn 53.3 yn enwedig o ran polisi datblygu economaidd lleol. O gryfhau'n presenoldeb ar hyd a lled Cymru, mae'r effaith potensial y gellid ei gael i gyrraedd y miliwn yn bellgyrhaeddol. Fel endidau lleol, wedi tyfu o'r cymunedau, y mae'r cryfhau'r Mentrau'n gyfle gwirioneddol i fynd at galon y genedl i newid agweddau a newid arferion defnyddio'r Gymraeg er gwell. Os yw Llywodraeth Cymru am symud tuag at gorff hyrwyddo newydd, nid ydym am i'r pellter newydd rhyngom wanhau'r berthynas weithredol sydd wedi datblygu rhyngom dros gyfnod y mesur presennol.

Y mae'n hanfodol bod gwaith y Mentrau Iaith yn parhau yn rhan graidd o waith hyrwyddo cymunedol Llywodraeth Cymru. Sylwn nad yw'r maes datblygu cymunedol wedi ei gynnwys, maes sydd yn hanfodol i newid agweddau ar lefel lleol. Wrth gryfhau mesur o'r math hwn mae angen sicrhau effaith ar holl haenau cymdeithas.

Os taw bwriad Llywodraeth Cymru yw i sefydlu corff ar wahân i fod yn gyfrifol am hybu a hyrwyddo, dymunwn wybod mwy am eich bwriad i sicrhau sut fydd y partneriaid hybu'n cydweithio a beth fydd cyfrifoldebau hyrwyddo a hybu pob corff. Y mae Hybu a Hyrwyddo yn feysydd eang iawn ac felly pwysig fyddai deall y cyfrifoldebau hyn yn eglurach. Y mae cyfleoedd hybu a hyrwyddo ar gael ym mhob maes ond nid oes digon o eglurder yn y ddogfen hon.

Cwestiwn 2

Yn Nhabl 1, rydym wedi amlinellu'r adnoddau mewn perthynas â'r swyddogaethau cyffredinol i hybu'r Gymraeg yr ydym o'r farn y dylent fod ar gael i unrhyw gorff neu gyrff sy'n helpu yn y gwaith o hybu'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Ymateb

Nid oes llawer o wybodaeth yn cael ei gyflwyno yn y ddogfen hon am y gyllideb sydd ar gael ar gyfer sicrhau'r hinsawdd orau ar gyfer gweithredu Strategaeth 2050. Nid oes sôn yma am y canolfannau Cymraeg newydd sydd wedi agor ar hyd a lled Cymru nac ymateb chwaith i argymhellion adroddiad Canolfannau Cymraeg a Rhwydweithiau Cymdeithasol Oedolion sy'n Dysgu'r Gymraeg: Ymdrechion i Wrthdroi Shiftt leithyddol mewn Cymunedau cymharol ddi-Gymraeg gan Heini Gruffudd a Steve Morris (2012) i ehangu ar y rhwydwaith sydd eisoes yn bodoli. Bu Mentrau Iaith Cymru'n cydweithio hefyd gyda Phrifysgol Aberystwyth ar edrych ar gynllun gweithlu Cymraeg. Yr ydym yn ymwybodol o'r angen sydd mewn sectorau penodol am adnoddau ychwanegol i sicrhau gweithlu yn y meysydd addysg blyneddodol cynnar a'r maes chwarae a hamdden, dysgu gyrru, addysg gynradd, uwchradd, pellach ac uwch a'r gwasanaeth sifil lleol.

Y mae angen diffinio'n glir beth yw cyfran cyllideb **pob** adran o fewn Llywodraeth Cymru os am normaleiddio'r iaith drwy bob adran.

Cwestiynau 3-6

(3. A ydych chi'n cytuno â'r opsiwn a ffeirir gennym (Opsiwn 4), sef un corff i fod yn gyfrifol am hybu'r Gymraeg ac am fonitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau?)

4. Rydym wedi seilio ein dewis, sef un corff, ar sail eglurder, cydnawsedd a gwerth am arian. A ydych chi'n cytuno â'n sail resymegol?

5. Pa faterion perthnasol eraill y dylem eu hystyried wrth wneud ein cynnig terfynol ynghylch pa gorff neu gyrff ddylai hybu'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau?

6. A oes gennych unrhyw sylwadau pellach ar Ran 1 y Papur Gwyn?)

Ymateb

Nid ydym o'r farn bod cael un corff i reoleiddio ac i hybu yn gam ymlaen.

Y mae perygl y bydd swyddogaeth y corff yn cael ei gamddeall ac y byddai tensiynau yn codi wrth i un adran reoleiddio a disgwyl i un adran arall ymgymryd â'r gwaith hybu. Y mae angen pellter rhwng y ddau.

A oes ystyriaeth wedi ei roi i fodolau presennol er enghraifft Estyn o ran rheoleiddio? Y mae gan Estyn set o ddeilliannau (safonau) amserlen weithredu sydd yn cael eu hasesu'n barhaus o fewn ysgolion (Cynlluniau Datblygu Ysgol ac Hunanarfarniadau) a system arolygu strwythuredig. Maent hefyd yn hybu o fewn y sector rheoleiddio drwy rannu arfer dda y sector a pharatoi adroddiadau thematig sydd yn bwrpasol ac o fudd i ddatblygiad parhau y sector. Yr un hefyd yw'r AGGCC ar gyfer y maes gofal. Y peth pennaf yw gweld datblygiad gwirioneddol yn ymrwymiad unrhyw gorff tuag at

gryfhau'r gallu i ddefnyddio'r Gymraeg ar gyfer y gweithiwr a'r defnyddiwr ac mae system y siaradwr ddylai hyn fod.

Y mae engreiffiau hefyd o gyrff rheoleiddio yn gweithio'n effeithiol iawn ochr yn ochr â chyrff hybu e.e. AGGCC a Chwarae Cymru neu Clybiau Plant Cymru sydd yn gwrthbrofi bwled 3 tud 23. Ac felly yr ydym yn ffafrio'r pellter sydd yn opsiynau 2 a 3 yn hytrach na 4.

Tra bod yr ystyriaeth gwerth am arian yn bwysig iawn, o beidio â chyllido mesur gwydnach na'r ddiwethaf – a hyn ar draws pob adran o'r Llywodraeth, a yw hyn yn rhoi'r weledigaeth o filiwn o siaradwyr yn y fantol cyn i ni gychwyn?

Rhan 2: Llywodraethiant ac atebolrwydd

Cwestiynau 7-11

(7. Ym mharagraffau 93–95, rydym wedi nodi rhai gofynion cyffredinol yn ymwneud â threfniadau llywodraethu ac atebolrwydd y corff. Beth yw eich barn chi am y gofynion cyffredinol hyn, ac a oes yna fesurau monitro a ffrwyno eraill a ddylai fod yn weithredol ar y corff arfaethedig? 8. A ydych chi'n cytuno â'r opsiwn a ffeirir gennym (Opsiwn 3), sef i sefydlu Comisiwn y Gymraeg i hybu a hwyluso defnyddio'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau? 9. Beth yw eich barn chi am y dadansoddiad rydym wedi'i ddarparu sy'n cefnogi ein dewis ni, sef Opsiwn 3? A oes unrhyw ystyriaethau eraill y dylem eu hystyried wrth wneud unrhyw gynnig terfynol? 10. A ydych chi'n credu bod Opsiwn 3 yn diogelu annibyniaeth y Comisiwn arfaethedig yn ddigonol yng nghyd-destun arfer swyddogaethau ar gyfer monitro a gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau? 11. A oes unrhyw faterion ychwanegol i'r rhai a restrir ym mharagraffau 121–122 y dylem eu hystyried wrth ystyried trefniadau i sefydlu'r Comisiwn arfaethedig?)

Ymateb

Pryderwn fod rhan 2 wedi ei selio ar ddewis opsiwn 4 o'r rhan 1. Nid oes cyfle i wyntyllu datblygiad ar fodolau arall rhan 1. Yr ydym wedi nodi'n barod am ein pryderon o gael un corff sydd yn rheoli ac yn hybu.

A yw'r system bresennol o Gomisiynydd wedi cael digon o amser i sefydlu a gwneud gwahaniaeth gwirioneddol?

Y mae sefydlu swyddfa Comisiynydd y Gymraeg wedi ei dderbyn yn ein cymunedau. A'i doeth yw newid system yn llwyr? Pa adwaith bosibl y bydd hyn yn ei gael ar yr ewyllys da sydd wedi deillio o osod y safonau? A'i gwell yw addasu a datblygu ar y system bresennol?

Y mae'n rhaid i unhryw newid hefyd fedru gwrthsefyll newid gwleidyddol neu ddiwedd cyfnod strategaeth fel nad oes oedi yn y datblygu yn ystod y cyfnod hwn.

Cwestiwn 12 – *A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i symud y gofyniad ar Lywodraeth Cymru i lunio strategaeth ar gyfer y Gymraeg o Ddeddf Llywodraeth Cymru 2006 i'r Bil y Gymraeg newydd?*

Ymateb
Cytuno

Cwestiwn 13 – *A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru adrodd i'r Cynulliad ar strategaeth y Gymraeg bob pum mlynedd yn lle bob blwyddyn?*

Ymateb

Yn amlwg y mae adrodd ar gyfnod y strategaeth yn ei llawnder yn hanfodol ond ein barn fyddai rhyddhau adroddiad blynyddol ar yr hyn sydd wedi ei gwblhau yn ystod y flwyddyn fel y bod modd ymateb i unhryw agweddau sydd angen gweithredu arnynt yn sgil datblygiadau yn ystod y flwyddyn honno ac ymateb yn flynyddol i anghenion drwy gynlluniau gweithredu.

Cwestiwn 14 – *A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru gyhoeddi cynllun yn nodi sut y bydd yn gweithredu'r strategaeth bob pum mlynedd yn lle bob blwyddyn?*

Ymateb

Dylai'r cynllun gweithredu fod yn ddogfen fyw ac felly dylid fod yn barod i adweithio i unrhyw ddatblygiadau. Cytunwn bod angen rhaglenni hirach fel bod modd cynnal gweithgarwch o gyfnodau hirach i weld newid gwirioneddol o gychwyn cyfnod i'r nesaf. Os y byddai cynllun 5 mlynedd yn galluogi hyn i ddigwydd yna rydym o'i blaid ond gydag hyblygrwydd i addasu yn ôl anghenion sy'n ymddangos.

Cwestiwn 15 - *A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddiddymu Cyngor Partneriaeth y Gymraeg a rhoi'r pŵer i Lywodraeth Cymru geisio cyngor gan y Comisiwn arfaethedig, sef Comisiwn y Gymraeg?*

Ymateb

Y mae'n holl bwysig bod Llywodraeth Cymru yn sicrhau cyngor pellach o du arbenigwyr a chynghorwyr eraill. Os na fydd Cyngor Partneriaeth yn bodoli yna mae angen sicrhau cyngor arbenigol. Bydd angen meithrin corff eang o arbenigwyr mewn polisi a chynllunio iaith ac os taw'r model fydd y Comisiwn arfaethedig yna byddai dyletswydd ar Lywodraeth Cymru i geisio cyngor ganddynt.

Rhan 3: Safonau'r Gymraeg

Cwestiynau 17–18 - *17. Rydym yn cynnig y dylid mabwysiadu model diwygiedig o'r Safonau (Opsiwn 2) fel y ffordd orau o sicrhau hawliau pobl i dderbyn gwasanaethau Gymraeg. A ydych chi'n cytuno â'r cynnig hwn? 18. Rydym wedi seilio'r cynnig rydym yn ei ffafrio i ddiwygio'r Safonau (Opsiwn 2) ar sail yr eglurder, y capasiti ar gyfer gwella a'r costau newid sy'n gysylltiedig â phob opsiwn (paragraffau 163–165). A ydych chi'n cytuno â'n dadansoddiad?*

Ymateb

Mae angen dybryd i symleiddio'r safonau ond nid eu gwanhau. O'n profiad ar lawr gwlad y mae'r safonau wedi gwneud camau breision i godi ymwybyddiaeth o'r angen am wella gwasanaethau mewnol awdurdodau lleol er enghraifft. Beth sydd heb ddigwydd yn gyson dros Gymru, yw'r gwelliant mewnol hynny yn cyrraedd y defnyddiwr ac yn treiddio i gynyddu'r capasiti i gynllunio'n wybodus o fewn maes polisi a chynllunio iaith. Mae angen gweithdrefnau sydd yn galluogi'r berthynas gefnogol ac anogol (swyddogaeth hybu'r rheoleiddiwr efallai?).

Yr ydym eioes wedi nodi ein pryder i newid y system yn ormodol neu mae perygl i ni golli hygredd.

Cwestiwn 19 - *A ydych chi'n cytuno â'r cynnig i ddiddymu'r dosbarthiadau presennol o Safonau, a gwahaniaethu rhwng 'Safonau' (a fyddai'n berthnasol i wasanaethau) a 'dyletswyddau cynllunio ieithyddol' (a fyddai'n berthnasol i ddyletswyddau corfforaethol)?*

Ymateb

A fyddant yr un mor gryf â'r safonau?

Cwestiwn 20 - *A ydych chi o'r farn y dylid cynnwys darpariaethau sy'n ymwneud â Chynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg yn y ddeddfwriaeth newydd fel dyletswyddau cynllunio ieithyddol?*

Ymateb

Cytuno heb os nag onibai ond iddynt fod yn wydn

Cwestiwn 21 – *Oes yna unrhyw faterion eraill y dylid, yn eich barn chi, eu cynnwys yn y ddeddfwriaeth newydd fel dyletswyddau cynllunio ieithyddol?*

Ymateb

Er mwyn i iaith fod yn hyfyw mewn cymued y mae angen mesurau gwahanol i wahanol ardaloedd â gwahanol ddwysedd o siaradwyr. Er mwyn grymuso iaith yn ei chadarnle mae angen medru cynllunio'n wahanol i ardal lle mae'r iaith yn llai amlwg. Dylai'r uchelgais o gael defnyddio'r iaith yn hawdd fod yr un ar draws Cymru ond a oes angen ystyried camau i nodi'r cymorth y dylid ei glustnodi yn y mesur? Buasai hyn yn dangos hefyd yr adnoddau ychwanegol sydd angen i rymuso ac i ymateb i'r gwahaniaethu yn ôl angen ardal?

Cwestiwn 22 - *A ydych chi'n cytuno y dylai fod gan y Comisiwn arfaethedig bwerau cyffredinol i gynnal ymchwiliadau i sut mae cyrff yn cyflawni eu dyletswyddau o ran y Gymraeg, a fyddai'n cynnwys y Safonau a'r dyletswyddau cynllunio ieithyddol?*

Ymateb

Cytuno

Cwestiwn 23 - *A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai'r Comisiwn arfaethedig fonitro a chefnogi cyrff mewn perthynas â'u dyletswyddau cynllunio ieithyddol, yn hytrach na'u gorfodi?*

Ymateb

Dylai bod monitro, cefnogi a gorfodi

Cwestiwn 24 - *A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i roi cyfrifoldeb am osod Safonau ar gyrff i Lywodraeth Cymru, p'un ai drwy hysbysiad cydymffurfio neu drefn arall?*

Ymateb

Symleiddio ie ond dylai'r drefn barhau lle mae'r comisiynydd/comisiwn yn gosod, Llywodraeth Cymru yn gosod y safonau mewn deddf ac yna cydsyniad y Cynulliad. Bydd hyn y sicrhau tryloywder.

Cwestiynau 25 a 26 – *25. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai pob un o'r rheoliadau i wneud Safonau fod yn destun ymgynghoriad cyhoeddus llawn cyn gofyn am gymeradwyaeth y Cynulliad? 26. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddiddymu Ymchwiliadau Safonau?*

Ymateb

A yw'r systemau'n yn rhy llafurus? Oes modd canfod ffordd well at y safonau?

Cwestiwn 27 - *A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid rhoi pwerau i gyhoeddi codau ymarfer neu ganllawiau mewn perthynas â'r Safonau i Lywodraeth Cymru?*

Ymateb

Y mae'n fater sydd wedi codi ei ben. A ddylai'r codau ymarfer fod yn rhan o'r broses llunio yn y lle cyntaf?

Cwestiwn 28 - *A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru gael pŵer i osod Safonau ar yr holl gyrff mewn sector yn uniongyrchol drwy reoliadau, heb fod angen hysbysiad cydymffurfio neu drefn arall gyffelyb?*

Ymateb

Cytuno

Cwestiwn 29 - *Pa ffactorau y dylid eu cymryd i ystyriaeth neu pa weithdrefn y dylid ei dilyn er mwyn sicrhau bod y broses o osod Safonau ar Lywodraeth Cymru yn deg a thryloyw?*

Ymateb

Eto er mwyn sicrhau tryloywder dylid sefydlu pwyllgor o fewn y Cynulliad sydd yn gynrychioliadol o bob plaid.

Cwestiwn 30 – *A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid gorfod delio â chwynion drwy weithdrefn gwyno'r corff perthnasol cyn y caiff y Comisiwn arfaethedig, sef Comisiwn y Gymraeg, ymchwilio i fethiant honedig?*

Anghytuno

Dylai fod modd mynd at y ddau ond yn llawer hwylusach a chyflymach.

Cwestiwn 31 – *A ydych chi'n cytuno â'n cynnig fod yn rhaid i gyrff gadw at weithdrefn gwyno sydd wedi'i chymeradwyo, fel y Polisi Pryderon a Chwynion Enghreifftiol?*

Cytuno

Ond heb i'r broses fod yn un lafurus

Cwestiwn 32 - *A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond os yw o'r farn fod yr achos honedig o dorri Safon neu weithdrefn gwyno yn un ddifrifol y dylai'r Comisiwn arfaethedig gael cymryd camau gweithredu pellach mewn perthynas â chwyn?*

Ymateb

Cytuno

Cwestiwn 33 - *A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ganiatáu i'r Comisiwn arfaethedig gynnal ymchwiliad ar ei liwt ei hun?*

Ymateb

Cytuno

Cwestiwn 34 - *A ydych chi'n cytuno fod y camau gweithredu a ddisgrifir ym mharagraff 225 yn darparu amrywiaeth effeithiol o gamau gorfodi?*

Ymateb

Cytuno

Cwestiwn 35 - *Ar hyn o bryd, mae gan y Comisiynydd bwerau i osod dirwy sifil o hyd at £5,000 ac, mewn rhai amgylchiadau, i ofyn am orchymyn llys i'w gwneud yn ofynnol i gorff gydymffurfio. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid cadw'r pwerau hyn?*

Ymateb

A yw dirwy o £5,000 yn ddigon i gyrff sydd â chyllidebau mawrion yn ddigon o gymhelliant i sicrhau cydymffurfiaeth? Dylai fod llawer mwy.

Cwestiynau 36-39 – *36. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i gadw rôl y Tribiwnlys mewn perthynas â phenderfyniadau'r Comisiwn arfaethedig ynghylch gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau? 37. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai'r Tribiwnlys hefyd ymdrin ag apelau yn erbyn penderfyniad gan Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar gorff? 38. Rydyn ni'n cynnig cyflwyno cam cyntaf gorfodol ar gyfer y Tribiwnlys mewn perthynas ag apelau yn erbyn penderfyniadau'r Comisiwn arfaethedig ynghylch gorfodi Safonau. Byddai'r cam cyntaf yn ei gwneud yn ofynnol i'r Tribiwnlys roi caniatâd ar y sail bod siawns rhesymol y bydd y cais yn llwyddo neu pan fo rheswm cryf arall pam y dylai'r cais gael ei glywed. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig? 39. A ydych chi o'r farn y dylai'r cam cyntaf gorfodol arfaethedig fod yn gymwys i apelau yn erbyn penderfyniad gan Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar gorff?*

Ymateb

Cytuno

Rhan 4: Cwmpas y cyrff sy'n ddarostyngedig i ddeddfwriaeth y Gymraeg

Cwestiwn 41 - A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddileu'r cyfyngiadau yn y Mesur fel bod Llywodraeth Cymru'n meddu ar y pŵer i wneud Safonau'n gymwys i unrhyw gorff o fewn cymhwysedd deddfwriaethol y Cynulliad?

Ymateb

O ddileu'r cyfyngiadau a fydd hyn yn gwanhau'r gallu i osod safonau ar unrhyw gorff? Mae ehangu ystod y cyrff yn bwysig iawn er mwyn sicrhau bod y meysydd ehangaf yn sicrhau gwasanaethau Cymraeg yn enwedig yn y sector preifat. Bydd rhaid i Lywodraeth Cymru ymateb yn gadarnhaol ac yn rhagweithiol i anghenion y defnyddiwr o'r Gymraeg ac ymateb i unrhyw wrthsefyll o fewn y sector breifat er mwyn i'r newid hwn weithio'n effeithiol ac yng ngwir ysbryd Strategaeth 2050.

Cwestiwn 42 - A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond mewn perthynas â'r gwasanaethau y maent yn eu cyflenwi i'w cwsmeriaid y dylai busnesau yn y sector preifat fod yn agored i orfod cydymffurfio â Safonau?

Ymateb

Anghytuno- Mae'n hynod bwysig bod hawliau'r gweithwyr yn ogystal yn cael eu diogelu o fewn system safonau yn enwedig yr hawl i sicrhau amgylchedd lle gellid siarad Cymraeg. Sut bydd y busnesau yn sicrhau gwasanaeth Cymraeg heb y gweithlu Cymraeg?

Cwestiwn 43 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond fel rhan o becyn ehangach o weithgarwch sy'n hybu'r Gymraeg ac yn cynyddu ymwybyddiaeth ohoni y dylid gosod Safonau ar fusnesau preifat?

Ymateb

Cytuno

Cwestiwn 44 – Os rhoddir pwerau i Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar unrhyw gorff o fewn cymhwysedd y Cynulliad, a ydych chi o'r farn y dylai Safonau gael eu gosod ar unrhyw gorff neu sector nad yw ar hyn o bryd o fewn cwmpas deddfwriaeth ynghylch y Gymraeg?

Ymateb

Cytuno- Mae'n hanfodol bod yr egwyddor craidd o alluogi unrhyw gorff o fewn cymhwysedd y Cynulliad ddarparu gwasanaeth dwyieithog yn parhau ar hyd a lled Cymru. Er mwyn adlewyrchu realiti bywyd bob dydd trigolion Cymru, nid yw poblogaeth Cymru yn defnyddio gwasanaethau sydd ond yn cael eu darparu gan gyrff o fewn cymhwysedd y Cynulliad. Rhaid felly i Lywodraeth Cymru estyn tu hwnt i'r rhain er mwyn dylanwadu ar sector y tu hwnt i'r cwmpas deddfwriaethol bresennol.

Cwestiwn 45 – A oes gennych unrhyw sylwadau ychwanegol ar Ran 4 y Papur Gwyn?

Ymateb

Pryderwn fod y Gymraeg yn parhau i gael ei gweld fel cost ychwanegol ar hyd a lled Cymru ac mewn hinsawdd economaidd dynn, mae'r Gymraeg yn cael ei beio am "wastraffu" arian cyhoeddus o hyd. Dylai'r bil newydd osod yn glir, ar bob cyfle posibl, fod gwariant ar wasanaethau yn wariant ar wasanaethau dwyieithog yng Nghymru ac nid yn wariant ar wasanaeth Saesneg gyda chyfieithu ar gyfer y Gymraeg fel ychwanegiad.

Rhan 5: Asesu effaith ein cynigion

Cwestiynau 46 – 48 46. *Rydym wedi asesu effaith ein cynigion ar gydraddoldeb, plant, pobl ifanc a'u teuluoedd, a'r Gymraeg. A oes gennych chi sylwadau ar unrhyw un o'r asesiadau hyn?* 47. *Hoffem wybod eich barn ar yr effeithiau y byddai'r cynigion yn ein Papur Gwyn yn eu cael ar y Gymraeg, yn benodol ar:*

- i) *gyfleoedd i bobl ddefnyddio'r Gymraeg*
- ii) *peidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg.*

Pa effeithiau fyddai, yn eich barn chi? Sut mae cynyddu effeithiau cadarnhaol neu liniaru effeithiau negyddol? 48. *Eglurwch hefyd sut gellid ffurfio neu newid yr opsiynau arfaethedig:*

- i.) *fel eu bod yn cael effeithiau cadarnhaol neu fwy o effeithiau cadarnhaol ar gyfleoedd pobl i ddefnyddio'r Gymraeg ac ar beidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg*
- ii.) *fel nad ydynt yn cael effeithiau andwyol ar gyfleoedd pobl i ddefnyddio'r Gymraeg ac ar beidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg*

Ymateb

Ydy Llywodraeth Cymru yn hapus fod Menter uchelgais y Strategaeth Miliwn o Siaradwyr yn cael ei adlewyrchu yn y papur gwyn hwn? Pryderwn fod yna wahaniaethau mawr o ran y disgwyliad a'r dyhead am filiwn o siaradwyr. Roedd Strategaeth Miliwn o siaradwyr wedi ein cyffroi a'n sbarduno ond nid yw cynigion y papur hwn yn gwneud cyfiawnhad â'r welediageth glir sydd yn y Strategaeth.

Pa waith sydd wedi mynd i ymgynghori gyda gwahanol gynulleidfaoedd megis plant a phobl ifanc? Oes fersiynau addas wedi eu creu a gwaith casglu barn wedi ei wneud ar gyfer gwahanol gynulleidfaoedd er mwyn casglu ystod o safbwyntiau?

Byddwn yn hapus i'n hymateb ymddangos yn gyhoeddus

Hydref 30ain 2017

Annwyl Uned Iaith Gymraeg Llywodraeth Cymru

PAR: Bil y Gymraeg - Papur gwyn

Mae Mudiad Meithrin yn croesawu'r cyfle i ymateb i'r ddogfen ymgynghori ar y papur gwyn Taro'r Cydbwysedd iawn: cynigion ar gyfer bil y Gymraeg. Deallwn mai un o'r rhesymau dros y cynigion yw i ymateb i ofidion cyrff cyhoeddus ynglŷn â gweithrediad cyffredinol Mesur y Gymraeg 2011 ac i geisio cryfhau y gefnogaeth hybu, hyrwyddo a chynllunio sydd ar gael i gyrff wrth iddynt fynd i'r afael â'u dyletswyddau statudol i weithio yn Gymraeg.

Rydym o'r farn mai prin yw'r gydnabyddiaeth a geir yn y papur gwyn i brofiadau siaradwyr yr iaith Gymraeg. Nid oes disgrifiad digonol o statws ein hiaith fel iaith leiafrifol ag effaith hyn ar y boblogaeth yn gyffredinol yng Nghymru. Mae'r ymdriniaeth o siaradwyr Cymraeg fel defnyddwyr gwasanaethau yn gweld bai am dan-ddefnydd o wasanaethau Cymraeg yn hytrach na gweld fod y broses o newid arferion ieithyddol yn cymryd blynyddoedd.

Gofynnwn a oes amser digonol wedi ei roi hyd yma i asesu effeithiolrwydd y system bresennol a sefydlwyd o dan Fesur y Gymraeg 2011. Mae perygl na fydd y cynigion yn y ddogfen ymgynghorol hon yn diwallu'r anghenion i gryfhau isadeiledd y Gymraeg yn ddigonol i oresgyn yr heriau sydd yn ein hwynebu i wireddu uchelgais clodwiw Cymraeg 2050 : Miliwn o Siaradwyr. Cefnogwn y nod i weld proffil uwch a buddsoddiad pellach yn y maes hybu a hyrwyddo'r Gymraeg ond nid yw'n eglur os oes angen newid deddfwriaethol i gyflawni hyn.

Ein prif nod, yr egwyddor waelodol a'r hyn sy'n gyrru'n cenhadaeth yw'r ymlyniad angerddol sy'n ymwneud â chreu dinasyddion Cymraeg a dwyieithog (os nad aml-ieithog) y dyfodol. Er mwyn sicrhau fod gan bob plentyn yng Nghymru hawl gwirioneddol ag ymarferol i ofal plant ag addysg Gymraeg rhaid sicrhau fod y fframwaith gyfreithiol i reoleiddio yn gadarn, bod cynllunio dyletswyddau statudol neu safonau priodol i dyfu addysg Gymraeg yn effeithiol, a bod buddsoddiad sylweddol mewn hybu hinsawdd ag amgylchedd blaengar er mwyn dwyn perswâd pellach ar rieni a theuluoedd i ddewis gofal plant ac addysg cyfrwng Gymraeg.

Os daw consensws am ddeddfwriaeth yna byddai gosod hawl sylfaenol i ofal plant Cymraeg ag addysg cyfrwng Cymraeg ar wyneb y Bil yn creu gyriant atodol i'r hawliau sydd gennym mewn safonau a dyletswyddau statudol presennol. Byddai'n neges eglur i'r cyhoedd ac yn atgyfnerthu'r ymrwymiad ar lawr gwlad i dyfu addysg cyfrwng Cymraeg.

Mawr yw dyled Mudiad Meithrin i ymdrechion gwirfoddol ag ewyllus da miloedd o ddinasyddion Cymru sydd yn gweithio yn gadarnhaol dros yr iaith Gymraeg, a'r mwyafrif o'r rheiny ddim yn siaradwyr Cymraeg eu hunain. Serch hynny mae'r cyd destun cymdeithasol o wrthwynebiad achlysurol i dwf yr iaith Gymraeg yn ffactor dylanwadol sydd yn rhaid ei ystyried wrth lunio unrhyw ddeddfwriaeth ym ymwneud a'r iaith Gymraeg.

Awgrymwn felly y dylai'r cyfle hwn arwain at gryfhau'r gwasanaethau sydd ar gael yn Gymraeg, cryfhau'r dyletswyddau yn ymwneud a chynllunio i gyd fynd a Cymraeg 2050, a mireinio'r gyfundrefn reoleiddio i sicrhau llwyddiant. Rydym yn cyd-fynd a'r nod i wella'r cydgysylltu rhwng asiantaethau amrywiol ac i sicrhau fod gwybodaeth am sut i hybu a hwyluso defnydd o'r Gymraeg yn gwella ac yn hysbys i bawb sydd angen cefnogaeth yn y maes.

Yn gywir

Gwenllian Lansdown Davies
PRIF WEITHREDWR – CHIEF EXECUTIVE

Rhan 1: Hybu'r Gymraeg

Cwestiwn 1 – Ym mharagraffau 49–54, rydym wedi amlinellu'r rôl yr ydym yn cynnig y dylai Llywodraeth Cymru ei chwarae i hybu'r Gymraeg, h.y. swyddogaethau'r Llywodraeth i hybu'r Gymraeg. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys p'un a oes meysydd y dylid eu hychwanegu neu eu tynnu o'r rhestr ym mharagraff 53.

Mae'n hollbwysig fod y Llywodraeth yn rhoi arweiniad cryf a chadarn o ran gosod disgwyliadau a hybu'r iaith Gymraeg. Byddai modd i'r Llywodraeth ddefnyddio ei awdurdod a'i adnoddau i greu ymgyrchoedd eang poblogaidd, gan weithredu theori newid arferion, megis theori pwrtio fel y gwelir yn y maes magu plant yn yr ymgyrch 'Magu Plant: Rhwch Amser Iddo'.

Cytunwn y dylai'r Llywodraeth barhau i gymryd cyfrifoldeb am y meysydd hybu a hyrwyddo sydd wedi eu hamlinellu yn y paragraffau hyn.

Cwestiwn 2 – Yn Nhabl 1, rydym wedi amlinellu'r adnoddau mewn perthynas â'r swyddogaethau cyffredinol i hybu'r Gymraeg yr ydym o'r farn y dylent fod ar gael i unrhyw gorff neu gyrff sy'n helpu yn y gwaith o hybu'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☒
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	-------------------------------------

Sylwadau ategol

Cytunwn ei fod yn briodol i'r rhestr ganlynol i fod o dan oruchwyliaeth corff tu allan i'r llywodraeth:

- Grantiau i sefydliadau i hybu'r Gymraeg.
- Hybu'r defnydd o'r Gymraeg ymhlith busnesau.
- Sefydlu llinell gymorth i ddarparu gwybodaeth ar ddefnyddio'r Gymraeg.
- Gosod Safonau ar gyrff a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau hynny.
- Monitro'r cynlluniau iaith presennol.
- Paratoi canllawiau ar ddefnyddio'r Gymraeg mewn achosion penodol (megis canllaw technoleg Gymraeg).
- Gwneud a chomisiynu gwaith ymchwil er mwyn creu sylfaen dystiolaeth i ategu penderfyniadau i hybu'r Gymraeg.

Cynigiwn y dylai 'gwaith ymchwil er mwyn creu sylfaen dystiolaeth i ategu penderfyniadau i hybu'r Gymraeg' fod yn un o ddyletswyddau'r Llywodraeth yn ogystal a bod yn rhan o waith corff allanol.

Nodwn yr angen i sicrhau arweiniad cadarn yn y maes, gan sicrhau cydlynu a cynnig arweiniad i'r cyrff hyrwyddo sydd eisoes yn weithredol ar lawr gwlad.

Mae lle i ddadlau fod cydlynu ag arwain ymgyrchoedd yn y cyfryngau ac **ymgyrchoedd marchnata** yn dasg i Lywodraeth Cymru gan eu bod eisoes yn arwain ar ymgyrchoedd marchnata i newid ymddygiad cyhoeddus ar faterion megis lechyd a Magu Plant. Mae gan ymgyrch farchnata lywodraethol statws penodol ym meddyliau pobl gyffredin sydd ddim yn wir am ymgyrchoedd sy'n cael eu harwain gan amryw o gyrff gwahanol.

Nid ydym yn cytuno y dylai gweithio gyda busnesau **canolig a mawr** i greu polisïau Cymraeg gwirfoddol fod yn rhan o waith corff allanol. Dylid gosod cwmnïau a busnesau **mawr** o dan safonau'r Gymraeg ac nid gofyn iddynt greu polisïau Cymraeg gwirfoddol.

Cytunwn y gallai gweithio gyda busnesau **bach / canolig** (gan ddibynnu ar y diffiniad o canolig) i greu polisïau Cymraeg gwirfoddol, fod yn rhan o waith corff allanol.

Mae'n bwysig gochel rhag creu dryswch ynglŷn a phwy fydd i arwain y gwaith o farchnata'r iaith Gymraeg. Beth bynnag fydd yn digwydd gyda'r swyddogaethau nodwyd yn nhabl 1 Tudalen 18, bydd angen cydlynu'r gwaith dros faes ehangach na'r rheiny sydd wedi eu cynnwys yn y rhestr hon, gyda chynifer o fudiadau a chyrff sy'n gwbl ganolog i'r iaith Gymraeg yn parhau i fod o dan adain y llywodraeth yn uniongyrchol. Mae prif swyddogion y sefydliadau a enwir fel y rhai a fydd yn parhau dan adain Llywodraeth Cymru eisoes wedi cytuno i'r egwyddor o gyfarfod yn achlysurol er mwyn trafod themâu a gweithgareddau cyffredin ac i sicrhau cydweithio effeithlon mewn meysydd megis marchnata a hybu'r Gymraeg. Mae'n bosibl y bydd cyrff eraill yn dymuno ymuno â'r trafodaethau yma hefyd.

Mae hyn yn adeiladu ar strwythurau cydweithio sydd eisoes yn eu lle rhwng rhai o'r sefydliadau, er enghraifft y rhwydwaith adnoddau dynol sydd yn fforwm ar gyfer rhannu adnoddau ac arfer da ymysg sefydliadau sydd yn gweithredu yn bennaf drwy gyfrwng y Gymraeg. Mae'n bwysig fod negeseuon cyson yn cael eu rhoi i deuluoedd ac aelodau'r cyhoedd am fanteision y Gymraeg a byw yn Gymraeg, a rhaid cynnwys arbenigwyr perthnasol yn y gwaith hwnnw waeth pwy sydd ar ddyletswydd i arwain.

Cwestiwn 3 – A ydych chi'n cytuno â'r opsiwn a ffeirir gennym (Opsiwn 4), sef un corff i fod yn gyfrifol am hybu'r Gymraeg ac am fonitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	✓
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	---

Os ydych yn anghytuno, nodwch pa opsiwn (gan gynnwys opsiynau nad ydym wedi'u trafod yn y Papur Gwyn) y dylem ei ystyried yn eich barn chi.

Sylwadau ategol

Mae Mudiad Meithrin o'r farn fod neilltuo llawer o amser yn cyflwyno Bil newydd sbon i newid y strwythurau rheoleiddio, hybu a hwyluso yn mynd i dynnu sylw oddi ar

neges gryf strategaeth Cymraeg 2050. Nid ydym yn argyhoeddedig fod y newidiadau a gynigir yma yn ateb gofynion Cymraeg 2050 gan nad ydyw yn rhoi sylw teilwng i faes addysg a'r angen i gynllunio ar gyfer twf addysg Gymraeg. Mae'n bosibl fod bwriad i wneud hynny ar wahân.

Gwelwn anfanteision a manteision i bob opsiwn a gynigir. Cytunwn fod angen gwell cydgyssylltu rhwng cyrff amrywiol i hybu, hwyluso a chefnogi defnydd o'r Gymraeg. Mae cynlluniau ar droed eisoes i wella'r modd y gwneir hyn. Mae nifer o fudiadau a sefydliadau eisoes yn weithredol, gan gynnwys y Mentrau Iaith, Cymraeg i Blant (dan fantell Mudiad Meithrin), aelodau Dathlu'r Gymraeg, Cymraeg i Oedolion, Y Coleg Gymraeg Cenedlaethol a'r Mudiad Meithrin.

Tra'n sicrhau ein bod yn datblygu cydberthynas â'n gilydd yn effeithiol bydd yn allweddol sicrhau eglurder ynghylch rôl y corff sy'n gyfrifol am swyddogaethau cyffredinol. Mae'n hanfodol nad oes dyblygu adnoddau ac ymdrech, ac osgoi aneglurder ymysg y cyhoedd yn gyffredinol. Dylai negeseuon fod yn gyson a chlr, a'r pwyslais yn fwy ar y neges nag ar y negesydd.

Cytunwn gyda'r ddadl fod y gost o sefydlu ail gorff hybu a hwyluso yn opsiwn drytach. Nid oes gennym wrthwynebiad i'r syniad y gall un corff arwain fel rheoleiddiwr, tra fod ganddynt hefyd fraich ar wahân sydd yn hybu, hwyluso a chefnogi. Byddai angen ymraniad clir i'r ddwy swyddogaeth, er mwyn sicrhau sylw teg i'r ddwy fraich.

Cytunwn y gallai cyflawni'r swyddogaethau hyn drwy Gomisiwn neu Gomisiynydd ac nid ydym yn ffafrio un uwch y llall. Pa bynnag opsiwn a ddaw, rydym am weld pwerau rheoleiddio cadarn yn parhau ac nid ydym am weld gweithgareddau hybu, hwyluso a chefnogi yn digwydd ar draul yr adnoddau i reoleiddio. Nodwn y gall grym rheoleiddio i'r Gymraeg ddod o gorff yn hytrach nag o unigolyn, fel y gwelir eisoes ym meysydd addysg a gofal gydag ESTYN ac AGGCC.

Teimlwn bod yr adnoddau a gynigir i'r Comisiynydd neu Gomisiwn newydd i fynd i'r afael a'r swyddogaeth hybu a hwyluso yn gyfyng.

Cwestiwn 4 – Rydym wedi seilio ein dewis, sef un corff, ar sail eglurder, cydnawsedd a gwerth am arian. A ydych chi'n cytuno â'n sail resymegol?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cytunwn fod cynnal un corff yn rhatach na chynnal dau gorff. Gwelwn werth a phwysigrwydd mewn datblygu arbenigedd ehangach mewn cynllunio ieithyddol a fydd yn gallu cefnogi cyrff cyhoeddus gyda'u dyletswyddau cyfreithiol i arddeol safonau 'r Gymraeg. Deallwn yr alwad am gefnogaeth ychwanegol i gyrff cyhoeddus i fynd i'r afael a her strategaeth 2050.

Gwelwn fod manteision amlwg o sicrhau cyfathrebu a chydweithrediad rhwng gwaith y corff rheoleiddio a'r gwaith o ddatblygu gweithfannau a chymunedau sydd yn cynyddu'r defnydd o'r iaith Gymraeg yn systematig a chyson.

Mae Mudiad Meithrin hefyd yn gefnogol i'r cysyniad o gynyddu atebolrwydd a llywodraethiant y corff.

Cwestiwn 5 – Pa faterion perthnasol eraill y dylem eu hystyried wrth wneud ein cynnig terfynol ynghylch pa gorff neu gyrff ddylai hybu'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau?

Sylwadau ategol

Mae statws rhyngwladol Comisiynydd Iaith yn fater i'w ystyried yn ogystal a chanfyddiad y cyhoedd pe bai yna newid statws i'r Corff hwn. Byddai'n fater i'w edifarhau pe bai newidiadau cyfreithiol yn rhoi'r argraff fod gwanhau wedi bod os newidir Comisiynydd i fod yn Gomisiwn.

Mae'n bwysig fod swyddogaethau gwahanol yn cael eu gweld fel dwy ran annibynnol o'i gilydd o fewn y corff, fel nad oes amwysedd am y gofynion cyfreithiol. Tra gallai un adran hybu a hwyluso ni ddylai hyn ddylanwadu a'r hygyrdd na gweithrediad yr adran reoleiddio.

Ni ddylid caniatáu unrhyw amwysedd wrth reoleiddio safonau a dyletswyddau cyfreithiol.

Cwestiwn 6 – A oes gennych unrhyw sylwadau pellach ar Ran 1 y Papur Gwyn?

Nid ydym o'r farn fod diffiniad hybu a hwyluso a geir yn y Papur Gwyn yn eglur. Gan nad oes diffiniad clir, mae deall beth sydd yn cael ei gyfri fel hybu a hwyluso wedi bod yn destun trafodaethau dwys ers cyhoeddi'r Papur Gwyn. Fe fydd angen gosod diffiniad clir o'r hyn a olygir.

Rhan 2: Llywodraethiant ac atebolrwydd

Cwestiwn 7 – Ym mharagraffau 93–95, rydym wedi nodi rhai gofynion cyffredinol yn ymwneud â threfniadau llywodraethu ac atebolrwydd y corff. Beth yw eich barn chi am y gofynion cyffredinol hyn, ac a oes yna fesurau monitro a ffrwyno eraill a ddylai fod yn weithredol ar y corff arfaethedig?

Sylwadau ategol

Cytunwn gyda’r awgrym i lunio cynllun strategol gan amlinellu cynigion a blaengynllunio gwaith y corff ar gyfer monitro a gorfodi cydymffurfiaeth â’r Safonau ac ar gyfer hybu’r Gymraeg, (Paragraff 93) ond dylai Cynulliad Cymru gymeradwyo’r cynllun strategol.

Nid ydym yn cytuno y dylai Llywodraeth Cymru fod â’r pwerau i gyfarwyddo'r corff. Mae gofid yn codi yma sef byddai penderfyniadau ynglŷn â phwy a sydd i dderbyn gorchymyn safonau yn cael ei wneud ar fymppy llywodraeth ac y gallai ffactorau gwleidyddol eraill ddylanwadu ar hyn.

Cwestiwn 8 – A ydych chi'n cytuno â’r opsiwn a ffefrir gennym (Opsiwn 3), sef i sefydlu Comisiwn y Gymraeg i hybu a hwyluso defnyddio'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â’r Safonau?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☒
--------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------------------------	-------------------------------------

Sylwadau ategol

Gallwn weld gwerth o gryfhau systemau llywodraethu’r corff ond nid ydym o’r farn fod yna fanteision sylweddol rhwng Opsiwn 2 ag Opsiwn 3.

Cwestiwn 9 – Beth yw eich barn chi am y dadansoddiad rydym wedi’i ddarparu sy’n cefnogi ein dewis ni, sef Opsiwn 3? A oes unrhyw ystyriaethau eraill y dylem eu hystyried wrth wneud unrhyw gynnig terfynol?

Deallwn y rhesymeg a gynhigir, ac fel rydym eisoes wedi nodi, gan mai cryfhau llywodraethiant yw y nod, nid oes gwahaniaeth mawr rhwng Opsiwn 2 nac Opsiwn 3.

Cwestiwn 10 – A ydych chi'n credu bod Opsiwn 3 yn diogelu annibyniaeth y Comisiwn arfaethedig yn ddigonol yng nghyd-destun arfer swyddogaethau ar gyfer monitro a gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â’r Safonau?

Ydw	☐	Nac ydw	☒	Ansicr	☐
-----	--------------------------	---------	-------------------------------------	--------	--------------------------

Sylwadau ategol

I ategu'r pwynt cynharach rydym o'r farn mae y Comisiwn neu'r Comisiynydd ddylai benderfynu ar bwy a phryd y dylid gosod safonau ar gyrff amrywiol.

Cwestiwn 13 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru adrodd i'r Cynulliad ar strategaeth y Gymraeg bob pum mlynedd yn lle bob blwyddyn?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	✓
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	---

Sylwadau ategol

Mae'n bwysig rhannu gwybodaeth cyson gyda Cynulliad Cymru er mwyn eu bod yn gallu perfformio eu swyddogaethau craffu yn llwyddiannus. Gellid gosod system o adolygu mwy trylwyr bob pum mlynedd, gydag adroddiadau blynyddol er mwyn monitro cynnydd. Mater o gydbwysedd yw hyn ond cytunwn fod mwy o fodd monitro cynnydd bob 5 mlynedd gan fod cyfnod blwyddyn yn rhy fyr,

Cwestiwn 14 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru gyhoeddi cynllun yn nodi sut y bydd yn gweithredu'r strategaeth bob pum mlynedd yn lle bob blwyddyn?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	✓
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	---

Sylwadau ategol

Nodwn y byddai'n synhwyrol i greu cynllun strategol i'r tymor canolig (pum mlynedd). Serch hynny rhaid monitro cynnydd yn gyson a dylai'r wybodaeth yma fod ar gael yn flynyddol. Byddai hyn yn galluogi cynllunio a gweithredu ar gynlluniau hirach, fydd yn hwyluso datblygiad lleol yn y cyfnod.

Cwestiwn 15 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddiddymu Cyngor Partneriaeth y Gymraeg a rhoi'r pŵer i Lywodraeth Cymru geisio cyngor gan y Comisiwn arfaethedig, sef Comisiwn y Gymraeg?

Cytuno	✓	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno
---------------	---	------------------	--------------------------	--

Sylwadau ategol

Cytunwn a hyn pe bai'r penderfyniad i barhau gyda chreu Comisiwn yn cael ei ddilyn.

Cwestiwn 17 – Rydym yn cynnig y dylid mabwysiadu model diwygiedig o'r Safonau (Opswn 2) fel y ffordd orau o sicrhau hawliau pobl i dderbyn gwasanaethau Cymraeg. A ydych chi'n cytuno â'r cynnig hwn?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☒
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	-------------------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys (os yn berthnasol) unrhyw ddiwygiadau pellach yr hoffech eu gweld i'r system bresennol, neu unrhyw ddulliau gweithredu eraill y dylem eu hystyried yn eich barn chi.

Nodwn nad oes yma ddigon o fanylion yn y ddogfen hon i fedru deall pa ddiwygiadau yn union a fydd yn cael eu gwneud, a beth fydd effaith hyn. Deallwn fod gofidion gan gyrff cyhoeddus ynglŷn â gweithredu a chyrraedd y safonau presennol, yn enwedig pan fo anghenion datblygu sgiliau Cymraeg i'r gweithle yn ystyriaeth. Deallwn yr angen i briodoli rhai safonau i gynnwys heriau cyfathrebu yr oes ddigidol.

Serch hynny nid ydym yn argyhoeddedig bod gwaredu a safonau Llundain Polisi, Gweithredu, Hybu a Chadw Cofnodion, er mwyn gosod 'dyletswyddau cynllunio ieithyddol' yn ddatblygiad gwerth chweil. Er y cytunwn yn llwyr fod cynllunio ieithyddol ar gyfer capasiti gweithlu Cymraeg yn holl bwysig, ofnwn o beidio rhoi statws safonau i'r gofynion hyn, mae gwanhau gweithrediad fydd yn digwydd.

Byddai Mudiad Meithrin yn gefnogol i gyfuno gwaith cynllunio ieithyddol o dan un 'safon' yn hytrach na'i greu yn 'ddyletswydd'. Noder y pwyntiau isod.

Cytunwn fod canllawiau statudol yn ddefnyddiol.

Cwestiwn 18 – Rydym wedi seilio'r cynnig rydym yn ei ffafrio i ddiwygio'r Safonau (Opswn 2) ar sail yr eglurder, y capasiti ar gyfer gwella a'r costau newid sy'n gysylltiedig â phob opsiwn (paragraffau 163–165). A ydych chi'n cytuno â'n dadansoddiad?

Cytuno	☐	Anghytuno	☒	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	-------------------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys (os yn berthnasol) unrhyw ffactorau eraill y dylem eu hystyried wrth lunio unrhyw gynigion terfynol.

Nodwn fod y dystiolaeth a roddir yn dod o safbwynt y cyrff darostyngedig yn bennaf. Ychydig iawn o dystiolaeth sydd am ddefnydd unigolion a siaradwyr Cymraeg.

Nid oes dadansoddiad wedi ei roi chwaith o'r rhyngberthynas rhwng Nodau Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015 a'r Bil arfaethedig yma.

Nid oes ystyriaeth ddigonol a fydd Bil yr Undeb Ewropeaidd (Ymadael) 2017 yn effeithio ar unrhyw agweddau sy'n berthnasol i'r papur gwyn hwn.

Mae sawl opsiwn posibl sydd ddim yn derbyn sylw. Er enghraifft gellid cyfuno safonau penodol gyda gosod hawliau cyffredinol ar wyneb y Bil.

Cytunwn gyda'r egwyddor a nodir ym mharagraff 164 i sicrhau gwelliant dros amser fel rhan o osod y safonau.

Cwestiwn 19 – A ydych chi'n cytuno â'r cynnig i ddiddymu'r dosbarthiadau presennol o Safonau, a gwahaniaethu rhwng 'Safonau' (a fyddai'n berthnasol i wasanaethau) a 'dyletswyddau cynllunio ieithyddol' (a fyddai'n berthnasol i ddyletswyddau corfforaethol)?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	✓
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	---

Sylwadau ategol

Gwelwn werth mewn diwygio safonau er mwyn symleiddio gweithrediad ond nid ydym am weld cynllunio ieithyddol yn cwmpo tu allan i system monitro a rheoleiddio sydd yn berthnasol i'r safonau.

Cwestiwn 20 – A ydych chi o'r farn y dylid cynnwys darpariaethau sy'n ymwneud â Chynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg yn y ddeddfwriaeth newydd fel dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Ydw	☐	Nac ydw	☐	Ansicr	✓
------------	--------------------------	----------------	--------------------------	---------------	---

Sylwadau ategol

Pe bai y CSCAau yn cwmpo o dan y dyletswyddau hyn mae'n hollbwysig fod y disgwyliadau a'r gorfodaeth i gyflawni'r dyletswyddau hyn yn llwyddiannus, yn cael eu cryfhau. Dylid ystyried a fyddai gosod hwn yn Safon o dan y Bil newydd yn fodd o wneud hyn?

Os mai 'dyletswyddau' statudol fydd cyfrifoldebau cynllunio ieithyddol yn y dyfodol, rhaid ystyried gosod 'dyletswydd i lwyddo i greu twf' er mwyn cynyddu llefydd i blant dderbyn addysg yn Gymraeg. Mae'r diffygion y system bresennol wedi eu nodi a'u derbyn gan bawb yn y maes ac yn adolygiad annibynnol diweddar Aled Robetr.

Er mwyn gwireddu Cymraeg 2050 bydd angen bod 'dyletswyddau' neu 'safonau' Cynllunio Ieithyddol yn gysylltiedig â thargedau meintiol sydd yn gweithio tuag at y nôd.

Nid yw dyletswydd i 'ateb y galw' yn ddigonol ac mae'r system bresennol yn dangos nad ydyw yr isafswm gwasanaeth yma yn cael ei gyflawni yn effeithiol hyd yn oed.

Rydym hefyd yn gwybod fod tâl am gludiant i'r ysgol yn rwystr penodol i deuluoedd wrth geisio dewis i ba ysgol i yrru eu plant. Gellid ystyried a'i yn y Bil yma y dylid mynd i'r afael â'r sefyllfa drafnidiaeth a gwaredu ar yr angen i blant cyn oed statudol i orfod talu am fynediad i addysg tair oed. Mae Mudiad Meithrin o'r farn fod angen

ystyriaeth bellach ar yr holl faes addysg Gymraeg ac nid yw'n eglur beth fydd y ffordd orau i ddiwallu'r anghenion a gwella darpariaeth addysg Gymraeg ar draws Cymru i gyd-fynd gyda Cymraeg:2050.

Cwestiwn 21 – Oes yna unrhyw faterion eraill y dylid, yn eich barn chi, eu cynnwys yn y ddeddfwriaeth newydd fel dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Oes	☒	Nac oes	☐	Ansicr	☐
------------	-------------------------------------	----------------	--------------------------	---------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Dyletswydd i gydweithio gyda asiantaethau a chyrff eraill mewn partneriaeth er lles twf niferoedd siaradwyr y Gymraeg.

Trwy wneud hyn byddai modd ceisio mynd i'r afael a diffyg gweithrediad effeithiol fedr godi pan fo llwyddiant un corff (1) yn ddibynol ar gorff arall e.e bod digon o siaradwyr Cymraeg yn meddu ar weithlu cymwysiedig, a bod hyn yn ddibynol ar gorff (2) i'w hyfforddi.

Cwestiwn 22 – A ydych chi'n cytuno y dylai fod gan y Comisiwn arfaethedig bwerau cyffredinol i gynnal ymchwiliadau i sut mae cyrff yn cyflawni eu dyletswyddau o ran y Gymraeg, a fyddai'n cynnwys y Safonau a'r dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☒
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	-------------------------------------

Sylwadau ategol

Nodwn pe bai newidiadau arfaethedig yn digwydd parthed trefniadau delio a chwynion gan aelodau'r cyhoedd, nid yw'n eglur os fyddai'r Comisiynydd/Comisiwn yn colli'r gallu i ymchwilio ar sail cwyn. Rhaid cadw'r swyddogaeth hon hefyd.

Os bydd rhan o'r disgwyliadau cyfreithiol yn safonau gorfodol gyda chanlyniadau am beidio a'u methu, a rhan arall o ddyletswyddau cyrff heb unrhyw ganlyniad oherwydd methu gweithredu, mi fyddai'r ffiniau rhwng y gwaith rheoleiddio hybu/gwella yn annelwig ac yn tanseilio pwysigrwydd yr agweddau cynllunio ieithyddol.

Byddai hyn yn newid mawr o safbwynt monitro a 'rheoleiddio' llwyddiant trefn CSGA. Mae Mudiad Meithrin yn glir fod angen rheoleiddio'r dyletswyddau hyn yn hytrach na chynghori ar welliannau yn unig.

Gan y bydd y maes addysg a gofal plant yn aros fel materion polisi o dan arweiniad y llywodraeth eu hun, rhaid cael eglurder ar y berthynas rhwng y mesurau gwarantu llwyddiant cynllunio ieithyddol a'r berthynas rhwng y llywodraeth fel goruchwylwyr

polisi a'r Comisiynydd / Comisiwn fel y rheoleiddiwyd ar draws holl feysydd polisi y llywodraeth.

Cwestiwn 23 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai'r Comisiwn arfaethedig fonitro a chefnogi cyrff mewn perthynas â'u dyletswyddau cynllunio ieithyddol, yn hytrach na'u gorfodi?

Cytuno	☐	Anghytuno	☒	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	-------------------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Dylai llwyddiant ag effeithiolrwydd cynllunio ieithyddol pob corff unigol fod yn destun rheoleiddio o dan y safonau.

Dylai llwyddiant ag effeithiolrwydd cynllunio ieithyddol aml-asiantaeth ar y cyd fod yn destun rheoleiddio o dan y safonau o dan safon sydd yn gosod dyletswydd i gydweithio.

Dylai'r gwaith cydlynu, ymchwilio, cefnogi cyrff i wybod sut i wneud gynllunio ieithyddol fod yn waith hybu a hyrwyddo.

Cwestiwn 24 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i roi cyfrifoldeb am osod Safonau ar gyrff i Lywodraeth Cymru, p'un ai drwy hysbysiad cydymffurfio neu drefn arall?

Cytuno	☐	Anghytuno	☒	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	-------------------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Gan nad yw'r ddeddf yn gosod Safonau ar bob corff cyhoeddus ar yr un pryd ac am fod elfen o ddewis ynglŷn â pha gyrff fydd yn dderbyn gorchymyn safonau a phryd, dylid gadael i gorff annibynnol o'r llywodraeth wneud y dewis hwn ar sail profiadau ag anghenion defnyddwyr y Gymraeg.

Os yw Llywodraeth Cymru yn gwneud y penderfyniadau hyn mae perygl y gallai fod gwrthdaro buddiannau rhyngddynt hwy a'r cyrff (gan mae'r Llywodraeth yw eu prif gyllidwyr).

Cwestiwn 25 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai pob un o'r rheoliadau i wneud Safonau fod yn destun ymgynghoriad cyhoeddus llawn cyn gofyn am gymeradwyaeth y Cynulliad?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Cwestiwn 26 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddiddymu Ymchwiliadau Safonau?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☒
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	-------------------------------------

Sylwadau ategol

Nodwn mai bwriad y Llywodraeth yw i symleiddio'r broses o osod safonau a chefnogwn yr egwyddor hwn.

Cwestiwn 27 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid rhoi pwerau i gyhoeddi codau ymarfer neu ganllawiau mewn perthynas â'r Safonau i Lywodraeth Cymru?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Mae codau ymarfer a chanllawiau yn ddefnyddiol er mwyn dehongli cyfreithiau a disgwyliadau cyfreithiol i weithwyr a phobl ar lawr gwlad.

Cwestiwn 28 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru gael pŵer i osod Safonau ar yr holl gyrff mewn sector yn uniongyrchol drwy reoliadau, heb fod angen hysbysiad cydymffurfio neu drefn arall gyffelyb?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys eich barn ar y materion y dylem eu hystyried wrth lunio Safonau i'w gosod yn uniongyrchol ar gyrff o fewn sector, p'un a ddylai gyrff unigol barhau â'r hawl i herio Safon sydd wedi'i gosod arnynt, a ph'un a ddylid cael proses ymgynghori fwy trwyadl.

Cytunwn gyda'r egwyddor y dylai'r broses o osod rheoliadau am yr iaith Gymraeg fod yn debycach i'r hyn a welir mewn sectorau arall megis y maes gofal plant ble nad oes modd gwahaniaethau rhwng pa rheoliadau neu safonau sydd yn gymwys i ba gorff. Mae'r disgwyliadau yn glir i bawb a mae'n rhaid i bawb gydymffurfio. Serch hynny deallwn yr heriau o safbwynt nifer siaradwyr Cymraeg sydd yn y gweithlu heddiw (a mewn rhai meysydd penodol) a'r angen i gynyddu hyn er mwyn gweithredu'r safonau yn well yn y dyfodol.

Gan fod y llywodraeth wedi gosod trefn o osod safonau ar gyrff fesul tipyn yn hytrach na disgwyl i bawb gydymffurfio ar yr un pryd, mae'r system wedyn yn agored i gael ei ddylanwadu gan lawer o ffactorau.

Gwelwyd hyn eisoes yn y modd nad yw y sector iechyd eto wedi gorfod cydymffurfio a safonau iaith.

Cwestiwn 29 – Pa ffactorau y dylid eu cymryd i ystyriaeth neu pa weithdrefn y dylid ei dilyn er mwyn sicrhau bod y broses o osod Safonau ar Lywodraeth Cymru yn deg a thryloyw?

Sylwadau ategol

Os fyddai gosod safonau yn parhau i fod yn rhan o waith y Comisiynydd / Comisiwn yna ni fyddai rhaid edrych ar weithdrefn newydd.

Cwestiwn 30 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid gorfod delio â chwynion drwy weithdrefn gwyno'r corff perthnasol cyn y caiff y Comisiwn arfaethedig, sef Comisiwn y Gymraeg, ymchwilio i fethiant honedig?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☒
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	-------------------------------------

Sylwadau ategol

Na, dylai'r ddau opsiwn fod ar gael yn ôl dewis y cwsmer. Bydd amryw o bobl yn anfodlon gwneud cwyn uniongyrchol yn erbyn corff sydd yn darparu gwasanaethau iddynt am nad ydynt eisiau digio'r darparwr gwasanaeth. Hefyd rhaid bod modd gwneud cwyn yn ddi-enw pe bai angen.

Er hynny, fe ellid rhoi cyfle i gorff / sefydliad i unioni'r mater heb orfod mynd trwy brosesau biwrocraidd clogyrnaidd.

Nodwn gefnogaeth i adolygu proses y Comisiynydd i ymateb i gwyn er mwyn lleihau yr amser a gymerir.

Cwestiwn 31 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig fod yn rhaid i gyrff gadw at weithdrefn gwyno sydd wedi'i chymeradwyo, fel y Polisi Pryderon a Chwynion Enghreifftiol?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Dylai fod gan pob corff cyhoeddus bolisi a threfn gwyno. Nid yw hyn ar ei ben ei hun yn ddigonol. Rhaid cael modd i gwyno yn uniongyrchol i'r Comisiwn/Comisiynydd hefyd os taw dyma ddewis y cwsmer.

Cwestiwn 32 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond os yw o'r farn fod yr achos honedig o dorri Safon neu weithdrefn gwyno yn un ddifrifol y dylai'r Comisiwn arfaethedig gael cymryd camau gweithredu pellach mewn perthynas â chwyn?

Cytuno	☐	Anghytuno	☒	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	-------------------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys unrhyw sylwadau ar ein diffiniad o ‘achos difrifol’ ym mharagraff 219.

Mae'r cwestiwn yn codi o beth yw cwyn difrifol a phwy sydd i benderfynu hyn? Mae profiadau pob unigolyn yn unigryw ac mi fydd effaith rhai materion yn fawr i rai ac yn llai i eraill ar lefel personol. Hefyd mae perygl y bydd hyn yn gyrru neges fod tramgwyddau penodol megis peidio parchu dwyieithrwydd wrth ddanfôn negeseuon *Twitter* ddim yn bwysig. Gallai hyn danseilio statws cyfartal ac yn arwain at lai o ddarpariaeth yn lle mwy.

Cwestiwn 33 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ganiatáu i'r Comisiwn arfaethedig gynnal ymchwiliad ar ei liwt ei hun?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Cwestiwn 34 – A ydych chi'n cytuno fod y camau gweithredu a ddisgrifir ym mharagraff 225 yn darparu amrywiaeth effeithiol o gamau gorfodi?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys unrhyw syniadau ynghylch camau gorfodi eraill a wrthodwyd neu nad ydynt wedi cael eu hystyried yn y Papur Gwyn.

Cytunwn a'r awgrymiadau hyn.

Cwestiwn 35 – Ar hyn o bryd, mae gan y Comisiynydd bwerau i osod dirwy sifil o hyd at £5,000 ac, mewn rhai amgylchiadau, i ofyn am orchymyn llys i'w gwneud yn ofynnol i gorff gydymffurfio. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid cadw'r pwerau hyn?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys unrhyw sylwadau ynghylch y ddirwy sifil uchaf y dylai'r Comisiwn arfaethedig allu ei gosod (os o gwbl).

Cwestiwn 36 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i gadw rôl y Tribiwnlys mewn perthynas â phenderfyniadau'r Comisiwn arfaethedig ynghylch gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Cwestiwn 37 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai'r Tribiwnlys hefyd ymdrin ag apelau yn erbyn penderfyniad gan Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar gorff?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Cwestiwn 38 – Rydyn ni'n cynnig cyflwyno cam cyntaf gorfodol ar gyfer y Tribiwnlys mewn perthynas ag apelau yn erbyn penderfyniadau'r Comisiwn arfaethedig ynghylch gorfodi Safonau. Byddai'r cam cyntaf yn ei gwneud yn ofynnol i'r Tribiwnlys roi caniatâd ar y sail bod siawns rhesymol y bydd y cais yn llwyddo neu pan fo rheswm cryf arall pam y dylai'r cais gael ei glywed. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☒
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	-------------------------------------

Rhan 4: Cwmpas y cyrff sy'n ddarostyngedig i ddeddfwriaeth y Gymraeg

Cwestiwn 41 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddileu'r cyfyngiadau yn y Mesur fel bod Llywodraeth Cymru'n meddu ar y pŵer i wneud Safonau'n gymwys i unrhyw gorff o fewn cymhwysedd deddfwriaethol y Cynulliad?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Cwestiwn 42 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond mewn perthynas â'r gwasanaethau y maent yn eu cyflenwi i'w cwsmeriaid y dylai busnesau yn y sector preifat fod yn agored i orfod cydymffurfio â Safonau?

Cytuno	☐	Anghytuno	☒	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	-------------------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys eich barn ynghylch unrhyw gyfyngiadau y dylid eu rhoi ar y pwerau i osod Safonau ar fusnesau preifat.

Mae amryw o gwmnïau preifat yn darparu gwasanaethau defnyddwyr. Mi fyddant angen cynllunio eu gweithlu i'r dyfodol yn yr un modd a phawb arall. Felly dylid sicrhau eu bod nhw hefyd yn cyflawni'r Safonau / Dyletswyddau i gynllunio yn ieithyddol at y dyfodol.

Mae sawl agwedd o wasanaethau cyhoeddus bellach yn cael eu darparu gan gwmnïau preifat felly nid yw yn briodol delio gyda sectorau fel ffenomena gwbl ar wahân i'w gilydd.

Cwestiwn 43 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond fel rhan o becyn ehangach o weithgarwch sy'n hybu'r Gymraeg ac yn cynyddu ymwybyddiaeth ohoni y dylid gosod Safonau ar fusnesau preifat?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☒
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	-------------------------------------

Sylwadau ategol

Dylai cwmnïau preifat fod o dan yr un disgwyliadau cyfreithiol a gwasanaethau cyhoeddus pan eu bod yn gweithredu yng Nghymru.

Deallwn yr angen i ddarparu gwybodaeth a chefnogaeth briodol i rai cwmnïau nol yr angen.

Cwestiwn 44 – Os rhoddir pwerau i Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar unrhyw gorff o fewn cymhwysedd y Cynulliad, a ydych chi o'r farn y dylai Safonau gael eu gosod ar unrhyw gorff neu sector nad yw ar hyn o bryd o fewn cwrdd deddfwriaeth ynghylch y Gymraeg?

Ydw	☒	Nac ydw	☐	Ansicr	☐
------------	-------------------------------------	----------------	--------------------------	---------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Mae Mudiad Metihrin a'n aelodau, sef ein Cylchoedd Meithrin a'n darparwyr gofal plant yn defnyddio gwasanaethau a ddarperir gan Gyrrff y Goron a chwmnïau preifat megis banciau. Mae ansawdd ag hygyrchedd gwasanaethau Cymraeg wedi dioddef dros y blynyddoedd diwethaf yn enwedig wrth i gyrrff symud fwyfwy tuag at weithio yn ryngweithiol dros y we.

Hoffai Mudiad Meithrin alw am gael safonau i gael eu gosod ar gyfer y cyrrff y goron a chwmnïau mawr. Byddai hyn yn caniatâi i'n haelodau wneud y canlynol trwy gyfrwng y Gymraeg:

- Bancio ar-lein
- Cofrestru gyda'r Comisiwn Elusennau
- Hawlio a threfnu defnyddio talebau gofal plant amrywiol

Mae'n amlwg hefyd fod dal i fod rhai agweddau o wasanaethau a gaiff eu darparu i blant ifanc a'u teuluoedd gan awdurdodau lleol yn parhau i fod y tu allan i faes gorchwyl y Safonau. Cyfeiriwn yn benodol at blant sydd ag anghenion dysgu ychwanegol. Nid yw'r safonau o osodwyd ar awdurdodau lleol yn unol a mesur y Gymraeg 2011 yn cyfeirio yn benodol at ddarparu cymorth dysgu ychwanegol. deddfwriaethau newydd.

Nodwn fod y Cod Anghenion Dysgu Ychwanegol drafft yn cyfeirio at ddyletswyddau a osodwyd yn dilyn gweithredu Safonau'r Gymraeg a'r hysbysiadau cydymffurfio, er nad ydy'r safonau a osodwyd hyd yn hyn ar awdurdodau lleol yn cyfeirio'n benodol at ddarparu cymorth dysgu ychwanegol, ac nid oes hysbysiadau cydymffurfio ar y byrddau iechyd hyd yma. Gwelir felly angen i sicrhau bod y swyddogaethau rheoleiddio hyn yn parhau ac yn treiddio i bob agwedd o waith asiantaethau statudol.

Ni fu unrhyw ymdrechion chwaith i osod safonau ar gyrrff llywodraethau ysgolion. Felly fel y cydnabuwyd gan Comisiynydd y Gymraeg ei hun nid yw “ Mesur y Gymraeg 2011 yn cynnig un llwybr clir y gallasai unigolion ei ddilyn bob amser er mwyn dwyn sefydliadau perthnasol yn atebol a fethu a darparu cymorth dysgu ychwanegol trwy gyfrwng y Gymraeg”

Rhan 5: Asesu effaith ein cynigion

Cwestiwn 47 – Hoffem wybod eich barn ar yr effeithiau y byddai'r cynigion yn ein Papur Gwyn yn eu cael ar y Gymraeg, yn benodol ar:

- i) gyfleoedd i bobl ddefnyddio'r Gymraeg
- ii) peidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg.

Pa effeithiau fyddai, yn eich barn chi? Sut mae cynyddu effeithiau cadarnhaol neu liniaru effeithiau negyddol?

Sylwadau ategol

Gweler ateb cwestiwn 44. Cyfeiriwn yn benodol at blant sydd ag anghenion dysgu ychwanegol. Nid yw'r safonau o osodwyd ar awdurdodau lleol yn unol a mesur y Gymraeg 2011 yn cyfeirio yn benodol at ddarparu cymorth dysgu ychwanegol. deddfwriaethau newydd.

Nodwn fod y Cod Anghenion Dysgu Ychwanegol drafft yn cyfeirio at ddyletswyddau a osodwyd yn dilyn gweithredu Safonau'r Gymraeg a'r hysbysiadau cydymffurfio, er nad ydy'r safonau a osodwyd hyd yn hyn ar awdurdodau lleol yn cyfeirio'n benodol at ddarparu cymorth dysgu ychwanegol, ac nid oes hysbysiadau cydymffurfio ar y byrddau iechyd hyd yma. Gwelir felly angen i sicrhau bod y swyddogaethau rheoleiddio hyn yn parhau ac yn treiddio i bob agwedd o waith asiantaethau statudol.

Byddai gosod hawl gyffredinol i ofal plant ac addysg Gymraeg ar wyneb y bil yn atgyfnerthu hawliau plant a phobl ifanc i gaffael yr iaith Gymraeg ac i'w defnyddio.

Mae ymatebion i ymgynghoriadau yn debygol o gael eu gwneud yn gyhoeddus, ar y rhyngwrwyd neu mewn adroddiad. Os byddai'n well gennych i'ch ymateb aros yn ddienw, ticiwch yma:

Rhan 1: Hybu'r Gymraeg

Cwestiwn 1 – Ym mharagraffau 49–54, rydym wedi amlinellu'r rôl yr ydym yn cynnig y dylai Llywodraeth Cymru ei chwarae i hybu'r Gymraeg, h.y. swyddogaethau'r Llywodraeth i hybu'r Gymraeg. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys p'un a oes meysydd y dylid eu hychwanegu neu eu tynnu o'r rhestr ym mharagraff 53.

Rydym yn croesawu'r bwriad i Lywodraeth Cymru chwarae rôl arweiniol yn y meysydd a restrir ym mharagraff 53, yn enwedig o ran dyrannu adnoddau i feysydd fel technoleg a chorpws y Gymraeg a gwneud gwaith ymchwil i faterion yn ymwneud â'r Gymraeg.

Cwestiwn 2 – Yn Nhabl 1, rydym wedi amlinellu'r adnoddau mewn perthynas â'r swyddogaethau cyffredinol i hybu'r Gymraeg yr ydym o'r farn y dylent fod ar gael i unrhyw gorff neu gyrff sy'n helpu yn y gwaith o hybu'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Rydym yn cytuno y dylid dyrannu'r adnoddau.

Byddem yn croesawu rhagor o wybodaeth am rôl ac amserlen y Bwrdd Cynllunio, a rhan gwaith y Bwrdd yn amserlen ehangach y Llywodraeth ar gyfer y cynigion hyn.

Cwestiwn 3 – A ydych chi'n cytuno â'r opsiwn a ffeirir gennym (Opsiwn 4), sef un corff i fod yn gyfrifol am hybu'r Gymraeg ac am fonitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☒
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	-------------------------------------

Os ydych yn anghytuno, nodwch pa opsiwn (gan gynnwys opsiynau nad ydym wedi'u trafod yn y Papur Gwyn) y dylem ei ystyried yn eich barn chi.

Sylwadau ategol

Rydym yn croesawu'r bwriad i atgyfnerthu gweithgarwch hybu a hyrwyddo'r Gymraeg, yn enwedig o ran atgyfnerthu'r gwaith a wneir eisoes gan Lywodraeth Cymru a'r posibilrwydd o waith ehangach. Rydym hefyd yn croesawu'r cytundeb i barhau gyda swyddogaethau presennol y Comisiynydd.

Yn seiliedig ar ein profiadau ni fel corff, rydym o'r farn y dylid cadw rheoleiddio a hybu ar wahân. Gellid gwneud hyn drwy gadw Comisiynydd y Gymraeg, gan sicrhau bod ei annibyniaeth oddi wrth y Llywodraeth yn parhau, a sefydlu corff ar wahân, o'r enw Cyngor y Gymraeg i hyrwyddo a hybu'r Gymraeg, dan ofal y Llywodraeth.

Mae cyfundrefn gyfredol y Safonau dan reolaeth y Comisiynydd laith wedi caniatáu i ni ddechrau ar daith i greu [Di-enw/ Anonymous] sy'n gweithredu'n ddwyieithog yn fewnol ac i gryfhau a gwella ein darpariaeth i ddefnyddwyr allanol. Mae wedi ein herio i wella'r gwasanaethau a gynigir gennym a'n polisïau a chynlluniau, a rhoi newidiadau mewnol ar waith. O'r herwydd nid ydym yn grediniol y byddai diwygio'r broses o greu a gorfodi Safonau o reidrwydd o fantais ar yr adeg hon. Mae'r posibilrwydd o golli momentwm, amser a ffydd yn y gyfundrefn trwy roi newidiadau pellgyrhaeddol ar waith ar adeg gymharol gynnar yn eu hoes yn peri pryder.

Cwestiwn 4 – Rydym wedi seilio ein dewis, sef un corff, ar sail eglurder, cydnawsedd a gwerth am arian. A ydych chi'n cytuno â'n sail resymegol?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	✓
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	---

Sylwadau ategol

Rydym yn cytuno bod angen corff annibynnol a brand cryf er mwyn osgoi dryswch i ddefnyddwyr ac i sefydliadau. Fodd bynnag, rydym yn teimlo y gellir gwneud hyn drwy gynnal swyddogaeth a brand y Comisiynydd laith, gan ddilyn patrwm meysydd eraill e.e. y Comisiynydd Plant, Comisiynydd Cenedlaethau'r Dyfodol ac ati. Rydym yn deall nad oes gan gomisiynwyr eraill bwerau rheoleiddio, a bod sefyllfa'r Gymraeg eisoes yn wahanol yn hynny o beth. Ond cryfder Comisiynydd unigol yw rhoi llais i grwpiau sydd heb gynrychiolaeth ddigonol, fel y mae comisiynwyr y meysydd eraill yn ei wneud. Mae rôl y Comisiynydd fel llysgennad annibynnol dros yr iaith wedi profi i fod yn bwerus iawn dros y blynyddoedd diwethaf, yn ymarferol ac yn symbolaidd. Rydym ni fel corff yn gweithio gyda'r holl gomisiynwyr ac wedi gweld y model hwn yn ffordd effeithiol o hyrwyddo eu meysydd gorchwyl yn ein polisïau a'n rhaglenni cyhoeddus.

Cwestiwn 5 – Pa faterion perthnasol eraill y dylem eu hystyried wrth wneud ein cynnig terfynol ynghylch pa gorff neu gyrff ddylai hybu'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau?

Sylwadau ategol

Dylid ystyried y fframweithiau a geir mewn meysydd polisi eraill e.e. y comisiynwyr eraill a modelau rhyngwladol.

Cwestiwn 6 – A oes gennych unrhyw sylwadau pellach ar Ran 1 y Papur Gwyn?

Dim sylwadau pellach.

Rhan 2: Llywodraethiant ac atebolrwydd

Cwestiwn 7 – Ym mharagraffau 93–95, rydym wedi nodi rhai gofynion cyffredinol yn ymwneud â threfniadau llywodraethu ac atebolrwydd y corff. Beth yw eich barn chi am y gofynion cyffredinol hyn, ac a oes yna fesurau monitro a ffrwyno eraill a ddylai fod yn weithredol ar y corff arfaethedig?

Sylwadau ategol

Nid oes gennym sylw am ofynion cyffredinol llywodraethiant y corff, ond byddem yn dymuno gweld annibyniaeth corff o'r fath yn cael ei diogelu.

Cwestiwn 8 – A ydych chi'n cytuno â'r opsiwn a ffefrir gennym (Opsiwn 3), sef i sefydlu Comisiwn y Gymraeg i hybu a hwyluso defnyddio'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	✓
--------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------------------------	---

Sylwadau ategol

Fel y nodir yn ein hymateb i gwestiwn 3, mae cyfundrefn gyfredol y Safonau dan reolaeth y Comisiynydd Iaith wedi ein galluogi i ddechrau rhoi newidiadau ar waith ac atgyfnerthu trefniadau cyfredol. Mae'r posibilrwydd o golli momentwm, amser a ffydd yn y gyfundrefn trwy roi newidiadau pellgyrhaeddol ar waith ar adeg gymharol gynnar yn eu hoes yn peri pryder.

Rydym yn awyddus fel corff i greu newidiadau pellgyrhaeddol fel y gallwn gefnogi nodau Cymraeg 2050. Rydym wedi rhoi cyfleoedd ar waith i'n staff a'r cyhoedd ddefnyddio'r casgliad cenedlaethol yn adnodd i ddysgu a defnyddio'r Gymraeg.

Cwestiwn 9 – Beth yw eich barn chi am y dadansoddiad rydym wedi'i ddarparu sy'n cefnogi ein dewis ni, sef Opsiwn 3? A oes unrhyw ystyriaethau eraill y dylem eu hystyried wrth wneud unrhyw gynnig terfynol?

Mae tîm y Comisiynydd Iaith wedi meithrin arbenigedd mewn amryw feysydd dros y blynyddoedd diwethaf. Dylid sicrhau fod gan y corff arfaethedig newydd yr un arbenigedd ymarferol hwn.

Cwestiwn 10 – A ydych chi'n credu bod Opsiwn 3 yn diogelu annibyniaeth y Comisiwn arfaethedig yn ddigonol yng nghyd-destun arfer swyddogaethau ar gyfer monitro a gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau?

Ydw	☐	Nac ydw	☐	Ansicr	✓
-----	--------------------------	---------	--------------------------	--------	---

Sylwadau ategol

Nid yw'n eglur sut y gall y corff rheoleiddio sicrhau cydymffurfiaeth Llywodraeth

Cymru heb achosi gwrthdaro buddiannau.

Cwestiwn 11 – A oes unrhyw faterion ychwanegol i'r rhai a restrir ym mharagraffau 121–122 y dylem eu hystyried wrth ystyried trefniadau i sefydlu'r Comisiwn arfaethedig?

Oes	☐	Nac oes	☒	Ansicr	☐
------------	--------------------------	----------------	-------------------------------------	---------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Dim sylwadau ategol.

Cwestiwn 12 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i symud y gofyniad ar Lywodraeth Cymru i lunio strategaeth ar gyfer y Gymraeg o Ddeddf Llywodraeth Cymru 2006 i'r Bil y Gymraeg newydd?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Rydym yn cytuno y dylai Llywodraeth Cymru arwain ar lunio strategaeth genedlaethol y Gymraeg. Byddai'n rhaid sicrhau nad oes unrhyw oblygiadau i annibyniaeth unrhyw gorff newydd.

Cwestiwn 13 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru adrodd i'r Cynulliad ar strategaeth y Gymraeg bob pum mlynedd yn lle bob blwyddyn?

Cytuno	☐	Anghytuno	☒	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	-------------------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Mae data meintiol ac ansoddol yn bwysig i ni wrth gynllunio a gweithio tuag at greu gweithlu a sefydliad cwbl ddwyieithog, ac wrth fonitro ein cynnydd. Mae'r data a gesglir ac a gyhoeddir gan Lywodraeth Cymru yn cyfrannu at sail ein cynlluniau a'n darpariaeth ac yn atgyfnerthu ein gallu i eirioli ar ran yr iaith lle bo angen. Rydym ni'n adrodd ar ein gwaith yn flynyddol.

Hoffem weld data yn cael ei gynhyrchu fydd yn gallu taflu goleuni ar ardaloedd daearyddol penodol, a fydd o fantais i ni oherwydd amryw leoliadau ein [Di-enw/ Anonymous].

Er mwyn cyrraedd y targed o filiwn o siaradwyr, mae angen ystyried pa ddata a gesglir a sut y defnyddir y data hwnnw i gynllunio a gweithredu'n ddoeth. Mae'r trafodaethau diweddar yn rhan o weithredu Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol yn ddefnyddiol yn hyn o beth.

Cwestiwn 14 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru gyhoeddi cynllun yn nodi sut y bydd yn gweithredu'r strategaeth bob pum mlynedd yn lle bob blwyddyn?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	✓
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	---

Sylwadau ategol

Fel y nodir yn ein hymateb i gwestiwn 13, mae gwybodaeth a gyhoeddir gan y Llywodraeth – boed yn ystadegau, adroddiadau, cynlluniau neu strategaethau – yn cyfrannu at ein gwaith blynyddol o lunio nodau ac amcanion sefydliadol mewn perthynas â'r Gymraeg. Mae cynlluniau corfforaethol cyrff cyhoeddus yn dueddol o fod yn flynyddol gyda chynlluniau strategol bob tair a deng mlynedd. Os datblygir adroddiadau pum mlynedd, byddai'n rhaid sicrhau bod modd eu hadolygu yn flynyddol.

Mae adolygu blynyddol (hyd yn oed ar gynllun pum mlynedd) yn sicrhau ein bod yn gallu ymateb ac addasu unrhyw gynlluniau sydd ddim yn dwyn ffrwyth, a'n bod yn hyblyg ac yn ymatebol i unrhyw newidiadau.

Cwestiwn 15 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddiddymu Cyngor Partneriaeth y Gymraeg a rhoi'r pŵer i Lywodraeth Cymru geisio cyngor gan y Comisiwn arfaethedig, sef Comisiwn y Gymraeg?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	✓
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	---

Sylwadau ategol

Rydym yn cytuno y dylai Llywodraeth Cymru allu gofyn am gyngor gan y Comisiwn arfaethedig ond nid yw goblygiadau hyn i annibyniaeth unrhyw gorff newydd yn eglur. Rydym yn cytuno y byddai angen sicrhau na fyddai arfer y pŵer hwn yn peryglu annibyniaeth y Comisiwn o ran ei swyddogaethau monitro a gorfodi, a'i swyddogaethau'n ymwneud â'r rhyddid i ddefnyddio'r Gymraeg.

Cwestiwn 16 – A oes gennych unrhyw sylwadau eraill ar Ran 2 y Papur Gwyn?

Dim sylwadau eraill.

Rhan 3: Safonau'r Gymraeg

Cwestiwn 17 - Rydym yn cynnig y dylid mabwysiadu model diwygiedig o'r Safonau (Opsion 2) fel y ffordd orau o sicrhau hawliau pobl i dderbyn gwasanaethau Cymraeg. A ydych chi'n cytuno â'r cynnig hwn?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	✓
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	---

Sylwadau ategol, gan gynnwys (os yn berthnasol) unrhyw ddiwygiadau pellach yr hoffech eu gweld i'r system bresennol, neu unrhyw ddulliau gweithredu eraill y dylem eu hystyried yn eich barn chi.

Fel y nodwyd eisoes, mae cyfundrefn gyfredol y Safonau wedi caniatáu i ni ddechrau ar daith i greu [Di-enw/ Anonymous] sy'n gweithredu'n ddwyieithog yn fewnol ac i gryfhau a gwella ein darpariaeth i ddefnyddwyr. Mae wedi ein herio i wella'r gwasanaethau a gynigir gennym a'n polisiau a chynlluniau. O'r herwydd nid ydym o'r farn y byddai dileu na diwygio'r safonau o reidrwydd o fantais yma. Mae'r posibilrwydd o golli momentwm, amser a ffydd yn y gyfundrefn trwy roi newidiadau pellgyrhaeddol ar waith ar adeg gymharol gynnar yn oes y Safonau yn peri pryder.

Un posibilrwydd amgen yw ailystyried yr amserlen gydymffurfio ar gyfer safonau a nodir yn y Papur Gwyn fel rhai sy'n 'gosod baich heb gyfrannu'n uniongyrchol at wella gwasanaethau', er mwyn iddynt barhau'n nodau yr ydym yn anelu at eu cyrraedd, ond y blaenoriaethir gwella ansawdd a chwmpas ein gwasanaethau yn y man cyntaf.

Er bod cyfieithu rhai dogfennau astrus yn gallu teimlo'n feichus, maent hefyd yn symbol cryf o statws iaith o fewn sefydliad – yn fewnol ac yn allanol. Mewn rhai achosion, rydym wedi canfod fod yr angen i gyhoeddi testun mewn dwy iaith yn gallu cael effaith gadarnhaol ar ansawdd a maint y cynnwys a gynhyrchir yn yr iaith wreiddiol.

Mae technolegau hefyd ar gael (gan gynnwys systemau arloesol sydd yn cael eu datblygu yma yng Nghymru) i hwyluso cyfieithu. Maent yn arbennig o addas ar gyfer testunau corfforaethol e.e. adroddiadau lle gall fod ailadrodd o flwyddyn i flwyddyn, felly mae'r Safonau hyn yn gallu cymell sefydliadau i fuddsoddi yn y dechnoleg fydd yn sicrhau y gall eu hunedau cyfieithu neu gynhyrchwyr testun weithio'n fwy effeithlon, sicrhau ansawdd ac arbed arian yn gyffredinol, nid yn unig ar ddogfennau helaeth. Maent hefyd yn ein cymell i ganfod ffyrdd o rannu adnoddau a datblygu rhwydweithiau cydweithio. Rydym yn ystyried yn hyn o beth bod rôl gennym ni a chyrff cyhoeddus eraill i'w chwarae yn natblygiad terminoleg newydd a datblygiad yr iaith Gymraeg fel iaith fyw.

Cwestiwn 18 – Rydym wedi seilio'r cynnig rydym yn ei ffafrio i ddiwygio'r Safonau (Opswn 2) ar sail yr eglurder, y capasiti ar gyfer gwella a'r costau newid sy'n gysylltiedig â phob opsiwn (paragraffau 163–165). A ydych chi'n cytuno â'n dadansoddiad?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☒
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	-------------------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys (os yn berthnasol) unrhyw ffactorau eraill y dylem eu hystyried wrth lunio unrhyw gynigion terfynol.

Er ein bod yn gweld mantais symleiddio'r system bresennol a lleihau nifer y Safonau, mae'n bosibl y gall hyn arwain at lai o eglurder i gynllunwyr gweithlu a pholisiau. Fel y nodwyd eisoes, rydym wedi addasu ein gweithdrefnau a'n gweithlu mewn ffyrdd cadarnhaol i ateb yr her o gydymffurfio â'r Safonau a byddai unrhyw newidiadau pellgyrhaeddol yn peri pryder o ran trefniadau ymarferol a chost. Rydym hefyd wedi gweithio'n galed i godi ymwybyddiaeth a chynyddu dealltwriaeth ein staff o'r

Safonau, ac mae effaith hyn yn dal i wreiddio a dwyn ffrwyth.

Serch hyn, byddem yn croesawu mireinio'r trefniadau presennol i gynnwys adolygu ac ail-lunio hysbysiadau cydymffurfio a safonau o bryd i'w gilydd fel dull o symblu cynnydd a gwelliant.

Cwestiwn 19 – A ydych chi'n cytuno â'r cynnig i ddiddymu'r dosbarthiadau presennol o Safonau, a gwahaniaethu rhwng 'Safonau' (a fyddai'n berthnasol i wasanaethau) a 'dyletswyddau cynllunio ieithyddol' (a fyddai'n berthnasol i ddyletswyddau corfforaethol)?

Cytuno	☐	Anghytuno	☒	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	-------------------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Mae'r safonau Llundain Polisi, Gweithredu a Chadw Cofnodion yn ein galluogi i sicrhau ystyriaeth am effeithiau posibl (positif ac andwyol) ar y Gymraeg ar draws holl bolisiau'r corff, nid y polisiau a gweithdrefnau iaith yn unig. Mae'r posibilrwydd o golli ehangder a threiddgarwch y Safonau hyn yn peri pryder.

Fodd bynnag, rydym yn cytuno fod cynllunio ieithyddol yn rhan annatod o'r gwaith angenrheidiol er mwyn cyrraedd nodau Cymraeg 2050 a byddem yn croesawu cryfhau'r ddarpariaeth yn y maes hwn.

Mae ein perthynas adeiladol â swyddfa'r Comisiynydd Iaith yn ein galluogi i drafod a chynllunio ar y cyd, yn ogystal â sicrhau cydymffurfiaeth. Mae'r wybodaeth a gwaith ymchwil a wneir gan y Comisiynydd Iaith e.e. Adroddiadau Sicrwydd a gwaith ymchwil i feddalwedd a systemau sy'n allweddol i gydymffurfiaeth, yn ein cynorthwyo i wella a datblygu ein gwasanaethau.

Cwestiwn 20 – A ydych chi o'r farn y dylid cynnwys darpariaethau sy'n ymwneud â Chynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg yn y ddeddfwriaeth newydd fel dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Ydw	☒	Nac ydw	☐	Ansicr	☐
------------	-------------------------------------	----------------	--------------------------	---------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Rydym o'r farn y dylai'r ddeddfwriaeth newydd gynnwys darpariaeth sy'n ymwneud â Chynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg. Gall hyn greu cyfle i sicrhau dull cynllunio mwy holistaidd.

Cwestiwn 21 – Oes yna unrhyw faterion eraill y dylid, yn eich barn chi, eu cynnwys yn y ddeddfwriaeth newydd fel dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Oes	☒	Nac oes	☐	Ansicr	☐
------------	-------------------------------------	----------------	--------------------------	---------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Fel y nodir yng nghwestiwn 19, byddem yn awyddus i sicrhau y byddai'r dyletswyddau newydd yn ein galluogi i barhau i sicrhau ystyriaeth am effeithiau posibl (positif ac andwyol) ar y Gymraeg ar draws holl bolisiau'r corff, nid y polisiau a gweithdrefnau iaith yn unig.

Cwestiwn 22 – A ydych chi'n cytuno y dylai fod gan y Comisiwn arfaethedig bwerau cyffredinol i gynnal ymchwiliadau i sut mae cyrff yn cyflawni eu dyletswyddau o ran y Gymraeg, a fyddai'n cynnwys y Safonau a'r dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Yn rhan o'r berthynas adeiladol â'r Comisiynydd iaith, rydym yn darparu gwybodaeth yn ôl y galw ac yn cyfrannu at ymchwiliadau ac ati. Rydym yn cytuno y byddai o fudd pe bai gan y Comisiwn arfaethedig bwerau cyffredinol i sicrhau y gall y gwaith hwn barhau.

Cwestiwn 23 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai'r Comisiwn arfaethedig fonitro a chefnogi cyrff mewn perthynas â'u dyletswyddau cynllunio ieithyddol, yn hytrach na'u gorfodi?

Cytuno	☐	Anghytuno	☒	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	-------------------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Rydym yn cytuno y dylai fod gan y Comisiwn arfaethedig bwerau i fonitro a chefnogi cyrff mewn perthynas â'u dyletswyddau cynllunio ieithyddol, gyda'r pwyslais ar gefnogaeth er mwyn sicrhau cynnydd.

Fodd bynnag, rydym o'r farn fod gorfodi hefyd yn bwysig er mwyn sicrhau cydymffurfiaeth â'r dyletswyddau statudol hyn. Mae'r elfen orfodi sy'n bodoli ar hyn o bryd wedi cyflymu'r newidiadau i rai o'n prosesau mewnol, er enghraifft y ffordd yr ydym yn asesu lefel rhuglder yn y Gymraeg ar gyfer swyddi. Yn ein profiad ni, ni ellid dibynnu ar ewyllys da yn unig i sicrhau hawliau defnyddwyr i fyw'n Gymraeg. Rhaid cael fframwaith orfodi hefyd fel y gwneir mewn meysydd eraill e.e. cydraddoldeb, hawliau dynol ac yn y blaen.

Cwestiwn 24 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i roi cyfrifoldeb am osod Safonau ar gyrff i Lywodraeth Cymru, p'un ai drwy hysbysiad cydymffurfio neu drefn arall?

Cytuno	☐	Anghytuno	☒	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	-------------------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Rydym o'r farn fod annibyniaeth corff yn hollbwysig wrth lunio a gosod Safonau. Yn ogystal, rhaid sicrhau fod gan unrhyw gorff sy'n gosod Safonau yr arbenigedd priodol a'r wybodaeth angenrheidiol i bennu Safonau sy'n adeiladol ac yn uchelgeisiol.

Cwestiwn 25 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai pob un o'r rheoliadau i wneud Safonau fod yn destun ymgynghoriad cyhoeddus llawn cyn gofyn am gymeradwyaeth y Cynulliad?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Rydym yn cytuno ag egwyddor ymgynghori'n gyhoeddus. Dylid rhoi ystyriaeth i'r dull o gyflawni'r gwaith hwn a'r amserlen, o gofio mai un o'r rhesymau dros y newidiadau arfaethedig yw cyflymu'r broses o greu a gosod Safonau. Er enghraifft, sut yr eir ati i ymgynghori'n gyhoeddus ar Safonau posibl – fesul cylchoedd fel y system gyfredol, fesul corff, fesul sector, neu ddewis arall.

Cwestiwn 26 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddiddymu Ymchwiliadau Safonau?

Cytuno	☐	Anghytuno	☒	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	-------------------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Fel y nodir yn ein hymateb i gwestiwn 25, dylid rhoi ystyriaeth i'r weithdrefn fyddai'n cymryd lle'r Ymchwiliad a beth fyddai'r amserlen. Er bod Ymchwiliad Safonau yn broses ddyrys, roeddem yn gwerthfawrogi'r cyfle i esbonio'r holl agweddau ar waith y corff nad oeddent, o bosibl, yn gwbl amlwg heb drafodaeth bellach. Roedd hefyd yn gyfle i ninnau gael deall cwmplas y broses o osod Safonau a dechrau ar y gwaith paratoi mewnol.

Cymerir y byddai rhaid cynnal proses debyg, ac y byddai'n cymryd rhyw gymaint o amser a chydweithio. Byddem yn awyddus i sicrhau bod hyn yn rhan o'r broses pe bai newidiadau i'r gyfundrefn. Teimlwn y gallai hepgor y cam hwn olygu colli cyfle i sicrhau dealltwriaeth drwyadl ar y ddwy ochr o'r broses a'r rheoliadau, ac adeiladu perthynas bositif ac adeiladol ar ddechrau'r daith.

Mae rhai o'r eithriadau y cytunwyd arnynt wedi bod o fantais i ni adeiladu gweithdrefnau newydd fydd yn sicrhau newidiadau ymarferol heb gael effaith andwyol ar ewyllys da ac adnoddau mewnol. Dyma arwydd o agwedd bragmatig y gyfundrefn gyfredol sy'n grymuso swyddogion wrth eu gwaith o sicrhau cydymffurfiaeth â rhai safonau mwy heriol yn y tymor canolig a hir.

Cwestiwn 27 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid rhoi pwerau i gyhoeddi codau ymarfer neu ganllawiau mewn perthynas â'r Safonau i Lywodraeth Cymru?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	✓
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	---

Sylwadau ategol

Byddai'n fanteisiol cael codau ymarfer a chanllawiau mewn perthynas â'r Safonau a dylent gael eu llunio gan y corff sy'n creu ac yn gosod y Safonau.

Cwestiwn 28 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru gael pŵer i osod Safonau ar yr holl gyrff mewn sector yn uniongyrchol drwy reoliadau, heb fod angen hysbysiad cydymffurfio neu drefn arall gyffelyb?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	✓
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	---

Sylwadau ategol, gan gynnwys eich barn ar y materion y dylem eu hystyried wrth lunio Safonau i'w gosod yn uniongyrchol ar gyrff o fewn sector, p'un a ddylai gyrff unigol barhau â'r hawl i herio Safon sydd wedi'i gosod arnynt, a ph'un a ddylid cael proses ymgynghori fwy trwyadl.

Nid yw'n eglur i ba raddau y byddai Safonau'n cael eu symleiddio neu eu distyllu, ac a all y broses honno eu gwneud yn llai eglur i'r defnyddwyr a'r gyrff.

Mae'n bosibl bod rhai sectorau lle mae cylchoedd gorchwyl gwahanol gyrff yn ddigon tebyg y gellid gofyn iddynt (yn rhesymol ac yn gymesur) i gydymffurfio â set gyffredin o Safonau. Yn ein hachos ni, fel y nodwyd eisoes, roeddem yn gwerthfawrogi'r cyfle i esbonio'r holl agweddau ar waith y corff nad oeddent, o bosibl, yn gwbl amlwg heb esboniad a thrafodaeth bellach.

Cwestiwn 29 – Pa ffactorau y dylid eu cymryd i ystyriaeth neu pa weithdrefn y dylid ei dilyn er mwyn sicrhau bod y broses o osod Safonau ar Lywodraeth Cymru yn deg a thryloyw?

Sylwadau ategol

Rydym wedi gwerthfawrogi'r cyfle i gydweithio â chorff hyd braich wrth gyfrannu at y broses o bennu'r Safonau ac wrth weithio ar sicrhau cydymffurfiaeth.

Cwestiwn 30 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid gorfod delio â chwynion drwy weithdrefn gwyno'r corff perthnasol cyn y caiff y Comisiwn arfaethedig, sef Comisiwn y Gymraeg, ymchwilio i fethiant honedig?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	✓
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	---

Sylwadau ategol

Fel y nodir ym mharagraff 208 y Papur Gwyn, cwynion yw'r "mesur pwysicaf o p'un a yw gyrff yn cydymffurfio â'r Safonau". Un o gryfderau'r weithdrefn gyfredol, felly, yw

ei bod yn caniatáu i unrhyw ddefnyddiwr gwyno am unrhyw ddiffyg – gan gynnwys staff sydd am gwyno am y corff sy'n eu cyflogi. Gellid dadlau bod hyn yn ei gwneud yn haws i ddefnyddwyr dynnu sylw at ddiffygion yn hyderus, heb boeni am unrhyw sgil effeithiau posibl. Hoffem weld yr hawliau hynny'n cael eu diogelu.

Fodd bynnag, rydym yn cytuno fod y weithdrefn gyfredol yn golygu y gall achosion bara'n hir, heb gyfle o reidrwydd i unioni cam yn gyflym nac adolygu neu lunio polisi neu weithdrefn ar fyrder. Un ffordd bosibl o fynd i'r afael â hyn fyddai creu cyfle i'r corff monitro roi gwybod i'r corff y gwnaed cwyn a natur y gŵyn er mwyn gallu unioni'r cam wrth i'r weithdrefn gwyno fynd rhagddi.

Cwestiwn 31 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig fod yn rhaid i gyrff gadw at weithdrefn gwyno sydd wedi'i chymeradwyo, fel y Polisi Pryderon a Chwynion Enghreifftiol?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Rydym yn cytuno bod dilyn gweithdrefn gwyno sydd wedi ei chymeradwyo yn bwysig.

Cwestiwn 32 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond os yw o'r farn fod yr achos honedig o dorri Safon neu weithdrefn gwyno yn un ddifrifol y dylai'r Comisiwn arfaethedig gael cymryd camau gweithredu pellach mewn perthynas â chŵyn?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☒
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	-------------------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys unrhyw sylwadau ar ein diffiniad o 'achos difrifol' ym mharagraff 219.

Rydym yn cytuno â phwyntiau b., c. ac ch., ond teimlwn fod cynnwys a. hefyd yn bwysig. Gan mai diben y Safonau yw sicrhau hawliau pobl i ddefnyddio'r Gymraeg, teimlwn fod trin yr holl achosion yn yr un modd yn bwysig er mwyn diogelu'r hawliau hynny.

Os daw'r cynnig i rym, dylid sicrhau y caiff cwmpas achosion categori a. ei ddiffinio yn drylwyr ac y rhoddir ystyriaeth i gyd-destun y gŵyn yn ogystal. Dylai'r Comisiwn arfaethedig sicrhau y cynhyrchir adroddiad gan gyrff ar y nifer o gwynion categori a. a ddygwyd yn erbyn y corff.

Cwestiwn 33 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ganiatáu i'r Comisiwn arfaethedig gynnal ymchwiliad ar ei liwt ei hun?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Dim sylwadau ategol.

Cwestiwn 34 – A ydych chi'n cytuno fod y camau gweithredu a ddisgrifir ym mharagraff 225 yn darparu amrywiaeth effeithiol o gamau gorfodi?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys unrhyw syniadau ynghylch camau gorfodi eraill a wrthodwyd neu nad ydynt wedi cael eu hystyried yn y Papur Gwyn.

Dim sylwadau ategol.

Cwestiwn 35 – Ar hyn o bryd, mae gan y Comisiynydd bwerau i osod dirwy sifil o hyd at £5,000 ac, mewn rhai amgylchiadau, i ofyn am orchymyn llys i'w gwneud yn ofynnol i gorff gydymffurfio. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid cadw'r pwerau hyn?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys unrhyw sylwadau ynghylch y ddirwy sifil uchaf y dylai'r Comisiwn arfaethedig allu ei gosod (os o gwbl).

Dim sylwadau ategol.

Cwestiwn 36 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i gadw rôl y Tribiwnlys mewn perthynas â phenderfyniadau'r Comisiwn arfaethedig ynghylch gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Dim sylwadau ategol.

Cwestiwn 37 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai'r Tribiwnlys hefyd ymdrin ag apelau yn erbyn penderfyniad gan Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar gorff?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Dim sylwadau ategol.

Cwestiwn 38 – Rydyn ni'n cynnig cyflwyno cam cyntaf gorfodol ar gyfer y Tribiwnlys mewn perthynas ag apelau yn erbyn penderfyniadau'r Comisiwn arfaethedig ynghylch gorfodi Safonau. Byddai'r cam cyntaf yn ei gwneud yn ofynnol i'r Tribiwnlys roi caniatâd ar y sail bod siawns rhesymol y bydd y cais yn llwyddo neu pan fo rheswm cryf arall pam y dylai'r cais gael ei glywed. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Dim sylwadau ategol.

Cwestiwn 39 – A ydych chi o'r farn y dylai'r cam cyntaf gorfodol arfaethedig fod yn gymwys i apelau yn erbyn penderfyniad gan Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar gorff?

Ydw	☒	Nac ydw	☐	Ansicr	☐
------------	-------------------------------------	----------------	--------------------------	---------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Dim sylwadau ategol.

Cwestiwn 40 – A oes gennych unrhyw sylwadau ychwanegol ar Ran 3 y Papur Gwyn?

Dim sylwadau ychwanegol.

Rhan 4: Cwmpas y cyrff sy'n ddarostyngedig i ddeddfwriaeth y Gymraeg

Cwestiwn 41 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddileu'r cyfyngiadau yn y Mesur fel bod Llywodraeth Cymru'n meddu ar y pŵer i wneud Safonau'n gymwys i unrhyw gorff o fewn cymhwysedd deddfwriaethol y Cynulliad?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☒
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	-------------------------------------

Sylwadau ategol

Rydym yn cydweithio â busnesau'r sector preifat yn gyson mewn amryw ffyrdd e.e. ar weithgareddau a digwyddiadau fel Gŵyl Fwyd Sain Ffagan, wrth ddylunio arddangosfeydd neu ar ddeunydd marchnata. Rydym yn croesawu cydweithio â chwmnïau dwyieithog yn enwedig o ran y cyfleoedd i'n staff (yn siaradwyr iaith gyntaf ac yn ddysgwyr) ddefnyddio'i hiaith wrth eu gwaith. Felly, byddai atgyfnerthu'r sector preifat o fudd uniongyrchol i ni. Yn anuniongyrchol, byddai cynnydd yn y galw am systemau, meddalwedd a deunydd dwyieithog yn cryfhau ein llais ninnau wrth i ni

alw am wasanaethau sy'n hanfodol i'n seilwaith.

Er enghraifft, cawsom gais yn ddiweddar i drafod â chwmni preifat sy'n creu meddalwedd iechyd a diogelwch mewnol. Cafwyd trafodaeth am gynhyrchu meddalwedd ddwyieithog yn sgil y Safonau ac mae'r cwmni bellach yn ystyried creu'r feddalwedd ar ein cyfer, ac o ganlyniad, bydd ar gael i gyrff eraill. Mae'r datblygiadau hyn yn hollbwysig wrth i ni geisio sicrhau y gall ein gweithleoedd weithredu'n ddwyieithog, ac wrth sicrhau hawliau ein defnyddwyr sy'n staff yn ogystal â'r cyhoedd.

Mae gennym garfan gref o siaradwyr Cymraeg sy'n ddysgwyr yn [Di-enw/ Anonymous]. Heb fewnbwn cwmnïau preifat, boed hynny ar ffurf meddalwedd, darparwyr, gwasanaethau lles staff, ac yn y blaen, mae'n anos i ni greu hinsawdd ddwyieithog sy'n caniatáu i'r dysgwyr hynny ymarfer eu sgiliau a datblygu i fod yn siaradwyr rhugl a hyderus.

Cwestiwn 42 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond mewn perthynas â'r gwasanaethau y maent yn eu cyflenwi i'w cwsmeriaid y dylai busnesau yn y sector preifat fod yn agored i orfod cydymffurfio â Safonau?

Cytuno	☐	Anghytuno	☒	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	-------------------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys eich barn ynghylch unrhyw gyfyngiadau y dylid eu rhoi ar y pwerau i osod Safonau ar fusnesau preifat.

Ar sail ein hymateb i gwestiwn 42, ni allwn cytuno â'r cynnig hwn.

Cwestiwn 43 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond fel rhan o becyn ehangach o weithgarwch sy'n hybu'r Gymraeg ac yn cynyddu ymwybyddiaeth ohoni y dylid gosod Safonau ar fusnesau preifat?

Cytuno	☐	Anghytuno	☒	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	-------------------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Rydym o'r farn y dylai cyrff y sector preifat ddod o dan yr un ystod o safonau â chyrff cyhoeddus, ac y dylid dibynnu ar y weithdrefn lunio a gosod Safonau i sicrhau y gwneir hyn mewn modd sy'n cydbwyso hawliau defnyddwyr a gweithredu ymarferol a chymesur.

Mae cyrff y sector preifat yn rhan annatod o'n gwaith, ac yn hanfodol i'n hymdrechion i greu gweithlu all weithredu'n ddwyieithog a gofodau a chanddynt naws ddwyieithog i'n defnyddwyr.

Cwestiwn 44 – Os rhoddir pwerau i Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar unrhyw gorff o fewn cymhwysedd y Cynulliad, a ydych chi o'r farn y dylai Safonau gael eu gosod ar unrhyw gorff neu sector nad yw ar hyn o bryd o fewn cwrmpas deddfwriaeth ynghylch y Gymraeg?

Ydw	☒	Nac ydw	☐	Ansicr	☐
-----	-------------------------------------	---------	--------------------------	--------	--------------------------

Sylwadau ategol

Dim sylwadau ategol.

Cwestiwn 45 – A oes gennych unrhyw sylwadau ychwanegol ar Ran 4 y Papur Gwyn?

Dim sylwadau ychwanegol.

Rhan 5: Asesu effaith ein cynigion

Cwestiwn 46 – Rydym wedi asesu effaith ein cynigion ar gydraddoldeb, plant, pobl ifanc a'u teuluoedd, a'r Gymraeg. A oes gennych chi sylwadau ar unrhyw un o'r asesiadau hyn?

Nid ydym ni'n gwahaniaethu rhwng hawliau ein staff i ddefnyddio'r Gymraeg wrth eu gwaith a hawliau'r cyhoedd i dderbyn gwasanaethau gennym yn Gymraeg. Yn hynny o beth, mae'n bosibl fod gwrthdaro rhwng hawliau'r gwahanol ddefnyddwyr hyn gan ddibynnu ar eu safbwynt, h.y. cwsmer, cyflogai, darparwr. Nodwyd eisoes ein dyhead i ddiogelu hawliau cyflogeion wrth eu gwaith.

Cwestiwn 47 – Hoffem wybod eich barn ar yr effeithiau y byddai'r cynigion yn ein Papur Gwyn yn eu cael ar y Gymraeg, yn benodol ar:

- i) gyfleoedd i bobl ddefnyddio'r Gymraeg
- ii) peidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg.

Pa effeithiau fyddai, yn eich barn chi? Sut mae cynyddu effeithiau cadarnhaol neu liniaru effeithiau negyddol?

Sylwadau ategol

Rydym yn croesawu ymdrechion Llywodraeth Cymru i fireinio'r gweithdrefnau cyfredol er mwyn gwireddu Cymraeg 2050, yn enwedig wrth ystyried y pwerau deddfu cadarnach sydd gan y Cynulliad bellach. Fel y nodwyd eisoes, rydym yn croesawu'r bwriad i atgyfnerthu gweithgarwch hybu a hyrwyddo'r Gymraeg.

Mae cyfundrefn gyfredol y Safonau dan reolaeth y Comisiynydd Iaith wedi caniatáu i ni ddechrau ar daith i greu [Di-enw/ Anonymous] sy'n gweithredu'n ddwyieithog yn fewnol ac i gryfhau a gwella ein darpariaeth i ddefnyddwyr. Mae wedi ein herio i wella'r gwasanaethau a gynigir gennym a'n polisïau a chynlluniau, a rhoi newidiadau mewnol ar waith. O'r herwydd nid ydym yn grediniol y byddai diwygio'r broses o greu a gorfodi Safonau o fantais ar yr adeg hon. Mae'r posibilrwydd o golli momentwm, amser a ffydd yn y gyfundrefn trwy roi newidiadau pellgyrhaeddol ar waith ar adeg gymharol gynnar yn eu hoes yn peri pryder.

Mae gosod Safonau ar gyrff y sector preifat yn bwysig er mwyn diogelu gwasanaethau a pholisïau sy'n diwallu anghenion a hawliau defnyddwyr yr iaith.

Cwestiwn 48 – Eglurwch hefyd sut gellid ffurfio neu newid yr opsiynau arfaethedig:

- i) fel eu bod yn cael effeithiau cadarnhaol neu fwy o effeithiau cadarnhaol ar gyfleoedd pobl i ddefnyddio'r Gymraeg ac ar beidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg
- ii) fel nad ydynt yn cael effeithiau andwyol ar gyfleoedd pobl i ddefnyddio'r Gymraeg ac ar beidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg.

Sylwadau ategol

Lle medrwn gynnig barn neu opsiwn amgen, rydym wedi eu cynnwys yn yr ymatebion i'r cwestiynau unigol.

Cwestiwn 49 – Rydym wedi gofyn nifer o gwestiynau penodol. Os oes gennych chi faterion perthnasol nad ydym wedi rhoi sylw penodol iddynt, defnyddiwch y blwch isod i roi gwybod i ni amdanynt.

Mae cyfundrefn gyfredol y Safonau dan reolaeth y Comisiynydd Iaith wedi caniatáu i ni ddechrau ar daith i greu [Di-enw/ Anonymous] sy'n gweithredu'n ddwyieithog yn fewnol ac i gryfhau a gwella ein darpariaeth i ddefnyddwyr. Mae wedi ein herio i wella'r gwasanaethau a gynigir gennym i'r cyhoedd ac i'n staff trwy Gymru ben baladr.

Erbyn hyn, rhoddir ystyriaeth i'r iaith ar y lefel uchaf ac wrth lunio holl bolisiâu a gweithdrefnau'r corff. Mae gan y Gymraeg statws o fewn y corff, hyd y lefel uchaf.

Nid ydym yn trin y Gymraeg fel iaith gyfieithu yn unig bellach. Mae ymwybyddiaeth yn codi am fanteision trin y ddwy iaith ochr yn ochr â'i gilydd, fel y gwelir yn ein project ailddatblygu helaeth yn Sain Ffagan [Di-enw/ Anonymous]. Rydym yn datblygu dulliau newydd o ddehongli, gan gynnwys dehongli sy'n addas i bawb ond yn ddelfrydol i ddysgwyr. Rydym wrthi'n datblygu dulliau o ddefnyddio ein [Di-enw/ Anonymous] fel lleoliadau i'n defnyddwyr a'n staff ddysgu Cymraeg, mewn partneriaeth â'r Ganolfan Dysgu Cymraeg Genedlaethol.

Rydym wrthi'n adolygu'r ddarpariaeth dysgu Cymraeg yn y gweithle, gyda'r bwriad o gynnig ystod ehangach o wersi mewn amryw [Di-enw/ Anonymous] gyda'r Ganolfan Dysgu Cymraeg Genedlaethol. Rydym yn atgyfnerthu ein cynlluniau llai ffurfiol sy'n dathlu ein dysgwyr disglair – o glybiau pontio i ddysgwyr Cymraeg a siaradwyr iaith gyntaf, cynlluniau cyfaill Cymraeg a gweithdai magu hyder ac adnoddau defnyddiol.

Mae gennym ni fel [Di-enw/ Anonymous] rôl bwysig i'w chwarae wrth gefnogi uchelgais Llywodraeth Cymru, Cymraeg 2050. Gallwn greu cyfleoedd trwy'r casgliad cenedlaethol i bobl ddysgu a defnyddio'r Gymraeg wrth ddysgu yn ogystal am ddiwylliant Cymru. Sain Ffagan [Di-enw/ Anonymous] oedd un o'r sefydliadau cyntaf yng Nghymru i weithredu trwy gyfrwng y Gymraeg ac rydym yn llwyr ymwybodol o bwysigrwydd creu cyfleoedd i'n staff weithio a byw yn Gymraeg, ac effaith bositif hyn ar brofiadau ein defnyddwyr.

Mae ymatebion i ymgynghoriadau yn debygol o gael eu gwneud yn gyhoeddus, ar y rhyngrwyd neu mewn adroddiad. Os byddai'n well gennych i'ch ymateb aros yn ddienw, ticiwch yma:

Rhan 1: Hybu'r Gymraeg

Cwestiwn 1 – Ym mharagraffau 49–54, rydym wedi amlinellu'r rôl yr ydym yn cynnig y dylai Llywodraeth Cymru ei chwarae i hybu'r Gymraeg, h.y. swyddogaethau'r Llywodraeth i hybu'r Gymraeg. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys p'un a oes meysydd y dylid eu hychwanegu neu eu tynnu o'r rhestr ym mharagraff 53.

Mae'r paragraffau a nodir mewn perthynas â'r cwestiwn yn awgrymu mwy na bod y Llywodraeth yn gyfrifol am hybu. Mae'n cynnig bod y Llywodraeth hefyd yn gyfrifol am osod strategaeth a pholisiau a'u rheoleiddio.

Er bod lle i'r Llywodraeth greu strategaeth genedlaethol, ni ddylai fod yn gyfrifol am osod Safonau (neu debyg) ar gyrff a'u rheolaiddio. Mae Llywodraeth, yn weinidogion a gweision sifil, yn fwy agored i lobio a phlygu dan bwysau cyrff cenedlaethol.

Mae'n debyg hefyd fod Comisiynydd y Gymraeg wedi llunio adroddiaau ar greu Safonau ar gyrff ym meysydd telegyfatharu ymysg eraill, ac ambell i un ers bron i ddwy flynedd. Mae hynny'n dangos diffyg amser neu ewyllys y Llywodraeth i weithredu polisiau.

Cwestiwn 2 – Yn Nhabl 1, rydym wedi amlinellu'r adnoddau mewn perthynas â'r swyddogaethau cyffredinol i hybu'r Gymraeg yr ydym o'r farn y dylent fod ar gael i unrhyw gorff neu gyrff sy'n helpu yn y gwaith o hybu'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Mae awgrym y dylai'r Llywodraeth a Chomisiynydd y Gymraeg fod yn hybu defnydd a chydweithio â busensau er mwyn cynyddu defnydd y Gymraeg ymysg busnesau. Mae blynyddoedd o brofiad wedi dangos nad yw annog busensau i ddarparu gwasanaeth Gymraeg yn gweithio. Does dim ewyllys da gan gwmnïau tuag at y Gymraeg.

Mae nifer o siopau a chaffis wedi agor yn fy nhref agosaf dros y blynyddoedd diweddar. Yr ymateb bob tro iddyn nhw i gyflogi siaradwyr Cymraeg yw nad yw hynny'n flaenoriaeth, a does dim sôn am y Gymraeg ar fanyleb swyddi. Er gwaethaf gofyn iddyn nhw o flaen llaw, bach iawn o arwyddion Cymraeg sydd, os o gwbl dydy taflenni cynnigion arbennig ddim ar gael yn Gymraeg, dydy hysbysebion yn y wasg a baneri ga y siopau ddim yn Gymraeg. Mae'r un peth yn wir am fusnesau sydd wedi bod yno erioed hefyd.

Dydy banciau ddim yn cynnig yr un ystod o wasanaethau Cymraeg i gwsmeriaid ag yn Saesneg yny canghennau, heb sôn am ar-lein. Des dim un banc yn cynnig

gwasanaeth bancio ar-lein yn Gymraeg.

Does dim un o'r cmwniau ffôn mawr yn cynnig unrhyw wasanaeth Cymraeg hyd y gwn i chwaith. Does dim ffôn sydd yn gweithio'n Gymraeg chwaith.

Oes angen dweud nad yw annog yn gweithio?

Cwestiwn 3 – A ydych chi'n cytuno â'r opsiwn a ffeirir gennym (Opsiwn 4), sef un corff i fod yn gyfrifol am hybu'r Gymraeg ac am fonitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Os ydych yn anghytuno, nodwch pa opsiwn (gan gynnwys opsiynau nad ydym wedi'u trafod yn y Papur Gwyn) y dylem ei ystyried yn eich barn chi.

Sylwadau ategol

Mae diffygion Bwrdd yr Iaith yn dnagos pam na ddylid cael un corff i hybu a gorfodi a monitro ac mae'r ddau swyddogaeth yn gwrthdaro â'i gilydd.

Doedd Bwrdd yt Iaith ddim yn rheoleiddio'r cynlluniau iaith roedden nhw'n eu rhoi mewn lle, doedd ganddyn nhw mo'r capisiti i wneud. Er bod adroddiadau monitro yn cael eu llunio yn flynyddol gan gyrff dos dim disgwyl na rhedirwydd arnynt i'w danfon at Gomisynydd y Gymraeg. I raddau felly, mae'r drefn yn parhau felly mae angen edrych ar reoleiddio Safonau'r Gymraeg er mwyn sicrhau cydymffurfio ac adeiladu arnynt.

Os yw corff yn annog corff arall i wneud rhywbeth byddai'n anodd iawn iddynt wedyn osod rheoliadau arno. Er mai cyrff gwhanol, dan y drefn bresenol, fyddai dan y ddwy drefn (hybu a rheoleiddio) ar y cyfan, mae neghreiffiau fel y Bwrdd lechyd ble mae annog a hwyluso defnydd o'r Gymraeg ond bod trafod rheoleiddio hefyd. Wrth i ragor o sectorau ddod dan drefn y Safonau, gall ddigwydd yn fwyfwy. Mae rhai cyrff wedi ennill eu her i beidio cydymffurfio â rhai Safonau, byddai'n anodd i'r rheoleidiwr wedyn annog yn hytrach na gorfodi.

Cwestiwn 4 – Rydym wedi seilio ein dewis, sef un corff, ar sail eglurder, cydnawsedd a gwerth am arian. A ydych chi'n cytuno â'n sail resymegol?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Ni fyddai'n creu sefyllfa mwy eglur.

Nid yw'n hollol glir y byddai'n arbed arian chwaith gan fod nodi y bydd angen cynnal arfarniad llawn o gostau a manteisio yr holl opsiynau.

Ymhellach maer cysyniad o werth am arian yn amwys.

Cwestiwn 5 – Pa faterion perthnasol eraill y dylem eu hystyried wrth wneud ein cynnig terfynol ynghylch pa gorff neu gyrff ddylai hybu'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau?

Sylwadau ategol

--

Cwestiwn 6 – A oes gennych unrhyw sylwadau pellach ar Ran 1 y Papur Gwyn?

--

Rhan 2: Llywodraethiant ac atebolrwydd

Cwestiwn 7 – Ym mharagraffau 93–95, rydym wedi nodi rhai gofynion cyffredinol yn ymwneud â threfniadau llywodraethu ac atebolrwydd y corff. Beth yw eich barn chi am y gofynion cyffredinol hyn, ac a oes yna fesurau monitro a ffrwyno eraill a ddylai fod yn weithredol ar y corff arfaethedig?

Sylwadau ategol

Petai Comisiwn (neu unrhyw un corff) yn gyfrifol am reoleiddio yn ogystal â hybu byddai'n anodd – am yr un rhesymau ag y nodwyd uchod. Dylid felly gadw'r ddau ar wahân

Cwestiwn 8 – A ydych chi'n cytuno â'r opsiwn a ffefrir gennym (Opsiwn 3), sef i sefydlu Comisiwn y Gymraeg i hybu a hwyluso defnyddio'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 9 – Beth yw eich barn chi am y dadansoddiad rydym wedi'i ddarparu sy'n cefnogi ein dewis ni, sef Opsiwn 3? A oes unrhyw ystyriaethau eraill y dylem eu hystyried wrth wneud unrhyw gynnig terfynol?

Mae'r Comisynydd yn unigolyn ac yn wybeb cyhoeddus. Mae'n gysyniad hawdd ei ddeall ac yn hawdd i bobl wybod at bwy neu beth i fynd. Wrth fanylu ar y syniad o Gomisiwn mae corfforaeth wedi'i nodi fwy nag unwaith, mae trosglwyddo dyletswyddau i aelodau eraill y Comisiwn wedi'i nodi. Byddai hynny'n gallu creu aneglurder. Mae swyddogion y Comisynydd yn dfnyddio'u harbennigedd nawr i ymdrin â meysydd gwahanol ond un wyneb sydd, a phawb yn gwybod ble i fynd.

Mae model Comisiwny n ymdebygu i Fwrdd yr Iaith. Roedd nifer o wendidau i Fwrdd yr Iaith, byddai corff tebyg i hynny yn creu'r un gwendidau ac yn gam nôl.

Cwestiwn 10 – A ydych chi'n credu bod Opsiwn 3 yn diogelu annibyniaeth y Comisiwn arfaethedig yn ddigonol yng nghyd-destun arfer swyddogaethau ar gyfer monitro a gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau?

Ydw	☐	Nac ydw	☐	Ansicr	☐
-----	--------------------------	---------	--------------------------	--------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 11 – A oes unrhyw faterion ychwanegol i'r rhai a restrir ym mharagraffau 121–122 y dylem eu hystyried wrth ystyried trefniadau i sefydlu'r Comisiwn arfaethedig?

Oes	☐	Nac oes	☐	Ansicr	☐
------------	--------------------------	----------------	--------------------------	---------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 12 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i symud y gofyniad ar Lywodraeth Cymru i lunio strategaeth ar gyfer y Gymraeg o Ddeddf Llywodraeth Cymru 2006 i'r Bil y Gymraeg newydd?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Dydy hi ddim ynglir pam bod angen symud y gofyniad o un ddeddf i'r llall. O symud y ddyletswydd oni fyddai'n gweud y Gymraeg yn ymylol, yn cyfyngu'r strategath iaith i ddeddfau yn ymwneud yn benodol â'r Gymraeg, pan ddylai'r Gymraeg fod yn rhan o bopeth?

Cwestiwn 13 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru adrodd i'r Cynulliad ar strategaeth y Gymraeg bob pum mlynedd yn lle bob blwyddyn?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Does dim rheswm chwaith dros adrodd yn llai rheolaidd – mae pum mlynedd yn gyfnod hir iawn.

Cwestiwn 14 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru gyhoeddi cynllun yn nodi sut y bydd yn gweithredu'r strategaeth bob pum mlynedd yn lle bob blwyddyn?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Mae strategaeth neu gynllun gweithredu yn gallu bod yn bwysicach na'r strategaeth ei hun. Byddai diweddarau gyda'r bwriad o adeiladu arni yn flynyddol yn galluogi mwy o ddatblygu ac adeiladu. Dylid felly adrodd yn flynyddol.

Cwestiwn 15 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddiddymu Cyngor Partneriaeth y Gymraeg a rhoi'r pŵer i Lywodraeth Cymru geisio cyngor gan y Comisiwn arfaethedig, sef Comisiwn y Gymraeg?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Mae'r cwestiwn yma'n cymeryd yn ganiataol fod Comisiwn yn cael ei greu, fel y nodwyd uchod dydw i ddim yn cytuno â chreu Comisiwn felly ddim yn gweld angen diddymu Cyngor Parterniaeth y Gymraeg yn sgil hynny.

Cwestiwn 16 – A oes gennych unrhyw sylwadau eraill ar Ran 2 y Papur Gwyn?

Rhan 3: Safonau'r Gymraeg

Cwestiwn 17 – Rydym yn cynnig y dylid mabwysiadu model diwygiedig o'r Safonau (Opswn 2) fel y ffordd orau o sicrhau hawliau pobl i dderbyn gwasanaethau Cymraeg. A ydych chi'n cytuno â'r cynnig hwn?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys (os yn berthnasol) unrhyw ddiwygiadau pellach yr hoffech eu gweld i'r system bresennol, neu unrhyw ddulliau gweithredu eraill y dylem eu hystyried yn eich barn chi.

Er bod y Safonau'n gymhleth ar yr olwg gyntaf mae wedi golygu mwy o wasanaethau Cymraeg gan gyrff cyhoeddus. Newydd eu gosod mae nifer o Safonau a byddai cyflwyno deddwriaeth newydd eto yn gallu creu rhwystrediaeth i gyrff, ac ansicrwydd i'r gyrff a'r cyhoedd.

Dylid galluogi cynydd yn nifer y Safonau disgwyledig ar gyrff. Mae Adroddiadau Monitro Blynnyddol yn cael eu creu bob blwyddyn, dylid felly edrych ar ddatblygu darpariaeth Gymraeg gyrff drwy hynny.

Cwestiwn 18 – Rydym wedi seilio'r cynnig rydym yn ei ffafrio i ddiwygio'r Safonau (Opswn 2) ar sail yr eglurder, y capasiti ar gyfer gwella a'r costau newid sy'n gysylltiedig â phob opsiwn (paragraffau 163–165). A ydych chi'n cytuno â'n dadansoddiad?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys (os yn berthnasol) unrhyw ffactorau eraill y dylem eu hystyried wrth lunio unrhyw gynigion terfynol.

Defnyddwyr gwasanaethau ddylai gael eu hystyried yn bennaf, a beth sydd fwyaf effeithiol er mwyn i bobl ddefnyddio a derbyn gwasanaeth Cymraeg.

Cwestiwn 19 – A ydych chi'n cytuno â'r cynnig i ddiddymu'r dosbarthiadau presennol o Safonau, a gwahaniaethu rhwng 'Safonau' (a fyddai'n berthnasol i wasanaethau) a 'dyletswyddau cynllunio ieithyddol' (a fyddai'n berthnasol i ddyletswyddau corfforaethol)?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Byddai hyn yn gam yn ôl gan leihau'r pwerau gorfodi a rheoleiddio gan arwain at lai fyth o gydymffurfiaeth â'r Safonau. Yn lle diddymu'r Safonau Gweithredu a llunio polisi a chreu haen ychwanegol o reoliadau yn eu lle, gall fod dyletswyddau ychwanegol ar wyneb y Bil, megis dyletswyddau i symud at weinyddiaeth fewnol Gymraeg.

Cwestiwn 20 – A ydych chi o'r farn y dylid cynnwys darpariaethau sy'n ymwneud â Chynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg yn y ddeddfwriaeth newydd fel dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Ydw	☐	Nac ydw	☐	Ansicr	☐
------------	--------------------------	----------------	--------------------------	---------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Dydy hi ddim yn amlwg beth fyddai manteision newid or fath

Cwestiwn 21 – Oes yna unrhyw faterion eraill y dylid, yn eich barn chi, eu cynnwys yn y ddeddfwriaeth newydd fel dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Oes	☐	Nac oes	☐	Ansicr	☐
------------	--------------------------	----------------	--------------------------	---------------	--------------------------

Sylwadau ategol

--

Cwestiwn 22 – A ydych chi'n cytuno y dylai fod gan y Comisiwn arfaethedig bwerau cyffredinol i gynnal ymchwiliadau i sut mae cyrff yn cyflawni eu dyletswyddau o ran y Gymraeg, a fyddai'n cynnwys y Safonau a'r dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Mae'r cwestiwn yn cymeryd yn ganiatol fy mod yn cytuno â'rsyniad o greu Comisiwn. Mae gan Gomisiynydd y Gymraeg y gallu hyn eisoes, felly mae hyn yn awgrym nad oes angen newid model.

Cwestiwn 23 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai'r Comisiwn arfaethedig fonitro a chefnogi cyrff mewn perthynas â'u dyletswyddau cynllunio ieithyddol, yn hytrach na'u gorfodi?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Eto, mae'r cwestiwn yn cymeryd ynganiatol fod cytundeb i greu Comisiwn. Fel y nodwyd uchod, does dim ewyllys da gan gwmnïau tuag at y Gymraeg. Mae degawdau o brofiad yn dangos nad yw cwmnïau yn darparu gwasanaeth Cymraeg gystal ag yn Saesneg o'u gwirfodd.

Cwestiwn 24 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i roi cyfrifoldeb am osod Safonau ar gyrff i Lywodraeth Cymru, p'un ai drwy hysbysiad cydymffurfio neu drefn arall?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Dylid cadw at y drefn sydd yn bodoli eisoes, ble mae'r Llywodraeth yn cymeradwyo Safonau sydd yn cael eu gosod gan y Comisiynydd. Cwestiwn amlwg yma yw pwy fyddai'n gosod Safonau ar y Llywodraeth ei hun?

Cwestiwn 25 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai pob un o'r rheoliadau i wneud Safonau fod yn destun ymgynghoriad cyhoeddus llawn cyn gofyn am gymeradwyaeth y Cynulliad?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 26 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddiddymu Ymchwiliadau Safonau?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Petai'n arbed amser ac yn golygu bod mwy o gyrff yn ddarostyngedig i Safonau, er lles defnyddwyr, yddai i'w gymeradwyo, ond nid os mai osgoi cynnwys rhai sectorau yw' bwriad, er mwyn honni nad oes prawf neu angen am Safonau yn y secotr hynny.

Cwestiwn 27 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid rhoi pwerau i gyhoeddi codau ymarfer neu ganllawiau mewn perthynas â'r Safonau i Lywodraeth Cymru?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Gan nad ywd i'n cytuno mai'r Llywodraeth osod Safonau, dyd hi ddimyn dilyn mai'r Llywodraeth ddylai fod yn gyfrifol am godau ymarfer a chanllawiau perthnasol.

Cwestiwn 28 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru gael pŵer i osod Safonau ar yr holl gyrff mewn sector yn uniongyrchol drwy reoliadau, heb fod angen hysbysiad cydymffurfio neu drefn arall gyffelyb?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys eich barn ar y materion y dylem eu hystyried wrth lunio Safonau i'w gosod yn uniongyrchol ar gyrff o fewn sector, p'un a ddylai cyrff unigol barhau â'r hawl i herio Safon sydd wedi'i gosod arnynt, a ph'un a ddylid cael proses ymgynghori fwy trwyadl.

Gan mai Comisiynydd y Gymraeg sydd yn gosod Safonau ar gyrff, does dim rheswm pam dylai fod gan y Llywodraeth rym i osod Safonau, yn enwedig drwy drefn anghyson.

Cwestiwn 29 – Pa ffactorau y dylid eu cymryd i ystyriaeth neu pa weithdrefn y dylid ei dilyn er mwyn sicrhau bod y broses o osod Safonau ar Lywodraeth Cymru yn deg a thryloyw?

Sylwadau ategol

I gorff nad sydd yn uniongyrchol gysylltiedig â'r Llywodraethyn eu gosod, a'r un corff â fydd yn gosod Safonau ar gyfrff eraill, er lles cysondeb – fel y gwna Comisiynydd y Gymraeg nawr.

Cwestiwn 30 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid gorfod delio â chwynion drwy weithdrefn gwyno'r corff perthnasol cyn y caiff y Comisiwn arfaethedig, sef Comisiwn y Gymraeg, ymchwilio i fethiant honedig?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Mae blynyddoedd o ofyn am wasanaeth Cymraeg neu gwyno nad yw ar gael wedi arwain at ddegau o ymatebion di-ddim gan y cwmni, ac yn golygu nad oes newid. Drwy gwyno wrth Gomisiynydd y Gymraeg, fel dany drefn bresennol, byddai'n haws i'r Comisiynydd gadw golwg ar gwynion a gweld diffygion er mwyn gweld wedyn ble dylid neu mae galw am wella.

Cwestiwn 31 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig fod yn rhaid i gyrff gadw at weithdrefn gwyno sydd wedi'i chymeradwyo, fel y Polisi Pryderon a Chwynion Enghreifftiol?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Mae angen gweithdrefn gwyno glir, ond nid o reidrwydd bod cwynion yn mynd at y cwmni'n unig. Dylai unigolion allu cwyno wrth Gomisiynydd y Gymraeg o'r dechrau os dyna eu dymuniad.

Cwestiwn 32 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond os yw o'r farn fod yr achos honedig o dorri Safon neu weithdrefn gwyno yn un ddifrifol y dylai'r Comisiwn arfaethedig gael cymryd camau gweithredu pellach mewn perthynas â chwyn?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys unrhyw sylwadau ar ein diffiniad o 'achos difrifol' ym mharagraff 219.

Eto, mae'r cwestiwn yn cymeryd yn ganiataol fod ymatebydd yn cytuno â'r syniad o greu Comisiwn.

O dan y sefyllfa bresennol, dylai Comisiynydd y Gymraeg allu delio ag unrhyw gŵyn sydd yn dod gan unigolyn.

O ran penderfynu os yw mater yn ddifrifol, dylai unrhyw gŵyn gael ei thrin yn ddifrifol, nid ar chwarae bach mae unigolyn yn cywno neu yn codi mater, felly yn amlwg mae'n fater difrifol i'r sawl sy'n achwyn.

Cwestiwn 33 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ganiatáu i'r Comisiwn arfaethedig gynnal ymchwiliad ar ei liwt ei hun?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Eto, mae'r cwestiwn yn cymeryd yn ganiataol fod ymatebydd yn cytuno â'r syniad o greu Comisiwn.
Petai'n golygu fod mynd i'r afael â chywnion yn gyflymach, gallai fod o fudd.

Cwestiwn 34 – A ydych chi'n cytuno fod y camau gweithredu a ddisgrifir ym mharagraff 225 yn darparu amrywiaeth effeithiol o gamau gorfodi?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys unrhyw syniadau ynghylch camau gorfodi eraill a wrthodwyd neu nad ydynt wedi cael eu hystyried yn y Papur Gwyn.

Eto, mae'r cwestiwn yn cymeryd yn ganiataol fod ymatebydd yn cytuno â'r syniad o greu Comisiwn.
Nid yw'r camau a restrir fawr gwhanol i'r hyn sydd yn bodoli eisoes.

Cwestiwn 35 – Ar hyn o bryd, mae gan y Comisiynydd bwerau i osod dirwy sifil o hyd at £5,000 ac, mewn rhai amgylchiadau, i ofyn am orchymyn llys i'w gwneud yn ofynnol i gorff cydymffurfio. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid cadw'r pwerau hyn?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys unrhyw sylwadau ynghylch y ddirwy sifil uchaf y dylai'r Comisiwn arfaethedig allu ei gosod (os o gwbl).

Er bod £5,000 yn swm sylweddol i'r mwyafrif o bobl a chwmnïau bach o bosibl, ni fyddai o reidrwydd yn swm mawr i gwmnïau a sefydliadau, a gallent benderfynu peidio cydymffurfio â Safonau mae'n llai tebygol i rywun yn sylwi nad oes cydymffurfio, gan fod y gost yn gymharol fach.

Cwestiwn 36 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i gadw rôl y Tribiwnlys mewn perthynas â phenderfyniadau'r Comisiwn arfaethedig ynghylch gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Eto, mae'r cwestiwn yn cymeryd yn ganiataol fod ymatebydd yn cytuno â'r syniad o greu Comisiwn.
O dan unrhyw drefn, mae angen gallu i apelio yn erbyn penderfyniad, a bod yr un gallu a hawl gan unigolion apelio ag sydd gan gwmnïau a chyrrff.

Cwestiwn 37 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai'r Tribiwnlys hefyd ymdrin ag apelau yn erbyn penderfyniad gan Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar gorff?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Mae'r cwestiwn yn cymeryd yn ganiataol fod ymatebydd yn cytuno mai'r Llywodraeth ddylai osod Safonau. Gweler ymateb cwestiwn 24.

Cwestiwn 38 – Rydyn ni'n cynnig cyflwyno cam cyntaf gorfodol ar gyfer y Tribiwnlys mewn perthynas ag apelau yn erbyn penderfyniadau'r Comisiwn arfaethedig ynghylch gorfodi Safonau. Byddai'r cam cyntaf yn ei gwneud yn ofynnol i'r Tribiwnlys roi caniatâd ar y sail bod siawns rhesymol y bydd y cais yn llwyddo neu pan fo rheswm cryf arall pam y dylai'r cais gael ei glywed. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 39 – A ydych chi o'r farn y dylai'r cam cyntaf gorfodol arfaethedig fod yn gymwys i apelau yn erbyn penderfyniad gan Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar gorff?

Ydw	☐	Nac ydw	☐	Ansicr	☐
------------	--------------------------	----------------	--------------------------	---------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Eto, mae'r cwestiwn yn cymeryd yn ganiataol fod ymatebydd yn cytuno mai'r Llywodraeth ddylai osod Safonau.

Cwestiwn 40 – A oes gennych unrhyw sylwadau ychwanegol ar Ran 3 y Papur Gwyn?

Rhan 4: Cwmpas y cyrff sy'n ddarostyngedig i ddeddfwriaeth y Gymraeg

Cwestiwn 41 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddileu'r cyfyngiadau yn y Mesur fel bod Llywodraeth Cymru'n meddu ar y pŵer i wneud Safonau'n gymwys i unrhyw gorff o fewn cymhwysedd deddfwriaethol y Cynulliad?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Er nad y Llwyodraeth ddylai fod yn gyrffol am ddechrau'r broses o osod Safonau, dylid codi unrhyw gyfyngiadau presenol ar meysydd ble mae modd gosod Safonau. Yn fwy na hynny dylai'r gallu i ddeddfu dros y sector breifat gael ei nodi ar wyneb y bil.

Cwestiwn 42 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond mewn perthynas â'r gwasanaethau y maent yn eu cyflenwi i'w cwsmeriaid y dylai busnesau yn y sector preifat fod yn agored i orfod cydymffurfio â Safonau?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys eich barn ynghylch unrhyw gyfyngiadau y dylid eu rhoi ar y pwerau i osod Safonau ar fusnesau preifat.

Dylai cwmnïau preifat fod yn ddarostyngedig i'r holl Safonau, er mwyn i bobl gael sicrwydd o'r hawl a'r gallu i weithio'n Gymraeg.

Cwestiwn 43 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond fel rhan o becyn ehangach o weithgarwch sy'n hybu'r Gymraeg ac yn cynyddu ymwybyddiaeth ohoni y dylid gosod Safonau ar fusnesau preifat?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Mae'n anodd gweld sut byddai annog a gosod Safonau ar yr un cwmni yn cyd-fynd, ac fel nodwyd eisoes, does dim ewyllys da gan gwmnïau tuag at y Gymraeg a dydyn nhw ddim yn cynnig gwasanaeth Cymraeg cyflawn i gwsmeriaid o'u gwirfodd.

Cwestiwn 44 – Os rhoddir pwerau i Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar unrhyw gorff o fewn cymhwysedd y Cynulliad, a ydych chi o'r farn y dylai Safonau gael eu gosod ar unrhyw gorff neu sector nad yw ar hyn o bryd o fewn cwmpas deddfwriaeth ynghylch y Gymraeg?

Ydw	☐	Nac ydw	☐	Ansicr	☐
------------	--------------------------	----------------	--------------------------	---------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Dylai cwmnïau'r sector breifat gael eu cynnwys dan gyfundrefn y Safonau yn eu cyfanrwydd.

Cwestiwn 45 – A oes gennych unrhyw sylwadau ychwanegol ar Ran 4 y Papur Gwyn?

Rhan 5: Asesu effaith ein cynigion

Cwestiwn 46 – Rydym wedi asesu effaith ein cynigion ar gydraddoldeb, plant, pobl ifanc a'u teuluoedd, a'r Gymraeg. A oes gennych chi sylwadau ar unrhyw un o'r asesiadau hyn?

Lles pobl a'r Gymraeg ddylai fod yn flaenoriaeth i unrhyw benderfyniad. Bydd trefn fiwrocrataidd, gymhleth gyda newidiadau dim ond er mwyn newid (e.e. sefydlu Comisiynydd, trosglwyddo grym dros greu Safonau oddi wrth y Comisiynydd at y Llywodraeth) yn creu aneglurder, gan fod system lled-newydd yn ei lle ar hyn o bryd.

Cwestiwn 47 – Hoffem wybod eich barn ar yr effeithiau y byddai'r cynigion yn ein Papur Gwyn yn eu cael ar y Gymraeg, yn benodol ar:

- i) gyfleoedd i bobl ddefnyddio'r Gymraeg
- ii) peidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg.

Pa effeithiau fyddai, yn eich barn chi? Sut mae cynyddu effeithiau cadarnhaol neu liniaru effeithiau negyddol?

Sylwadau ategol

Byddai diddymu Comisiynydd y Gymraeg, gwanhau'r Safonau, cymhlethu'r system gwyno, diddymu rhai Safonau, creu haen arall o fiwrocratiaeth drwy'r 'dyletswyddau cynllunio ieithyddol' yn gwneud ymchwiliadau i gwynion yn llai tebygol. Byddai'n golygu bod mwy o gyrff yn darparu llai o wasanaethau yn Gymraeg neu wasanaethau Cymraeg eilradd.

Cwestiwn 48 – Eglurwch hefyd sut gellid ffurfio neu newid yr opsiynau arfaethedig:

- i) fel eu bod yn cael effeithiau cadarnhaol neu fwy o effeithiau cadarnhaol ar gyfleoedd pobl i ddefnyddio'r Gymraeg ac ar beidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg
- ii) fel nad ydynt yn cael effeithiau andwyol ar gyfleoedd pobl i ddefnyddio'r Gymraeg ac ar beidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg.

Sylwadau ategol

Yn lle mabwysiadu'r cynigion sydd yn ypapur hwn, dylai'r Llywodraeth: Gryfhau Safonau'r Gymraeg drwy greu hawliau cyffredinol i ddefnyddio'r Gymraeg ar wyneb y ddeddf
Gynnwys gweddill y sector breifat yn y ddeddfwriaeth
Gryfhau pwerau ac annibyniaeth Comisiynydd y Gymraeg a sefydlu corff ar wahân i hyrwyddo a hybu'r Gymraeg

Cwestiwn 49 – Rydym wedi gofyn nifer o gwestiynau penodol. Os oes gennych chi faterion perthnasol nad ydym wedi rhoi sylw penodol iddynt, defnyddiwch y blwch isod i roi gwybod i ni amdanynt.

Mewn sawl man, mae'r cwestiynau wedi cymeryd yn ganiataol mai cydfynd gyda'r opsiwn syddwedi eu ffafrio gan y papurmae'r ymatebydd. Er ei bod yn amlwg pa opsiynau sy'n cael eu ffafrio ac y byddai barn am hynny yn ddefnyddiol, mae cymeryd yn ganiatol fod ymatebwyr yn mynd i gydfynd ag opsiynau sydd wedi eu ffafrio mewn rhannau amrywiol y ddogfen yn annifffuant.

Mae ymatebion i ymgynghoriadau yn debygol o gael eu gwneud yn gyhoeddus, ar y rhyngrwyd neu mewn adroddiad. Os byddai'n well gennych i'ch ymateb aros yn ddienw, ticiwch yma:

Part 1: Promoting the Welsh language

Question 1 – In paragraphs 49–54, we have set out the role we propose the Welsh Government should play in promoting the Welsh language, i.e. the Government promotional functions. Do you agree with our proposal?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------

Supporting comments, including whether any fields should be added or taken away from the list in paragraph 53.

Regarding paragraph 53, the Welsh Government may want to consider whether it should also include overview and support of the Welsh language media and lifelong opportunities to study and practice the Welsh language i.e. education.

There is concern with all proposed options that the responsibility for the imposition of standards is placed with the Welsh Government. A Commissioner or Commission would seem a more independent body and already has responsibility for the related duties of monitoring and enforcing compliance.

Question 2 – In Table 1 we have outlined the resources related to general promotional functions which we think should be available to any body or bodies involved in promoting the Welsh language and monitoring and enforcing compliance with Standards. Do you agree with our proposal?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------

Supporting comments

Some £2 million is identified in the budget for 2017-2018, however para. 60 states that sums are indicative of the current position and subject to change. There needs to be clarification whether this additional £2 million will remain in the budget year on year.

The total of £7.751 Million is also significantly less than the previous allocation to the old Welsh Language Board, to which it is proposed to have a very similar role.

Question 3 – Do you agree with our preferred option (Option 4) to have a single body responsible for promoting the Welsh language as well as monitoring and enforcing compliance with Standards?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

If not, please state which option (including options we have not discussed in the White Paper) you believe we should consider.

Supporting comments

Option 4 is the best option. We would support a single body for all the benefits identified in the White Paper.

We note that having a Commissioner has significantly increased the public's awareness of the work which was previously the domain of the Welsh Language Board. The loss of a Commissioner figurehead is likely to signal a reduction in status of the Welsh language agenda, and people may believe, rightly or wrongly, that a Commission has less authority to hold public bodies, including the Welsh Government, to account.

There is concern with all proposed options that the responsibility for the imposition of standards is placed with the Welsh Government. A Commissioner or Commission would seem a more independent body and already has responsibility for the related duties of monitoring and enforcing compliance.

There are also potential governance issues arising from the Welsh Government having responsibility for imposing standards on themselves.

Question 4 – We have based our preference for a single body on the grounds of clarity, synergy and value for money. Do you agree with our rationale?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------

Supporting comments

See above our response to question 3.

Question 5 – What other relevant issues should we consider in making our final proposal as to which body or bodies should carry out work to promote the Welsh language and monitor and enforce compliance with Standards?

Supporting comments

See above our response to question 3.

Question 6 – Do you have any further comments on Part 1 of the White Paper?

--

Part 2: Governance and accountability

Question 7 – In paragraphs 93–95 we have set out some general requirements regarding the body’s governance and accountability arrangements. What are your views on these general requirements, and are there other checks and balances you believe should apply to the proposed body?

Supporting comments

--

Question 8 – Do you agree with our preferred option (Option 3), to establish a Welsh Language Commission to promote and facilitate the use of the Welsh language and monitor and enforce bodies’ compliance with Standards?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
-------	-------------------------------------	----------	--------------------------	----------------------------	--------------------------

Supporting comments

We would wish for the Commission to have responsibility for imposing Standards on organisations. Please see our response to question 3 on the benefits of maintaining a Commissioner or Commission.

If, contrary to the proposal in the White Paper, a Commissioner or Commission maintained responsibility for imposing Standards on bodies, it would be best placed to write clear guidance or codes of practice on the Standards. Organisations have been struggling to understand the Standards and their obligations. This work would dovetail neatly.

Question 9 – What are your thoughts on the analysis we have provided which supports our preference for Option 3? Are there any other considerations we should take into account in making any final proposal?

--

Question 10 – Do you believe Option 3 provides sufficient safeguards in relation to the independence of the proposed Commission in exercising its functions in monitoring and enforcing bodies’ compliance with Standards?

Yes	☐	No	☐	Unsure	☒
-----	--------------------------	----	--------------------------	--------	-------------------------------------

Supporting comments

There is concern that there is a lack of independent voices on the Commission if the chair and member of the Welsh Language Commission are all appointed by the Welsh Government (be it by means of a public appointments procedure). When the Welsh Language Board existed there was outreach by the WLB’s Board, but there was also a general concern about meaningful engagement.

You may want to consider either having a reasonable number of representative members on

the Commission, or having a separate panel which can set its own agenda and be more independent of the Commission and the Welsh Government. Whatever the solution it needs to accommodate individuals and organisations with discerning voices.

The Welsh Government also needs to question whether a Commission and any related representative body could put matters on the Welsh Government's agenda, should it see that the Welsh Government needs to change its policies and practices in order to maximise the positive effect of the Welsh Language Commission's work.

Question 11 – Are there any additional matters to those listed in paragraphs 121–122 that we should consider regarding arrangements to establish the proposed Commission?

Yes	☐	No	☒	Unsure	☐
------------	--------------------------	-----------	-------------------------------------	---------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 12 – Do you agree with our proposal to move the requirement on the Welsh Government to produce a Welsh language strategy from the Government of Wales Act 2006 to the new Welsh Language Bill?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Could the requirement not fit in both pieces of legislation so that the Welsh language requirements are mainstreamed in existing legislation?

Question 13 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should report to the Assembly on the Welsh language strategy every five years instead of annually?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

There is a need for an annual report on the strategy, whatever the life of the strategy. To whom should the report go, is another matter.

Question 14 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should publish a plan setting out how it will implement the strategy every five years instead of annually?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------

Supporting comments

The Strategy should be fully revised every 3 to 5 years. Although long term planning is should be the aim, a 3 year plan is more likely to keep it at the forefront of citizens, officers

and members' minds. Three year reviews also give the Welsh Government the opportunity to engage stakeholders more frequently. An action plan should be updated every year.

Question 15 – Do you agree with our proposal to abolish the Welsh Language Partnership Council and provide the Welsh Government with a power to request advice from the proposed Welsh Language Commission?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

We agree with the Welsh Government's proposal to grant the Welsh Government powers to request advice from the proposed Welsh Language Commission.

Please see below our response to question 10 regarding the independence of the proposed Commissioner or Commission and its powers to inform the Welsh Government's work.

There is concern that there is a lack of independent voices on the Commission if the chair and member of the Welsh Language Commission are all appointed by the Welsh Government (be it by means of a public appointments procedure). When the Welsh Language Board existed there was outreach by the WLB's Board, but there was also a general concern about meaningful engagement.

You may want to consider either having a reasonable number of representative members on the Commission, or having a separate panel which can set its own agenda and be more independent of the Commission and the Welsh Government. Whatever the solution it needs to accommodate individuals and organisations with discerning voices.

The Welsh Government also needs to question whether a Commission and any related representative body could put matters on the Welsh Government's agenda, should it see that the Welsh Government needs to change its policies and practices in order to maximise the positive effect of the Welsh Language Commission's work.

Question 16 – Do you have any further comments on Part 2 of the White Paper?

Please see matters raised in our response to question 15.

Part 3: The Welsh Language Standards

Question 17 – We propose that a reformed model of the Standards (Option 2) should be adopted as the best way to ensure people's rights to receive Welsh language services. Do you agree with this proposal?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including (if relevant) any further reforms you would like to see made to the current system, or any alternative approaches you think we should consider.

We agree with the proposal to amend the Standards (Option 2) as long as this does not waken their current status. Care must be taken as many of the Standards are inter-related, if one Standard is amended there may be unintended consequences for the implementation of other standards.

Having codes of practice would be most beneficial. Unlike other pieces of legislation e.g. The Equality Act, there is no great body of case law on which local authorities can rely. Codes of Practice could also make a local authority's ability to pass on its obligations significantly easier, for example when commissioning goods or services.

Question 18 – We have based our preferred proposal for reformed Standards (Option 2) on the grounds of the clarity, capacity for improvement and the costs of change associated with each option (paragraphs 163–165). Do you agree with our analysis?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including (if relevant) any other factors we should take into account in making any final proposals.

Reforming the current standards in line with option 2 is desirable. This is a sensible option rather than to begin again. As a local authority we have invested significant resources in interpreting the implementing the standards as they stand so a regime change is not desirable and would have significant short to medium term costs.

Question 19 – Do you agree with the proposal to abolish the current classes of Standards and differentiate between 'Standards' (which would relate to services) and 'language planning duties' (which would relate to corporate duties)?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Although sympathetic to the aim, we are not of the opinion that differentiating services delivery standards from all other categories of standards is useful. Service delivery standards deal with the customers' rights, however the other categories of standards such as the operational standards, deal with employees' rights which are as valid a concern.

Operational standards, which refer to workforce planning etc. are not only valuable in that

they lead to better service delivery. They are intrinsically valuable as they change culture, awareness and develop the skill base of an organisation. These outcomes are as citizen focused as those of the services delivery standards.

Many of the standards across categories are interlinked and interdependent. Splitting all other categories of standards from service delivery standards assumes that there is a clear distinction between the planning of services and the delivery of services. This is not the case. One only has to examine how policies and practices are formed through the Equality Impact Assessment process (which includes assessing impact on the Welsh language) to understand that the policy formation and implementation is cyclical, with the customer experience and engagement at the heart. So to split service delivery from the planning of service is a false division, and is one that will not benefit the citizen.

Question 20 – Are you of the opinion that provisions relating to the Welsh in Education Strategic Plans should be included within the new legislation as language planning duties?

Yes	☒	No	☐	Unsure	☐
-----	-------------------------------------	----	--------------------------	--------	--------------------------

Supporting comments

This is a valid proposal as there is great congruence.

You may want to consider the Commission / Commissioner's role with regards to Welsh in Education Strategic Plans as this is a new domain.

As raised in our response to question 10, would the Commission / Commissioner be able to contribute to Welsh Government education policy in order to maximise the positive effect of the Welsh Language Commission's work.

Question 21 – Are there any other matters which you believe should be included in the new legislation as language planning duties?

Yes	☒	No	☐	Unsure	☐
-----	-------------------------------------	----	--------------------------	--------	--------------------------

Supporting comments

Workforce planning.

Question 22 – Do you agree that the proposed Commission should have general powers to conduct examinations into how bodies meet their Welsh language duties, which would include both the Standards and the language planning duties?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
-------	-------------------------------------	----------	--------------------------	----------------------------	--------------------------

Supporting comments

We agree but would also refer to points raised in our response to question 1 and 3 that the Commission/ commissioner should retain the powers to impose standards.

--

Question 23 – Do you agree with our proposal that the proposed Commission should monitor and support bodies in relation to their language planning duties, rather than enforce them?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

The Commission / Commissioner should have both the power to enforce standards, and the power to monitor and support bodies.

Question 24 – Do you agree with our proposal for the Welsh Government to be responsible for imposing Standards on bodies either through a compliance notice or other mechanism?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

We agree that the process for agreeing a compliance notice has been long winded and has in part detracted from implementing the standards. Only some of this can be put down to 'teething problems'. The process itself is complicated, and far from transparent as difference authorities end up with difference standards.

The White Paper, however only considers the one option - that the Welsh Government should take on the responsibility of issuing compliance notices. We do not agree with this and believe that it should be the Commissioner or Commission's responsibility. This would also ensure a consistent approach to issuing compliance notices, monitoring and enforcement and devising codes of practice.

Question 25 – Do you agree with our proposal that all regulations to make Standards should be subject to a full public consultation before seeking the approval of the Assembly?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------

Supporting comments

It is not clear from the consultation as to what standards you propose to be subject to full public consultation. As the sets of standards are different for each group of public bodies this could result in numerous very repetitive public consultations. Furthermore the standards are not easy to understand and it is questionable whether the public could understand their obligations.

If it were only one set of standards this would be a different matter and the consultation thus more useful.

Question 26 – Do you agree with our proposal to abolish Standards Investigations?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Standards investigations need to be kept in order to determine not only a public body's position on a matter, but to gain clearer understanding of standards and their application. It is the equivalent of developing a body of case law and as such is useful.

From the public's perception it provides resolution.

What needs to be changed is the regime around the standards investigation, whereby the public body is not given an opportunity to resolve the matter themselves in advance. Only when the public body's response is considered unsatisfactory should the matter be considered for investigation.

Question 27 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should be given powers to issue codes of practice or guidance relating to the Standards?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------

Supporting comments

Either the Welsh Government or the Commissioner / Commission. It would be preferable that one body imposes standards, has powers to issue codes of practice and has the power to investigate. Splitting these roles could result in different approaches from different bodies, which could be problematic for a public body subject to these approaches.

Question 28 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should have a power to impose Standards on all the bodies in a sector directly through regulations without the need for a compliance notice or other such mechanism?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------

Supporting comments, including your views on the factors we should take into account in drafting Standards to be imposed directly on bodies within a sector, whether individual bodies should retain the right to challenge the imposition of a Standard, and whether there should be an enhanced consultation process.

The current compliance notice process brings with it processes of consultation, appeals and challenges. For the initial set of standards this was very much necessary. Some of the standards were impossible for any local authority to fully comply with and the process allowed for this to be recognised, and standards amended. We are not convinced that the current set of standards can be amended to the extent that a set of them could be imposed on a body without the need for consultation, appeals and challenges.

There are many benefits to the challenge process. The Tribunal's adjudication can provide

clarity on a subject and take into account the practical application of a standard. In effect this establishes a body of case law. Furthermore, the Tribunal provides a way for members of the public and public bodies to seek justice. If a body does not have the right to challenge the imposition of a standard there are no other checks and balances in place to ensure that the requirements are fair.

The question assumes that the Welsh Government is the imposing body, and we would question whether this is the best options, as opposed to a Commission or Commissioner. Please see other relevant responses above.

Question 29 – What factors should we take into account or what procedure should we follow in order to ensure the process for imposing Standards on the Welsh Government is fair and transparent?

Supporting comments

In order for the process of imposing the Standards on Welsh Government to be fair and transparent it is important that an independent Commissioner/ Commission creates and sets them in the first place. This would also enable the Welsh Government to be subject to the standards imposition process like all the other public organisations.

Question 30 – Do you agree with our proposal that complaints should have to be dealt with through the relevant body's complaints procedure first before the proposed Welsh Language Commission can investigate an alleged failure?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Yes, although this could also be done by a Commissioner.

Question 31 – Do you agree with our proposal that bodies must adhere to an approved complaints procedure, such as the Model Concerns and Complaints Policy?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 32 – Do you agree with our proposal that the proposed Commission should only take further action regarding a complaint if it believes the alleged breach of a Standard or complaints procedure is serious?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including any comments on our definition of a ‘serious breach’ in paragraph 219.

In general we agree. It may be worthwhile also to include a serious breach of a standard where it has not directly affected the right of an individual e.g. the naming of a new leisure facility in English only. The definition of ‘serious’ needs closer examination as it is open to interpretation.

Question 33 – Do you agree with our proposal to allow the proposed Commission to conduct an investigation of its own initiative?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 34 – Do you agree that the actions set out in paragraph 225 provide an effective range of enforcement action?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including any thoughts on alternative enforcement actions that have been rejected or not considered in the White Paper.

Some of the options should be considered as a first course of action, and other should follow if the matter is not resolved e.g. ‘(c) require the body to reconsider all or apart of its decision’ before ‘(e) impose a civil fine’.

Question 35 – Currently, the Commissioner has powers to impose a civil fine of up to £5,000 and in some circumstances to request a court order to require a body to comply. Do you agree with our proposal that these powers should be retained?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including any comments on the maximum civil fine that the proposed Commission should be able to impose (if at all).

Question 36 – Do you agree with our proposal to retain the Tribunal’s role in relation to the proposed Commission’s decisions regarding enforcing bodies’ compliance with Standards?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 37 – Do you agree with our proposal that the Tribunal should also deal with appeals against a decision of the Welsh Government to impose Standards on a body?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

We agree, although again we note that it should be a Commissioner or Commission that imposes Standards.

Question 38 – We propose to introduce a mandatory first stage for the Tribunal in relation to appeals against the proposed Commission's decisions concerning enforcing Standards. The first stage would require the Tribunal to give permission on the grounds that an application has a reasonable chance of success or another compelling reason why the application should be heard. Do you agree with our proposal?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

This seems a reasonable step.

Question 39 – Do you believe that the proposed mandatory first stage should apply to appeals against a decision of the Welsh Government to impose Standards on a body?

Yes	☐	No	☐	Unsure	☒
------------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------	-------------------------------------

Supporting comments

It would be better for a Commissioner or Commission to retain the power to impose standards. The Tribunal is the correct body for dealing with appeals against imposition of standards, although there needs be a function which allows for engagement and discussion before this stage.

Question 40 – Do you have any further comments on Part 3 of the White Paper?

There is an assumption throughout that the Welsh Government should be the body that imposes standards. This role should be retained by a Commissioner or Commission.

Part 4: The scope of bodies covered by Welsh language legislation

Question 41 – Do you agree with our proposal to remove the constraints in the Measure so that the Welsh Government has the power to make Standards applicable to any body within the Assembly's legislative competence?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	✓
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	---

Supporting comments

Whilst we agree that the Standards should be applicable to any body within the Assembly's legislative competence, the right to impose standards should be retained by a Commissioner or Commission.

Question 42 – Do you agree with our proposal that private sector businesses should only be liable to comply with Standards that relate to the services they provide to their customers?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	✓
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	---

Supporting comments, including your views on any limits that should be placed on the powers to impose Standards on private businesses.

Whilst we agree with the above, it would be remiss to exclude private sector businesses from other standards such as standards on developing the workforce and use of Welsh in the workplace. Making the Welsh language more visible and audible in the workforce has been key to us as a local authority to win the support of staff for them to offer Welsh language services.

Question 43 – Do you agree with our proposal that Standards should only be imposed on private businesses as part of a wider package of promotional and awareness raising initiatives?

Agree	☐	Disagree	✓	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	---	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Whilst promotion and awareness raising should be a part of the Commission / Commissioner's offer when imposing standards on the private sector, the imposition of standards should not depend on there being a wider package of promotion and awareness raising. There are other important considerations, such as the businesses' ability to offer Welsh language services, i.e. its ability to change, and to the extent it would promote people's opportunities to use the Welsh language.

Question 44 – If the Welsh Government is given powers to impose Standards on any body within the Assembly’s competence, do you believe that Standards should be imposed on any body or sector that is not currently within the scope of Welsh language legislation?

Yes	☐	No	☐	Unsure	☒
------------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------	-------------------------------------

Supporting comments

No sector or business should be excluded from the scope of the Welsh language legislation. That is very different to saying that all sectors and businesses should be subject to standards.

As organisations we all face problems in changing systems, employing bilingual staff and incurring translation costs in providing Welsh language services. As such, any requirement needs to be proportional to the ability of that organisation to change and to the extent it would promote people’s opportunities to use the Welsh language.

Question 45 – Do you have any further comments on Part 4 of the White Paper?

--

Part 5: Assessing the impact of our proposals

Question 46 – We have assessed the impact of our proposals on equality, children, young people and their families, and the Welsh language. Do you have comments on any of these assessments?

As more public bodies and other organisations become subject to the standards, the opportunities the use the Welsh language increases, in particular out of a school context. This will also increase the work opportunities for Welsh speakers. This needs to be matched with the opportunities to learn Welsh and to continue to practice the Welsh language, in particular if you are not from a Welsh speaking family.

If opportunities to learn Welsh are not promoted fairly, targeting under-represented groups, disabled children, people from various ethnic groups etc. who have not traditionally engaged in Welsh medium education, it will be to their disadvantage. They will fall behind the general population in gaining Welsh language skills and thus face increased disadvantages in life.

Implementing the standards and promoting the Welsh language needs to have sufficient funding and equality identified as a specific aim in order to ensure fairness for all the people of Wales.

Any legislation on the Welsh language should make the connection with other relevant pieces of legislation and policies, including the Well-being of Future Generations Act, More than Just Words, the Equality Act 2010 etc.

Question 47 – We would like to know your views on the effects that the proposals in our White Paper would have on the Welsh language, specifically on:

- i) opportunities for people to use Welsh
- ii) treating the Welsh language no less favourably than the English language.

What effects do you think there would be? How could positive effects be increased, or negative effects be mitigated?

Supporting comments

--

Question 48 – Please also explain how you believe the proposed options could be formulated or changed so as to have:

- i) positive effects or increased positive effects on opportunities for people to use the Welsh language and on treating the Welsh language no less favourably than the English language
- ii) no adverse effects on opportunities for people to use the Welsh language and on treating the Welsh language no less favourably than the English language.

Supporting comments

--

Question 49 – We have asked a number of specific questions. If you have any related issues which we have not specifically addressed, please use this space to report them.

Responses to consultations are likely to be made public, on the internet or in a report. If you would prefer your response to remain anonymous, please tick here:

☐

Rhan 1: Hybu'r Gymraeg

Cwestiwn 1 – Ym mharagraffau 49–54, rydym wedi amlinellu'r rôl yr ydym yn cynnig y dylai Llywodraeth Cymru ei chwarae i hybu'r Gymraeg, h.y. swyddogaethau'r Llywodraeth i hybu'r Gymraeg. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Cytuno	☐	Anghytuno	X	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	--------------------------	-----------	----------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys p'un a oes meysydd y dylid eu hychwanegu neu eu tynnu o'r rhestr ym mharagraff 53.

Cwestiwn 2 – Yn Nhabl 1, rydym wedi amlinellu'r adnoddau mewn perthynas â'r swyddogaethau cyffredinol i hybu'r Gymraeg yr ydym o'r farn y dylent fod ar gael i unrhyw gorff neu gyrff sy'n helpu yn y gwaith o hybu'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Cytuno	☐	Anghytuno	X	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	--------------------------	-----------	----------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 3 – A ydych chi'n cytuno â'r opsiwn a ffefrir gennym (Opsiwn 4), sef un corff i fod yn gyfrifol am hybu'r Gymraeg ac am fonitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau?

Cytuno	☐	Anghytuno	X	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	--------------------------	-----------	----------	---------------------------------	--------------------------

Os ydych yn anghytuno, nodwch pa opsiwn (gan gynnwys opsiynau nad ydym wedi'u trafod yn y Papur Gwyn) y dylem ei ystyried yn eich barn chi.

Sylwadau ategol

Cwestiwn 4 – Rydym wedi seilio ein dewis, sef un corff, ar sail eglurder, cydnawsedd a gwerth am arian. A ydych chi'n cytuno â'n sail resymegol?

Cytuno	☐	Anghytuno	X	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	--------------------------	-----------	----------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 5 – Pa faterion perthnasol eraill y dylem eu hystyried wrth wneud ein cynnig terfynol ynghylch pa gorff neu gyrff ddylai hybu'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau?

Sylwadau ategol

Cwestiwn 6 – A oes gennych unrhyw sylwadau pellach ar Ran 1 y Papur Gwyn?

Rhan 2: Llywodraethiant ac atebolrwydd

Cwestiwn 7 – Ym mharagraffau 93–95, rydym wedi nodi rhai gofynion cyffredinol yn ymwneud â threfniadau llywodraethu ac atebolrwydd y corff. Beth yw eich barn chi am y gofynion cyffredinol hyn, ac a oes yna fesurau monitro a ffrwyno eraill a ddylai fod yn weithredol ar y corff arfaethedig?

Sylwadau ategol

--

Cwestiwn 8 – A ydych chi'n cytuno â'r opsiwn a ffefrir gennym (Opsiwn 3), sef i sefydlu Comisiwn y Gymraeg i hybu a hwyluso defnyddio'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau?

Cytuno	☐	Anghytuno	☒	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	--------------------------	-----------	-------------------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

--

Cwestiwn 9 – Beth yw eich barn chi am y dadansoddiad rydym wedi'i ddarparu sy'n cefnogi ein dewis ni, sef Opsiwn 3? A oes unrhyw ystyriaethau eraill y dylem eu hystyried wrth wneud unrhyw gynnig terfynol?

--

Cwestiwn 10 – A ydych chi'n credu bod Opsiwn 3 yn diogelu annibyniaeth y Comisiwn arfaethedig yn ddigonol yng nghyd-destun arfer swyddogaethau ar gyfer monitro a gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau?

Ydw	☐	Nac ydw	☒	Ansicr	☐
-----	--------------------------	---------	-------------------------------------	--------	--------------------------

Sylwadau ategol

--

Cwestiwn 11 – A oes unrhyw faterion ychwanegol i'r rhai a restrir ym mharagraffau 121–122 y dylem eu hystyried wrth ystyried trefniadau i sefydlu'r Comisiwn arfaethedig?

Oes	☐	Nac oes	☐	Ansicr	☐
-----	--------------------------	---------	--------------------------	--------	--------------------------

Sylwadau ategol

--

Cwestiwn 12 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i symud y gofyniad ar Lywodraeth Cymru i lunio strategaeth ar gyfer y Gymraeg o Ddeddf Llywodraeth Cymru 2006 i'r Bil y Gymraeg newydd?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	X
--------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------------------------	----------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 13 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru adrodd i'r Cynulliad ar strategaeth y Gymraeg bob pum mlynedd yn lle bob blwyddyn?

Cytuno	☐	Anghytuno	X	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	--------------------------	-----------	----------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 14 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru gyhoeddi cynllun yn nodi sut y bydd yn gweithredu'r strategaeth bob pum mlynedd yn lle bob blwyddyn?

Cytuno	☐	Anghytuno	X	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	--------------------------	-----------	----------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 15 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddiddymu Cyngor Partneriaeth y Gymraeg a rhoi'r pŵer i Lywodraeth Cymru geisio cyngor gan y Comisiwn arfaethedig, sef Comisiwn y Gymraeg?

Cytuno	☐	Anghytuno	X	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	--------------------------	-----------	----------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 16 – A oes gennych unrhyw sylwadau eraill ar Ran 2 y Papur Gwyn?

Rhan 3: Safonau'r Gymraeg

Cwestiwn 17 – Rydym yn cynnig y dylid mabwysiadu model diwygiedig o'r Safonau (Opsiw 2) fel y ffordd orau o sicrhau hawliau pobl i dderbyn gwasanaethau Cymraeg. A ydych chi'n cytuno â'r cynnig hwn?

Cytuno	☐	Anghytuno	X	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	--------------------------	-----------	---	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys (os yn berthnasol) unrhyw ddiwygiadau pellach yr hoffech eu gweld i'r system bresennol, neu unrhyw ddulliau gweithredu eraill y dylem eu hystyried yn eich barn chi.

Cwestiwn 18 – Rydym wedi seilio'r cynnig rydym yn ei ffafrio i ddiwygio'r Safonau (Opsiw 2) ar sail yr eglurder, y capasiti ar gyfer gwella a'r costau newid sy'n gysylltiedig â phob opsiwn (paragraffau 163–165). A ydych chi'n cytuno â'n dadansoddiad?

Cytuno	☐	Anghytuno	X	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	--------------------------	-----------	---	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys (os yn berthnasol) unrhyw ffactorau eraill y dylem eu hystyried wrth lunio unrhyw gynigion terfynol.

Cwestiwn 19 – A ydych chi'n cytuno â'r cynnig i ddiddymu'r dosbarthiadau presennol o Safonau, a gwahaniaethu rhwng 'Safonau' (a fyddai'n berthnasol i wasanaethau) a 'dyletswyddau cynllunio ieithyddol' (a fyddai'n berthnasol i ddyletswyddau corfforaethol)?

Cytuno	☐	Anghytuno	X	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	--------------------------	-----------	---	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 20 – A ydych chi o'r farn y dylid cynnwys darpariaethau sy'n ymwneud â Chynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg yn y ddeddfwriaeth newydd fel dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Ydw	☐	Nac ydw	X	Ansicr	☐
-----	--------------------------	---------	---	--------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 21 – Oes yna unrhyw faterion eraill y dylid, yn eich barn chi, eu cynnwys yn y ddeddfwriaeth newydd fel dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Oes	☐	Nac oes	☐	Ansicr	☐
-----	--------------------------	---------	--------------------------	--------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 22 – A ydych chi'n cytuno y dylai fod gan y Comisiwn arfaethedig bwerau cyffredinol i gynnal ymchwiliadau i sut mae cyrff yn cyflawni eu dyletswyddau o ran y Gymraeg, a fyddai'n cynnwys y Safonau a'r dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Cytuno	☐	Anghytuno	X	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	--------------------------	-----------	----------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 23 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai'r Comisiwn arfaethedig fonitro a chefnogi cyrff mewn perthynas â'u dyletswyddau cynllunio ieithyddol, yn hytrach na'u gorfodi?

Cytuno	☐	Anghytuno	X	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	--------------------------	-----------	----------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 24 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i roi cyfrifoldeb am osod Safonau ar gyrff i Lywodraeth Cymru, p'un ai drwy hysbysiad cydymffurfio neu drefn arall?

Cytuno	☐	Anghytuno	X	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	--------------------------	-----------	----------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 25 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai pob un o'r rheoliadau i wneud Safonau fod yn destun ymgynghoriad cyhoeddus llawn cyn gofyn am gymeradwyaeth y Cynulliad?

Cytuno	☐	Anghytuno	X	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	--------------------------	-----------	----------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 26 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddiddymu Ymchwiliadau Safonau?

Cytuno	☐	Anghytuno	X	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	--------------------------	-----------	---	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 27 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid rhoi pwerau i gyhoeddi codau ymarfer neu ganllawiau mewn perthynas â'r Safonau i Lywodraeth Cymru?

Cytuno	☐	Anghytuno	X	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	--------------------------	-----------	----------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 28 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru gael pŵer i osod Safonau ar yr holl gyrff mewn sector yn uniongyrchol drwy reoliadau, heb fod angen hysbysiad cydymffurfio neu drefn arall gyffelyb?

Cytuno	☐	Anghytuno	X	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	--------------------------	-----------	----------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys eich barn ar y materion y dylem eu hystyried wrth lunio Safonau i'w gosod yn uniongyrchol ar gyrff o fewn sector, p'un a ddylai gyrff unigol barhau â'r hawl i herio Safon sydd wedi'i gosod arnynt, a ph'un a ddylid cael proses ymgynghori fwy trwyadl.

Cwestiwn 29 – Pa ffactorau y dylid eu cymryd i ystyriaeth neu pa weithdrefn y dylid ei dilyn er mwyn sicrhau bod y broses o osod Safonau ar Lywodraeth Cymru yn deg a thryloyw?

Sylwadau ategol

Cwestiwn 30 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid gorfod delio â chwynion drwy weithdrefn gwyno'r corff perthnasol cyn y caiff y Comisiwn arfaethedig, sef Comisiwn y Gymraeg, ymchwilio i fethiant honedig?

Cytuno	☐	Anghytuno	☒	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	--------------------------	-----------	-------------------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 31 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig fod yn rhaid i gyrff gadw at weithdrefn gwyno sydd wedi'i chymeradwyo, fel y Polisi Pryderon a Chwynion Enghreifftiol?

Cytuno	☐	Anghytuno	☒	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	--------------------------	-----------	-------------------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 32 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond os yw o'r farn fod yr achos honedig o dorri Safon neu weithdrefn gwyno yn un ddifrifol y dylai'r Comisiwn arfaethedig gael cymryd camau gweithredu pellach mewn perthynas â chŵyn?

Cytuno	☐	Anghytuno	☒	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	--------------------------	-----------	-------------------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys unrhyw sylwadau ar ein diffiniad o ‘achos difrifol’ ym mharagraff 219.

Cwestiwn 33 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ganiatáu i'r Comisiwn arfaethedig gynnal ymchwiliad ar ei liwt ei hun?

Cytuno	☐	Anghytuno	☒	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	--------------------------	-----------	-------------------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 34 – A ydych chi'n cytuno fod y camau gweithredu a ddisgrifir ym mharagraff 225 yn darparu amrywiaeth effeithiol o gamau gorfodi?

Cytuno	☐	Anghytuno	☒	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	--------------------------	-----------	-------------------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys unrhyw syniadau ynghylch camau gorfodi eraill a wrthodwyd neu nad ydynt wedi cael eu hystyried yn y Papur Gwyn.

Cwestiwn 35 – Ar hyn o bryd, mae gan y Comisiynydd bwerau i osod dirwy sifil o hyd at £5,000 ac, mewn rhai amgylchiadau, i ofyn am orchymyn llys i'w gwneud yn ofynnol i gorff gydymffurfio. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid cadw'r pwerau hyn?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	-------------------------------------	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys unrhyw sylwadau ynghylch y ddirwy sifil uchaf y dylai'r Comisiwn arfaethedig allu ei gosod (os o gwbl).

Cwestiwn 36 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i gadw rôl y Tribiwnlys mewn perthynas â phenderfyniadau'r Comisiwn arfaethedig ynghylch gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☒
--------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------------------------	-------------------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 37 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai'r Tribiwnlys hefyd ymdrin ag apelau yn erbyn penderfyniad gan Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar gorff?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☒
--------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------------------------	-------------------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 38 – Rydyn ni'n cynnig cyflwyno cam cyntaf gorfodol ar gyfer y Tribiwnlys mewn perthynas ag apelau yn erbyn penderfyniadau'r Comisiwn arfaethedig ynghylch gorfodi Safonau. Byddai'r cam cyntaf yn ei gwneud yn ofynnol i'r Tribiwnlys roi caniatâd ar y sail

bod siawns rhesymol y bydd y cais yn llwyddo neu pan fo rheswm cryf arall pam y dylai'r cais gael ei glywed. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Cytuno	☐	Anghytuno	☒	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	--------------------------	-----------	-------------------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 39 – A ydych chi o'r farn y dylai'r cam cyntaf gorfodol arfaethedig fod yn gymwys i apelau yn erbyn penderfyniad gan Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar gorff?

Ydw	☐	Nac ydw	☒	Ansicr	☐
-----	--------------------------	---------	-------------------------------------	--------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 40 – A oes gennych unrhyw sylwadau ychwanegol ar Ran 3 y Papur Gwyn?

Rhan 4: Cwmpas y cyrff sy'n ddarostyngedig i ddeddfwriaeth y Gymraeg

Cwestiwn 41 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddileu'r cyfyngiadau yn y Mesur fel bod Llywodraeth Cymru'n meddu ar y pŵer i wneud Safonau'n gymwys i unrhyw gorff o fewn cymhwysedd deddfwriaethol y Cynulliad?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Rydw i eisiau i ymestyn y safonau i bob rhan o'r sector breifat, ond gydag amserlen a rhestr clir o gategorïau o gyrff ar wyneb y Bil sy'n golygu bod amserlen pendant i osod Safonau arnyn nhw yn fuan a dylai fod hawl gan y Comisiynydd i ychwanegu at y rhestr yna

Cwestiwn 42 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond mewn perthynas â'r gwasanaethau y maent yn eu cyflenwi i'w cwsmeriaid y dylai busnesau yn y sector preifat fod yn agored i orfod cydymffurfio â Safonau?

Cytuno	☐	Anghytuno	☒	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	--------------------------	-----------	-------------------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys eich barn ynghylch unrhyw gyfyngiadau y dylid eu rhoi ar y pwerau i osod Safonau ar fusnesau preifat.

Cwestiwn 43 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond fel rhan o becyn ehangach o weithgarwch sy'n hybu'r Gymraeg ac yn cynyddu ymwybyddiaeth ohoni y dylid gosod Safonau ar fusnesau preifat?

Cytuno	☐	Anghytuno	☒	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	--------------------------	-----------	-------------------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 44 – Os rhoddir pwerau i Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar unrhyw gorff o fewn cymhwysedd y Cynulliad, a ydych chi o'r farn y dylai Safonau gael eu gosod ar unrhyw gorff neu sector nad yw ar hyn o bryd o fewn cwmpas deddfwriaeth ynghylch y Gymraeg?

Ydw	☒	Nac ydw	☐	Ansicr	☐
-----	-------------------------------------	---------	--------------------------	--------	--------------------------

Sylwadau ategol

Rydw i'n credu y dylid gosod safonau ar holl gwmnïau'r sector breifat, megis banciau, archfarchnadoedd, cwmnïau telathrebu a siopau'mawr.

Cwestiwn 45 – A oes gennych unrhyw sylwadau ychwanegol ar Ran 4 y Papur Gwyn?

Rhan 5: Asesu effaith ein cynigion

Cwestiwn 46 – Rydym wedi asesu effaith ein cynigion ar gydraddoldeb, plant, pobl ifanc a'u teuluoedd, a'r Gymraeg. A oes gennych chi sylwadau ar unrhyw un o'r asesiadau hyn?

Cwestiwn 47 – Hoffem wybod eich barn ar yr effeithiau y byddai'r cynigion yn ein Papur Gwyn yn eu cael ar y Gymraeg, yn benodol ar:

- i) gyfleoedd i bobl ddefnyddio'r Gymraeg
- ii) peidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg.

Pa effeithiau fyddai, yn eich barn chi? Sut mae cynyddu effeithiau cadarnhaol neu liniaru effeithiau negyddol?

Sylwadau ategol

Cwestiwn 48 – Eglurwch hefyd sut gellid ffurfio neu newid yr opsiynau arfaethedig:

- i fel eu bod yn cael effeithiau cadarnhaol neu fwy o effeithiau cadarnhaol ar gyfleoedd pobl i ddefnyddio'r Gymraeg ac ar beidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg
- ii fel nad ydynt yn cael effeithiau andwyol ar gyfleoedd pobl i ddefnyddio'r Gymraeg ac ar beidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg.

Sylwadau ategol

Cwestiwn 49 – Rydym wedi gofyn nifer o gwestiynau penodol. Os oes gennych chi faterion perthnasol nad ydym wedi rhoi sylw penodol iddynt, defnyddiwch y blwch isod i roi gwybod i ni amdanynt.

Mae ymatebion i ymgynghoriadau yn debygol o gael eu gwneud yn gyhoeddus, ar y rhyngwrdd neu mewn adroddiad. Os byddai'n well gennych i'ch ymateb aros yn ddienw, ticiwch yma: bysa

PG-175 - Cyngor Sir Gaerfyrddin/
Carmarthenshire Council

Gofynner am / Please ask for: Tîm
Polisi a Phartneriaeth

E-bost / Email: PHughesGriffiths@sirgar.gov.uk
PHughesGriffiths@carmarthenshire.gov.uk

Dyddiad / Date: 31 Hydref 2017

Eich cyf / Your ref: Taro'r cydbwysedd yn iawn

Fy nghyf / My ref: PapurGwyn17-18

Ffôn / Tel: 01267 224914

Annwyl Syr/Madam,

Croesawaf y cyfle hwn i ymateb i ddogfen *Taro'r cydbwysedd iawn: cynigion ar gyfer Bil y Gymraeg*. Rydym wedi ymateb i gynifer o'r cwestiynau o osodwyd ag y gallwn, ond yn dymuno crynhoi ein prif ganfyddiadau yn y llythyr hwn at eich ystyriaeth yn ogystal.

Yn gyffredinol, nid ydym ni wedi ein hargyhoeddi o'r angen i gael gwared â rôl Comisiynydd y Gymraeg. Rydyn ni fel corff wedi gweld budd o sefydlu'r rôl, gan ei fod wedi rhoi ffocws cadarn ar lefel genedlaethol i'n hymdrechion i gyflwyno gwelliannau a datblygiadau parthed y Gymraeg o fewn ein sefydliad. Wedi dweud hynny, credwn fod lle i symleiddio'r rheoliadau mae gofyn i'r Comisiynydd eu gweithredu yn enwedig o safbwynt y systemau a phrosesau sydd gofyn i'r swydd ddilyn.

Rydym hefyd yn awyddus iawn i weld y Llywodraeth yn parhau â chyfrifoldeb dros hybu'r Gymraeg gyda thîm gweladwy o fewn y corff a fydd yn cynnal perthynas adeiladol ac agos gyda pha bynnag gorff cenedlaethol a fydd yn gyfrifol am hyrwyddo'n genedlaethol. Os mai dileu rôl y Comisiynydd fydd y penderfyniad, mae angen sicrhau statws a rôl bendant iawn i'r sefydliad newydd na fydd yn tanseilio statws y Gymraeg sydd wedi ei sefydlu gan y Mesur a bodolaeth y Comisiynydd. Mae'n hanfodol fod Llywodraeth Cymru yn dangos arweiniad cadarn wrth normaleiddio dwyieithrwydd ar draws bob un o'i adrannau a meysydd gwaith.

Rydym yn cytuno bod angen canolfan o arbenigedd cynllunio ieithyddol cenedlaethol i gynghori a chynorthwyo lle nad oes arbenigedd mewn sefydliadau ar hyn o bryd. Pwy bynnag fydd â'r cyfrifoldeb hyn yn y pen draw mae angen gwell cydlyniant a chydgyssylltu ymdrechion i hybu a hyrwyddo'r Gymraeg yn genedlaethol ac arwain ar ffyrdd o gasglu data, mesur effaith, marchnata a'r meysydd oll lle byddai cydlyniant cenedlaethol yn fanteisiol.

Cynghorydd Peter Hughes Griffiths

Aelod y Bwrdd Gweithredol dros Ddiwylliant, Chwaraeon a Thwristiaeth
Cyngor Sir Gâr, Neuadd y Sir, Caerfyrddin SA31 1JP

Councillor Peter Hughes Griffiths

Executive Board Member for Culture, Sport & Tourism
Carmarthenshire County Council, County Hall, Carmarthen SA31 1JP

*Mae Cyngor Sir Gaerfyrddin yn
croesawu gohebiaeth yn Gymraeg
neu yn Saesneg
Carmarthenshire County Council
welcomes correspondence in Welsh
or English*

BUDDSODDWYR | **INVESTORS**
MEWN POBL | **IN PEOPLE**

O safbwynt y newidiadau arfaethedig, rydym yn llwyr cytuno gyda'r angen i leihau'r fiwrocratiaeth yn y broses o ymchwilio i gwynion yn erbyn y Safonau, ac y dylai corff gael cyfle i ddelio â chwynion ei hunain yn y man cyntaf, fel sy'n ofynnol ym mhob maes arall. Rydym hefyd yn cytuno bod angen i Gynlluniau'r Gymraeg mewn addysg ac ymdrechion hybu Awdurdodau Lleol gael eu huno, ac y bydd angen sicrhau perthynas agos rhwng yr adran addysg o fewn y llywodraeth a'r corff cenedlaethol newydd.

Rydym yn cytuno y dylid dileu'r cyfyngiadau yn y Mesur fel bod Llywodraeth Cymru'n meddu ar y pŵer i wneud Safonau'n gymwys i unrhyw gorff o fewn cymhwysedd deddfwriaethol y Cynulliad.

Ein gobaith yw y bydd y newidiadau arfaethedig i'r ddeddfwriaeth yn symleiddio'r drefn bresennol heb wanhau statws y Gymraeg na'r gofynion ar gyrff sydd eisoes yn atebol i'r Safonau.

Edrychwn ymlaen at dderbyn cynnwys y Bil Drafft maes o law.

Yn gywir,

Cyng. Peter Hughes-Griffiths

Cynghorydd Peter Hughes Griffiths

Aelod y Bwrdd Gweithredol dros Ddiwylliant, Chwaraeon a Thwristiaeth
Cyngor Sir Gâr, Neuadd y Sir, Caerfyrddin SA31 1JP

Councillor Peter Hughes Griffiths

Executive Board Member for Culture, Sport & Tourism
Carmarthenshire County Council, County Hall, Carmarthen SA31 1JP

*Mae Cyngor Sir Caerfyrddin yn
croesawu gohebiaeth yn Gymraeg
neu yn Saesneg
Carmarthenshire County Council
welcomes correspondence in Welsh
or English*

BUDDSODDWYR | **INVESTORS**
MEWN POBL | **IN PEOPLE**

Rhan 1: Hybu'r Gymraeg

Cwestiwn 1 – Ym mharagraffau 49–54, rydym wedi amlinellu'r rôl yr ydym yn cynnig y dylai Llywodraeth Cymru ei chwarae i hybu'r Gymraeg, h.y. swyddogaethau'r Llywodraeth i hybu'r Gymraeg. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☒
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	-------------------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys p'un a oes meysydd y dylid eu hychwanegu neu eu tynnu o'r rhestr ym mharagraff 53.

Rydym o'r farn ei fod yn hanfodol i ddyfodol yr iaith fod y Llywodraeth yn cymryd rôl flaenllaw yn hybu'r iaith. Pe bai sefydliad arall yn cael ei greu, ni fyddwn eisiau sefyllfa lle bo'r Llywodraeth yn trosglwyddo'r cyfrifoldeb yn ei gyfanrwydd i'r corff hwnnw.

Mae'n hollbwysig fod y Llywodraeth yn arwain ar roi ffocws trawsadrannol i'r Gymraeg a hefyd creu perthnasau a dylanwadu ar gyrff cenedlaethol a Phrydeinig er budd y Gymraeg. Mae'n gyfrifoldeb ar y Llywodraeth i sicrhau lle priodol i'r Gymraeg mewn polisi cenedlaethol ym mhob maes a diogelu effaith polisiau amrywiol ar ddyfodol y Gymraeg.

Dydyn ni ddim yn argyhoeddedig fod angen i'r Llywodraeth gymryd cyfrifoldeb uniongyrchol am ariannu'r sefydliadau cenedlaethol, allweddol, nac yn deall y rhesymeg y tu ôl i wahaniaethau rhwng y modd o gyllido mathau gwahanol o gyrff sy'n hybu'r Gymraeg.

Cwestiwn 2 – Yn Nhabl 1, rydym wedi amlinellu'r adnoddau mewn perthynas â'r swyddogaethau cyffredinol i hybu'r Gymraeg yr ydym o'r farn y dylent fod ar gael i unrhyw gorff neu gyrff sy'n helpu yn y gwaith o hybu'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Rydym yn cytuno y dylai cyllid fod ar gael i unrhyw gorff sydd a'r gallu a'r awydd i hybu'r Gymraeg, ond nid ar draul y cyllid sydd wedi ei ddosbarthu ar hyn o bryd. Byddai'n rhaid darparu mwy o gyllid ar gyfer y maes pe bai mwy o gystadleuaeth amdano.

Rydym o'r farn y byddai'n rhaid i gorff sy'n gyfrifol am fonitro a gorfodi cydymffurfiaeth fod yn un sy'n deillio o sefydliad democrataidd.

Cwestiwn 3 – A ydych chi'n cytuno â'r opsiwn a ffefrir gennym (Opsiwn 4), sef un corff i fod yn gyfrifol am hybu'r Gymraeg ac am fonitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☒
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	-------------------------------------

Os ydych yn anghytuno, nodwch pa opsiwn (gan gynnwys opsiynau nad ydym wedi'u trafod yn y Papur Gwyn) y dylem ei ystyried yn eich barn chi.

Sylwadau ategol

Teimlwn ei fod yn hollbwysig gadw cryfder deddfol y Safonau. Byddai'n gam yn ôl i golli'r grym y tu ôl i'r ddeddf drwy fynd yn rhy bell tuag at gymell cyrff cyhoeddus yn hytrach na'u gorfodi. Mae sefydliadau wedi mynd trwy'r broses o ymateb i'r Safonau erbyn hyn ac er fod hynny wedi bod yn brofiad anodd mewn rhai achosion credwn ei fod wedi dechrau cael effaith cadarnhaol ar argaeledd gwasanaethau cyfrwng Cymraeg ac ymwybyddiaeth siaradwyr Cymraeg o'r gallu i ddefnyddio gwasanaethau. Teimlwn hefyd fod yna beryg real o gael yr un corff yn monitro cyrhaeddiad ac yn cymell ac annog ar yr un pryd. Bydd yn rhaid i'r corff hwnnw ddangos ei fod yn llwyddo creu cynnydd a gallai ymddangos yn fethiant os ydyw'n tynnu sylw at fethiannau corff cyhoeddus y mae ef hefyd yn gyfrifol am ei gefnogi.

Cwestiwn 4 – Rydym wedi seilio ein dewis, sef un corff, ar sail eglurder, cydnawsedd a gwerth am arian. A ydych chi'n cytuno â'n sail resymegol?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Mae'n amlwg fod yna resymau ariannol am gael un corff yn cwblhau'r tasgau oll ac mae'n wir y byddai cael corff o'r fath yn fodd o ailsefydlu cydbwysedd rhwng gorfodi a hybu. Byddai Cyngor Sir Gâr hefyd yn gwerthfawrogi ailsefydlu cyswllt gyda chorff sydd ar gael i drafod a chynorthwyo ein hymdrechion i ddatblygu. Ond yn yr hir dymor, er lles y Gymraeg, rydyn ni'n ofni y bydd cael gwared ar gomisiynydd annibynnol yn gwanhau cryfder y Safonau a statws y Gymraeg ac na fydd cyrff yn cymryd y Safonau gymaint o ddifri. Mae'n corff cyhoeddus ni wedi gwneud ymdrechion mawr ac wedi cymryd camau pwysig ymlaen i ddiwallu gofynion y Safonau ac mae angen statws y ddeddf i fedru gwthio newidiadau o'r fath ymlaen drwy gyrff sy'n gyfrifol am ddarparu ystod mor eang o wasanaethau, a'r rhan fwyaf ohonynt yn rhai statudol. Ni fyddwn eisiau i gorff newydd wanhau gofynion y Safonau wrth i'r llinell rhwng gorfodi a hybu i fynd yn niwlog o fewn un corff. Tybed a fyddai cadw Comisiynydd sy'n monitro a gorfodi ond hefyd yn medru trafod cynlluniau gwella a datblygu yn ymarferol gyda chyrff cyhoeddus. Yna, byddai corff ar wahân i hybu'r Gymraeg, datblygu prosiectau marchnata, rheoli grantiau cyrff sy'n hyrwyddo'r Gymraeg ayb.

Cwestiwn 5 – Pa faterion perthnasol eraill y dylem eu hystyried wrth wneud ein cynnig terfynol ynghylch pa gorff neu gyrff ddylai hybu'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau?

Sylwadau ategol

Mae yna faterion sydd wedi eu codi yr ydym yn cytuno a hwy - yn enwedig y pwyntiau ynglŷn â'r angen i leihau biwrocratiaeth y broses o drin cwynion yn erbyn y Safonau. Rydyn ni'n cytuno y byddai'n beth da i gorff gael y cyfle i ddelio a chwynion eu hunain

cyn i'r broses gael ei drosglwyddo i gorff annibynnol fel y Comisiynydd, ond nid ydym yn argyhoeddedig fod angen newid yn y ddeddf i achosi'r newid hwn, na diddymu'r Comisiynydd chwaeth.

Ni allwn bwysleisio'n ormodol nad ydym eisiau gweld sefyllfa lle bo'r grym sydd gan y Safonau'n cael ei wanhau a'n bod yn cymryd cam yn ôl i ddyddiau'r Bwrdd lle nad oedd cyrff cyhoeddus yn cymryd eu cyfrifoldebau parthed yr iaith o ddifri. Mae statws swydd y Comisiynydd yn hanfodol i ddiogelu gwasanaethau.

Cwestiwn 6 – A oes gennych unrhyw sylwadau pellach ar Ran 1 y Papur Gwyn?

Dydyn ni ddim yn gwbl argyhoeddedig o pam ddylai'r llywodraeth osod y Safonau. Onid yw hyn yn gwneud y broses gychwynnol yn llai gwrthrychol a mwy gwleidyddol? A sut ydy'r llywodraeth yn medru gosod Safonau ar ei hun? Onid oes gwrthdaro yma?

Y peth pwysicaf, yn ein tyb ni, yw rhoi cyfle i'r Safonau sydd wedi eu gosod i ennill eu plwyf am fod angen amser i godi disgwyliadau'r cyhoedd ac ymwybyddiaeth ymysg y cyhoedd o'u hawliau.

O safbwynt hybu a hyrwyddo, teimlwn fod angen i un corff i gymryd cyfrifoldeb. Bydd angen i'r corff hwnnw arwain ar sefydlu gwaelodlin drwy gasglu data meintiol defnyddiol am ddefnydd y Gymraeg, ac ymchwilio i mewn i'r hyn sy'n symbylu pobl i wneud eu dewisiadau ieithyddol o ddydd i ddydd mewn perthynas â'u defnydd o wasanaethau cyhoeddus er enghraifft. Mae angen y sylfaen gadarn hon o wybodaeth i ddatblygu prosiectau sy'n mynd i arwain at gynnydd.

Rydym ni'n bryderus am y cysyniad yn 48iv mai dim ond ar wasanaethau y dylai'r Safonau fod yn berthnasol. Rhaid cydnabod bod potensial aruthrol i greu cynnydd drwy Strategaethau Hybu Awdurdodau Lleol o gael corff newydd i'w cefnogi, i ddarparu ymgyrchoedd marchnata cenedlaethol, adnoddau cyffredin, ac i gynllunio prosiectau newydd a mesur cynnydd yn effeithiol. Ond teimlwn fod y bwriad o safbwynt y dyletswyddau cynllunio ieithyddol yn amwys. Mae angen eglurder ynglŷn â sut y bydd y rhain yn cael eu monitro a pha rym fydd i'r monitro hwn.

Rhan 2: Llywodraethiant ac atebolrwydd

Cwestiwn 7 – Ym mharagraffau 93–95, rydym wedi nodi rhai gofynion cyffredinol yn ymwneud â threfniadau llywodraethu ac atebolrwydd y corff. Beth yw eich barn chi am y gofynion cyffredinol hyn, ac a oes yna fesurau monitro a ffrwyno eraill a ddylai fod yn weithredol ar y corff arfaethedig?

Sylwadau ategol

Cwestiwn 8 – A ydych chi'n cytuno â'r opsiwn a ffeirir gennym (Opsiwn 3), sef i sefydlu Comisiwn y Gymraeg i hybu a hwyluso defnyddio'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	✓
--------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------------------------	---

Sylwadau ategol

Credwn bod angen i un corff i gymryd cyfrifoldeb, er mwyn sicrhau bod y cyhoedd a sefydliadau yn gwybod at bwy i droi am gymorth a chefnogaeth.

Cwestiwn 9 – Beth yw eich barn chi am y dadansoddiad rydym wedi'i ddarparu sy'n cefnogi ein dewis ni, sef Opsiwn 3? A oes unrhyw ystyriaethau eraill y dylem eu hystyried wrth wneud unrhyw gynnig terfynol?

Cwestiwn 10 – A ydych chi'n credu bod Opsiwn 3 yn diogelu annibyniaeth y Comisiwn arfaethedig yn ddigonol yng nghyd-destun arfer swyddogaethau ar gyfer monitro a gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau?

Ydw	☐	Nac ydw	☐	Ansicr	✓
-----	--------------------------	---------	--------------------------	--------	---

Sylwadau ategol

Cwestiwn 11 – A oes unrhyw faterion ychwanegol i'r rhai a restrir ym mharagraffau 121–122 y dylem eu hystyried wrth ystyried trefniadau i sefydlu'r Comisiwn arfaethedig?

Oes	☐	Nac oes	☐	Ansicr	☐
-----	--------------------------	---------	--------------------------	--------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 12 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i symud y gofyniad ar Lywodraeth Cymru i lunio strategaeth ar gyfer y Gymraeg o Ddeddf Llywodraeth Cymru 2006 i'r Bil y Gymraeg newydd?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 13 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru adrodd i'r Cynulliad ar strategaeth y Gymraeg bob pum mlynedd yn lle bob blwyddyn?

Cytuno	☐	Anghytuno	☒	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	-------------------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Mae 5 mlynedd yn amser rhy hir mewn perthynas â thynged iaith leiafrifol a dylid adrodd ar gynnydd yn flynyddol, fel sy'n ofynnol ar awdurdodau cyhoeddus eraill.

Cwestiwn 14 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru gyhoeddi cynllun yn nodi sut y bydd yn gweithredu'r strategaeth bob pum mlynedd yn lle bob blwyddyn?

Cytuno	☐	Anghytuno	☒	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	-------------------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Dylid cyhoeddi cynllun gweithredu yn flynyddol er mwyn sicrhau cynnydd a'r gallu i ymateb gydag unrhyw newidiadau yn y cyd-destun ehangach.

Cwestiwn 15 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddiddymu Cyngor Partneriaeth y Gymraeg a rhoi'r pŵer i Lywodraeth Cymru geisio cyngor gan y Comisiwn arfaethedig, sef Comisiwn y Gymraeg?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 16 – A oes gennych unrhyw sylwadau eraill ar Ran 2 y Papur Gwyn?

--

Rhan 3: Safonau'r Gymraeg

Cwestiwn 17 – Rydym yn cynnig y dylid mabwysiadu model diwygiedig o'r Safonau (Opsiw 2) fel y ffordd orau o sicrhau hawliau pobl i dderbyn gwasanaethau Cymraeg. A ydych chi'n cytuno â'r cynnig hwn?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☒
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	-------------------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys (os yn berthnasol) unrhyw ddiwygiadau pellach yr hoffech eu gweld i'r system bresennol, neu unrhyw ddulliau gweithredu eraill y dylem eu hystyried yn eich barn chi.

<p>O'r opsiynau a nodwyd, rydym yn cytuno mai Opsiw 2 yw'r orau.</p> <p>Fodd bynnag, nid ydym yn argyhoeddedig fod y system bresennol na'r 'nifer' o Safonau sy'n cael eu gosod yn drysu'r cyhoedd ynglŷn â'i hawliau. Mae angen i'r cyhoedd ddeall yr egwyddor fod ganddynt hawl cael gwasanaethau Cymraeg a mater i'r cyrff yw cyrraedd gofynion y Safonau. Mae'r 'nifer' helaeth o Safonau yn bresennol er mwyn osgoi sefyllfa lle bo'r cyrff yn gorfod dehongli'r gofynion yn ormodol a lle bo modd i gorff sy'n rheoleiddio ddal corff i gyfri am sefyllfaoedd penodol heb ddryswch. Mae hyn yn egwyddor bwysig yn ein barn ni.</p> <p>Er ein bod yn cytuno bod angen i gyrff ddefnyddio eu crebwyll rhesymol o ran Safonau penodol, ni fyddwn eisiau gweld cam yn ôl i eithrio dogfennau sy'n rhy dechnegol neu'n rhy hir er enghraifft. Byddai caniatáu i swyddogion fedru gweithredu'r eithriadau hyn mewn sefyllfaoedd amrywiol yn achosi llai o eglurder yn y pen draw. Yr hyn sydd ei angen yw arweiniad o ran rhannu dogfennau cyffredin o gorff i gorff, unwaith y bont wedi eu cyfieithu unwaith. Dydyn ni fel corff ddim wedi cael trafferth gyda'r Safon oedd yn mynnu dogfennau dwyieithog. Os rhywbeth, mae e wedi bod yn llesol i ni ystyried pa ddogfennau sy'n cael eu hargraffu a'u cyhoeddi ar y we mewn unrhyw iaith ac wedi ein hannog i flaengynllunio'n effeithiol.</p> <p>O safbwynt y Safonau Cadw Cofnodion, er bod y Safonau hyn yn ymddangos yn gymhleth a niferus ar yr olwg gyntaf, nid ydyn yn gofyn am unrhyw beth afresymol yn ein barn ni. Maent yn gofyn am gadw cofnod o gwynion, materion adnoddau dynol ac unrhyw weithgarwch yn ymwneud a gofynion y Safonau. Mae hyn yn gyfystyr ag Adroddiad blynyddol ar y Safonau a dweud y gwir ac yn ei hanfod yn rhesymol yn ein barn ni.</p>

Cwestiwn 18 – Rydym wedi seilio'r cynnig rydym yn ei ffafrio i ddiwygio'r Safonau (Opsiw 2) ar sail yr eglurder, y capasiti ar gyfer gwella a'r costau newid sy'n gysylltiedig â phob opsiwn (paragraffau 163–165). A ydych chi'n cytuno â'n dadansoddiad?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys (os yn berthnasol) unrhyw ffactorau eraill y dylem eu hystyried wrth lunio unrhyw gynigion terfynol.

Rydym yn cytuno'n gryf bod angen i'r Safonau gael eu hadolygu er enghraifft pob deg mlynedd i sicrhau bod cyrff yn symud ymlaen i ddarparu mwy o wasanaethau a chyrraedd safonau uwch o ddarpariaeth, ac rydym yn cytuno nad ydy'r cam hwn i'w gael yn y system bresennol.

Cwestiwn 19 – A ydych chi'n cytuno â'r cynnig i ddiddymu'r dosbarthiadau presennol o Safonau, a gwahaniaethu rhwng 'Safonau' (a fyddai'n berthnasol i wasanaethau) a 'dyletswyddau cynllunio ieithyddol' (a fyddai'n berthnasol i ddyletswyddau corfforaethol)?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Mae'n wir fod y dosbarthiadau o safonau yn gymhleth ar yr olwg gyntaf. Bydd angen mireinio ac esbonio'r Dyletswyddau hyn ymhellach, er mwyn cadarnhau bod y cynnig yn codi statws y gwaith. Ein gofid yw bod yr holl waith da a wnaed eisoes wrth gyflwyno'r pum dosbarth o Safon mewn peryg o gael ei israddio. Wedi dweud hyn, rydym yn cytuno bod angen i *gynnwys* Strategaethau hybu gael eu gwirio yn hytrach na'r sefyllfa bresennol lle bo creu Strategaeth hybu yn ei hun, beth bynnag fo'i werth, yn cydymffurfio gyda'r Safon. Rydym hefyd o'r farn bod angen i'r Strategaethau fod yn rhai sydd wedi eu ffurfio mewn partneriaeth fel eu bod yn cael eu gweithredu ar y cyd gydag asiantaethau eraill sy'n gweithio er budd y Gymraeg. Mae'r swyddogaeth yn rhy fawr i un sefydliad ar ei ben ei hun.

Cwestiwn 20 – A ydych chi o'r farn y dylid cynnwys darpariaethau sy'n ymwneud â Chynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg yn y ddeddfwriaeth newydd fel dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Ydw	☒	Nac ydw	☐	Ansicr	☐
------------	-------------------------------------	----------------	--------------------------	---------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Mae angen gwneud cyswllt agosach rhwng ymdrechion cynllunio ieithyddol awdurdodau lleol a'u Cynlluniau strategol y Gymraeg mewn addysg. Mae cysylltu'r ddau faes yn hollbwysig er mwyn cael effaith tebyg i'r hyn sydd angen ar gyfer diwallu Strategaeth uchelgeisiol y llywodraeth.

Cwestiwn 21 – Oes yna unrhyw faterion eraill y dylid, yn eich barn chi, eu cynnwys yn y ddeddfwriaeth newydd fel dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Oes	☒	Nac oes	☐	Ansicr	☐
------------	-------------------------------------	----------------	--------------------------	---------------	--------------------------

Sylwadau ategol

- Gofynion o ran asesu effaith ieithyddol
- Cynllunio gweithluoedd er mwyn darparu gwasanaethau dwyieithog

Cwestiwn 22 – A ydych chi'n cytuno y dylai fod gan y Comisiwn arfaethedig bwerau cyffredinol i gynnal ymchwiliadau i sut mae cyrff yn cyflawni eu dyletswyddau o ran y Gymraeg, a fyddai'n cynnwys y Safonau a'r dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Onid byddai'n anodd i gorff gynnal ymchwiliad i faterion sydd yn ddarostyngedig i Safonau (ac felly i ddeddf) a materion sy'n ddyletswyddau corfforaethol? Nid yw'r broses hwn yn ddigon clir i ni fedru rhoi sylw manwl, ond rydym yn cytuno bod angen i rywun fonitro cydymffurfiaeth â'r Safonau a gweithrediad y dyletswyddau cynllunio ieithyddol

Cwestiwn 23 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai'r Comisiwn arfaethedig fonitro a chefnogi cyrff mewn perthynas â'u dyletswyddau cynllunio ieithyddol, yn hytrach na'u gorfodi?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☒
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	-------------------------------------

Sylwadau ategol

Cytunwn fod cynnal deialog rhwng corff cyhoeddus a chorff cenedlaethol sy'n gyfrifol am hybu'r Gymraeg yn hollbwysig. Mae angen cefnogaeth o ran ymchwil, data, rhannu arfer dda, ac mae angen corff sy'n gallu delio gyda chyrff Prydeinig a busnesau mawrion ar ein rhan. Fodd bynnag, ni allwn weld sut byddai gwanhau'r orfodaeth yn llesol i'r Gymraeg. Nid oedd gan system fonitro Bwrdd yr Iaith ddannedd, ac nid ydym am fynd yn ôl i natur 'wirfoddol' y Cynlluniau Iaith. Mae angen cefnogaeth ac arweiniad cenedlaethol law yn llaw â gorfodaeth yn enwedig mewn meysydd fel asesi effaith ieithyddol ar ddatblygiadau newydd.

Cwestiwn 24 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i roi cyfrifoldeb am osod Safonau ar gyrff i Lywodraeth Cymru, p'un ai drwy hysbysiad cydymffurfio neu drefn arall?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☒
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	-------------------------------------

Sylwadau ategol

Nid oes gennym farn bendant ar y mater, ond ni fyddai'n beth da i'r Safonau ddod yn fater gwleidyddol ac nid ydym yn deall sut y gall y llywodraeth osod Safonau ar ei hun.

Cwestiwn 25 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai pob un o'r rheoliadau i wneud Safonau fod yn destun ymgynghoriad cyhoeddus llawn cyn gofyn am gymeradwyaeth y Cynulliad?

Cytuno	☐	Anghytuno	☒	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	-------------------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Ni chredwn y byddai gan y cyhoedd lawer i gyfrannu at greu'r rheoliadau ac oni fyddai hwn yn llesteirio proses yn ddiangen?

Cwestiwn 26 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddiddymu Ymchwiliadau Safonau?

Cytuno	☐	Anghytuno	☒	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	-------------------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Rydym yn teimlo fod ymchwiliadau Safonau yn cynnig sail tystiolaeth hanfodol er mwyn gosod disgwyliadau addas ar gorff.

Cwestiwn 27 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid rhoi pwerau i gyhoeddi codau ymarfer neu ganllawiau mewn perthynas â'r Safonau i Lywodraeth Cymru?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☒
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	-------------------------------------

Sylwadau ategol

Byddem yn croesawu cyhoeddi codau ymarfer neu ganllawiau. Cafwyd yr addewid hyn pan gyflwynwyd y Safonau ond nid ydynt byth wedi cael eu paratoi.

Cwestiwn 28 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru gael pŵer i osod Safonau ar yr holl gyrff mewn sector yn uniongyrchol drwy reoliadau, heb fod angen hysbysiad cydymffurfio neu drefn arall gyffelyb?

Cytuno	☐	Anghytuno	☒	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	-------------------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys eich barn ar y materion y dylem eu hystyried wrth lunio Safonau i'w gosod yn uniongyrchol ar gyrff o fewn sector, p'un a ddylai gyrff unigol barhau â'r hawl i herio Safon sydd wedi'i gosod arnynt, a ph'un a ddylid cael proses ymgynghori fwy trwyadl.

Teimlwn fod cynnal trafodaeth rhwng corff sy'n gosod Safonau a'r corff sy'n eu derbyn drwy roi cyfle i gorff ymateb i hysbysiadau cydymffurfio'n hanfodol er mwyn i'r corff fagu perchnogaeth o'r Safonau hynny, a chymryd cyfrifoldeb amdanynt. Efallai bod modd symleiddio'r broses fodd bynnag.

Cwestiwn 29 – Pa ffactorau y dylid eu cymryd i ystyriaeth neu pa weithdrefn y dylid ei dilyn er mwyn sicrhau bod y broses o osod Safonau ar Lywodraeth Cymru yn deg a thryloyw?

Sylwadau ategol

Cwestiwn 30 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid gorfod delio â chwynion drwy weithdrefn gwyno'r corff perthnasol cyn y caiff y Comisiwn arfaethedig, sef Comisiwn y Gymraeg, ymchwilio i fethiant honedig?

Cytuno	✓	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	---	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Ond bydd yn rhaid sicrhau bod hawliau unigolion yn cael eu parchu. Bydd angen amlygu'r broses o gwyno i achwynwyr fel eu bod yn gallu cyfeirio ymatebion annigonol sy'n amharu ar eu hawliau ieithyddol i'r Comisiwn.

Cwestiwn 31 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig fod yn rhaid i gyrff gadw at weithdrefn gwyno sydd wedi'i chymeradwyo, fel y Polisi Pryderon a Chwynion Enghreifftiol?

Cytuno	✓	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	---	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 32 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond os yw o'r farn fod yr achos honedig o dorri Safon neu weithdrefn gwyno yn un ddifrifol y dylai'r Comisiwn arfaethedig gael cymryd camau gweithredu pellach mewn perthynas â chŵyn?

Cytuno	✓	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	---	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys unrhyw sylwadau ar ein diffiniad o ‘achos difrifol’ ym mharagraff 219.

Cwestiwn 33 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ganiatáu i'r Comisiwn arfaethedig gynnal ymchwiliad ar ei liwt ei hun?

Cytuno	✓	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	---	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 34 – A ydych chi'n cytuno fod y camau gweithredu a ddisgrifir ym mharagraff 225 yn darparu amrywiaeth effeithiol o gamau gorfodi?

Cytuno	✓	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	---	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys unrhyw syniadau ynghylch camau gorfodi eraill a wrthodwyd neu nad ydynt wedi cael eu hystyried yn y Papur Gwyn.

Cwestiwn 35 – Ar hyn o bryd, mae gan y Comisiynydd bwerau i osod dirwy sifil o hyd at £5,000 ac, mewn rhai amgylchiadau, i ofyn am orchymyn llys i'w gwneud yn ofynnol i gorff gydymffurfio. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid cadw'r pwerau hyn?

Cytuno	✓	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	---	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys unrhyw sylwadau ynghylch y ddirwy sifil uchaf y dylai'r Comisiwn arfaethedig allu ei gosod (os o gwbl).

Mae angen i sefydliadau cyhoeddus gydnabod bod risg i dorri Safonau'r Gymraeg er mwyn sicrhau eu bod yn cynnwys system fonitro fewnol yn ei phrosesau. Heb risg i sefydliad y perygl yw y bydd y gweithredu'n dibynnu ar ewyllys da yn unig.

Cwestiwn 36 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i gadw rôl y Tribiwnlys mewn perthynas â phenderfyniadau'r Comisiwn arfaethedig ynghylch gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau?

Cytuno	✓	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	---	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 37 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai'r Tribiwnlys hefyd ymdrin ag apelau yn erbyn penderfyniad gan Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar gorff?

Cytuno	✓	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	---	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 38 – Rydyn ni’n cynnig cyflwyno cam cyntaf gorfodol ar gyfer y Tribiwnlys mewn perthynas ag apelau yn erbyn penderfyniadau'r Comisiwn arfaethedig ynghylch gorfodi Safonau. Byddai'r cam cyntaf yn ei gwneud yn ofynnol i'r Tribiwnlys roi caniatâd ar y sail bod siawns rhesymol y bydd y cais yn llwyddo neu pan fo rheswm cryf arall pam y dylai'r cais gael ei glywed. A ydych chi’n cytuno â’n cynnig?

Cytuno	✓	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	---	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 39 – A ydych chi o'r farn y dylai'r cam cyntaf gorfodol arfaethedig fod yn gymwys i apelau yn erbyn penderfyniad gan Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar gorff?

Ydw	✓	Nac ydw	☐	Ansicr	☐
-----	---	---------	--------------------------	--------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 40 – A oes gennych unrhyw sylwadau ychwanegol ar Ran 3 y Papur Gwyn?

Rhan 4: Cwmpas y cyrff sy'n ddarostyngedig i ddeddfwriaeth y Gymraeg

Cwestiwn 41 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddileu'r cyfyngiadau yn y Mesur fel bod Llywodraeth Cymru'n meddu ar y pŵer i wneud Safonau'n gymwys i unrhyw gorff o fewn cymhwysedd deddfwriaethol y Cynulliad?

Cytuno	✓	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	---	-----------	---	---------------------------------	---

Sylwadau ategol

Cwestiwn 42 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond mewn perthynas â'r gwasanaethau y maent yn eu cyflenwi i'w cwsmeriaid y dylai busnesau yn y sector preifat fod yn agored i orfod cydymffurfio â Safonau?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	✓
--------	---	-----------	---	---------------------------------	---

Sylwadau ategol, gan gynnwys eich barn ynghylch unrhyw gyfyngiadau y dylid eu rhoi ar y pwerau i osod Safonau ar fusnesau preifat.

Mae yna amwyster yn y ffaith bod angen camau gweithredu yn ymwneud a gweithlu byddai angen i unrhyw gorff ymdrin ag e, er mwyn medru diwallu gwasanaethau. Felly, o reidrwydd byddai'n gwneud synnwyr bod yna rai Safonau gweithrediad mewnol y byddai gorfod cydymffurfio â nhw. Yn ogystal, dylid hyrwyddo'r gwasanaethau Cymraeg y maent yn darparu. Dydyn ni ddim eisiau sefyllfa lle nad oes pwynt darparu gwasanaethau dwyieithog gan nad oes neb yn gofyn amdanynt. Byddai dilyn trywydd y 'Cynnig rhagweithiol' yn hanfodol o fewn busnesau hefyd.

Cwestiwn 43 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond fel rhan o becyn ehangach o weithgarwch sy'n hybu'r Gymraeg ac yn cynyddu ymwybyddiaeth ohoni y dylid gosod Safonau ar fusnesau preifat?

Cytuno	✓	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	---	-----------	---	---------------------------------	---

Sylwadau ategol

Cwestiwn 44 – Os rhoddir pwerau i Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar unrhyw gorff o fewn cymhwysedd y Cynulliad, a ydych chi o'r farn y dylai Safonau gael eu gosod ar unrhyw gorff neu sector nad yw ar hyn o bryd o fewn cwmpas deddfwriaeth ynghylch y Gymraeg?

Ydw	✓	Nac ydw	☐	Ansicr	☐
-----	---	---------	---	--------	---

Sylwadau ategol

--

Cwestiwn 45 – A oes gennych unrhyw sylwadau ychwanegol ar Ran 4 y Papur Gwyn?

--

Rhan 5: Asesu effaith ein cynigion

Cwestiwn 46 – Rydym wedi asesu effaith ein cynigion ar gydraddoldeb, plant, pobl ifanc a'u teuluoedd, a'r Gymraeg. A oes gennych chi sylwadau ar unrhyw un o'r asesiadau hyn?

Cwestiwn 47 – Hoffem wybod eich barn ar yr effeithiau y byddai'r cynigion yn ein Papur Gwyn yn eu cael ar y Gymraeg, yn benodol ar:

- i) gyfleoedd i bobl ddefnyddio'r Gymraeg
- ii) peidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg.

Pa effeithiau fyddai, yn eich barn chi? Sut mae cynyddu effeithiau cadarnhaol neu liniaru effeithiau negyddol?

Sylwadau ategol

Cwestiwn 48 – Eglurwch hefyd sut gellid ffurfio neu newid yr opsiynau arfaethedig:

- i) fel eu bod yn cael effeithiau cadarnhaol neu fwy o effeithiau cadarnhaol ar gyfleoedd pobl i ddefnyddio'r Gymraeg ac ar beidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg
- ii) fel nad ydynt yn cael effeithiau andwyol ar gyfleoedd pobl i ddefnyddio'r Gymraeg ac ar beidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg.

Sylwadau ategol

Cwestiwn 49 – Rydym wedi gofyn nifer o gwestiynau penodol. Os oes gennych chi faterion perthnasol nad ydym wedi rhoi sylw penodol iddynt, defnyddiwch y blwch isod i roi gwybod i ni amdanynt.

Mae ymatebion i ymgynghoriadau yn debygol o gael eu gwneud yn gyhoeddus, ar y rhynggrwyd neu mewn adroddiad. Os byddai'n well gennych i'ch ymateb aros yn ddiennw, ticiwch yma:

Ymateb Menter iaith Rhondda Cynon Taf

Ymgynghoriad Papur Gwyn ar gyfer Bil y Gymraeg

Hydref 2017

Cefndir

Menter iaith Rhondda Cynon Taf yw'r ail Fenter gafodd ei sefydlu yng Nghymru ym 1992. Mae Rhondda Cynon Taf yn Sir eang o ardaloedd amrywiol a nifer o rai difreintiedig. Mae ganddi niferoedd uchel o siardwyr Cymraeg ond canran isel. Mae'r Sir yn meddu ar gapasiti ac awydd am dwf aruthrol yn nifer y siardwyr Cymraeg ond i'r seilwaith a'r gefnogaeth fod yn ddigon cadarn i gefnogi hynny. Nod Menter iaith Rhondda Cynon Taf yw' "Bod y Gymraeg yn perthyn i bawb ac yn iaith fyw yn ein cymunedau."

Mae gan y Mentrau iaith olwg eang o ran sut y mae'r Gymraeg yn weithredol ar draws cymunedau Cymru. Mae'r Mentrau eu hunain yn deillio o awydd gan bobl lleol i weld y Gymraeg yn ffynnu o fewn ein cymunedau ac mewn lle delfrydol i gyfrannu at weledigaeth Cymraeg 2050.

Cyd-destun

Gofynnwn i'r mesur hwn gydnabod yr anghyfartaledd ieithyddol sy'n bodoli yng Nghymru a nodi'n glir bod angen ymyraethau ychwanegol er mwyn gallu cydbwysu'r anghyfartaledd hwnnw. Dydy statws cyfartal heb gydnabyddiaeth o'r angen i greu cyfartaledd ddim yn mynd i sicrhau y gallu i drigolion Cymru ddefnyddio'r Gymraeg yn ddi-gwestiwn yn eu bywydau beunyddiol.

Er mwyn gwireddu'r uchelgais o wlad ddwyieithog, lle mae'r Gymraeg a'r Saesneg yn medru cael eu defnyddio'n hwylus a hawdd ym mhob cymuned ar draws Cymru, mae angen i'r Gymraeg gael cyfle i gynyddu ei statws mewn llawer maes ac ar draws Cymru. Mae angen iddi fod yn iaith sydd yn dod yn naturiol, mae angen iddi fod yn briod iaith, ni ddylai fod unrhyw rwystrau o gwbl rhag ei defnyddio bedair awr ar hugain y dydd a dylai fod yn rhan o wead arferol bywyd gan drigolion o bob oed a chefnidir.

Mae angen strwythurau sy'n meithrin agweddau cadarnhaol tuag at ei bodolaeth, fel bod ei defnydd yn cynyddu'n naturiol a chadarn, gyda'r seilwaith ddeddfwriaethol yn gadarn, yn gytbwys a theg ac yn cynnal amgylchedd weithredol ieithyddol naturiol ddwyieithog.

01443 40 75 70

www.menteriaith.cymru

 [menterrhondda.cynontaf](https://www.facebook.com/menterrhondda.cynontaf)

 [@menteriaithRhCT](https://twitter.com/menteriaithRhCT)

Rhif elusen / charity no: 1053135

Cymunedau

Fel Mentrau Iaith, rydym yn gweithio ar draws ein cymunedau, o Fôn i Fynwy ac yn dyst dyddiol i'r her o alluogi ac annog mwy o drigolion Cymru i ddefnyddio'r Gymraeg mewn gwahanol rannau o'u bywydau.

Mae'n hanfodol bod y mesur newydd yn galluogi trigolion **pob** ardal o Gymru i fedru defnyddio'r Gymraeg heb rwstr.

Ymateb i'r cwestiynau

Rhan 1: Hybu'r Gymraeg

Cwestiwn 1

Ym mharagraffau 49–54, rydym wedi amlinellu'r rôl yr ydym yn cynnig y dylai Llywodraeth Cymru ei chwarae i hybu'r Gymraeg, h.y. swyddogaethau'r Llywodraeth i hybu'r Gymraeg. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Ymateb

Y mae angen i'r ymdrech o wireddu Cymraeg 2050 fod yn rhan greiddiol o raglenni gwaith pob adran o fewn y Llywodraeth Cymru ac felly mae'n hanfodol fod gan yr Adran a fydd yn arwain ar y Gymraeg y statws a'r gallu i ddarparu arbenigedd i sicrhau arweiniad medrus ac awdurdodol ar draws holl adrannau'r Llywodraeth ac ar gyfer sefydliadau allanol yn ogystal.

Dylid sicrhau fod y mesur newydd yn nodi'r glir ddiffuniadau hybu a hyrwyddo gan nodi'r ystod eang o agweddau y gellid cyflwyno

Sylwn nad yw Mentrau Iaith Cymru na'r Mentrau Iaith wedi eu cynnwys ym mharagraff 53 fel "sefydliad cenedlaethol allweddol". Mae'n hanfodol ein bod yn sicrhau dealltwriaeth o'r cyfraniad y mae'r Mentrau Iaith wedi ei wneud i ddatblygu nifer o'r agweddau a nodir yn 53.3 yn enwedig o ran polisi datblygu economaidd lleol. O gryfhau'n presenoldeb ar hyd a lled Cymru, mae'r effaith potensial y gellid ei gael i gyrraedd y miliwn yn bellgyrhaeddol. Fel endidau lleol, wedi tyfu o'r cymunedau, y mae cryfhau'r Mentrau'n gyfle gwirioneddol i fynd at galon y genedl i newid agweddau a newid arferion defnyddio'r Gymraeg er gwell. Os yw Llywodraeth Cymru am symud tuag at gorff hyrwyddo newydd, nid ydym am i'r pellter newydd rhyngom wanhau'r berthynas weithredol sydd wedi datblygu rhyngom dros gyfnod y mesur presennol.

01443 40 75 70

www.menteriaith.cymru

 [menterrhondda.cynontaf](https://www.facebook.com/menterrhondda.cynontaf)

 [@menteriaithRhCT](https://twitter.com/menteriaithRhCT)

Rhif elusen / charity no: 1053135

Mae'r Gymraeg yn perthyn i bawb

The Welsh language belongs to all of us

Y mae'n hanfodol bod gwaith y Mentrau Iaith yn parhau yn rhan graidd o waith hyrwyddo cymunedol Llywodraeth Cymru. Sylwn nad yw'r maes datblygu cymunedol wedi ei gynnwys, maes sydd yn hanfodol i newid agweddau ar lefel lleol. Wrth gryfhau mesur o'r math hwn mae angen sicrhau effaith ar holl haenau cymdeithas.

Os taw bwriad Llywodraeth Cymru yw i sefydlu corff ar wahân i fod yn gyfrifol am hybu a hyrwyddo, dymunwn wybod mwy am eich bwriad i sicrhau sut fydd y partneriaid hybu'n cydweithio a beth fydd cyfrifoldebau hyrwyddo a hybu pob corff. Y mae Hybu a Hyrwyddo yn feysydd eang iawn ac felly pwysig fyddai deall y cyfrifoldebau hyn yn eglurach. Y mae cyfleoedd hybu a hyrwyddo ar gael ym mhob maes ond nid oes digon o eglurder yn y ddogfen hon.

Cwestiwn 2

Yn Nhabl 1, rydym wedi amlinellu'r adnoddau mewn perthynas â'r swyddogaethau cyffredinol i hybu'r Gymraeg yr ydym o'r farn y dylent fod ar gael i unrhyw gorff neu gyrff sy'n helpu yn y gwaith o hybu'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Ymateb

Nid oes llawer o wybodaeth yn cael ei gyflwyno yn y ddogfen hon am y gyllideb sydd ar gael ar gyfer sicrhau'r hinsawdd orau ar gyfer gweithredu Strategaeth 2050. Nid oes sôn yma am y canolfannau Cymraeg newydd sydd wedi agor ar hyd a lled Cymru nac ymateb chwaith i argymhellion adroddiad Canolfannau Cymraeg a Rhwydweithiau Cymdeithasol Oedolion sy'n Dysgu'r Gymraeg: Ymdrechion i Wrthdroi Shifft leithyddol mewn Cymunedau cymharol ddi-Gymraeg gan Heini Gruffudd a Steve Morris (2012) i ehangu ar y rhwydwaith sydd eisoes yn bodoli. Bu Mentrau Iaith Cymru'n cydweithio hefyd gyda Phrifysgol Aberystwyth ar edrych ar gynllun gweithlu Cymraeg. Yr ydym yn ymwybodol o'r angen sydd mewn sectorau penodol am adnoddau ychwanegol i sicrhau gweithlu yn y meysydd addysg blyneddoddd cynnar a'r maes chwarae a hamdden, dysgu gyrru, addysg gynradd, uwchradd, pellach ac uwch a'r gwasanaeth sifil lleol.

Y mae angen diffinio'n glir beth yw cyfran cyllideb **pob** adran o fewn Llywodraeth Cymru os am normaleiddio'r iaith drwy bob adran.

20 Menter iaith sydd wedi ei nodi yn Nhabl 1. Mae 22 o Fentrau iaith yn bresennol.

01443 40 75 70

www.menteriaith.cymru

 [menterrhondda.cynontaf](https://www.facebook.com/menterrhondda.cynontaf)

 [@menteriaithRhCT](https://twitter.com/menteriaithRhCT)

Rhif elusen / charity no: 1053135

Mae'r Gymraeg yn perthyn i bawb

The Welsh language belongs to all of us

(3. A ydych chi'n cytuno â'r opsiwn a ffeirir gennym (Opsiwn 4), sef un corff i fod yn gyfrifol am hybu'r Gymraeg ac am fonitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau?)

4. Rydym wedi seilio ein dewis, sef un corff, ar sail eglurder, cydnawsedd a gwerth am arian. A ydych chi'n cytuno â'n sail resymegol?

5. Pa faterion perthnasol eraill y dylem eu hystyried wrth wneud ein cynnig terfynol ynghylch pa gorff neu gyrrff ddylai hybu'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau?

6. A oes gennych unrhyw sylwadau pellach ar Ran 1 y Papur Gwyn?)

Ymateb

Nid ydym o'r farn bod cael un corff i reoleiddio ac i hybu yn gam ymlaen.

Y peryg mwyaf o roi un corff yn gyfrifol am hybu a gorfodi yw mai gorfodaeth fyddai'r prif ffocws. Mae gosod safonau a gorfodi yn holl bwysig ond mae angen dybryd am symud i gyfeiriad gweithredu dewisol yn y pen draw. Mae llawer iawn o'n oriau gwaith ni yn Rhondda Cynon Taf yn mynd tuag at godi hyder, ymwybyddiaeth ac annog defnydd gadarnhaol o'r Gymraeg wrth i'r cyrff darostyngedig i'r safonau ymaflyd a rheolau a thrafod ffyrdd o'u gweithredu (neu beidio). Credwn bod ffocws presennol y safonau o ran rheolau yn profi mae gweithredoedd mesuradwy fydd y prif ganolbwynt. Mae gweithredu dulliau o hybu a hyrwyddo er mwyn newid agwedd pobl tuag at y Gymraeg yn wahanol i osod rheolau. Credwn nad oes adlewyrchiad o'i bwysigrwydd yn y Papur Gwyn hwn o'i gymharu a'r Strategaeth miliwn o siaradwyr. Mae angen dau gorff ar wahan sy'n cydweithio'n agos wrth gynllunio. Mae angen statws cyfartal i'r ddau gorff hwnnw.

Mae'n bryder mawr i ni nad oes pwysigrwydd nac adlewyrchiad o ddealltwriaeth digonol yn cael ei roi ar hybu a hyrwyddo yn y Papur Gwyn hwn. Tra bod yr ystyriaeth gwerth am arian yn bwysig iawn, o beidio â chyllido mesur gwydnach na'r ddiwethaf – a hyn ar draws pob adran o'r Llywodraeth, a yw hyn yn rhoi'r weledigaeth o filiwn o siaradwyr yn y fantol cyn i ni gychwyn?

A oes ystyriaeth wedi ei roi i fodolau presennol er enghraifft Estyn o ran rheoleiddio? Y mae gan Estyn set o ddeilliannau (safonau) amserlen weithredu sydd yn cael eu hasesu'n barhaus o fewn ysgolion (Cynlluniau Datblygu Ysgol ac Hunanarfarniadau) a system arolygu strwythuredig. Maent hefyd yn hybu o fewn y sector rheoleiddio drwy rannu arfer dda y sector a pharatoi adroddiadau thematig sydd yn bwrpasol ac o fudd i ddatblygiad parhau y sector. Yr un hefyd yw'r AGGCC ar gyfer y maes gofal. Y peth pennaf yw gweld datblygiad gwirioneddol yn ymrwymiad unrhyw gorff tuag at gryfhau'r gallu i ddefnyddio'r Gymraeg ar gyfer y gweithiwr a'r defnyddiwr ac mae system y siaradwr ddylai hyn fod.

01443 40 75 70

www.menteriaith.cymru

 [menterrhondda.cynontaf](https://www.facebook.com/menterrhondda.cynontaf)

 [@menteriaithRhCT](https://twitter.com/menteriaithRhCT)

Rhif elusen / charity no: 1053135

Y mae engreiffiau hefyd o gyrff rheoleiddio yn gweithio'n effeithiol iawn ochr yn ochr â chyrrff hybu e.e. AGGCC a Chwarae Cymru neu Clybiau Plant Cymru sydd yn gwrthbrofi bwled 3 tud 23. Ac felly yr ydym yn ffafrio'r pellter sydd yn opsiynau 2 a 3 yn hytrach na 4.

Rhan 2: Llywodraethiant ac atebolrwydd

Cwestiynau 7-11

(7. Ym mharagraffau 93–95, rydym wedi nodi rhai gofynion cyffredinol yn ymwneud â threfniadau llywodraethu ac atebolrwydd y corff. Beth yw eich barn chi am y gofynion cyffredinol hyn, ac a oes yna fesurau monitro a ffrwyno eraill a ddylai fod yn weithredol ar y corff arfaethedig? 8. A ydych chi'n cytuno â'r opsiwn a ffeirir gennym (Opsiwn 3), sef i sefydlu Comisiwn y Gymraeg i hybu a hwyluso defnyddio'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau? 9. Beth yw eich barn chi am y dadansoddiad rydym wedi'i ddarparu sy'n cefnogi ein dewis ni, sef Opsiwn 3? A oes unrhyw ystyriaethau eraill y dylem eu hystyried wrth wneud unrhyw gynnig terfynol? 10. A ydych chi'n credu bod Opsiwn 3 yn diogelu annibyniaeth y Comisiwn arfaethedig yn ddigonol yng nghyd-destun arfer swyddogaethau ar gyfer monitro a gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau? 11. A oes unrhyw faterion ychwanegol i'r rhai a restrir ym mharagraffau 121–122 y dylem eu hystyried wrth ystyried trefniadau i sefydlu'r Comisiwn arfaethedig?)

Ymateb

Pryderwn fod rhan 2 wedi ei selio ar ddewis opsiwn 4 o'r rhan 1. Nid oes cyfle i wyntyllu datblygiad ar fodelau arall rhan 1. Yr ydym wedi nodi'n barod am ein pryderon o gael un corff sydd yn rheoli ac yn hybu.

A yw'r system bresennol o Gomisiynydd wedi cael digon o amser i sefydlu a gwneud gwahaniaeth gwirioneddol?

Y mae sefydlu swyddfa Comisiynydd y Gymraeg wedi ei dderbyn yn ein cymunedau. A'i doeth yw newid system yn llwyr? Pa adwaith bosibl y bydd hyn yn ei gael ar yr ewyllys da sydd wedi deillio o osod y safonau? Ai gwell yw addasu a datblygu ar y system bresennol?

Y mae'n rhaid i unrhyw newid hefyd fedru gwrthsefyll newid gwleidyddol neu ddiwedd cyfnod strategaeth fel nad oes oedi yn y datblygu yn ystod y cyfnod hwn.

01443 40 75 70

www.menteriaith.cymru

 [menterrhondda.cynontaf](https://www.facebook.com/menterrhondda.cynontaf)

 [@menteriaithRhCT](https://twitter.com/menteriaithRhCT)

Rhif elusen / charity no: 1053135

Cwestiwn 12 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i symud y gofyniad ar Lywodraeth Cymru i lunio strategaeth ar gyfer y Gymraeg o Ddeddf Llywodraeth Cymru 2006 i'r Bil y Gymraeg newydd?

Ymateb

Cytuno

Cwestiwn 13 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru adrodd i'r Cynulliad ar strategaeth y Gymraeg bob pum mlynedd yn lle bob blwyddyn?

Ymateb

Yn amlwg y mae adrodd ar gyfnod y strategaeth yn ei llawnder yn hanfodol ond ein barn fyddai rhyddhau adroddiad blynyddol ar yr hyn sydd wedi ei gwblhau yn ystdod y flwyddyn fel y bod modd ymateb i unhryw agweddau sydd angen gweithredu arnynt yn sgil datblygiadau yn ystod y flwyddyn honno ac ymateb yn flynyddol i anghenion drwy gynlluniau gweithredu.

Cwestiwn 14 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru gyhoeddi cynllun yn nodi sut y bydd yn gweithredu'r strategaeth bob pum mlynedd yn lle bob blwyddyn?

Ymateb

Dylai'r cynllun gweithredu fod yn ddogfen fyw ac felly dylid fod yn barod i adweithio i unrhyw ddatblygiadau. Cytunwn bod angen rhaglenni hirach fel bod modd cynnal gweithgarwch o gyfnodau hirach i weld newid gwirioneddol o gychwyn cyfnod i'r nesaf. Os y byddai cynllun 5 mlynedd yn galluogi hyn i ddigwydd yna rydym o'i blaid ond gydag hyblygrwydd i addasu yn ôl anghenion sy'n ymddangos.

01443 40 75 70

www.menteriaith.cymru

 [menterrhondda.cynontaf](https://www.facebook.com/menterrhondda.cynontaf)

 [@menteriaithRhCT](https://twitter.com/menteriaithRhCT)

Rhif elusen / charity no: 1053135

Cwestiwn 15 - A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddiddymu Cyngor Partneriaeth y Gymraeg a rhoi'r pŵer i Lywodraeth Cymru geisio cyngor gan y Comisiwn arfaethedig, sef Comisiwn y Gymraeg?

Ymateb

Y mae'n holl bwysig bod Llywodraeth Cymru yn sicrhau cyngor pellach o du arbenigwyr a chynghorwyr eraill. Os na fydd Cyngor Partneriaeth yn bodoli yna mae angen sicrhau cyngor arbenigol. Bydd angen meithrin corff eang o arbenigwyr mewn polisi a chynllunio iaith ac os taw'r model fydd y Comisiwn arfaethedig yna byddai dyletswydd ar Lywodraeth Cymru i geisio cyngor ganddynt.

Rhan 3: Safonau'r Gymraeg

Cwestiynau 17–18 - 17. Rydym yn cynnig y dylid mabwysiadu model diwygiedig o'r Safonau (Opsw 2) fel y ffordd orau o sicrhau hawliau pobl i dderbyn gwasanaethau Cymraeg. A ydych chi'n cytuno â'r cynnig hwn? 18. Rydym wedi seilio'r cynnig rydym yn ei ffafrio i ddiwygio'r Safonau (Opsw 2) ar sail yr eglurder, y capasiti ar gyfer gwella a'r costau newid sy'n gysylltiedig â phob opsiwn (paragraffau 163–165). A ydych chi'n cytuno â'n dadansoddiad?

Ymateb

Mae angen dybryd i symleiddio'r safonau ond nid eu gwanhau. O'n profiad ar lawr gwlad y mae'r safonau wedi gwneud camau breision i godi ymwybyddiaeth o'r angen am wella gwasanaethau mewnol awdurdodau lleol er enghraifft. Beth sydd heb ddigwydd yn gyson dros Gymru, yw'r gwelliant mewnol hynny yn cyrraedd y defnyddiwr ac yn treiddio i gynyddu'r capasiti i gynllunio'n wybodus o fewn maes polisi a chynllunio iaith. Mae angen gweithdrefnau sydd yn galluogi'r berthynas gefnogol ac anogol (swyddogaeth hybu'r rheoleiddiwr efallai?).

Yr ydym eioes wedi nodi ein pryder i newid y system yn ormodol neu mae perygl i ni golli hygyrdd.

Mae angen camau arolygol clir a chryf ar y safonau, beth bynnag ydynt. Wrth fabwysiadu system gliriach a chryfach gydag oblygiadau gwirioneddol yn hytrach na dirwy, byddai modd i'r safonau lwyddo i rymuso a chryfhau gweithredoedd Cymraeg y sefydliadau. Mae modelau llwyddianus iawn yn bodoli, fel y soniwyd amdanynt eisioes. Wrth gymryd un model, Estyn, fel enghraifft, byddai modd troi'r rheoliadau safonau yn bwyntiau arolygol cryf gydag oblygiadau mawr i gyrrff. Dylid arolygu, gosod marc safon yn seiliedig ar yr arlowg hwnnw a gweithredu'r camau priodol er mwyn codi'r marc safon hwnnw.

01443 40 75 70

www.menteriaith.cymru

 [menterrhondda.cynontaf](https://www.facebook.com/menterrhondda.cynontaf)

 [@menteriaithRhCT](https://twitter.com/menteriaithRhCT)

Rhif elusen / charity no: 1053135

Cwestiwn 19 - A ydych chi'n cytuno â'r cynnig i ddiddymu'r dosbarthiadau presennol o Safonau, a gwahaniaethu rhwng 'Safonau' (a fyddai'n berthnasol i wasanaethau) a 'dyletswyddau cynllunio ieithyddol' (a fyddai'n berthnasol i ddyletswyddau corfforaethol)?

Ymateb

Dylid parhau gyda'r safonau presennol a'u cryfhau trwy weithredu system arolygol gadarn

Cwestiwn 20 - A ydych chi o'r farn y dylid cynnwys darpariaethau sy'n ymwneud â Chynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg yn y ddeddfwriaeth newydd fel dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Ymateb

Cytuno heb os nag onibai ond iddynt fod yn wydn

Cwestiwn 21 – Oes yna unrhyw faterion eraill y dylid, yn eich barn chi, eu cynnwys yn y ddeddfwriaeth newydd fel dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Ymateb

Er mwyn i iaith fod yn hyfyw mewn cymued y mae angen mesurau gwahanol i wahanol ardaloedd â gwahanol ddwysedd o siaradwyr. Er mwyn grymuso iaith yn ei chadarnle mae angen medru cynllunio'n wahanol i ardal lle mae'r iaith yn llai amlwg. Dylai'r uchelgais o gael defnyddio'r iaith yn hawdd fod yr un ar draws Cymru ond a oes angen ystyried camau i nodi'r cymorth y dylid ei glustnodi yn y mesur? Buasai hyn yn dangos hefyd yr adnoddau ychwanegol sydd angen i rymuso ac i ymateb i'r gwahaniaethu yn ôl angen ardal?

Cwestiwn 22 - A ydych chi'n cytuno y dylai fod gan y Comisiwn arfaethedig bwerau cyffredinol i gynnal ymchwiliadau i sut mae cyrff yn cyflawni eu dyletswyddau o ran y Gymraeg, a fyddai'n cynnwys y Safonau a'r dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Ymateb

Cytuno

01443 40 75 70

www.menteriaith.cymru

 [menterrhondda.cynontaf](https://www.facebook.com/menterrhondda.cynontaf)

 [@menteriaithRhCT](https://twitter.com/menteriaithRhCT)

Rhif elusen / charity no: 1053135

Cwestiwn 23 - A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai'r Comisiwn arfaethedig fonitro a chefnogi cyrff mewn perthynas â'u dyletswyddau cynllunio ieithyddol, yn hytrach na'u gorfodi?

Ymateb

Dylid bod arolygaeth a champau gweithredu perthnasol i ganlyniad yr alowg

Cwestiwn 24 - A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i roi cyfrifoldeb am osod Safonau ar gyrrff i Lywodraeth Cymru, p'un ai drwy hysbysiad cydymffurfio neu drefn arall?

Ymateb

Symleiddio ie ond dylai'r drefn barhau lle mae'r comisiynydd/comisiwn yn gosod, Llywodraeth Cymru yn gosod y safonau mewn deddf ac yna cydsyniad y Cynulliad. Bydd hyn yn sicrhau tryloywder.

Cwestiynau 25 a 26 – 25. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai pob un o'r rheoliadau i wneud Safonau fod yn destun ymgynghoriad cyhoeddus llawn cyn gofyn am gymeradwyaeth y Cynulliad? 26. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddiddymu Ymchwiliadau Safonau?

Ymateb

Ydyn, byddai'r mesur fod yn sail i'r safonau

Cwestiwn 27 - A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid rhoi pwerau i gyhoeddi codau ymarfer neu ganllawiau mewn perthynas â'r Safonau i Lywodraeth Cymru?

Ymateb

Y mae'n fater sydd wedi codi ei ben. A ddylai'r codau ymarfer fod yn rhan o'r broses llunio yn y lle cyntaf?

01443 40 75 70

www.menteriaith.cymru

 [menterrhondda.cynontaf](https://www.facebook.com/menterrhondda.cynontaf)

 [@menteriaithRhCT](https://twitter.com/menteriaithRhCT)

Rhif elusen / charity no: 1053135

Mae'r Gymraeg yn perthyn i bawb

The Welsh language belongs to all of us

Cwestiwn 28 - A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru gael pŵer i osod Safonau ar yr holl gyrff mewn sector yn uniongyrchol drwy reoliadau, heb fod angen hysbysiad cydymffurfio neu drefn arall gyffelyb?

Ymateb

Cytuno

Cwestiwn 29 - Pa ffactorau y dylid eu cymryd i ystyriaeth neu pa weithdrefn y dylid ei dilyn er mwyn sicrhau bod y broses o osod Safonau ar Lywodraeth Cymru yn deg a thryloyw?

Ymateb

Eto er mwyn sicrhau tryloywder dylid sefydlu pwyllgor o fewn y Cynulliad sydd yn gynrychioliadol o bob plaid.

Cwestiwn 30 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid gorfod delio â chwynion drwy weithdrefn gwyno'r corff perthnasol cyn y caiff y Comisiwn arfaethedig, sef Comisiwn y Gymraeg, ymchwilio i fethiant honedig?

Anghytuno

Dylai bod mod di gwyno, ond ni ddylai'r holl system ddibynnu ar gwynion. Dylai'r system ddibynnu ar arolygaeth safonol

Cwestiwn 31 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig fod yn rhaid i gyrff gadw at weithdrefn gwyno sydd wedi'i chymeradwyo, fel y Polisi Pryderon a Chwynion Enghreifftiol?

Cytuno

Ond heb i'r broses fod yn un lafurus

01443 40 75 70

www.menteriaith.cymru

 [menterrhondda.cynontaf](https://www.facebook.com/menterrhondda.cynontaf)

 [@menteriaithRhCT](https://twitter.com/menteriaithRhCT)

Rhif elusen / charity no: 1053135

Mae'r Gymraeg yn perthyn i bawb

The Welsh language belongs to all of us

Cwestiwn 32 - A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond os yw o'r farn fod yr achos honedig o dorri Safon neu weithdrefn gwyno yn un ddifrifol y dylai'r Comisiwn arfaethedig gael cymryd camau gweithredu pellach mewn perthynas â chwyn?

Ymateb

Cytuno

Cwestiwn 33 - A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ganiatáu i'r Comisiwn arfaethedig gynnal ymchwiliad ar ei liwt ei hun?

Ymateb

Cytuno

Cwestiwn 34 - A ydych chi'n cytuno fod y camau gweithredu a ddisgrifir ym mharagraff 225 yn darparu amrywiaeth effeithiol o gamau gorfodi?

Ymateb

Cytuno

Cwestiwn 35 - Ar hyn o bryd, mae gan y Comisiynydd bwerau i osod dirwy sifil o hyd at £5,000 ac, mewn rhai amgylchiadau, i ofyn am orchymyn llys i'w gwneud yn ofynnol i gorff gydymffurfio. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid cadw'r pwerau hyn?

Ymateb

Nid yw dirwy yn ddigonol o bell ffordd. Dylid bod system arolygol sy'n sicrhau na fyddai corff eisiau methu cyrraedd safon

01443 40 75 70

www.menteriaith.cymru

 [menterrhondda.cynontaf](https://www.facebook.com/menterrhondda.cynontaf)

 [@menteriaithRhCT](https://twitter.com/menteriaithRhCT)

Rhif elusen / charity no: 1053135

Cwestiynau 36-39 – 36. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i gadw rôl y Tribiwnlys mewn perthynas â phenderfyniadau'r Comisiwn arfaethedig ynghylch gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau? 37. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai'r Tribiwnlys hefyd ymdrin ag apelau yn erbyn penderfyniad gan Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar gorff? 38. Rydyn ni'n cynnig cyflwyno cam cyntaf gorfodol ar gyfer y Tribiwnlys mewn perthynas ag apelau yn erbyn penderfyniadau'r Comisiwn arfaethedig ynghylch gorfodi Safonau. Byddai'r cam cyntaf yn ei gwneud yn ofynnol i'r Tribiwnlys roi caniatâd ar y sail bod siawns rhesymol y bydd y cais yn llwyddo neu pan fo rheswm cryf arall pam y dylai'r cais gael ei glywed. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig? 39. A ydych chi o'r farn y dylai'r cam cyntaf gorfodol arfaethedig fod yn gymwys i apelau yn erbyn penderfyniad gan Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar gorff?

Ymateb

Cytuno

Rhan 4: Cwmpas y cyrff sy'n ddarostyngedig i ddeddfwriaeth y Gymraeg

Cwestiwn 41 - A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddileu'r cyfyngiadau yn y Mesur fel bod Llywodraeth Cymru'n meddu ar y pŵer i wneud Safonau'n gymwys i unrhyw gorff o fewn cymhwysedd deddfwriaethol y Cynulliad?

Ymateb

O ddileu'r cyfyngiadau a fydd hyn yn gwanhau'r gallu i osod safonau ar unrhyw gorff? Mae ehangu ystod y cyrff yn bwysig iawn er mwyn sicrhau bod y meysydd ehangaf yn sicrhau gwasanaethau Cymraeg yn enwedig yn y sector preifat. Bydd rhaid i Lywodraeth Cymru ymateb yn gadarnhaol ac yn rhagweithiol i anghenion y defnyddiwr o'r Gymraeg ac ymateb i unrhyw wrthsefyll o fewn y sector breifat er mwyn i'r newid hwn weithio'n effeithiol ac yng ngwir ysbryd Strategaeth 2050.

Cwestiwn 42 - A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond mewn perthynas â'r gwasanaethau y maent yn eu cyflenwi i'w cwsmeriaid y dylai busnesau yn y sector preifat fod yn agored i orfod cydymffurfio â Safonau?

01443 40 75 70

www.menteriaith.cymru

[menterrhondda.cynontaf](https://www.facebook.com/menterrhondda.cynontaf)

[@menteriaithRhCT](https://twitter.com/menteriaithRhCT)

Rhif elusen / charity no: 1053135

Mae'r Gymraeg yn perthyn i bawb

The Welsh language belongs to all of us

Ymateb

Anghytuno- Mae'n hynod bwysig bod hawliau'r gweithwyr yn ogystal yn cael eu diogelu o fewn system safonau yn enwedig yr hawl i sicrhau amgylchedd lle gellid siarad Cymraeg. Sut bydd y busnesau yn sicrhau gwasanaeth Cymraeg heb y gweithlu Cymraeg?

Cwestiwn 43 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond fel rhan o becyn ehangach o weithgarwch sy'n hybu'r Gymraeg ac yn cynyddu ymwybyddiaeth ohoni y dylid gosod Safonau ar fusnesau preifat?

Ymateb

Cytuno

Cwestiwn 44 – Os rhoddir pwerau i Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar unrhyw gorff o fewn cymhwysedd y Cynulliad, a ydych chi o'r farn y dylai Safonau gael eu gosod ar unrhyw gorff neu sector nad yw ar hyn o bryd o fewn cwrmpas deddfwriaeth ynghylch y Gymraeg?

Ymateb

Cytuno- Mae'n hanfodol bod yr egwyddor craidd o alluogi unrhyw gorff o fewn cymhwysedd y Cynulliad ddarparu gwasanaeth dwyieithog yn parhau ar hyd a lled Cymru. Er mwyn adlewyrchu realiti bywyd bob dydd trigolion Cymru, nid yw poblogaeth Cymru yn defnyddio gwasanaethau sydd ond yn cael eu darparu gan gyrff o fewn cymhwysedd y Cynulliad. Rhaid felly i Lywodraeth Cymru estyn tu hwnt i'r rhain er mwyn dylanwadu ar sector y tu hwnt i'r cwrmpas deddfwriaethol bresennol.

Cwestiwn 45 – A oes gennych unrhyw sylwadau ychwanegol ar Ran 4 y Papur Gwyn?

Ymateb

Pryderwn fod y Gymraeg yn parhau i gael ei gweld fel cost ychwanegol ar hyd a lled Cymru ac mewn hinsawdd economaidd dynn, mae'r Gymraeg yn cael ei beio am "wastraffu" arian cyhoeddus o hyd. Dylai'r bil newydd osod yn glir, ar bob cyfle posibl, fod gwariant ar wasanaethau yn wariant ar wasanaethau dwyieithog yng Nghymru ac nid yn wariant ar wasanaeth Saesneg gyda chyfieithu ar gyfer y Gymraeg fel ychwanegiad.

01443 40 75 70

www.menteriaith.cymru

 [menterrhondda.cynontaf](https://www.facebook.com/menterrhondda.cynontaf)

 [@menteriaithRhCT](https://twitter.com/menteriaithRhCT)

Rhif elusen / charity no: 1053135

Rhan 5: Asesu effaith ein cynigion

Cwestiynau 46 – 48 46. Rydym wedi asesu effaith ein cynigion ar gydraddoldeb, plant, pobl ifanc a'u teuluoedd, a'r Gymraeg. A oes gennych chi sylwadau ar unrhyw un o'r asesiadau hyn? 47. Hoffem wybod eich barn ar yr effeithiau y byddai'r cynigion yn ein Papur Gwyn yn eu cael ar y Gymraeg, yn benodol ar:

- i) gyfleoedd i bobl ddefnyddio'r Gymraeg
- ii) peidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg.

Pa effeithiau fyddai, yn eich barn chi? Sut mae cynyddu effeithiau cadarnhaol neu liniaru effeithiau negyddol? 48. Eglurwch hefyd sut gellid ffurfio neu newid yr opsiynau arfaethedig:

- i.) fel eu bod yn cael effeithiau cadarnhaol neu fwy o effeithiau cadarnhaol ar gyfleoedd pobl i ddefnyddio'r Gymraeg ac ar beidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg
- ii.) fel nad ydynt yn cael effeithiau andwyol ar gyfleoedd pobl i ddefnyddio'r Gymraeg ac ar beidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg

Ymateb

Ydy Llywodraeth Cymru yn hapus for uchelgais y Strategaeth Miliwn o Siaradwyr yn cael ei adlewyrchu yn y papur gwyn hwn? Pryderwn fod yna wahaniaethau mawr o ran y disgwyliad a'r dyhead am filiwn o siaradwyr. Roedd Strategaeth Miliwn o siaradwyr wedi ein cyffroi a'n sbarduno ond nid yw cynigion y papur hwn yn gwneud cyfiawnhad â'r welediageth glir sydd yn y Strategaeth.

Pa waith sydd wedi mynd i ymgynghori gyda gwahanol gynulleidfaoedd megis plant a phobl ifanc? Oes fersiynau addas wedi eu creu a gwaith casglu barn wedi ei wneud ar gyfer gwahanol gynulleidfaoedd er mwyn casglu ystod o safbwyntiau?

Byddwn yn yn hapus i'n hymateb ymddangos yn gyhoeddus

01443 40 75 70

www.menteriaith.cymru

 [menterrhondda.cynontaf](https://www.facebook.com/menterrhondda.cynontaf)

 [@menteriaithRhCT](https://twitter.com/menteriaithRhCT)

Rhif elusen / charity no: 1053135

Rhan 1: Hybu'r Gymraeg

Cwestiwn 1 – Ym mharagraffau 49–54, rydym wedi amlinellu'r rôl yr ydym yn cynnig y dylai Llywodraeth Cymru ei chwarae i hybu'r Gymraeg, h.y. swyddogaethau'r Llywodraeth i hybu'r Gymraeg. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys p'un a oes meysydd y dylid eu hychwanegu neu eu tynnu o'r rhestr ym mharagraff 53.

Mae Iechyd Cyhoeddus Cymru'n cytuno â'r cynnig hwn ac, fel corff sy'n annog gweithgaredd corfforol fel ffordd i gadw'n heini ac yn iach, credwn y dylai hyrwyddo'r iaith Gymraeg mewn gweithgareddau chwaraeon a chymdeithasol fod yn rhan glir o'r rôl hon, rydym yn ymwybodol o'r effaith y gall y gweithgareddau hyn ei chael ar ddefnyddio'r Gymraeg a hefyd yr effaith y gall defnydd cadarnhaol o'r Gymraeg yn y parthau hyn ei chael ar hyrwyddo defnyddio'r Gymraeg yng Nghymru a thu hwnt, fel y gwelwyd yn ystod twrneimant pêl-droed Pencampwriaethau Ewrop pan wnaeth Cymdeithas Pêl-droed Cymru benderfyniad i gynyddu eu defnydd o'r Gymraeg.

Cwestiwn 2 – Yn Nhabl 1, rydym wedi amlinellu'r adnoddau mewn perthynas â'r swyddogaethau cyffredinol i hybu'r Gymraeg yr ydym o'r farn y dylent fod ar gael i unrhyw gorff neu gyrff sy'n helpu yn y gwaith o hybu'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☒
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	-------------------------------------

Sylwadau ategol

Dealltwriaeth Iechyd Cyhoeddus Cymru yw bod y gyllideb hon yn cyfeirio at y gyllideb a roddir ar gael i Lywodraeth Cymru ac i Gomisiynydd y Gymraeg. Rydym yn croesawu rhoi cyllid ar gael ar gyfer sefydlu llinell gymorth er mwyn sicrhau ei bod yn hawdd cael hyd i wybodaeth am ddefnyddio'r Gymraeg. Byddem hefyd yn ei groesawu pe byddai Llywodraeth Cymru'n gwneud gwaith i hyrwyddo'r defnydd ehangach o'r Gymraeg ym myd busnes gan roi cyllid ar gael i roi cymorth i fusnesau canolog a mawr i greu a gweithredu Cynlluniau Iaith Gymraeg gwirfoddol fodd bynnag byddem yn awgrymu ei bod yn bosibl y bydd angen fframwaith statudol er mwyn sicrhau nad oes rhaniad ffug rhwng y sectorau cyhoeddus a phreifat yn gweithio yn yr un meysydd.

Cwestiwn 3 – A ydych chi'n cytuno â'r opsiwn a ffefrir gennym (Opsiwn 4), sef un corff i fod yn gyfrifol am hybu'r Gymraeg ac am fonitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	X
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	----------

Os ydych yn anghytuno, nodwch pa opsiwn (gan gynnwys opsiynau nad ydym wedi'u trafod yn y Papur Gwyn) y dylem ei ystyried yn eich barn chi.

Sylwadau ategol

Nid yw lechyd Cyhoeddus Cymru'n cytuno nac yn anghytuno â'r cynnig penodol hwn gan ei bod yn gallu gweld manteision ac anfanteision gyda phob opsiwn. Mae lechyd Cyhoeddus Cymru'n gweld mantais un corff yn goruchwyllo hyrwyddo'r Gymraeg ac yn darparu dyletswyddau monitro a gorfodi gan y byddai hynny'n darparu eglurder o ran swyddogaethau, er hynny gallai'r agwedd hyrwyddo, gydag amser, fynd yn bwysicach na'r swyddogaethau rheoleiddio pwysig a ddarperir ar hyn o bryd gan y Comisiynydd a gallai hynny arwain at lai o gydymffurfio â'r safonau Cymraeg, yn fynyach iawn mae taro'r cydbwysedd iawn yn fater o farn a'n hofn ni yw y gallai'r fframwaith gorfodi angenrheidiol gael ei phwysleisio'n llai wrth fynd ati i hyrwyddo'r Gymraeg yn fwy. Rydym yn ymwybodol hefyd am alwadau i rai o swyddogaethau gorfodi'r comisiynydd gael eu trosglwyddo i gorff gorfodi mwy cyffredinol, ni fyddai lechyd Cyhoeddus Cymru'n cefnogi'r fath newid gan ein bod o'r farn bod y Gymraeg yn faes unigryw ac, felly, mae angen iddi gael ei hyrwyddo a'i gorfodi gan gyrff arbenigol.

Cwestiwn 4 – Rydym wedi seilio ein dewis, sef un corff, ar sail eglurder, cydnawsedd a gwerth am arian. A ydych chi'n cytuno â'n sail resymegol?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	X
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	----------

Sylwadau ategol

Nid yw lechyd Cyhoeddus Cymru'n cytuno nac yn anghytuno â'r cynnig hwn, rydym yn ymwybodol bod yna liaws o gyrff yn y sectorau cyhoeddus, preifat ac yn y trydydd sector sy'n ymwneud â hyrwyddo'r Gymraeg ac nid ydym wedi ein hargyhoeddi y byddai'r cynnig hwn yn arwain at yr eglurder a ddymunir i'r cyhoedd o ran hyrwyddo'r Gymraeg.

Cwestiwn 5 – Pa faterion perthnasol eraill y dylem eu hystyried wrth wneud ein cynnig terfynol ynghylch pa gorff neu gyrff ddylai hybu'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau?

Sylwadau ategol

Gellid gweld y pwyslais angenrheidiol ar orfodi fel rhywbeth sy'n atal Comisiynydd y Gymraeg rhag gweithredu fel lledaenwr arfer da neu fel corff hollol gefnogol sy'n gallu rhoi cyngor oherwydd ofn y gallai'r cyngor hwnnw fod yn anghywir, byddem yn croesawu methodoleg sy'n cyfuno'r rolau hyn mewn ffordd sy'n cadw'r rôl reoleiddio

ond sy'n caniatáu i'r Comisiynydd esbonio ymhellach sut y daethpwyd i benderfyniadau gorfodi a beth yw ystyr ymarferol safonau penodol. Credwn y byddai hyn yn caniatáu i gyrff cyhoeddus sicrhau eu bod yn gweithio o fewn terfynau'r gyfraith, neu o leiaf o fewn dealltwriaeth wybodus ohoni. Dyma swyddogaeth wahanol i hyrwyddo'r iaith.

Cwestiwn 6 – A oes gennych unrhyw sylwadau pellach ar Ran 1 y Papur Gwyn?

Rhan 2: Llywodraethiant ac atebolrwydd

Cwestiwn 7 – Ym mharagraffau 93–95, rydym wedi nodi rhai gofynion cyffredinol yn ymwneud â threfniadau llywodraethu ac atebolrwydd y corff. Beth yw eich barn chi am y gofynion cyffredinol hyn, ac a oes yna fesurau monitro a ffrwyno eraill a ddylai fod yn weithredol ar y corff arfaethedig?

Sylwadau ategol

Mae lechyd Cyhoeddus Cymru'n cytuno â'r gofyniad cyffredinol a nodir ym mharagraffau 93-95. Rydym yn croesawu'r gofyniad i ymgynghori'n eang gydag amrywiaeth o gyrff a chredwn y dylai fod dyletswydd debyg ar y cyrff yr ymgynghorir â nhw, fodd bynnag dylid cydnabod y dylai'r ymgynghori fod ynghylch y ffordd orau i roi hyrwyddo'r Gymraeg ar waith yn hytrach nag ar egwyddor hyrwyddo. Mae hefyd angen ystyried ac egluro'r union berthynas â chyrff eraill, gan gynnwys pan fydd eu gwaith yn gorgyffwrdd.

Cwestiwn 8 – A ydych chi'n cytuno â'r opsiwn a ffeirir gennym (Opsiwn 3), sef i sefydlu Comisiwn y Gymraeg i hybu a hwyluso defnyddio'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau?

Cytuno	X	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	----------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Ar y cyfan, mae lechyd Cyhoeddus Cymru'n cefnogi sefydlu comisiwn gan nad yw'n credu y bydd y newid o roi pwerau i unigolyn neu i gomisiwn yn arwain at newid sylweddol yn y ffordd yr hyrwyddir y Gymraeg neu yn y ffordd y gorfodir y safonau. Mae lechyd Cyhoeddus Cymru'n ymwybodol bod y model hwn yn debyg iawn i'r un a ddefnyddiwyd ar gyfer Bwrdd yr Iaith Gymraeg ac felly mae'n bosibl y bydd y cyhoedd yn ei weld fel cam yn ôl, ac felly byddai angen gwneud gwaith er mwyn sicrhau nad yw'r cyhoedd yn dod i'r casgliad hwn. Mae lechyd Cyhoeddus Cymru'n ymwybodol hefyd mai Comisiynwyr yn hytrach na chomisiynau yw'r model a fabwysiadwyd yng Nghymru mewn perthynas ag agendâu cydraddoldeb eraill, er enghraifft, Comisiynydd Cenedlaethau'r Dyfodol, Comisiynydd Plant Cymru, Comisiynydd Pobl Hŷn Cymru ac mae'n pryderu y gallai'r strwythur gwahanol hwn arwain at y cred anghywir fod y Gymraeg yn llai pwysig na'r meysydd eraill hynny, eto byddai angen gwneud gwaith ychwanegol er mwyn sicrhau nad dyma'r sefyllfa.

Cwestiwn 9 – Beth yw eich barn chi am y dadansoddiad rydym wedi'i ddarparu sy'n cefnogi ein dewis ni, sef Opsiwn 3? A oes unrhyw ystyriaethau eraill y dylem eu hystyried wrth wneud unrhyw gynnig terfynol?

Ymddengys fod y dadansoddiad hwn yn rhesymol a phwyllog. Byddai rhaid i'r weithdrefn penodi fod yn ddigon cadarn er mwyn sicrhau y bydd gan aelodau'r comisiwn y wybodaeth, yr ymrwymiad a'r sgiliau trefniadol angenrheidiol i wneud y gwaith pwysig hwn ac i ennill hyder y cyhoedd Cymraeg.

Cwestiwn 10 – A ydych chi'n credu bod Opsiwn 3 yn diogelu annibyniaeth y Comisiwn arfaethedig yn ddigonol yng nghyd-destun arfer swyddogaethau ar gyfer monitro a gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau?

Ydw	☐	Nac ydw	☐	Ansicr	X
------------	--------------------------	----------------	--------------------------	---------------	----------

Sylwadau ategol

Ar y cyfan mae lechyd Cyhoeddus Cymru'n credu bod Opsiwn 3 yn cynnwys digon o gamau diogelu mewn perthynas ag annibyniaeth y Comisiwn wrth ymarfer ei swyddogaethau o ran monitro a gorfodi cydymffurfiaeth cyrff gyda'r Safonau, fodd bynnag o dan unrhyw fodel o newid mae potensial am gyfnod o ansicrwydd a hoffai lechyd Cyhoeddus Cymru dderbyn cadarnhad na fydd unrhyw newid yn y trefniadau presennol yn arwain at ansicrwydd yn y ffordd y cymhwysir y Safonau newydd o fewn ein sefydliad ac y bydd Llywodraeth Cymru'n parhau i fod wedi ymrwymo'n llwyr yn ei hymdrechion i godi proffil yr iaith Gymraeg ar draws Cymru ac i gadw'r momentwm sydd ei angen ar gyfer eu strategaeth Gymraeg 2050.

Cwestiwn 11 – A oes unrhyw faterion ychwanegol i'r rhai a restrir ym mharagraffau 121–122 y dylem eu hystyried wrth ystyried trefniadau i sefydlu'r Comisiwn arfaethedig?

Oes	☐	Nac oes	X	Ansicr	☐
------------	--------------------------	----------------	----------	---------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 12 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i symud y gofyniad ar Lywodraeth Cymru i lunio strategaeth ar gyfer y Gymraeg o Ddeddf Llywodraeth Cymru 2006 i'r Bil y Gymraeg newydd?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	X
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	----------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 13 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru adrodd i'r Cynulliad ar strategaeth y Gymraeg bob pum mlynedd yn lle bob blwyddyn?

Cytuno	☐	Anghytuno	X	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	----------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Mae lechyd Cyhoeddus Cymru o'r farn nad yw adrodd wrth y Cynulliad bob pum mlynedd yn ddigonol i'r Cynulliad gael sicrwydd cywir bod y Strategaeth yn cael ei gweithredu yn unol â'r ffordd y dylid ei gweithredu. Mae angen rhyw fath o broses adrodd blynyddol neu bob dwy flynedd er mwyn sicrhau y cymerir ymagwedd barhaus tuag at gyflawni nodau tymor byr a fydd yn helpu i gyflawni amcanion tymor hirach.

Mae gofyn i lechyd Cyhoeddus Cymru a chyrff eraill y Gwasanaeth lechyd Gwladol adrodd bob dwy flynedd ar gynnydd a wnaed yn erbyn Strategaeth Mwy na Geiriau, ac mae gofyn iddynt adrodd bob blwyddyn am y cynnydd a wnaed yn erbyn y Safonau/Cynlluniau Iaith. Ymddengys yn briodol y dylai'r wybodaeth yn yr adroddiadau hyn gael ei chrynhai a'i chynnwys yn yr adroddiad blynyddol / bob dwy flynedd i'r Cynulliad.

Mae lechyd Cyhoeddus Cymru'n teimlo hefyd fod atebolrwydd i'r cyhoedd yn hanfodol ac mae o'r farn y byddai adrodd bob pum mlynedd yn atal y cyhoedd rhag deall yn llawn yr hyn y mae Llywodraeth Cymru'n ei wneud i gyflawni'i rwymedigaethau ynghylch y Gymraeg.

Cwestiwn 14 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru gyhoeddi cynllun yn nodi sut y bydd yn gweithredu'r strategaeth bob pum mlynedd yn lle bob blwyddyn?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Ymddengys fod cynllun pum mlynedd, gyda'r hyblygrwydd i gael ei addasu os bydd angen, yn ddigonol, er hynny, cred lechyd Cyhoeddus Cymru y dylid cyflwyno adroddiadau gerbron y Cynulliad bob blwyddyn neu o leiaf bob dwy flynedd.

Cwestiwn 15 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddiddymu Cyngor Partneriaeth y Gymraeg a rhoi'r pŵer i Lywodraeth Cymru geisio cyngor gan y Comisiwn arfaethedig, sef Comisiwn y Gymraeg?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☒
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	-------------------------------------

Sylwadau ategol

Nid yw lechyd Cyhoeddus Cymru'n cytuno nac yn anghytuno â'r cynnig hwn fodd bynnag mae'n ymwybodol bod Cyngor Partneriaeth y Gymraeg yn gallu darparu ystod o farnau gwahanol i rai Comisiynydd y Gymraeg gan nad oes ganddo bwerau'r comisiynydd ac felly mae ganddo fwy o ryddid yn y cyngor y mae'n ei roi. Dylai'r Llywodraeth fod yn gallu, ta waeth pa fodel a fabwysiedir, alw ar gomisiynydd/comisiwn y Gymraeg ddarparu cyngor os gofynnir amdano, a dylid hefyd roi dyletswydd ar y comisiwn/comisiynydd i ddarparu cyngor pan fydd y

comisiwn/comisiynydd o'r farn fod angen y fath gyngor, hyd yn oed pan na fydd y Llywodraeth wedi gofyn am y fath gyngor.

Cwestiwn 16 – A oes gennych unrhyw sylwadau eraill ar Ran 2 y Papur Gwyn?

Rhan 3: Safonau'r Gymraeg

Cwestiwn 17 – Rydym yn cynnig y dylid mabwysiadu model diwygiedig o'r Safonau (Opsiwn 2) fel y ffordd orau o sicrhau hawliau pobl i dderbyn gwasanaethau Cymraeg. A ydych chi'n cytuno â'r cynnig hwn?

Cytuno	X	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	----------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys (os yn berthnasol) unrhyw ddiwygiadau pellach yr hoffech eu gweld i'r system bresennol, neu unrhyw ddulliau gweithredu eraill y dylem eu hystyried yn eich barn chi.

Ar y cyfan mae lechyd Cyhoeddus Cymru'n derbyn y newidiadau a gynigir yn Opsiwn 2, er mae'n bosibl mai Opsiwn 3 fyddai'r opsiwn a ffefrir gennym rydym o'r farn nad yw'n ymarferol oherwydd cost ac ystyriaethau amser. Er mwyn gweithredu Opsiwn 2 byddai angen canllawiau ynghylch pryd na fyddai angen cyfieithu deunydd a byddai angen diffiniadau clir arnom ynghylch 'dogfennau technegol'. Fel un o gyrff Gwasanaeth lechyd Cymru rydym yn cynhyrchu amrywiaeth o ddogfennau, y mae rhai ohonynt yn amlwg yn 'dechnegol' ac ni fyddent yn cael eu darllen gan y cyhoedd fel arfer fodd bynnag ceir nifer o ddogfennau y mae'n bosibl eu bod yn dechnegol ond y byddai o ddiddordeb i'r cyhoedd a byddai angen canllawiau clir ynghylch hyn.

Mae cysyniad 'barn resymol' yn un a all arwain at ymagwedd amrywiol ar draws y gwasanaethau cyhoeddus, gyda rhai cyrff yn gweithredu safonau mewn ffyrdd gwahanol iawn, rhywbeth fyddai'n arwain at ddryswch ym meddyliau defnyddwyr gwasanaeth, eto, byddai angen canllawiau clir er mwyn sicrhau cysondeb ar draws y sector cyhoeddus.

Gallai cysyniad Codau Ymarfer ateb y pryderon hyn cyhyd ag y cânt eu llunio drwy broses glir a thryloyw sy'n sicrhau hawl defnyddwyr gwasanaeth i ddefnyddio'r Gymraeg pryd bynnag y bo'n bosibl.

Cwestiwn 18 – Rydym wedi seilio'r cynnig rydym yn ei ffafrio i ddiwygio'r Safonau (Opsiwn 2) ar sail yr eglurder, y capasiti ar gyfer gwella a'r costau newid sy'n gysylltiedig â phob opsiwn (paragraffau 163–165). A ydych chi'n cytuno â'n dadansoddiad?

Cytuno	x	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	----------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys (os yn berthnasol) unrhyw ffactorau eraill y dylem eu hystyried wrth lunio unrhyw gynigion terfynol.

Cwestiwn 19 – A ydych chi'n cytuno â'r cynnig i ddiddymu'r dosbarthiadau presennol o Safonau, a gwahaniaethu rhwng 'Safonau' (a fyddai'n berthnasol i wasanaethau) a 'dyletswyddau cynllunio ieithyddol' (a fyddai'n berthnasol i ddyletswyddau corfforaethol)?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	x
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	----------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 20 – A ydych chi o'r farn y dylid cynnwys darpariaethau sy'n ymwneud â Chynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg yn y ddeddfwriaeth newydd fel dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Ydw	x	Nac ydw	☐	Ansicr	☐
------------	----------	----------------	--------------------------	---------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Nid oes gan lechyd Cyhoeddus Cymru fawr o wybodaeth am fanylion Cynlluniau Strategol Cymraeg mewn Addysg (WESP). Fodd bynnag, ymddengys yn rhesymol fod y WESP yn hanfodol ar gyfer cael 1 miliwn o siaradwyr Cymraeg erbyn 2050, ac felly'n ddogfen hanfodol. Er mwyn i lechyd Cyhoeddus Cymru gydymffurfio â'r Safonau ac â nodau Cymraeg 2050 er mwyn darparu gwasanaethau i'r cyhoedd Cymraeg, mae angen cronfa ddigonol o siaradwyr Cymraeg ag addysg ym mhob ardal yng Nghymru, ac rydym yn croesawu'r canolbwyntio ar gyngor a chefnogaeth, rydym yn credu y mae'n bosibl y bydd angen swyddogaeth gorfodi o hyd er mwyn sicrhau bod darpariaeth addysg Gymraeg ar gael ar draws Cymru gyfan.

Cwestiwn 21 – Oes yna unrhyw faterion eraill y dylid, yn eich barn chi, eu cynnwys yn y ddeddfwriaeth newydd fel dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Oes	☐	Nac oes	☐	Ansicr	X
------------	--------------------------	----------------	--------------------------	---------------	----------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 22 – A ydych chi'n cytuno y dylai fod gan y Comisiwn arfaethedig bwerau cyffredinol i gynnal ymchwiliadau i sut mae cyrff yn cyflawni eu dyletswyddau o ran y Gymraeg, a fyddai'n cynnwys y Safonau a'r dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Mae lechyd Cyhoeddus Cymru o'r farn y dylai ymchwiliadau o'r fath ddechrau o bwynt cynnig cymorth a chyngor yn y lle cyntaf a sicrhau bod corff yn cael pethau'n gywir, er hynny mae'n rhaid bod gan unrhyw ymchwiliad y gallu, pan fydd angen, i gymryd camau gorfodi os na chymerir camau gweithredu ar ôl derbyn y fath gymorth a chyngor.

Cwestiwn 23 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai'r Comisiwn arfaethedig fonitro a chefnogi cyrff mewn perthynas â'u dyletswyddau cynllunio ieithyddol, yn hytrach na'u gorfodi?

Cytuno	☐	Anghytuno	☒	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	-------------------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Mae eisiau cydbwysedd rhwng gallu'r Comisiynydd i gefnogi a gorfodi pan fydd angen. Mae dadansoddiadau blaenorol o Gynlluniau Iaith Gymraeg wedi dangos nad oeddent yn gorfodi cyrff i wneud y camau o ran cynnydd a oedd eu hangen er mwyn gwella'r ddarpariaeth ddwyieithog. Mae angen elfen o orfodi er mwyn atal staff rhag mynd yn ddifater wrth weithredu'r Safonau ac i atal cyrff rhag cyflawni'r gwaith lleiaf posibl o ran darparu gwasanaeth Cymraeg. Os gwneir hyn yn gywir, mae'n debygol y bydd yr ymagwedd cefnogaeth a monitro'n cael mwy o effaith nag y bydd gorfodi, ond mae'n bosibl y bydd angen gorfodi o hyd.

Cwestiwn 24 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i roi cyfrifoldeb am osod Safonau ar gyrff i Lywodraeth Cymru, p'un ai drwy hysbysiad cydymffurfio neu drefn arall?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Rydym yn cytuno y byddai gwahanu swyddogaethau'n gam ymlaen fel y'i hamlinellir ym mharagraff 194

Cwestiwn 25 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai pob un o'r rheoliadau i wneud Safonau fod yn destun ymgynghoriad cyhoeddus llawn cyn gofyn am gymeradwyaeth y Cynulliad?

Cytuno	X	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	----------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 26 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddiddymu Ymchwiliadau Safonau?

Cytuno	X	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	----------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Byddai hyn yn lleihau biwrocratiaeth.

Cwestiwn 27 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid rhoi pwerau i gyhoeddi codau ymarfer neu ganllawiau mewn perthynas â'r Safonau i Lywodraeth Cymru?

Cytuno	X	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	----------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Mae'n bosibl y bydd y cynnig yn helpu i ddileu dryswch ynghylch y safonau. Fodd bynnag, byddai angen i unrhyw god ymarfer neu ganllawiau fod ar gael ar ffurf sy'n gyfeillgar i'r defnyddiwr y gall pawb eu darllen a'u deall, a byddai rhaid ymgynghori ar unrhyw god ymarfer.

Cwestiwn 28 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru gael pŵer i osod Safonau ar yr holl gyrff mewn sector yn uniongyrchol drwy reoliadau, heb fod angen hysbysiad cydymffurfio neu drefn arall gyffelyb?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	X
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	----------

Sylwadau ategol, gan gynnwys eich barn ar y materion y dylem eu hystyried wrth lunio Safonau i'w gosod yn uniongyrchol ar gyrff o fewn sector, p'un a ddylai gyrff unigol barhau â'r hawl i herio Safon sydd wedi'i gosod arnynt, a ph'un a ddylid cael proses ymgynghori fwy trwyadl.

Gall lechyd Cyhoeddus Cymru weld gwerth hysbysiadau cydymffurfio gan eu bod yn sefydlu amserlenni gweithredu clir a dylent, yn ddelfrydol, fod yn glir ynghylch yr hyn sydd ei angen, fodd bynnag, ymddengys eu bod yn fiwrocrataidd iawn ac yn cymryd llawer o amser.

--

Cwestiwn 29 – Pa ffactorau y dylid eu cymryd i ystyriaeth neu pa weithdrefn y dylid ei dilyn er mwyn sicrhau bod y broses o osod Safonau ar Lywodraeth Cymru yn deg a thryloyw?

Sylwadau ategol

Mae lechyd Cyhoeddus Cymru'n cydnabod rôl unigryw Llywodraeth Cymru fel sbardun newid cymdeithasol yng Nghymru, ac felly rydym yn credu y dylai Llywodraeth Cymru fod yn enghraifft o'r arfer gorau, yn ymarferol mae hyn yn golygu y dylai Llywodraeth Cymru fod yn destun set mwy eang o safonau na chyrrff sector cyhoeddus eraill, gan ddangos y ffordd a chan ddatblygu arfer gorau y gellir ei gyflwyno i gyrff sector cyhoeddus eraill.

Cwestiwn 30 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid gorfod delio â chwynion drwy weithdrefn gwyno'r corff perthnasol cyn y caiff y Comisiwn arfaethedig, sef Comisiwn y Gymraeg, ymchwilio i fethiant honedig?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Byddai lechyd Cyhoeddus Cymru'n croesawu cynnig o'r fath gan ein bod yn deall bod y sawl sy'n gwneud cwyn, mewn llawer o achosion, eisiau i'r mater gael ei ddatrys cyn gynted ag y bo modd ac i fod yn gallu defnyddio gwasanaethau mor fuan ag sy'n bosibl, mae'r drefn bresennol lle y gall cwyn fynd yn uniongyrchol i'r Comisiynydd yn gallu, mewn gwirionedd, arafu'r gallu i gynnig gwasanaeth Cymraeg i aelod o'r cyhoedd.

Cwestiwn 31 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig fod yn rhaid i gyrff gadw at weithdrefn gwyno sydd wedi'i chymeradwyo, fel y Polisi Pryderon a Chwynion Enghreifftiol?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Mae'n rhaid mai cyflymder yw man cychwyn unrhyw gŵyn, mae'n rhaid nad yw gofal neu driniaeth feddygol achwynwyr yn cael ei atal gan drefn gwyno feichus, fodd bynnag pan fydd trefn gymeradwy'n bodoli, fel yr un a ddefnyddir gan gyrff y GIG yna dylid defnyddio'r drefn honno er mwyn sicrhau cysondeb o fewn y sefydliad ac ar draws y GIG.

Cwestiwn 32 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond os yw o'r farn fod yr achos honedig o dorri Safon neu weithdrefn gwyno yn un ddifrifol y dylai'r Comisiwn arfaethedig gael cymryd camau gweithredu pellach mewn perthynas â chwyn?

Cytuno	☐	Anghytuno	X	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	----------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys unrhyw sylwadau ar ein diffiniad o 'achos difrifol' ym mharagraff 219.

Er bod hyn yn edrych yn ddeniadol, gall cwestiwn o beth yw ystyr 'difrifol' amrywio o gorff i gorff a rhwng pobl ac yn aml iawn gall yr hyn sy'n ddifrifol i achwynydd ac felly'n achosi pryder, ymddangos fel rhywbeth nad oes llawer o bwys iddo i sefydliad. Mae'r rhestr o doriadau 'difrifol' yn cynnwys, er enghraifft, 'torri'r un Safon neu wahanol Safonau dro ar ôl tro' fodd bynnag ni fyddai defnyddiwr unigol yn ymwybodol bod corff wedi torri'r un safon neu safon arall sawl gwaith ac felly gallai hynny atal yr achwynydd rhag cwyno os yw'n anfodlon gan na fyddai'n credu ei fod yn ddigon 'difrifol', ynddo ei hun, i'r comisiwn ddelio ag ef. Mae lechyd Cyhoeddus Cymru'n credu y dylai trefn gwyno corff fod yn ddigon cadarn i ddelio â chwynion i fodlonrwydd y defnyddiwr gwasanaeth ond pan fydd yn methu gwneud hynny, mae'n rhaid bod methodoleg yn bodoli i ganiatáu i'r achwynydd geisio datrysiaid allanol.

Mae lechyd Cyhoeddus Cymru'n ymwybodol am yr awgrym y gallai Ombwdsmon Gwasanaeth Cyhoeddus Cymru ymchwilio i gwynion (<http://www.bbc.co.uk/news/av/uk-wales-politics-41585351/ombudsman-welsh-language-commissioner-row-very-serious>), nid ydym yn ystyried mai dyna fyddai'r dull gorau ar gyfer cwynion o'r fath ond teimlwn yn lle hynny fod angen corff ag agwedd fwy pendant ac ag arbeniged, fel sydd gan y Comisiwn os yw'r system yn mynd i gadw hyder siaradwyr Cymraeg.

Cwestiwn 33 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ganiatáu i'r Comisiwn arfaethedig gynnal ymchwiliad ar ei liwt ei hun?

Cytuno	X	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	----------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Os yw'r Comisiwn o'r farn bod cyfiawnhad drosto, byddai lechyd Cyhoeddus Cymru'n cytuno i'r Comisiwn gynnal ymchwiliad ar ei fenter ei hun gan ein bod yn deall na chaiff pob anghysondeb a chamwedd ei ddatgelu o fewn cwynion gan unigolion. Byddai lechyd Cyhoeddus Cymru, fodd bynnag, yn gofyn am gyfle i drafod unrhyw faterion gyda'r Comisiwn cyn unrhyw ymchwiliadau arfaethedig, gyda'r gobaith o ddatrys unrhyw broblemau heb angen ymchwiliad. Byddai hefyd yn gofyn am y gallu i gofrestru pryder fel rhan o'r weithdrefn pe byddai (lechyd Cyhoeddus Cymru) yn teimlo nad oedd angen ymchwiliad.

Cwestiwn 34 – A ydych chi'n cytuno fod y camau gweithredu a ddisgrifir ym mharagraff 225 yn darparu amrywiaeth effeithiol o gamau gorfodi?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys unrhyw syniadau ynghylch camau gorfodi eraill a wrthodwyd neu nad ydynt wedi cael eu hystyried yn y Papur Gwyn.

Ymddengys fod yr opsiynau a amlinellwyd yn ystod effeithiol o gamau gorfodi.

Cwestiwn 35 – Ar hyn o bryd, mae gan y Comisiynydd bwerau i osod dirwy sifil o hyd at £5,000 ac, mewn rhai amgylchiadau, i ofyn am orchymyn llys i'w gwneud yn ofynnol i gorff gydymffurfio. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid cadw'r pwerau hyn?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys unrhyw sylwadau ynghylch y ddirwy sifil uchaf y dylai'r Comisiwn arfaethedig allu ei gosod (os o gwbl).

Cwestiwn 36 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i gadw rôl y Tribiwnlys mewn perthynas â phenderfyniadau'r Comisiwn arfaethedig ynghylch gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 37 - A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai'r Tribiwnlys hefyd ymdrin ag apelau yn erbyn penderfyniad gan Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar gorff?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☒
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	-------------------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 38 – Rydyn ni'n cynnig cyflwyno cam cyntaf gorfodol ar gyfer y Tribiwnlys mewn perthynas ag apelau yn erbyn penderfyniadau'r Comisiwn arfaethedig ynghylch gorfodi

Safonau. Byddai'r cam cyntaf yn ei gwneud yn ofynnol i'r Tribiwnlys roi caniatâd ar y sail bod siawns rhesymol y bydd y cais yn llwyddo neu pan fo rheswm cryf arall pam y dylai'r cais gael ei glywed. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Cytuno	X	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	---	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Os gwneir penderfyniad i gadw'r Tribiwnnal, rydym yn cytuno mai'r cam cyntaf fyddai rhoi caniatâd ar y seiliau bod siawns rhesymol o lwyddiant ac ati.

Cwestiwn 39 – A ydych chi o'r farn y dylai'r cam cyntaf gorfodol arfaethedig fod yn gymwys i apelau yn erbyn penderfyniad gan Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar gorff?

Ydw	☐	Nac ydw	☐	Ansicr	X
-----	--------------------------	---------	--------------------------	--------	---

Sylwadau ategol

Cwestiwn 40 – A oes gennych unrhyw sylwadau ychwanegol ar Ran 3 y Papur Gwyn?

Rhan 4: Cwmpas y cyrff sy'n ddarostyngedig i ddeddfwriaeth y Gymraeg

Cwestiwn 41 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddileu'r cyfyngiadau yn y Mesur fel bod Llywodraeth Cymru'n meddu ar y pŵer i wneud Safonau'n gymwys i unrhyw gorff o fewn cymhwysedd deddfwriaethol y Cynulliad?

Cytuno	X	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	----------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 42 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond mewn perthynas â'r gwasanaethau y maent yn eu cyflenwi i'w cwsmeriaid y dylai busnesau yn y sector preifat fod yn agored i orfod cydymffurfio â Safonau?

Cytuno	X	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	----------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys eich barn ynghylch unrhyw gyfyngiadau y dylid eu rhoi ar y pwerau i osod Safonau ar fusnesau preifat.

Mae'n rhaid rhoi ystyriaeth i'r hyn y mae'n rhesymol ac ymarferol i fusnesau sector preifat ei wneud, fodd bynnag rydym hefyd yn ymwybodol fod llawer o fusnesau sector preifat yn darparu gwasanaethau'n uniongyrchol i'r cyhoedd ar ran cyrff cyhoeddus a byddem yn disgwyl y câ'r busnesau hynny eu hannog i sefydlu arfer gorau yn unol ag arfer y Sector Cyhoeddus.

Cwestiwn 43 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond fel rhan o becyn ehangach o weithgarwch sy'n hybu'r Gymraeg ac yn cynyddu ymwybyddiaeth ohoni y dylid gosod Safonau ar fusnesau preifat?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	X
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	----------

Sylwadau ategol

Dylid rhoi gwybod i fusnesau preifat am ofynion y safonau, fodd bynnag, byddem yn disgwyl y bydd y rhan fwyaf o fusnesau mawrion yng Nghymru eisoes yn ymwybodol o'r iaith Gymraeg a'i phwysigrwydd ac oherwydd hynny ni fyddai angen gwaith codi ymwybyddiaeth a hyrwyddo ar raddfa fawr.

Cwestiwn 44 – Os rhoddir pwerau i Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar unrhyw gorff o fewn cymhwysedd y Cynulliad, a ydych chi o'r farn y dylai Safonau gael eu gosod ar unrhyw gorff neu sector nad yw ar hyn o bryd o fewn cwmpas deddfwriaeth ynghylch y Gymraeg?

Ydw	☐	Nac ydw	☐	Ansicr	X
------------	--------------------------	----------------	--------------------------	---------------	----------

Sylwadau ategol

Byddai angen rhagor o wybodaeth ar lechyd Cyhoeddus Cymru ynghylch pa gyrff fyddai'n dod o dan hyn a beth fyddai eu rolau, yn amlwg os yw corff neu sector yn cyflawni dyletswyddau cyhoeddus neu'n gweithredu, yn uniongyrchol neu'n anuniongyrchol, ar ran corff cyhoeddus yna dylid gosod Safonau ar y corff hwnnw.

Cwestiwn 45 – A oes gennych unrhyw sylwadau ychwanegol ar Ran 4 y Papur Gwyn?

Rhan 5: Asesu effaith ein cynigion

Cwestiwn 46 – Rydym wedi asesu effaith ein cynigion ar gydraddoldeb, plant, pobl ifanc a'u teuluoedd, a'r Gymraeg. A oes gennych chi sylwadau ar unrhyw un o'r asesiadau hyn?

Bydd y cynigion yn cael effaith gadarnhaol dim ond os bydd y comisiwn newydd yn gallu sicrhau y caiff cyrff a ddaw o dan y safonau eu dal i gyfrif.

Cwestiwn 47 – Hoffem wybod eich barn ar yr effeithiau y byddai'r cynigion yn ein Papur Gwyn yn eu cael ar y Gymraeg, yn benodol ar:

- i) gyfleoedd i bobl ddefnyddio'r Gymraeg
- ii) peidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg.

Pa effeithiau fyddai, yn eich barn chi? Sut mae cynyddu effeithiau cadarnhaol neu liniaru effeithiau negyddol?

Sylwadau ategol

Gallai bod â chyfran fwy o gyrff sector cyhoeddus a phreifat y mae gofyn iddynt ystyried y Gymraeg hyrwyddo'r Gymraeg a chaniatáu am iddi gael ei thrin yr un mor ffafriol â'r iaith Saesneg. Rydym yn cydnabod y ceir rhai cymunedau, cyfyngedig, sydd angen mynediad gwahanol i'r iaith Gymraeg ac y byddai gweithgareddau hyrwyddo yn eu hachos hwy yn canolbwyntio mwy ar godi ymwybyddiaeth, er enghraifft, Ceiswyr lloches mewn rhai rhannau o Gymru lle y byddai cyflwyno deunydd ychwanegol yn gallu peri dryswch ac y mae'n bosibl y bydd angen rhagor o gefnogaeth neu ymagwedd wahanol ar y cymunedau hyn wrth iddynt ymgyswrtu â bywyd mewn Cymru ddwyieithog.

Cwestiwn 48 – Eglurwch hefyd sut gellid ffurfio neu newid yr opsiynau arfaethedig:

- i) fel eu bod yn cael effeithiau cadarnhaol neu fwy o effeithiau cadarnhaol ar gyfleoedd pobl i ddefnyddio'r Gymraeg ac ar beidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg
- ii) fel nad ydynt yn cael effeithiau andwyol ar gyfleoedd pobl i ddefnyddio'r Gymraeg ac ar beidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg.

Sylwadau ategol

Mae'n bosibl y bydd gofyn i nifer mwy o gyrff sector cyhoeddus a phreifat ddefnyddio'r Gymraeg yn helpu i wella'r gyfran o bobl ifanc sy'n gadael ysgolion cyfrwng Gymraeg ac sy'n cadw gafael ar yr iaith gan y byddai mwy o gyfleoedd iddynt ddefnyddio'r iaith mewn gwahanol leoliadau, byddai hefyd yn darparu hwb arall i ddysgwyr Gymraeg ddatblygu sgiliau iaith uwch.

Cwestiwn 49 – Rydym wedi gofyn nifer o gwestiynau penodol. Os oes gennych chi faterion perthnasol nad ydym wedi rhoi sylw penodol iddynt, defnyddiwch y blwch isod i roi gwybod i ni amdanynt.

Mae ymatebion i ymgynghoriadau yn debygol o gael eu gwneud yn gyhoeddus, ar y rhyngrwyd neu mewn adroddiad. Os byddai'n well gennych i'ch ymateb aros yn ddienw, ticiwch yma:

☐

Part 1: Promoting the Welsh language

Question 1 – In paragraphs 49–54, we have set out the role we propose the Welsh Government should play in promoting the Welsh language, i.e. the Government promotional functions. Do you agree with our proposal?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including whether any fields should be added or taken away from the list in paragraph 53.

--

Question 2 – In Table 1 we have outlined the resources related to general promotional functions which we think should be available to any body or bodies involved in promoting the Welsh language and monitoring and enforcing compliance with Standards. Do you agree with our proposal?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 3 – Do you agree with our preferred option (Option 4) to have a single body responsible for promoting the Welsh language as well as monitoring and enforcing compliance with Standards?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

If not, please state which option (including options we have not discussed in the White Paper) you believe we should consider.

Supporting comments

As raised in our Call for Evidence it was a difficult task for the Commissioner to be seen as the 'Enforcer' and the 'Critical Friend'. We support this proposal as there would be a group of experienced and skilled professionals working to support implementation and compliance.

Question 4 – We have based our preference for a single body on the grounds of clarity, synergy and value for money. Do you agree with our rationale?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

It is helpful to have clarity on the role of the function, with a strong leaning towards the promotional and support functions to ensure compliance rather than through the previous punitive regime.

As we previously raised in our Call for Evidence, we welcome the synergy the proposal outlines, in relation to the Commission understanding local barriers, capacity and capability to deliver to services, and then using that information to support bodies to improve and more effectively implement the Standards.

In relation to the value for money case, we do not have sufficient information on the return for investment against the available Welsh Government funding. Further we are unable to see how a funding transfer would be sufficient to fund the 'experts' and a Chief Executive along with the other officer support.

Question 5 – What other relevant issues should we consider in making our final proposal as to which body or bodies should carry out work to promote the Welsh language and monitor and enforce compliance with Standards?

Supporting comments

An acknowledgment of the significant progress made by those bodies over the last year as set out in the Rights Taking Root report – and this was achieved during continuing austerity. This is a strong foundation stone.

Question 6 – Do you have any further comments on Part 1 of the White Paper?

None

Part 2: Governance and accountability

Question 7 – In paragraphs 93–95 we have set out some general requirements regarding the body’s governance and accountability arrangements. What are your views on these general requirements, and are there other checks and balances you believe should apply to the proposed body?

Supporting comments

Agree

Question 8 – Do you agree with our preferred option (Option 3), to establish a Welsh Language Commission to promote and facilitate the use of the Welsh language and monitor and enforce bodies’ compliance with Standards?

Agree	✓	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
-------	---	----------	--------------------------	----------------------------	--------------------------

Supporting comments

We welcome the proposal for a WL Commission. The proposal will ensure that no one individual has too wide of a portfolio to manage. Further there are clear opportunities for the separation of strategic and operational functions, as well as enforcement and promotion functions.

Question 9 – What are your thoughts on the analysis we have provided which supports our preference for Option 3? Are there any other considerations we should take into account in making any final proposal?

Neither agree or disagree.

It would have been useful to have referred to the Rights Taking Root over and above the Call for Evidence, had timings been synchronised.

Question 10 – Do you believe Option 3 provides sufficient safeguards in relation to the independence of the proposed Commission in exercising its functions in monitoring and enforcing bodies’ compliance with Standards?

Yes	✓	No	☐	Unsure	☐
-----	---	----	--------------------------	--------	--------------------------

Supporting comments

We feel that Option 3 clearly articulates proposed safeguards in relation to the independence of the proposed Commission. It is helpful that the paper clarifies the Governance and accountability to Welsh Government as well as the Commission’s own internal strategic / operational functions. Further we welcome the proposal that the Commission will comprise of a body of members with a breadth of experience and skills, rather than one individual carrying such a burden.

Question 11 – Are there any additional matters to those listed in paragraphs 121–122 that we should consider regarding arrangements to establish the proposed Commission?

Yes	☐	No	☒	Unsure	☐
------------	--------------------------	-----------	-------------------------------------	---------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 12 – Do you agree with our proposal to move the requirement on the Welsh Government to produce a Welsh language strategy from the Government of Wales Act 2006 to the new Welsh Language Bill?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

We would support this as it will allow for any proposed amendments to be included and for the legal framework's anchor point to be brought up to date.
--

Question 13 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should report to the Assembly on the Welsh language strategy every five years instead of annually?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

We support this move for the rationale set out, acknowledging that the Welsh Government will continue to lay the Commission's annual report to the Assembly each year.
--

Question 14 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should publish a plan setting out how it will implement the strategy every five years instead of annually?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 15 – Do you agree with our proposal to abolish the Welsh Language Partnership Council and provide the Welsh Government with a power to request advice from the proposed Welsh Language Commission?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
-------	-------------------------------------	----------	--------------------------	----------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 16 – Do you have any further comments on Part 2 of the White Paper?

None

Part 3: The Welsh Language Standards

Question 17 – We propose that a reformed model of the Standards (Option 2) should be adopted as the best way to ensure people's rights to receive Welsh language services. Do you agree with this proposal?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including (if relevant) any further reforms you would like to see made to the current system, or any alternative approaches you think we should consider.

We would welcome the proposal Option 2 offers, building on the incremental reform of the Standards. We made strong representations in our Challenge Applications, our single Standards Investigation and our Call for Evidence relating to the need for rationalisation, acknowledgement of our demographic and our capacity to deliver within existing skilled workforce, as well as the production of translated documents which are little read by the public in either language.

Question 18 – We have based our preferred proposal for reformed Standards (Option 2) on the grounds of the clarity, capacity for improvement and the costs of change associated with each option (paragraphs 163–165). Do you agree with our analysis?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including (if relevant) any other factors we should take into account in making any final proposals.

Clarity We believe that Option 2 would support the incremental progress needed to build on what we already have. We have spent a significant amount of time supporting the organisation to understand and embed the Standards. We would not wish to have to begin the process over as this has a further negative effect on the promotion of the Welsh Language. In our Call for Evidence response and in our meetings with the representative from the Commissioner's office, we have long requested Codes of Practice and would therefore welcome any such move.

Capacity for improvement

As raised with the Commissioner and in the call for evidence, our area is among the lowest number of Welsh Speakers, we have low numbers of employees who are fluent in Welsh and therefore our capacity to confidently meet some of the Standards is significantly reduced. We therefore welcome the approach for incremental progress, where hopefully the proposals outlined in the paper will help drive up the numbers of Welsh Speakers in the future.

Costs of change

We agree with your analysis in relation to the unnecessary costs of compliance and support any move to reduce these costs. Costs of compliance have been a cause of concern as we stated in our Challenge Applications and Call for Evidence.

Question 19 – Do you agree with the proposal to abolish the current classes of Standards and differentiate between ‘Standards’ (which would relate to services) and ‘language planning duties’ (which would relate to corporate duties)?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

The proposal would further help to simplify the understanding of the Standards and rationalise an overcomplicated system. Further we would welcome any move to rationalise the number of Standards, as we clearly set out in our Challenge Applications and Call for Evidence.

Question 20 – Are you of the opinion that provisions relating to the Welsh in Education Strategic Plans should be included within the new legislation as language planning duties?

Yes	☒	No	☐	Unsure	☐
------------	-------------------------------------	-----------	--------------------------	---------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 21 – Are there any other matters which you believe should be included in the new legislation as language planning duties?

Yes	☐	No	☒	Unsure	☐
------------	--------------------------	-----------	-------------------------------------	---------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 22 – Do you agree that the proposed Commission should have general powers to conduct examinations into how bodies meet their Welsh language duties, which would include both the Standards and the language planning duties?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 23 – Do you agree with our proposal that the proposed Commission should monitor and support bodies in relation to their language planning duties, rather than enforce them?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

We support the proposal that sets out the move to monitor and support us as an organisation to comply, rather than the current enforcement regime.

Question 24 – Do you agree with our proposal for the Welsh Government to be responsible for imposing Standards on bodies either through a compliance notice or other mechanism?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 25 – Do you agree with our proposal that all regulations to make Standards should be subject to a full public consultation before seeking the approval of the Assembly?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 26 – Do you agree with our proposal to abolish Standards Investigations?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

We would support any move to abolish the Standards Investigation. We considered our own Standards Investigation to have been ‘heavy handed’ and could so easily have been dealt with via our complaints process – an issue we raised in our response to the initial findings and our call for evidence.

Further we raised concerns that the Standards Investigation process did little to foster good relations and proved a deterrent for us to request help and support from the Commissioner’s office for fear of shining a light on a ‘failure to comply’.

We are of the opinion that it would be more beneficial that complaints are resolved at a local level first which would allow simple things such as mistakes in translation to be rectified quickly.

Question 27 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should be given powers to issue codes of practice or guidance relating to the Standards?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

We welcome this proposal. From their imposition, we have repeatedly requested codes of practice and guidance to help us effectively implement the Standards.

Question 28 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should have a power to impose Standards on all the bodies in a sector directly through regulations without the need for a compliance notice or other such mechanism?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------

Supporting comments, including your views on the factors we should take into account in drafting Standards to be imposed directly on bodies within a sector, whether individual bodies should retain the right to challenge the imposition of a Standard, and whether there should be an enhanced consultation process.

This would be a matter for the Sector involved. However the imposition of a Compliance Notice for Local Authorities has been a highly resource intensive task, and for some, has led to significant legal costs for advice pending consideration of a Tribunal. Given the scale of the proposal it may well be that the Commission's time would once again become bogged down on negotiating and finalising a compliance notice rather than the supporting and promoting the Welsh Language. Therefore more information would be needed to form a view.

Question 29 – What factors should we take into account or what procedure should we follow in order to ensure the process for imposing Standards on the Welsh Government is fair and transparent?

Supporting comments

We feel that any move to impose Standards on the Welsh Government should be subject to Public Consultation.

Question 30 – Do you agree with our proposal that complaints should have to be dealt with through the relevant body's complaints procedure first before the proposed Welsh Language Commission can investigate an alleged failure?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

From experience of a Standards Investigation which proved very lengthy (12 months to-date and still open), we would welcome an opportunity to consider any complaint within our own well established complaints procedure. This was an issue we raised in our Initial Response and call for evidence.

It will also help stop the perceived erosion of goodwill towards the Welsh language that is happening because of the current method of investigation of complaints.

Question 31 – Do you agree with our proposal that bodies must adhere to an approved complaints procedure, such as the Model Concerns and Complaints Policy?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

We believe that our own complaints procedure will suffice, and any move to standardise practice across Wales could lead to further unnecessary bureaucracy.

Question 32 – Do you agree with our proposal that the proposed Commission should only take further action regarding a complaint if it believes the alleged breach of a Standard or complaints procedure is serious?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including any comments on our definition of a 'serious breach' in paragraph 219.

--

Question 33 – Do you agree with our proposal to allow the proposed Commission to conduct an investigation of its own initiative?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Only if the grounds for the investigation are revealed by the proposed Commission and are considered 'valid'. Our experience of the Investigation process has been a negative one, in that the Commissioner instigated our Standards Investigation based on a third party 'complaint' which raised a 'suspicion of failure' and despite acknowledging that the 'complaint was invalid' and Investigation ensued.

Question 34 – Do you agree that the actions set out in paragraph 225 provide an effective range of enforcement action?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including any thoughts on alternative enforcement actions that have been rejected or not considered in the White Paper.

We feel that there is a good balance on the range of enforcement actions however the fine is debatable as to its effectiveness. We are not aware of any fines to-date and in the some may say it is a recirculation of public funds.

Question 35 – Currently, the Commissioner has powers to impose a civil fine of up to £5,000 and in some circumstances to request a court order to require a body to comply. Do you agree with our proposal that these powers should be retained?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including any comments on the maximum civil fine that the proposed Commission should be able to impose (if at all).

We feel that the £5,000 should be abolished. There are sufficient steps in place to provide every opportunity for dialogue, engagement and support to comply. The threat of court action, the associated costs and the potential reputational damage, with such action are more likely to be more of a deterrent than a fine.

Question 36 – Do you agree with our proposal to retain the Tribunal's role in relation to the proposed Commission's decisions regarding enforcing bodies' compliance with Standards?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 37 – Do you agree with our proposal that the Tribunal should also deal with appeals against a decision of the Welsh Government to impose Standards on a body?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------

Supporting comments

--

Question 38 – We propose to introduce a mandatory first stage for the Tribunal in relation to appeals against the proposed Commission’s decisions concerning enforcing Standards. The first stage would require the Tribunal to give permission on the grounds that an application has a reasonable chance of success or another compelling reason why the application should be heard. Do you agree with our proposal?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

We support this proposal as we feel that ‘only cases of substance’ should reach the Tribunal. If this were to be the case then hopefully it would lessen the costs and bureaucracy involved with the Welsh Language Standards.

Question 39 – Do you believe that the proposed mandatory first stage should apply to appeals against a decision of the Welsh Government to impose Standards on a body?

Yes	☐	No	☐	Unsure	☒
------------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------	-------------------------------------

Supporting comments

--

Question 40 – Do you have any further comments on Part 3 of the White Paper?

None

Part 4: The scope of bodies covered by Welsh language legislation

Question 41 – Do you agree with our proposal to remove the constraints in the Measure so that the Welsh Government has the power to make Standards applicable to any body within the Assembly’s legislative competence?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------

Supporting comments

--

Question 42 – Do you agree with our proposal that private sector businesses should only be liable to comply with Standards that relate to the services they provide to their customers?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------

Supporting comments, including your views on any limits that should be placed on the powers to impose Standards on private businesses.

--

Question 43 – Do you agree with our proposal that Standards should only be imposed on private businesses as part of a wider package of promotional and awareness raising initiatives?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------

Supporting comments

--

Question 44 – If the Welsh Government is given powers to impose Standards on any body within the Assembly’s competence, do you believe that Standards should be imposed on any body or sector that is not currently within the scope of Welsh language legislation?

Yes	☒	No	☐	Unsure	☐
------------	-------------------------------------	-----------	--------------------------	---------------	--------------------------

Supporting comments

There is merit in considering which bodies or sectors would be considered here. For instance there is a case for our key partners such as the Police and other Criminal Justice agencies to be in scope. However we feel this should form part of a wider public / sector consultation.

Question 45 – Do you have any further comments on Part 4 of the White Paper?

NO

Part 5: Assessing the impact of our proposals

Question 46 – We have assessed the impact of our proposals on equality, children, young people and their families, and the Welsh language. Do you have comments on any of these assessments?

No

Question 47 – We would like to know your views on the effects that the proposals in our White Paper would have on the Welsh language, specifically on:

- i) opportunities for people to use Welsh
- ii) treating the Welsh language no less favourably than the English language.

What effects do you think there would be? How could positive effects be increased, or negative effects be mitigated?

Supporting comments

We feel that the proposals contained in the paper will prove a positive step change in securing a million Welsh Speakers by 2050. We feel the proposals set out a roll back on bureaucracy and unnecessary prescription of language duties and a rebalanced focus on promotion and facilitation of the Welsh language.

We have a strong foundation of progress since the imposition of the Standards as evidenced in the Rights Taking Root report.

Question 48 – Please also explain how you believe the proposed options could be formulated or changed so as to have:

- i) positive effects or increased positive effects on opportunities for people to use the Welsh language and on treating the Welsh language no less favourably than the English language
- ii) no adverse effects on opportunities for people to use the Welsh language and on treating the Welsh language no less favourably than the English language.

Supporting comments

We would hope that our above responses highlight the reason we believe the proposed option will have a positive effect on the Welsh Language.

Question 49 – We have asked a number of specific questions. If you have any related issues which we have not specifically addressed, please use this space to report them.

None

Responses to consultations are likely to be made public, on the internet or in a report. If you would prefer your response to remain anonymous, please tick here:

☐

Opening remarks

The Residential Property Tribunal Wales is a small public body which resolves disputes relating to private rented and leasehold property and mobile homes.

The Tribunal has been subject to Welsh Language Standards since 30 March 2017 and has used the standards to review and improve the Welsh language services we already provided to our users.

Following earlier engagement with the Commissioner (through the various pre-Compliance Notice stages), the Tribunal made an Application to Challenge Future Duties on 29 March 2017. We await the Commissioner's determination but provided further information to the Commissioner in September 2017 further to receipt of the Commissioner's Initial Considerations on our challenges.

Having been through the experience of having standards imposed on us, and currently being engaged in a process of challenging selected standards on the grounds that they are unreasonable and disproportionate, we wish to make a response to the proposals set out in the White Paper.

This response is restricted to answering the questions where we feel that our experience allows us to add value to the debate.

Our response is similar to those prepared by the Agricultural Land Tribunal for Wales, the Special Educational Needs Tribunal for Wales and the Mental Health Review Tribunal for Wales, which have similar concerns to our own. However, some of the questions answered and detail provided is different as it relates to the particular impacts of the Welsh Language Standards on the specific jurisdiction of this Tribunal and the particular views and experiences of the President of this Tribunal.

Part 1: Promoting the Welsh language

Question 3 – Do you agree with our preferred option (Option 4) to have a single body responsible for promoting the Welsh language as well as monitoring and enforcing compliance with Standards?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

If not, please state which option (including options we have not discussed in the White Paper) you believe we should consider.

Supporting comments

There may be merits in adopting option 2 which would separate the promotional and regulatory functions. An agency with a purely promotional and positive role (more carrot and less stick) may create more positive results and build trust in a way that a regulatory body (with whom bodies subject to the standards may be in dispute) may not achieve. The

imposition and enforcement of standards (especially where disputed) does not always engender the right relationships to positively support improvement.

Part 2: Governance and accountability

Question 8 – Do you agree with our preferred option (Option 3), to establish a Welsh Language Commission to promote and facilitate the use of the Welsh language and monitor and enforce bodies' compliance with Standards?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

We agree with option 3 for the reasons given in the analysis.

Question 12 – Do you agree with our proposal to move the requirement on the Welsh Government to produce a Welsh language strategy from the Government of Wales Act 2006 to the new Welsh Language Bill?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

No additional comments.

Question 13 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should report to the Assembly on the Welsh language strategy every five years instead of annually?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

There is merit in annual reporting.

Question 14 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should publish a plan setting out how it will implement the strategy every five years instead of annually?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

There is merit in annual publication of a plan.

Question 15 – Do you agree with our proposal to abolish the Welsh Language Partnership Council and provide the Welsh Government with a power to request advice from the proposed Welsh Language Commission?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

No additional comments.

Part 3: The Welsh Language Standards

Question 17 – We propose that a reformed model of the Standards (Option 2) should be adopted as the best way to ensure people’s rights to receive Welsh language services. Do you agree with this proposal?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including (if relevant) any further reforms you would like to see made to the current system, or any alternative approaches you think we should consider.

We are broadly content with the proposal to reform the current standards as set out in option 2.

Certainly some of the record-keeping and supplementary standards appear to us to add administrative burden to small public bodies without providing actual benefit to members of the public (for example, because of the wide definition of ‘policy making’ used in relation to the standards, the Tribunal is required to keep records about its policy making when, on any normal definition of policy making, the Tribunal simply does not have the function to make policy, its function being purely to hear cases in accordance with its governing legislation). This appears to us to be bureaucracy without benefit.

We would welcome a greater opportunity to “exercise reasonable judgement” in relation to standards as a number of the standards (particularly when combined) produce an effect which is overly prescriptive (for example, the wording we have been obliged to add to letters to ensure compliance with the standards. We could have achieved the same effect in much less verbose language).

Question 18 – We have based our preferred proposal for reformed Standards (Option 2) on the grounds of the clarity, capacity for improvement and the costs of change associated with each option (paragraphs 163–165). Do you agree with our analysis?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------

Supporting comments, including (if relevant) any other factors we should take into account in making any final proposals.

We are inclined to agree in relation to clarity and costs.

However, we have some concerns about capacity for improvement – including the numerous references throughout the document to removing exceptions (paragraph 48 vi), the quality and scope of Welsh language services increasing over time (paragraph 137), duties in future showing less variation (paragraph 139 i), all bodies operating to the same standards by 2030 (paragraph 154) and time-limited exemptions (paragraph 164).

The Tribunal has challenged a number of standards on the grounds that they are unreasonable and disproportionate. The standards are unreasonable and disproportionate in the context of our functions as a Tribunal (combined in some cases with the small scale of the Tribunal). We remain in debate with the Commissioner in relation to a number of standards but if we establish through the challenge process (or indeed through ultimate appeal to the Welsh Language Tribunal) that a standard is not reasonable or proportionate in the context of our functions then that is not something that is likely to change over time.

We would like to underline the importance of the statement at paragraph 153 that “consideration would need to be given to how to balance the convergence principle against ensuring that the Standards imposed on the body are reasonable and proportionate”.

Trying to standardise standards imposed on a small specialised Tribunal (with very small staff numbers and particular functions) with those applicable to large public bodies with much broader functions, such as local authorities, would be fraught with difficulty.

Where exceptions relate to what is appropriate and proportionate in the context of a body’s functions (and sometimes also its scale), the chances of change over time are small. The reference at paragraph 170 to engaging with bodies subject to standards, to see what improvements could be made, should take account of this and be realistic and proportionate, and avoid causing the administrative burden of having to prove such exceptions all over again.

Question 19 – Do you agree with the proposal to abolish the current classes of Standards and differentiate between ‘Standards’ (which would relate to services) and ‘language planning duties’ (which would relate to corporate duties)?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

This would appear to be a sensible change, although changing the name of certain

'standards' does not in itself make a big difference operationally.

Reducing some of the corporate standards would be welcome (for example we have had to produce annual reports for 2016-17 in spite of standards only being operational from 30 March 2017, and in general some of the requirements seem out of proportion with the small scale of our Tribunal .

Question 24 – Do you agree with our proposal for the Welsh Government to be responsible for imposing Standards on bodies either through a compliance notice or other mechanism?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------

Supporting comments

Our experience of working with the Commissioner's office is that her staff have found it hard to understand the highly specific remit of the Residential Property Tribunal and the context in which we operate. This has resulted in standards being imposed on the Tribunal which we consider inappropriate.

The Commissioner's Initial Considerations indicate that the Commissioner wishes now to remove some of the standards we have challenged. In other cases, the Commissioner's Initial Considerations indicated that she did not intend to make the amendments we had requested. Having read the arguments carefully, we still believe that the Commissioner's office fail to appreciate our operational context or the unintentional impact of the standards we have challenged and we have provided further evidence in support of our previous challenges.

We tend to the view that the Welsh Government as a body has a much broader understanding of the public sector, and the roles and contexts of specific public sector bodies than the Commissioner who, by definition, has a remit which is concerned solely with the provision of services in Welsh. Therefore, in principle, we think that the Welsh Government may potentially be better able to understand context and impose appropriate standards.

However, it will remain the case that the staff of whichever body is responsible for imposing standards will be imposing standards on bodies without having a detailed knowledge of them.

In these circumstances, it would be helpful if the relevant staff would undertake more practical and informal discussion to seek to resolve disagreements about appropriateness of the standards before escalating into quite inflexible challenge procedures.

For example, the lack of response to issues we raised in our consultation on the Draft Compliance Notice, the imposition in some cases of standards which were not included in the Draft Compliance Notice - and the response to attempts the Tribunals collectively¹ made to have informal discussions with the Commissioner's office after receipt of our Compliance Notices - left us with no option other than to make formal challenges. Where such challenges relate to the imposition of standards which fall outside the functions of the Tribunal or which relate to services which we do not provide in any language (but which if

¹ Agricultural Land Tribunal for Wales, Mental Health Review Tribunal for Wales, Residential Property Tribunal for Wales and Special Educational Needs Tribunal for Wales

imposed on us could lead to false user expectation), this seems highly unfortunate. Issues of this kind would be better resolved informally.

Whilst we can see some potential merits in imposition of standards being within the remit of the Welsh Government, whoever is responsible, the key factors are appropriateness and proportionality. As the responsible staff are unlikely to have a detailed knowledge of the sector themselves, they will need to listen to and work more effectively with the bodies concerned (and perhaps with Welsh Government staff who have more detailed knowledge of those sectors) to understand that context and get the standards right. If they don't then a laborious process with the Commissioner could simply turn into a laborious process with the Welsh Government.

Question 26 – Do you agree with our proposal to abolish Standards Investigations?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------

Supporting comments

Standards Investigations have not proved particularly effective thus far, resulting in subsequent challenges to the Commissioner that standards imposed are unreasonable and disproportionate (something of which we have personal experience). Therefore, we are not particularly attached to the concept of Standards Investigations. However, as can be seen from our response to question 24, we believe that there will be an essential need for some form of informal information gathering and dialogue to ensure the standards imposed are appropriate. Therefore, if Standards Investigations are abolished (which may be reasonable), what more effective means of working will be used instead?

Question 27 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should be given powers to issue codes of practice or guidance relating to the Standards?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Well drafted Codes of Practice or Guidance could provide great practical benefit to bodies seeking to comply with the standards.

Question 28 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should have a power to impose Standards on all the bodies in a sector directly through regulations without the need for a compliance notice or other such mechanism?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including your views on the factors we should take into account in drafting Standards to be imposed directly on bodies within a sector, whether individual

bodies should retain the right to challenge the imposition of a Standard, and whether there should be an enhanced consultation process.

In principle, we agree that it may be appropriate for Welsh Government to have this power. However, it will be essential that – if this method is used – a challenge mechanism is available to enable individual bodies to challenge the imposition of a standard on them.

Although we think the process could and should be improved, the method of issuing a compliance notice, and the ability to challenge it, provides a safeguard against the imposition of standards which are unreasonable and disproportionate.

The imposition of standards which are unreasonable and disproportionate, even with ability to challenge them, is wasteful of resources and distracts attention from using the standards for their proper purpose (ie to improve customer services).

The imposition of unreasonable and disproportionate standards without the ability to challenge them would represent waste of public money, be reputationally damaging to the system, turn Welsh Language Standards into a burden of compliance, rather than a means to deliver high quality services and would, in some cases, frankly, set up a body to fail.

Question 30 – Do you agree with our proposal that complaints should have to be dealt with through the relevant body's complaints procedure first before the proposed Welsh Language Commission can investigate an alleged failure?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Yes, in the interests of putting things right, if an error has been made, it makes much more sense for the complaint to come first to the body which could rapidly resolve it, both for the complainant and to ensure that the issue was resolved for the benefit of future users.

Question 31 – Do you agree with our proposal that bodies must adhere to an approved complaints procedure, such as the Model Concerns and Complaints Policy?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------

Supporting comments

Clearly complaints need to be dealt with in a fair and rigorous manner. However, we are not sure it is helpful – in the context of the White Paper talking about removing bureaucracy – for the White Paper to refer to mandatory publication of complaints and outcomes. We do not publish other complaints that we receive and we oppose publication of these complaints. We would, of course, be happy to share such information with the Commissioner (or future Commission) on request.

We would appreciate the provision of guidance on which complaints can be deemed to be so

minor that full investigation would be disproportionate and a rapid informal resolution is appropriate.

We would also welcome guidance on what constitutes a reasonable complaint and what constitutes a vexatious complaint and how the latter should be dealt with. We believe this would be essential if publication of complaints were made mandatory.

We assume that the intended purpose of publication would be to ensure transparency and responsiveness in dealing with complaints from which lessons can be learnt and practice improved. We would be concerned if the proposed publication of complaints and outcomes had to include vexatious complaints.

Publication of the details of vexatious complaints could give the impression that a public body is receiving very high volumes of complaints (when they may all originate from a single person and may not amount to anything which could or should be changed). Publication of such information would possibly be welcomed by the complainant but would place administrative burden on the body without resulting in meaningful benefit to users.

Public bodies which take the kind of decisions taken in Tribunals may be particularly vulnerable to receiving vexatious complaints. In a Tribunal context, this may occur where a party in a case does not like the statutory tribunal process or is disappointed by a decision which results from independent scrutiny of the evidence placed before the panel but is not the decision they sought. In a situation where you have 2 opposed parties, it is inevitable that there will be a disappointed party. There are limited circumstances where those unhappy with the outcome can seek a review of the decision or refer it to a higher tribunal but unless there is a legal basis for doing so, the Tribunal makes a binding decision which may be unpopular. Although rare, frustration can result in the Tribunal receiving repeated complaints which are bizarre, spurious or vexatious. Potentially, such spurious or vexatious complaints could also relate to provision of services through the medium of Welsh. Dealing with such complaints can be time consuming. We do not see what benefit would arise from publication of such complaints.

Question 32 – Do you agree with our proposal that the proposed Commission should only take further action regarding a complaint if it believes the alleged breach of a Standard or complaints procedure is serious?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including any comments on our definition of a 'serious breach' in paragraph 219.

This seems to be a proportionate and sensible approach.

Question 33 – Do you agree with our proposal to allow the proposed Commission to conduct an investigation of its own initiative?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

No additional comments.

Question 36 – Do you agree with our proposal to retain the Tribunal’s role in relation to the proposed Commission’s decisions regarding enforcing bodies’ compliance with Standards?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

We believe that a right of appeal to a Tribunal is important.

Question 37 – Do you agree with our proposal that the Tribunal should also deal with appeals against a decision of the Welsh Government to impose Standards on a body?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

We believe that a right of appeal to a Tribunal is essential to ensure that the imposition of standards is reasonable and proportionate.

As a body which is currently awaiting the Commissioner’s determination on our challenges, and having found it quite difficult to reach any common ground with the Commissioner on what is appropriate in a Residential Property Tribunal context, we hope that we will not need to take an appeal to the Welsh Language Tribunal but may yet need to do so.

In principle, this would apply equally were the Welsh Government to be the body imposing standards in the future.

Question 38 – We propose to introduce a mandatory first stage for the Tribunal in relation to appeals against the proposed Commission’s decisions concerning enforcing Standards. The first stage would require the Tribunal to give permission on the grounds that an application has a reasonable chance of success or another compelling reason why the application should be heard. Do you agree with our proposal?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

We question the assertion in paragraph 230 about the requirements of success. This is certainly true of appeals at higher levels but it seems to us that the Welsh Language Tribunal (WLT) should be as accessible as any other tribunal and if there is a hurdle to clear in respect of prospects of success then this may potentially deter litigants and exclude those who may have perfectly arguable cases. The requirement of success is only when a case has already been litigated and

arguments have already been heard and it is in the context of appeals/judicial review.

The lower courts do not operate in this way in England and Wales - litigants can bring cases even if their prospects are poor. Such cases are dealt with in due course and possibly summarily by the courts. The WLT could I am sure, manage such cases and deal perhaps with preliminary issues in such cases.

However, if saying that a case could reasonably be expected to be resolved at a lower level, who decides this? Who decides what amounts to a case of substance? Many principles of English and Welsh law have arisen from apparently trivial cases (the snail in the ginger beer bottle of Donoghue and Stephenson for example) and it may be that apparently trivial or unimportant cases could lead to a useful body of decision making by the tribunal on the standards.

There could be many reasons why a case is not resolved at a lower level and the mere fact of disagreement at a lower level in a smaller case should never be a bar to **the right to apply** to a tribunal because it is the right to do this that is under consideration here.

Question 39 – Do you believe that the proposed mandatory first stage should apply to appeals against a decision of the Welsh Government to impose Standards on a body?

Yes	☐	No	☒	Unsure	☐
------------	--------------------------	-----------	-------------------------------------	---------------	--------------------------

Supporting comments

No additional comments. Please refer to comments already made in respect of question 38.

Part 4: The scope of bodies covered by Welsh language legislation

Question 41 – Do you agree with our proposal to remove the constraints in the Measure so that the Welsh Government has the power to make Standards applicable to any body within the Assembly's legislative competence?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

See comments on question 42.

Question 42 – Do you agree with our proposal that private sector businesses should only be liable to comply with Standards that relate to the services they provide to their customers?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	✓
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	---

Supporting comments, including your views on any limits that should be placed on the powers to impose Standards on private businesses.

The Residential Property Tribunal, through the course of its work, deals with a number of businesses including management companies, park owners, property developers, landlords and surveyors. Some of these are very, very small businesses.

Imposing standards on private businesses carries high risks of being unreasonable and disproportionate, impractical or detrimental to those businesses and is certainly not likely to engender goodwill towards the Welsh language and its use by the business community.

For these reasons we are not able to agree with imposing standards on private businesses in any respect.

Question 43 – Do you agree with our proposal that Standards should only be imposed on private businesses as part of a wider package of promotional and awareness raising initiatives?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	✓
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	---

Supporting comments

As per our answer to question 42, we disagree with imposing standards on private businesses but we agree that there should be promotional and awareness raising activities with private businesses.

This would provide valuable and welcome support to enable them to improve their bilingual services voluntarily and in accordance with their practical ability to do so.

Part 5: Assessing the impact of our proposals

Question 46 – We have assessed the impact of our proposals on equality, children, young people and their families, and the Welsh language. Do you have comments on any of these assessments?

We would like to comment on the equality impact assessment.

Some of the standards which the Tribunal has challenged were challenged partly on the grounds that complying with the standard would reduce access to justice. This was the case for reception standards imposed in respect of legal proceedings. In our earlier, informal correspondence with the Commissioner's office, we explained that the Tribunal does not provide any reception services at hearings and that we hold hearings in venues close to the parties involved in a case to make them accessible; the Commissioner maintained that we would have to use venues which provide a bilingual reception.

In our challenge, we provided evidence that this was unreasonable and disproportionate and would have the effect (in some parts of Wales at least) of meaning that we would not be able to hold the hearing in a venue close to the parties/contested property. This would reduce access to justice as well as increasing costs because the site visit could not be combined with the hearing. The Commissioners' Initial Considerations indicate that she will now remove these standards. However, the need for us to provide evidence on unintended consequences of imposition of standards, impacting on people's ability to easily access our services, indicates again the importance of there being a challenge mechanism.

Question 47 – We would like to know your views on the effects that the proposals in our White Paper would have on the Welsh language, specifically on:

- i) opportunities for people to use Welsh
- ii) treating the Welsh language no less favourably than the English language.

What effects do you think there would be? How could positive effects be increased, or negative effects be mitigated?

Supporting comments

As far as we can see, the intention and proposals will have much the same effect as the current system on ensuring that we provide effective Welsh language services to individual members of the public accessing Tribunal services.

If they can do so in a way which reduces administrative burden then that would be extremely welcome.

Question 49 – We have asked a number of specific questions. If you have any related issues which we have not specifically addressed, please use this space to report them.

We welcome the focus in the consultation document on the provision of effective Welsh language services for members of the public and rights for individuals to use the Welsh language when accessing services.

A number of the challenges we are currently pursuing with the Commissioner relate to standards where the wording of the standard (which refers to a 'person', rather than an 'individual') would require us to comply with the standard in respect of persons who are not individual members of the public, in a way which we believe is both unreasonable and disproportionate. For example, the standards would require our extremely small public body (we have just one full time caseworker, who does not speak Welsh and the additional Welsh-speaking resource we currently borrow from another Tribunal may not be available when needed) to expend its resources translating correspondence with staff of other public bodies who we engage with in our work (eg housing associations, local authorities or Rent Smart Wales) and with legal representatives of parties.

We are absolutely committed to providing services in Welsh to individuals with whom we correspond but believe it is unreasonable and disproportionate to expect the Tribunal to do

so in respect of persons who are not individuals (ie legal representatives and staff of other public authorities).

The Commissioner is relying on the wording of the standards (some say individual; others say person) and legal definitions of those terms to tell us that we must apply certain standards to all our correspondents. We argue that this is unreasonable and disproportionate and are seeking a variation of these standards, in accordance with section 44 of the Welsh Language Measure, to specify that these standards relate to individual members of the public with whom we correspond but not to persons who are not individuals (the Commissioner accepts that legal representatives and staff of public authorities are not individuals).

Therefore, we would be in favour of a clarification of the standards to provide clarity that the purpose of the standards is to ensure that individual members of the public can access services in Welsh, not that a small public body should spend public money translating correspondence for the benefit of persons who are not individuals such as staff of local authorities.

Responses to consultations are likely to be made public, on the internet or in a report. If you would prefer your response to remain anonymous, please tick here:

☐

Part 1: Promoting the Welsh language

Question 1 – In paragraphs 49–54, we have set out the role we propose the Welsh Government should play in promoting the Welsh language, i.e. the Government promotional functions. Do you agree with our proposal?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including whether any fields should be added or taken away from the list in paragraph 53.

It is difficult to see how the stated objectives could be achieved without implementation of the proposals.

Question 2 – In Table 1 we have outlined the resources related to general promotional functions which we think should be available to any body or bodies involved in promoting the Welsh language and monitoring and enforcing compliance with Standards. Do you agree with our proposal?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

We agree resources should be made available; our only concern is whether the sums referred to are adequate to support and deliver the requirement.

Question 3 – Do you agree with our preferred option (Option 4) to have a single body responsible for promoting the Welsh language as well as monitoring and enforcing compliance with Standards?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

If not, please state which option (including options we have not discussed in the White Paper) you believe we should consider.

Supporting comments

As an organisation we are committed to providing the highest quality of service and use of the Welsh Language is integral to this commitment. As such, we very much support the aims and objectives of the proposals, both in relation to striking the right balance between promoting and regulation and proportionality, reasonableness, reducing bureaucracy, providing support and ensuring value for money. We believe that a single body would be better placed to deliver these aims under the umbrella of the Welsh Government.

Question 4 – We have based our preference for a single body on the grounds of clarity, synergy and value for money. Do you agree with our rationale?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

See previous answer

Question 5 – What other relevant issues should we consider in making our final proposal as to which body or bodies should carry out work to promote the Welsh language and monitor and enforce compliance with Standards?

Supporting comments

We recognise the value in striking the right balance between promotion and the need for a mechanism to provide regulation, including assurance. It seems to us that there are a number of options available to achieve this, both in terms of matters relating to the proposed Commission and the possible involvement of an independent external assessor.

Question 6 – Do you have any further comments on Part 1 of the White Paper?

Nothing further to add.

Part 2: Governance and accountability

Question 7 – In paragraphs 93–95 we have set out some general requirements regarding the body's governance and accountability arrangements. What are your views on these general requirements, and are there other checks and balances you believe should apply to the proposed body?

Supporting comments

We support the general requirements and would emphasise the importance of building the trust and confidence of stakeholders and the public (paragraph 94) in moving forward.

Question 8 – Do you agree with our preferred option (Option 3), to establish a Welsh Language Commission to promote and facilitate the use of the Welsh language and monitor and enforce bodies' compliance with Standards?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Nothing to add.

Question 9 – What are your thoughts on the analysis we have provided which supports our preference for Option 3? Are there any other considerations we should take into account in making any final proposal?

We agree with the analysis to support your preference for option 3 (Welsh Language Commission).

Question 10 – Do you believe Option 3 provides sufficient safeguards in relation to the independence of the proposed Commission in exercising its functions in monitoring and enforcing bodies' compliance with Standards?

Yes	☐	No	☐	Unsure	☒
------------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------	-------------------------------------

Supporting comments

There is insufficient detail. Mechanisms for ensuring transparency and inclusivity should be considered.

Question 11 – Are there any additional matters to those listed in paragraphs 121–122 that we should consider regarding arrangements to establish the proposed Commission?

Yes	☐	No	☒	Unsure	☐
------------	--------------------------	-----------	-------------------------------------	---------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 12 – Do you agree with our proposal to move the requirement on the Welsh Government to produce a Welsh language strategy from the Government of Wales Act 2006 to the new Welsh Language Bill?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Nothing to add

Question 13 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should report to the Assembly on the Welsh language strategy every five years instead of annually?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

We believe this should be a bi-annual exercise with a full review of its effectiveness every 6 years.

Question 14 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should publish a plan setting out how it will implement the strategy every five years instead of annually?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Perhaps a plan every 5 years but with bi-annual updates on progress.

Question 15 – Do you agree with our proposal to abolish the Welsh Language Partnership Council and provide the Welsh Government with a power to request advice from the proposed Welsh Language Commission?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

However see comment under question 10.

Question 16 – Do you have any further comments on Part 2 of the White Paper?

Nothing further to add.

Part 3: The Welsh Language Standards

Question 17 – We propose that a reformed model of the Standards (Option 2) should be adopted as the best way to ensure people's rights to receive Welsh language services. Do you agree with this proposal?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including (if relevant) any further reforms you would like to see made to the current system, or any alternative approaches you think we should consider.

See response to question 3.

Question 18 – We have based our preferred proposal for reformed Standards (Option 2) on the grounds of the clarity, capacity for improvement and the costs of change associated with each option (paragraphs 163–165). Do you agree with our analysis?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including (if relevant) any other factors we should take into account in making any final proposals.

See response to question 3 – particular clarity around expectations for UK Civil Service departments covering UK wide services.

Question 19 – Do you agree with the proposal to abolish the current classes of Standards and differentiate between 'Standards' (which would relate to services) and 'language planning duties' (which would relate to corporate duties)?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

We agree with these proposals. Our main priority is to provide a quality service to victims and witnesses in their language of choice. Key to this is our language planning in order to assure the quality of this service.

Question 20 – Are you of the opinion that provisions relating to the Welsh in Education Strategic Plans should be included within the new legislation as language planning duties?

Yes	☐	No	☐	Unsure	☒
------------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------	-------------------------------------

Supporting comments

We do not have sufficient information to provide an opinion.

Question 21 – Are there any other matters which you believe should be included in the new legislation as language planning duties?

Yes	☐	No	☐	Unsure	☒
------------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------	-------------------------------------

Supporting comments

We do not have sufficient information to provide an opinion.

Question 22 – Do you agree that the proposed Commission should have general powers to conduct examinations into how bodies meet their Welsh language duties, which would include both the Standards and the language planning duties?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 23 – Do you agree with our proposal that the proposed Commission should monitor and support bodies in relation to their language planning duties, rather than enforce them?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

A culture of support and encouragement is likely to be more productive and deliver better results.

Question 24 – Do you agree with our proposal for the Welsh Government to be responsible for imposing Standards on bodies either through a compliance notice or other mechanism?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 25 – Do you agree with our proposal that all regulations to make Standards should be subject to a full public consultation before seeking the approval of the Assembly?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

See comments to question 26. Organisations should be encouraged to make reference to any scrutiny panels that exist relating to their services and feedback from the same should be considered as part of any wider public consultation.

Question 26 – Do you agree with our proposal to abolish Standards Investigations?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Subject to the facility for consultation and representation.

Question 27 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should be given powers to issue codes of practice or guidance relating to the Standards?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

See above under 26

Question 28 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should have a power to impose Standards on all the bodies in a sector directly through regulations without the need for a compliance notice or other such mechanism?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including your views on the factors we should take into account in drafting Standards to be imposed directly on bodies within a sector, whether individual bodies should retain the right to challenge the imposition of a Standard, and whether there should be an enhanced consultation process.

See above under 26

Question 29 – What factors should we take into account or what procedure should we follow in order to ensure the process for imposing Standards on the Welsh Government is fair and transparent?

Supporting comments

See comments in relation to assurance and independent scrutiny.

Question 30 – Do you agree with our proposal that complaints should have to be dealt with through the relevant body’s complaints procedure first before the proposed Welsh Language Commission can investigate an alleged failure?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 31 – Do you agree with our proposal that bodies must adhere to an approved complaints procedure, such as the Model Concerns and Complaints Policy?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

We agree that any complaints policy should operate to a set of principles. However, as most if not all organisations will have an approved complaints policy (ours is approved by the Attorney General) we do not think that there should be a prescribed form of complaint procedure. Account should also be taken of any action taken and recommendations made by an external assessor, such as the Independent Assessor of Complaints (IAC). Further investigation should be once internal procedures have been exhausted including the role of the IAC.

Question 32 – Do you agree with our proposal that the proposed Commission should only take further action regarding a complaint if it believes the alleged breach of a Standard or complaints procedure is serious?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including any comments on our definition of a ‘serious breach’ in paragraph 219.

We agree with the definition of a “serious breach” at paragraph 219.

Question 33 – Do you agree with our proposal to allow the proposed Commission to conduct an investigation of its own initiative?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

We would support a process of preliminary enquiry/fact finding before any decision regarding a necessary formal investigation is made.

Question 34 – Do you agree that the actions set out in paragraph 225 provide an effective range of enforcement action?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including any thoughts on alternative enforcement actions that have been rejected or not considered in the White Paper.

We feel that no action or no further action based on what the organisation has done to address any complaint should be available. In effect an expanded no action required steps acknowledged.

Question 35 – Currently, the Commissioner has powers to impose a civil fine of up to £5,000 and in some circumstances to request a court order to require a body to comply. Do you agree with our proposal that these powers should be retained?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including any comments on the maximum civil fine that the proposed Commission should be able to impose (if at all).

In exceptional circumstances and representations exhausted.

Question 36 – Do you agree with our proposal to retain the Tribunal's role in relation to the proposed Commission's decisions regarding enforcing bodies' compliance with Standards?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 37 – Do you agree with our proposal that the Tribunal should also deal with appeals against a decision of the Welsh Government to impose Standards on a body?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Agreed – subject to an independent assurance process.

Question 38 – We propose to introduce a mandatory first stage for the Tribunal in relation to appeals against the proposed Commission's decisions concerning enforcing Standards. The first stage would require the Tribunal to give permission on the grounds that an

application has a reasonable chance of success or another compelling reason why the application should be heard. Do you agree with our proposal?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 39 – Do you believe that the proposed mandatory first stage should apply to appeals against a decision of the Welsh Government to impose Standards on a body?

Yes	☒	No	☐	Unsure	☐
------------	-------------------------------------	-----------	--------------------------	---------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 40 – Do you have any further comments on Part 3 of the White Paper?

Nothing further to add.

--

Part 4: The scope of bodies covered by Welsh language legislation

Question 41 – Do you agree with our proposal to remove the constraints in the Measure so that the Welsh Government has the power to make Standards applicable to any body within the Assembly’s legislative competence?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 42 – Do you agree with our proposal that private sector businesses should only be liable to comply with Standards that relate to the services they provide to their customers?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including your views on any limits that should be placed on the powers to impose Standards on private businesses.

And which promote the Welsh Language

Question 43 – Do you agree with our proposal that Standards should only be imposed on private businesses as part of a wider package of promotional and awareness raising initiatives?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

See question 43

Question 44 – If the Welsh Government is given powers to impose Standards on any body within the Assembly’s competence, do you believe that Standards should be imposed on any body or sector that is not currently within the scope of Welsh language legislation?

Yes	☒	No	☐	Unsure	☐
------------	-------------------------------------	-----------	--------------------------	---------------	--------------------------

Supporting comments

See response to question 3 – we can see advantage in standards being applied across sectors; for example, in the Criminal Justice System standards that apply to the Police can apply to the CPS but do not apply to HMCTS at present. Service provision is often integral and interdependent to each organisation e.g. victims and witnesses often come in contact with all 3 agencies (plus others.)

Question 45 – Do you have any further comments on Part 4 of the White Paper?

Nothing further to add.

Part 5: Assessing the impact of our proposals

Question 46 – We have assessed the impact of our proposals on equality, children, young people and their families, and the Welsh language. Do you have comments on any of these assessments?

We note the acknowledged gaps and the action proposed to close these and for there to be a further assessment following the consultation process.

Question 47 – We would like to know your views on the effects that the proposals in our White Paper would have on the Welsh language, specifically on:

- i) opportunities for people to use Welsh
- ii) treating the Welsh language no less favourably than the English language.

What effects do you think there would be? How could positive effects be increased, or negative effects be mitigated?

Supporting comments

We think that the proposals support both.

Question 48 – Please also explain how you believe the proposed options could be formulated or changed so as to have:

- i) positive effects or increased positive effects on opportunities for people to use the Welsh language and on treating the Welsh language no less favourably than the English language
- ii) no adverse effects on opportunities for people to use the Welsh language and on treating the Welsh language no less favourably than the English language.

Supporting comments

The proposals seem somewhat light on how to promote opportunities to use the Welsh language amongst communities/individuals whose first language is neither Welsh nor English.

Question 49 – We have asked a number of specific questions. If you have any related issues which we have not specifically addressed, please use this space to report them.

Nothing further to add.

Responses to consultations are likely to be made public, on the internet or in a report. If you would prefer your response to remain anonymous, please tick here:

Part 1: Promoting the Welsh language

Question 1 – In paragraphs 49–54, we have set out the role we propose the Welsh Government should play in promoting the Welsh language, i.e. the Government promotional functions. Do you agree with our proposal?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including whether any fields should be added or taken away from the list in paragraph 53.

The University agrees with the proposals outlined in paragraph 49-54 outlining the role of Welsh Government in promoting the Welsh Language. The University welcomes the proposal that Welsh Government engages with public bodies in the process of developing strategies to achieve this aim and welcomes the reference to the contribution that education can make to achieving policy aims. The University has committed to improving our Welsh medium provision working with the Coleg Cenedlaethol, and would welcome the opportunity to further develop this provision. It is important therefore that Welsh Government makes a commitment to continue to support and resource this provision in order to provide more opportunities to continue their further and higher education through the medium of Welsh. This will contribute to development capacity for a network of professionals who are able to deliver services through the medium of Welsh. We also see a role for Welsh Universities in supporting the Welsh Government's research aims in paragraph 53 (point 4).

Question 2 – In Table 1 we have outlined the resources related to general promotional functions which we think should be available to any body or bodies involved in promoting the Welsh language and monitoring and enforcing compliance with Standards. Do you agree with our proposal?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------

Supporting comments

We note from the table that the budget allocated to the provision of Welsh medium education (including the Coleg) is not included and is presumably detailed elsewhere.

In relation to the information included in the table, we would welcome a commitment to a proportion of funding allocated for 'compliance' in the implementation of standards will be used for supporting bodies to implement e.g. developing guidance, funding collaboration projects, developing resources e.g. sector specific online training modules etc.

In addition we note and welcome that budget is set aside for activities aimed at young people e.g. Menter Iaith, however it may also be useful to focus some resource on social activities for young adults/university-aged students as this is often the point where opportunities for using Welsh socially can diminish.

Question 3 – Do you agree with our preferred option (Option 4) to have a single body responsible for promoting the Welsh language as well as monitoring and enforcing compliance with Standards?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

If not, please state which option (including options we have not discussed in the White Paper) you believe we should consider.

Supporting comments

We agree with the option suggested as having a single body to deal with promoting and enforcing the standards will mirror the provision for promoting and enforcing the Public Sector Equality Duties under the EHRC. It will also ensure that those responsible for enforcing the standards also have an understanding of the challenges faced by those implementing the standards, and a role in supporting those implementing the standards to overcome these challenges.

Question 4 – We have based our preference for a single body on the grounds of clarity, synergy and value for money. Do you agree with our rationale?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 5 – What other relevant issues should we consider in making our final proposal as to which body or bodies should carry out work to promote the Welsh language and monitor and enforce compliance with Standards?

Supporting comments

The final proposal should also take into account the need for those with responsibility for compliance to have an understanding and appreciation of sector specific issues.

Question 6 – Do you have any further comments on Part 1 of the White Paper?

n/a

Part 2: Governance and accountability

Question 7 – In paragraphs 93–95 we have set out some general requirements regarding the body's governance and accountability arrangements. What are your views on these general requirements, and are there other checks and balances you believe should apply to the proposed body?

Supporting comments

As identified above we feel that a knowledge and sensitivity to sector specific issues and challenges are important to take into account. We feel that an understanding of the HE sector was not always demonstrated in the development and application of the Welsh language Standards and feel that Welsh Government would be better placed to facilitate this understanding of the sector.

Question 8 – Do you agree with our preferred option (Option 3), to establish a Welsh Language Commission to promote and facilitate the use of the Welsh language and monitor and enforce bodies' compliance with Standards?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

We feel this proposal outlines the correct level of independence and accountability for decision-making in relation to the standards

Question 9 – What are your thoughts on the analysis we have provided which supports our preference for Option 3? Are there any other considerations we should take into account in making any final proposal?

As above- the analysis outlines accountability under the proposal and seeks to ensure that members will have a range of skills, background and expertise in order to provide a breadth of experience and diverse input into this overseeing role.

Question 10 – Do you believe Option 3 provides sufficient safeguards in relation to the independence of the proposed Commission in exercising its functions in monitoring and enforcing bodies' compliance with Standards?

Yes	☒	No	☐	Unsure	☐
------------	-------------------------------------	-----------	--------------------------	---------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 11 – Are there any additional matters to those listed in paragraphs 121–122 that we should consider regarding arrangements to establish the proposed Commission?

Yes	☐	No	☐	Unsure	☒
------------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------	-------------------------------------

Supporting comments

We would expect that Welsh Government's policies relating to fairness and transparency in recruitment would apply to any appointments made/transfers agreed and that an equality impact assessment would be completed in relation to this process.

Question 12 – Do you agree with our proposal to move the requirement on the Welsh Government to produce a Welsh language strategy from the Government of Wales Act 2006 to the new Welsh Language Bill?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 13 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should report to the Assembly on the Welsh language strategy every five years instead of annually?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

As the targets included in the Welsh Government strategy should be challenging and far reaching, it would seem appropriate to require a 5 year report in order to allow more focus on delivery of actions and in order to allow a sufficient time frame to measure progress.

Question 14 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should publish a plan setting out how it will implement the strategy every five years instead of annually?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

See above

Question 15 – Do you agree with our proposal to abolish the Welsh Language Partnership Council and provide the Welsh Government with a power to request advice from the proposed Welsh Language Commission?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

This proposal seems a responsible use of resources

Question 16 – Do you have any further comments on Part 2 of the White Paper?

n/a

Part 3: The Welsh Language Standards

Question 17 – We propose that a reformed model of the Standards (Option 2) should be adopted as the best way to ensure people's rights to receive Welsh language services. Do you agree with this proposal?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including (if relevant) any further reforms you would like to see made to the current system, or any alternative approaches you think we should consider.

We welcome the analysis Welsh Government has carried out on the standards and wholeheartedly agree that the standards are very complex and in places are considerably unclear. We also agree that the focus of the standards are at times mislaid with emphasis on process and compliance rather than focussing on what would benefit members of the public and providing a proportionate and evidence based rationale for implementation.

We feel that options 2 and 4 are the most relevant approaches in the proposal and feel that the 'reasonable and proportionate' approach outlined in option 4 would further improve option 2. This is to say that where a public body can demonstrate prioritising or ceasing the implementation of one standard based on clear evidence the overseeing body should have sufficient flexibility to agree this variation on an ongoing basis.

We would also suggest that Welsh Government work with stakeholder bodies going forward to develop standard definitions and terminology that would clarify some of the many grey areas that remain in the standards and to map out what compliance and good practice looks like.

Question 18 – We have based our preferred proposal for reformed Standards (Option 2) on the grounds of the clarity, capacity for improvement and the costs of change associated with each option (paragraphs 163–165). Do you agree with our analysis?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including (if relevant) any other factors we should take into account in making any final proposals.

See above.

Question 19 – Do you agree with the proposal to abolish the current classes of Standards and differentiate between 'Standards' (which would relate to services) and 'language planning duties' (which would relate to corporate duties)?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------

Supporting comments

Splitting the standards to 'service delivery' and 'operational' standards has been helpful to ensure that operational issues are clearly split from service delivery issues. I think going forward this needs to remain clear.

Question 20 – Are you of the opinion that provisions relating to the Welsh in Education Strategic Plans should be included within the new legislation as language planning duties?

Yes	☒	No	☐	Unsure	☐
------------	-------------------------------------	-----------	--------------------------	---------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 21 – Are there any other matters which you believe should be included in the new legislation as language planning duties?

Yes	☐	No	☐	Unsure	☒
------------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------	-------------------------------------

Supporting comments

The consultation has very little information about what may be included in the 'language planning duties' beyond primary education strategies. I feel a further more detailed consultation is required on this area of work.

Question 22 – Do you agree that the proposed Commission should have general powers to conduct examinations into how bodies meet their Welsh language duties, which would include both the Standards and the language planning duties?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

This would be subject to what is included in the language planning duties

Question 23 – Do you agree with our proposal that the proposed Commission should monitor and support bodies in relation to their language planning duties, rather than enforce them?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

As a Welsh University we are keen to get involved in our civic role of celebrating the Welsh Language and culture in Wales in addition to our role in developing appropriately skilled bilingual professionals. Guidance and support in providing this would ensure that we can

focus on making positive changes rather than spending time on reporting compliance.

Question 24 – Do you agree with our proposal for the Welsh Government to be responsible for imposing Standards on bodies either through a compliance notice or other mechanism?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Welsh Government will require a process for ensuring compliance

Question 25 – Do you agree with our proposal that all regulations to make Standards should be subject to a full public consultation before seeking the approval of the Assembly?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 26 – Do you agree with our proposal to abolish Standards Investigations?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Investigations are resource heavy on both sides; we feel that the time could be better spent on promoting positive changes instead

Question 27 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should be given powers to issue codes of practice or guidance relating to the Standards?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 28 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should have a power to impose Standards on all the bodies in a sector directly through regulations without the need for a compliance notice or other such mechanism?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including your views on the factors we should take into account in drafting Standards to be imposed directly on bodies within a sector, whether individual bodies should retain the right to challenge the imposition of a Standard, and whether there should be an enhanced consultation process.

Welsh Government currently has powers to impose regulations and therefore it would seem reasonable to apply a similar provision to the Welsh Language Standards.

There should be significant consultation with the stakeholders as part of this process and individual bodies should retain the right to challenge.

Question 29 – What factors should we take into account or what procedure should we follow in order to ensure the process for imposing Standards on the Welsh Government is fair and transparent?

Supporting comments

Stakeholder input is again important in this process. The suggestion for giving the assembly a role in agreeing the standards should be explored. In addition commissioning an independent body to research and draw conclusions could also provide further transparency.

Question 30 – Do you agree with our proposal that complaints should have to be dealt with through the relevant body's complaints procedure first before the proposed Welsh Language Commission can investigate an alleged failure?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

This would be consistent with other complaints procedures and an appropriate use of resources. We felt that it would be wholly inappropriate to apply a procedure that does not allow for internal investigation in the first instance.

Question 31 – Do you agree with our proposal that bodies must adhere to an approved complaints procedure, such as the Model Concerns and Complaints Policy?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------

Supporting comments

All public bodies should already have complaints procedures in place that provide for an

appropriate comprehensive and robust investigation into the issues raised. We feel therefore that a requirement to follow a specific policy is not required, however the model policy would be useful as a guidance document.

Question 32 – Do you agree with our proposal that the proposed Commission should only take further action regarding a complaint if it believes the alleged breach of a Standard or complaints procedure is serious?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including any comments on our definition of a ‘serious breach’ in paragraph 219.

This would be appropriate use of resources. Further consultation and guidance on the definition of ‘serious’ would be required as the suggested definitions in this consultation are still fairly broad.

Question 33 – Do you agree with our proposal to allow the proposed Commission to conduct an investigation of its own initiative?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 34 – Do you agree that the actions set out in paragraph 225 provide an effective range of enforcement action?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including any thoughts on alternative enforcement actions that have been rejected or not considered in the White Paper.

--

Question 35 – Currently, the Commissioner has powers to impose a civil fine of up to £5,000 and in some circumstances to request a court order to require a body to comply. Do you agree with our proposal that these powers should be retained?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including any comments on the maximum civil fine that the proposed Commission should be able to impose (if at all).

--

Question 36 – Do you agree with our proposal to retain the Tribunal’s role in relation to the proposed Commission’s decisions regarding enforcing bodies’ compliance with Standards?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 37 – Do you agree with our proposal that the Tribunal should also deal with appeals against a decision of the Welsh Government to impose Standards on a body?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 38 – We propose to introduce a mandatory first stage for the Tribunal in relation to appeals against the proposed Commission’s decisions concerning enforcing Standards. The first stage would require the Tribunal to give permission on the grounds that an application has a reasonable chance of success or another compelling reason why the application should be heard. Do you agree with our proposal?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 39 – Do you believe that the proposed mandatory first stage should apply to appeals against a decision of the Welsh Government to impose Standards on a body?

Yes	☐	No	☐	Unsure	☒
------------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------	-------------------------------------

Supporting comments

Not sure from the information given in the consultation what the rationale is for stating this.

Question 40 – Do you have any further comments on Part 3 of the White Paper?

Part 4: The scope of bodies covered by Welsh language legislation

Question 41 – Do you agree with our proposal to remove the constraints in the Measure so that the Welsh Government has the power to make Standards applicable to any body within the Assembly’s legislative competence?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------

Supporting comments

There is not enough information in the consultation to evaluate the potential impact of this

Question 42 – Do you agree with our proposal that private sector businesses should only be liable to comply with Standards that relate to the services they provide to their customers?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------

Supporting comments, including your views on any limits that should be placed on the powers to impose Standards on private businesses.

Question 43 – Do you agree with our proposal that Standards should only be imposed on private businesses as part of a wider package of promotional and awareness raising initiatives?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 44 – If the Welsh Government is given powers to impose Standards on any body within the Assembly’s competence, do you believe that Standards should be imposed on any body or sector that is not currently within the scope of Welsh language legislation?

Yes	☐	No	☐	Unsure	☒
------------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------	-------------------------------------

Supporting comments

Question 45 – Do you have any further comments on Part 4 of the White Paper?

Part 5: Assessing the impact of our proposals

Question 46 – We have assessed the impact of our proposals on equality, children, young people and their families, and the Welsh language. Do you have comments on any of these assessments?

I'm not sure that the Equality Impact Assessment has taken into account the potential indirect impact on different groups via the impact on workforce planning for public bodies. The fact is in order to apply the standards, almost all public bodies will need to do much more to recruit and develop a bilingual workforce and the potential indirect impact of this on protected characteristic groups who are less likely (statistically) to be Welsh speakers does not seem to have been considered. There is potential to think at this stage about some positive action initiatives at an all-Wales level to mitigate any negative impact.

Question 47 – We would like to know your views on the effects that the proposals in our White Paper would have on the Welsh language, specifically on:

- i) opportunities for people to use Welsh
- ii) treating the Welsh language no less favourably than the English language.

What effects do you think there would be? How could positive effects be increased, or negative effects be mitigated?

Supporting comments

We welcome the proposal to clarify and simplify the approach to the Welsh language standards and feel that this will have a positive effect on opportunities to use the language and on treating the Welsh language no less favourably than the English language.

Question 48 – Please also explain how you believe the proposed options could be formulated or changed so as to have:

- i) positive effects or increased positive effects on opportunities for people to use the Welsh language and on treating the Welsh language no less favourably than the English language
- ii) no adverse effects on opportunities for people to use the Welsh language and on treating the Welsh language no less favourably than the English language.

Supporting comments

Clarification and relevance is key to increasing positive impact. A reasonable and proportionate approach that takes into account evidence of demographics of customers and customer use and uptake of a service is much more likely to result in a positive impact than a procedure-heavy, inflexible approach.

Question 49 – We have asked a number of specific questions. If you have any related issues which we have not specifically addressed, please use this space to report them.

Responses to consultations are likely to be made public, on the internet or in a report. If you would prefer your response to remain anonymous, please tick here:

☐

Introduction

Cardiff Third Sector Council (C3SC) is a registered charity and umbrella body working to support, develop and represent Cardiff's third sector at local, regional and national level. We have over 1,000 members, and are in touch with many more organisations through a wide range of national and local networks. We are a part of Third Sector Support Wales (TSSW) – a body of membership organisations constituting WCVA and Wales' CVC's; our mission is to provide excellent support, leadership and an influential voice for the third sector and volunteering in Cardiff.

C3SC is committed to a strong and active third sector building resilient, cohesive, active and inclusive communities, giving people a voice, creating a strong, healthy and fair society and demonstrating the value of volunteering and community action.

We welcome the opportunity to respond to the Welsh Government White Paper Consultation *Striking the right balance: proposals for a Welsh Language Bill*.

This response is drawn together by C3SC's Health and Social Care Facilitator from experience and knowledge of related issues through their working role, and contributions from C3SC's Senior Management Team. C3SC promoted the consultation to members; we will confirm through Network meetings if member organisations, as is very likely, have contributed via other avenues.

Part 1: Promoting the Welsh language

Question 1 – In paragraphs 49–54, we have set out the role we propose the Welsh Government should play in promoting the Welsh language, i.e. the Government promotional functions. Do you agree with our proposal?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------

Supporting comments, including whether any fields should be added or taken away from the list in paragraph 53.

<p>The Welsh Government must set national policies for Welsh Language that are inclusive and do not:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Marginalise non-Welsh speaking citizens, including the range of community languages that are first languages for individuals whose second language is English - Conflict with Equal Opportunities, particularly in employment, when Welsh Language is not essential for delivery of the role - Make unreasonable demand on agency and organisational resources, particularly when stipulation is not resourced. This can negatively impact service delivery - Impact or prohibit business and community dialogues - Negatively impact accessibility of day-to-day (and Health and Safety) information, community and local communications. This costs Wales time and effectiveness, when people do not understand what is being articulated, and can be a barrier to accessing and locating information for people – for example: staff, citizens and tourists. - Develop a top down culture; it should be more focussed on creating a
---

conducive positive cultural backdrop that facilitates and supports people to appreciate Welsh and the benefits of the language rather than being onerous and censorious

- Create a separation between Welsh and the principles of people being able to use other languages of choice, promoting further disadvantage and marginalisation
- Create additional cost burdens particularly on smaller businesses/charities, without models and approaches to funding that help to mitigate this.

Question 2 – In Table 1 we have outlined the resources related to general promotional functions which we think should be available to any body or bodies involved in promoting the Welsh language and monitoring and enforcing compliance with Standards. Do you agree with our proposal?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------

Supporting comments

The Welsh Language Board used to provide a quick and free translation service for translation of a small number - under 50 - words. This was a useful service which enabled use of the Welsh Language but which was lost with the creation of the commissioner role. Re-introducing this service would provide practical support to help to promote use of the Welsh Language and the availability of bi-lingual materials, whilst also keeping translation costs down where only a small amount of words – up to 150 we propose - needed to be translated. Charging above this amount on a sliding scale, to include the availability of unrestricted income, would also provide a sustainable, centralised service and job opportunities for people wanting to use their Welsh language skills to support others.

Question 3 – Do you agree with our preferred option (Option 4) to have a single body responsible for promoting the Welsh language as well as monitoring and enforcing compliance with Standards?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

If not, please state which option (including options we have not discussed in the White Paper) you believe we should consider.

Supporting comments

It is the least complex solution, with one place for the general public and stakeholders to access information, support and regulation in regards to the Welsh Language. Providing how to contact is well advertised this will make it much easier for people to access what they need from the new Commission. It would additionally benefit from using language that suggests an emphasis on a more supportive approach – for example, monitoring, supporting and enforcing compliance, and in the final bullet point ‘supporting organisations to develop compliant models of service delivery, taking action to put things right where necessary.’ We welcome the emphasis on remedying concerns later in the paper.

Question 4 – We have based our preference for a single body on the grounds of clarity, synergy and value for money. Do you agree with our rationale?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

The current system can be confusing and does not provide the support needed to enable organisations to develop their use of Welsh in the workplace. We welcome the emphasis on remedying concerns over a time period later in the paper.

Question 5 – What other relevant issues should we consider in making our final proposal as to which body or bodies should carry out work to promote the Welsh language and monitor and enforce compliance with Standards?

Supporting comments

An overview of Welsh translation services, possibly providing a preferred providers list that have been quality checked or a register of translators who receive a quality mark from the Commission. This would enable individuals and organisations to have full confidence in the translation services that they pay for.

Service budgets to include specific costs to meet legislative requirements.

Question 6 – Do you have any further comments on Part 1 of the White Paper?

No further comment.

Part 2: Governance and accountability

Question 7 – In paragraphs 93–95 we have set out some general requirements regarding the body's governance and accountability arrangements. What are your views on these general requirements, and are there other checks and balances you believe should apply to the proposed body?

Supporting comments

We agree with the general requirements as laid out in the White Paper. We do think there is a gap – which is engagement with stakeholders. This should include engagement with services users both those who do and those who do not currently use Welsh and should include Minority Ethnic Communities, the seldom heard groups and those who use alternative methods of communication such as sign language.

The body should also be required to articulate the synergies between its goals and achievements and those of the other Commissioners in Wales and key legislation – such as the Wellbeing of Future Generations (Wales) Act 2015.

Question 8 – Do you agree with our preferred option (Option 3), to establish a Welsh Language Commission to promote and facilitate the use of the Welsh language and monitor and enforce bodies' compliance with Standards?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
-------	-------------------------------------	----------	--------------------------	----------------------------	--------------------------

Supporting comments

Agreed – provided the body itself represents the diversity – including the ethnic diversity – that exists within Wales providing appropriate challenge, and that the body also has responsibility for a supportive function as well as monitoring and enforcement. We welcome the emphasis on remedying concerns later in the paper.

Question 9 – What are your thoughts on the analysis we have provided which supports our preference for Option 3? Are there any other considerations we should take into account in making any final proposal?

Option 3 would provide more consistency in line with other bodies such as Estyn that are driving up standards.

Question 10 – Do you believe Option 3 provides sufficient safeguards in relation to the independence of the proposed Commission in exercising its functions in monitoring and enforcing bodies' compliance with Standards?

Yes	☒	No	☐	Unsure	☐
-----	-------------------------------------	----	--------------------------	--------	--------------------------

Supporting comments

Yes, providing the process for public appointments is transparent and inclusive.

Question 11 – Are there any additional matters to those listed in paragraphs 121–122 that we should consider regarding arrangements to establish the proposed Commission?

Yes	☐	No	☐	Unsure	☒
------------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------	-------------------------------------

Supporting comments

No comments

Question 12 – Do you agree with our proposal to move the requirement on the Welsh Government to produce a Welsh language strategy from the Government of Wales Act 2006 to the new Welsh Language Bill?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

It would make the system clearer and simpler and maintain one place for legislation in regards to Welsh Language rather than across multiple different Acts diluting the information and making it harder for people to find.

Question 13 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should report to the Assembly on the Welsh language strategy every five years instead of annually?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

There should be a 5 year plan which is reported on, on an annual basis, this will enable ongoing progress to be seen and if changes need to be implemented for them to be done ahead of the next 5 year plan. All statutory organisations have to deliver annual reports on their plans, this should also apply to the Welsh Language Strategy for the Welsh Government and should include feedback on the impacts achieved through implementation of the Plan.

Question 14 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should publish a plan setting out how it will implement the strategy every five years instead of annually?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

This should be reported on annually.

Question 15 – Do you agree with our proposal to abolish the Welsh Language Partnership Council and provide the Welsh Government with a power to request advice from the proposed Welsh Language Commission?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Having one body that oversees the Welsh Language strategy will ensure that there is a transparent and consistent message in regards to the Welsh Language. It will also ensure the same standards are met no matter who is involved. It is not clear however how the Commission will enable the voice of its stakeholders and the wider public to be voiced and taken account of. A suitably reconfigured Partnership Council could provide this mechanism within the auspice of the new Commission.

Question 16 – Do you have any further comments on Part 2 of the White Paper?

No further comments

Part 3: The Welsh Language Standards

Question 17 – We propose that a reformed model of the Standards (Option 2) should be adopted as the best way to ensure people’s rights to receive Welsh language services. Do you agree with this proposal?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including (if relevant) any further reforms you would like to see made to the current system, or any alternative approaches you think we should consider.

No comments

Question 18 – We have based our preferred proposal for reformed Standards (Option 2) on the grounds of the clarity, capacity for improvement and the costs of change associated with each option (paragraphs 163–165). Do you agree with our analysis?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including (if relevant) any other factors we should take into account in making any final proposals.

No comments

Question 19 – Do you agree with the proposal to abolish the current classes of Standards and differentiate between ‘Standards’ (which would relate to services) and ‘language planning duties’ (which would relate to corporate duties)?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

No comments

Question 20 – Are you of the opinion that provisions relating to the Welsh in Education Strategic Plans should be included within the new legislation as language planning duties?

Yes	☐	No	☐	Unsure	☒
------------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------	-------------------------------------

Supporting comments

No comments

Question 21 – Are there any other matters which you believe should be included in the new legislation as language planning duties?

Yes	☒	No	☐	Unsure	☐
------------	-------------------------------------	-----------	--------------------------	---------------	--------------------------

Supporting comments

We agree with the promotion of Welsh language use in Wales. The Social Services and Wellbeing (Wales) Act 2014 places the person at the centre of service delivery, including the use of the language of their choice in receiving services. This is not restricted to the Welsh Language. In metropolitan cities like Cardiff where there are more than 100 different languages in use a balance needs to be provided between use of Welsh to promote the language and access to services, but also access in terms of other community languages.

Question 22 – Do you agree that the proposed Commission should have general powers to conduct examinations into how bodies meet their Welsh language duties, which would include both the Standards and the language planning duties?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------

Supporting comments

We think it should depend on the size of the bodies that are to be examined. For smaller organisations there should be a proportionate method for data to be provided and examined by the Commission to reduce the amount of unnecessary bureaucracy and the resultant demands on limiting, and often decreasing, resources.

Question 23 – Do you agree with our proposal that the proposed Commission should monitor and support bodies in relation to their language planning duties, rather than enforce them?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Providing support and monitoring will empower organisations and individuals to develop skills, knowledge and service delivery rather than just trying to comply with standards to limit fines and enforcement. Working with organisations is more conducive to enabling people to enthusiastically engage with Welsh in the workplace.

Question 24 – Do you agree with our proposal for the Welsh Government to be responsible for imposing Standards on bodies either through a compliance notice or other mechanism?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Agree, providing the commission has provided support and advice in the early stages. A compliance notice should be the end of a stepped, supportive, proportionate approach.

Question 25 – Do you agree with our proposal that all regulations to make Standards should be subject to a full public consultation before seeking the approval of the Assembly?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
-------	-------------------------------------	----------	--------------------------	----------------------------	--------------------------

Supporting comments

This will help to challenge the development of a top down culture

Question 26 – Do you agree with our proposal to abolish Standards Investigations?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
-------	-------------------------------------	----------	--------------------------	----------------------------	--------------------------

Supporting comments

The Commission should take this role as part of its role of providing advice and support.

Question 27 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should be given powers to issue codes of practice or guidance relating to the Standards?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
-------	--------------------------	----------	--------------------------	----------------------------	-------------------------------------

Supporting comments

Codes of practice and guidance should be developed by the Commission based on evidence and trends and then approved by Welsh Government following a period of consultation.

Question 28 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should have a power to impose Standards on all the bodies in a sector directly through regulations without the need for a compliance notice or other such mechanism?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
-------	--------------------------	----------	--------------------------	----------------------------	-------------------------------------

Supporting comments, including your views on the factors we should take into account in drafting Standards to be imposed directly on bodies within a sector, whether individual bodies should retain the right to challenge the imposition of a Standard, and whether there should be an enhanced consultation process.

Agree the need for flexibility around individual bodies and enhanced consultation in order to respond to the range of dynamics and circumstances.

Question 29 – What factors should we take into account or what procedure should we follow in order to ensure the process for imposing Standards on the Welsh Government is fair and transparent?

Supporting comments

Co-production: no other comments

Question 30 – Do you agree with our proposal that complaints should have to be dealt with through the relevant body's complaints procedure first before the proposed Welsh Language Commission can investigate an alleged failure?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Especially as 3 of the 5 complaints listed in the white paper were in regards to where the Welsh Language Commissioner has offices and are therefore more accessible. It would be interesting to see how many Welsh Language complaints were dealt with by the local authorities rather than them being referred to the Commissioner.

Question 31 – Do you agree with our proposal that bodies must adhere to an approved complaints procedure, such as the Model Concerns and Complaints Policy?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------

Supporting comments

It could possibly improve consistency, monitoring and support

Question 32 – Do you agree with our proposal that the proposed Commission should only take further action regarding a complaint if it believes the alleged breach of a Standard or complaints procedure is serious?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including any comments on our definition of a 'serious breach' in paragraph 219.

As long as the measurement of what is regarded as serious is transparent

Question 33 – Do you agree with our proposal to allow the proposed Commission to conduct an investigation of its own initiative?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------

Supporting comments

As long as the reason is clear and codified and offered as an option wherever possible

Question 34 – Do you agree that the actions set out in paragraph 225 provide an effective range of enforcement action?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------

Supporting comments, including any thoughts on alternative enforcement actions that have been rejected or not considered in the White Paper.

No comments

Question 35 – Currently, the Commissioner has powers to impose a civil fine of up to £5,000 and in some circumstances to request a court order to require a body to comply. Do you agree with our proposal that these powers should be retained?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------

Supporting comments, including any comments on the maximum civil fine that the proposed Commission should be able to impose (if at all).

Only be used as a final step where other measures have failed.

Question 36 – Do you agree with our proposal to retain the Tribunal's role in relation to the proposed Commission's decisions regarding enforcing bodies' compliance with Standards?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

No comments

Question 37 – Do you agree with our proposal that the Tribunal should also deal with appeals against a decision of the Welsh Government to impose Standards on a body?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

No comments

Question 38 – We propose to introduce a mandatory first stage for the Tribunal in relation to appeals against the proposed Commission's decisions concerning enforcing Standards. The first stage would require the Tribunal to give permission on the grounds that an application has a reasonable chance of success or another compelling reason why the application should be heard. Do you agree with our proposal?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Agree, especially if it can keep costs down and achieve meaningful outcomes for all those involved in the process.

Question 39 – Do you believe that the proposed mandatory first stage should apply to appeals against a decision of the Welsh Government to impose Standards on a body?

Yes	☒	No	☐	Unsure	☐
------------	-------------------------------------	-----------	--------------------------	---------------	--------------------------

Supporting comments

This ensures consistency in the process.

Question 40 – Do you have any further comments on Part 3 of the White Paper?

No further comment.

Part 4: The scope of bodies covered by Welsh language legislation

Question 41 – Do you agree with our proposal to remove the constraints in the Measure so that the Welsh Government has the power to make Standards applicable to any body within the Assembly’s legislative competence?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------

Supporting comments

No comments

Question 42 – Do you agree with our proposal that private sector businesses should only be liable to comply with Standards that relate to the services they provide to their customers?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------

Supporting comments, including your views on any limits that should be placed on the powers to impose Standards on private businesses.

No comments

Question 43 – Do you agree with our proposal that Standards should only be imposed on private businesses as part of a wider package of promotional and awareness raising initiatives?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------

Supporting comments

No comments

Question 44 – If the Welsh Government is given powers to impose Standards on any body within the Assembly’s competence, do you believe that Standards should be imposed on any body or sector that is not currently within the scope of Welsh language legislation?

Yes	☐	No	☐	Unsure	☒
------------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------	-------------------------------------

Supporting comments

No comments

Question 45 – Do you have any further comments on Part 4 of the White Paper?

There needs to be clarity developed on where the legislation will apply and where it does not to third sector organisations and groups.

Part 5: Assessing the impact of our proposals

Question 46 – We have assessed the impact of our proposals on equality, children, young people and their families, and the Welsh language. Do you have comments on any of these assessments?

Yes – the assessments make insufficient reference to people whose first language is not Welsh or English or the context of the diversity of ethnic backgrounds, religions etc in Wales, particularly in the larger cities which will impact on this.

For example, the impact assessment on children's rights makes little to no reference to the diversity within the school and pre-school age population, which is of particular concern given the trend toward this increasing in the future. And whilst there is reference to people receiving services in their language of choice including as required through legislation and with specific reference to older people or those experiencing mental health concerns etc, it does not comment on circumstances where the language of choice is other than English or Welsh.

Despite there being little impact on the laudable aim of treating the Welsh language no less favourably than the English language, promoting the use of only two languages is likely to have a detrimental impact and increase marginalisation even though the rationale around person centred services applies equally to other community languages.

Question 47 – We would like to know your views on the effects that the proposals in our White Paper would have on the Welsh language, specifically on:

- i) opportunities for people to use Welsh
- ii) treating the Welsh language no less favourably than the English language.

What effects do you think there would be? How could positive effects be increased, or negative effects be mitigated?

Supporting comments

No comments

Question 48 – Please also explain how you believe the proposed options could be formulated or changed so as to have:

- i) positive effects or increased positive effects on opportunities for people to use the Welsh language and on treating the Welsh language no less favourably than the English language
- ii) no adverse effects on opportunities for people to use the Welsh language and on treating the Welsh language no less favourably than the English language.

Supporting comments

No comments

Question 49 – We have asked a number of specific questions. If you have any related issues which we have not specifically addressed, please use this space to report them.

No comments

Responses to consultations are likely to be made public, on the internet or in a report. If you would prefer your response to remain anonymous, please tick here:

☐

From Jason Feeney CBE
Chief Executive

Alun Davies AC
Gweinidog y Gymraeg a Ddysgu Gydol Oes

31 Hydref 2017

Our Ref:

Annwyl Weinidog,

**Taro'r cydbwysedd iawn: Cynigion ar gyfer Bil y Gymraeg (Dogfen Ymgynghori
Papur Gwyn Llywodraeth Cymru)**

Gweler isod ymateb swyddogol yr Asiantaeth Safonau Bwyd (ASB) i gynigion a
amlinellir yn y Papur Gwyn uchod.

Cynigion ar gyfer disodli'r 'Comisiynydd' â Chomisiwn

Nid yw hyn yn gyson â swyddogaethau cenedlaethol eraill yma yng Nghymru (e.e.
Comisiynydd Pobl Hŷn, Comisiynydd Cenedlaethau'r Dyfodol ac ati) na modelau
rhyngwladol o ran comisiynwyr iaith (Iwerddon, Ontario, Kosovo ac ati). Gellid ystyried
bod y cam hwn yn gam yn ôl mewn perthynas â pholisi iaith Gymraeg. Yn gyffredinol,
ystyir bod cael 'arweinydd' ar gyfer meysydd o'r fath yn gwella cydymffurfiaeth ac
ymwybyddiaeth.

Rhesymol a chymesur

Mae'r ASB yn croesawu pob diwygiad sy'n lleihau biwrocratiaeth y broses gosod
safonau. Hyd yn hyn, mae'r broses wedi defnyddio llawer o adnoddau, wrth gasglu
tystiolaeth o'r ddarpariaeth gyfredol a chyfiawnhau'r hyn y mae'r ASB yn gallu ei
chyflawni yn realistig dan y Safonau. Mae gan yr ASB hanes blaenorol heb ei ail o ran
cydymffurfiaeth, a dylid ystyried hyn wrth lunio'r Safonau perthnasol.

Mae'r Safonau yn niferus ac yn gymhleth, ac yn agored i nifer o ddehongliadau. Er mai
un o brif amcanion y Safonau hyn oedd sicrhau cysondeb gwasanaethau ar draws
Cymru, mae nifer o gyrff cyhoeddus, gan gynnwys yr ASB, yn ansicr ac yn bryderus
wrth ddehongli'r Safonau hyn yn gyfreithiol, ac rydym ni'n deall bod nifer o sefydliadau
wedi gorfod ceisio cyngor cyfreithiol am hyn. Mae hyn yn broblem a nodwyd gan yr

ASB yn ystod y cyfnod ymchwilio. Cyfeiriwyd at ddefnyddio Codau Ymarfer i sicrhau cysondeb. Byddai'r ASB yn croesawu Codau Ymarfer i gynorthwyo â chyflawni ein dyletswyddau dan Fesur yr Iaith Gymraeg 2011, a sicrhau dull cyson i wasanaethau ar draws Cymru.

Sicrhau'r gefnogaeth gywir i reoleiddwyr

Mae'r ASB wedi gwerthfawrogi'r gefnogaeth y mae wedi'i derbyn wrth weithredu ei Chynllun Iaith Gymraeg dan Ddeddf yr Iaith Gymraeg 1993. Mae'n anffodus nad yw'r lefel hon o gefnogaeth wedi'i chynnal dan Fesur yr Iaith Gymraeg. Profwyd yn anodd dehongli'r gyfundrefn reoleiddio newydd hon a'i rhoi ar waith, a hynny ar adeg y gellir dadlau bod cyrff cyhoeddus angen y gefnogaeth hon fwy nag erioed. Mae diffyg Codau Ymarfer a rhwydweithiau cenedlaethol i hyrwyddo arferion da wedi arwain at gyrff cyhoeddus yn gweithio ar wahân, yn anghyson ac yn debygol o fod yn dyblygu gwaith. Byddai'r ASB yn croesawu unrhyw raglen o gefnogaeth ymarferol i helpu i ddatblygu cynllunio iaith er mwyn cyflawni ein dyletswyddau'n effeithiol.

Rhoi'r defnyddiwr yn gyntaf

Fel y crybwyllwyd yn y Papur Gwyn, mewn nifer o gyrff cyhoeddus, caiff adnoddau iaith Gymraeg eu hailgyfeirio er mwyn sefydlu systemau a gweithdrefnau ar gyfer monitro ac adrodd. Nid yw'r cyhoedd yn cael rhyw lawer o fudd yn uniongyrchol o hyn. Mae'r ASB yn parhau i fod yn ymroddedig i sicrhau dewis iaith llawn i ddefnyddwyr yng Nghymru, a byddwn yn croesawu unrhyw broses (e.e. lleihau nifer o Safonau neu ailddosbarthu'r Safonau) a fyddai'n ein caniatáu i barhau i weithredu yn y modd hwn. Mae rhoi'r defnyddiwr yn gyntaf yn un o egwyddorion sylfaenol yr ASB, ac mae ein hymroddiad at ein Polisi Iaith Gymraeg yn dangos hyn. Rydym ni'n frwdfrydig i sicrhau bod y gwasanaeth rydym ni'n ei ddarparu i ddefnyddwyr yn parhau i fod yn gadarn ac yn gyson, ac na ddylid cymryd unrhyw gamau yn ôl dan y Mesur newydd.

Cwynion Safonau'r Gymraeg

Mae'r weithdrefn a ddisgrifir yn y Papur Gwyn yn ymddangos yn fwy cymesur na'r weithdrefn gyfredol, lle caiff cwynion eu gwneud yn uniongyrchol i'r Comisiynydd, sy'n arwain yn syth at ymchwiliadau hir a chostus. Pe byddai'r ASB yn derbyn cwyn mewn perthynas â'i gwasanaethau iaith Gymraeg, mae gennym ni'r capasiti i fynd i'r afael â hyn yn fewnol ac yn gyflym.

I grynhoi, byddai'r ASB yn croesawu pob diwygiad i leihau biwrocratiaeth y broses gosod safonau. Mae gan yr ASB hanes blaenorol heb ei ail o ran cydymffurfiaeth, ac mae'n parhau i fod yn ymroddedig wrth sicrhau dewis iaith llawn i ddefnyddwyr yng Nghymru. Fel sy'n glir yn ein tystiolaeth, gellir ond cyflawni hyn os yw'r Safonau a gyflwynir i'r ASB yn rhesymol ac yn gymesur.

Yn gywir

A handwritten signature in dark ink, appearing to read 'Jason Feeney', with a horizontal line drawn underneath the name.

Prif Weithredwr

Jason Feeney CBE

Alun Davies AM
Minister for Lifelong Learning and Welsh Language

31 October 2017

Our Ref:

Dear Minister

Striking the Right balance: Proposals for a Welsh Language Bill (Welsh Government White Paper Consultation Document)

Please find below the Food Standards Agency's (FSA's) formal response to proposals outlined in the above White Paper.

Proposals for replacing 'Commissioner' with Commission

This is inconsistent with other national roles here in Wales (e.g. Older People's Commissioner, Future Generations Commissioner etc.) and international models in relation to language commissioners (Ireland, Ontario, Kosovo etc.). This move could be conceived as a step back in relation to Welsh language policy. It is generally regarded that having a figurehead for such areas improves both compliance and awareness.

Reasonable and proportionate

The FSA welcomes all amendments to ease the bureaucracy of the standards setting process. The process so far has proved to be resource intensive, both in gathering evidence of current provision and in justifying what the FSA is realistically capable of achieving under the Standards. The FSA has an impeccable track record in terms of compliance, and this should be taken into consideration when drawing up the relevant Standards.

The Standards are both numerous and complex, and open to many interpretations. Whilst one of the main purposes of these Standards was to ensure consistency of services across Wales, many public bodies, including the FSA, are uncertain and apprehensive of interpreting these Standards legally, and we understand that many organisations have had to seek legal advice on this. This is an issue which the FSA indicated during the investigative period. Reference has been made to the use of Codes of Practice to ensure consistency. The FSA would welcome the introduction of Codes of Practice to aid with fulfilling our duties under the Welsh Language Measure 2011 and to ensure a consistent approach to services across Wales.

Ensuring the right support for regulators

The FSA has appreciated all the support it has been provided when operating its Welsh Language Scheme under the Welsh Language Act 1993. It has been unfortunate that this degree of support has not been sustained under the Welsh Language Measure. It has proved difficult, at a time it can be argued when public bodies need this support more than ever, to both interpret this new regulatory regime and to implement it. The lack of Codes of Practice and national networks to promote best practice has resulted in public bodies working separately, inconsistently and probably duplicating efforts. The FSA would welcome any programme of practical support to help develop language planning in order to fulfil our duties effectively.

Putting the consumer first

As mentioned in the White Paper, in many public bodies, Welsh language resources are being diverted to establishing systems and procedures for monitoring and reporting which are of little direct benefit to the public. The FSA remains committed to ensuring a full language choice to users in Wales and would welcome any process (e.g. reducing number of Standards or re-classing the Standards) that would allow us to continue operating in this way. Putting the consumer first is one of the FSA's founding principles, and our commitment to our Welsh Language Policy demonstrates this. We are keen to ensure that the service we provide to consumers remains robust and consistent and that there should be no backward steps in provision under the new Measure.

Complaints under Welsh Language Standards

The procedure described in the White Paper appears more proportionate than the current procedure where complaints are made directly to the Commissioner, instantly leading to lengthy and costly investigations. In the event of the FSA receiving a complaint regarding its Welsh language services, we have the capacity to remedy this internally and speedily.

In summary, the FSA would welcome all amendments to ease the bureaucracy of the standards setting process. The FSA has an impeccable track record in terms of compliance, and remains committed to ensuring a full language choice to consumers in Wales. As was made clear in our evidence, this can only be achieved if the Standards which are applied to the FSA are reasonable and proportionate.

Yours sincerely

A handwritten signature in dark ink, appearing to read 'J. Feeney', with a horizontal line drawn through the middle of the letters.

Jason Feeney CBE

Ymateb Prifysgol Bangor

Taro'r Cydbwysedd lawn: cynigion ar gyfer Bil y Gymraeg

Dymuna Prifysgol Bangor ddiolch am y cyfle i ymateb i gynigion Llywodraeth Cymru ar gyfer Bil y Gymraeg. Trafodwyd yr argymhellion mewn cyfarfod o Bwyllgor Arolygu Safonau'r Gymraeg y Brifysgol ac o Bwyllgor Ymchwil a Dysgu Cyfrwng Gymraeg yr Ysgol Gwyddorau Iechyd.

Sylwadau Cyffredinol

Mae'r Brifysgol yn croesawu ymdrechion i gryfhau safle'r Gymraeg drwy ddeddfwriaeth ac am weld agenda'r Gymraeg yn datblygu'n gyson. Ar y llaw arall, rydym ni'n ymwybodol bod sefyllfa deddfwriaethol y Gymraeg dros y blynyddoedd diwethaf wedi bod drwy gyfnod o newid ac ansicrwydd oherwydd bod y broses o gyflwyno'r Safonau Iaith Gymraeg wedi bod yn un araf. Cyn ymateb i'r cynigion sydd yn y Papur Gwyn, nodwn ein bod yn credu ei bod hi'n hollbwysig bod momentwm yn cael ei gynnal o ran hyrwyddo'r iaith a hybu defnydd ohoni. Ein pryder yw y bydd newidiadau pellgyrhaeddol yn arwain at fwy byth o oedi a bod 'y broses' yn dod yn ffocws ar draul gweithredu. A ninnau mewn cyfnod cythryblus yn wreiddiol yn sgil Brexit ac yn ariannol oherwydd cynni, y mae'n allweddol bod grym a chyfeiriad clir i'r gwaith o reoleiddio a hybu a hyrwyddo'r Gymraeg ac y mae sefydlogrwydd yn allweddol yn hyn o beth.

Cyfuno Rheoleiddio a Hybu a Hyrwyddo

Y mae Prifysgol Bangor yn cyd-fynd â'r weledigaeth o gyfuno'r gwaith rheoleiddio a'r gwaith hybu a hyrwyddo o fewn un corff. Cytunwn y byddai hynny'n creu eglurder i'r cyhoedd o safbwynt lle i fynd am gymorth yn ogystal â chynnig gwerth am arian o safbwynt cynnal isadeiledd. Mae cyfuno rheoleiddio a hybu a hyrwyddo hefyd yn adlewyrchu'r hyn sydd yn digwydd ar lawr gwlad yn ein sefydliadau. Y mae'n allweddol bod y ddwy elfen yn cefnogi'i gilydd a bod gwybodaeth bwrpasol yn cael ei drosglwyddo rhwng swyddogion sydd yn gyfrifol am y naill elfen a'r llall.

Creu 'pwerdy Cynllunio Iaith'

Rydym yn hynod o gefnogol i'r cysyniad o gorff arbenigol, wedi'i ariannu'n ddigonol, sydd yn arwain ar gynllunio iaith yng Nghymru. Credwn fod hyn yn cynnig cyfle i roi cynlluniau cydlynus, hirdymor ac effeithiol ar waith. Er mwyn gwireddu hyn byddai angen i gorff o'r fath feddu ar y trosolwg, yr arbenigedd a'r grym angenrheidiol i weithredu. Ar hyn o bryd, teimlwn nad yw 'cylchoedd yn cael eu cau' yn ddigonol o ran cynllunio iaith ac felly bod ymdrechion i hyrwyddo'r Gymraeg yn cael eu llesteirio. Un enghraifft o hyn o fewn ein maes gwaith ni yw gwerslyfrau. Mae'n destun rhwystredigaeth i ni nad yw gwerslyfrau mewn rhai pynciau Lefel A ar gael yn y Gymraeg ac nad oes gan Gomisiynydd y Gymraeg y grym deddfwriaethol i reoleiddio hyn. Canlyniad hynny yw bod iaith dysgu cyrsiau Lefel A weithiau yn newid o'r Gymraeg i'r Saesneg. Mae hyn wedyn yn ei gwneud hi'n gymaint â hynny yn fwy heriol i fyfyrwyr astudio dryw'r Gymraeg ar lefel Prifysgol. Yn gyffredinol,

Ymateb Prifysgol Bangor

Taro'r Cydbwysedd lawn: cynigion ar gyfer Bil y Gymraeg

mae angen symud oddi wrth ariannu tameidiog a byr dymor ar brosiectau gan nad yw hynny'n arwain at gynllunio cydlynus sydd yn gwneud gwahaniaeth sylfaenol a sylweddol. Ymhlith dyletswyddau corff arweiniol ar y Gymraeg, dymunem ei weld yn rhannu a lledaenu arfer dda ac yn cydlynu rhwydweithiau perthnasol. Cyfeiria'r Papur Gwyn at waith ymchwil ym maes Newid Ymddygiad a'r Gymraeg yn y Prifysgolion a byddem yn dymuno gweld cydweithio gyda'r corff arweiniol ar ymchwil o'r fath. Drwy gydweithio â phrifysgolion y mae potensial i'r corff arweiniol hefyd greu 'meddygfa hawliau ieithyddol'.

Comisiynydd neu Gomisiwn

O safbwynt yr opsiynau sydd yn cael eu cyflwyno yn y Papur Gwyn, ffafriwn Opsiwn 2. Cyfeiriwn at ein sylwadau uchod ynglŷn â sefydlogrwydd. Mae staff wedi mynegi'r farn bod budd mewn cael Comisiynydd yn ffocws ac yn arweinydd a lladmerydd dros Gymraeg. Mae hyn wedi bod yn fanteisiol, er enghraifft, o safbwynt y Gymraeg ym maes ieuchyd. O newid y drefn eto, y mae risg y bydd dryswch ac y bydd hygyrddedd maes rheoleiddio'r Gymraeg yn cael ei danseilio. Y mae'r Comisiynydd Gwybodaeth, er enghraifft, yn gomisiynydd sydd yn gyfrifol am reoleiddio a chynnig cyngor a chefnogaeth. Byddai angen cynyddu adnoddau presennol y Comisiynydd yn sylweddol er mwyn galluogi swyddfa'r Comisiynydd i roi sylw cyfartal i reoleiddio a hyrwyddo. O safbwynt Opsiwn 3, mae gennym bryder y bydd newid y drefn yn creu dryswch ac oedi. Mae gennym hefyd bryder am unigolion a benodir drwy'r drefn Penodiadau Cyhoeddus (yn hytrach na staff llawn amser) yn gyfrifol am fod yn arweinyddion a lladmeryddion ar gyfer meysydd penodol o safbwynt y Gymraeg. Cytunwn, fodd bynnag, y dylai unrhyw gorff cynllunio ieithyddol dynnu ar arbenigedd a gwybodaeth ystod eang o randdeiliaid.

Credwn ei bod yn bwysig bod y Llywodraeth yn gyfrifol am sefydliadau cenedlaethol allweddol. Cyfeiriwn at ymateb Uned Technolegau Iaith Canolfan Bedwyr o safbwynt rôl y Llywodraeth a'r Gymraeg a thechnoleg. O safbwynt gofynion adrodd y Llywodraeth i'r Cynulliad, gwelwn fod budd mewn adrodd yn flynyddol er mwyn dangos yn eglur sut mae'r Llywodraeth yn ymateb i newidiadau (e.e. Brexit).

Y Safonau

Rydym yn cytuno y dylid parhau â threfn y Safonau. Eto, cyfeiriwn at ein sylwadau am sefydlogrwydd a hygyrddedd a chredwn fod trefn y Safonau yn dechrau cyfrannu at y gwaith o newid ymddygiad yng nghyd-destun y Gymraeg. Mae'n allweddol bod cyrff yn gwbl eglur ynglŷn â'r gwasanaethau y dylent fod yn eu cynnig ac ynglŷn â sut y maent yn sicrhau bod eu staff yn gallu defnyddio'r Gymraeg. Yn wir, teimlwn yn gryf bod y Safonau Gweithredu yn fodd o alluogi'r Safonau Gwasanaeth a bod angen sicrhau lle amlwg i'r Gymraeg yng ngwaith 'mewnol' sefydliadau. Cytunwn gyda'r awgrym yn 151 y dylai cyrff allu defnyddio eu crebwyll yn rhesymol o safbwynt y Safonau, cyn belled nad yw hynny'n

Ymateb Prifysgol Bangor

Taro'r Cydbwysedd lawn: cynigion ar gyfer Bil y Gymraeg

tanseilio unrhyw egwyddor graidd. Cytunwn hefyd y dylid gwneud mwy o ddefnydd o godau ymarfer. O gael cysondeb gweithredu yn genedlaethol, y mae mwy o debygrwydd y bydd arferion yn dod yn gyffredin ar draws sectorau ac ardaloedd daearyddol a bydd y gofyn felly am wasanaethau Cymraeg yn cynyddu. Rydym yn cytuno â'r cynnig y dylai corff fod yn gyfrifol am ddelio gydag unrhyw gwynion amdano yn y lle cyntaf.

Dyletswyddau Cynllunio Ieithyddol

Y mae'r cynnig i gyflwyno dyletswyddau cynllunio ieithyddol, yn lle'r Safonau Polisi a'r Safonau Cadw Cofnodion, yn ddiddorol ac yn cynnig cyfleoedd i weithredu yn fwy holistaidd ac ar draws sefydliadau (e.e. ar hyd ystod y ddarpariaeth addysg). Rydym yn croesawu'r pwyslais ar 'sicrhau gwelliant' a sicrhau bod safon unrhyw strategaeth i ddatblygu'r Gymraeg yn ddigon uchelgeisiol. Rydym yn ansicr, fodd bynnag, ynglŷn â sut y mae'r dyletswyddau cynllunio ieithyddol yn mynd i gael eu diffinio, eu mesur a'u rheoleiddio. Heb fod system gref a chlir mewn lle, y mae perygl i gyrff fodloni ar greu 'cynlluniau iaith' heb wir gael yr ewyllys na'r ddealltwriaeth o'r hyn sydd yn angenrheidiol er mwyn eu cyflawni'n effeithiol a symud yr agenda yn ei blaen. Bydd angen cynnig llawer o gefnogaeth ac arweiniad ar gyrff ac ar swyddogion iaith. Y mae'n afrealistig yn ein barn ni i ddychmygu y gall y rhan fwyaf o gyrff gynllunio'n ieithyddol yn effeithiol drwy arweiniad corff cenedlaethol, hyd braich yn unig. Hynny ydy, mae angen iddynt ddatblygu capasiti a dealltwriaeth fewnol ynglŷn â chynllunio ieithyddol hefyd.

Sylwadau Clo

O gyflwyno unrhyw newid deddfwriaethol, credwn fod yn rhaid i'r drefn gydnabod y realiti bod rheoleiddio a hybu a hyrwyddo'r un mor bwysig â'i gilydd mewn gwahanol ffyrdd. Tra'n cydnabod yn llwyr bwysigrwydd cynnal ewyllys da at y Gymraeg a chynnig cefnogaeth barhaus ac effeithiol i bawb ei defnyddio, y mae unrhyw gam a fyddai'n gwahanu'r ddyletswydd gyfreithiol i weithredu dros y Gymraeg mewn modd penodol ac effeithiol yn mynd i roi'r iaith mewn perygl. Y mae hynny'n arbennig o wir mewn cyd-destun economaidd ansicr.

Ymateb Mentrau laith Cymru i Ymgynghoriad Papur Gwyn ar gyfer Bil y Gymraeg

Hydref 2017

Dymuna Mentrau laith Cymru ddiolch am y cyfle i ymateb i ymgynghoriad Papur Gwyn ar gyfer Bil y Gymraeg. Yr ydym yn awyddus iawn i gyfrannu at y broses o ddiwygio'r mesur a gobeithiwn y bydd ein sylwadau yn cyfrannu'n gadarnhaol at y broses honno. Cryfder pennaf Mentrau laith Cymru yw bod gennym orolwg eang o holl weithgareddau'r Mentrau laith ar hyd a lled Cymru a gyda'n gilydd, yr ydym yn awyddus i gydweithio a chydweithredu gyda Llywodraeth Cymru a'n holl bartneriaid, wrth i ni gyd gyrraedd y nod o filiwn o siaradwyr.

Cefndir

Mudiad Cenedlaethol sy'n cefnogi rhwydwaith o 22 Menter laith ledled Cymru yw Mentrau laith Cymru (MIC).

Mae MIC yn cefnogi'r rhwydwaith o Fentrau laith trwy amryw o weithgareddau ac mewn ystod eang o feysydd, yn cynnwys marchnata a chyfathrebu, hyfforddiant a dylanwadu er budd y Gymraeg. Yn graidd i'n gwaith mae'r egwyddor o rannu gwybodaeth, profiadau, syniadau ac adnoddau rhwng y Mentrau laith a phartneriaid eraill ar draws Cymru.

Rydym hefyd yn datblygu prosiectau cenedlaethol a rhanbarthol mewn partneriaeth â'r Mentrau laith a chyrff eraill.

Mae gan y Mentrau laith olwg eang o ran sut y mae'r Gymraeg yn weithredol ar draws cymunedau Cymru. Mae'r Mentrau eu hunain yn deillio o awydd gan bobl lleol i weld y Gymraeg yn ffynnu o fewn ein cymunedau ac mewn lle delfrydol i gyfrannu at weledigaeth Gymraeg 2050.

Cyd-destun

Er mwyn gwireddu'r uchelgais o wlad ddwyieithog, lle mae'r Gymraeg a'r Saesneg yn medru cael eu defnyddio'n hwylus a hawdd ym mhob cymuned ar draws Cymru, mae angen i'r Gymraeg gael cyfle i gynyddu ei statws mewn llawer maes ac ar draws Cymru. Mae angen iddi fod yn iaith sydd yn dod yn naturiol, mae angen iddi fod yn briod iaith, ni ddylai fod unrhyw rwystrau o gwbl rhag ei defnyddio bedair awr ar hugain y dydd a dylai fod yn rhan o wead arferol bywyd gan drigolion o bob oed a chefnidir.

Mae angen strwythurau sy'n meithrin agweddau cadarnhaol tuag at ei bodolaeth, fel bod ei defnydd yn cynyddu'n naturiol a chadarn, gyda'r seilwaith ddeddfwriaethol yn gadarn, yn gytbwys a theg ac yn cynnal amgylchedd weithredol ieithyddol naturiol ddwyieithog.

Cymunedau

Fel Mentrau Iaith, rydym yn gweithio ar draws ein cymunedau, o Fôn i Fynwy ac yn dyst dyddiol i'r her o alluogi ac annog mwy o drigolion Cymru i ddefnyddio'r Gymraeg mewn gwahanol rannau o'u bywydau. Mae'n hanfodol bod y mesur newydd yn galluogi trigolion **pob** ardal o Gymru i fedru defnyddio'r Gymraeg heb rwstr.

Hanfodol hefyd yw cydnabod pwysigrwydd y cymunedau hynny ble mae'r Gymraeg yn parhau yn iaith fyw a ddefnyddir yn rheolaidd gan dros 50% o'r trigolion lleol, ac mae angen cynllunio arbennig i'r ardaloedd hyn i sicrhau fod y canran yma ddim yn gostwng, y canran o fewn pob cymuned a chanran o gymunedau o'r fath, ac yn wir y mae angen i'r cynllunio yma gael yr amcan o godi nifer y cymunedau hyn ar draws Cymru a chanran y siaradwyr Cymraeg o fewn y cymunedau.

Mae cymunedau fel hyn yn hanfodol i'r nod o gyrraedd miliwn o siaradwyr Cymraeg, a dim ond drwy gael yr iaith yn iaith fyw ble'r defnyddir yn ddyddiol gan y mwyafrif o'r trigolion mewn sawl ardal, y mae modd dangos pwysigrwydd yr iaith a gosod nod i weddill y wlad i anelu ato.

Ymateb i'r cwestiynau

Rhan 1: Hybu'r Gymraeg

Cwestiwn 1

Ym mharagraffau 49–54, rydym wedi amlinellu'r rôl yr ydym yn cynnig y dylai Llywodraeth Cymru ei chwarae i hybu'r Gymraeg, h.y. swyddogaethau'r Llywodraeth i hybu'r Gymraeg. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Ymateb

Y mae angen i'r ymdrech o wireddu Cymraeg 2050 fod yn rhan greiddiol o raglenni gwaith pob adran o fewn Llywodraeth Cymru ac felly mae'n hanfodol fod gan yr Adran a fydd yn arwain ar y Gymraeg y statws a'r gallu i ddarparu arbenigedd i sicrhau arweiniad medrus ac awdurdodol ar draws holl adrannau'r Llywodraeth ac ar gyfer sefydliadau allanol yn ogystal.

Dylid sicrhau fod y mesur newydd yn nodi'n glir ddiffuniadau hybu a hyrwyddo gan nodi'r ystod eang o agweddau y gellid cyflwyno.

Sylwn nad yw Mentrau Iaith Cymru na'r Mentrau Iaith wedi eu cynnwys ym mharagraff 53 fel "sefydliad cenedlaethol allweddol". Mae'n hanfodol ein bod yn sicrhau dealltwriaeth o'r cyfraniad y mae'r Mentrau Iaith wedi ei wneud i ddatblygu nifer o'r agweddau a nodir yn 53.3 yn enwedig o ran polisi datblygu economaidd lleol. O gryfhau'n presenoldeb ar hyd a lled Cymru, mae'r effaith potensial y gellid ei gael i gyrraedd y miliwn yn bellgyrhaeddol. Fel endidau lleol, wedi tyfu o'r cymunedau, y mae cryfhau'r Mentrau'n gyfle gwirioneddol i fynd at galon y genedl i newid agweddau a newid arferion defnyddio'r Gymraeg er gwell. Os yw Llywodraeth Cymru am symud tuag at gorff hyrwyddo newydd, nid ydym am i'r pellter newydd rhyngom wanhau'r berthynas weithredol sydd wedi datblygu rhyngom dros gyfnod y mesur presennol.

Y mae'n hanfodol bod gwaith y Menterau Iaith yn parhau yn rhan graidd o waith hyrwyddo cymunedol Llywodraeth Cymru. Sylwn nad yw'r maes datblygu cymunedol wedi ei gynnwys, maes sydd yn hanfodol i newid agweddau ar lefel lleol. Wrth gryfhau mesur o'r math hwn mae angen sicrhau effaith ar holl haenau cymdeithas.

Os taw bwriad Llywodraeth Cymru yw i sefydlu corff ar wahân i fod yn gyfrifol am hybu a hyrwyddo, dymunwn wybod mwy am eich bwriad i sicrhau sut fydd y partneriaid hybu'n cydweithio a beth fydd cyfrifoldebau hyrwyddo a hybu pob corff. Y mae Hybu a Hyrwyddo yn feysydd eang iawn ac felly pwysig fyddai deall y cyfrifoldebau hyn yn eglurach. Y mae cyfleoedd hybu a hyrwyddo ar gael ym mhob maes ond nid oes digon o eglurder yn y ddogfen hon.

Cwestiwn 2

Yn Nhabl 1, rydym wedi amlinellu'r adnoddau mewn perthynas â'r swyddogaethau cyffredinol i hybu'r Gymraeg yr ydym o'r farn y dylent fod ar gael i unrhyw gorff neu gyrff sy'n helpu yn y gwaith o hybu'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Ymateb

Nid oes llawer o wybodaeth yn cael ei gyflwyno yn y ddogfen hon am y gyllideb sydd ar gael ar gyfer sicrhau'r hinsawdd orau ar gyfer gweithredu Strategaeth 2050. Nid oes sôn yma am y canolfannau Cymraeg newydd sydd wedi agor ar hyd a lled Cymru nac ymateb chwaith i argymhellion adroddiad Canolfannau Cymraeg a Rhwydweithiau Cymdeithasol Oedolion sy'n Dysgu'r Gymraeg: Ymdrechion i Wrthdroi Shift leithyddol mewn Cymunedau cymharol ddi-Gymraeg gan Heini Gruffudd a Steve Morris (2012) i ehangu ar y rhwydwaith sydd eisoes yn bodoli. Bu Menterau Iaith Cymru'n cydweithio hefyd gyda Phrifysgol Aberystwyth ar edrych ar gynllun gweithlu Cymraeg. Yr ydym yn ymwybodol o'r angen sydd mewn sectorau penodol am adnoddau ychwanegol i sicrhau gweithlu yn y meysydd addysg blyneddoddd cynnar a'r maes chwarae a hamdden, dysgu gyrru, addysg gynradd, uwchradd, pellach ac uwch a'r gwasanaeth sifil lleol.

Y mae angen diffinio'n glir beth yw cyfran cyllideb **pob** adran o fewn Llywodraeth Cymru os am normaleiddio'r iaith drwy bob adran.

20 Menter Iaith sydd wedi ei nodi yn Nhabl 1. Er cywirdeb, mae 22 o Fentrau Iaith mewn bodolaeth.

Cwestiynau 3-6

(3. A ydych chi'n cytuno â'r opsiwn a ffefrir gennym (Opsiwn 4), sef un corff i fod yn gyfrifol am hybu'r Gymraeg ac am fonitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau?

4. Rydym wedi seilio ein dewis, sef un corff, ar sail eglurder, cydnawsedd a gwerth am arian. A ydych chi'n cytuno â'n sail resymegol?

5. Pa faterion perthnasol eraill y dylem eu hystyried wrth wneud ein cynnig terfynol ynghylch pa gorff neu gyrff ddylai hybu'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau?

6. A oes gennych unrhyw sylwadau pellach ar Ran 1 y Papur Gwyn?)

Ymateb

Nid ydym o'r farn bod cael un corff i reoleiddio ac i hybu yn gam ymlaen. Wrth hybu, golygwn y gwaith y tu allan i rhai sy'n ddarostyngedig i'r safonau.

Y mae perygl y bydd swyddogaeth y corff yn cael ei gamddeall ac y byddai tensiynau yn codi wrth i un adran reoleiddio a disgwyl i un adran arall ymgymryd â'r gwaith hybu. Y mae angen pellter rhwng y ddau.

A oes ystyriaeth wedi ei roi i fodolau presennol er enghraifft Estyn o ran rheoleiddio? Y mae gan Estyn set o ddeilliannau (safonau) amserlen weithredu sydd yn cael eu hasesu'n barhaus o fewn ysgolion (Cynlluniau Datblygu Ysgol ac Hunanarfarniadau) a system arolygu strwythuredig. Maent hefyd yn hybu o fewn y sector rheoleiddio drwy rannu arfer dda y sector a pharatoi adroddiadau thematig sydd yn bwrpasol ac o fudd i ddatblygiad parhau y sector. Yr un hefyd yw'r AGGCC ar gyfer y maes gofal. Y peth pennaf yw gweld datblygiad gwirioneddol yn ymrwymiad unrhyw gorff tuag at gryfhau'r gallu i ddefnyddio'r Gymraeg ar gyfer y gweithiwr a'r defnyddiwr ac mae system y siaradwr ddylai hyn fod.

Y mae engreiffiau hefyd o gyrff rheoleiddio yn gweithio'n effeithiol iawn ochr yn ochr â chyrff hybu e.e. AGGCC a Chwarae Cymru neu Clybiau Plant Cymru sydd yn gwrthbrofi bwled 3 tud 23. Ac felly yr ydym yn ffafrio'r pellter sydd yn opsiynau 2 a 3 yn hytrach na 4.

Tra bod yr ystyriaeth gwerth am arian yn bwysig iawn, o beidio â chyllido mesur gwydnach na'r ddiwethaf – a hyn ar draws pob adran o'r Llywodraeth, a yw hyn yn rhoi'r weledigaeth o filiwn o siaradwyr yn y fantol cyn i ni gychwyn?

Rhan 2: Llywodraethiant ac atebolrwydd

Cwestiynau 7-11

(7. Ym mharagraffau 93–95, rydym wedi nodi rhai gofynion cyffredinol yn ymwneud â threfniadau llywodraethu ac atebolrwydd y corff. Beth yw eich barn chi am y gofynion cyffredinol hyn, ac a oes yna fesurau monitro a ffrwyno eraill a ddylai fod yn weithredol ar y corff arfaethedig? 8. A ydych chi'n cytuno â'r opsiwn a ffeifrir gennym (Opsiwn 3), sef i sefydlu Comisiwn y Gymraeg i hybu a hwyluso defnyddio'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau? 9. Beth yw eich barn chi am y dadansoddiad rydym wedi'i ddarparu sy'n cefnogi ein dewis ni, sef Opsiwn 3? A oes unrhyw ystyriaethau eraill y dylem eu hystyried wrth wneud unrhyw gynnig terfynol? 10. A ydych chi'n credu bod Opsiwn 3 yn diogelu annibyniaeth y Comisiwn arfaethedig yn ddigonol yng nghyd-destun arfer swyddogaethau ar gyfer monitro a gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau? 11. A oes unrhyw faterion ychwanegol i'r rhai a restrir ym mharagraffau 121–122 y dylem eu hystyried wrth ystyried trefniadau i sefydlu'r Comisiwn arfaethedig?)

Ymateb

Pryderwn fod rhan 2 wedi ei selio ar ddewis opsiwn 4 o'r rhan 1. Nid oes cyfle i wyntyllu datblygiad ar fodolau arall rhan 1. Yr ydym wedi nodi'n barod am ein pryderon o gael un corff sydd yn rheoli ac yn hybu.

A yw'r system bresennol o Gomisiynydd wedi cael digon o amser i sefydlu a gwneud gwahaniaeth gwirioneddol?

Y mae sefydlu swyddfa Comisiynydd y Gymraeg wedi ei dderbyn yn ein cymunedau. A'i doeth yw newid system yn llwyr? Pa adwaith bosibl y bydd hyn yn ei gael ar yr ewyllys da sydd wedi deillio o osod y safonau? A'i gwell yw addasu a datblygu ar y system bresennol?

Y mae'n rhaid i unhryw newid hefyd fedru gwrthsefyll newid gwleidyddol neu ddiwedd cyfnod strategaeth fel nad oes oedi yn y datblygu yn ystod y cyfnod hwn.

Cwestiwn 12 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i symud y gofyniad ar Lywodraeth Cymru i lunio strategaeth ar gyfer y Gymraeg o Ddeddf Llywodraeth Cymru 2006 i'r Bil y Gymraeg newydd?

Ymateb

Cytuno

Cwestiwn 13 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru adrodd i'r Cynulliad ar strategaeth y Gymraeg bob pum mlynedd yn lle bob blwyddyn?

Ymateb

Yn amlwg y mae adrodd ar gyfnod y strategaeth yn ei llawnder yn hanfodol ond ein barn fyddai rhyddhau adroddiad blynyddol ar yr hyn sydd wedi ei gwblhau yn ystod y flwyddyn fel y bod modd ymateb i unhryw agweddau sydd angen gweithredu arnynt yn sgil datblygiadau yn ystod y flwyddyn honno ac ymateb yn flynyddol i anghenion drwy gynlluniau gweithredu.

Cwestiwn 14 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru gyhoeddi cynllun yn nodi sut y bydd yn gweithredu'r strategaeth bob pum mlynedd yn lle bob blwyddyn?

Ymateb

Dylai'r cynllun gweithredu fod yn ddogfen fyw ac felly dylid fod yn barod i adweithio i unrhyw ddatblygiadau. Cytunwn bod angen rhaglenni hirach fel bod modd cynnal gweithgarwch o gyfnodau hirach i weld newid gwirioneddol o gychwyn cyfnod i'r nesaf. Os y byddai cynllun 5 mlynedd yn galluogi hyn i ddigwydd yna rydym o'i blaid ond gydag hyblygrwydd i addasu yn ôl anghenion sy'n ymddangos.

Cwestiwn 15 - A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddiddymu Cyngor Partneriaeth y Gymraeg a rhoi'r pŵer i Lywodraeth Cymru geisio cyngor gan y Comisiwn arfaethedig, sef Comisiwn y Gymraeg?

Ymateb

Y mae'n holl bwysig bod Llywodraeth Cymru yn sicrhau cyngor pellach o du arbenigwyr a chynghorwyr eraill. Os na fydd Cyngor Partneriaeth yn bodoli yna mae angen sicrhau cyngor arbenigol. Bydd angen meithrin corff eang o arbenigwyr mewn polisi a chynllunio iaith ac os taw'r model fydd y Comisiwn arfaethedig yna byddai dyletswydd ar Lywodraeth Cymru i geisio cyngor ganddynt.

Rhan 3: Safonau'r Gymraeg

Cwestiynau 17–18 - 17. *Rydym yn cynnig y dylid mabwysiadu model diwygiedig o'r Safonau (Opswn 2) fel y ffordd orau o sicrhau hawliau pobl i dderbyn gwasanaethau Cymraeg. A ydych chi'n cytuno â'r cynnig hwn?* 18. *Rydym wedi seilio'r cynnig rydym yn ei ffafrio i ddiwygio'r Safonau (Opswn 2) ar sail yr eglurder, y capasiti ar gyfer gwella a'r costau newid sy'n gysylltiedig â phob opsiwn (paragraffau 163–165). A ydych chi'n cytuno â'n dadansoddiad?*

Ymateb

Mae angen dybryd i symleiddio'r safonau ond nid eu gwanhau. O'n profiad ar lawr gwlad y mae'r safonau wedi gwneud camau breision i godi ymwybyddiaeth o'r angen am wella gwasanaethau mewnol awdurdodau lleol er enghraifft. Beth sydd heb ddigwydd yn gyson dros Gymru, yw'r gwelliant mewnol hynny yn cyrraedd y defnyddiwr ac yn treiddio i gynyddu'r capasiti i gynllunio'n wybodus o fewn maes polisi a chynllunio iaith. Mae angen gweithdrefnau sydd yn galluogi'r berthynas gefnogol ac anogol (swyddogaeth hybu'r rheoleiddiwr efallai?).

Yr ydym eioes wedi nodi ein pryder i newid y system yn ormodol neu mae perygl i ni golli hygyrdded.

Cwestiwn 19 - *A ydych chi'n cytuno â'r cynnig i ddiddymu'r dosbarthiadau presennol o Safonau, a gwahaniaethu rhwng 'Safonau' (a fyddai'n berthnasol i wasanaethau) a 'dyletswyddau cynllunio ieithyddol' (a fyddai'n berthnasol i ddyletswyddau corfforaethol)?*

Ymateb

A fyddant yr un mor gryf â'r safonau?

Cwestiwn 20 - *A ydych chi o'r farn y dylid cynnwys darpariaethau sy'n ymwneud â Chynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg yn y ddeddfwriaeth newydd fel dyletswyddau cynllunio ieithyddol?*

Ymateb

Cytuno heb os nag onibai ond iddynt fod yn wydn.

Cwestiwn 21 – *Oes yna unrhyw faterion eraill y dylid, yn eich barn chi, eu cynnwys yn y ddeddfwriaeth newydd fel dyletswyddau cynllunio ieithyddol?*

Ymateb

Er mwyn i iaith fod yn hyfyw mewn cymued y mae angen mesurau gwahanol i wahanol ardaloedd â gwahanol ddwysedd o siaradwyr. Er mwyn grymuso iaith yn ei chadarnle mae angen medru cynllunio'n wahanol i ardal lle mae'r iaith yn llai amlwg. Dylai'r uchelgais o gael defnyddio'r iaith yn hawdd fod yr un ar draws Cymru ond a oes angen ystyried camau i nodi'r cymorth y dylid ei glustnodi yn y mesur? Buasai hyn yn dangos hefyd yr adnoddau ychwanegol sydd angen i rymuso ac i ymateb i'r gwahaniaethu yn ôl angen ardal.

Cwestiwn 22 - *A ydych chi'n cytuno y dylai fod gan y Comisiwn arfaethedig bwerau cyffredinol i gynnal ymchwiliadau i sut mae cyrff yn cyflawni eu dyletswyddau o ran y Gymraeg, a fyddai'n cynnwys y Safonau a'r dyletswyddau cynllunio ieithyddol?*

Ymateb

Cytuno.

Cwestiwn 23 - *A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai'r Comisiwn arfaethedig fonitro a chefnogi cyrff mewn perthynas â'u dyletswyddau cynllunio ieithyddol, yn hytrach na'u gorfodi?*

Ymateb

Dylai bod monitro, cefnogi a gorfodi lle bod galw.

Cwestiwn 24 - *A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i roi cyfrifoldeb am osod Safonau ar gyrff i Lywodraeth Cymru, p'un ai drwy hysbysiad cydymffurfio neu drefn arall?*

Ymateb

Symleiddio, ie, ond dylai'r drefn barhau lle mae'r comisiynydd/comisiwn yn gosod, Llywodraeth Cymru yn gosod y safonau mewn deddf ac yna cydsyniad y Cynulliad. Bydd hyn y sicrhau tryloywder.

Cwestiynau 25 a 26 – *25. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai pob un o'r rheoliadau i wneud Safonau fod yn destun ymgynghoriad cyhoeddus llawn cyn gofyn am gymeradwyaeth y Cynulliad? 26. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddiddymu Ymchwiliadau Safonau?*

Ymateb

A yw'r systemau yn rhy llafurus? Oes modd canfod ffordd well at y safonau?

Cwestiwn 27 - *A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid rhoi pwerau i gyhoeddi codau ymarfer neu ganllawiau mewn perthynas â'r Safonau i Lywodraeth Cymru?*

Ymateb

Y mae'n fater sydd wedi codi ei ben. A ddylai'r codau ymarfer fod yn rhan o'r broses llunio yn y lle cyntaf?

Cwestiwn 28 - *A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru gael pŵer i osod Safonau ar yr holl gyrff mewn sector yn uniongyrchol drwy reoliadau, heb fod angen hysbysiad cydymffurfio neu drefn arall gyffelyb?*

Ymateb

Cytuno.

Cwestiwn 29 - *Pa ffactorau y dylid eu cymryd i ystyriaeth neu pa weithdrefn y dylid ei dilyn er mwyn sicrhau bod y broses o osod Safonau ar Lywodraeth Cymru yn deg a thryloyw?*

Ymateb

Eto er mwyn sicrhau tryloywder dylid sefydlu pwyllgor o fewn y Cynulliad sydd yn gynrychioliadol o bob plaid.

Cwestiwn 30 – *A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid gorfod delio â chwynion drwy weithdrefn gwyno'r corff perthnasol cyn y caiff y Comisiwn arfaethedig, sef Comisiwn y Gymraeg, ymchwilio i fethiant honedig?*

Ymateb

Anghytuno, dylai fod modd mynd at y ddau ond yn llawer hwylusach a chyflymach.

Cwestiwn 31 – *A ydych chi'n cytuno â'n cynnig fod yn rhaid i gyrff gadw at weithdrefn gwyno sydd wedi'i chymeradwyo, fel y Polisi Pryderon a Chwynion Enghreifftiol?*

Ymateb

Cytuno, ond heb i'r broses fod yn un llafurus

Cwestiwn 32 - *A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond os yw o'r farn fod yr achos honedig o dorri Safon neu weithdrefn gwyno yn un ddifrifol y dylai'r Comisiwn arfaethedig gael cymryd camau gweithredu pellach mewn perthynas â chwyn?*

Ymateb

Cytuno.

Cwestiwn 33 - *A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ganiatáu i'r Comisiwn arfaethedig gynnal ymchwiliad ar ei liwt ei hun?*

Ymateb

Cytuno.

Cwestiwn 34 - *A ydych chi'n cytuno fod y camau gweithredu a ddisgrifir ym mharagraff 225 yn darparu amrywiaeth effeithiol o gamau gorfodi?*

Ymateb

Cytuno

Cwestiwn 35 - *Ar hyn o bryd, mae gan y Comisiynydd bwerau i osod dirwy sifil o hyd at £5,000 ac, mewn rhai amgylchiadau, i ofyn am orchymyn llys i'w gwneud yn ofynnol i gorff gydymffurfio. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid cadw'r pwerau hyn?*

Ymateb

A yw dirwy o £5,000 yn ddigon i gyrff sydd â chyllidebau mawrion yn ddigon o gymhelliant i sicrhau cydymffurfiaeth? Dylai fod llawer mwy.

Cwestiynau 36-39 – **36.** *A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i gadw rôl y Tribiwnlys mewn perthynas â phenderfyniadau'r Comisiwn arfaethedig ynghylch gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau?* **37.** *A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai'r Tribiwnlys hefyd ymdrin ag apelau yn erbyn penderfyniad gan Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar gorff?* **38.** *Rydyn ni'n cynnig cyflwyno cam cyntaf gorfodol ar gyfer y Tribiwnlys mewn perthynas ag apelau yn erbyn penderfyniadau'r Comisiwn arfaethedig ynghylch gorfodi Safonau. Byddai'r cam cyntaf yn ei gwneud yn ofynnol i'r Tribiwnlys roi caniatâd ar y sail bod siawns rhesymol y bydd y cais yn llwyddo neu pan fo rheswm cryf arall pam y dylai'r cais gael ei glywed. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?* **39.** *A ydych chi o'r farn y dylai'r cam cyntaf gorfodol arfaethedig fod yn gymwys i apelau yn erbyn penderfyniad gan Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar gorff?*

Ymateb

Cytuno

Rhan 4: Cwmpas y cyrff sy'n ddarostyngedig i ddeddfwriaeth y Gymraeg

Cwestiwn 41 - *A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddileu'r cyfyngiadau yn y Mesur fel bod Llywodraeth Cymru'n meddu ar y pŵer i wneud Safonau'n gymwys i unrhyw gorff o fewn cymhwysedd deddfwriaethol y Cynulliad?*

Ymateb

O ddileu'r cyfyngiadau a fydd hyn yn gwanhau'r gallu i osod safonau ar unrhyw gorff? Mae ehangu ystod y cyrff yn bwysig iawn er mwyn sicrhau bod y meysydd ehangaf yn sicrhau gwasanaethau Cymraeg yn enwedig yn y sector preifat. Bydd rhaid i Lywodraeth Cymru ymateb yn gadarnhaol ac yn rhagweithiol i anghenion y defnyddiwr o'r Gymraeg ac ymateb i unrhyw wrthsefyll o fewn y sector breifat er mwyn i'r newid hwn weithio'n effeithiol ac yng ngwir ysbryd Strategaeth 2050.

Cwestiwn 42 - *A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond mewn perthynas â'r gwasanaethau y maent yn eu cyflenwi i'w cwsmeriaid y dylai busnesau yn y sector preifat fod yn agored i orfod cydymffurfio â Safonau?*

Ymateb

Anghytuno - mae'n hynod bwysig bod hawliau'r gweithwyr yn ogystal yn cael eu diogelu o fewn system safonau yn enwedig yr hawl i sicrhau amgylchedd lle gellid siarad Cymraeg. Sut bydd y busnesau yn sicrhau gwasanaeth Cymraeg heb y gweithlu Cymraeg?

Cwestiwn 43 - *A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond fel rhan o becyn ehangach o weithgarwch sy'n hybu'r Gymraeg ac yn cynyddu ymwybyddiaeth ohoni y dylid gosod Safonau ar fusnesau preifat?*

Ymateb

Cytuno.

Cwestiwn 44 - *Os rhoddir pwerau i Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar unrhyw gorff o fewn cymhwysedd y Cynulliad, a ydych chi o'r farn y dylai Safonau gael eu gosod ar unrhyw gorff neu sector nad yw ar hyn o bryd o fewn cwmpas deddfwriaeth ynghylch y Gymraeg?*

Ymateb

Cytuno - mae'n hanfodol bod yr egwyddor craidd o alluogi unrhyw gorff o fewn cymhwysedd y Cynulliad ddarparu gwasanaeth dwyieithog yn parhau ar hyd a lled Cymru. Er mwyn adlewyrchu realiti bywyd bob dydd trigolion Cymru, nid yw poblogaeth Cymru yn defnyddio gwasanaethau sydd ond yn cael eu darparu gan gyrff o fewn cymhwysedd y Cynulliad. Rhaid felly i Lywodraeth Cymru estyn tu hwnt i'r rhain er mwyn dylanwadu ar sector y tu hwnt i'r cwmpas deddfwriaethol bresennol.

Cwestiwn 45 - A oes gennych unrhyw sylwadau ychwanegol ar Ran 4 y Papur Gwyn?

Ymateb

Pryderwn fod y Gymraeg yn parhau i gael ei gweld fel cost ychwanegol ar hyd a lled Cymru ac mewn hinsawdd economaidd dynn, mae'r Gymraeg yn cael ei beio am "wastraffu" arian cyhoeddus o hyd. Dylai'r bil newydd osod yn glir, ar bob cyfle posibl, fod gwariant ar wasanaethau yn wariant ar wasanaethau dwyieithog yng Nghymru ac nid yn wariant ar wasanaeth Saesneg gyda chyfieithu ar gyfer y Gymraeg fel ychwanegiad.

Rhan 5: Asesu effaith ein cynigion

Cwestiynau 46 – 48 46. Rydym wedi asesu effaith ein cynigion ar gydraddoldeb, plant, pobl ifanc a'u teuluoedd, a'r Gymraeg. A oes gennych chi sylwadau ar unrhyw un o'r asesiadau hyn? 47. Hoffem wybod eich barn ar yr effeithiau y byddai'r cynigion yn ein Papur Gwyn yn eu cael ar y Gymraeg, yn benodol ar:

- i) gyfleoedd i bobl ddefnyddio'r Gymraeg
- ii) peidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg.

Pa effeithiau fyddai, yn eich barn chi? Sut mae cynyddu effeithiau cadarnhaol neu liniaru effeithiau negyddol? 48. Eglurwch hefyd sut gellid ffurfio neu newid yr opsiynau arfaethedig:

- i.) fel eu bod yn cael effeithiau cadarnhaol neu fwy o effeithiau cadarnhaol ar gyfleoedd pobl i ddefnyddio'r Gymraeg ac ar beidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg
- ii.) fel nad ydynt yn cael effeithiau andwyol ar gyfleoedd pobl i ddefnyddio'r Gymraeg ac ar beidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg

Ymateb

Ydy Llywodraeth Cymru yn hapus fod uchelgais y Strategaeth Miliwn o Siaradwyr yn cael ei adlewyrchu yn y papur gwyn hwn? Pryderwn fod yna wahaniaethau mawr o ran y disgwyliad a'r dyhead am filiwn o siaradwyr. Roedd Strategaeth Miliwn o siaradwyr wedi ein cyffroi a'n sbarduno ond nid yw cynigion y papur hwn yn gwneud cyfiawnhad â'r welediageth glir sydd yn y Strategaeth.

Pa waith sydd wedi mynd i ymgynghori gyda gwahanol gynulleidfaoedd megis plant a phobl ifanc? Oes fersiynau addas wedi eu creu a gwaith casglu barn wedi ei wneud ar gyfer gwahanol gynulleidfaoedd er mwyn casglu ystod o safbwyntiau?

Byddwn yn barod i drafod unrhyw agweddau o gynnwys yr ymateb hwn ymhellach gyda'r Gweinidog neu gynrychiolwyr perthnasol petai hynny o fudd i'r ymgynghoriad.

Byddwn yn hapus i'n hymateb ymddangos yn gyhoeddus

CHC's Response

Community Housing Cymru (CHC) is the representative body for housing associations and community mutuals in Wales, which are all not-for-profit organisations. Our members provide over 158,000 homes and related housing services across Wales. In 2015/16, our members directly employed 9,109 people and spent nearly £2bn (directly and indirectly) in the economy, with 89% of this spend retained in Wales. Our members work closely with local government, third sector organisations and the Welsh Government to provide a range of services in communities across Wales.

Our objectives are to:

- Be the leading voice of the social housing sector
- Promote the social housing sector in Wales
- Promote the relief of financial hardship through the sector's provision of low cost housing
- Provide services, education, training, information, advice and support for members
- Encourage and facilitate the provision, construction, improvement and management of low cost social housing by housing associations in Wales

Our vision is to be:

- A dynamic, action-based advocate for the not-for-profit housing sector
- A 'member centred' support provider, adding value to our members' activities by delivering the services and advice that they need in order to provide social housing, regeneration and care services
- A knowledge based social enterprise

Striking the right balance: proposals for a Welsh Language Bill

Community Housing Cymru welcomes the opportunity to respond to this white paper on proposals for a new Welsh Language Bill. We respond to this consultation from two perspectives; both as the trade body for housing associations, who are named in Schedule 6 of the Welsh Language (Wales) Measure 2011 as public bodies to which Welsh Language Standards would apply, and as an organisation that volunteered to adopt Welsh Language Standards ourselves.

We have been working closely with both our own staff and the housing association sector to prepare for the adoption of Welsh Language Standards, running awareness raising campaigns internally, including our 'Dwy Iaith Dan Un To' (Two Languages Under One Roof) project which, and providing external advice and training to our members on the issue.

Throughout this process, we have engaged regularly with both the Welsh Language Commissioner and the Welsh Government, and we see the proposals in this consultation as an opportunity to continue our proactive engagement on the issue of Welsh Language provision.

The current Standards process has seen numerous delays in the creation of standards for the housing association sector, and this has caused uncertainty within the sector. Allied with this, there has been a lack of clarity over the development of the Standards, with confusion over the distinct roles of the Commissioner and Welsh Government.

The housing association sector is committed to providing Welsh language services to the tenants and staff who need it, and have an important role in promoting the greater use of the Welsh Language. Therefore, we welcome the focus of the White Paper and its intention to promote the language, whilst preserving rights, simplifying bureaucracy and establishing new arrangements for language planning across public services.

We have answered the consultation questions which are relevant to our sector, and we would be happy to provide further evidence to Welsh Government where appropriate.

- 1. In paragraphs 49-54, we have set out the role we propose the Welsh Government should play in promoting the Welsh language, i.e. the Government promotional functions. Do you agree with our proposal?**

AGREE

- 3. Do you agree with our preferred option (Option 4) to have a single body responsible for promoting the Welsh language as well as monitoring and enforcing compliance with Standards?**

AGREE

One of the difficulties experienced by housing associations and Community Housing Cymru during the development of standards for the sector and CHC has been the confusion between the role of the Commissioner and of Welsh Government. Establishing clearer separation between the organisation developing the Standards and those monitoring is welcome.

- 4. We have based our preference for a single body on the grounds of clarity, synergy and value for money. Do you agree with our rationale?**

AGREE

- 6. Do you have any further comments on Part 1 of the White Paper?**

We believe the proposals on the promotion of the Welsh Language are positive, and we believe the proposals put forward by Welsh Government to simplify the Standards process will have a positive impact. Housing associations are committed to providing Welsh language services to the tenants and staff who need it, and have an important role in promoting the greater use of the Welsh Language. Therefore, we welcome the focus of the White Paper and its intention to promote the

language, whilst preserving rights, simplifying bureaucracy and establishing new arrangements for language planning across public services.

7. In paragraphs 93-95 we have set out some general requirements regarding the body's governance and accountability arrangements. What are your views on these general requirements, and are there other checks and balances you believe should apply to the proposed body?

We welcome the proposals outlined in terms of governance and accountability in the White Paper. It is essential that the proposed body quickly establishes credibility, and there is a clear separation between the Government and the new organisation to ensure clarity of purpose and to allow the new body to build relationships and goodwill with those sectors it will be working with. In the experience of the housing association sector, the confusion over the distinct roles of the Welsh Language Commissioner and the Welsh Government throughout the Standards process has made engagement and building productive relationships more difficult than was necessary. Therefore, we agree with the Government that the new body will need to involve its stakeholders and take their views and interests into account when developing policies, as well as being open and transparent about its reasons for making decisions.

8. Do you agree with our preferred option (Option 3 to establish a Welsh Language Commission to promote and facilitate the use of the Welsh language and monitor and enforce bodies' compliance with Standards)?

AGREE

We have consulted with our members on this issue, and they agree that clear separation between promotion and monitoring, and the Government's ability to create the Standards are welcome. They have also agreed that housing associations have a vital role to play in promoting the Welsh Language, and they wish to work closely with the new Welsh Language Commission and the Welsh Government to work proactively on improving Welsh Language services and promoting the language.

12. Do you agree with our proposal to move the requirement on the Welsh Government to produce a Welsh language strategy from the Government of Wales Act 2006 to the new Welsh Language Bill?

AGREE

13. Do you agree with our proposal that the Welsh Government should report to the Assembly on the Welsh language strategy every five years instead of annually?

AGREE

14. Do you agree with our proposal that the Welsh Government should publish a plan setting out how it will implement the strategy every five years instead of annually?

AGREE

15. Do you agree with our proposal to abolish the Welsh Language Partnership Council and provide the Welsh Government with a power to request advice from the proposed Welsh Language Commission?

AGREE

16. Do you have any further comments on Part 2 of the White Paper?

We welcome the outline proposals for a new Welsh Language Commission throughout, in particular because it will simplify the relationship between organisations subject to standards and those involved in the creation, enforcement and monitoring of the standards.

17. We propose that a reformed model of the Standards (Option 2) should be adopted as the best way to ensure people's rights to receive Welsh language services. Do you agree with this proposal?

AGREE

As stated previously, both Community Housing Cymru and our members are committed to providing high quality Welsh language services to those who require them, and believe we also have an important role to play in promoting the Welsh language. However, our experience of the current Standards system has been a series of delays in the creation of Standards for both CHC and the sector, and this caused a great deal of uncertainty.

The sector has been proactive in preparing for the adoption of Standards, with CHC supporting the sector with training and information sharing, and we have found engagement with the Welsh Language Unit at Welsh Government helpful in this regard. However, this proactive approach has been undermined by the uncertainty and delays impacting on our ability to plan effectively for adoption of the standards.

A number of our members have also raised concerns over the complexity of the current system, and we would agree with the feedback the Welsh Government has received from public bodies over the difficulty in interpreting some standards. We are pleased to see proposals in the White Paper, therefore, to either amend or remove standards which are costly to implement but have little or no public benefit.

We therefore warmly welcome the overall intentions in the White Paper in relation to standards that appear to simplify the process while retaining a focus on improving services. Representatives from the sector are keen to work closely with Welsh Government to assist in the development of the new standards, to ensure that they are proportionate, understandable and translate to the delivery of services.

18. We have based our preferred proposal for reformed Standards (Option 2) on the grounds of the clarity, capacity for improvement and the costs of change associated with each option (paragraphs 163-165). Do you agree with our analysis?

AGREE

19. Do you agree with the proposal to abolish the current classes of Standards and differentiate between 'Standards' (which would relate to services) and 'language planning duties' (which would relate to corporate duties)?

AGREE

We welcome that the focus of the new Standards will be on service delivery, and therefore the differentiation of the new language planning duties which relate to corporate duties is welcome. However, the new duties must offer flexibility so that they can be applied proportionately to different organisations, giving consideration to cost, size of organisation and the length of time it will take to meet them. CHC and our members would be happy to work closely with Welsh Government to assist in the development of these language planning duties and the reasonable expectation of housing associations to meet them.

22. Do you agree that the proposed Commission should have general powers to conduct examinations into how bodies meet their Welsh language duties, which would include both the Standards and the language planning duties?

AGREE

23. Do you agree with our proposal that the proposed Commission should monitor and support bodies in relation to their language planning duties, rather than enforce them?

AGREE

24. Do you agree with our proposal for the Welsh Government to be responsible for imposing Standards on bodies either through a compliance notice or other mechanism?

AGREE

25. Do you agree with our proposal that all regulations to make Standards should be subject to a full public consultation before seeking the approval of the Assembly?

AGREE

We warmly welcome this proposal. Through our engagement with the Welsh Language Unit on the current Standards process, the Welsh Language Standards for housing associations were due to be put to full public consultation prior to the pause to allow for this White Paper. This is something Community Housing Cymru believes should be an essential component of the Standards making process, and will offer greater transparency to housing associations, their tenants and their staff.

26. Do you agree with our proposal to abolish Standards Investigations?

AGREE

27. Do you agree with our proposal that the Welsh Government should be given powers to issue codes of practice or guidance relating to the Standards?

AGREE

28. Do you agree with our proposal that the Welsh Government should have a power to impose Standards on all the bodies in a sector directly through regulations without the need for a compliance notice or other such mechanism?

NEITHER AGREE NOR DISAGREE

While we understand the risk and potential complexity for Welsh Government in issuing several compliance notices for a single sector, a significant advantage of the compliance notices under the current regime are that they offer an opportunity for proportionality dependent on an individual organisation's circumstances (size, geographical location etc.)

We note that the intention in the White Paper is to address proportionality in a different way through regulations, and we would welcome further clarity on this in due course. The housing association sector is a diverse one, with organisations of varying sizes, covering a number of different geographies across Wales, and ensuring that there is a sufficient measure built into the system to allow for proportionality is essential.

However, should Welsh Government proceed down the route suggested in the White Paper and scrap compliance notices in favour sector wide standards, Community Housing Cymru and our members would be willing to work with Welsh Government to establish both the minimum standards set through regulations, and mechanisms for ensuring that the regulations allow for proportionate standards.

30. Do you agree with our proposal that complaints should have to be dealt with through the relevant body's complaints procedure first before the proposed Welsh Language Commission can investigate an alleged failure?

AGREE

31. Do you agree with our proposal that bodies must adhere to an approved complaints procedure, such as the Model Concerns and Complaints Policy?

AGREE

32. Do you agree with our proposal that the proposed Commission should only take further action regarding a complaint if it believes the alleged breach of a Standard or complaints procedure is serious?

AGREE

33. Do you agree with our proposal to allow the proposed Commission to conduct an investigation of its own initiative?

AGREE

34. Do you agree that the actions set out in paragraph 225 provide an effective range of enforcement action?

AGREE

35. Currently, the Commissioner has powers to impose a civil fine of up to £5,000 and in some circumstances to request a court order to require a body to comply. Do you agree with our proposal that these powers should be retained?

AGREE

While we agree with the retention of this power as a deterrent to organisations who fail to meet the Standards, £5,000 is a significant fine and we believe that any action taken must be proportionate to the breach, and therefore this would only be used in the most serious circumstances where all other action has failed.

36. Do you agree with our proposal to retain the Tribunal's role in relation to the proposed Commission's decisions regarding enforcing bodies' compliance with Standards?

AGREE

37. Do you agree with our proposal that the Tribunal should also deal with appeals against a decision of the Welsh Government to impose Standards on a body?

AGREE

38. We propose to introduce a mandatory first stage for the Tribunal in relation to appeals against the proposed Commission's decisions concerning enforcing Standards. The first stage would require the Tribunal to give permission on the grounds that an application has a reasonable chance of success or another compelling reason why the application should be heard. Do you agree with our proposal?

AGREE

39. Do you believe that the proposed mandatory first stage should apply to appeals against a decision of the Welsh Government to impose Standards on a body?

YES

41 .Do you agree with our proposal to remove the constraints in the Measure so that the Welsh Government has the power to make Standards applicable to any body within the Assembly's legislative competence?

AGREE

Part 1: Promoting the Welsh language

Question 1 – In paragraphs 49–54, we have set out the role we propose the Welsh Government should play in promoting the Welsh language, i.e. the Government promotional functions. Do you agree with our proposal?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including whether any fields should be added or taken away from the list in paragraph 53.

Question 2 – In Table 1 we have outlined the resources related to general promotional functions which we think should be available to any body or bodies involved in promoting the Welsh language and monitoring and enforcing compliance with Standards. Do you agree with our proposal?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 3 – Do you agree with our preferred option (Option 4) to have a single body responsible for promoting the Welsh language as well as monitoring and enforcing compliance with Standards?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

If not, please state which option (including options we have not discussed in the White Paper) you believe we should consider.

Supporting comments

Jobs for the Boys.

Question 4 – We have based our preference for a single body on the grounds of clarity, synergy and value for money. Do you agree with our rationale?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 5 – What other relevant issues should we consider in making our final proposal as to which body or bodies should carry out work to promote the Welsh language and monitor and enforce compliance with Standards?

Supporting comments

Jobs for the boys.

Question 6 – Do you have any further comments on Part 1 of the White Paper?

Why are you discriminating against English speaking local government employees who are otherwise excellent at their profession and effectively making them unemployable?

Part 2: Governance and accountability

Question 7 – In paragraphs 93–95 we have set out some general requirements regarding the body's governance and accountability arrangements. What are your views on these general requirements, and are there other checks and balances you believe should apply to the proposed body?

Supporting comments

It should be scrapped and money put into free access to Welsh speaking for all provided at work.

Question 8 – Do you agree with our preferred option (Option 3), to establish a Welsh Language Commission to promote and facilitate the use of the Welsh language and monitor and enforce bodies' compliance with Standards?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

This is 'jobs for the boys'.

Question 9 – What are your thoughts on the analysis we have provided which supports our preference for Option 3? Are there any other considerations we should take into account in making any final proposal?

Jobs for the boys.

Question 10 – Do you believe Option 3 provides sufficient safeguards in relation to the independence of the proposed Commission in exercising its functions in monitoring and enforcing bodies' compliance with Standards?

Yes	☒	No	☐	Unsure	☐
------------	-------------------------------------	-----------	--------------------------	---------------	--------------------------

Supporting comments

Why are you wasting time, resources and money?

Question 11 – Are there any additional matters to those listed in paragraphs 121–122 that we should consider regarding arrangements to establish the proposed Commission?

Yes	☒	No	☐	Unsure	☐
------------	-------------------------------------	-----------	--------------------------	---------------	--------------------------

Supporting comments

Jobs for the boys.

Question 12 – Do you agree with our proposal to move the requirement on the Welsh Government to produce a Welsh language strategy from the Government of Wales Act 2006 to the new Welsh Language Bill?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 13 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should report to the Assembly on the Welsh language strategy every five years instead of annually?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------

Supporting comments

Question 14 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should publish a plan setting out how it will implement the strategy every five years instead of annually?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------

Supporting comments

Question 15 – Do you agree with our proposal to abolish the Welsh Language Partnership Council and provide the Welsh Government with a power to request advice from the proposed Welsh Language Commission?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 16 – Do you have any further comments on Part 2 of the White Paper?

Why are you discriminating against English speaking local government employees who are otherwise excellent at their profession and effectively making them unemployable? This is Racial Discrimination against Welsh people born and bred.

--

Part 3: The Welsh Language Standards

Question 17 – We propose that a reformed model of the Standards (Option 2) should be adopted as the best way to ensure people's rights to receive Welsh language services. Do you agree with this proposal?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including (if relevant) any further reforms you would like to see made to the current system, or any alternative approaches you think we should consider.

Stop this discrimination now. Alternately provide Welsh language caused redundancy schemes so that the world can see what is being done here to Welsh workers.

Question 18 – We have based our preferred proposal for reformed Standards (Option 2) on the grounds of the clarity, capacity for improvement and the costs of change associated with each option (paragraphs 163–165). Do you agree with our analysis?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including (if relevant) any other factors we should take into account in making any final proposals.

You are wasting money and wasting valuable time and brain power.

Question 19 – Do you agree with the proposal to abolish the current classes of Standards and differentiate between 'Standards' (which would relate to services) and 'language planning duties' (which would relate to corporate duties)?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Fiddling while Rome burns.

Question 20 – Are you of the opinion that provisions relating to the Welsh in Education Strategic Plans should be included within the new legislation as language planning duties?

Yes	☐	No	☒	Unsure	☐
------------	--------------------------	-----------	-------------------------------------	---------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 21 – Are there any other matters which you believe should be included in the new legislation as language planning duties?

Yes	☐	No	☒	Unsure	☐
------------	--------------------------	-----------	-------------------------------------	---------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 22 – Do you agree that the proposed Commission should have general powers to conduct examinations into how bodies meet their Welsh language duties, which would include both the Standards and the language planning duties?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 23 – Do you agree with our proposal that the proposed Commission should monitor and support bodies in relation to their language planning duties, rather than enforce them?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 24 – Do you agree with our proposal for the Welsh Government to be responsible for imposing Standards on bodies either through a compliance notice or other mechanism?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 25 – Do you agree with our proposal that all regulations to make Standards should be subject to a full public consultation before seeking the approval of the Assembly?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 26 – Do you agree with our proposal to abolish Standards Investigations?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 27 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should be given powers to issue codes of practice or guidance relating to the Standards?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

The Welsh Government should concentrate on keeping the environment healthy and the people safe, fed and able to negotiate the outside world not just a Welsh bubble.

Question 28 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should have a power to impose Standards on all the bodies in a sector directly through regulations without the need for a compliance notice or other such mechanism?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including your views on the factors we should take into account in drafting Standards to be imposed directly on bodies within a sector, whether individual bodies should retain the right to challenge the imposition of a Standard, and whether there should be an enhanced consultation process.

The entire concept should be challenged as it is difficult enough economic situation without wasting resources on extra translations etc. Bilingual signs and literature are more difficult to read and cluttered making them unwieldy and in the case of Highway safety - dangerous.

Question 29 – What factors should we take into account or what procedure should we follow in order to ensure the process for imposing Standards on the Welsh Government is fair and transparent?

Supporting comments

It is not Fair to the English speaking Welsh born people or English speakers who have chosen Wales as their home. It is transparently discriminatory.

Question 30 – Do you agree with our proposal that complaints should have to be dealt with through the relevant body’s complaints procedure first before the proposed Welsh Language Commission can investigate an alleged failure?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 31 – Do you agree with our proposal that bodies must adhere to an approved complaints procedure, such as the Model Concerns and Complaints Policy?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 32 – Do you agree with our proposal that the proposed Commission should only take further action regarding a complaint if it believes the alleged breach of a Standard or complaints procedure is serious?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including any comments on our definition of a ‘serious breach’ in paragraph 219.

Question 33 – Do you agree with our proposal to allow the proposed Commission to conduct an investigation of its own initiative?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 34 – Do you agree that the actions set out in paragraph 225 provide an effective range of enforcement action?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including any thoughts on alternative enforcement actions that have been rejected or not considered in the White Paper.

There are real issues which require money and real people who need economic support. Why are you wasting valuable time and resources on this?

Question 35 – Currently, the Commissioner has powers to impose a civil fine of up to £5,000 and in some circumstances to request a court order to require a body to comply. Do you agree with our proposal that these powers should be retained?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including any comments on the maximum civil fine that the proposed Commission should be able to impose (if at all).

--

Question 36 – Do you agree with our proposal to retain the Tribunal's role in relation to the proposed Commission's decisions regarding enforcing bodies' compliance with Standards?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 37 – Do you agree with our proposal that the Tribunal should also deal with appeals against a decision of the Welsh Government to impose Standards on a body?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 38 – We propose to introduce a mandatory first stage for the Tribunal in relation to appeals against the proposed Commission's decisions concerning enforcing Standards. The first stage would require the Tribunal to give permission on the grounds that an

application has a reasonable chance of success or another compelling reason why the application should be heard. Do you agree with our proposal?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Why are you discriminating against English speaking local government employees who are otherwise excellent at their profession and effectively making them unemployable?

Question 39 – Do you believe that the proposed mandatory first stage should apply to appeals against a decision of the Welsh Government to impose Standards on a body?

Yes	☐	No	☒	Unsure	☐
------------	--------------------------	-----------	-------------------------------------	---------------	--------------------------

Supporting comments

--

Question 40 – Do you have any further comments on Part 3 of the White Paper?

Why are you directly discriminating against English speaking local government employees who are otherwise excellent at their profession and effectively making them unemployable?

Part 4: The scope of bodies covered by Welsh language legislation

Question 41 – Do you agree with our proposal to remove the constraints in the Measure so that the Welsh Government has the power to make Standards applicable to any body within the Assembly’s legislative competence?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Question 42 – Do you agree with our proposal that private sector businesses should only be liable to comply with Standards that relate to the services they provide to their customers?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including your views on any limits that should be placed on the powers to impose Standards on private businesses.

No Welsh language imposition should be made at all.

Question 43 – Do you agree with our proposal that Standards should only be imposed on private businesses as part of a wider package of promotional and awareness raising initiatives?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

No Welsh language imposition should be made at all.

Question 44 – If the Welsh Government is given powers to impose Standards on any body within the Assembly’s competence, do you believe that Standards should be imposed on any body or sector that is not currently within the scope of Welsh language legislation?

Yes	☐	No	☒	Unsure	☐
------------	--------------------------	-----------	-------------------------------------	---------------	--------------------------

Supporting comments

No Welsh language imposition should be made at all.

Question 45 – Do you have any further comments on Part 4 of the White Paper?

Why are you discriminating against English speaking local government employees who are otherwise excellent at their profession and effectively making them unemployable?

Part 5: Assessing the impact of our proposals

Question 46 – We have assessed the impact of our proposals on equality, children, young people and their families, and the Welsh language. Do you have comments on any of these assessments?

Yes – this is direct racial discrimination against native English speaking Welsh people and English speaking settlers who do not speak Welsh and have settled not expecting this inequality to arise. Local government workers who do not speak Welsh are now effectively disenfranchised and unable to progress within the Council as there is a Welsh language discrimination against English speakers bar to employment.

The language of the European world is English, French and Spanish and making Welsh more insular is a retrograde step which will lead to future generations being marginalised and the present generation consigned to the dole queue for lack of Welsh.

Question 47 – We would like to know your views on the effects that the proposals in our White Paper would have on the Welsh language, specifically on:

- i) opportunities for people to use Welsh
- ii) treating the Welsh language no less favourably than the English language.

What effects do you think there would be? How could positive effects be increased, or negative effects be mitigated?

Supporting comments

Free Welsh classes for all freely accessible in work time with time given off for learning on a daily basis. Monetary Incentives provided for this incursion into the personal time of employees.

Question 48 – Please also explain how you believe the proposed options could be formulated or changed so as to have:

- i) positive effects or increased positive effects on opportunities for people to use the Welsh language and on treating the Welsh language no less favourably than the English language
- ii) no adverse effects on opportunities for people to use the Welsh language and on treating the Welsh language no less favourably than the English language.

Supporting comments

This is now serious economic discrimination against English local government speakers in Wales

Question 49 – We have asked a number of specific questions. If you have any related issues which we have not specifically addressed, please use this space to report them.

Has there been a case of Anti English speaking Racial Discrimination brought to Tribunal yet?

Why are you discriminating against English speaking local government employees who are otherwise excellent at their profession and effectively making them unemployable?

Wales office
2 Caspian Point
Caspian Way
Cardiff CF10 4DQ

Email: gmcwales@gmc-uk.org
Website: www.gmc-uk.org
Telephone: 029 2049 4948

General Medical Council response to Welsh Government consultation 'Striking the right balance: proposals for a Welsh Language Bill'

Thank you for the opportunity to respond to the Welsh Government consultation.

Before providing comments on the White Paper, we thought it might be helpful to reiterate the role of the GMC. We have an office in Wales and have done so since 2005. We are an independent organisation that helps to protect patients and improve medical education and practice across the UK.

- We decide which doctors are qualified to work here and we oversee UK medical education and training.
- We set the standards that doctors need to follow, and make sure that they continue to meet these standards throughout their careers.
- We take action when we believe a doctor may be putting the safety of patients, or the public's confidence in doctors, at risk.

Every patient should receive a high standard of care. Our role is to help achieve that by working closely with doctors, their employers and patients, to make sure that the trust patients have in their doctors is fully justified.

We are independent of government and the medical profession and accountable to Parliament. Our powers are given to us by Parliament through the *Medical Act 1983*.

In order to effectively protect the public we endeavour to work closely with the other UK regulators and anticipate that there will be common elements in our responses to these proposals.

Whilst many of the questions fall outside of our role and remit, we have endeavoured to provide information where appropriate.

Part 1: Promoting the Welsh language

We do not have a position on the proposed establishment of a single body responsible for promoting the Welsh language, as well as monitoring and enforcing compliance with Standards. However, we do recognise and support the positive outcomes such a proposal is intended to bring.

It could improve understanding for the public, service providers and businesses where responsibility for ensuring compliance with Standards lies. This could also support the ambition for the proposed body to be embedded as the first point of contact for issues relating to the Welsh language, particularly in attaining advice on compliance with Standards, which could be helpful to us. It could be well positioned to maintain and enhance collaboration between bodies at the local and the national level.

Additionally, we would like to note that we have a positive working relationship with the Welsh Language Commissioner. Throughout any changes, we would hope to ensure we maintain this relationship with the Commissioner and / or any future body responsible for enforcing and maintaining compliance with Standards.

Part 2: Governance and accountability

Question 7 – In paragraphs 93-95 we have set out some general requirements regarding the body’s governance and accountability arrangements. What are your views on these general requirements, and are there other checks and balances you believe should apply to the proposed body?

We agree with the recognition that in order to maintain the confidence of stakeholders while making difficult decisions, the proposed body will need to involve its stakeholders, and take their views and interests into account when developing policies. If the proposed body is established, we would seek assurances that there would be opportunities for stakeholders to be involved in the process of policy development, to ensure any issues and potential barriers are accounted for.

Question 8 – Do you agree with our preferred option (Option 3), to establish a Welsh Language Commission to promote and facilitate the use of the Welsh language and monitor and enforce bodies’ compliance with Standards?

As described above we do not have a position on the structural changes but welcome continued focus on the positive outcomes these arrangements are intended to achieve.

Question 9 – What are your thoughts on the analysis we have provided which supports our preference for Option 3? Are there any other considerations we should take into account in making any final proposal?

The analysis provided states that the proposed Welsh Language Commission could delegate specific functions to members of the Commission. There is a concern here that in delegating specific functions to certain members, there is a risk of losing continuity of expertise. For example, the members which are delegated certain enforcement functions could change relatively quickly, meaning that there could be internal instability as different members are delegated different functions at varying times. One way to address this would be to have minimum time limits in place regarding how often a member can be delegated responsibility over a particular function.

Question 10 – Do you believe Option 3 provides sufficient safeguards in relation to the independence of the proposed Commission in exercising its functions in monitoring and enforcing bodies’ compliance with Standards?

We do not have a position on this.

Question 11 – Are there any additional matters to those listed in paragraphs 121-122 that we should consider regarding arrangements to establish the proposed Commission?

No further comments.

Question 12 – Do you agree with our proposal to move the requirement on the Welsh Government to produce a Welsh language strategy from the Government of Wales Act 2006 to the new Welsh Language Bill?

We do not have a position on this.

Question 13 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should report to the Assembly on the Welsh language strategy every five years instead of annually?

Question 14 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should publish a plan setting out how it will implement the strategy every five years instead of annually?

Although the proposals highlighted in Question 13 and Question 14 would not impact us specifically we do wish to make a number of points. We believe there is potential to undermine scrutiny of the overall direction of Welsh language policies, as there would be only one allocated opportunity in the entire Assembly term to focus scrutiny on the Welsh language strategy and implementation plan respectively. Scrutiny sessions with the Minister for Lifelong Learning and Welsh Language, and the opportunity for Assembly Members to raise questions relating to the Welsh language strategy or the implementation plan during plenary, is not an adequate substitute to allowing an annual dedicated scrutiny session of the strategy.

We recognise the case that an annual plan may not be needed, due to legitimate concerns regarding census data and progress taking a number of years before it can be judged effectively. However, having one implementation plan, and one report on how the strategy was implemented, across an Assembly term will not allow enough scrutiny from Assembly Members in response to potential issues arising over the course of five years. Additionally, this would not allow the Welsh Government to be responsive to any such issues in amending its plan.

Furthermore, the White Paper states that ‘In practice, the incoming Welsh Government at the beginning of each Assembly term is likely to review the strategy and implementation plan, and refresh them in the light of progress and circumstances at the time’. However, we would be concerned that an incoming Welsh Government made up of political parties which were not the incumbents would be likely to have different priorities and visions for the Welsh language strategy. Having only one scrutiny session in an Assembly term for a Welsh language strategy and implementation plan respectively, that could be markedly different from previous strategies, would not be enough time to effectively analyse and question such documents. Secondly, being at the start of the Assembly term could lead to practical difficulties for new Assembly Members who are not as experienced as other, more longstanding Members. This relates not just to experience and familiarity with Welsh language legislation and Standards, but also in building relationships with those bodies affected by Standards. They would also then not have the opportunity to effectively scrutinise the Welsh language strategy or implementation plan again within the Assembly term.

We would seek assurances that these issues have been considered and would be addressed in the proposals.

Part 3: The Welsh Language Standards

Question 17 – We propose that a reformed model of the Standards (Option 2) should be adopted as the best way to ensure people’s rights to receive Welsh language services. Do you agree with this proposal?

We agree. Option 2 has the potential to simplify Standards, reducing the bureaucracy involved in both imposition and compliance, while also leaving open the possibility of reducing the overall number of Standards if necessary to reduce the burden on bodies.

We would seek to ensure that the GMC is informed of any progress regarding the implementation of the proposed Option 2. We would be interested in further information on how Standards will be determined to be of “little public benefit”, and regarding the opportunity for bodies to exercise “reasonable judgement” for particular Standards. We have previously argued that whatever mechanisms are in place should support the aspiration to promote and improve Welsh language

services rather than impose unnecessarily bureaucratic processes which do not contribute to that aim. We welcome any proposals which ensure this focus is achieved.

The White Paper states that “overtime, all bodies should converge towards the same Standards”. This is likely to be unrealistic, as the ability of many organisations to expand the scope of Welsh language services will be limited, with the costs for organisations of significant improvements often being cost prohibitive. This is more likely to be the case for organisations with a UK-wide remit rather than those bodies with a Wales only remit. An alternative proposal could aim for all bodies to reach an acceptable level that reflects the different bodies’ ability to improve their Welsh language capacity.

Question 18 – We have based our preferred proposal for reformed Standards (Option 2) on the grounds of the clarity, capacity for improvement and the cost of change associated with each option (paragraphs 163-165). Do you agree with our analysis?

We agree. We welcome the recognition that Standards can constitute a burden for bodies, and recognise the practical approach which the White Paper has in leaving open the possibility of removing or amending Standards “which do not contribute directly to improving services” or “if it is costly to implement but produces little public benefit.”

Option 2 is also beneficial as it would not incur large costs, and would build on the work of the current Standards regime. Although the current regime is not perfect, it has received general support from stakeholders and affected bodies. We welcome that Option 2 takes into account the need to amend some aspects such as the disproportionate burden which Standards can often pose and the associated bureaucracy which goes with this.

Furthermore, we welcome Option 2’s flexibility in leaving open the possibility for bodies to have more opportunities to exercise “reasonable judgement” for particular Standards “without undermining the general principle of enforceable Standards.” Regarding this point, the White Paper states that “further work is required to determine how this might work in practice”. We would expect any work on this to involve affected bodies, to ensure an approach which accounts for: likely situations where exercising reasonable judgement would be appropriate; issues that might arise as a result of exercising reasonable judgement; and providing a clearer definition for bodies of when to exercise this and how to conduct their actions.

Question 19 – Do you agree with the proposal to abolish the current classes of Standards and differentiate between ‘Standards’ (which would relate to services) and ‘language planning duties’ (which would relate to corporate duties).

Neither agree or disagree.

We recognise the potential benefits as well as the potential drawbacks of this approach. Distinguishing between Standards and language planning duties could make it clearer to bodies when they need to comply, and avoids making Standards an all-encompassing term covering a range of substantially different requirements. However, while we support to intention to provide a more coherent framework, the current system of five classes may be challenging – possibly even counter-productive – to divide into Standards and language planning duties. This may therefore need further review.

Question 20 – Are you of the opinion that provision relating to the Welsh in Education Strategic Plans should be included within the new legislation as language planning duties?

We do not have a position on this.

Question 21 – Are there any other matters which you believe should be included in the new legislation as language planning duties?

We do not have a position on this.

Question 22 – Do you agree that the proposed Commission should have general powers to conduct examinations into how bodies meet their Welsh language duties, which would include both the Standards and the language planning duties?

Neither agree nor disagree. We are supportive of the proposed Commission having a role in conducting examinations of how bodies meet their Welsh language duties. However, it is unclear what the resulting change would be in separating enforcement of Standards and language planning duties. This could lead to a duplication of work without clear benefits.

Question 23 – Do you agree with our proposal that the proposed Commission should monitor and support bodies in relation to their language planning duties, rather than enforce them?

We do not have a position on this.

Question 24 – Do you agree with our proposal for the Welsh Government to be responsible for imposing Standards on bodies either through a compliance notice or other mechanism?

Agree.

Question 25 – Do you agree with our proposal that all regulations to make Standards should be subject to a full public consultation before seeking the approval of the Assembly?

Agree.

Question 26 – Do you agree with our proposal to abolish Standards Investigations?

We agree in principal. As this is currently the responsibility of the Welsh Language Commissioner, it can be seen as part of the reason why the process of making and imposing Standards could be confusing as both the Commissioner and the Welsh Government are involved. The GMC therefore welcomes the intention to clearly distinguish between the roles of the Welsh Government (solely responsible for making and imposing Standards on bodies) and the proposed Welsh Language Commission (solely responsible for monitoring and enforcing compliance).

However, if Standards Investigations are removed then it is unclear how the Welsh Government will get information about bodies prior to proposing Standards. If there is no clear process in place, Standards may be proposed that are not appropriate or realistic. This would therefore be likely to lead to greater work during the consultation period, impacting upon the Welsh Government and those responding to the consultation. We would support early engagement and informal discussion regarding proposed Standards, which we have enjoyed with the Welsh Government's Welsh Language Legislation Branch.

Question 27 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should be given powers to issue codes of practice or guidance relating to the Standards?

Agree. The GMC welcomes the recognition that bodies have faced difficulties in an absence of codes of practice – these or other forms of guidance would be necessary to support bodies in understanding the practical requirements which certain Standards would bring.

Question 28 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should have a power to impose Standards on all the bodies in a sector directly through regulations without the need for a compliance notice or other such mechanism?

Agree in principal, as long as assurances are provided that bodies will be appropriately kept up-to-date. Early informal engagement, an enhanced consultation process, and a right to challenge the imposition of a Standard, would mitigate risks. This would also help avoid the risk of undermining goodwill towards Standards and the Welsh language as a whole.

Question 30 – Do you agree with our proposal that complaints should have to be dealt with through the relevant body's complaints procedure first before the proposed Welsh Language Commission can investigate an alleged failure?

Agree.

Question 31 – Do you agree with our proposal that bodies must adhere to an approved complaints procedure, such as the Model Concerns and Complaints Policy?

Disagree. We recognise the intention to ensure consistency across bodies when dealing with complaints, as this could engender common, understood responses to recurring or similar issues. We would welcome common principles of good practice against which existing complaints management procedures could be benchmarked.

However, we are concerned that any proposal to create one approved complaints procedure that all affected bodies must adhere to will not be sufficiently flexible to reflect the wide range of organisations and sectors involved, and variations in how complaints are handled. It also risks creating a situation where it may not be possible for us to remedy a complaint at all if the demand from the complainant was disproportionate. It would negatively impact on some organisations by either requiring that they change complaints processes, or create a specific Welsh language complaints process.

Additionally, we do not see the potential requirement to publish individual Welsh language complaints as proportionate. An alternative could be to require an annual publication of Welsh language complaints.

Question 32 – Do you agree with our proposal that the proposed Commission should only take further action regarding a complaint if it believes the alleged breach of a Standard or complaints procedure is serious?

Agree. The White Paper's criteria for what would constitute a 'serious breach' is mostly appropriate, and would help uphold the principal that bodies should have the opportunity to remedy a breach of Standards internally and follow its own complaints procedure before any further actions are taken.

We also welcome that this recognises the views expressed in the January 2017 call for evidence, that some bodies reported the current procedure for investigations as overly complicated and drawn out.

However, we are concerned with an aspect of this. Regarding what is considered a 'serious breach', the White Paper includes c. "failure by a body to remedy a breach (of the complaints procedure or of a Standard) where it has been agreed or been required to take action to do so." Bodies may not be able to remedy breaches in a short timescale, running the risk of being referred to the Commission due to "repeated breaches". To mitigate this risk, clear timescales agreed by both parties should be required, with a failure to remedy not considered a serious breach unless the agreed timescale has not been met.

Question 33 – Do you agree with our proposal to allow the proposed Commission to conduct an investigation of its own initiative?

Agree in principal. However, we would expect further guidance clarifying when the proposed Welsh Language Commission would be able to conduct an investigation of its own initiative. Additionally, assurances should be provided that there is an open dialogue about the process should this take place.

Question 34 – Do you agree that the actions set out in paragraph 225 provide an effective range of enforcement action?

Agree.

Question 35 – Currently, the Commissioner has powers to impose a civil fine of up to £5,000 and in some circumstances to request a court order to require a body to comply. Do you agree with our proposal that these powers should be retained?

Agree.

Question 36 – Do you agree with our proposal to retain the Tribunal's role in relation to the proposed Commission's decisions regarding enforcing bodies' compliance with Standards?

Agree.

Question 37 – Do you agree with our proposal that the Tribunal should also deal with appeals against a decision of the Welsh Government to impose Standards on a body?

Agree.

Question 38 – We propose to introduce a mandatory first stage for the Tribunal in relation to appeals against the proposed Commission's decisions concerning enforcing Standards. The first stage would require the Tribunal to give permission on the grounds that an application has a reasonable chance of success or another compelling reason why the application should be heard. Do you agree with our proposal?

Agree.

Question 39 – Do you believe that the proposed mandatory first stage should apply to appeals against a decision of the Welsh Government to impose Standards on a body?

Yes.

I hope that this submission is helpful to you and your colleagues. If you require any further information or would like to discuss our comments please contact Katie

Laugharne – Head of Wales Office on Katie.Laugharne@gmc-uk.org or 02920 494948.

Yours sincerely

Susan Goldsmith
Chief Operating Officer and Deputy Chief Executive

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Susan Goldsmith', with a large, stylized initial 'S'.

Rhan 1: Hybu'r Gymraeg

Cwestiwn 1 – Ym mharagraffau 49–54, rydym wedi amlinellu'r rôl yr ydym yn cynnig y dylai Llywodraeth Cymru ei chwarae i hybu'r Gymraeg, h.y. swyddogaethau'r Llywodraeth i hybu'r Gymraeg. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☒
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	-------------------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys p'un a oes meysydd y dylid eu hychwanegu neu eu tynnu o'r rhestr ym mharagraff 53.

Mae'n hanfodol bod yna arweiniad clir a chadarn ynglyngch cyfrifoldebau a rheoleiddio disgwyliadau dros hyrwyddo defnydd yr iaith Gymraeg a sut mae gweithredu ar unrhyw canllawiau a pholisiau gwerthuso.

Rydym yn croesawi ymrwymiad y Llywodraeth i osod targedau a disgwyliadau ond mae angen sicrhau bod yna cytundeb llawn ar draws y sector tai gan fod y sefyllfa bresennol wedi codi sawl trafodaeth ynglyn a chyfrifoldeb ag angen.

I hyrwyddo a sicrhau ffyniant yr iaith mae angen bod pob Sir yng Nghymru yn gorfod cydymffurfio.

Cwestiwn 2 – Yn Nhabl 1, rydym wedi amlinellu'r adnoddau mewn perthynas â'r swyddogaethau cyffredinol i hybu'r Gymraeg yr ydym o'r farn y dylent fod ar gael i unrhyw gorff neu gyrff sy'n helpu yn y gwaith o hybu'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Cytuno	☐	Anghytuno	☒	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	-------------------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Er i'r sefydliadau cydymffurfio gyda gofynion Comisiynydd y Gymraeg i darparu gwybodaeth ar gyfer rheoleiddio defnydd y Gymraeg o fewn y sector, mae dal anghytuno a ddiffyg gwybodaeth ynglyn â'r gofynion. Mae'n amwg felly bod angen buddsoddiad sylweddol i gefnogi'r ymgyrch ac i sicrhau bod negeseuon yn glir ac yn briodol. O edrych ar y tabl a'r rhaniad o'r gyllideb (ac ymchwil i'r gyllideb oedd ar gael yn flaenorol i Bwrdd yr iaith) nid yw'r swm i wedi yn ddigonol at y pwrpas.

Cwestiwn 3 – A ydych chi'n cytuno â'r opsiwn a ffefrir gennym (Opsiwn 4), sef un corff i fod yn gyfrifol am hybu'r Gymraeg ac am fonitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau?

Cytuno	☐	Anghytuno	☒	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	-------------------------------------	--	--------------------------

Os ydych yn anghytuno, nodwch pa opsiwn (gan gynnwys opsiynau nad ydym wedi'u trafod yn y Papur Gwyn) y dylem ei ystyried yn eich barn chi.

Sylwadau ategol

Rydym yn cymeradwyo'r gwaith a wnaed gan Comisiynydd y Gymraeg i orfodi sefydliadau i ymateb ac i ddadansoddi y pwysicrwydd a'r gofyn anghenrheidiol i defnyddio'r iaith Gymraeg ac i roi pwysau a'r ein sector i gydymffurfio. Fodd bynnag, mae Opsiwn 4 fel petai yn trio ail greu swyddogaethau Bwrdd yr Iaith Gymraeg. Fel sector, roedd y gefnogaeth a'r hyrwyddo 'o ddydd i ddydd' yn werthfawr (deunydd marchnata / cefnogaeth cyfieithu ag ati) ond nid oedd hyn yn ymrwymo sefydliadau i osod seiliau ar gyfer 'arfer da' i hyrwyddo defnydd dyddiol yr iaith ym myd gwaith a busnes. Mae hyn yn hanfodol nid yn unig yn yr ardaledd sydd yn naturiol o gryf o ran siaradwyr Cymraeg ond yn enwedig mewn ardaleodd sy'n cyfri ei hun yn y lleafrif o ran siaradwyr Cymraeg. Mae angen rheoleiddio cadarn i sicrhau bod y gofynion yr un fath ar draws y Wlad.

Cwestiwn 4 – Rydym wedi seilio ein dewis, sef un corff, ar sail eglurder, cydnawsedd a gwerth am arian. A ydych chi'n cytuno â'n sail resymegol?

Cytuno	☐	Anghytuno	☒	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	-------------------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Anghytuno. Gall un corff ddim hyrwyddo a rheoleiddio ar yr un pryd.

Cwestiwn 5 – Pa faterion perthnasol eraill y dylem eu hystyried wrth wneud ein cynnig terfynol ynghylch pa gorff neu gyrff ddylai hybu'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau?

Sylwadau ategol

Fel sector, mae'n hanfodol bod y drefn bresennol o gydymffurfio efo Safonau'r Gymraeg yn parhau. Mae lawer i gymdeithas o fewn y sector wedi osgoi ymrwymo i ddarparu gwasanaethau / safonau dros y blynyddoedd diwethaf gan mae dim ond canllaw oedd Cynlluniau Iaith Gymraeg a gyflwynwyd ganddynt. Mae'n bwysig rheoleiddio'r safonau yn gyson ar draws Cymru ac fel nodwyd yn ymateb cwestiwn 4, nid ydym yn derbyn bod un corff yn gallu hyrwyddo a rheoleiddio ar yr un pryd.

Cwestiwn 6 – A oes gennych unrhyw sylwadau pellach ar Ran 1 y Papur Gwyn?

Mae angen sicrwydd bod y safonau sydd wedi cael eu gosod gan y comisiynydd eisoes yn sefyll a bod pŵer gan CYG i weithredu a gorfodi. Mae angen cydweithrediad CYG a Llywodraeth Cymru i sicrhau 1). Bod y gwahanieth rhwng 2 ddau gorff yn eglur ac yn ddealladwy 2). Bod rheoleiddio ym myd busnes / cyhoeddus yn gyfrifoldeb CYG 3). Bod ymgyrchoedd hyrwyddo / rheoli cyllid, defnydd a thwf yr iaith drwy addysg ag yn gymdeithasol yn gyfrifoldeb Llywodraeth Cymru

Rhan 2: Llywodraethiant ac atebolrwydd

Cwestiwn 7 – Ym mharagraffau 93–95, rydym wedi nodi rhai gofynion cyffredinol yn ymwneud â threfniadau llywodraethu ac atebolrwydd y corff. Beth yw eich barn chi am y gofynion cyffredinol hyn, ac a oes yna fesurau monitro a ffrwyno eraill a ddylai fod yn weithredol ar y corff arfaethedig?

Sylwadau ategol

Credwn y dylid cadw'r ddau gorff (Rheoleiddio a hyrwyddo) ar wahan am y rhesymau a nodwyd yn cwestiwn 6. Byddai adran Comisiynydd y Gymraeg yn rheoli'r Gymraeg professiynol ac yn gosod safonau statudol. Byddai'r CYG hefyd yn rheoli mesurau monitro a chydymffurfio. Mae'r Comisiynydd y Gymraeg yn cael ei gydnabod erbyn hyn fel y corff rheoleiddio felly byddai newid hyn yn gam yn ôl.

Cwestiwn 8 – A ydych chi'n cytuno â'r opsiwn a ffefrir gennym (Opsiwn 3), sef i sefydlu Comisiwn y Gymraeg i hybu a hwyluso defnyddio'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau?

Cytuno	☐	Anghytuno	✓	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	--------------------------	-----------	---	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Na. Nid ydym yn cytuno o dylid ffafrio opsiwn 3. Rydym eisoes wedi nodi'r rhesymau pam.

Cwestiwn 9 – Beth yw eich barn chi am y dadansoddiad rydym wedi'i ddarparu sy'n cefnogi ein dewis ni, sef Opsiwn 3? A oes unrhyw ystyriaethau eraill y dylem eu hystyried wrth wneud unrhyw gynnig terfynol?

Mae'r dadansoddiad yn ffafrio barn dewisol y Llywodraeth. Nid ydym yn cytuno gyda'r strategaeth yma.

Cwestiwn 10 – A ydych chi'n credu bod Opsiwn 3 yn diogelu annibyniaeth y Comisiwn arfaethedig yn ddigonol yng nghyd-destun arfer swyddogaethau ar gyfer monitro a gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau?

Ydw	☐	Nac ydw	✓	Ansicr	☐
-----	--------------------------	---------	---	--------	--------------------------

Sylwadau ategol

Gweler uchod.

Cwestiwn 11 – A oes unrhyw faterion ychwanegol i'r rhai a restrir ym mharagraffau 121–122 y dylem eu hystyried wrth ystyried trefniadau i sefydlu'r Comisiwn arfaethedig?

Oes	☐	Nac oes	☐	Ansicr	✓
-----	--------------------------	---------	--------------------------	--------	---

Sylwadau ategol

Mae'r holl fanylion a nodwyd yn canolbwyntio ar drefniadau gweinyddol ac ymarferol y cynnig (staffio ag ati) a nodwyd yn yr ymghynghoriad nid yr elefannu gweithredol rheoleiddio'r safonau. Nid ydym o'r farn ein bod mewn sefyllfa i allu ymateb am elfennau cyfreithio/stadudol busnes.

Cwestiwn 12 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i symud y gofyniad ar Lywodraeth Cymru i lunio strategaeth ar gyfer y Gymraeg o Ddeddf Llywodraeth Cymru 2006 i'r Bil y Gymraeg newydd?

Cytuno	☐	Anghytuno	☒	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	-------------------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Er mwyn sicrhau y pwer eithaf i'r gofyniad teimlwn y dylid ei gadw yn Neddf Llywodraeth Cymru 2006 ac hefyd yn Bil y Gymraeg.

Cwestiwn 13 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru adrodd i'r Cynulliad ar strategaeth y Gymraeg bob pum mlynedd yn lle bob blwyddyn?

Cytuno	☐	Anghytuno	☒	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	-------------------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Rydym yn credu y dylai Llywodraeth Cymru adrodd yn flynyddol ar ddatblygiadau yn ymwneud a'r strategaeth. Mae'n bosib wedyn i gydnabod gwendidau a chryfderau yn yn ystod y broses 5 mlynedd a gweithredu yn syth yn ôl yr angen.

Cwestiwn 14 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru gyhoeddi cynllun yn nodi sut y bydd yn gweithredu'r strategaeth bob pum mlynedd yn lle bob blwyddyn?

Cytuno	☐	Anghytuno	☒	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	-------------------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Mae cwestiwn 13 ag 14 yn mynd llaw yn llaw. Credwn y dylid cyhoeddu cynllun gweithredu'r strategaeth i gydfynd gyda'r adroddiad i'r Cynulliad.

Cwestiwn 15 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddiddymu Cyngor Partneriaeth y Gymraeg a rhoi'r pŵer i Lywodraeth Cymru geisio cyngor gan y Comisiwn arfaethedig, sef Comisiwn y Gymraeg?

Cytuno	☐	Anghytuno	☒	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	--------------------------	-----------	-------------------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Nid ydym yn cytuno gyda Opsiwn 4 a cynnigwyd fel yr opsiwn ffafriol gan y Llywodraeth. Dylid defnyddio'r corff newydd 'hyrwyddo' i gydlynu'r ymgyrchoedd cyhoeddusrwydd ag addysg ac yna corff stadudol i reoli gofynion i gydymffurfio efo safonau y Gymraeg yn y gweithle / sefyllfaoedd cyheoddus.

Cwestiwn 16 – A oes gennych unrhyw sylwadau eraill ar Ran 2 y Papur Gwyn?

Mae 7 allan o'r 16 cwestiwn cyntaf yn y ddogfen yma yn cyfeirio at opsiwn sy'n cael ei ffafrio gan Lywodraeth Cymru. Nid ydym yn cytuno gyda'r cynnig yma am ddarparieth.

Rhan 3: Safonau'r Gymraeg

Cwestiwn 17 – Rydym yn cynnig y dylid mabwysiadu model diwygiedig o'r Safonau (Opsiwn 2) fel y ffordd orau o sicrhau hawliau pobl i dderbyn gwasanaethau Cymraeg. A ydych chi'n cytuno â'r cynnig hwn?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	-------------------------------------	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys (os yn berthnasol) unrhyw ddiwygiadau pellach yr hoffech eu gweld i'r system bresennol, neu unrhyw ddulliau gweithredu eraill y dylem eu hystyried yn eich barn chi.

Mae'n bwysig bod y drefn newydd yn adeiladu ar yr hyn sydd wedi cael ei wneud yn barod. Os bydd newid sylweddol eto mae peryg y bydd hyn yn danseilio y gwaith blaenorol ac yn gwneud hi'n anoddach i gael cefnogaeth a mewnbwn gan sefydliadau ar bob lefel ar draws y wlad. Mae Comisiynydd y Gymraeg wedi gosod seiliau cadarn ac mae angen sicrhau bod y camau nesaf yn ddealladwy a bod yr angen i gydymffurfio yn hollol glir i bawb.

Rydym yn cytuno gyda opsiwn 2 i ddiwygio'r safonau er mwyn ei gwneud yn fwy hwylus i'w defnyddio. Gan bod y drefn bresennol yn newydd o hyd dylid sicrhau nad oes newid sylweddol i'r strwyddur. Mae angen system monitro cadarn i sicrhau bod adroddiadau i'r Llywodraeth yn drylwyr ac yn rhoi arweniad clir o'r hyn sy'n cael ei cyflawni / gwendidau.

Cwestiwn 18 – Rydym wedi seilio'r cynnig rydym yn ei ffafrio i ddiwygio'r Safonau (Opsiwn 2) ar sail yr eglurder, y capasiti ar gyfer gwella a'r costau newid sy'n gysylltiedig â phob opsiwn (paragraffau 163–165). A ydych chi'n cytuno â'n dadansoddiad?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	-------------------------------------	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys (os yn berthnasol) unrhyw ffactorau eraill y dylem eu hystyried wrth lunio unrhyw gynigion terfynol.

Mae'n rhaid bod y safonau yn eglir, y polisiau yn ddealladwy a bod yna dryloywdeb yn y broses. Mae'n hanfodol bod y buddsoddiad ariannol yn rhesymol ond ar y llaw arall yn dangos nad yw'r Llywodraeth yn wastraffus.

Os oes targedau realistig yn cael ei gosod a'r strwythur gwerthuso yn gadarn bydd gweithredu ar y gofynion yn haws i sefydliadau ar draws y wlad.

Cwestiwn 19 – A ydych chi'n cytuno â'r cynnig i ddiddymu'r dosbarthiadau presennol o Safonau, a gwahaniaethu rhwng 'Safonau' (a fyddai'n berthnasol i wasanaethau) a 'dyletswyddau cynllunio ieithyddol' (a fyddai'n berthnasol i ddyletswyddau corfforaethol)?

Cytuno	☐	Anghytuno	☒	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	-------------------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Nid oes angen cymlethu'r system ymhellach. Nid ydym yn cytuno gyda'r cynnig i ail drefnu a rhannu'r safonau. Mae'n bwysig nad oes ail-raddio safonau gan y byddai hyn yn tanseilio'r gwaith da sydd wedi ei gyflawni yn barod.

Cwestiwn 20 – A ydych chi o'r farn y dylid cynnwys darpariaethau sy'n ymwneud â Chynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg yn y ddeddfwriaeth newydd fel dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Ydw	☒	Nac ydw	☐	Ansicr	☐
------------	-------------------------------------	----------------	--------------------------	---------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Rydym yn cytuno efo'r datganiad yma. Mae'n rhaid bod cynlluniau yn ymwneud a datblygiadau mewn addysg yn rhan o'r ddeddfwriaeth. Mae'n rhaid cynnwys addysg (bod hyn yn addysg cynnar, addysg uwch ac addysg i oedolion) yn y cynllunio er mwyn galluogi dadansoddiad llawn o'r targedau a osodir a'r hyn y bwriedir ei gyflawni.

Cwestiwn 21 – Oes yna unrhyw faterion eraill y dylid, yn eich barn chi, eu cynnwys yn y ddeddfwriaeth newydd fel dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Oes	☒	Nac oes	☐	Ansicr	☐
------------	-------------------------------------	----------------	--------------------------	---------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Mae'n bwysig bod y ddeddfwriaeth newydd yn adeiladu ar yr hyn sydd wedi ei osod yn barod ac yn sicrhau bod cynlluniau yn annog datblygiad ac nid yn gwanhau'r brwdfrydedd.

Cwestiwn 22 – A ydych chi'n cytuno y dylai fod gan y Comisiwn arfaethedig bwerau cyffredinol i gynnal ymchwiliadau i sut mae cyrff yn cyflawni eu dyletswyddau o ran y Gymraeg, a fyddai'n cynnwys y Safonau a'r dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Cytuno	☐	Anghytuno	☒	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	-------------------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Nid yw'r cynnig sy'n cael ei ffafrio gan y Llywodraeth (Opsion 4). Credwn y dylid cadw dyletswyddau hyrwyddo a rheoleiddio yn gwbwl ar wahan.

Cwestiwn 23 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai'r Comisiwn arfaethedig fonitro a chefnogi cyrff mewn perthynas â'u dyletswyddau cynllunio ieithyddol, yn hytrach na'u gorfodi?

Cytuno	☐	Anghytuno	☒	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	-------------------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Rydym o'r farn y dylid hyrwyddo cynllunio ieithyddol yn orfodol. O ran y sector Tai, teimlon fod ymyraeth Comisiynydd Y Gymraeg wedi cychwyn trafodaeth iach o ran safonau a'r hyn sy'n ddisgwyliedig o fod yn ddwyieithog. Mae'n anghenrheidiol sicrhau bod y dyletswyddau ieithyddol yn statudol ac nid yn ddibynol ar leoliad

Cwestiwn 24 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i roi cyfrifoldeb am osod Safonau ar gyrff i Lywodraeth Cymru, p'un ai drwy hysbysiad cydymffurfio neu drefn arall?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Llywodraeth Cymru sy'n gyfrifol am ddeddfu ac o'r herwydd nhw dylasai fod yn gosod safonau. Comisiynydd y Gymraeg dylasai fod yn gyfrifol am rheoleiddio a monitro cydymffurfiaeth.

Cwestiwn 25 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai pob un o'r rheoliadau i wneud Safonau fod yn destun ymgynghoriad cyhoeddus llawn cyn gofyn am gymeradwyaeth y Cynulliad?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Rhaid cynnal ymgynghoriad llawn gyda'r cyhoedd pan bod angen creu a gosod rheoliadau safonau – o fewn unrhyw faes.

Cwestiwn 26 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddiddymu Ymchwiliadau Safonau?

Cytuno	☐	Anghytuno	☒	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	-------------------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Mae ymchwiliad safonau yn rhoi'r cyfle i sefydliad i hunan arfarni yn erbyn dogfen safonau. Rhaid cael y broses o ymgynghori. Rhaid sicrhau bod amser priodol i hunan arfarni manwl ac i ymateb a pharatoi tystiolaeth. Bydd hyn yn gymorth

Cwestiwn 27 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid rhoi pwerau i gyhoeddi codau ymarfer neu ganllawiau mewn perthynas â'r Safonau i Lywodraeth Cymru?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Byddai hyn yn syniad da oherwydd y byddai'n rhoi'r cyfle i sefydliadau i ddeall yn union beth yw'r gofynion a pharatoi yn drwyadl (o ran staffio a chyllidebau)

Cwestiwn 28 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru gael pŵer i osod Safonau ar yr holl gyrff mewn sector yn uniongyrchol drwy reoliadau, heb fod angen hysbysiad cydymffurfio neu drefn arall gyffelyb?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☒
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	-------------------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys eich barn ar y materion y dylem eu hystyried wrth lunio Safonau i'w gosod yn uniongyrchol ar gyrff o fewn sector, p'un a ddylai cyrff unigol barhau â'r hawl i herio Safon sydd wedi'i gosod arnynt, a ph'un a ddylid cael proses ymgynghori fwy trwyadl.

Rhaid cynnal ymgynghoriad gyda'r sectorau cyn gosod Safonau. Rhaid i sefydliadau bod mewn sefyllfa i ddehongli gofynion, asesu cyfrifoldebau cyllidol a daearyddol a chael y cyfle i adrodd ar hyn.

Cwestiwn 29 – Pa ffactorau y dylid eu cymryd i ystyriaeth neu pa weithdrefn y dylid ei dilyn er mwyn sicrhau bod y broses o osod Safonau ar Lywodraeth Cymru yn deg a thryloyw?

Sylwadau ategol

--

Cwestiwn 30 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid gorfod delio â chwynion drwy weithdrefn gwyno'r corff perthnasol cyn y caiff y Comisiwn arfaethedig, sef Comisiwn y Gymraeg, ymchwilio i fethiant honedig?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Nid yw'r system bresennol yn addas at y pwrpas. Mae'n hir wyntog ac yn gymleth. Byddai cynnig gwasanaeth 'hanner ffordd' lle byddai modd ymchwilio a cheisio datrus anhawsterau cyn ymchwiliad swyddogol.

Cwestiwn 31 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig fod yn rhaid i gyrff gadw at weithdrefn gwyno sydd wedi'i chymeradwyo, fel y Polisi Pryderon a Chwynion Enghreifftiol?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Dylid delio gyda pob cwyn yn yr un modd gan ddefnyddio'r un broses.

Cwestiwn 32 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond os yw o'r farn fod yr achos honedig o dorri Safon neu weithdrefn gwyno yn un ddifrifol y dylai'r Comisiwn arfaethedig gael cymryd camau gweithredu pellach mewn perthynas â chwyn?

Cytuno	☐	Anghytuno	☒	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	-------------------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys unrhyw sylwadau ar ein diffiniad o 'achos difrifol' ym mharagraff 219.

Beth yw difrifol? Bydda'i barn personol yn chwarae rôl sylweddol yn ymateb i'r sefullfa honedig ac, yn y pendraw, yn yr ymateb i'r cwestiwn yma. Credwn bod yn orfodol i unigolyn i ddilyn proses stadudol ynglyn â chwynion.

Cwestiwn 33 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ganiatáu i'r Comisiwn arfaethedig gynnal ymchwiliad ar ei liwt ei hun?

Cytuno	☐	Anghytuno	☒	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	-------------------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Nid ydym yn cytuno gyda Opsiwn 4. Ni ellir hyrwyddo a rheoleiddio o dan yr un ymbarel.

Cwestiwn 34 – A ydych chi'n cytuno fod y camau gweithredu a ddisgrifir ym mharagraff 225 yn darparu amrywiaeth effeithiol o gamau gorfodi?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys unrhyw syniadau ynghylch camau gorfodi eraill a wrthodwyd neu nad ydynt wedi cael eu hystyried yn y Papur Gwyn.

Dylid cael camau gorfodi (debyg i system Ombwdsman Cymru – OND NID YN RHAN OHONO) a dylid rhoi llinell amser i'r sefydliad i gydymffurfio / creu rhaglen gweithredu ac ymateb i'r gwyn.

Cwestiwn 35 – Ar hyn o bryd, mae gan y Comisiynydd bwerau i osod dirwy sifil o hyd at £5,000 ac, mewn rhai amgylchiadau, i ofyn am orchymyn llys i'w gwneud yn ofynnol i gorff gydymffurfio. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid cadw'r pwerau hyn?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys unrhyw sylwadau ynghylch y ddirwy sifil uchaf y dylai'r Comisiwn arfaethedig allu ei gosod (os o gwbl).

Rydym yn cytuno y dylid gosod dirwy ac hefyd i ofyn am orchymyn llys i orfodi sefydliad i gydymffurfio. Bydd hyn yn rhoi mwy o bwyslais i ystyried cynlluniau gweithredu ei sefydliadau

Cwestiwn 36 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i gadw rôl y Tribiwnlys mewn perthynas â phenderfyniadau'r Comisiwn arfaethedig ynghylch gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Rydym yn cytuno â hyn gan ei fod yn ffordd rhesymol o ddelio efo cyrff cyhoeddus.

Cwestiwn 37 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai'r Tribiwnlys hefyd ymdrin ag apelau yn erbyn penderfyniad gan Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar gorff?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cytunwn efo'r cynnig yma.

Cwestiwn 38 – Rydyn ni'n cynnig cyflwyno cam cyntaf gorfodol ar gyfer y Tribiwnlys mewn perthynas ag apelau yn erbyn penderfyniadau'r Comisiwn arfaethedig ynghylch gorfodi Safonau. Byddai'r cam cyntaf yn ei gwneud yn ofynnol i'r Tribiwnlys roi caniatâd ar y sail bod siawns rhesymol y bydd y cais yn llwyddo neu pan fo rheswm cryf arall pam y dylai'r cais gael ei glywed. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Cytuno	☒	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☒
---------------	-------------------------------------	------------------	--------------------------	--	-------------------------------------

Sylwadau ategol

Nid ydym yn cytuno gyda opsiwn 4 – sefydlu Comisiwn y Gymraeg gan mae swyddogaeth Comisiynydd y Gymraeg fel rheoleiddiwr fyddau sicrhau cydymffurfiaeth efo'r safonau.

Cwestiwn 39 – A ydych chi o'r farn y dylai'r cam cyntaf gorfodol arfaethedig fod yn gymwys i apelau yn erbyn penderfyniad gan Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar gorff?

Ydw	☒	Nac ydw	☐	Ansicr	☐
------------	-------------------------------------	----------------	--------------------------	---------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cytuno. Dylid cyflwno cam cyntaf gorfodol ar gyfer apelau.

Cwestiwn 40 – A oes gennych unrhyw sylwadau ychwanegol ar Ran 3 y Papur Gwyn?

Rhan 4: Cwmpas y cyrff sy'n ddarostyngedig i ddeddfwriaeth y Gymraeg

Cwestiwn 41 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddileu'r cyfyngiadau yn y Mesur fel bod Llywodraeth Cymru'n meddu ar y pŵer i wneud Safonau'n gymwys i unrhyw gorff o fewn cymhwysedd deddfwriaethol y Cynulliad?

Cytuno	✓	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	---	-----------	---	---------------------------------	---

Sylwadau ategol

Rydym yn cytuno gyda'r gysodiad yma.

Cwestiwn 42 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond mewn perthynas â'r gwasanaethau y maent yn eu cyflenwi i'w cwsmeriaid y dylai busnesau yn y sector preifat fod yn agored i orfod cydymffurfio â Safonau?

Cytuno	☐	Anghytuno	✓	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	✓
--------	---	-----------	---	---------------------------------	---

Sylwadau ategol, gan gynnwys eich barn ynghylch unrhyw gyfyngiadau y dylid eu rhoi ar y pwerau i osod Safonau ar fusnesau preifat.

Rydym o'r farn y byddai'n iach i sefydliadau sy'n gweithredu o fewn Cymru i fod yn atebol a chymryd cyfrifoldeb am ddarpariaeth drwy gyfrwng y Gymraeg ond yn amlwg mae'n rhaid ystyried phwysau cylludeb ar fusnesau bach

Cwestiwn 43 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond fel rhan o becyn ehangach o weithgarwch sy'n hybu'r Gymraeg ac yn cynyddu ymwybyddiaeth ohoni y dylid gosod Safonau ar fusnesau preifat?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	✓
--------	---	-----------	---	---------------------------------	---

Sylwadau ategol

Fyddai'n hwylus iawn os byddai modd gosod safonau i fusnesau preifat ond a byddai gorfodu safonau ar fusnes bach yn rhoi gormod o bwysau ariannol arnyn nhw

Cwestiwn 44 – Os rhoddir pwerau i Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar unrhyw gorff o fewn cymhwysedd y Cynulliad, a ydych chi o'r farn y dylai Safonau gael eu gosod ar unrhyw gorff neu sector nad yw ar hyn o bryd o fewn cwmpas deddfwriaeth ynghylch y Gymraeg?

Ydw	☐	Nac ydw	☐	Ansicr	✓
-----	---	---------	---	--------	---

Sylwadau ategol

Gweler ymateb uchod,

Cwestiwn 45 – A oes gennych unrhyw sylwadau ychwanegol ar Ran 4 y Papur Gwyn?

Rhan 5: Asesu effaith ein cynigion

Cwestiwn 46 – Rydym wedi asesu effaith ein cynigion ar gydraddoldeb, plant, pobl ifanc a'u teuluoedd, a'r Gymraeg. A oes gennych chi sylwadau ar unrhyw un o'r asesiadau hyn?

na

Cwestiwn 47 – Hoffem wybod eich barn ar yr effeithiau y byddai'r cynigion yn ein Papur Gwyn yn eu cael ar y Gymraeg, yn benodol ar:

- i) gyfleoedd i bobl ddefnyddio'r Gymraeg
- ii) peidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg.

Pa effeithiau fyddai, yn eich barn chi? Sut mae cynyddu effeithiau cadarnhaol neu liniaru effeithiau negyddol?

Sylwadau ategol

Cwestiwn 48 – Eglurwch hefyd sut gellid ffurfio neu newid yr opsiynau arfaethedig:

- i) fel eu bod yn cael effeithiau cadarnhaol neu fwy o effeithiau cadarnhaol ar gyfleoedd pobl i ddefnyddio'r Gymraeg ac ar beidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg
- ii) fel nad ydynt yn cael effeithiau andwyol ar gyfleoedd pobl i ddefnyddio'r Gymraeg ac ar beidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg.

Sylwadau ategol

Cwestiwn 49 – Rydym wedi gofyn nifer o gwestiynau penodol. Os oes gennych chi faterion perthnasol nad ydym wedi rhoi sylw penodol iddynt, defnyddiwch y blwch isod i roi gwybod i ni amdanynt.

Mae ymatebion i ymgynghoriadau yn debygol o gael eu gwneud yn gyhoeddus, ar y rhynggrwyd neu mewn adroddiad. Os byddai'n well gennych i'ch ymateb aros yn ddienw, ticiwch yma:

**Cyflwyniad gan yr Aelod Arweiniol Pobl - Cymunedau, Partneriaethau,
Gwarchod y Cyhoedd a Diogelwch Cymunedol, y Cynghorydd Hugh Jones.**

Mae'r Cyngor yn croesawu'r cyfle i ymateb i ymgynghoriad Papur Gwyn Llywodraeth Cymru, 'Taro'r Cydbwysedd lawn: cynigion ar gyfer Bil y Gymraeg'.

Rydym yn cytuno ei bod yn gyfnod cyffrous yn hanes y Gymraeg ac ymrwymiad y Llywodraeth i greu gwlad lle mae'r Gymraeg yn gryf a chynaliadwy ac wedi'i gwau i ffabrig cymdeithas fodern yn yr unfed ganrif ar hugain lle mae dwyieithrwydd yn arferol. Hwn yw'r weledigaeth sy'n rhedeg drwy ganol *Cymraeg 2050* wrth gwrs, sef dyhead y Llywodraeth o gael miliwn o siaradwyr Cymraeg erbyn 2050.

Roedd y Cyngor yn croesawu cyflwyno Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011 a oedd yn rhoi statws swyddogol i'r Gymraeg yng Nghymru, o'r diwedd. Fodd bynnag mae cyflwyno'r Mesur yn dod yn erbyn cefndir o galedi ac ansicrwydd economaidd mawr, a byddem yn cytuno y gallai system rhy fiwrocrataidd a chostus gael effaith negyddol ar ewyllys da tuag at y Gymraeg, sy'n rhywbeth mae'n rhaid i ni ei osgoi ar bob cyfrif.

Rydym yn falch o weld mai'r bwriad yw rhoi egni newydd i'n holl ymdrechion i hyrwyddo'r iaith wrth ddiogelu hawliau, symleiddio biwrocratiaeth a sefydlu prosesau newydd ar gyfer cynllunio ieithyddol ar draws y sector cyhoeddus.

Ymatebion unigol:

Adran I: Hyrwyddo'r Gymraeg

1. Rydym yn cytuno'n llwyr y dylai fod rhagor o bwyslais ar arweinyddiaeth i ddarparu cymorth a chefnogaeth i sefydliadau hyrwyddo'r Gymraeg mewn modd cadarnhaol a chydlynol.
2. Credwn fod cynyddu'r defnydd o'r Gymraeg mewn bywyd cymunedol a normaleiddio ei defnydd, yn ogystal â chynyddu niferoedd siaradwyr Cymraeg yn hanfodol, a bydd sicrhau bod polisi cenedlaethol yn cael ei gweithredu drwy ddeddfwriaeth yn cynorthwyo Llywodraeth Cymru ac awdurdodau lleol i gyflawni hyn.
3. Credwn hefyd y dylai Llywodraeth Cymru gymryd rôl arwain yn enwedig o ran addysg, y celfyddydau a diwylliant gan fod y rhain yn feysydd sy'n adlewyrchu rhai o'r blaenoriaethau allweddol i'r Cyngor. Fodd bynnag, mae'r Cyngor yn synnu nad yw'r ddogfen hon yn cyfeirio o gwbl at y rôl gall polisi cynllunio a'r economi ei chael ar y Gymraeg.
4. Mae'r Cyngor o ddifrif yn ei ymdrechion i weld y Gymraeg yn cael ei defnyddio ar-lein ac mae pryderon difrifol fod y datblygiadau o ran technoleg yn fygythiad real i ddyfodol y Gymraeg. Mae'n galonogol gweld y bydd y Llywodraeth yn rhoi sylw i'r mater hwn er mwyn sicrhau bod technoleg ddigidol yn cefnogi'r Gymraeg ac y bydd yn ceisio diogelu'r adnoddau a'r buddsoddiad angenrheidiol sydd eu hangen.
5. Mae'r Llywodraeth wedi cyflwyno 4 opsiwn. Opsiwn 1 yw'r Sefyllfa Bresennol, Mae opsiwn 2 a 3 yn cynnig dull deul tra mae opsiwn 4 yn cynnig un corff i

fod yn gyfrifol am gyflawni'r swyddogaethau cyffredinol, yn ogystal â hyrwyddo a gorfodi cydymffurfio â'r Safonau.

6. Dewis a ffeirir y Cyngor yw Opsiwn 4. Mantais defnyddio'r opsiwn hwn, ynghyd â'r syniad o sefydlu un corff, yw y byddai elfen o annibyniaeth ac ni fyddai'r swyddogaeth hyrwyddo ar hyd braich o'r swyddogaeth o osod safonau. Mae'r ffaith fod yr opsiwn hwn yn cynnig cyfuniad o swyddogaethau sy'n amrywio o orfodi Safonau, monitro cydymffurfiaeth a rhoi cyngor a chynllunio ieithyddol i gyd yn gyflenwol a chredwn y bydd hyn yn arwain at welliant ac arbedion effeithlonrwydd wrth ddarparu gwasanaethau i'r cyhoedd yng Nghymru. Fel a nodwyd, bydd yr opsiwn hwn yn anochel yn creu arbedion effeithlonrwydd a gallai leihau costau a gwneud defnydd gwell o systemau ac adnoddau presennol.
7. Gobeithiwn hefyd y bydd yr opsiwn hwn yn cyflwyno newid yn y berthynas rhwng y Llywodraeth, drwy'r Comisiwn, ac awdurdodau lleol yn sgil diddymu Bwrdd yr Iaith Gymraeg ar adeg pan oedd angen corff o'r natur gefnogol a defnyddiol hon fwyaf.
8. Fodd bynnag, mae rhai pryderon gennym am yr opsiwn hwn. Byddai mabwysiadu'r opsiwn hwn, a allai arwain at ailstrwythuro a diwygio rôl Comisiynydd y Gymraeg i fodel sy'n fwy tebyg i Fwrdd yr Iaith Gymraeg blaenorol, yn dal i fod yn newid mawr a bydd yn cymryd amser i unrhyw newid real gael effaith. Gobeithiwn y bydd trafodaethau a chynllunio sy'n digwydd ar hyn o bryd yn sicrhau nad yw mabwysiadu'r opsiwn hwn yn arwain at gyfnod arall o ansefydlogrwydd i'r cyrff a'r asiantaethau sy'n gweithredu'r Safonau.
9. Rydym yn cytuno, i raddau, gallai bod ag un sefydliad yn gyfrifol am fonitro a gorfodi Safonau a hyrwyddo'r Gymraeg arwain at wrthdaro buddiannau. Byddai angen sicrwydd a gwarantau arnom ni ar y dechrau na fyddai hyn yn wir ac y gallai'r corff hwn fod yn 'abwyd a ffon'. Fel sy'n digwydd ar hyn o bryd, mae'n bosibl y gallai'r corff hwn gael ei orymestyn, yn enwedig os na fydd cyllid ychwanegol ar gael. Gobeithir os oes angen unrhyw adnoddau neu gyllid ychwanegol, nad yw'r Llywodraeth yn disgwyl i'r gost hon gael ei thalu gan y cyrff mae'n anelu at eu cefnogi.

Adran 2: Llywodraethu ac Atebolrwydd

10. Mae'r adran hon yn amlinellu trefniadau llywodraethu newydd posibl. Mae hefyd yn delio â dyletswyddau'r Llywodraeth i lunio strategaeth iaith. Yn unol â'n dewis a ffeirir ar gyfer hyrwyddo'r Gymraeg, sef opsiwn 4, rydym yn cytuno gyda chynigion y Llywodraeth yn yr adran hon mai opsiwn 3 yw'r mwyaf ffafriol. Byddai hyn yn creu Comisiwn y Gymraeg ac rydym yn croesawu'r syniad o rôl Prif Weithredwr. Rydym hefyd yn croesawu'r rôl y byddai gan y Comisiwn o ran gweithgarwch hyrwyddo. Ar hyn o bryd, mae Comisiynydd y Gymraeg yn cyflawni gweithgarwch hyrwyddo ond byddai'r opsiwn hwn yn gweld cyllideb sylweddol uwch yn cael ei phriodoli i weithgarwch hyrwyddo.
11. Rydym yn cefnogi'r cynnig bod Llywodraeth Cymru yn adrodd yn ôl i'r Cynulliad bob pum mlynedd ar y sail y byddai gofyn i'r Llywodraeth gyflwyno adroddiad blynyddol y Comisiwn i'r Cynulliad bob blwyddyn o hyd. Rydym yn cytuno nad yw adrodd bob blwyddyn ar strategaeth hirdymor yn realistig.

12. Rydym yn cytuno bod Opsiwn 3 yn cynnig y mwyaf o debygolrwydd y bydd y Llywodraeth yn cyflawni ei huchelgais yn *Cymraeg 2050*.

Adran 3 – Safonau'r Gymraeg

13. Mae'r adran hon yn amlinellu'r newidiadau arfaethedig i Safonau presennol y Gymraeg. Mae'r newidiadau wedi'u hanelu at greu system fwy cytbwys a theg gyda llai o "orfodi" a rhagor o bwyslais ar "unioni". Gwnaethom gefnogi cyflwyno'r Safonau yn llawn a'u pwysigrwydd o ran rhoi hawliau i unigolion fyw eu bywydau trwy gyfrwng y Gymraeg a chael gwasanaethau trwy gyfrwng y Gymraeg os ydynt yn dymuno. Rydym hefyd yn teimlo bod y Safonau yn llawer mwy defnyddiol a strwythuredig na'r hen Gynllun Iaith Gymraeg. Rydym yn cytuno bod safoni'r Safonau fel bod preswylwyr ar draws Cymru yn cael yr un lefel o wasanaeth waeth lle maen nhw'n byw yng Nghymru, yn beth da.
14. Mae cyflwyno'r Safonau wedi rhoi pwyslais sylweddol ar Gynghorau i hyrwyddo a gwella'r gwasanaethau maen nhw'n eu cynnig i'r cyhoedd yn iaith eu dewis. Rydym yn cefnogi'r farn yn llwyr mai'r Safonau yw'r opsiwn mwyaf effeithiol o hyd i sicrhau bod hawl gan y cyhoedd i gael mynediad i wasanaethau drwy gyfrwng y Gymraeg. Rydym hefyd yn cytuno y dylai rhagor o gyrff ddod dan y Cynllun, os yw'r Llywodraeth i gyflawni ei dyhead o ran *Cymraeg 2050*. Fodd bynnag, rhaid cydnabod bod y ffordd fiwrocrataidd mae'r system bresennol yn gweithredu yn rhoi baich gweinyddol sylweddol ar gyrff cyhoeddus sy'n golygu gall llai o amser gael ei dreulio a llai o adnoddau gael eu defnyddio ar gyfer hyrwyddo'r iaith a chynyddu ei defnydd.
15. Byddem hefyd yn cytuno bod y ffordd mae'r Safonau yn cael eu gorfodi ar hyn o bryd, a'r weithdrefn gydymffurfio sy'n eu cefnogi, yn arwain at y risg real fod iaith 'gwthio', 'cydymffurfio' a 'gorfodi' yn tanseilio ymdrechion i adeiladu consensws ac ewyllys da tuag at y Gymraeg. Rhaid i ewyllys da ac agwedd gadarnhaol at y Gymraeg ar draws Cymru gynyddu os yw'r Llywodraeth am gyflawni ei nod o filiwn o siaradwyr Cymraeg erbyn 2050.
16. Nid oedd llawer o'r Safonau yn newydd i ni, ac roeddent wedi ffurfio rhan o'r hen Gynllun Iaith Gymraeg. Fodd bynnag, mae rhai o'r Safonau newydd wedi bod yn anodd eu gweithredu ar draws sefydliad mor fawr. Un o'r prif faterion fu dehongli Safon neu set o Safonau. Yng ngoleuni ychydig o arweiniad a chyingor gan y Comisiynydd, gall hyn arwain at ymchwiliad i achos honedig o dorri safon sy'n arwain at gychwyn proses hir a biwrocrataidd.
17. Mae rhai o'r Safonau cadw cofnodion a gweinyddol hefyd yn anodd cydymffurfio â nhw. Mae rhai angen llawer iawn o adnoddau nad oes gennym, e.e. cofnodi dewis iaith cwsmer. Mae'r wybodaeth honno yn cael ei chadw mewn meysydd gwasanaeth ac nid mewn system gorfforaethol. Mae hyn hefyd yn codi materion o ran defnyddio data personol a chydymffurfio â chyfraith diogelu data.
18. Rydym o'r farn y byddai symleiddio'r broses bresennol yn fantais hynod i'r sefydliad a byddai'r Safonau llai, â thema, yn llwyddo i wella ein gallu i ddarparu'n effeithiol yn eu herbyn yn fawr. Fodd bynnag, mae angen i ni fod yn hynod ofalus nad ydym yn colli momentwm ac nad ydym yn cymryd cam yn ôl – fel y dywedasom, rydym yn credu'n gryf mai cynnal Safonau yw'r unig ffordd

o sicrhau twf o ran darparu gwasanaethau drwy gyfrwng y Gymraeg a defnydd o'r iaith.

19. O ran cwynion, rydym yn cefnogi'r newidiadau arfaethedig yn llawn. Mae'r broses bresennol lle mae aelodau'r cyhoedd yn cwyno'n uniongyrchol i'r Comisiynydd yn hynod o drafferthus a beichus. Gellid delio'n llawer mwy effeithlon ac effeithiol gyda'r rhan fwyaf o'r materion pe bai'r gŵyn yn cael ei gwneud yn uniongyrchol i'r Cyngor. Mae rhoi hawl i'r cyhoedd gwyno'n uniongyrchol i'r Comisiynydd yn golygu y gall gymryd sawl mis i gywiro pethau, er enghraifft, mae'n bosibl y bydd y Comisiynydd yn cael cwyn bod arwydd dros dro yn Saesneg yn unig. Mae'r system bresennol yn golygu y gallai gymryd peth amser cyn i'r Cyngor gael gwybod am y camgymeriad ac mae'r arwydd wedi'i dynnu i lawr ers tro. Ond, er byddem yn rhoi gwybod i'r Comisiynydd nad yw'r arwydd ar ddangos bellach, bydd ymchwiliad yn dal i gael ei gynnal. Gallai'r canlyniad gymryd misoedd a bydd llawer o adnoddau a llawer o ymdrech ddiangen wedi'i rhoi i ddelio gyda'r mater cyn dod i gasgliad.
20. Credwn mai opsiwn gwell o lawer fyddai trosglwyddo'r cyfrifoldeb yn ôl i'r Ombwdsmon oherwydd bod eu proses yn golygu bod angen i'r sawl sy'n cwyno godi'r mater gyda'r Cyngor yn gyntaf felly, yn y mwyafrif helaeth o achosion honedig (os nad pob achos) o dorri rheolau, gellid eu datrys yn y pwynt cyswllt cyntaf. Deallwn fod rhaid i'r Comisiynydd ymchwilio pob cwyn dan y system bresennol, ond credwn fod hyn yn ddefnydd anghymesur o'i hamser i gynnal ymchwiliadau i fân faterion fel camgymeriad sillafu neu wall gramadegol. Mae hwn yn amser y gellid ei dreulio'n well ar waith hyrwyddo.
21. Cytunwn, i raddau, y gallai'r Safonau nad ydynt yn ymwneud â chyfres o weithgarwch a ddarperir yn uniongyrchol i'r cyhoedd, neu sy'n gostus i'w gweithredu ond sy'n cynhyrchu ychydig o fudd i'r cyhoedd, gael eu dileu neu eu diwygio. Cytunwn fod angen dileu'r gofyniad i'r Cyngor gynhyrchu dogfennau hir, biwrocrataidd a thechnegol sy'n annhebygol o gael eu darllen yn y naill iaith na'r llall. Fodd bynnag, dim ond oherwydd nad yw Safon yn cael effaith ar y cyhoedd, nid yw'n golygu y dylid ei dileu; byddai'r Cyngor am weld bod ymgynghoriad priodol yn cael ei gynnal o ran pa Safonau byddai'r Llywodraeth yn bwriadu eu dileu.

Adran 4: Cwmpas y cyrff a gaiff eu cwmpasu gan Ddeddfwriaeth Iaith Gymraeg

22. Cyfunwn, mewn egwyddor, gyda lleihad cyffredinol o ran y baich gweinyddol o ran gweithredu'r Safonau, a byddem yn cytuno gellid dileu'r elfennau cadw cofnodion. Fodd bynnag, gan gofio pwysigrwydd cynllunio ieithyddol a chynllunio ar gyfer y dyfodol, byddai angen cynnal elfen o gadw cofnodion, p'un a yw hynny yn y Safonau, neu y tu allan i'w cwmpas.
23. Credwn fod angen rhoi ystyriaeth ofalus iawn o ran busnesau preifat newydd yn cael eu cynnwys yn y system Safonau. Gan ystyried yr ansicrwydd presennol o ran yr economi o ran y penderfyniad i adael yr UE a'r pwysau posibl mae hyn yn ei roi ar y sector preifat a mewnfuddsoddi, gallai hyn olygu gallai gosod Safonau ar hyn o bryd achosi risg.
24. Awgrymwn mai'r flaenoriaeth i'r Llywodraeth cyn dod â rhagor o fusnesau'r sector preifat i'r system Safonau, yw sicrhau bod y system yn gweithio'n

effeithlon ac mewn modd ystyrlon, mwy syml, yn y sector cyhoeddus, cyn
ystyried dechrau unrhyw waith ar ddod â busnesau newydd i'r system.

Introduction by Lead Member for People – Communities, Partnerships, Public Protection and Community Safety, Cllr Hugh Jones.

The Council welcomes the opportunity to respond to the Welsh Government's White Paper consultation 'Striking the right balance: proposals for a Welsh Language Bill'.

We agree that this is indeed an exciting period in the history of the Welsh language and the Government's commitment to creating a country where the Welsh language is strong and sustainable and woven into the fabric of a modern twenty-first century society where bilingualism is the norm. This is, of course, the vision that runs through the heart of *Cymraeg 2050*, which is the Government's aspiration of a million Welsh speakers by 2050.

The Council welcomed the introduction of the Welsh Language (Wales) Measure 2011, which finally gave the Welsh language official status in Wales. However, the introduction of the Measure comes against a backdrop of austerity and great economic uncertainty and we would agree that an overly bureaucratic and costly system could have a negative impact on goodwill towards the Welsh language, which is something we must avoid at all cost.

We are pleased to see that the intention is to give renewed energy into all our efforts to promote the language whilst preserving rights, simplifying bureaucracy and establishing new processes for language planning across the public sector.

Individual responses:

Section 1: Promoting the Welsh Language

1. We are in full agreement that there should be more emphasis on leadership to provide assistance and support to organisations to promote the Welsh language in a positive and cohesive manner.
2. We believe that increasing the use of Welsh in community life and normalising its use, as well as increasing the numbers of Welsh speakers, is vital and having national policy implemented through legislation will assist both the Welsh Government and local authorities to achieve this.
3. We also believe that the Welsh Government should take a leadership role particularly in relation to education, the arts, and culture as these are areas that mirror some of the key priorities for the council. However, the council is surprised that this document does not make any reference to the role that planning policy and the economy can have on the Welsh language.
4. The council is serious in its endeavours to see the Welsh language used online and has grave concerns that the advancements in technology pose a real threat to the future of the Welsh language. It is heartening to see that the Government will address this issue in order to ensure that digital technology supports the Welsh language and that it will seek to secure the necessary resources and investment required.
5. The Government has put forward four options. Option 1 is status quo. Options 2 and 3 propose a dual approach whilst option 4 is a single body responsible

for undertaking the general functions as well as promoting and enforcing compliance with the Standards.

6. The council's preferred option is option 4. The advantage of this option, along with the idea of establishing a single body, is that there would be an element of independence and the promotional function would not be at arm's length to the function of standard setting. The fact that this option offers a blend of functions ranging from enforcement of Standards, monitoring compliance, the giving of advice and language planning are all complementary and we believe will lead to an improvement and efficiencies in the delivery of services to the public in Wales. As noted, this option will inevitably create efficiencies and could reduce costs and make better use of existing systems and resources.
7. We also hope that this option will see a change in the relationship between the Government, via the Commission, and local authorities in the wake of the abolition of the Welsh Language Board at a time when a body of this supportive and helpful nature was most needed.
8. Nevertheless, we have some concerns about this option. Adopting this option, which could result in a restructure and amendment of the role of the Welsh Language Commissioner, to a model that more resembles the previous Welsh Language Board would still be a major change and it will take time for any real change to take effect. We would hope that discussions and planning currently taking place will ensure that adopting this option does not lead to another period of instability for the bodies and agencies operating the Standards.
9. We agree, to a degree, that having one organisation responsible for both monitoring and enforcing Standards and promoting the Welsh language could result in a conflict of interests. We would need reassurances and guarantees early on that this would not be the case and that this one body could be both 'carrot and stick'. As is currently happening it is possible that this one body could become overstretched, particularly if extra funding is not made available. It is hoped that if any additional resources or funding is required that the Government does not expect this cost to be met by the bodies it aims to support.

Section 2: Governance and Accountability

10. This section outlines potential new governance arrangements. It also deals with the Government's duties to draw up a language strategy. In line with our preferred option for promoting the Welsh language being option 4, we agree with the Government's proposals in this section that option 3 is the most favourable. This would see the creation of a Welsh Language Commission and we welcome the idea of the role of a Chief Executive. We also welcome the role the Commission would have in promotional activity. At present, the Welsh Language Commissioner undertakes some promotional activity, but this option would see a significantly enhanced budget attributed to promotional activity.
11. We support the proposal that the Welsh Government reports back to the Assembly every five years on the basis that the Government would still be required to lay the Commission's annual report before the Assembly each year. We agree that reporting every year on a long-term strategy is unrealistic.

12. We agree that option 3 offers the greater likelihood of the Government achieving its ambition in *Cymraeg 2050*.

Section 3: Welsh Standards

13. The section outlines the proposed change to the current Welsh Language Standards. The changes are aimed at creating a more balanced and fairer system with less “enforcement” and more emphasis on “remedy”. We fully supported the introduction of the Standards and their importance in giving rights to individuals to live their lives in the Welsh language and have services delivered through the medium of Welsh if they so wish. We feel that we are making good progress and are making a positive difference. We also feel that the Standards are far more useful and structured than the Welsh Language Scheme. We agree that a standardisation of the Standards, so that residents across Wales can receive the same level of service regardless of where they live in Wales, is a good thing.
14. The introduction of the Standards has placed significant emphasis on councils promoting and enhancing the services they offer to the public in the language of their choice. We wholly support the view that the Standards continue to be the most effective option for ensuring the public’s right to access services in the Welsh language. We also agree that if the Government is to achieve its *Cymraeg 2050* aspiration more bodies should be brought under the Scheme. However, it must be acknowledged that the bureaucratic way the current system operates imposes a significant administrative burden on public bodies, which means that less time and resource can be spent on promoting the language and increasing its use.
15. We would also agree that the way the Standards are currently enforced, and the compliance procedure that supports them, leads to the real risk that the language of ‘imposition’, ‘compliance’ and ‘enforcement’ undermines efforts to build consensus and goodwill toward the Welsh Language. Goodwill and a positive attitude towards the Welsh language across Wales must increase if the Government is to reach its goal of a million Welsh speakers by 2050.
16. Many of the Standards were not new to us and had formed part of the old Welsh Language Scheme. However, some of the newer Standards have proved difficult to implement across such a large organisation. One of the main issues has been the interpreting of a Standard or set of Standards. In light of little guidance and advice from the Commissioner this can lead to an investigation into an alleged breach, which results in a lengthy and bureaucratic process being instigated.
17. Some of the record keeping and administrative Standards are proving difficult to comply with. Some require significant amounts of resources that we simply do not have e.g. recording the language choice of a customer. That information is kept in service areas and not in a corporate system. This also raises issues regarding the use of personal data and compliance with data protection law.
18. We believe that simplifying the current process would be a distinct advantage to the organisation and those fewer, themed Standards would greatly improve our ability to deliver effectively against them. However, we need to be

extremely careful that we do not lose momentum and that we don't take a backwards step - as we said we firmly believe that maintaining the Standards is the only way to ensure growth in Welsh language service provision and use of the language.

19. With regard to complaints we fully support the proposed changes. The current process where members of the public complain directly to the Commissioner is extremely time consuming and cumbersome. Most of the issues could be dealt with far more efficiently and effectively if the complaint was made direct to the council. Giving the public the right to complain directly to the Commissioner means that it can take many months for things to be put right, for example, the Commissioner may receive a complaint that a temporary sign is in English only. The current system means that it could be some time before the council is made aware of the error and the sign has long since been taken down. Yet, even though we would notify the Commissioner that the sign is no longer on display an investigation will be undertaken. The outcome could take months and much unnecessary resource and effort will have been put into dealing with it before a conclusion is reached.
20. We believe that transferring the responsibility back to the Ombudsman would be a far better option as their process requires the complainant to raise the matter with the council first, so, in the vast majority (if not all cases) of alleged breaches, these could be resolved at the first point of contact. We understand that under the current system the Commissioner has to investigate every complaint, but we consider that it is a disproportionate use of her time to undertake investigations into minor issues such as a spelling mistake or grammatical error. This is time that could be better spent on promotional work.
21. We agree, to a point, that the Standards that do not relate to a series of activity which is provided directly to the public, or is costly to implement but produces little public benefit, could be removed or amended. We agree that requiring the Council to produce lengthy, bureaucratic and technical documents that are unlikely to be read by the public in either language should be removed. However, just because a Standard does not have an impact on the public does not mean that it should be removed; the Council would want to see proper consultation undertaken as to which Standards the Government would be proposing to remove.

Section 4: The scope of bodies covered by Welsh Language Legislation

22. We agree, in principle, with a general reduction in the administrative burden in implementing the Standards and we would concur that the record keeping elements could be removed. However, bearing in mind the importance of linguistic and future planning some element of record keeping, whether it is in the Standards or outside their scope, would need to be maintained.
23. We think that very careful consideration needs to be given with regard to the new private businesses being included within the Standards system. Given the current uncertainty around the economy, in light of the decision to leave the EU and the potential pressure this puts on the private sector and inward investment, this could mean that imposing Standards at this moment in time could pose a risk.

24. We would suggest that in advance of bringing more private sector businesses into the Standards system that the priority for the Government is to ensure that the system is working efficiently and in a meaningful, simplified manner in the public sector before it considers starting any work on bringing new businesses into the system.

Welsh Language Bill Team
Welsh Language Division
Welsh Government
Cathays Park
Cardiff
CF10 3NQ

Submitted via email to UnedlaithGymraegWelshLanguageUnit@gov.wales

31 October 2017

Welsh Language Bill White Paper

Dear Welsh Language Bill Team,

Energy UK is the main trade association for the energy industry, with over 90 members; representing energy generators and suppliers of all sizes. Our members supply gas and electricity and provide network services to both the domestic and non-domestic market. Energy UK members own over 90% of electricity generation capacity in the UK market and supply 26 million homes and 5 million businesses, contributing over £25 billion to the UK economy each year. The industry employs 619,000 people across the length and breadth of the UK, contributing £83bn to the economy and paying over £6bn annually in tax.

Energy UK strongly believes in promoting competitive energy markets that produce good outcomes for consumers. In this context, we are committed to working with Government, devolved administrations, regulators, consumer groups and our members to develop reforms which enhance consumer trust and effective engagement. At the same time, Energy UK believes in a stable and predictable regulatory regime that fosters innovation, market entry and growth, bringing benefits to consumers and helping provide the certainty that is needed to encourage investment and enhance the competitiveness of the UK economy. These high-level principles underpin Energy UK's comments as set out below.

Overview

The connections between the energy sector and the Welsh economy are strong. The sector directly employs 13,000 people and supports up to 51,000 further jobs. Productivity within energy is one of the highest among all sectors, with each employee in the sector contributing £162,000 per head to the Welsh economy in 2016. The industry also has a strong track record of working with the Welsh Government to support customers in fuel poverty in Wales. Energy suppliers provided £22.5 million of Warm Home Discount funding during 2015-16 in order to give direct support to Welsh households in fuel poverty.

Energy UK and its members support the principles that underpin the Welsh Government's Cymraeg 2050 strategy, and the right of everyone in Wales to live their life through the medium of the Welsh language if they choose to do so. We understand that service providers have an important role to play in the delivery of this strategy, and in supporting the Welsh Government in its goal of having up to one million Welsh speakers by 2050. We are therefore keen to work with the Welsh Government to identify proportionate solutions that support the achievement of the goals that underpin it.

Our response below is framed by our understanding that the Welsh Government is likely to issue draft language standard regulations for gas and electricity suppliers in Wales after the White Paper consultation process and any subsequent changes have been completed. Energy UK believes that it will be crucial for the Welsh Government, industry and Ofgem to work together closely in order to ensure that the context of the British (GB) retail energy market is fully understood and that the risk of unintended consequences is mitigated. We seek to draw attention to some relevant characteristics of the GB retail energy market below, in order to highlight how this highly competitive sector differs to those that have

been covered by the Welsh Language Standards to date, and in turn how it is important that the proposed language standards for the retail energy market are both relevant and proportionate.

The Retail Energy Market

The GB retail energy market has a substantially different profile to any other sector or industry that has been covered by the Welsh Language Standards to date. Energy supply is a highly competitive industry with over 70 suppliers and with new suppliers joining the market on a monthly basis. Suppliers compete to serve customers across Great Britain, but not all will necessarily seek to competitively engage in the Welsh market. This is a significant contrast to both the regional monopoly model of the water and sewerage industry, and the Welsh public sector. The competitive nature and GB-wide market of the retail energy sector are two key distinguishing factors that would require careful consideration when looking at the possible unintended consequences of any new measures relating to the Welsh language.

In addition, retail energy is currently a high-profile market of significant public interest. Consumer trust in the sector is a key priority, and there is a growing emphasis upon providing transparency with regard to the different components that make up each consumer's bill. A rigorous cost-benefit analysis for Welsh language proposals would be important in order to give consideration to the possible impact of any new measures. Gas and electricity suppliers are sensitive to the need to carefully examine the consequences of any measures that could have an impact on the amount that customers pay for their energy.

Making and imposing Standards on sectors

The White Paper proposes that the Welsh Government should have a power to impose Standards on all bodies in a sector, directly through regulations without the need for a compliance notice. The current compliance notice process provides an element of flexibility that would be useful for complex markets such as energy. It provides the relevant bodies with the opportunity to explain their particular sector, and the potential impact of Standards, before regulations are imposed on bodies. Energy UK seeks to highlight that there could be challenges in imposing Standards on all bodies in the energy sector by regulation alone, given the diversity of the market and the large number of suppliers within it. The timeframe for any change would also merit careful consideration given the GB-wide nature of the energy market, in order to give suppliers sufficient time to prepare for and implement changes.

It would be vital to carefully consider the criteria for proportionality regarding which organisations in the sector would be covered by the regulation. Suppliers have vastly different levels of presence in Wales, and this presence does not always align with the size of their customer base across GB overall. A supplier may have a large number of customers across GB but only a very small proportion in Wales, and vice versa. If the model of a threshold of customer numbers were used to decide eligibility, then it would be important to work with energy suppliers to analyse the possible impact of this upon competition in the Welsh market in advance of drafting regulations for the sector.

Non-domestic customers

We would note that the domestic (i.e. residential consumers) and non-domestic (i.e. business consumers) energy supply markets are distinct from each other. In particular, non-domestic energy supply contracts are typically bilaterally negotiated between supplier and consumer, and as such it is already in any Welsh business' gift to negotiate the terms of that contract, including both price and language. In addition, unlike domestic suppliers, non-domestic suppliers do not have an obligation to supply any consumer and so imposing unilateral costs to service Welsh consumers could impact upon competition in the Welsh market. This should be borne in mind when considering any application of the Welsh Language Standards to the non-domestic energy supply market.

It was noted in the Welsh Language Commissioner's Standards Report on gas and electricity suppliers that, although Schedule 8 makes no distinction between domestic and non-domestic customers, "the same services are not currently available to both groups of customers and this should be considered

when drawing conclusions on which standards could be specifically applicable to companies". Energy UK and its members would welcome further clarity from the Welsh Government as to the likely customer focus of any Standards introduced for gas and electricity suppliers.

Next Steps

We would welcome the opportunity to give additional detail to the points above. Energy UK is committed to working closely with the Welsh Government in order to support the provision of a competitive choice of Welsh language services for all consumers who desire this from their energy company. We believe that it is vital that any changes to the standards are proportionate and carefully considered in order to avoid the risk of unintended consequences. In order to discuss this further, please contact me directly on 020 7747 2967 or at colin.brooks@energy-uk.org.uk.

Yours sincerely,

Colin Brooks
Policy Manager

Welsh Language Bill - White Paper

Consultation Response - Trivallis

1.0 Introduction

Trivallis is a registered social landlord with the over 10,000 properties that provides housing services to more than 20,000 people of all ages in Rhondda Cynon Taff.

Whilst we provide homes, we also know how much our tenants value other things about where they live, such as how safe they feel, the condition of their property and improvements to the wider community. We offer support to help people manage their tenancies. We invest in communities to make them more attractive and we work hard to create training, volunteering and employment opportunities for local people.

It is our vision 'to be trusted as an open and inspiring organisation that changes people's lives and communities for the better.'

2.0 Trivallis response

Trivallis welcomes Welsh Government's proposals for new legislation that strengthens and sustains the Welsh language. *Cymraeg 2050* sets out clear ambition from Welsh Government and this bill will bring forward legislation that improve the promotion of the language and simplify the monitoring process of its standards.

Trivallis also agrees that striking the right balance between promoting the language and regulating the duties is an important objective of the proposed legislation. There is a need for regulation to be reasonable to implement, in terms of the resource and cost implications, and to be proportionate to the preferences of customers. Geographical factors will influence the proportionality in terms of the residence and location of an organisation and its customer base.

The Ministerial Foreword of this Bill acknowledges that the Welsh Government is unable to justify a costly system and seeks to make decisions that make the biggest difference. We believe that proportionality should therefore be an important principal in setting regulatory and compliance standards on bodies such as registered social landlords.

As a social landlord with over 10,000 properties in Rhondda Cynon Taff (RCT), Trivallis is committed to delivering its service and providing information to its customers in ways that effectively meets the needs and satisfy their preferences.

Census data (2012) shows that 12.3% of the population in RCT are able to speak Welsh but we feel that this figure is likely to be significantly lower within our customer base, given that we are aware

of lower literacy levels. In order to confirm this and gain a more accurate understanding of customer preferences, Trivallis will be undertaking a significant research project in 2018. This will look at the language capability of our customers and other preferences.

These results will inform the development of a new Welsh Language Policy and help evaluate the viability of delivering alternative language services to customers.

It would be constructive for future legislation for the social housing sector to consider local findings such as this research, when imposing or setting the standards, in contrast to a broad or blanket approach for the sector as whole.

With this in mind Trivallis is keen to support and take an active role in the development of any future changes to legislation. We will work closely with the Welsh Government, Community Housing Cymru and other relevant bodies to help shape and contribute to a solution that works at both a local and national level, while supporting in the most appropriate way possible for the growth of the language.

Part 1: Promoting the Welsh language

Question 1 – In paragraphs 49–54, we have set out the role we propose the Welsh Government should play in promoting the Welsh language, i.e. the Government promotional functions. Do you agree with our proposal?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including whether any fields should be added or taken away from the list in paragraph 53.

We would welcome the Welsh Government's proposal for the implementation of Government promotional functions.

Question 2 – In Table 1 we have outlined the resources related to general promotional functions which we think should be available to any body or bodies involved in promoting the Welsh language and monitoring and enforcing compliance with Standards. Do you agree with our proposal?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

We would welcome greater resources related to promotional functions being available to any body or bodies involved with the Standards. We would also welcome opportunities to access advice and support from these resources to help address challenges that arise with ongoing compliance with the Standards.

Question 3 – Do you agree with our preferred option (Option 4) to have a single body responsible for promoting the Welsh language as well as monitoring and enforcing compliance with Standards?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

If not, please state which option (including options we have not discussed in the White Paper) you believe we should consider.

Supporting comments

We acknowledge the commitment of the Welsh Language Commissioner in undertaking an ambitious programme of change across Wales and the positive engagement with the Commissioner to date.

Whilst we have no objection with the role of the Welsh Language Commissioner, we agree that there are resourcing issues with the current establishment to provide effective advice

and support for organisations implementing the standards. This would need to be addressed within any new arrangements to provide reassurance to bodies working to the standards that any issues raised with or requests made are dealt with in a timely manner.

We recognise that the establishment of a single responsible body brings with it a risk of the perception of a re-embodied Welsh Language Board with none of the current enforcement powers of the Welsh Language Commissioner. We would not wish to see a reduction in the momentum seen since the introduction of the Standards as a result of the proposed changes.

We would welcome support from the new arrangements in terms of their understanding the barriers faced by organisations regarding capacity and capability to deliver the Standards. We would also welcome access to resources for training, workforce language planning and clearer guidance around interpretation and delivery of Welsh language duties.

Question 4 – We have based our preference for a single body on the grounds of clarity, synergy and value for money. Do you agree with our rationale?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

We welcome the proposals for greater clarity and assistance under the proposed option. We also welcome the recognition of labour market constraints and the capacity of organisations to affect influence and cultural change and a more cost-effective arrangement.

Question 5 – What other relevant issues should we consider in making our final proposal as to which body or bodies should carry out work to promote the Welsh language and monitor and enforce compliance with Standards?

Supporting comments

None identified

Question 6 – Do you have any further comments on Part 1 of the White Paper?

We believe that there should be acknowledgement of the ongoing financial pressures faced by public bodies in delivering their core functions and the impact that this has on the ability to provide a truly bilingual service.

Part 2: Governance and accountability

Question 7 – In paragraphs 93–95 we have set out some general requirements regarding the body's governance and accountability arrangements. What are your views on these general requirements, and are there other checks and balances you believe should apply to the proposed body?

Supporting comments

We welcome the proposals for a transparent and accountable body that undertakes effective engagement with its stakeholders in the exercise of its functions.

We acknowledge that there are two possible models for the new body and have experience of working to both. For example:

- The Police and Crime Commissioner and Chief Constable maintain a Joint Audit Committee that is composed of both independent and executive board members. This provides independent assurance across a number of areas associated with risk management and the associated control environments of the corporation sole.
- The Police and Crime Commissioner is held to account by the Police and Crime Panel comprising independent members and executive members drawn from each local authority within the Gwent area. This ensures accountability and promotes transparency within the exercise of the PCC's duties while providing challenge and support as appropriate.
- In the case of the second option, the Office of the Police and Crime Commissioner operates in the manner outlined within the proposal. The Office of the Police and Crime Commissioner is led by the Chief of Staff (the equivalent of a Chief Executive) to support the Police and Crime Commissioner in exercising his functions. Members of staff have delegated responsibilities to provide monitoring and scrutiny support, to provide strategic advice and guidance to the Police and Crime Commissioner and to act as a critical friend in Gwent Police planning and processes.

We support the implementation of a corporate governance framework and separate scrutiny of the financial controls as outlined in the proposed accountability arrangements.

We also agree with the establishment of the general requirements regarding:

- Strategic planning;
- Publication of an annual plan and annual report;
- Publication of a policy in relation to the body's functions for monitoring and enforcing compliance with the Standards;
- Adoption of the functions of the Welsh Language Commissioner in relation to the freedom to use Welsh;
- Budget setting; and
- Protection of the body's monitoring and enforcement functions from the Welsh Government's powers to direct the body.

Question 8 – Do you agree with our preferred option (Option 3), to establish a Welsh Language Commission to promote and facilitate the use of the Welsh language and monitor and enforce bodies' compliance with Standards?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Whilst we have no objections to Option 2, we agree that Option 3 provides a more effective arrangement. We support the appointment of a Chief Executive with responsibility for staffing, budget management, delivery of objectives and implementation of financial and risk management arrangements in line with the corporate governance framework.

We would request clarity on the following point:

Paragraph 109 indicates the appointment of the Chief Executive post; however, paragraph 110 proposes that 'the Chief Executive should be nominated by the Commission and approved by the Welsh Government'. Does this indicate that, following an open and transparent appointment process, the successful candidate would be presented by the Commission to the Welsh Government for their approval of the appointment?

We welcome the proposals for the governance and accountability arrangements associated with Option 3 and the support of a suitable skilled and experienced body of members. We support the clear definition and separation of the duties between the strategic functions of the Commission and the operational duties of the Chief Executive and staff of the body.

Question 9 – What are your thoughts on the analysis we have provided which supports our preference for Option 3? Are there any other considerations we should take into account in making any final proposal?

We agree with the analysis provided.

We would expect due consideration in ensuring appropriate demand analysis is undertaken to support the resourcing of staff under the Chief Executive.

Question 10 – Do you believe Option 3 provides sufficient safeguards in relation to the independence of the proposed Commission in exercising its functions in monitoring and enforcing bodies' compliance with Standards?

Yes	☒	No	☐	Unsure	☐
-----	-------------------------------------	----	--------------------------	--------	--------------------------

Supporting comments

We would anticipate that the formal governance arrangements would clearly set out the definition and separation of the functions between the responsible body and the Chief Executive.

We would encourage the establishment of visible and transparent performance management processes support continuous improvement whilst enabling appropriate action to be taken in the event of unsatisfactory performance being recorded.

Question 11 – Are there any additional matters to those listed in paragraphs 121–122 that we should consider regarding arrangements to establish the proposed Commission?

Yes	☐	No	☒	Unsure	☐
-----	--------------------------	----	-------------------------------------	--------	--------------------------

Supporting comments

We agree with the list of key considerations regarding the transfer of staff, property and liabilities. We believe that this will safeguard continuity of skills, knowledge and experience under the Commission, provide security to the staff transferring to the new body, and enable the new body to ensure the efficiency and effectiveness of the staff structure under the Chief Executive.

Question 12 – Do you agree with our proposal to move the requirement on the Welsh Government to produce a Welsh language strategy from the Government of Wales Act 2006 to the new Welsh Language Bill?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

We welcome the proposal to move the requirement to within the new Welsh Language Bill.

Question 13 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should report to the Assembly on the Welsh language strategy every five years instead of annually?

Agree	☐	Disagree	☒	Neither agree nor disagree	☐
--------------	--------------------------	-----------------	-------------------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

We believe that the proposal may not provide enough accountability on the actions of the Welsh Government during its term. We would welcome further indication of how the Assembly would ensure clear and effective scrutiny of Ministers in the exercise of their functions relating to the Welsh Language in the absence of annual reporting.

Question 14 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should publish a plan setting out how it will implement the strategy every five years instead of annually?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

Whilst we have no real objection to the extended timescale, we would expect any five-year strategy to remain a living document and therefore subject to review as appropriate. We would reiterate the concern around the changes to the publication of an annual report as set out in response to question 13 in the light of the proposed five-year strategic planning cycle.

Question 15 – Do you agree with our proposal to abolish the Welsh Language Partnership Council and provide the Welsh Government with a power to request advice from the proposed Welsh Language Commission?

Agree	☐	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☒
--------------	--------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------

				disagree	
--	--	--	--	-----------------	--

Supporting comments

We are unable to comment on the effectiveness of the Welsh Language Partnership Council, but would expect any new arrangements to be fit for purpose in supporting and advising the Welsh Government on matters relating to Welsh language policy.

Question 16 – Do you have any further comments on Part 2 of the White Paper?

None

Part 3: The Welsh Language Standards

Question 17 – We propose that a reformed model of the Standards (Option 2) should be adopted as the best way to ensure people's rights to receive Welsh language services. Do you agree with this proposal?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including (if relevant) any further reforms you would like to see made to the current system, or any alternative approaches you think we should consider.

We support the proposal of Option 2 to reform the current system of Standards and would welcome:

- A reduction in burdensome standards that do not contribute directly to improved services;
- Changes to costly Standards that provide little public benefit;
- Increased opportunities to exercise reasonable judgement in relation to particular Standards;
- Greater use of codes of practice that provide clarity on the application of the Standards; and
- Periodic review and revision of the Standards.

We acknowledge that demand for Welsh language services is expected to increase in future and have incorporated the goals of the Well-being and Future Generations Act into the ethos of our planning of our public services. We would simultaneously hope for increased marketplace capability to improve opportunities to recruit appropriately skilled Welsh language staff to support the delivery of bilingual services.

Question 18 – We have based our preferred proposal for reformed Standards (Option 2) on the grounds of the clarity, capacity for improvement and the costs of change associated with each option (paragraphs 163–165). Do you agree with our analysis?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including (if relevant) any other factors we should take into account in making any final proposals.

We support the resulting principles outlined in paragraphs 163 to 165 in regards to incremental progress that enables bodies to continue to evolve in their delivery of the Standards.

Question 19 – Do you agree with the proposal to abolish the current classes of Standards and differentiate between 'Standards' (which would relate to services) and 'language planning duties' (which would relate to corporate duties)?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

We support the proposal to abolish the classes of Standards and recast the Standards that do not create rights for individuals as language planning duties. We believe that this may provide further opportunities for proportionate development based on area and population and foster the spirit for language planning and promotion in partnership.

We would also welcome the opportunity to reduce bureaucracy associated with the Standards in their current format.

Question 20 – Are you of the opinion that provisions relating to the Welsh in Education Strategic Plans should be included within the new legislation as language planning duties?

Yes	☐	No	☐	Unsure	☒
-----	--------------------------	----	--------------------------	--------	-------------------------------------

Supporting comments

Question 21 – Are there any other matters which you believe should be included in the new legislation as language planning duties?

Yes	☐	No	☒	Unsure	☐
-----	--------------------------	----	-------------------------------------	--------	--------------------------

Supporting comments

Question 22 – Do you agree that the proposed Commission should have general powers to conduct examinations into how bodies meet their Welsh language duties, which would include both the Standards and the language planning duties?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
-------	-------------------------------------	----------	--------------------------	----------------------------	--------------------------

Supporting comments

We support the proposal in principal and acknowledge that the quality of Welsh language strategies may vary. Whilst examinations into how bodies meet their Welsh language duties are resource intensive, they provide additional opportunities for bodies to reflect on the activities undertaken, identifying good practice and drivers for change.

Question 23 – Do you agree with our proposal that the proposed Commission should monitor and support bodies in relation to their language planning duties, rather than enforce them?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
-------	-------------------------------------	----------	--------------------------	----------------------------	--------------------------

Supporting comments

We welcome the suggestion that bodies are monitored and supported to develop the capacity and capability needed to effectively fulfil their duties, fostering greater goodwill and cooperation between the Commission and the body in question.

Question 24 – Do you agree with our proposal for the Welsh Government to be responsible for imposing Standards on bodies either through a compliance notice or other mechanism?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

We support the proposal for a less bureaucratic, more cost effective process for the imposition of Standards. Within this, we would also welcome clarity over the interpretation of the Standards which has remained an issue for bodies already subject to the Standards.

Question 25 – Do you agree with our proposal that all regulations to make Standards should be subject to a full public consultation before seeking the approval of the Assembly?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

We support a transparent change process that promotes public engagement over any regulations prior to seeking approval of the Assembly.

Question 26 – Do you agree with our proposal to abolish Standards Investigations?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

We support the proposal to abolish Standards Investigations. The process is overly bureaucratic, and resource and time intensive for the bodies subject to the Investigation process. The time elapsed between submission of the initial response to the Investigation and the draft Compliance Notice being served on a body renders the process less effective than it could be.

Question 27 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should be given powers to issue codes of practice or guidance relating to the Standards?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

We welcome the proposal that the Welsh Government should be given powers to issue codes of practice or guidance relating to the Standards. We acknowledge that this is not within the gift of the Welsh Language Commissioner. However, any assistance available to better understand the practical requirements of the Standards would be welcomed.

Question 28 – Do you agree with our proposal that the Welsh Government should have a power to impose Standards on all the bodies in a sector directly through regulations without the need for a compliance notice or other such mechanism?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including your views on the factors we should take into account in drafting Standards to be imposed directly on bodies within a sector, whether individual bodies should retain the right to challenge the imposition of a Standard, and whether there should be an enhanced consultation process.

We support the proposal for a more effective approach to imposing reasonable and proportionate Standards on a body. We agree that there should be a mechanism for challenge within the process to allow greater exploration of any issues identified by a body. Individual bodies retaining the right to challenge the imposition of a Standard would provide an opportunity for specific engagement with that body; however, an enhanced consultation process undertaken with groups of similarly themed bodies may provide more effective engagement and collective understanding of shared challenges.

Question 29 – What factors should we take into account or what procedure should we follow in order to ensure the process for imposing Standards on the Welsh Government is fair and transparent?

Supporting comments

We welcome the suggestion that the Assembly could have a role in the process of imposing Standards on the Welsh Government. This would help to promote public assurance through transparency by allowing debate on the reasonable and proportionate nature of any compliance notice.

Question 30 – Do you agree with our proposal that complaints should have to be dealt with through the relevant body's complaints procedure first before the proposed Welsh Language Commission can investigate an alleged failure?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

We support the proposal that complaints should have to be dealt with through the relevant body's complaints procedure prior to investigation by the proposed Commission. Bodies should be provided every opportunity to undertake their own investigations into complaints which would be conducted within shorter timescales than may be afforded by the Welsh

Language Commission. In many instances, bodies will have rectified the subject of the complaint before the conclusion of an investigation by the Commission. This represents an ineffective use of resource and presents no cost benefit to either the individual body or the Commission.

We also recognise that, in spite of the best efforts to effect a culture change within an organisation or across a body, there remains a challenge in addressing the concerns of Welsh-speaking staff that may be reluctant to promote and use their own Welsh language skills. We have observed a reticence to engage through the medium of Welsh regarding telephone calls and face to face engagement for fear of being required to address all Welsh-language matters. In addition, we have observed a culture of fear of making errors when using Welsh which could lead to reproaches from within the organisation and from external complaints.

Question 31 – Do you agree with our proposal that bodies must adhere to an approved complaints procedure, such as the Model Concerns and Complaints Policy?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

We welcome the proposal for adherence to an approved complaints procedure. This would provide some continuity between individual complaints processes with timescales for response in the same way as the Freedom of Information process does currently.

Question 32 – Do you agree with our proposal that the proposed Commission should only take further action regarding a complaint if it believes the alleged breach of a Standard or complaints procedure is serious?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including any comments on our definition of a 'serious breach' in paragraph 219.

We support the proposed criteria for further action regarding a complaint and believe this to be a pragmatic approach to dealing with serious breaches. This would enable more effective resourcing to undertake further action.

We would welcome assurance that the Commission would instigate further action in the case of repeated small, minor or insignificant breaches of the same Standards as this may indicate an ongoing problem for the body in question.

Question 33 – Do you agree with our proposal to allow the proposed Commission to conduct an investigation of its own initiative?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

We support the proposal to allow the proposed Commission to conduct an investigation of its own initiative. We agree that this would provide opportunity for the Commission to better understand any common compliance issues between bodies and to provide advice and guidance on resolution.

Question 34 – Do you agree that the actions set out in paragraph 225 provide an effective range of enforcement action?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including any thoughts on alternative enforcement actions that have been rejected or not considered in the White Paper.

We believe that the enforcement actions set out in paragraph 225 provide an appropriate range of enforcement actions; however, the measure of effectiveness will be seen in the way in which they are applied.

Question 35 – Currently, the Commissioner has powers to impose a civil fine of up to £5,000 and in some circumstances to request a court order to require a body to comply. Do you agree with our proposal that these powers should be retained?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including any comments on the maximum civil fine that the proposed Commission should be able to impose (if at all).

We support the retention of the powers proposed in paragraph 226 as 'last resort' measures regarding non-compliance.

Question 36 – Do you agree with our proposal to retain the Tribunal's role in relation to the proposed Commission's decisions regarding enforcing bodies' compliance with Standards?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

We support the proposal to retain the Tribunal's role in relation to the proposed Commission's decisions regarding enforcement.

Question 37 – Do you agree with our proposal that the Tribunal should also deal with appeals against a decision of the Welsh Government to impose Standards on a body?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

We support the proposal that the Tribunal should also deal with appeals against a decision of the Welsh Government to impose Standards on a body. This arrangement would provide reassurance that the decisions made by the Welsh Government are subject to independent scrutiny and challenge.

Question 38 – We propose to introduce a mandatory first stage for the Tribunal in relation to appeals against the proposed Commission's decisions concerning enforcing Standards. The first stage would require the Tribunal to give permission on the grounds that an application has a reasonable chance of success or another compelling reason why the application should be heard. Do you agree with our proposal?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

We acknowledge that the proposal would provide a more resource and cost effective method of pursuing appeals than an otherwise automatic process.

Question 39 – Do you believe that the proposed mandatory first stage should apply to appeals against a decision of the Welsh Government to impose Standards on a body?

Yes	☒	No	☐	Unsure	☐
------------	-------------------------------------	-----------	--------------------------	---------------	--------------------------

Supporting comments

We support the application of the proposed mandatory first stage to appeals against a decision of the Welsh Government to impose Standards on a body. This would provide parity of process across all bodies operating within this process.

Question 40 – Do you have any further comments on Part 3 of the White Paper?

None

Part 4: The scope of bodies covered by Welsh language legislation

Question 41 – Do you agree with our proposal to remove the constraints in the Measure so that the Welsh Government has the power to make Standards applicable to any body within the Assembly's legislative competence?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

We welcome any changes that would result in more agile and flexible legislation around the Standards whilst ensuring that the Welsh Government is fully accountable through the Assembly's scrutiny procedure prior to exercising that power.

Question 42 – Do you agree with our proposal that private sector businesses should only be liable to comply with Standards that relate to the services they provide to their customers?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments, including your views on any limits that should be placed on the powers to impose Standards on private businesses.

We agree in principal with the proposal; however, we remain concerned about the effects this requirement could have on small local businesses and their capacity to deliver on duties to provide bilingual services.

We support the Welsh Government's observations regarding the current economic uncertainty following the decision to leave the EU and the risks of applying further pressures on private sector companies and inward investment.

Question 43 – Do you agree with our proposal that Standards should only be imposed on private businesses as part of a wider package of promotional and awareness raising initiatives?

Agree	☒	Disagree	☐	Neither agree nor disagree	☐
--------------	-------------------------------------	-----------------	--------------------------	-----------------------------------	--------------------------

Supporting comments

We support the proposal to provide a package of promotional and awareness raising initiatives in the event of imposing Standards on private businesses. We believe that additional practical support may be required to enable certain types of businesses to successfully comply with and Standards imposed.

Question 44 – If the Welsh Government is given powers to impose Standards on any body within the Assembly's competence, do you believe that Standards should be imposed on any body or sector that is not currently within the scope of Welsh language legislation?

Yes	☒	No	☐	Unsure	☐
------------	-------------------------------------	-----------	--------------------------	---------------	--------------------------

Supporting comments

We support in principle the proposal; however, we would welcome a reasonable and proportionate approach as well as any supporting public consultation on the matter. This would help ensure that any Standards imposed on any additional body or sector are meaningful and have the capacity to drive change.

Question 45 – Do you have any further comments on Part 4 of the White Paper?

None

Part 5: Assessing the impact of our proposals

Question 46 – We have assessed the impact of our proposals on equality, children, young people and their families, and the Welsh language. Do you have comments on any of these assessments?

We agree with the outcomes of the assessments.

Question 47 – We would like to know your views on the effects that the proposals in our White Paper would have on the Welsh language, specifically on:

- i) opportunities for people to use Welsh
- ii) treating the Welsh language no less favourably than the English language.

What effects do you think there would be? How could positive effects be increased, or negative effects be mitigated?

Supporting comments

We believe that the intentions within the proposals are capable of increasing opportunities for people to use Welsh and that in principal, Welsh would be treated no less favourably than English. However, we remain cognisant of the impact as relates to people's confidence to use Welsh when it is not their first language, as stated previously.

We are also aware that there is still some opposition by non-Welsh speaking residents towards those who wish to use Welsh in their daily lives; this has led to criticism of bodies that are working to improve services in Welsh regarding the costs and resources associated with compliance with the Standards.

In addition, the Welsh Language Commissioner's Assurance Report 2016-17, *Rights Taking Root* reflected public comments about the formal use of Welsh language in translated documentation. This promotes an expectation on bodies to provide more 'humanised' translations when, in many instances, translation services are procured from third parties translation companies that operate their own 'corporate' styles. Furthermore, bodies are not necessarily capable of proofing the translated materials received. This may provide a challenge to opportunities for people wanting to use Welsh.

Question 48 – Please also explain how you believe the proposed options could be formulated or changed so as to have:

- i) positive effects or increased positive effects on opportunities for people to use the Welsh language and on treating the Welsh language no less favourably than the English language
- ii) no adverse effects on opportunities for people to use the Welsh language and on treating the Welsh language no less favourably than the English language.

Supporting comments

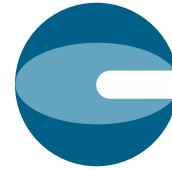
No further comments

Question 49 – We have asked a number of specific questions. If you have any related issues which we have not specifically addressed, please use this space to report them.

None

Responses to consultations are likely to be made public, on the internet or in a report. If you would prefer your response to remain anonymous, please tick here:

☐

Strictly private and confidential

Welsh Language Bill Team
Welsh Language Division
Welsh Government
Cathays Park
Cardiff
CF10 3NQ

Sent by email only

31 October 2017

Dear Sirs

White Paper consultation document

I write in response to your consultation on the White Paper "Striking the right balance". The GCC welcomes the opportunity to respond to that consultation.

About the GCC

The General Chiropractic Council (GCC) is the statutory regulator of chiropractors in the UK. Our functions are set out in legislation.

The GCC is an independent statutory body established by Parliament to regulate the chiropractic profession. We protect the health and safety of the public by ensuring high standards of practice in the chiropractic profession.

The title of 'chiropractor' is protected by law and it is a criminal offence for anyone to describe themselves as a chiropractor without being registered with the GCC. We check that all chiropractors are properly qualified and are fit to practise.

In common with the other eight regulators of health and care professionals in the UK, our over-arching objective is public protection, and we are overseen by the Professional Standards Authority for Health and Social Care (PSA). We are also accountable to Parliament

We have one office, in England, and all of our services are delivered by staff who are not based in Wales.

We are entirely funded by our registrants' (chiropractors) fees. We do not receive any taxpayer funding, and any increase in our operational costs would have to be funded through increasing registration fees or by reducing costs associated with other aspects of our statutory regulatory activities. The UK Government's current policy is that regulators may not increase registration fees unless that is essential in order to fulfil their regulatory functions. We contribute to the funding of the PSA through an annual levy.

Comments on the consultation

We recognise the importance of ensuring access to services in the health and care sector for Welsh speakers, and of treating the language on the basis of equality.

We welcome the focus in the White Paper on putting in place proportionate measures that will ensure access to public services using the Welsh language for service users. There are a number of specific aspects of the proposals that are directly relevant to the GCC. We hope therefore that the following comments on those aspects will prove helpful:

- We welcome the commitment to shifting the emphasis from enforcement to remediation (so that breaches can quickly be put right by the body itself); and providing support to bodies to develop in relation to language planning duties (question 23).
- We support the proposal that the Standards should be reformed and should in future apply only to the provision of public services (as set out in option 2 of question 17 to individuals, and creating a clear distinction between the Standards and language planning duties (question 19).
- We agree that it would be helpful for codes of practice to be issued in relation to the Standards (question 27), and that a route of appeal to the Tribunal should remain an available option in relation to a compliance notice.
- We agree that complaints should in the first instance be made to the body complained about, in order to give that body an opportunity to remedy the problem, thereby providing the complainant with a prompt solution (question 30). It seems proportionate that such matters should only be referred elsewhere if they are serious in nature.
- We suggest that you may wish to allow the Commission a discretion to take action in respect of any complaint that has not been resolved at that stage, as opposed to requiring the Commission to take such action (paragraph 218). Similarly you may wish to allow, rather than require, the Commission to conduct an investigation (paragraph 221).
- We do not consider that it is necessary to require bodies subject to the Standards to adhere to a particular complaints model (question 31). We suggest that it would be preferable to require bodies to comply with the key principles of good complaints-handling, without mandating their adopting a particular model scheme.
- We do not consider that it would be appropriate or proportionate to require the publication of all complaints and outcomes online. Any identification of trends or ongoing issues (and their rectification) is a matter for the body's own governance mechanisms in the first instance. We would ask you to note that all nine UK regulators of health and care professionals are subject to an annual review of our performance by the PSA, and that it is possible that the PSA's own current view of its Standards may result in duplication of monitoring in this area in future.

- We were somewhat troubled that the analysis set out in paragraph 227 appeared to be based on an assumption that adoption of such a model scheme will be required, along with publication of outcomes, given that at the current time those remain proposals under consultation.
- In our view, seeking to prevent individual bodies from challenging the imposition of a Standard may not be advisable, as it would mean that the only route of challenge would be through judicial review.

We would ask you to note that the impact assessment which forms part of the document does not appear to factor in the impact on those registered by the GCC (and other regulators in the sector). As set out above, the GCC is entirely funded by our registrants' fees, which means that the costs of our Welsh language provision ultimately falls to be borne by those individual chiropractors, most of whom do not live or work in Wales. In addition, the GCC (and therefore the individual registrants who fund it) contribute to the costs of the PSA, via the levy mechanism.

We hope that our response is helpful to you in finalising plans to ensure access to public services for users of the Welsh language, while remaining proportionate. We would welcome the opportunity to participate in any engagement you might undertake in relation to the Standards regulations that might apply to us and similar regulators of health and care professionals, in future.

Yours sincerely

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'R. Hayles'.

Rosalyn Hayles
Chief Executive & Registrar, GCC

PG-195 - Fforwm Gofal Cymru/ Care Forum Wales

Care Forum Wales is the main professional representative organisation for the independent health and social care sector in Wales. We see care and support services as being a public service, and indeed the majority is commissioned by Local Authorities out of public funds. We fully support the need for care to be provided through the medium of the Welsh to those citizens for whom Welsh is their first language. Whilst we have not commented on the detail of the proposed changes, we would like to make some overarching comments from the perspective of our members.

It is widely acknowledged that the sector is under resourced and we therefore welcome the intent of the bill to ensure that the standards are reasonable and proportionate and to move from a focus on compliance to a more supportive model. This approach is more aligned with the general direction of travel in health and social care sector, where the regulator has taken on more of an improvement function.

A code of practice would be helpful here as there is already confusion regarding expectations of the sector. For instance, in terms of regulatory visits, different CSSIW inspectors seem to have a different understanding of what is meant by the active offer. We see similar inconsistency across Local Authorities in their approach to contract monitoring - there is a sense that some expect more of the private sector than of their own social services departments. Whilst we agree that public sector bodies should have more discretion in how they apply the standards, the code of practice and guidance will need to be sufficiently detailed and robust to ensure that they are consistent and proportionate in their approach to contracted businesses.

We are pleased to note the proposals to support private businesses and SMEs in particular, as it is small care providers who particularly lack the resources to increase their Welsh language capacity. Access to independent advice would therefore be very helpful. However, we would also like to see more subsidised translation services and work based training that is sector specific and will enable providers to improve the active offer.

Responses to consultations are likely to be made public, on the internet or in a report. If you would prefer your response to remain anonymous, please tick here:

☐

Sylwadau rhagarweiniol

Croesawn y cyfle hwn i gynnig sylwadau ar gynnwys Papur Gwyn Llywodraeth Cymru, 'Taro'r cydbwysedd iawn: cynigion ar gyfer Bil y Gymraeg'. Mae'r sylwadau a gynigir yn y papur hwn yn trafod cynigion pob un o brif adrannau'r Papur Gwyn (Rhannau 1-4). Fodd bynnag, i gychwyn, cynnigiwn dri sylw cyffredinol sydd, yn ein tyb ni, yn galw am ystyriaeth ofalus wrth symud ymlaen i bendefynu ar gynnwys Bil y Gymraeg.

- Mae risg y bydd dyhead y Llywodraeth i geisio diwygio Mesur 2011 nawr yn arwain at gyfnod o drafod strwythurau, yn hytrach na chanolbwyntio ar weithredu strategaethau a pholisiau sydd eisoes mewn lle, gan gynnwys y Strategaeth Iaith ddiweddaraf sy'n gynllun uchelgeisiol tu hwnt. Yn sgil hynny, mae'n allweddol sicrhau na fydd unrhyw ddiwygiadau a gaiff eu cyflwyno gan y Bil arfaethedig yn arwain at oedi neu golli momentwm mewn perthynas â'r gwaith sydd wedi cael ei wneud ers 2011 ymlaen. Dylai'r graddau y gellir 'adeiladu ar' neu 'datblygu ymhellach' fod yn ystyriaethau cwbl allweddol wrth ddod i benderfyniadau ynglŷn â chynnwys y Bil. Mae'n eglur bod lle i ddatblygu'r broses o ymwneud â chyrff sy'n gweithredu'r Safonau ac addasu'r dull o reoleiddio er mwyn gwella trefniadau cynghori, cefnogi a rhannu arfer da. Nid yw'n glir, fodd bynnag, bod angen diwygio'r ddeddfwriaeth yn sylweddol, fel argymhellir yn y Papur Gwyn, er mwyn gwneud hynny.
- Mae tuedd ar brydiau i amcanion penodol 'Cymraeg 2050' (yn arbennig y targed o gyrraedd miliwn o siaradwyr) orlywio naratif y Papur Gwyn. Un o gyfraniadau posib deddfwriaeth iaith yw creu trefniadau sefydliadol addas ar gyfer y gwaith o sbarduno twf yn y nifer o siaradwyr Cymraeg, a chynnydd yn y defnydd cymdeithasol a wneir o'r iaith. Fodd bynnag, mae'n bwysig cofio nad gweithredu fel cyfrwng i hwyluso creu miliwn o siaradwyr yw unig swyddogaeth y ddeddfwriaeth. Mae ganddo hefyd rôl wrth sefydlu cyfundrefn sy'n gwarantu cyfiawnder a chydaddoldeb sifig i'r sawl sy'n siarad Cymraeg nawr (ac a fydd yn gwneud yn y dyfodol, beth bynnag fo'r union gyfanswm) ac sy'n dymuno defnyddio'r iaith mewn gwahanol beueodd swyddogol. Nid oes ystyriaeth ddigonol o'r ail gyfraniad hwn yn y Papur Gwyn.
- Un o'r problemau sydd wedi tanseilio'r drafodaeth hyd yma yw na fu digon o eglurder na chytundeb ar beth yn union mae swyddogaethau rheoleiddio a hybu yn ei gynrychioli. Roedd hyn yn arbennig o amlwg wrth edrych ar y sylwadau a gyflwynwyd i'r ymgynghoriad ar weithrediad Mesur y Gymraeg 2011, a wnaeth fwydo i'r Papur Gwyn.¹ Yno gwelwyd amryw o randdeiliaid yn tueddu i ddefnyddio hybu i gynrychioli dull meddal a rheoleiddio fel dull mwy cyhyrog o ymwneud â sefydliadau a cheisio sicrhau eu bod yn cydymffurfio â'u dyletswyddau mewn perthynas â'r Gymraeg. Er mwyn sicrhau trafodaeth gyhoeddus mwy cydlynol mae'n hanfodol ceisio sefydlu'n fwy pendant y gwahaniaeth rhwng y ddwy swyddogaeth: hynny yw bod rheoleiddio'n weithgaredd sy'n ymwneud â gosod dyletswyddau mewn perthynas â'r Gymraeg ar gyrff, ynghyd â monitro cydymffurfiaeth â'r dyletswyddau hyn, tra bod hybu'r Gymraeg yn ymwneud yn bennaf ag annog mwy o

¹ Llywodraeth Cymru (Gorffennaf 2017). *Paratoi ar gyfer Bil y Gymraeg, Galwad am dystiolaeth: crynodeb o'r ymatebion*: <http://gov.wales/docs/dcells/publications/170718-wl-bill-sor-cy.pdf>

ddefnydd cymdeithasol o'r Gymraeg ac annog agweddau mwy cadarnhaol tuag ati. O ran y swyddogaeth gyntaf, gall dulliau o reoleiddio amrywio ac mae lle i ystyriaeth bellach o ymagweddau posibl tuag at reoleiddio mewn perthynas â'r Gymraeg o fewn y ddeddfwriaeth bresennol.

Rhan 1: Hybu'r Gymraeg

Mae'r Papur Gwyn yn cynnig pedwar opsiwn gwahanol ar gyfer trefnu'r gwaith o hybu'r Gymraeg ac o reoleiddio cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau, gan egluro bod Llywodraeth Cymru yn ffafrio Opsiwn 4 (gw. pwyntiau 61-110):

- Opsiwn 1: Dim newid
- Opsiwn 2: Asiantaeth weithredol er mwyn hybu'r Gymraeg
- Opsiwn 3: Corff ar wahân i hybu'r Gymraeg
- Opsiwn 4: Un corff yn gyfrifol am hybu'r Gymraeg a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau

Nid ydym yn cefnogi'r cynnig y dylid sefydlu un corff i fod yn gyfrifol am y gwaith o hybu'r Gymraeg a hefyd y gwaith o reoleiddio cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau. Credwn yn gryf bod y ddwy yn swyddogaethau gwahanol iawn o ran natur, ac yn sgil hynny, dylid anelu i ddatblygu cyfundrefn polisi a chynllunio iaith sy'n adlewyrchu hynny. Ar y naill llaw, mae gwaith hybu yn ymwneud yn bennaf â'r her o geisio annog mwy o ddefnydd cymdeithasol o'r Gymraeg ac o annog agweddau mwy cadarnhaol tuag ati. Ar y llaw arall, mae gwaith rheoleiddio yn ymwneud â'r angen i osod dyletswyddau statudol mewn perthynas â'r Gymraeg ar sefydliadau gwahanol, ynghyd â monitro cydymffurfiaeth â'r dyletswyddau hyn. Mae'r cyntaf yn ymwneud â cheisio dylanwadu ar ymddygiad dydd i ddydd unigolion, teuluoedd a chymunedau ledled Cymru, tra bo'r ail yn ymwneud â cheisio dylanwadu ar arferion a gweithrefnau ieithyddol sefydliadau. (Wrth reswm, yn ei hanfod, mae gwaith rheoleiddio hefyd yn galw am geisio dylanwadu ar arferion gwahanol unigolion, ond yn arwyddocaol, dylanwadu ar unigolion yn rhinwedd y ffaith eu bod yn ddarparwyr gwasanaeth ac yn dal gwahanol swyddi proffesiynol a wneir yn yr achos hwn, yn hytrach na cheisio dylanwadu ar ymddygiad anffurfiol pobl mewn perthynas â'u teulu neu eu cylch o ffrindiau).

O ran y cwestiwn o ble ddylai'r cyfrifoldeb dros y swyddogaethau hybu a rheoleiddio hyn orwedd, credwn mai'r opsiwn delfrydol fyddai rhywbeth tebyg i'r hyn a amlinellir yn Opsiwn 3 yn y Papur Gwyn. Byddai hynny'n golygu trefniant lle bo'r cyfrifoldeb dros y gwaith o hybu'r Gymraeg yn eiddo i asiantaeth cynllunio iaith hyd braich a'r gwaith o fonitro cydymffurfiaeth sefydliadau â'u dyletswyddau statudol yn eiddo i gorff rheoleiddio hyd braich.

Ar yr un pryd, o ystyried y gwasgu cyfredol ar wariant cyhoeddus sy'n debygol o ddwyshau dros yn y blynyddoedd a'r degawd nesaf, ynghyd â'r ffaith bod y Papur Gwyn yn pwysleisio y bydd yr angen i resymoli adnoddau yn ystyriaeth allweddol i Lywodraeth Cymru wrth benderfynu ar gynnwys y Bil newydd, rhaid cydnabod ei bod yn anhebygol y bydd ein opsiwn delfrydol yn cael ei fabwysiadu. Eto i gyd, credwn y dylai'r angen am gyfundrefn sy'n gwahaniaethu rhwng swyddogaethau hybu a rheoleiddio barhau i fod yn ystyriaeth bwysig.

O ganlyniad, os derbynir nad yw trefniant tebyg i Opsiwn 3 yn realistig ar hyn o bryd, credwn y dylid ystyried datblygu ymhellach ar y trefniant a fu'n weithredol ers cyflwyno Mesur y Gymraeg 2011, sef:

- bod Llywodraeth Cymru yn arwain ar y gwaith o hybu'r Gymraeg;
- a bod y gwaith o fonitro cydymffurfiaeth sefydliadau â'u dyletswyddau statudol yn eiddo i gorff rheoleiddio hyd braich.

Credwn bod ystod o ddadleuon o blaid ystyried y trefniant hwn ymhellach:

- Mae gan lywodraethau y potensial i arwain gweithgaredd hybu mewn modd effeithiol. Mae gan lywodraethau y potensial i ddatblygu arbenigedd mewn cynllunio ieithyddol, ac ar ben hynny mae llywodraethau, gan gynnwys Llywodraeth Cymru, eisoes yn weithgar yn ceisio hybu newid ymddygiad ymysg y cyhoedd mewn meysydd polisi eraill, megis arferion byw a bwyta iach.
- Mae lle i ddatblygu ymhellach ar y gwaith mae Llywodraeth Cymru wedi bod yn ei wneud yn cydlynnu gweithgaredd hybu cyrff allanol sydd â swyddogaeth benodol mewn perthynas â'r Gymraeg.
- Byddai modd i lywodraeth ddefnyddio ei gyfalaf a'i awdurdod sylweddol er mwyn sbarduno gweithgaredd hybu gan sefydliadau pwysig eraill sy'n dylanwadu ar ddewisiadau iaith, er mai nid lles y Gymraeg yw eu prif ffocws. Mae'n bosib iawn y byddai ymdrechion o'r fath yn dipyn llai effeithiol o gael eu harwain gan gorff allanol na fyddai'n meddu ar yr un adnoddau a chyfalaf. Gallai cynyddu capasiti mewnol y llywodraeth fel pwerdy cynllunio ieithyddol hefyd ddylanwadu ar adrannau eraill o fewn y llywodraeth, gan adeiladu ar waith sydd eisoes wedi cael ei wneud mewn perthynas â'r WESPs.
- Lle bo galw am ymgymryd â gwaith hybu sy'n gofyn am ymgyrchoedd cyhoeddus ayb, mae'n gyffredin mewn sawl maes polisi i weld llywodraethau yn datblygu cynlluniau cyffredinol ac yna'n cytundebu darparwyr allanol i weithredu ymyrraethau neu ymgyrchoedd penodol ar eu rhan.

Tra ein bod uchod yn awgrymu dilyn llwybr a fyddai'n datblygu ar y trefniadau sefydliadol sydd eisoes yn eu lle, dylid pwysleisio y byddem yn argymhell gwneud hynny gan ffurfioli'r rhaniad rhwng swyddogaethau hybu a rheoleiddio mewn modd mwy eglur. Yn benodol, dylid sefydlu'n glir mai canolbwytio ar weithgaredd sy'n gysylltiedig â rheoleiddio cydymffurfiaeth â'r Safonau yw pennaf waith y corff rheoleiddio. Credwn bod trefniadau'r blynyddoedd diwethaf lle bu hybu defnydd cyffredinol o'r iaith yn rhan o 'swydd-ddisgrifiad' y Llywodraeth a'r Comisiynydd wedi creu amwysedd di-angen.

Rhan 2: Llywodraethiant ac atebolrwydd

O ran y trefniadau llywodraethol gorau ar gyfer y corff hybu a rheoleiddio arfaethedig, mae'r Papur Gwyn yn cynnig 3 opsiwn ac yn egluro bod Llywodraeth Cymru yn ffafrio'r trydydd ohonynt:

- Opsiwn 1: Trosglwyddo adnoddau ychwanegol ar gyfer hybu'r iaith i swyddfa Comisiynydd y Gymraeg

- Opsiwn 2: Comisiynydd y Gymraeg gyda Bwrdd Llywodraethu
- Opsiwn 3: Comisiwn y Gymraeg

Eglurwyd uchod ein bod yn ffafrio trefniant sefydliadol sy'n golygu bod y cyfrifoldeb dros swyddogaethau hybu a rheoleiddio yn gorwedd mewn llefydd gwahanol, sef:

- bod Llywodraeth Cymru yn arwain ar y gwaith o hybu'r Gymraeg;
- a bod y gwaith o fonitro cydymffurfiaeth sefydliadau â'u dyletswyddau statudol yn eiddo i gorff rheoleiddio hyd braich.

O ganlyniad, mae ein sylwadau yma yn canolbwyntio ar y trefniadau llywodraethol y byddem yn ei ffafrio ar gyfer strwythur sefydliadol o'r fath.

Yn achos y corff rheoleiddio byddem yn ffafrio trefniant tebyg i'r hyn amlinellir yn Opsiwn 2, uchod, sef Comisiynydd sy'n gweithredu dan oruchwyliaeth bwrdd rheoli. Credwn bod cynnal sefyllfa lle bo unigolyn penodol yn dal swydd y rheoleiddiwr yn bwysig er mwyn iddo ef/hi fedru gweithredu fel eiriolwr clir dros y sawl sy'n dymuno defnyddio'r Gymraeg mewn gwahanol gyd-destynau cyhoeddus. Ar yr un pryd, credwn y byddai cyfuno Comisiynydd unigol gyda bwrdd rheoli yn syniad da, gan y byddai strwythur o'r fath yn sicrhau lefel ychwanegol o atebolrwydd ac yn golygu bod modd herio neu ffrwyno penderfyniadau Comisiynydd os oedd angen.

Mater sydd heb ei drafod yn y Papur Gwyn, ond un a ddylai, yn ein tyb ni, dderbyn ystyriaeth lawnach wrth lunio'r Bil, yw trefniadau atebolrwydd presennol y Comisiynydd, ac yn benodol y ffaith mai'r Llywodraeth sy'n penodi deiliad y swydd. Yn sgil swyddogaethau rheoleiddio Comisiynydd y Gymraeg credwn y byddai'n fwy priodol pe bai'r swydd yn un a benodir gan, ac sy'n atebol i'r, Cynulliad. Byddai hyn yn esgor ar drefniadu atebolrwydd mwy gwydn ac yn adlewyrchu'r consensws rhyngwladol cynyddol y dylai cyrff tebyg sy'n ymwneud â sicrhau hawliau a chyfleoedd cyfartal i ddinasyddion fod yn annibynnol o lywodraeth y dydd.

Mater pwysig arall sydd heb ei drafod yn y Papur Gwyn yw natur y trefniadau sefydliadol ar gyfer y Gymraeg o fewn Llywodraeth Cymru. Ar hyn o bryd, nid oes adran benodol o fewn y Llywodraeth sy'n gyfrifol am y Gymraeg ac nid oes swyddog o statws Cyfarwyddwr yn gyfrifol am bolisi mewn perthynas â'r iaith. Er mwyn cryfhau seiliau llywodraethiant polisi iaith, credwn yn gryf bod angen meddwl mwy am statws y gweision sifil sy'n ymwneud â'r Gymraeg a goblygiadau hyn i'w perthynas â gweinidogion neu weision sifil mewn adrannau eraill o'r Llywodraeth. Byddai hyn yn berthnasol pa bynnag opsiwn o Ran 1 y Papur Gwyn y penderfynir ei fabwysiadu yn y pendraw. Yn wir, gallai'r mater yma fod hyd yn oed yn fwy pwysig pe bai swyddogaethau yn cael eu trosglwyddo allan o'r Llywodraeth, gan y byddai'n debygol y byddai dylanwad a chapasiti Is-adran y Gymraeg gael ei leihau ymhellach yn sgil hynny (e.e. Rhan 1, opsiwn 2-4).

Rhan 3: Safonau'r Gymraeg

Ffurf y Safonau

Mae'r Papur Gwyn yn cynnig pump opsiwn gwahanol ar gyfer diwygio ffurf a dull gweithredu presennol y Safonau ac yn egluro bod Llywodraeth Cymru yn ffafrio Opsiwn 2.

- Opsiwn 1: Dim newid.
- Opsiwn 2: Diwygio'r system bresennol (e.e. dileu rhai Safonau; mwy o sgôp i gyrff ddehongli sut i weithredu Safonau penodol; mwy o bwyslais ar wella dros amser).
- Opsiwn 3: Set o Safonau mwy cyffredinol yn y ddeddfwriaeth.
- Opsiwn 4: Cynlluniau eithrio wedi seilio ar set o Safonau mwy cyffredinol.
- Opsiwn 5: Nodi hawliau i unigolion yn y ddeddfwriaeth.

Credwn yn gryf y dylai unrhyw ddiwygiadau i'r Safonau gael eu cyflwyno gyda'r amcan o geisio adeiladu ar y drefn sydd eisoes mewn lle. Gyda golwg ar hynny, awgrymwn y dylid rhoi mwy o ystyriaeth nag a geir yn y Papur Gwyn i rinweddau Opsiwn 5, sef nodi cyfres o hawliau mewn perthynas â'r Gymraeg ar wyneb y Bil newydd. Mae'r Papur Gwyn yn sefydlu dewis pendant rhwng naill ai trefn sy'n seiliedig ar y Safonau, neu drefn amgen sy'n seiliedig ar sefydlu cyfres o hawliau. Fodd bynnag, yn ein tyb ni, nid oes rhaid dewis rhwng y naill opsiwn neu'r llall, ac yn wir, byddai gwneud hynny'n wendid. Yn hytrach, dylid ystyried dechrau'r Bil gyda chyfres o hawliau craidd, penodol iawn, ar ei wyneb (e.e. yr hawl i ofal meithrin yn y Gymraeg a'r hawl i addysg Gymraeg) a fyddai'n cynrychioli isafswm o ddarpariaeth cyfrwng Cymraeg y gall unigolion yn rhesymol ei ddisgwyl ar draws Cymru. Yn ychwanegol, byddai modd i'r Bil gynnwys Safonau sy'n manylu ar ddyletswyddau cyrff amrywiol mewn perthynas â'r Gymraeg. Byddai potensial i weithrediad y rhain amrywio ar draws peuoedd gwahanol ac ar draws ardaloedd daearyddol o Gymru.

Byddai trefn debyg i'r uchod yn meddu ar nifer o ragoriaethau:

- Byddai cynnwys ystod o hawliau craidd ar wyneb y Bil yn cyfrannu at gynyddu eglurder ymhlith y cyhoedd ynglŷn â'r mathau o ddarpariaeth cyfrwng Cymraeg y gellid yn rhesymol ei ddisgwyl ar draws Cymru, beth bynnag fo'r amgylchiadau.
- Tra bod cyd-destun ieithyddol cyfredol Cymru yn golygu y byddai'n rhaid cyfyngu'r hyn y gellir ei sefydlu fel hawl i gyfres o faterion sylfaenol a phenodol iawn, byddai'n gam gwerthfawr. Byddai'n cynnig sail y gellid adeiladu arno maes o law. Yn y dyfodol, byddai modd i ddeddfau eraill ychwanegu materion newydd i'r rhestr o hawliau iaith wrth i amgylchiadau newid, wrth i gapasiti sefydliadau ddatblygu, a hefyd wrth i ddisgwyliadau siaradwyr Cymraeg gynyddu.
- Byddai Bil sy'n cynnwys trefn y Safonau, yn ogystal â chyfres o hawliau craidd, yn osgoi cyfundrefn lle bo gwarantu cyfleoedd i ddefnyddio'r Gymraeg mewn peuoedd swyddogol yn dibynnu'n llwyr ar barodrwydd unigolion i defnyddio'r llysoedd. Dyma fu un o'r dadleuon a gyflwynwyd yn nghyfnod 2010-11 fel rheswm dros beidio dilyn y trywydd hawliau.

Dosbarthiadau Safonau'r Gymraeg

Mae'r Papur Gwyn yn cynnig y dylid diwygio'r dosbarthiadau o Safonau, gan wahaniaethu rhwng y rhai sy'n ymwneud â darparu gwasanaethau i'r cyhoedd neu gyflogeion a'r rhai sy'n gosod dyletswyddau corfforaethol ar ddarparwyr gwasanaethau cyhoeddus (gw. pwyntiau 172-184).

Gwerthfawrogwn bod sail, ar lefel gysyniadol, i wahaniaethu rhwng natur gwahanol Safonau fel y gwna'r Papur Gwyn. Fodd bynnag, nid yw'n eglur beth fyddai'r fantais *ymarferol* a fyddai'n deillio o ffurfioli'r gwahaniaethu hwn yn y Bil. Wedi'r cyfan, dyletswyddau y mae'n rhaid i gyrff eu bodloni yw'r holl Safonau yn y pendraw. O ganlyniad, ac o ystyried mai un o amcanion y Llywodraeth wrth gyflwyno Bil newydd yw ceisio symleiddio ar y drefn y Safonau, nid ydym wedi'n hargyhoeddi y dylid cynnwys diwygiadau a fyddai'n gwahaniaethu rhwng statws a natur gwahanol fathau o ddyletswyddau ac a fyddai'n cyflwyno terminoleg newydd.

Yn ogystal, nid ydym yn cefnogi'r cynnig na ddylai pwerau gorfodi presennol y Comisiynydd fod yn weithredol mewn perthynas â'r 'dyletswyddau cynllunio iaith' arfaethedig. Cytunwn yn gryf â'r pwyntiau yn y Papur Gwyn sy'n nodi bod angen cefnogi gyrff wrth iddynt ddatblygu'r gallu i ymateb yn effeithiol i ddyletswyddau megis creu cynllun i hybu'r Gymraeg yn eu hardal, neu gloriannu effaith eu polisiau ar ragolygon yr iaith. Fodd bynnag, credwn y dylid cynnig cefnogaeth o'r fath o fewn cyd-destun lle bo'n glir ei bod yn orfodol i gyrff ymgymryd â'r dyletswyddau hyn. Mae peryg y byddai gyrff yn llai tebygol o ymwneud yn ystyrlon â'u gwahanol ddyletswyddau cynllunio iaith corfforaethol yn absenoldeb unrhyw fframwaith gorfodol. Yn wir, mae angen cofio bod y syniad o osod rheidrwydd statudol ar gyrff cyhoeddus i gynllunio i'r dyfodol ac i asesu traweffaith eu polisiau ar gymdeithas ar yr agenda yn ehangach yn sgil cyflwyno Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol 2015.

Gweithdrefnau ar gyfer llunio a gosod, gweithredu a gorfodi Safonau

Mae'r Papur Gwyn yn cynnig mai Llywodraeth Cymru ddylai fod yn gyfrifol am y dasg o lunio a gosod y Safonau (gw. pwyntiau 186-196).

Nid ydym yn cefnogi'r cynnig hwn o gwbl. I ddechrau, os mai symleiddio'r broses o greu a gosod y Safonau yw'r prif amcan, nid yw'n glir pam fod galw am drosglwyddo'r cyfrifoldeb i ddwylo'r Llywodraeth. Ni fyddai cam o'r fath yn ei hun yn arwain at drefn sy'n gweithredu'n fwy effeithiol. Ymhellach, mae angen ystyried yn ofalus i ba raddau y byddai gan Is-Adran y Gymraeg y capasiti, boed o ran niferoedd staff neu brofiad, i weinyddu'r gwaith o greu a gosod y Safonau yn effeithiol.

Yn ail, ac yn bwysicach, nid yw'r Papur Gwyn yn cynnig ateb i'r cwestiwn o sut yn ymarferol y byddai modd i Lywodraeth Cymru osod safonau ar ei hun mewn modd teg a thryloyw. Pwysleiswn bod hon yn broblem sylfaenol allai danseilio hygredded y gyfundrefn Safonau yn gyffredinol. Ceir cyfeiriad bras yn y Papur Gwyn at y posibilrwydd y gallai'r Cynulliad Cenedlaethol gyfrannu mewn rhyw fodd at y broses o osod Safonau ar gyfer y Llywodraeth. Fodd bynnag nid oes drafod a beth fyddai natur y broses hon, ac i'n tyb ni, nid yw'n eglur o

gwbl beth fyddai'r capasiti a'r weithdrefn allai ganiatáu i'r Cynulliad gyflawni swyddogaeth o'r fath ar gyfer un sefydliad yn unig.

Rhan 4: Cwmpas y deddfwriaeth

Cytunwn â chynnig y Papur Gwyn y dylid dileu'r cyfyngiadau ar gwmpas Mesur y Gymraeg 2011, a osodir gan Atodlenni 5 a 7, er mwyn adlewyrchu'r ehangu a fu ar gymhwysedd deddfwriaethol y Cynulliad. Yn dilyn o hynny, nid ydym yn gwrthwynebu'r cynnig i ddileu'r sustem gysylltiedig o restrau yn Atodlenni 6 a 8. Yn fwy cyffredinol, cefnogwn yn gryf ye egwyddor a gaiff ei gynnis yn y Papur Gwyn, sef y dylai bod gan Lywodraeth Cymru y gallu i gynnis, a bod gan y Cynulliad Cenedlaethol y gallu i gymeradwyo, gwneud pob math o gorff yn ddarostyngedig i ofynion deddfwriaeth iaith (gw. pwynt 245).

Huw Lewis ac Elin Royles
31 Hydref 2017

Annwyl Weinidog,

Diolch am y cyfle hwn i rannu sylwadau ar Ddogfen Ymgynghori'r Papur Gwyn (Bil y Gymraeg).

Yn sicr, mae llawer i'w groesawu yn y ddogfen; yn benodol:

Yr ymrwymiad i roi hyrwyddo iaith yng nghalon yr agenda, a'r argymhelliad i greu corff hyd-braich gyda throsolwg strategol. Cam i'r cyfeiriad iawn yn ogystal fyddai ymestyn pwerau i'r sector breifat, a phennu dyletswyddau cynllunio ieithyddol.

Os yw'r camau a amlinellir yn y ddogfen am gyfrannu'n ystyrlon at y nod o greu miliwn o siaradwyr y Gymraeg erbyn 2050, byddwn yn pwysleisio ei bod yn hanfodol sicrhau cyllid digonol; ymrwymiad ar draws holl Adrannau'r Llywodraeth; cydlynu gofalus o safbwynt polisi, camau gweithredu a chynlluniau; yn ogystal â sicrhau arbenigedd o safon uchel o fewn Adran y Gymraeg a'r Comisiwn arfaethedig.

O fanylu ymhellach ar yr ymateb, byddwn yn ategu'r prif bwyntiau a godir gan y mudiad Dyfodol i'r iaith, sef:

- Nad yw sefydlu un corff (y 'Comisiwn'), fyddai'n uno'r gwaith o hyrwyddo a rheoleiddio, yn ymateb delfrydol i'r anghenion. Mae'r ddwy elfen yn gofyn am ymatebion tra gwahanol, ac o fwrw ymlaen â sefydlu un corff, rhaid sicrhau na fydd unrhyw lastwreiddio ar y gallu i orfodi cydymffurfiaeth.
- Er mwyn sicrhau llais annibynol cryf, byddwn yn dadlau'n gryf mai'r Rheolaethwyr, yn hytrach na'r Llywodraeth, ddylai fod â'r grym i osod safonau a chyhoeddi canllawiau a chodau ymarfer
- Bydd angen rôl gydlynol gryf i'r Comisiwn, a hynny er mwyn cynghori'r Llywodraeth, a sicrhau bod gwahanol brosiectau a mentrau'n atgyfnerthu ei gilydd
- Mae codi ymwybyddiaeth o werth y Gymraeg yn allweddol i lwyddiant y gwaith, a bydd angen ymchwil ysgolheigaidd manwl ar sut i ledaenu'r neges ymysg y gwahanol sectorau a'r cyhoedd
- Croesawn y bwriad i ddiwygio'r safonau, ond yn y cyfamser, rhaid sicrhau nad yw'r newid yn tanseilio gweithrediad y drefn ar ei ffurf bresennol
- Byddwn y ffafrio trefn gwyno fwy hyblyg, fyddai'n caniatáu ymateb cyflym, neu ymchwiliad trwyadl, pan fo'n addas. Teimlwn yn ogystal bod y ddirwy o £5,000 am ddiffyg cydymffurfiaeth yn chwerthinllyd o isel.
- Croesawn yn gynnes y dyletswyddau cynllunio ieithyddol, a chredwn fod dyletswyddau o'r math yn hanfodol er mwyn newid diwylliant. I sicrhau eu heffeithlonrwydd, bydd angen eglurhad manwl o'u grym cyfreithiol dros y

misoedd i ddod. Byddwn hefyd yn pwyso am ddyletswydd ychwanegol i alw
am greu tirwedd sy'n ffafrio'r Gymraeg; byddai hyn yn sicrhau'r hanfod o
bresenoldeb amlwg a chymunedol i'r iaith

Yn Gywir iawn,

Wynn Vittle

2 Bryn Tywi
Llangynnwr
Caerfyrddin SA31 2NZ

Dymuna Menter Iaith Môn ddiolch am y cyfle i ymateb i ymgynghoriad Papur Gwyn ar gyfer Bil y Gymraeg. Yr ydym yn awyddus iawn i gyfrannu at y broses o ddiwygio'r mesur a gobeithiwn y bydd ein sylwadau yn cyfrannu'n gadarnhaol at y broses honno. Mae gan Fenter Iaith Môn drosolwg eang o weithgareddau sy'n ymwneud â'r Gymraeg ym Môn gan ddarparu ystod o wasanaethau hefyd ar lawr gwlad. Rydym yn awyddus i gydweithio a chydweithredu gyda Llywodraeth Cymru a'n holl bartneriaid, wrth i ni gyd gyrraedd y nod o filiwn o siaradwyr.

Cefndir

Nod Menter Iaith Môn yw sicrhau fod Ynys Môn yn parhau yn gadarnle i'r Gymraeg. Rydym yn darparu cyfleoedd a phrofiadau sy'n annog holl drigolion yr ynys i arddel y Gymraeg yn hyderus a balch yn eu cymunedau, a thrwy hynny yn eu galluogi i ddatblygu eu sgiliau personol a chymdeithasol.

Mae Menter Iaith Môn, sydd oddi mewn i gwmni ehangach Menter Môn yn gweithio er mwyn hyrwyddo a hwyluso defnydd o'r Gymraeg yn y gymuned, gyda'n diwylliant a threftadaeth yn rhan annatod ohono.

Mae Menter Iaith Môn yn rhan o rwydwaith cenedlaethol Mentrau Iaith Cymru.

Bwriad Menter Môn yw cynnal peiriant creadigol ar gyfer datblygu cymunedau ac economi Ynys Môn, a hynny gan ddefnyddio prosesau blaengar er mwyn creu a hybu prosiectau, rhaglenni a busnesau o ansawdd sy'n hyrwyddo cynnyrch a gwasanaethau cynaliadwy sy'n cyfrannu at adfywiad Ynys Môn.

Mewn economi fyddol gystadleuol ceisia Menter Môn helpu'r Ynys i greu cynhyrchion a gwasanaethau o ansawdd o fysg ei adnoddau cynhenid gan ddatgelu, datblygu a harneisio ei photensial gyda golwg ar ddiffinio a defnyddio ei hasedau economaidd yn well.

Cyd-destun

Er mwyn gwireddu'r uchelgais o wlad ddwyieithog, lle mae'r Gymraeg a'r Saesneg yn medru cael eu defnyddio'n hwylus a hawdd ym mhob cymuned ar draws Cymru, mae angen i'r Gymraeg gael cyfle i gynyddu ei statws mewn llawer maes ac ar draws Cymru. Mae angen iddi fod yn iaith sydd yn dod yn naturiol, mae angen iddi fod yn briod iaith, ni ddylai fod unrhyw rwystrau o gwbl rhag ei defnyddio bedair awr ar hugain y dydd a dylai fod yn rhan o wead arferol bywyd gan drigolion o bob oed a chefnidir.

Mae angen strwythurau sy'n meithrin agweddau cadarnhaol tuag at ei bodolaeth, fel bod ei defnydd yn cynyddu'n naturiol a chadarn, gyda'r seilwaith ddeddfwriaethol yn gadarn, yn gytbwys a theg ac yn cynnal amgylchedd weithredol ieithyddol naturiol ddwyieithog.

Cymunedau

Fel Menter Iaith, rydym yn gweithio ar draws ein cymunedau ym Môn ac yn dyst dyddiol i'r her o alluogi ac annog mwy o drigolion Cymru i ddefnyddio'r Gymraeg mewn gwahanol rannau o'u bywydau.

Mae'n hanfodol bod y mesur newydd yn galluogi trigolion pob ardal o Gymru i fedru defnyddio'r Gymraeg heb rwstr.

Hanfodol hefyd yw cydnabod pwysigrwydd y cymunedau hynny ble mae'r Gymraeg yn parhau yn iaith fyw a ddefnyddir yn rheolaidd gan dros 50% o'r trigolion lleol, ac mae angen cynllunio arbennig i'r ardaloedd hyn i sicrhau fod y canran yma ddim yn gostwng, y canran o fewn pob cymuned a chanran o gymunedau o'r fath, ac yn wir y mae angen i'r cynllunio yma gael yr amcan o godi nifer y cymunedau hyn ar draws Cymru a chanran y siaradwyr Cymraeg o fewn y cymunedau.

Mae cymunedau fel hyn yn hanfodol i'r nod o gyrraedd miliwn o siaradwyr Cymraeg, a dim ond drwy gael yr iaith yn iaith fyw ble'r defnyddir yn ddyddiol gan y mwyafrif o'r trigolion mewn sawl ardal, y mae modd dangos pwysigrwydd yr iaith a gosod nod i weddill y wlad i anelu ato.

Rhan 1: Hybu'r Gymraeg

Cwestiwn 1 – Ym mharagraffau 49–54, rydym wedi amlinellu'r rôl yr ydym yn cynnig y dylai Llywodraeth Cymru ei chwarae i hybu'r Gymraeg, h.y. swyddogaethau'r Llywodraeth i hybu'r Gymraeg. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys p'un a oes meysydd y dylid eu hychwanegu neu eu tynnu o'r rhestr ym mharagraff 53.

Y mae angen i'r ymdrech o wireddu Cymraeg 2050 fod yn rhan greiddiol o raglenni gwaith pob adran o fewn y Llywodraeth Cymru ac felly mae'n hanfodol fod gan yr Adran a fydd yn arwain ar y Gymraeg y statws a'r gallu i ddarparu arbenigedd i sicrhau arweiniad medrus ac awdurdodol ar draws holl adrannau'r Llywodraeth, ac ar gyfer sefydliadau allanol yn ogystal.

Dylid sicrhau fod y mesur newydd yn nodi'r glir ddiffiniadau hybu a hyrwyddo gan nodi'r ystod eang o agweddau y gellir eu cyflawni.

Sylwn nad yw'r Mentrau Iaith wedi eu cynnwys ym mharagraff 53 fel "sefydliad cenedlaethol allweddol". Mae'n hanfodol ein bod yn sicrhau dealltwriaeth o'r cyfraniad y mae'r Mentrau Iaith wedi ei wneud i ddatblygu nifer o'r agweddau a nodir yn 53.3, yn enwedig o ran polisi datblygu economaidd lleol. O gryfhau ein presenoldeb ar hyd a lled Cymru, mae'r effaith potensial y gellid ei gael i gyrraedd y miliwn yn bellgyrhaeddol. Fel endidau lleol, wedi tyfu o'r cymunedau, mae cryfhau'r Mentrau yn gyfle gwirioneddol i fynd at galon y genedl i newid agweddau, a newid arferion defnyddio'r Gymraeg er gwell. Os yw Llywodraeth Cymru am symud tuag at gorff hyrwyddo newydd, nid ydym am i'r pellter newydd rhyngom wanhau'r berthynas weithredol sydd wedi datblygu dros gyfnod y mesur presennol.

Gwyddwn fod y celfyddydau yn gyfrwng pwerus ac effeithiol ar sawl lefel. Fel menter iaith leol rydym ni wedi gweld grym gwahanol gyfryngau celfyddydol ar ddefnydd o'r Gymraeg.

Y mae'n hanfodol bod gwaith y Mentrau Iaith yn parhau yn rhan graidd o waith hyrwyddo cymunedol Llywodraeth Cymru. Sylwn nad yw'r maes datblygu cymunedol wedi ei gynnwys, maes sydd yn hanfodol i newid agweddau ar lefel lleol. Wrth gryfhau mesur o'r math hwn mae angen sicrhau effaith ar holl haenau cymdeithas.

Os taw bwriad Llywodraeth Cymru yw i sefydlu corff ar wahân i fod yn gyfrifol am hybu a hyrwyddo, dymunwn wybod mwy am eich bwriad i sicrhau sut fydd y partneriaid hybu'n cydweithio, a beth fydd cyfrifoldebau hyrwyddo a hybu pob corff. Y mae Hybu a Hyrwyddo yn feysydd eang iawn ac felly pwysig fyddai deall y cyfrifoldebau hyn yn eglurach. Y mae cyfleoedd hybu a hyrwyddo ar gael ym mhob maes ond nid oes digon o eglurder yn y ddogfen hon.

Cwestiwn 2 – Yn Nhabl 1, rydym wedi amlinellu'r adnoddau mewn perthynas â'r swyddogaethau cyffredinol i hybu'r Gymraeg yr ydym o'r farn y dylent fod ar gael i unrhyw gorff neu gyrff sy'n helpu yn y gwaith o hybu'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Nid oes llawer o wybodaeth yn cael ei gyflwyno yn y ddogfen hon am y gyllideb sydd ar gael ar gyfer sicrhau'r hinsawdd orau ar gyfer gweithredu Strategaeth 2050.

Ni chyfeirir at y canolfannau Cymraeg newydd sydd wedi agor ar hyd a lled Cymru nac ymateb chwaith i argymhellion adroddiad Canolfannau Cymraeg a Rhwydweithiau Cymdeithasol Oedolion sy'n Dysgu'r Gymraeg: Ymdrechion i Wrthdroi Shifft leithyddol mewn Cymunedau cymharol ddi-Gymraeg gan Heini Gruffudd a Steve Morris (2012) i ehangu ar y rhwydwaith sydd eisoes yn bodoli.

Bu Mentrau Iaith Cymru yn cydweithio hefyd gyda Phrifysgol Aberystwyth gan edrych ar gynllun gweithlu Cymraeg. Rydym yn ymwybodol o'r angen sydd mewn sectorau penodol am adnoddau ychwanegol i sicrhau gweithlu yn y meysydd addysg blynyddoedd cynnar a'r maes chwarae a hamdden, dysgu gyrru, addysg gynradd, uwchradd, pellach ac uwch yn ogystal â'r gwasanaeth sifil lleol.

Y mae angen diffunio'n glir beth yw cyfran cyllideb pob adran o fewn Llywodraeth Cymru os am normaleiddio'r iaith drwy bob adran.

20 Menter Iaith sydd wedi ei nodi yn Nhabl 1. Mae 22 o Fentrau Iaith yn bodoli.

Cwestiwn 3 – A ydych chi'n cytuno â'r opsiwn a ffefrir gennym (Opsiwn 4), sef un corff i fod yn gyfrifol am hybu'r Gymraeg ac am fonitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Os ydych yn anghytuno, nodwch pa opsiwn (gan gynnwys opsiynau nad ydym wedi'u trafod yn y Papur Gwyn) y dylem ei ystyried yn eich barn chi.

Sylwadau ategol

Cwestiwn 4 – Rydym wedi seilio ein dewis, sef un corff, ar sail eglurder, cydnawsedd a gwerth am arian. A ydych chi'n cytuno â'n sail resymegol?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 5 – Pa faterion perthnasol eraill y dylem eu hystyried wrth wneud ein cynnig terfynol ynghylch pa gorff neu gyrff ddylai hybu'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r Safonau?

Sylwadau ategol

Cwestiwn 6 – A oes gennych unrhyw sylwadau pellach ar Ran 1 y Papur Gwyn?

Y mae perygl y bydd swyddogaeth y corff yn cael ei gamddeall ac y byddai tensiynau yn codi wrth i un adran reoleiddio, a disgwyl i un adran arall ymgymryd â'r gwaith hybu. Y mae angen pellter rhwng y ddau.

A oes ystyriaeth wedi ei roi i fodolau presennol er enghraifft Estyn o ran rheoleiddio? Y mae gan Estyn set o ddeilliannau (safonau) amserlen weithredu sydd yn cael eu hasesu'n barhaus o fewn ysgolion (Cynlluniau Datblygu Ysgol ac Hunanarfarniadau), a system arolygu strwythuredig. Maent hefyd yn hybu o fewn y sector rheoleiddio drwy rannu arfer dda y sector a pharatoi adroddiadau thematig sydd yn bwrpasol ac o fudd i ddatblygiad parhau y sector. Yr un hefyd yw'r AGGCC ar gyfer y maes gofal. Y peth pennaf yw gweld datblygiad gwirioneddol yn ymrwymiad unrhyw gorff tuag at gryfhau'r gallu i ddefnyddio'r Gymraeg ar gyfer y gweithiwr a'r defnyddiwr ac mai system y siaradwr ddylai hyn fod.

Y mae engreiffitiaau hefyd o gyrff rheoleiddio yn gweithio'n effeithiol iawn ochr yn ochr â chyrff hybu e.e. AGGCC a Chwarae Cymru neu Clybiau Plant Cymru sydd yn gwrthbrofi bwled 3 tud 23. Ac felly yr ydym yn ffafrio'r pellter sydd yn opsiynau 2 a 3 yn hytrach na 4.

Tra bod yr ystyriaeth gwerth am arian yn bwysig iawn, o beidio â chyllido mesur

gwydnach na'r ddiwethaf – a hyn ar draws pob adran o'r Llywodraeth, a yw hyn yn rhoi'r weledigaeth o filiwn o siaradwyr yn y fantol cyn i ni gychwyn?

Rhan 2: Llywodraethiant ac atebolrwydd

Cwestiwn 7 – Ym mharagraffau 93–95, rydym wedi nodi rhai gofynion cyffredinol yn ymwneud â threfniadau llywodraethu ac atebolrwydd y corff. Beth yw eich barn chi am y gofynion cyffredinol hyn, ac a oes yna fesurau monitro a ffrwyno eraill a ddylai fod yn weithredol ar y corff arfaethedig?

Sylwadau ategol

Pryderwn fod rhan 2 wedi ei selio ar ddewis opsiwn 4 o'r rhan 1. Nid oes cyfle i wyntyllu datblygiad ar fodolau arall rhan 1. Yr ydym wedi nodi'n barod ein pryderon o gael un corff sydd yn rheoli ac yn hybu.

A yw'r system bresennol o Gomisiynydd wedi cael digon o amser i sefydlu a gwneud gwahaniaeth gwirioneddol?

Y mae sefydlu swyddfa Comisiynydd y Gymraeg wedi ei dderbyn yn ein cymunedau. A'i doeth yw newid system yn llwyr? Pa adwaith bosibl y bydd hyn yn ei gael ar yr ewyllys da sydd wedi deillio o osod y safonau? A'i gwell yw addasu a datblygu ar y system bresennol?

Y mae'n rhaid i unhryw newid hefyd fedru gwrthsefyll newid gwleidyddol neu ddiwedd cyfnod strategaeth fel nad oes oedi yn y datblygu yn ystod y cyfnod hwn.

Cwestiwn 8 – A ydych chi'n cytuno â'r opsiwn a ffeirir gennym (Opsiwn 3), sef i sefydlu Comisiwn y Gymraeg i hybu a hwyluso defnyddio'r Gymraeg a monitro a gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 9 – Beth yw eich barn chi am y dadansoddiad rydym wedi'i ddarparu sy'n cefnogi ein dewis ni, sef Opsiwn 3? A oes unrhyw ystyriaethau eraill y dylem eu hystyried wrth wneud unrhyw gynnig terfynol?

Cwestiwn 10 – A ydych chi'n credu bod Opsiwn 3 yn diogelu annibyniaeth y Comisiwn arfaethedig yn ddigonol yng nghyd-destun arfer swyddogaethau ar gyfer monitro a gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau?

Ydw	☐	Nac ydw	☐	Ansicr	☐
-----	--------------------------	---------	--------------------------	--------	--------------------------

Sylwadau ategol

--

Cwestiwn 11 – A oes unrhyw faterion ychwanegol i'r rhai a restrir ym mharagraffau 121–122 y dylem eu hystyried wrth ystyried trefniadau i sefydlu'r Comisiwn arfaethedig?

Oes	☐	Nac oes	☐	Ansicr	☐
-----	--------------------------	---------	--------------------------	--------	--------------------------

Sylwadau ategol

--

Cwestiwn 12 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i symud y gofyniad ar Lywodraeth Cymru i lunio strategaeth ar gyfer y Gymraeg o Ddeddf Llywodraeth Cymru 2006 i'r Bil y Gymraeg newydd?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

--

Cwestiwn 13 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru adrodd i'r Cynulliad ar strategaeth y Gymraeg bob pum mlynedd yn lle bob blwyddyn?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Mae adrodd ar gyfnod y strategaeth yn ei llawnder yn hanfodol, ond ein barn fyddai rhyddhau adroddiad blynyddol ar yr hyn sydd wedi ei gwblhau yn ystod y flwyddyn fel bod modd ymateb i unhryw agweddau sydd angen gweithredu arnynt yn sgil datblygiadau y flwyddyn honno, ac ymateb yn flynyddol i anghenion drwy gynlluniau gweithredu.

Cwestiwn 14 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru gyhoeddi cynllun yn nodi sut y bydd yn gweithredu'r strategaeth bob pum mlynedd yn lle bob blwyddyn?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Dylai'r cynllun gweithredu fod yn ddogfen fyw ac felly dylid fod yn barod i ymateb i unrhyw ddatblygiadau. Cytunwn bod angen rhaglenni hirach fel bod modd cynnal

gweithgarwch o gyfnodau hirach i weld newid gwirioneddol o gychwyn cyfnod i'r nesaf. Os y byddai cynllun 5 mlynedd yn galluogi hyn i ddigwydd, yna rydym o'i blaid ond gydag hyblygrwydd i addasu yn ôl anghenion sy'n ymddangos.

Cwestiwn 15 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddiddymu Cyngor Partneriaeth y Gymraeg a rhoi'r pŵer i Lywodraeth Cymru geisio cyngor gan y Comisiwn arfaethedig, sef Comisiwn y Gymraeg?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Y mae'n holl bwysig bod Llywodraeth Cymru yn sicrhau cyngor pellach o du arbenigwyr a chynghorwyr eraill. Os na fydd Cyngor Partneriaeth yn bodoli yna mae angen sicrhau cyngor arbenigol. Bydd angen meithrin corff eang o arbenigwyr mewn polisi a chynllunio iaith, ac os taw'r model fydd y Comisiwn arfaethedig yna byddai dyletswydd ar Lywodraeth Cymru i geisio cyngor ganddynt.

Cwestiwn 16 – A oes gennych unrhyw sylwadau eraill ar Ran 2 y Papur Gwyn?

Rhan 3: Safonau'r Gymraeg

Cwestiwn 17 – Rydym yn cynnig y dylid mabwysiadu model diwygiedig o'r Safonau (Opswn 2) fel y ffordd orau o sicrhau hawliau pobl i dderbyn gwasanaethau Cymraeg. A ydych chi'n cytuno â'r cynnig hwn?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys (os yn berthnasol) unrhyw ddiwygiadau pellach yr hoffech eu gweld i'r system bresennol, neu unrhyw ddulliau gweithredu eraill y dylem eu hystyried yn eich barn chi.

Mae angen symleiddio'r safonau - ond nid eu gwanhau. O'n profiad ar lawr gwlad y mae'r safonau wedi gwneud camau breision i godi ymwybyddiaeth o'r angen am wella gwasanaethau mewnol awdurdodau lleol er enghraifft. Beth sydd heb ddigwydd yn gyson dros Gymru, yw'r gwelliant mewnol hynny yn cyrraedd y defnyddiwr ac yn treiddio i gynyddu'r capasiti i gynllunio'n wybodus o fewn maes polisi a chynllunio iaith. Mae angen gweithdrefnau sydd yn galluogi'r berthynas gefnogol ac anogol (swyddogaeth hybu'r rheoleiddiwr efallai?).

Yr ydym eioes wedi nodi ein pryder i newid y system yn ormodol neu mae perygl i ni golli hygrededd.

Cwestiwn 18 – Rydym wedi seilio'r cynnig rydym yn ei ffafrio i ddiwygio'r Safonau (Opsiw 2) ar sail yr eglurder, y capasiti ar gyfer gwella a'r costau newid sy'n gysylltiedig â phob opsiwn (paragraffau 163–165). A ydych chi'n cytuno â'n dadansoddiad?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys (os yn berthnasol) unrhyw ffactorau eraill y dylem eu hystyried wrth lunio unrhyw gynigion terfynol.

Cwestiwn 19 – A ydych chi'n cytuno â'r cynnig i ddiddymu'r dosbarthiadau presennol o Safonau, a gwahaniaethu rhwng 'Safonau' (a fyddai'n berthnasol i wasanaethau) a 'dyletswyddau cynllunio ieithyddol' (a fyddai'n berthnasol i ddyletswyddau corfforaethol)?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 20 – A ydych chi o'r farn y dylid cynnwys darpariaethau sy'n ymwneud â Chynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg yn y ddeddfwriaeth newydd fel dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Ydw	☐	Nac ydw	☐	Ansicr	☐
------------	--------------------------	----------------	--------------------------	---------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 21 – Oes yna unrhyw faterion eraill y dylid, yn eich barn chi, eu cynnwys yn y ddeddfwriaeth newydd fel dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Oes	☐	Nac oes	☐	Ansicr	☐
------------	--------------------------	----------------	--------------------------	---------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Er mwyn i iaith fod yn hyfyw mewn cymued y mae angen mesurau gwahanol i wahanol ardaloedd â gwahanol ddwysedd o siaradwyr. Er mwyn grymuso iaith yn ei chadarnle mae angen medru cynllunio'n wahanol i ardal lle mae'r iaith yn llai amlwg. Dylai'r uchelgais o gael defnyddio'r iaith yn hawdd fod yr un ar draws Cymru - ond a oes angen ystyried camau i nodi'r cymorth y dylid ei glustnodi yn y mesur? Buasai hyn yn dangos hefyd yr adnoddau ychwanegol sydd eu hangen i rymuso ac i ymateb i'r gwahaniaethu yn ôl angen ardal?

Cwestiwn 22 – A ydych chi'n cytuno y dylai fod gan y Comisiwn arfaethedig bwerau cyffredinol i gynnal ymchwiliadau i sut mae cyrff yn cyflawni eu dyletswyddau o ran y Gymraeg, a fyddai'n cynnwys y Safonau a'r dyletswyddau cynllunio ieithyddol?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 23 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai'r Comisiwn arfaethedig fonitro a chefnogi cyrff mewn perthynas â'u dyletswyddau cynllunio ieithyddol, yn hytrach na'u gorfodi?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Dylai bod monitro, cefnogi a gorfodi.

Cwestiwn 24 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i roi cyfrifoldeb am osod Safonau ar gyrff i Lywodraeth Cymru, p'un ai drwy hysbysiad cydymffurfio neu drefn arall?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Symleiddio, ie - ond dylai'r drefn barhau lle mae'r comisiynydd/comisiwn yn gosod, Llywodraeth Cymru yn gosod y safonau mewn deddf ac yna cydsyniad y Cynulliad. Bydd hyn y sicrhau tryloywder.

Cwestiwn 25 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai pob un o'r rheoliadau i wneud Safonau fod yn destun ymgynghoriad cyhoeddus llawn cyn gofyn am gymeradwyaeth y Cynulliad?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 26 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddiddymu Ymchwiliadau Safonau?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 27 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid rhoi pwerau i gyhoeddi codau ymarfer neu ganllawiau mewn perthynas â'r Safonau i Lywodraeth Cymru?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 28 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai Llywodraeth Cymru gael pŵer i osod Safonau ar yr holl gyrff mewn sector yn uniongyrchol drwy reoliadau, heb fod angen hysbysiad cydymffurfio neu drefn arall gyffelyb?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys eich barn ar y materion y dylem eu hystyried wrth lunio Safonau i'w gosod yn uniongyrchol ar gyrff o fewn sector, p'un a ddylai gyrff unigol barhau â'r hawl i herio Safon sydd wedi'i gosod arnynt, a ph'un a ddylid cael proses ymgynghori fwy trwyadl.

Cwestiwn 29 – Pa ffactorau y dylid eu cymryd i ystyriaeth neu pa weithdrefn y dylid ei dilyn er mwyn sicrhau bod y broses o osod Safonau ar Lywodraeth Cymru yn deg a thryloyw?

Sylwadau ategol

Eto er mwyn sicrhau tryloywder dylid sefydlu pwyllgor o fewn y Cynulliad sydd yn gynrychioliadol o bob plaid.

Cwestiwn 30 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid gorfod delio â chwynion drwy weithdrefn gwyno'r corff perthnasol cyn y caiff y Comisiwn arfaethedig, sef Comisiwn y Gymraeg, ymchwilio i fethiant honedig?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Dylai fod modd mynd at y ddau ond ei bod yn broses llawer hwylusach a chyflymach.

Cwestiwn 31 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig fod yn rhaid i gyrff gadw at weithdrefn gwyno sydd wedi'i chymeradwyo, fel y Polisi Pryderon a Chwynion Enghreifftiol?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 32 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond os yw o'r farn fod yr achos honedig o dorri Safon neu weithdrefn gwyno yn un ddifrifol y dylai'r Comisiwn arfaethedig gael cymryd camau gweithredu pellach mewn perthynas â chŵyn?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys unrhyw sylwadau ar ein diffiniad o 'achos difrifol' ym mharagraff 219.

Cwestiwn 33 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ganiatáu i'r Comisiwn arfaethedig gynnal ymchwiliad ar ei liwt ei hun?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 34 – A ydych chi'n cytuno fod y camau gweithredu a ddisgrifir ym mharagraff 225 yn darparu amrywiaeth effeithiol o gamau gorfodi?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys unrhyw syniadau ynghylch camau gorfodi eraill a wrthodwyd neu nad ydynt wedi cael eu hystyried yn y Papur Gwyn.

Cwestiwn 35 – Ar hyn o bryd, mae gan y Comisiynydd bwerau i osod dirwy sifil o hyd at £5,000 ac, mewn rhai amgylchiadau, i ofyn am orchymyn llys i'w gwneud yn ofynnol i gorff gydymffurfio. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylid cadw'r pwerau hyn?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys unrhyw sylwadau ynghylch y ddirwy sifil uchaf y dylai'r Comisiwn arfaethedig allu ei gosod (os o gwbl).

A yw dirwy o £5,000 yn ddigon i gyrff sydd â chyllidebau mawrion, ac yn ddigon o gymhelliant i sicrhau cydymffurfiaeth?

Cwestiwn 36 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i gadw rôl y Tribiwnlys mewn perthynas â phenderfyniadau'r Comisiwn arfaethedig ynghylch gorfodi cydymffurfiaeth cyrff â'r Safonau?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 37 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig y dylai'r Tribiwnlys hefyd ymdrin ag apelau yn erbyn penderfyniad gan Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar gorff?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 38 – Rydyn ni'n cynnig cyflwyno cam cyntaf gorfodol ar gyfer y Tribiwnlys mewn perthynas ag apelau yn erbyn penderfyniadau'r Comisiwn arfaethedig ynghylch gorfodi Safonau. Byddai'r cam cyntaf yn ei gwneud yn ofynnol i'r Tribiwnlys roi caniatâd ar y sail bod siawns rhesymol y bydd y cais yn llwyddo neu pan fo rheswm cryf arall pam y dylai'r cais gael ei glywed. A ydych chi'n cytuno â'n cynnig?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
--------	--------------------------	-----------	--------------------------	---------------------------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 39 – A ydych chi o'r farn y dylai'r cam cyntaf gorfodol arfaethedig fod yn gymwys i apelau yn erbyn penderfyniad gan Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar gorff?

Ydw	☐	Nac ydw	☐	Ansicr	☐
------------	--------------------------	----------------	--------------------------	---------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 40 – A oes gennych unrhyw sylwadau ychwanegol ar Ran 3 y Papur Gwyn?

Rhan 4: Cwmpas y cyrff sy'n ddarostyngedig i ddeddfwriaeth y Gymraeg

Cwestiwn 41 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig i ddileu'r cyfyngiadau yn y Mesur fel bod Llywodraeth Cymru'n meddu ar y pŵer i wneud Safonau'n gymwys i unrhyw gorff o fewn cymhwysedd deddfwriaethol y Cynulliad?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

O ddileu'r cyfyngiadau a fydd hyn yn gwanhau'r gallu i osod safonau ar unrhyw gorff? Mae ehangu ystod y cyrff yn bwysig iawn er mwyn sicrhau bod y meysydd ehangaf yn sicrhau gwasanaethau Cymraeg yn enwedig yn y sector preifat. Bydd rhaid i Lywodraeth Cymru ymateb yn gadarnhaol ac yn rhagweithiol i anghenion y defnyddiwr o'r Gymraeg ac ymateb i unrhyw wrthsefyll o fewn y sector breifat er mwyn i'r newid hwn weithio'n effeithiol ac yng ngwir ysbryd Strategaeth 2050.

Cwestiwn 42 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond mewn perthynas â'r gwasanaethau y maent yn eu cyflenwi i'w cwsmeriaid y dylai busnesau yn y sector preifat fod yn agored i orfod cydymffurfio â Safonau?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol, gan gynnwys eich barn ynghylch unrhyw gyfyngiadau y dylid eu rhoi ar y pwerau i osod Safonau ar fusnesau preifat.

Mae'n hynod bwysig bod hawliau'r gweithwyr yn ogystal yn cael eu diogelu o fewn system safonau yn enwedig yr hawl i sicrhau amgylchedd lle gellid siarad Cymraeg. Sut bydd y busnesau yn sicrhau gwasanaeth Cymraeg heb y gweithlu Cymraeg?

Cwestiwn 43 – A ydych chi'n cytuno â'n cynnig mai dim ond fel rhan o becyn ehangach o weithgarwch sy'n hybu'r Gymraeg ac yn cynyddu ymwybyddiaeth ohoni y dylid gosod Safonau ar fusnesau preifat?

Cytuno	☐	Anghytuno	☐	Ddim yn cytuno nac yn anghytuno	☐
---------------	--------------------------	------------------	--------------------------	--	--------------------------

Sylwadau ategol

Cwestiwn 44 – Os rhoddir pwerau i Lywodraeth Cymru i osod Safonau ar unrhyw gorff o fewn cymhwysedd y Cynulliad, a ydych chi o'r farn y dylai Safonau gael eu gosod ar unrhyw gorff neu sector nad yw ar hyn o bryd o fewn cwmpas deddfwriaeth ynghylch y Gymraeg?

Ydw	☐	Nac ydw	☐	Ansicr	☐
------------	--------------------------	----------------	--------------------------	---------------	--------------------------

Sylwadau ategol

Cytuno- Mae'n hanfodol bod yr egwyddor craidd o alluogi unrhyw gorff o fewn cymhwysedd y Cynulliad i ddarparu gwasanaeth dwyieithog yn parhau ar hyd a lled Cymru. Er mwyn adlewyrchu realiti bywyd bob dydd trigolion Cymru, nid yw poblogaeth Cymru yn defnyddio gwasanaethau sydd ond yn cael eu darparu gan gyrff o fewn cymhwysedd y Cynulliad. Rhaid felly i Lywodrath Cymru estyn tu hwnt i'r rhain er mwyn dylanwadu ar sector y tu hwnt i'r cwrpas deddfwiraethol bresennol.

Cwestiwn 45 – A oes gennych unrhyw sylwadau ychwanegol ar Ran 4 y Papur Gwyn?

Pryderwn fod y Gymraeg yn parhau i gael ei gweld fel cost ychwanegol ar hyd a lled Cymru, ac mewn hinsawdd economaidd dynn, mae'r Gymraeg yn cael ei beio am "wastraffu" arian cyhoeddus o hyd. Dylai'r bil newydd osod yn glir, ar bob cyfle posibl, fod gwariant ar wasanaethau yn wariant ar wasanaethau dwyieithog yng Nghymru ac nid yn wariant ar wasanaeth Saesneg gyda chyfieithu ar gyfer y Gymraeg fel ychwanegiad.

Rhan 5: Asesu effaith ein cynigion

Cwestiwn 46 – Rydym wedi asesu effaith ein cynigion ar gydraddoldeb, plant, pobl ifanc a'u teuluoedd, a'r Gymraeg. A oes gennych chi sylwadau ar unrhyw un o'r asesiadau hyn?

Pa waith sydd wedi mynd i ymgynghori gyda gwahanol gynulleidfaoedd megis plant a phobl ifanc? Oes fersiynau addas wedi eu creu, a gwaith casglu barn wedi ei wneud ar gyfer gwahanol gynulleidfaoedd er mwyn casglu ystod o safbwyntiau?

Cwestiwn 47 – Hoffem wybod eich barn ar yr effeithiau y byddai'r cynigion yn ein Papur Gwyn yn eu cael ar y Gymraeg, yn benodol ar:

- i) gyfleoedd i bobl ddefnyddio'r Gymraeg
- ii) peidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg.

Pa effeithiau fyddai, yn eich barn chi? Sut mae cynyddu effeithiau cadarnhaol neu liniaru effeithiau negyddol?

Sylwadau ategol

Cwestiwn 48 – Eglurwch hefyd sut gellid ffurfio neu newid yr opsiynau arfaethedig:

- i) fel eu bod yn cael effeithiau cadarnhaol neu fwy o effeithiau cadarnhaol ar gyfleoedd pobl i ddefnyddio'r Gymraeg ac ar beidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg
- ii) fel nad ydynt yn cael effeithiau andwyol ar gyfleoedd pobl i ddefnyddio'r Gymraeg ac ar beidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg.

Sylwadau ategol

Cwestiwn 49 – Rydym wedi gofyn nifer o gwestiynau penodol. Os oes gennych chi faterion perthnasol nad ydym wedi rhoi sylw penodol iddynt, defnyddiwch y blwch isod i roi gwybod i ni amdanynt.

Mae ymatebion i ymgynghoriadau yn debygol o gael eu gwneud yn gyhoeddus, ar y rhyngwrdd neu mewn adroddiad. Os byddai'n well gennych i'ch ymateb aros yn ddienw, ticiwch yma:

☐

Dirprwy Is-Ganghellor
Dr Rhodri Llwyd Morgan
Canolfan Ddelweddu, Campws Penglais,
Aberystwyth, Ceredigion SY23 3BF

Pro Vice-Chancellor
Dr Rhodri Llwyd Morgan
Visualisation Centre, Penglais Campus,
Aberystwyth, Ceredigion SY23 3BF

31 Hydref 2017

YMATEB PRIFYSGOL ABERYSTWYTH I'R PAPUR GWYN

Diolch am y cyfle i ymateb i'r Papur Gwyn 'Taro'r Cydbwysedd Iawn – cynigion ar gyfer Bil y Gymraeg'.

Cafwyd trafodaeth ar y ddogfen mewn cyfarfod diweddar o Bwyllgor Strategaeth y Gymraeg Prifysgol Aberystwyth ac mae'r ymateb yn seiliedig ar bwyntiau a godwyd yn ystod y cyfarfod hwnnw ac ystyriaeth bellach o'r ddogfen gyda rhai cydweithwyr o fewn i'r Brifysgol.

Rydym yn datgan diddordeb yng nghyswllt un cwestiwn yn yr ymgynghoriad yn ymwneud â'r cynnig i ddiddymu Cyngor Partneriaeth y Gymraeg. Mae Rhodri Llwyd Morgan, sydd wedi chwarae rhan flaenllaw yn y gwaith o lunio'r ymateb hwn, yn aelod o Gyngor Partneriaeth y Gymraeg.

Cwestiynau Ymgynghori

1. Cytuno

Sylwadau Ategol:

Rydym yn cymeradwyo uchelgais Llywodraeth Cymru yn ei strategaeth Cymraeg 2050 i ymgynraedd at filiwn o siaradwyr Cymraeg. Cynigiwn fod yr adran 49-54 yn rhestr anghyflawn. Ceir enghraifft o'r maes addysg orfodol, ac fe restrir y cyrff cenedlaethol y bwriedir eu hariannu'n uniongyrchol a rhai meysydd eraill. Gellid bod wedi ychwanegu at y rhestr hon yn ein barn ni drwy gynnwys, er enghraifft, y meysydd cynllunio economaidd a chynllunio gwlad a thref. Gan mai un o effeithiau gwaelodol yn y papur fydd rhannu'r cyfrifoldeb eang dros hybu'r Gymraeg byddai'n fanteisiol gweld diffiniad clir a chyflawn o'r cyfrifoldebau hybu y mae Llywodraeth Cymru am eu cadw a'r harddel.

2. Ddim yn cytuno nac yn anghytuno

Sylwadau Ategol:

Mae'r sefydlu corff a fydd yn meddu ar gyfrifoldebau rheoleiddio ynghyd â hybu defnyddio'r Gymraeg drwy arfau a chyfrifoldebau amrywiol yn amcan digon rhesymol a chlodwiw. Gellir dirnad bod allanol rhai o'r cyrff yn fanteisiol yng nghyswllt gweithredu ar lefel rhy lleol i fod yn effeithlon o du Is-Adran o Lywodraeth Cymru. Cyfyd cwestiwn yng ngoleuni hyn ynglŷn â lefel yr adnoddau fydd gan y Comisiwn i fedru gwneud gwahaniaeth gwirioneddol yn y cyd-destun lleol a chymunedol o ystyried y partneriaid a'r cyllid a nodir yn y tabl.

3. Cytuno

Sylwadau Ategol:

O blith yr opsiynau a gynigir, cytunwn mai Opsiwn 4 fyddai'r mwyaf manteisiol

4. Cytuno

Sylwadau Ategol:

Cytunir â'r sail resymegol drwyddi draw ond nodwn sylwadau am adnoddau'r corff hwn uchod ynghyd â risg y ceir peth dryswch wrth rannu cyfrifoldebau hybu rhwng Llywodraeth Cymru a'r Comisiwn.

5. Materion perthnasol eraill

Sylwadau Ategol:

Mae lle i ddysgu gwersi yn seiliedig ar lwyddiannau, methiannau a chyfyngiadau ar gynlluniau hybu'r Gymraeg yn ystod cyfnod Bwrdd yr Iaith Gymraeg oherwydd mae'n anochel y bydd rhai yn gweld sefydlu Comisiwn yn cynrychioli cam yn ôl i'r trefniadau hynny.

Mater perthnasol arall yw'r angen i sicrhau fod corff digonol o staff ac o arbenigedd yn parhau o fewn i Lywodraeth Cymru er mwyn arddel yn effeithiol y dyletswyddau cynllunio iaith a fydd yn gwbl greiddiol i gyflawni amcanion Cymraeg 2050.

6. Nac oes

7. Nid oes dim yn y gofynion hyn na fyddai'n ddisgwyliadau rhesymol ar gorff cyhoeddus.

8. Cytuno

Sylwadau Ategol:

Mae'n deg dweud fod rhai yng Nghymru wedi gweld mantais o sefydlu swydd Comisiynydd y Gymraeg a bod i'r swydd honno ddelwedd gyhoeddus glir ac awdurdod yng nghyswllt eiriol ar ran y Gymraeg a'i siaradwyr. Mae hefyd yn deg nodi fod trefniadau'r Comisiwn arfaethedig yn medru ymddangos yn debyg i drefniadau Bwrdd yr Iaith Gymraeg. Yn sgil pwyso a mesur y dadleuon amrywiol credwn mai trefniadau'r Comisiwn arfaethedig fyddai fwyaf tebygol o ddatblygu ymagwedd wahanol ar gyfer y dyfodol lle gellir disgwyl rhagor o bwyslais ar hybu ac ar hwyluso gwella.

9. Credwn fod y dadansoddiad yn un teg

10. Ansicr

Sylwadau Ategol:

Mae'n anodd osgoi gweld risg o dyndra yn y trefniadau arfaethedig yn bennaf oherwydd canfyddiad cyhoeddus fod swyddogaeth Comisiynydd, yn gam neu'n gymwys, yn cael ei gweld fel llais annibynnol ac y gallai unrhyw newid megis dileu'r swydd gael ei weld fel cam yn ôl. Yn y canfyddiad cyhoeddus hefyd ceir risg hefyd fod rhoi'r awdurdod i osod Safonau yn nwylo Gweinidogion Cymru yn gallu cael ei weld fel cam a allai wanhau hawliau mewn perthynas â'r Gymraeg. Derbyniwn y ddadl, fodd bynnag, fod y cam hwn yn fodd o symleiddio'r broses gosod Safonau a'i fod hefyd yn adlewyrchiad o swyddogaeth briodol y Llywodraeth a'r Cynulliad Cenedlaethol i ddeddfu.

11. Nac Oes

Nodwn ein sylw uchod (5) am yr angen i gynnal lefel ddigonol o staffio ac arbenigedd o fewn i Lywodraeth Cymru a chan gofio y bydd rhai dyletswyddau yn trosglwyddo o Swyddfa'r Comisiynydd i Lywodraeth Cymru mewn perthynas â gosod Safonau.

12. Cytuno

13. Anghytuno

Sylwadau Ategol:

Sylweddolwn fod adrodd yn flynyddol yn gallu arwain pobl i golli golwg ar y darlun mawr yn enwedig mewn perthynas â chyflawni gwyrddroi sifft ieithyddol yng nghyswllt newidiadau cymdeithasol hirdymor. Er hynny, credwn fod cyhoeddi adroddiad blynyddol yn arfer dda o safbwynt hyder y cyhoedd.

14. Anghytuno

Sylwadau Ategol:

Gweler 13 uchod.

15. Cytuno

Sylwadau Ategol:

Gweler y Datganiad Gwrthdaro Diddordeb uchod.

16. Dim sylwadau ychwanegol

17. Cytuno

Sylwadau Ategol:

Er cytuno gyda'r gosodiad mai hwn yw'r Opsiwn mwyaf ymarferol yn y tymor byr, erys risg y bydd y cyhoedd yn colli hyder os daw'n amlwg fod dileu neu ddiwygio Safonau yn tanseilio yr hawliau a sefydlwyd ym Mesur y Gymraeg 2011. Ceir risg hefyd y bydd anghysonderau cynyddol rhwng gwahanol gyrff a gwahanol sectorau, anghysondeb y mae'r Papur Gwyn yn gywir yn ei amcan y dylid ei leihau.

18. Ddim yn cytuno nac yn anghytuno

Sylwadau Ategol:

Ceir manteision yn yr Opsiwn a ffefrir drwy gyflwyno trefniadau sy'n debygol o ennyn cydweithrediad ynghyd â diwylliant o wella. Er hynny, ceir rhai risgiau o safbwynt cysondeb disgwyliadau defnyddwyr fel yr eglurir uchod yn 17.

19. Cytuno

20. Ydw

Sylwadau Ategol

Tra pery addysg orfodol yn gyfrifoldeb awdurdodau lleol a'r Cynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg fel yr offeryn sydd yn cynllunio twf mewn addysg Gymraeg, mae'n rhesymol disgwyl gweld y CSGA yn y ddeddfwriaeth newydd. Mae'n werth ystyried perthnasedd hyn i sectorau addysg eraill megis y sectorau addysg a hyfforddiant ôl-orfodol.

Fodd bynnag, cynigiwn y dylai'r ddeddfwriaeth newydd sicrhau mai Llywodraeth Cymru sydd yn parhau i ysgwyddo'r cyfrifoldeb am gytuno neu wrthod y CSGA. Un o wendidau amlwg y trefniadau o dan Fwrdd yr Iaith Gymraeg oedd y cyfyngiadau ar awdurdod y Bwrdd i fynnu llunio Cynlluniau Addysg Gymraeg oedd yn arwain at gynyddu addysg Gymraeg. Rhaid i ddeddfwriaeth newydd sicrhau na cheir cyfnod pellach o ddiffyg cynnydd.

Adroddwyd yn ddiweddar fod gwaith a arweiniwyd gan Lywodraeth Cymru i edrych ar weithrediad a dyfodol CSGA wedi bod yn effeithiol iawn. Ceir risg o golli'r momentwm hwnnw pe gosodir y cyfrifoldeb ar y Comisiwn arfaethedig yn unig yn hytrach na manteisio ar ddylanwad ac arweiniad Llywodraeth Cymru. Yn naturiol, bydd gosod dyletswyddau cynllunio ieithyddol ar awdurdodau lleol mewn perthynas â darpariaeth addysg yn angenrheidiol er mwyn sicrhau y rhoddir y sylw a'r adnoddau priodol o fewn i'r corff dan sylw tuag at gynllunio ar gyfer twf ieithyddol.

21. Nac oes

Sylwadau Ategol:

Mae'r diffiniadau a gynigir yn ddigon eang fel sail ar gyfer datblygu pwyslais penodol maes o law.

22. Cytuno

23. Ddim yn cytuno nac yn anghytuno

Sylwadau Ategol:

Cytunwn yn fras â'r amcan o greu diwylliant gwella yn hytrach na diwylliant gorfodi a chosbi yn unig ond nid yw'n glir beth fydd canlyniadau cyfnod o amser lle mae monitro gan y Comisiwn yn dangos methiant parhaus a hirdymor unrhyw sefydliad i gyflawni'r dyletswyddau cynllunio iaith yn effeithiol. Dylai'r ddeddfwriaeth amlygu camau o'r fath er mwyn sicrhau bod gan y cyhoedd hyder y bydd sefydliad yn methu ag esgeuluso'r dyletswyddau hyn.

24. Cytuno

25. Cytuno

26. Cytuno

27. Cytuno

28. Ddim yn cytuno nac yn anghytuno

Sylwadau Ategol:

Ceir manteision effeithlonrwydd o osod rheoliadau ar yr holl gyrff mewn sector. Fodd bynnag, o fabwysiadu'r ymagwedd hon gellir colli'r gallu i osod rheoliadau sy'n addas i gyrff unigol o fewn i'r sector a allai fod yn wahanol iawn i'w gilydd oherwydd amgylchiadau a hanes y gyrff hynny. Y risg o wneud hyn gosod rheoliadau a allai fod yn rhy isel ar y continwwm o gymwyseddau darparu gwasanaethau dwyieithog a allai yn ei dro arwain at gyfyngu ar hawliau presennol y cyhoedd i dderbyn gwasanaethau Cymraeg.

29. O ystyried yr angen i gael asesiad gwrthrychol o'r Safonau a fyddai'n berthnasol i Lywodraeth Cymru, cytunwn y dylai fod rhan i'r Cynulliad wrth gymeradwyo'r Safonau ar ben draw'r broses.

30. Cytuno

31. Cytuno

32. Cytuno

33. Cytuno

- 34. Cytuno
- 35. Cytuno
- 36. Cytuno
- 37. Cytuno
- 38. Cytuno
- 39. Cytuno
- 40. Nac oes
- 41. Cytuno
- 42. Cytuno
- 43. Ddim yn cytuno nac yn anghytuno
- 44. Ydw
- 45. Nac oes

Diolch am y cyfle i ymateb i'r ymgynghoriad.

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Rhodri Llwyd Morgan'.

Rhodri Llwyd Morgan
Dirprwy Is-Ganghellor

Annwyl Weinidog,

Diolch am y cyfle hwn i rannu sylwadau ar Ddogfen Ymgynghori'r Papur Gwyn (Bil y Gymraeg).

Yn sicr, mae llawer i'w groesawu yn y ddogfen; yn benodol:

Yr ymrwymiad i roi hyrwyddo iaith yng nghalon yr agenda, a'r argymhelliad i greu corff hyd-braich gyda throsolwg strategol. Cam i'r cyfeiriad iawn yn ogystal fyddai ymestyn pwerau i'r sector breifat, a phennu dyletswyddau cynllunio ieithyddol.

Os yw'r camau a amlinellir yn y ddogfen am gyfrannu'n ystyrlon at y nod o greu miliwn o siaradwyr y Gymraeg erbyn 2050, byddwn yn pwysleisio ei bod yn hanfodol sicrhau cyllid digonol; ymrwymiad ar draws holl Adrannau'r Llywodraeth; cydlynu gofalus o safbwynt polisi, camau gweithredu a chynlluniau; yn ogystal â sicrhau arbenigedd o safon uchel o fewn Adran y Gymraeg a'r Comisiwn arfaethedig.

O fanylu ymhellach ar yr ymateb, byddwn yn ategu'r prif bwyntiau a godir gan y mudiad Dyfodol i'r iaith, sef:

Nad yw sefydlu un corff (y 'Comisiwn'), fyddai'n uno'r gwaith o hyrwyddo a rheoleiddio, yn ymateb delfrydol i'r anghenion. Mae'r ddwy elfen yn gofyn am ymatebion tra gwahanol, ac o fwrw ymlaen â sefydlu un corff, rhaid sicrhau na fydd unrhyw lastwreiddio ar y gallu i orfodi cydymffurfiaeth.

Er mwyn sicrhau llais annibynol cryf, byddwn yn dadlau'n gryf mai'r Rheolaethwyr, yn hytrach na'r Llywodraeth, ddylai fod â'r grym i osod safonau a chyhoeddi canllawiau a chodau ymarfer

Bydd angen rôl gydlynol gryf i'r Comisiwn, a hynny er mwyn cynghori'r Llywodraeth, a sicrhau bod gwahanol brosiectau a mentrau'n atgyfnerthu ei gilydd.

Mae codi ymwybyddiaeth o werth y Gymraeg yn allweddol i lwyddiant y gwaith, a bydd angen ymchwil ysgolheigaidd manwl ar sut i ledaenu'r neges ymysg y gwahanol sectorau a'r cyhoedd

Croesawn y bwriad i ddiwygio'r safonau, ond yn y cyfamser, rhaid sicrhau nad yw'r newid yn tanseilio gweithrediad y drefn ar ei ffurf bresennol.

Byddwn y ffafrio trefn gwyno fwy hyblyg, fyddai'n caniatáu ymateb cyflym, neu ymchwiliad trwyadl, pan fo'n addas. Teimlwn yn ogystal bod y ddirwy o £5,000 am ddiffyg cydymffurfiaeth yn chwerthinllyd o isel.

Croesawn yn gynnes y dyletswyddau cynllunio ieithyddol, a chredwn fod dyletswyddau o'r math yn hanfodol er mwyn newid diwylliant. I sicrhau eu heffeithlonrwydd, bydd angen eglurhad manwl o'u grym cyfreithiol dros y misoedd i ddod. Byddwn hefyd yn pwysu am ddyletswydd ychwanegol i alw am greu tirwedd

sy'n ffafrio'r Gymraeg; byddai hyn yn sicrhau'r hanfod o bresenoldeb amlwg a chymunedol i'r iaith

Yn Gywir lawn,

Darren John Lewis